

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

2. Baskı

ÇEVİRİ Türkis Noyan

Reinhold Lubenau Seyahatnamesi

Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589

1. Cilt

KitapYAYINEVİ

REINHOLD LUBENAU SEYAHATNAMESİ
OSMANLI ÜLKESİNDE 1573-1589
1. CİLT

KİTAP YAYINEVİ – 262
SAHAFTAN SEÇMELER DİZİSİ – 25

REINHOLD LUBENAU SEYAHATNAMESİ; OSMANLI ÖLKESİNDE 1573-1589, 1. CİLT
ÖZGÜN ADI
BESCHREIBUNG DER REISEN DES REINHOLD LUBENAU, HAZIRLAYAN W. SAHM, KÖNIGSBERG 1914
© 2012, KİTAP YAYINEVİ LTD.
TANITIM İÇİN YAPILACAK KISA ALINTILAR DIŞINDA HİÇBİR YÖNTEMLE ÇOĞALTILAMAZ
BU KİTABI PDF VEYA BAŞKA BİR FORMATTA İNTERNETTE YAYINLAMAK SUÇTUR
EMEÇE SAYGI, KORSANA HAYIR

ÇEVİRİ
TURKİS NOYAN
ÖZGÜN METİNDE YER ALAN LATİNCE İBARELERİN ÇEVİRİSİ
ERENDİZ ÖZBAYOĞLU

DÜZELTİ
TAMER ERDOĞAN
KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK
TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK
KAPAK TASARIMI
DİLEK ÇETİNKAYA

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.
KÂÇIT HANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3
34408 KÂÇITHANE
SERTİFİKA NO. 44686
T: 0212 294 10 00 F: 212 294 90 80
E: INFO@MASMAT.COM.TR

1. BASIM
HAZİRAN 2012, İSTANBUL
2. BASIM
AĞUSTOS 2016, İSTANBUL

ISBN 978-605-105-090-4 (TAKIM)
ISBN 978-605-105-091-1 (1. CİLT)

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAÇATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
KÂÇIT HANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3/1-A
34408 KÂÇITHANE İSTANBUL
SERTİFİKA NO. 44843
T: 212 294 65 55 F: 212 294 65 56
E: kitap@kitapyayinevi.com
W: www.kitapyayinevi.com

Reinhold Lubenau Seyahatnamesi

Osmanlı Ülkesinde 1573-1589

1. cilt

ÇEVİRİ
TÜRKİS NOYAN

KitapYAYINEVİ

Prusya'nın eski şanlı Königsberg kentinin meclis üyelerinden olan saygıdeğer, ünlü ve bilge Bay Reinhold Lubenau (ailenin büyüğü), 1573 yılının 5 Ağustos günü evinden, yurdundan ayrılarak başlattığı ve 1589 yılının 17 Ekim günü başarıyla sona erdirdiği yolculuğu sırasında yaşadıklarını ve gördüklerini yazmış ve 6 kitapta toplamıştır. Amacı, vatanından ve yakınlarından uzakta kaldığı sürece kendisinden yardımını bir an bile eksik etmeyen, onu mucizevi bir biçimde koruyup esirgeyerek sağ salım vatanına kavuşturan, her şeye kadir, ebedî Ulu Tanrı'ya bu yapıtını adayarak O'nu övmek, yüceltmek ve böylece şükran borcunu ödemektir.

Anno 1628 Jan 24. Februarii

DURUM PATIENTIA FRANGIT
[zorluklar sabırla aşıılır]

1628 yılının 24 Ocak günü

[El yazması kitabın birinci sayfasındaki arma ve altyazının
küçültülmüş tıpkıbasımı.]

[Ön kapağın iç kısmı]

Donum Heinrici Perbandt authoris ex filia nepotis anno 1678.

Yazarın kızından olma Henrich Perbandt'ın armağanıdır. Yıl: 1678

SUNUŞ

Okurlara sunduğumuz bu yapıt, Prusya'nın eski Königsberg kentinin meclis üyelerinden Reinhold Lubenau'un günlüğüdür. Königsberg şehir kütüphanesinin en değerli el yazması eserlerinden olan bu kitap 1573-1589 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Ön kapağın iç tarafında şöyle bir ithaf yazısı bulunmaktadır:

“Donum Heinrici Perbandt authoris ex filia nepotis anno 1678.” [Yazarın kızıdan olma Henrich Perbandt'ın armağanıdır. Yıl: 1678]. Bu sözlerden el yazması yapıtın, yazarın torunu Heinrich Perbandt tarafından büyük bir olasılıkla oldukça erken bir tarihte şehir kütüphanesine armağan edildiği anlaşılmaktadır. Lubenau hakkındaki biyografik kaynakların çok verimli olmaması nedeniyle, yazarın günlüğünde gençlik yıllarından söz ederken verdiği bilgilerle yetinmek zorundayız. Bu bilgilere göre yazar, 1566 yılında Prusya'nın eski Königsberg kentinde vatandaşlık hakkını elde eden malt üreticisi Martinus Lubenau ile Engelbrecht ailesine mensup eşi Margarethe'nin oğlu olarak 5 Ağustos 1556 yılında dünyaya gelmiştir. Doğum yerinin kilise cemaatine ait vaftiz kayıtlarında 1586 yılından daha eski tarihlere ulaşamadığından, yazarın doğumu ile ilgili başka bilgi edinilememiştir. Buna karşın yerel devlet arşivi kütüphanesindeki eserlerin derlendiği bir kitapta rastladığımız, 1631 yılının Mart ayında ölen “Eski Kentin Saygıdeğer Senatörü”ne Albertus Üniversitesi'nin adanmış olduğu övgü dolu bir söylevin baskısı, bizi yazar hakkında bilgilendiren çok değerli bir kaynaktır. Bu metin sadece yazarın bildirdiği doğum tarihini doğrulamakla kalmıyor, Königsberg kentine yerleştikten sonraki yaşamı hakkında da bilgi veriyor. Küçük Reinhold Lubenau henüz dört yaşındayken büyük bir olasılıkla eski kentteki kilisenin okuluna gönderilmiştir ve yazar da yapıtında sırası geldikçe bundan söz ederek bu tahmini doğrulamaktadır. Pisanski'nin Prusya edebiyatı tarihi hakkında verdiği bilgiye göre bu okul, saray kulesinin çok yakınındaydı ve yetişmekte olan gencin gözleri önündeki bu eski tarikat sarayının heybetli manzarası, o dönemde genel olarak ilgi odağı olan yerbilim konuları ile birlikte yazarın daha sonraki yaşamı ve yolculukları sırasında çevresini inceleme çabalarını yönlendiren bir etken olmuştur. Üzerinde kulele-

rin yükseldiği surlarla kuşatılmış, romantik koruma tesisleriyle donatılmış beldeler ve eski yazıtlar yazarın anılarındaki en önemli bölümleri oluşturmaktadır. Güncelin ve olağanın dışında bir görünümü olan her kentin, her kulenin, biraz olsun harfleri seçilebilen her yazıtın resmini çizmiş, kopyalamıştır. Hatta güvenlik açısından önemli olan yapıların böyle yakından incelenip belgelenmesinin kuşku uyandırması ve bazen tehlikeli durumlara neden olması, dar görüşlü yol arkadaşlarının kendisiyle alay etmeleri bile onu bu girişimlerinden alıkoymamıştır. Ne yazık ki yazarın sık sık söz ettiği bu olumsuz koşullar altında çizilen ve kuşkusuz çok değerli olan resimler bugüne kadar bulunamamıştır ve büyük bir olasılıkla yitirilmiş olduklarına hükmetmek gerekmektedir.

1585 yılından kalma bir denetim raporundan anlaşıldığı kadarıyla, eski kentin kilise okulu, o zamanlar çok iyi bir şöhrete sahipti ve eğer bir okul, yetiştirmiş olduğu öğrencilerin başarılarına göre değerlendirilecek olursa –ki zaten öyle olması gerekir– yazarın mükemmel olmasa bile, pek de küçümselemeyecek dil bilgisi, bu okulun iyi bir eğitim verdiğini en güvenilir şekilde kanıtlamaktadır. Yazarın öğretmenleri, Wittenbergli Lucas Edenburg, Piskopos Tilemann Heshusius’un taraftarı olduğu için 1573 yılında görevinden alınan Königsbergli Georg Schönfeld ve Brabantlı rektör Gerhard Ryswik gibi o çağın önemli kişileridir. Genç Lubenau’un karakter yapısını şekillendiren en önemli etkenlerden biri de büyük bir olasılıkla, o dönemde yaygın olan din öğretisine bağlı genel eğilimin dışında, Melachton’un öğrencisi Lucas Edenburg’un eğitimidir. Yazar her fırsatta bu eğitimin belirlediği dünya görüşünü vurgulamaktan geri kalmamıştır. Öte yandan Gerhard Ryswik, uzaklardaki vatanını, diyar diyar gezerek geçirdiği öğrencilik yıllarındaki serüvenlerini anlatmakla, genç Lubenau’un ruhuna dünyayı gezip görme hevesinin ilk tohumlarını ekmiştir.

Yazarın muhtemelen pek de yoksul olmayan ailesinin hangi nedenle onu henüz çok küçük yaşta yken dükkün saray eczacısı ve özel hekimi Jacobus Montanus’un hizmetine verdiği kesin olarak bilinmiyor. Belki ailenin çok çocuklu olması, belki de oğullarının soylu ailelerin çocukları gibi eğitilmesini arzulamaları onlara böyle bir karar verdimiş olabilir. Yazar, günlüğünde yaşam öyküsünü anlatmaya şu sözlerle başlar: “Yaşamımın yeni

filizlenmeye başladığı gençlik çağında ailem beni Prusya dükünün özel hekimi ve eczacısı, çok saygın ve bilge bir kişi olan Dr. Jacobo Montano'nun yanına verdi. Dr. Montano bende özel bazı yetenekler bulunduğunu ileri sürerek, oğlunu okula götürüp getirmem, onu gözetmem, ayrıca da sofrada hizmet etmem için beni ısrarla evine almak istemişti." Aslında Ren bölgesinde doğmuş olan Dr. Montano, Königsberg'e gelip dükün özel hekimi olmadan önce, 1551 yılında, Worms'da sekiz yıl eczacılık öğrenimi görmüştür. Dük Albrecht daha sonra genç adamın öğrenim masraflarını üstlenmiş ve onu İtalya'nın Bologna kentine göndermiştir. Orada üç yıl üniversiteye devam eden Jacobo Montano, doktor unvanını almış ve Cosmo Medici'nin özel hekimi olarak Siena kentinin kuşatılması sırasında orada bulunmuştur. Oldukça hareketli geçen bir yaşamdan sonra da Königsberg'e dönmüş ve hamisi olan dükün özel hekimliğine atanmıştır. 1600 yılında ölen Dr. Montano, o dönemin diğer hekimlerinin de yaptıkları gibi, çağın afeti olan veba hastalığına karşı alınacak önlemler hakkında bir bildiri yazmıştır. İşte yazarımızın ilk gençliğinin geçtiği ortam bu hekimin evidir ve kuşkusuz bu çevrenin onun duyarlı ruh yapısı üzerinde çok derin ve kalıcı bir etkisi olmuştur. Dükün özel hekiminin toplum içindeki itibarlı konumundan ve iki türlü görevinin sağladığı geniş maddî olanaklardan ötürü bu liberal adamın evinden konuklar hiç eksik olmaz, onların ağırlanması için bol para harcamaktan kaçınılmazdı. Bu sebeple yüksek konumlardaki saray görevlileri de sık sık ziyaretçi olarak bu eve gelmeyi bir tevazu gösterisi saymaz, üstelik burada ağırlanmaktan büyük zevk alırlardı. Böylece sofrada hem dünya olaylarından söz edilir, hem de gezginlerin yaşadıkları serüvenler, geçirdikleri tehlikeler anlatılırdı ve öyle anlaşılıyor ki, sevecen tavırlı ev sahibi bu sohbetler sırasında sunulan öykülerin aslan payını bizzat üstlenirdi. Nitekim yazarımız seyahatnamesinin birinci sayfasında şöyle diyor: "Dr. Montano artık epey yaşlanmış olduğundan az yemek yedi, ama görevli olarak bulunduğu saray çevresinin kibar ve saygın kişilerini eve getirmekten ve yemeğe davet etmekten hoşlanırdı. Kendisi çok liberal tavırlı bir beyefendi idi ve sofrada, İtalya'da bulunduğu sıralarda tanık olduğu olayları, o ülkenin güzelliklerini, gösterişli yapılarını, insanların âdetlerini, davranış biçimlerini, oranın nefis meyvelerini, görkemli kentlerini konuklarına anla-

tırdı. Ben onu dinledikçe, içimde yabancı ülkeleri, özellikle de İtalya'yı görmek için büyük bir heves duyardım ve Ulu Tanrı'dan, efendime sağladığı mutluluğu bana da nasip etmesini, beni de onun izinden yürüme olanağına kavuşturmasını dilerdim. Efendimin dilinden düşürmediği bir deyiş hiç silinmemek üzere belleğimde yer etmişti: Tüm dünyayı dolaşmış olsan da, İtalya'yı görmediysen, hiçbir yer görmemiş sayılırsın! Bu sözlerin ne kadar doğru olduğunu sonradan kendi deneyimlerim sayesinde öğrendim.”

İşte yazarımızın yetişip geliştiği çevre buydu ve görüldüğü gibi, yüreğinde yolculuk yapmak hevesini uyandırmaya çok elverişli bir ortamdı. Lubenau, daha sonra bu özgün tavrını bizzat şu sözlerle özetlemiştir: “Yolculuğa çıkmak, bana dansa gitmek kadar çekici gelirdi ve bu yüzden çok yer gezmiş bir kişi yabancı ülkelerden söz ettiği zaman onu ilgiyle dinler, öğrenmek istediğim şeyler hakkında sorular sorardım.”

Yazarımız en üst sınıfı da okuduktan sonra okulu bitirir. Bundan sonra eczanedeki öğrenim dönemi başlar. Kendine babası kadar yakın olan dostu ve hamisi, ona Galenos ilaçlarının gizemini, mastixin,¹ lattuarionun² ve o çağda çok övülen terra sigillatanın³ sağaltıcı gücünü tanıtır. Böylece yazarımız 17 yaşına geldiğinde, ustası ve öğretmeni Dr. Montano, Danzig'teki Dominik panayırına gitmek üzere yaptığı bir yolculuğa onu da götürür ve yazarın söylemi ile “daha önce aklımızdan hayalimizden geçmeyen şaşırtıcı bir kararla,” Lublin'den gelmiş olan Matthias Kraker adında Polonyalı bir tüccara teslim eder. Amaç, onun yanında bilgilerini arttırması ve özellikle de Prusya dükalığında bilinmesi önemli olan Leh dilini öğrenmesidir. Lubenau bu fırsatı değerlendirir ve orada yaşamakta olan akrabaları Casper ve Dr. Severin Gebeln'i arayıp bulur. Yazar kitabında bu iki akrabasını sık sık vefa ve gurur dolu sözlerle anar ve Casper Gebeln'den Danzig'in “en önemli tüccarı” diye söz eder. Bundan sonra yeni çalışmalarına yönelir. Genç eczacı burada zor günler yaşar ve bundan dolayı da yolculuk yapma hevesi oldukça

1 Mastik: (Sakız) Akdeniz adalarında yetişen çalı biçiminde bir bitkinin hoş kokulu reçinesinden eczacılıkta yararlanılırdı –ç.n.

2 (lat. Electuarium) Meyve özlerinin şeker veya bal ile karıştırılmasıyla elde edilen macun halindeki ilaç –ç.n.

3 Demiroksit içeren ince bir toprak türü. Ortaçağda bu toprak tedavi amacıyla kullanılırdı. Osmanlıların “tyn-ı mahtûm” adını verdikleri bu toprak, her yıl 6 Ağustos tarihinde belli yerlerden özel bir yöntemle kazılarak çıkartılırdı –ç.n.

kırıldığı gibi, Montano'nun evinde geçirdiği günleri buruk bir özlemle yad eder. Yazar, o günleri şöyle anlatmaktadır:

“... genelde Polonyalı efendilerin yanında çalışanların yaşadıkları kötü olaylar benim de başıma geldi. Bana atlara bakmak gibi hayatımda hiç öğrenmemiş olduğum işler yaptırdılar ve bu sırada iki ayağım soğuktan dondu.” Üstelik Lubenau, koyu bir Luther yanlısının başına gelebilecek en kötü olaylardan birini de yaşar; o da, yeni efendisinin Sozzini⁴ mezhebinin benimsemiş olduğunu fark etmesidir. Bu mezhepten olanlar, o zamanlar Radom eyaletindeki Rakova kentini –(burası Sarmatia'nın Atinası olarak da adlandırılmaktaydı)– ruhanî merkezleri olarak kabul etmişler ve orada bir genel konsil düzenlemişlerdi. Kraker de bu konsile katılmak üzere Rakova'ya gider ve yanına aldığı genç çırağını Krakowlu eczacı Simon Rannenberger'e devreder. Yazarımız bu yeni efendisini “o hem bir doktor hem de Arius⁵ mezhebinin öğretmenlerindendi” sözleriyle tanımlamaktadır. Rannenberger, Ariuşçu olanların toplantılarına gittiği zamanlar, Lubenau ona refakat etmek zorunda kalır ve burada yaşadıklarından ötürü, daha o günden, yaşam öyküsünü –*curriculum vitae*– yazmaya karar verir. Babası, oğlunun Sozzini mezhebinden olan biri ile sürekli bir arada olması sonucunda doğru inancından sapabileceği endişesiyle ve belki de onun kötü muamele gördüğünü anlatıp yakınmasının etkisiyle, usta-çırak ilişkisini vaktinden evvel sona erdirir ve genç eczacı, Danzig üzerinden anavatanına döner. Dört yıl daha burada kalıp babası yerine koyduğu Montanus'un yanında *chimicis* ve *galenisticis* konularındaki bilgilerini geliştirir.

Lubenau, yabancı ülkelerdeki yaşantısını ayrıntılı bir biçimde anlatırken, memleketinde geçirdiği o dönemden hiç söz etmemektedir. Demek ki onun gözünde memleket olaylarının yolculuk anlarıyla bir ilgisi yoktu. Yazar birkaç yıl memleketinde kaldıktan sonra, içinde yeniden yolculuk hevesi uyanır. 1580 yılında tam bir gezici zanaatkâr gibi bütün Almanya'yı

4 Socini, ya da Sozzini (Lelio), İtalyan reformcu (Siena 1525 – Zürich 1562). Tektarıncılığa aykırı bulduğu teslis dogmasına karşı çıkmıştır. Yeğeni Fausto Sozzini (Siena 1539 – Krakow yakınında 1604) aynı görüşü savunarak Polonya'ya sığındı ve “Polonyalı Kardeşler” adı verilen kiliseyi kurdu (Uniteriyalizm) –ç.n.

5 Ariuşçuluk: İsa'nın tanrılığının yadsınması. İskenderiyeli rahip Arius (Libya 256 – İstanbul 336) tarafından benimsenen ve yayılan bir inanca. Hristiyanlık âlemindeki en ağır bunalımların yaşanmasına neden olmuştur –ç.n.

dolaşır, Macaristan'a kadar gider, Viyana, Breslau, Oder nehri kıyısındaki Frankfurt ve Berlin kentlerine uğrar, Pomeranya'nın deniz kıyısı boyunca yoluna devam ederek altı yıl süren gezginlikten sonra Königsberg'e döner. Fakat aile içindeki gerginlikler, uyuşmazlıklar kısa zamanda onu bezdirmiş olmalı ki, gerek bu sıkıcı ortamdan uzaklaşmak isteği, gerekse içinde sürekli canlı kalan seyahat hevesi onu yeniden yollara düşürür. Bu sefer ilk yolculuklarına kıyasla çok daha uzak diyarlara gitmek olanağına kavuşur. Yazarın sürekli yüreğinde taşıdığı İtalya'yı gezip görmek özlemi, onun çok dolambaçlı yollardan geçmesinden, çeşitli sorunlara, sıkıntılara katlanmasından sonra da olsa, en geniş ölçüde yerine gelir.

Lubenau, besbelli tam da odak noktasında bulunduğu aile çevresinin kendisini sıkın ve üzen gergin havasından kurtulmak amacıyla, Riga'dan aldığı bir daveti kabul eder ve oraya gider. O sırada Riga'da takvim konusuyla ilgili siyasî gerginlikler yaşanmaktadır. Lubenau bu kentte dokuz ay kadar kaldıktan sonra Wilna'ya geçer, çünkü Lehistan Kralı Stefan Bathory'nin özel hekimi olarak göreve alınma olasılığı ona çok çekici görünmektedir. Fakat Stephan Bathory'nin vakitsiz ölümü nedeniyle yazarımız bu umudunu yitirince, Viyana'ya gitmeye karar verir. O sırada İmparator II. Rudolf'un Konstantinopolis'e göndermek üzere olduğu elçilik heyetine eczacı olarak katılır. Böylece 1587 yılının Şubat ayında, Babilî'ye her yıl mutat olarak gönderilen "armağanları" götürecektir olan elçi Bartholomeus Petz'in başkanlığındaki heyet ile birlikte Tuna nehrinden başlayan uzun bir yolculuğa çıkar. Aslında Osmanlı Devleti'ne her yıl "armağan" adı altında gönderilen para ve değerli eşya, Habsburg hanedanının, ülkesini savaştan korumak için ödediği haraçtan başka bir şey değildir ve sadece daha az gurur kırıcı olması için böyle bir ifadeyle üstü örtülmektedir.

Yolculuk Tuna nehri üzerinde işleyen gemilerle başlar. Yazar, yolculuk boyunca gördüğü değişik manzaraları, Tuna kıyısındaki Komorn, Estergon, Budin kalelerini ve biraz daha uzaktaki Mohaç meydan savaşının geçtiği yeri, resimlerini çizermişçesine, inceden inceye tarif eder. Ayrıca kalelerde konuşlandırılmış olan Türk beyleri tarafından düzenlenen elçilik heyetini karşılama törenlerini de ilgi çekici bir biçimde anlatır. Gemi yolculuğu Belgrad'da son bulur. Bundan sonra, günümüzde Sırbistan ve

Bulgaristan olarak tanımlanan ülkelerden, zaman zaman kötü yollarda türlü sıkıntılar çekilerek, zaman zaman da tarihî via Traiana yolu kullanılarak, Jagodina, Niş, Piro, Sofya, Filibe kentleri üzerinden yolculuğun hedefine doğru gidilir. Yazar, tüm bu kentleri tanıtmakla ve etnografik özelliklerini belirgin bir biçimde ortaya koymakla, o yörelerin tarihini yazanlar için zengin bir kaynakça oluşturmuştur. Balkan halklarının gelenekleri ve yaşam alışkanlıkları ile anavatanı Prusya'da ve Litvanya'da uygulanan gelenekler arasında benzerlikler bulması ve bunları açıklaması, yazarın gözlem gücünün ne kadar gelişmiş olduğunu göstermektedir. Türklerin temsilcileri ve önceki elçilik mensupları, Osmanlı Devleti'nin başkenti yakınında bulunan Küçükçekmece'ye kadar gelip, yeni elçilik heyetini gösterişli bir törenle karşılarlar ve yolcuları Alman elçiliğine tahsis edilmiş olan "Alman Evi" adındaki konuta götürürler. Yazar, bundan sonra o dönemin Konstantinopolis kenti hakkında ayrıntılı bilgiler aktarır. Binalarını, kentin koruma tesislerini, pazar yerlerinde, sokaklarda, sarayda ve elçilikte gözlemlediklerini anlatır. Ayrıca Türk halkının kendine özgü karakteri, Osmanlı Devleti bünyesindeki durumlar ve olaylar hakkında ayrıntılı bilgi verir. Günlüğün bu bölümü, yapıtın doruk noktasını oluşturmaktadır, çünkü Sultanların mekânı olan, "Altın Boynuz" kıyısındaki başkent hakkında o döneme ait tarihî bilgileri içeren kaynaklar çok zayıftır. Bu nedenle yazarın bizlere kazandırdığı değerli bilgiler göz önünde bulundurularak, yaşadığı çağın üslûbuna uygun olan anlatım tarzını, olaylarla ilgili kişilerin geçmişi veya mevcut düzenlemelerin oluşumu hakkında bize bugün tuhaf gelen ayrıntılı genealojik veya kronolojik açıklamalar, yorumlar yapmasını, konuyu gereksiz yere dağıtıp uzatmasını hoş görmek gerekir. Çünkü belki de, kimilerine fazlalık gibi görünen bu bölümlere de ilgi duyan birileri çıkabilir.

Yazar Konstantinopolis'te yaşadığı sırada, elçilikte görevli olan bazı beylerle birlikte Anadolu'ya yolculuk yapmak ve Bursa, Mudanya, Karamürsel, İzmit, İzmit kentlerini, Calcedonia [Halkedonya/Kadıköy] harabelerini gezmek fırsatını da bulur ve buraları da aynı şekilde anlatır.

Lubenau elçilikte bir yıl çalışmak üzere anlaşma yapmış olduğu halde, Konstantinopolis'te bir buçuk yıl kalır. Son zamanlarda elçi Dr. Petz ile yazarın arası hiç de iyi değildir. Bu durumun başlıca nedeni, Katolik mez-

hebenden olan elçinin, Protestan mezhebinden olanlara karşı inanç konularında hoşgörölü davranmamasıdır. Üstelik elçilik mensupları, padişaha gönderilecek olan armağanların gecikmesi halinde, bunun acısının kendilerinden çıkartılacağı korkusunu sürekli içlerinde taşımaktadırlar. Nitekim bir zamanlar imparatorluk elçisi olan von Kreckwitz'in başına gelenler, uyarıcı bir örnek olarak belleklerinden silinmemektedir. Yazarımız, Dr. Petz'in onu zorla yanında alıkoymak ve özgürlüğünü kısıtlamak tehdidi karşısında, Alman Evi'ni terk eder İngiltere elçiliğine sığınır. İyi bir dostluk kurmuş olduğu elçi Edward Barton, yazarın İngiltere kraliçesinin tebaasından olduğunu, fakat yıllarca yabancı ülkelerde kaldığı için anadilini unuttuğunu ileri sürerek onu bir Türk kadırgasına yerleştirir. Bu kadırga, kaptanıderya konumuna yeni getirilmiş olan Hasan Paşa'nın yönetimindeki Osmanlı donanması ile birlikte Akdeniz'e açılmak ve bir denetim ve araştırma gezisine çıkmak üzeredir. Böylece yazarımız yolculuk hevesini en geniş anlamda tatmin etmek fırsatını bulmuş olur. Yeniden Anadolu sahilleri ve Troya harabeleri ziyaret edilir. Kadırgaların Bozcaada, Limni ve Eğriboz adalarına uğraması sayesinde yazar bu adaları da görür. Zamanı elverdiği kadar bu adaları gezer ve izlenimlerini anı defterine kaydeder. Atina'dan hareketle Korinthos'a ve Nauplia'ya, oradan Tunus'a ve geri dönüşte İskenderiye, Kıbrıs, Rodos, Sakız ve birçok Kiklad adasına yanaşılır ve bu uzun, dolambaçlı yolculuk Venedik'te son bulur. Kitabın bu bölümünü ilginç kılan, sadece kadırgadaki forsaların yaşamının anlatılmış olması değildir; tarih, coğrafya, botanik ve zooloji bilimleriyle ilgilenenler de, keskin bir gözlem yeteneğine sahip olan bu genç eczacının özellikle doğa bilimleri hakkında yaptığı açıklamaları merakla okuyacaklardır. Yazar, Venedik'e varınca, yaşamı boyunca özlemine çektiği İtalya'ya kavuşmuştur. Birkaç kez gemiyle İtalya sahillerini dolaşır, kara yoluyla kentten kente gider ve bütün yaşadıklarını kaydeder. Kitabın başında da belirtildiği gibi, yazarın eski eserlere, binalara ve yazıtlara olan merakı nedeniyle bu bölümde verilen bilgiler arkeoloji açısından çok yoğun içerikli ve değerlidir. Lubenau, üç yıl yurt dışında kaldıktan sonra Semmering, Silezya ve Posen'den geçerek 17 Ekim 1589 tarihinde sevgili anavatanına, Königsberg kentine geri döner. Ne yazık ki burada acı bir haberle karşılaşır: Annesi, kız kardeşi ve onun çocukları veba hastalığına

yakalanmış ve yazarın evine dönmesinden dört hafta önce ölmüşlerdir. Lubenau, kendisini gerek ruhsal gerekse bedensel tehlikelere karşı koruyan ve kayıran Tanrı'ya yönelttiği şükür duası ile yolculuk öyküsünü bitirir.

Yazarın bundan sonraki yaşam öyküsü hakkında daha önce sözü edilen üniversitenin anma yazısından şu bilgileri ediniyoruz: Lubenau, yolculuğundan döndükten kısa süre sonra eski Königsberg kentine yerleşir. Kilise başkanı Schönwald'ın kızı Anna ile evliliğinden, altısı oğlan, dördü kız olmak üzere on çocuğu olur. Fakat eşini ve iki oğlunu 1620 yılında ülkede baş gösteren veba salgınında kaybeder. Lubenau bir yıl dul kaldıktan sonra eski kent sakinlerinden birinin kızı olan Katharina Kosen ile evlenir ve bu eşinden de bir kız ve bir erkek çocuğu olur. Birçok ülkeyi gezip görerekengin deneyimler kazanmış olan Lubenau, kentlilerin güvenini kazandığından 1603 yılında eski kentin meclis üyeliğine seçilir. Kitabının ilk sayfasına yazılmış olan 24 Şubat 1628 tarihinden anlaşıldığı üzere, daha sonraki yıllarda, 72 yaşındayken yani ölümünden üç yıl önce, vaktiyle kaydetmiş olduğu ve günlüğünde sık sık sözünü ettiği ayrıntılı notlara dayanarak anılarını yazar. Kuşkusuz ileri bir yaşta ve sağlığının oldukça bozulmuş olduğu bir zamanda böyle bir eser ortaya çıkarması olağanüstü bir başarıdır. Ama yazar, "*durum patientia frangit*" [zorluk sabırla aşılr] söylemini kendine şiar edinmiş ve bu sözleri kitabının ilk sayfasına yazmıştır. Lubenau, 17 Mayıs 1631 tarihinde yaşama veda eder. Eski kentin ölüm kayıtlarından, 20 Mayıs günü, öğleyin saat 1'de oradaki kilisede, yani günümüzdeki Kaiser Wilhelm meydanında, tüm öğrencilerin ve öğretmenlerin de katıldığı bir cenaze töreniyle defnedildiği anlaşılmaktadır. Aynı kilisenin arşivinde Lubenau tarafından bağışlanmış ve kendi el yazısıyla adanmış olan güzel ciltli bir vaftiz kayıt defteri bulunmaktadır. Ayrıca 3 Ocak 1628 tarihli bir yazıyla eski kentin din görevlisinin dul eşine –ölenin saf ve gerçek dinden sapmamış ve "papanın, Kalvencilerin ve anabaptistlerin saçmalıklarına" kendini kaptırmamış olması koşuluyla– 60 Mark ödenmesini vasiyet etmiştir.

Burada sık sık sözü edilen Albertina Üniversitesi tarafından hazırlanan anma yazısında, o dönemin âdetlerine uygun olarak ölenin yakınları tarafından bastırılan ölüm ilanlarında ve vaazlarında olduğu gibi, bu dünyadan göçmüş olan kişinin erdemleri abartılı sözlerle sayılmakta, özellikle

kiliseye, okula ve fakirlere cömetçe bağışlarda bulunduğu övülmekte, onu sonsuza dek anımsatacak mermerden bir mezar taşına layık olduğu vurgulanarak kent akademisyenlerinin ebediyete intikal etmiş olan bu insancıl kişinin anısına hürmeten son yolculuğu vesilesiyle yapılacak törene çok sayıda katılmaları teşvik edilmektedir. Ama yazarın kitabında okurlarına hitap eden sözleri, onun sevecen ruh yapısını öylesine canlı bir biçimde ortaya koyuyor ki, herhalde onu anmak için böyle abartılı övgülere gerek kalmamıştır. O övgü dolu sözler olmasa da, onun günlüğünü okudukça, insan kendini ona daha yakın hissedecektir.

Avrupa'da büyük, ölümcül salgının kol gezdiği 1620 yılında doğmuş olan ve yazarın adını aynen, sadece "*der Jüngere*" (genç olan) ilavesiyle taşıyan oğlu, diğer çocuklarından daha büyük bir üne kavuşmuştur. "Genç" Reinhold Lubenau, hukuk profesörü olmuş, Königsberg'de saray hukuk danışmanı konumuna getirilmiş ve 39 yaşında ölmüştür. Genç Lubenau'a ölümünden çok kısa süre önce asalet unvanı verilmiş ve adı "Lubenau von Lilienclau" olarak tescil edilmiştir. Königsberg şehir kütüphanesinde muhafaza edilmekte olan asalet belgesinde belirtildiğine göre, bu unvan kendisine ölmüş olan babasının, Osmanlı Devleti nezdindeki elçilikte yaptığı yararlı hizmetlerinden ötürü verilmiştir. Babası vaktiyle Prag'da kendisine tevdi edilecek olan asalet unvanını bekleyememiştir. Ne gariptir ki yazar Lubenau, günlüğünde bu olaydan hiç söz etmemektedir, ama belki bu da onun karakter yapısının özgün bir yanıdır. Kitabı yayınlayan, bu konuda Viyana'da yaptığı araştırmaların sonucunda da asalet belgesindeki beyanların onayından başka hiçbir bilgi edinememiştir. Yazarın soyundan gelen daha sonraki kuşaklar, Brandenburg nüfus dairesinin kayıtlarına göre, orada yerleşmişlerdir. Fakat burada yaşamakta olan Lubenau isimli ailelerin seyahat günlüğünün yazarı ile ilişkileri olup olmadıkları, ayrı bir genealojik araştırma konusudur.

Yazar hakkında verilebilecek bilgi bundan ibarettir. Şimdi de yapıtını eleştirici gözüyle değerlendirelim.

Yapıtın içeriği, yazarın yaşam öyküsü anlatılırken genel hatlarıyla ortaya konmuştur ve bundan sonra da, yazarın seyahat öyküsünün başına yerleştirdiği ayrıntılı genel bakış bölümünde, okurlara daha yakından tanı-

tılmaktadır. Eser büyük foliolar halinde 884 sayfadan ibarettir. Eserin nasıl meydana geldiği de bundan önce verilen bilgilerle açıklanmış bulunmamaktadır. Orijinal eserin yazısı hep aynı tarzdadır ve okunaksız yerlere rastlanmamaktadır. Bu sebeple kitabın tüm bölümlerinin bir tek kişi tarafından kaleme alındığı kesin sayılır ve zaten daha önce de sözü edilen eski kentin vaftiz defterindeki el yazısının karakteristik hatlarıyla benzerliği bunu doğrulamaktadır. Yapıtın içeriği besbelli, yazarın bizzat yaşamış olduğu olayların anlatımından ibarettir. Sadece tarihî olaylara veya arkeolojik konulara ilişkin bölümler daha önce yazılmış belgelerden aktarılmış olabilir. Bu konudaki araştırmalar ne yazık ki pozitif bir sonuca ulaşmamıştır ve yayıncı, daha sonraki çalışmaları sırasında bazı kaynaklara ulaşabilirse, bunları eserin son sözünde okurlara aktarmayı üstlenmektedir. Yazar verdiği bilgilere kanıt olarak eski Yunan ve Roma klasiklerinin dışında sık sık Benjamin Judae dediği, ve 12. yüzyıl ortalarında yaşamış olan Benjamin ben Jonae'nin *Itinerarium* adlı yapıtını ve 12. yüzyıl ortalarında yaşamış olan Bizanslı tarihçi Joannes Zonaras'ı ayrıca V. Karl'ın danışmanı olarak ün salmış olan Ferrante de Lofredos'u referans göstermiştir. Yazarın anlatımı baştan sona kadar çok canlı ve açıktır. Verdiği bilgilerin doğru olup olmadıkları, olanaklar elverdiğince denetlendiğinde, yazarın inanılabilirliği hakkında olumlu sonuç alınmıştır. Örneğin Riga'daki takvim sorunlarından kaynaklanan huzursuzluklar hakkında yazarın anlattıkları, bu konudaki diğer kaynaklardan edinilen bilgilerden farksızdır. Türk kadırgalarındaki ve Bizans zindanlarındaki durumların anlatımı, bu konuda 1623 yılında eczacı Friedrich Seidel tarafından yazılmış olan bir belge ile kıyaslanabilmiştir. Bu kişi, imparatorluk elçisi Friedrich v. Kreckwitz'in maiyetiyle birlikte talihsiz olaylar sonucu uzun süre zindanda ve daha sonra Türklere ait bir taş kadırgasında tutsak olarak kalmıştır. Lubenau'un Konstantinopolis'te bulunduğu sırada yaşanan politik olayların da gerçeklere tamamen uygun olduğu, elçi Dr. Petz'in Viyana'ya gönderdiği ve orada imparatorluk ve kraliyet sarayı arşivlerinde saklanan, yayıncıya da isteği üzerine gösterilen tutanaklardan anlaşılmaktadır. Yeri geldikçe bu arşiv malzemesinin içeriği dipnotlarda sunulacaktır. Bunların dışında yazarla birlikte yolculuk yapmış olan ve yazarın anılarında da zaman zaman söz ettiği Nürnbergli Jacob Furer'in uzak ülkelerden ak-

rabalarına, özellikle de erkek kardeşi Christoph'a yazdığı mektuplar da bize yazarın anlattıkları ile karşılaştırma olanağını sağlamaktadır. Bu mektuplar 1631 yılından kalma olup Haymendorf sarayında muhafaza edilmekte olan el yazması *Geschlechterbuch der Furer von Haymendorf* [Haymendorflu Furer ailesinin Soy Kitabı] adını taşıyan iki dev boyutlu folio cildinin içinde bulunmaktadır. Mektupları yazan kişi, Lubenau'un da anlattığı, Konstantinopolisteki veba salgını sırasında ölmüştür. Furer'in mektuplarında, yolculukları sırasında yaşadıkları hakkında verdiği kısa bilgiler, kullandığı sözcükler bakımından olmasa bile içerik bakımından Lubenau'un anlattıklarıyla örtüşmektedir. Bu da yazımızın inanılrlığını belgeleyen en sağlam kanıttır. Bu vesile ile, bana bu önemli mektuplardan söz eden ve üzerinde çalıştığı bu foliolari sahibinin de izniyle kullanmam için sunan Dr. Möllenberge teşekkürlerimi bildiririm.

Yayıncıların önemle üzerinde durdukları esaslara gelince:

Elyazmasının kopyalanmasında orijinal esere sadık kalınmış, sadece modern çağın gerektirdiği bazı ödünler verilmiştir. Bunlardan biri, günümüzde bazı sözcüklerin başında büyük harflerin kullanılmasıdır. El yazmasının birçok yerinde büyük ve küçük harfler arasındaki farklılık belirgin olmadığı için, metnin anlaşılabilirliği bakımından bu değişiklik zorunlu olmuştur. Latince sözcükler, Almanca takılar almadıkları ve yer veya kişi adı olmadıkları durumlarda minüskül harflerle yazılmışlardır. Gene metnin daha kolay anlaşılabilmesi amacıyla noktalama da yeni kurallara göre uygulanmıştır. Zaten elyazmasında bu konularda hiçbir düzen gözetilmemiştir. Aynı şekilde u ve v harfleri ile i ve j harfleri ünlü ve ünsüz harfler olarak farklı şekillerde belirtilmişlerdir. Yazarın, yapıtının kenar boşluklarına sonradan yaptığı bazı eklemeler metnin içinde ilgili yere alınmıştır. Ayrıca Metne açıklayıcı notlar ile eklenmiştir [çevirmene ait notlar -ç.n.; yayıncıya ait notlar y.n. ile belirtildi. Metne köşeli parantez içinde yapılan eklemeler de Türkçe baskıya aittir]. Bu notlar sadece en zarurî açıklamaları mümkün olduğu oranda kısa ve özlü bir biçimde sunmayı amaçlamaktadır. Kişi ve yer adları geçtiğinde, sadece ilk seferinde bir açıklama yapmakla yetinilmektedir...

Yapıtta arkeoloji ile ilgili bölümleri Königsberg'de bulunan yüksek öğretmen Dr. Mentz üstlenmek lütfunda bulunmuştur. Yayıncı olarak bu

vesile ile kendisine en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bana bu çalışmamda yol gösteren ve beni destekleyen Bay Dr. Rhode'ye de minnettarlığımı ifade etmek isterim.

Bana bu anı kitabını yayınlamak fikrini ilk olarak aşıl原因an kişinin şehir kütüphanesinin yöneticisi Dr. Seraphim olduğunu da açıklamadan geçemeyeceğim. Gerek bu değerli önerisi, gerekse nesnel açıklamalarda ve kitabın basımında bu projeye yaptığı özverili katkıları dolayısıyla kendisine teşekkür borçluyum.

W. SAHM

KÖNIGSBERG, PRUSYA: OCAK 1912

ÖNSÖZ

Prusya Elektör Dükalığı'nın tarihî kenti Königsberg'in meclis üyelerinden şerefli, ünlü ve bilge kişi Bay Reinhold Lubenau tarafından yazılmış olan kitaplar için önsöz.

Gençlik yıllarında yaşadıkları, yaptıkları ve ileri yaşlarında bütün bunları düzgün bir biçimde yazıp kitap haline getirmesine neden olan esin kaynakları hakkında bilgi veren açıklamalar.

Yaşamımın yeni filizlenmeye başladığı gençlik çağında, ailem beni Prusya dükünün özel hekimi ve eczacısı, çok saygın ve bilge bir kişi olan Dr. Jacobo Montano'nun yanına verdi. Dr. Montano bende özel bazı yeteneklerin bulunduğunu ileri sürerek, oğlunu okula götürüp getirmem, onu gözetmem, aynı zamanda da sofrada hizmet etmem için beni ısrarla evine almak istemişti. Cennetmekân Doktor beyim, uzun yıllar Padua [Padova] Üniversitesi'nde okumuş ve doktorasını yapmış, daha sonra da Floransa arşidükü haşmetli Cosmo Medici, Senes [Siena] kentinin kuşatılması sırasında onu özel hekimi olarak hizmetine almıştı. Dr. Montano artık epeyi yaşlanmış olduğundan az yemek yerd, ama görevli olarak bulunduğu saray çevresinden kibar ve saygın kişileri eve getirmekten ve yemeğe davet etmekten hoşlanırdı. Kendisi çok liberal tavırlı bir beyefendi ve sofrada başında İtalya'da bulunduğu sırada tanık olduğu olayları, o ülkenin güzelliklerini, gösterişli yapılarını, insanların âdetlerini, davranış biçimlerini, oranın nefis meyvelerini, görkemli kentlerini konuklarına anlatırdı. Ben onu dinledikçe, içimde yabancı ülkeleri, özellikle de İtalya'yı görmek için büyük bir heves duyardım ve Ulu Tanrı'dan, efendime sağladığı mutluluğu bana da nasip etmesini ve beni onun izinden yürüme olanağına kavuşturmasını dilerdim. Efendimin dilinden düşürmediği bir deyiş hiç silinmemek üzere belleğimde yer etmişti: "Tüm dünyayı dolaşmış olsan da, İtalya'yı görmediysen, hiçbir yer görmemiş sayılırsın." Bu sözlerin ne kadar doğru olduğunu sonradan kendi deneyimlerim sayesinde öğrendim. Nitekim diğer ülkelerden daha güzel imar edilmiş ve oldukça kalabalık nüfuslu

olan Almanya'yı dolaşıp gördüm, Polonya, Litvanya, Eiflandt, Macaristan, Yunanistan, Afrika, Küçük Asya [Anadolu], Mısır, Kıbrıs, Kandiye [Girit], Makedonya, Akha,² İstirya,³ Sicilya, Bulgaristan, Daçya,⁴ Trakya, Rascia,⁵ Sırbistan gibi eyaletleri gezdim ve bu yolculuklarımın çok yararını gördüm, zira deneyimlerimin bana büyük katkıları oldu. Ama gene de İtalya'da, özellikle de Roma, Napoli ve Pozzuoli'de⁶ yaptığım uzun geziler sırasında görmek olanağını bulduğum güzel şehirlerden, saraylardan, eski anıtlardan, antika eserlerden daha üstün olanlarına, orada yaşamış önemli kişilerin yazılarından daha değerlilerine hiçbir yerde rastlamadım. Bütün bunların dışında o ülke insanların gayet kibar, edepli davranış biçimlerini, âdetlerini, erdemlerini gözlemledim. Aynı zamanda günümüzde uygulanmakta olan çeşitli dalaverelere, kurnazlıklara, hilelere de tanık oldum. Bunları fark edip, öğrenmek, insana yaşamı boyunca yarar sağlamaktaysa da, bazılarının zehirden sakınır gibi uzak durmak gerekir.

Günün birinde talih yüzüme güldü ve –toprağı bol olsun– efendim Dr. Montano, Danzig kentine yapacağı bir yolculuk sırasında beni de yanına aldı. Oraya varınca, daha önce aklımızdan hayalimizden hiç geçmemiş olan şaşırtıcı bir kararla, Leh dilini öğrenmem için, beni Mathias Kraker adındaki Lublinli bir tüccarın yanına verdi. Bu tüccar beni altı ay sonra Rakova'ya⁷ götürdü, zira burada Anabaptist⁸ adıyla bilinen Hıristiyan tarikatı bir toplantı düzenlemişti. Yeni efendim olan tüccar, beni orada rastladığı Simon Kannenberger adındaki Krakowlu bir eczacıya devretti ve böylece onunla birlikte Krakow'a geldim. İtalyanların şöyle bir deyişi vardır: *Asai ben balla, achi fortuna sona!*

1 Livonya [Baltık denizi, Dvina nehri ve Çudlar gölü arasında kalan tarihsel bölge –ç.n.]

2 Akha: Yunanistan'da Peleponnesos'un kuzey kıyısı –ç.n.

3 İstirya: Kuzey Adriyatik denizinde bir yarımada –ç.n.

4 Daçya: Tuna nehrinin sol kıyısında Romanya'nın bir bölümü –ç.n.

5 Günümüzdeki Novibazaar kentinin eski adı olan Rassa sözcüğünden türetilmiştir ve eskiden Sırbistan için kullanılmaktaydı.

6 Pozzuoli: Napoli körfezinde bulunan bir kent.

7 Rakova: Sandomir voyvodalığında bulunan bir kent. Polonya'da Ariuşçuların başkenti olup sonradan burada bir okul kurmuşlardır.

8 16. yüzyılda yayınlan bir Hıristiyan mezhebi: Küçük çocukların doğumdan hemen sonra vaftiz edilmesinin yeterli olmadığını, din bilincine erişmiş oldukları yaşta yeniden vaftiz edilmeleri gerektiğine inananlar –ç.n.

Yani: “Talihi kendisine eşlik eden, güzel dans eder.” Bu söz, bir zamanlar Tanrı’dan dilediklerimi bana anımsattı. Yeni ortamım ile tanıştığım sıralarda Tanrı’nın insanlara egemenlik olanağını dağıtırken izlediği şaşırtıcı yollara, hükümdarların bazısını yüceltip, bazısını alçalttığına da tanık oldum. Zira tam benim orada bulunduğum günlerde Stefan⁹ da oraya geldi ve kral tacını başına geçirdi. Buna karşın Roma imparatoru Maximilianus, ülkesinde bir meclis toplantısı düzenleme kararını alıp bunun hazırlıklarını çok uzattığı için (ki Türkler bile bu sebeple Almanlarla alay ettiler), vaktinde bulunması gereken yere gelmedi ve arada bir sürü karışık işler döndü. Ben de bu vesileyle talihimin bana daha birçok olaya tanıklık edebilme olanağını sağlayacağı umuduna kapılarak, hemen anımsayabildiğim gençlik günlerimden başlayıp, bir *curriculum vitae*, yani yaşam öykümü yazmaya karar verdim ve hemen işe koyuldum. O andan itibaren de doğru dürüst bir şeyler öğrenmenin yollarını araştırmaya başladım. Tanrı bana yeteri kadar uzun ömür nasip ederse, İtalya’ya gitmeyi tasarlıyordum. Krakow’da iki yıl hizmet ettikten ve hem sağlığını hem de yaşamımı tehdit eden tehlikeler atlattıktan, yokluğun ve bolluğun ne olduğunu öğrendikten sonra, yeniden Königsberg’e eski efendimin yanına döndüm. Burada birkaç yıl çalışıp, daha sonra anlatacağım gibi, mesleğimin temel bilgilerini oluşturan *distillationibus, extractionibus*¹⁰ ve *praeparationibus medicamentorum tam in chemicis quam in Galenicis*¹¹ konularında kendimi yetiştirdim. Bundan sonra hemen Almanya üzerinden Viyana’ya, Macaristan’a, daha ilerde de İtalya’ya gitmek üzere yola çıkmaya karar verdim. Ama ne yazık ki parasız hiçbir şey yapılamıyor. Övgüye değer iyi niyetlere sahip olan bir kişi bile kanatları olmadan uçamaz. Ama şairin biri de şöyle demiş: “*In magnis etiam voluisse sat est.*” (Büyük şeyleri istemiş olmak da yeterlidir.) Nitekim benim de büyük istekler bakımından hiçbir eksiğim yoktu.

Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas. (Güç tükense de istek övgüye değer.)

9) Stefan [İstvan] Bathory, Erdel prensi, 1576’da Krakow’da Lehistan kralı olarak taç giydi. Ona rakip olan II. Maximilian bir azınlık tarafından Lehistan kralı olarak seçilmişti

10) Damıtma ve öz çıkarma –ç.n.

11) Kimya ve eczacılık yöntemlerine göre ilaç hazırlama –ç.n.

Ama gene de o günlerde isteklerimi yerine getirmeyi başaramadım ve tasarladıklarımın vazgeçmek zorunda kaldım. Bundan ötürü umudum kırılmış, yolculuğa çıkmayı asla gerçekleştiremeyeceğim düşüncesine kendimi kaptırmıştım. Bir ara, imparator sarayında bir işe girip, orada yüksek konumdaki nüfuzlu bir kişinin maiyetinde ülke dışına yolculuklara katılmayı umdumsa da bu umudum da boş çıktı. Sonunda bahtımı Silezya'da denemeye karar verdim ve Livonya'nın Riga kentine gittim. Burada gene talihim bana güldü, çünkü Majesteleri Kral Stefan'ın sarayına çağrıldım. Bu beni yeniden cesaretlendirdi. Madem doğu ülkelerini görüp tanımam mümkün olmamıştı, hiç değilse *terra occidentale* denen ülkeleri ve Moskova'yı görebileceğimi ümit ediyordum. Ama sevincim kısa sürdü, zira Stefan 1585 yılının 2 Aralık günü Grodna'da vefat etti. Ben gene de cesaretimi toplayıp "ya hep-ya hiç" diyerek, hak ettiğimi sandığım ödülü kendi kendime verdim ve Lublin, Krakow, Breslau, Viyana kentlerine gitmek üzere rastgele yola koyuldum. Böylece bilmediğim bazı yerleri görme isteğim yerine geldi. Ama olayların devamında, daha ilerde yaşadıklarımın da anlaşılacağı üzere, bir insanın kendi dininden olmayan birine hizmet etmesi, aslında hem çok zor, hem de tehlikelidir. Buna karşın ben tereddütsüzce kendimi Tanrı'ya emanet ederek bu işe kalkıştım, çünkü eczanelerde kullanılan malzemenin büyük bir kısmının doğu ülkelerinden geldiğini ve çoğu zaman *quid pro quo*, rastgele kullanıldığını düşündüm. Mükemmel bir hekim olan Dioskorides¹² hakkındaki yazılardan, onun dünyanın her tarafında yetişmekte olan bitkileri kendi gözleriyle görebilmek ve inceleyebilmek için pek çok ülkeyi gezdiğini öğrenmiştim. Galenos da aynı şekilde, *terra sigillata* denen malzemeyi temin edebilmek için Lemnos [Limni] adasına, asfalt veya Yahudi katranı (?) adı verilen maddeyi bulmak için *Sodom Denizi* (Kızıldeniz?) denen yöreye, diğer krallıklardan ve eyaletlerden daha çok maden ocaklarına sahip olan Kıbrıs'a, çeşitli faydalı otların bol miktarda yetiştiği ve diğer adı *Creta* olan Girit adasına, ayrıca çeşitli malzemenin bolluğu bakımından Girit'ten aşağı kalınayan, üstelik *mastix*'in üretildiği tek yer olan Chios [Sakız] adasına gitmiş ve oralardan topladığı bu tür malzemeden oluşan büyük bir hazine ile birlikte Pergamon [Bergama] kentine dönmüş, yazdığı kitaplarda bunları bütün ay-

¹² Dioskorides: (Pedanios), imparator Neron ve Vespasianus zamanında yaşamıştır.

rıntılarına varana kadar açıklamıştır. Eğer Tanrı izin verirse bütün bu değerli malzemeyi kendi gözlerimle yetiştikleri yerlerde görmek ve bu uğurda hiçbir zahmetten ve tehlikeden yılmamak niyetindeydim. Yolculuklarımın bana kazandırdıkları, her ne kadar adlarını andığım bu mükemmel bilim adamlarının düzeyine erişemese de, talihim bana Homeros'un Ulisses'e, Vergilius'un Aineias'a sağladığı olanakları nasip etti ve ben Ulisses'in Kolhis'te karşılaştıklarına, Pontus'ta, Asya'da ve Bitinya'da rastladım. Aineias nasıl da Troya'dan İtalya'ya geçtiyse, ben de Konstantinopolis'ten Troya'ya geçtim ve bununla da kalmadım, Kartaca'ya, Mısır'a ve birçok adaya, eyalete giderek oraları dolaştım, sonunda da İtalya'ya vardım. Bu yolculuklarım –Tanrı'ya şükür– pek de verimsiz olmadı. Ama gezilerim sırasında fazla para kazanamadım, üstelik çalıştığım sürece biriktirdiklerimi de harcadım. Günün birinde benden söz edildiğinde, adamın biri, durumuma hiç de anlayış göstermeyip demiş ki: “Çok şey görmüşse ne olmuş ki! Bunun yerine birkaç bin gulden kazanıp gelseydi daha iyi ederdi.” Oysa ben bu yolculuklarımın öyle çok yararını gördüm ki, bana bu olanağı sağladığı için Tanrı'ya ne kadar şükretsem azdır. Üstelik dilerdim ki, tüm vatandaşlarımız çocuklarını genç yaşta bir işe yerleştirip doğru dürüst bir şeyler öğrenmelerini sağlasınlar, sonra da onlar, yabancı ülkelere giderek deneyim kazansınlar, şimdilerde olduğu gibi hiçbir şey öğrenmeden analarının babalarının dizi dibinde oturup onların parasını yemesinler. Böyle yapsalar, yabancı, kendini beğenmiş, iddialı kimşelerin önemli mevkilere getirilmesinin ve bu kişilerin yönetiminde çıkacak karışıklıkların önüne geçebilirlerdi. Üstelik ülkemizde daha becerikli kimşeler bulunsaydı, o yabancı kişilere görev teslim edilmeyip bu şerefli konuma getirilmemiş olacaklar ve bu yüzden böyle böbürlenemeyeceklerdi. “*Novem autem ubi.*”¹³ [Nerede o dokuz kişi?]

Gezilerimin bana neler kazandırdığını anlatmadan önce, okurlarıma yolculuk yapmanın neden faydalı olduğunu açıklamak isterim:

Birinci neden: Zahmetli, zor yolculuklar vesilesiyle insan, her şeyden evvel Tanrı'ya dua etmeyi, Tanrı'nın yardımına güvenmeyi, sıkıntılı ve tehlikeli durumlarda sabırlı olmayı, aksilikleri Tanrı'nın desteği ile yenmeyi

13 Yazar, Prusya'daki Brandenburglu memurları kastediyor olmalı –ç.n

ve sonucu Tanrı'ya havale etmeyi öğreniyor. Bu nedenle: "*durum patientia frangit*" [zorluk sabırla aşılır] özdeyişi gerçekleşmiş oluyor.

İkinci neden: Yolculuk yapan kişi, şaşılacak olaylarla karşılaşüyor ve yaşamı boyunca bu olaylardan ders almayı, bazılarında sakınmayı, bazılarında ibret almayı öğreniyor.

Üçüncü neden: İnsan hep aynı yerde kalırsa, her şeyi öğrenemez, değişik yerlerde bulunursa, sanatını ve becerilerini geliştirir, deneyimlerini artırır.

Dördüncü neden: Yolculuk yapan, hem dünyasal, hem de dinsel yönetimlerde değişik düzenlere tanık olur.

Beşinci neden: Değişik ülkelere gidenler, çeşitli dinleri tanımak fırsatını bulur ve kendi dinini önemsemeyip başka dinlere yönelenlerin, ya da sadece kendi mantığına güvenenlerin şeytan tarafından nasıl kandırılmış olduklarını anlar.

Altıncı neden: Yabancı ülkelere giden görür ki, Tanrı'nın sözleri yalnız kendi yaşadığı yerlerde geçerli değildir, kurtarıcımız ve Tanrı nezdindeki sağdıçımız, bize esenlik getiren İsa peygamberimiz yalnız kendi ülkesinde saygı görmemekte, bize öğrettiği kutsal gelenekler yalnız kendi yaşadığı ülkede uygulanmamakta, saf Hıristiyan kilisesi yalnız kendi vatanında bulunmamaktadır. Bunu sananlar, kendilerini büyük bir yanlışla kaptırmaktadırlar. Unutmayalım ki, Tanrı da peygamber Elia'ya şöyle buyurmuştur: "Ben Baal önünde secde etmeyen daha binlerce kişi biliyorum." Nitekim Doğu ülkelerinde ve Mısır'da karşılaştığım, bana iyilik yapan Tanrı korkusuyla dolu, dini bütün pek çok iyi Hıristiyan, güzel davranışlarıyla inançlarını pekiştirmişlerdir. Onların, kurtarıcımız İsa peygamberin bizim esenliğimiz uğruna fedakârlıklarda bulunmasına, kanını akıtmasına, canını vermesine ümitlerini bağlayarak, hemcinslerine karşı sevgi göstererek, hayır işleyerek, özellikle de yabancılara yardım ederek inançlarını kanıtlamaları beni hayrete düşürmüştür.

Yedinci neden: Türklerin en çok beğendiğim yanları, kentlerdeki kolluk kuvvetlerinin düzeni ve adaletin yerine getirilmesi konusundaki titizlikleridir. Onlar Türk, Yahudi, Arap, Hıristiyan, her kim olursa olsun, insanlar arasında hiçbir ayırımı yapmadan üç veya dört günde herkese hakkını

teslim ederler ve herkese kendi davasını dile getirme olanağını tanırırlar. Ah, keşke bizim ülkemizde de o haksız davranışlarda bulunan, lanet olası avukatlar ve dava vekilleri bu kadar çoğalmasalardı ve meseleleri böyle karıştırmalarına, insanların başına ömürleri boyunca bir daha çözemeyecekleri çoraplar örerek, haksız yere mallarından mülklerinden yoksun bırakılmalarına izin verilmeseydi! Buna karşılık avukatların, dava vekillerinin bütün zenginlikleri, evleri, arazileri, ambarları kendi üzerlerine geçirmelerine olanak sağlanmasaydı ne iyi olurdu!

Sekizinci neden: Gezilerim vesilesiyle Türklere ticaret ve zanaatın büyük bir düzen içinde yürütüldüğüne tanık oldum. Orada her türlü ürün için belli bir yer ayrılmıştır, özellikle çiftçilerin, köylülerin pazara getirdikleri ve satışa sundukları besin maddeleri her gün denetlenir, hile yapanlar ağır cezalara çarptırılırlar. Ah keşke Tanrı bizim de gözlerimizi açsa da, ticaret işlerinde o lanet olası fırsatçılar ve dolandırıcılar ortadan kaldırılsa! Ama nerde? Onların da sayısı her gün artıyor ve her birinin arkasında onu güden biri var.

Dokuzuncu neden: Yolculuk yapan kişi, Tanrı tanımayan, putperest ve zorba yöneticilerle, Hristiyan zihniyetindeki yöneticiler arasındaki farkları saptar. Onların koydukları kanunları, kurdukları düzenleri, uydukları gelenekleri, barışta ve savaşta nasıl davranılması gerektiğine dair geliştirdikleri kuralları birbiriyle kıyaslamak fırsatını bulur

Onuncu neden: Yaptığım yolculuklar bana her şeyden evvel önemli kentlerde birçok kişiyle tanışıp dostluk kurmamı sağladı. Bu dostluklar tüm yaşamım boyunca yaptığım her işte ve her durumda bana çok yararlı oldu. Ayrıca gittiğim yerlerde nelerin üretildiğini ve malzemenin en iyisinin nerelerde bulunduğunu, hangi malın iyi, hangisinin kötü olduğunu, bu malların hangi araçlarla bir yerden başka bir yere götürülebileceğini öğrendim. Bu bilgiler benim için bir servet kadar değerli oldu ve bu deneyimlerim bana ilerdeki yaşamımda önemli bir kazanç sağladı. Yaptığım gezilerin bana başka bakımlardan hiçbir faydası olmadıysa bile, sadece bunları öğrenmem de bence yeterlidir ve her şeye kadir ebedî Tanrı'ya bu olanağı bana tanıdığı için şükrediyorum.

On birinci neden: Görmüş geçirmiş bir gezgine pek çok itibarlı kimseler saygı gösterirler, onu onurlandırır. Hatta böyle kimseler "*pro lega-*

llone" yani elçilik yetkisiyle kralların, prenslerin saraylarına gönderilirler ve nihayet sade vatandaya nadiren nasip olabilecek en yüksek mevkilere, *ad summas dignitates* getirilebilirler, zira deneyimsiz bir adam hiçbir kimsenin işine yaramaz.

On ikinci neden: Ülke dışına yolculuk yapmış olan bir adam, görgülü insanların toplantısında bulunmaktan çekinmez, çünkü onların arasında bir kaz gibi etrafına bakınıp duracağına, yabancı ülkeler hakkındaki konuşmalara katılıp soruları yanıtlayabilir, gezilerini anımsayarak yabancı ülkelere söz edebilir.

On üçüncü neden: Yolculuk yapmış olan kişi, çeşitli ülkelere yıllar boyunca pek çok değişikliklerin olageldiğini görür. Bu durum özellikle Türkler için geçerlidir. Türkiye'de kısa süre içinde pek çok değişiklik olmuştur. Bundan 50-60 yıl önce Türkiye'ye giden önemli kişilerin yazdıklarını okuyup da şimdilerde oraya gidenler, Türklerin bu süre içinde doğadaki olaylardan ve memleketlerini ziyaret eden yabancılardan öğrendikleriyle, gerek dinî, gerekse siyasî yaşamlarındaki âdetlerini çok değiştirdiklerine tanık olurlar. Bu değişiklikler Türklerin bazen lehine bazen de aleyhine olmaktadır. Şimdilerde Türkler esir aldıkları Hristiyanlara karşı eskisi kadar zalim davranmıyorlar. Vaktiyle Hristiyanlar, Türklerin kabristanlarına ve camilerine giremezdi, oysa artık buna izin verilmektedir. Bütün bunları kitabımda ayrıntılarıyla anlatacağım.

On dördüncü neden: Yabancı ülkelere yolculuk yapmanın yararlarını, dua etmekten başlayarak, diğer çeşitli konuları sıralamaya kalksam, bunları saya saya bitiremem, üstelik hepsini anlatırsam, konu uzadıkça uzar, ve bir kitap daha yazmam gerekir. En iyisi, sözlerimi Tanrı'ya şükretmekle bitireyim. Yolculuğa çıkan her kişi de, Tanrı'nın lütfu, merhameti ve desteği sayesinde anavatanına, ya da Hristiyanların yaşadığı herhangi bir ülkeye sağ salım dönebildiği ve ekmeğini barış ve huzur içinde kazanabildiği zaman, her şeye kadir Ulu Tanrı'ya bu mucizesi ve iyiliği için ömrü boyunca bütün kalbiyle şükretmelidir. Nitekim 107. Mezmur, bir gezginin denizde ve karada yaptığı yolculuklar sırasında Tanrı'nın kendisine sunduğu büyük iyilikleri anlatarak, Tanrı'nın sıkıntılı durumlardan kurtardığı tüm insanlara hitap eder: "Efendinize şükredin, çünkü O herkese dostça davranır, vs."

Sizler ki, Efendimiz sayesinde sıkıntılardan kurtulduunuz, sizler ki dünyanın her köşesinden, doğudan ve batıdan, kuzeyden ve güneyden, denizden ve karadan gelerek bir araya toplandınız, sizler ki uçsuz bucaksız çöllerde, bitimleyen karmaşık yollarda yönünüzü şaşırdıktan, denizlerde gemilerinizle oraya buraya sürüklendikten, Tanrı'nın bir tek sözüyle kopan fırtınalarda kulbunun dalgalarla sağa sola savrulduktan, kâh göklere yükselip, kâh uçurumlara göçtükçe ruhlarınız dehşetten titreyerek Tanrı'dan sizi kurtarması için yardım dilediniz, sizler ki bütün bu sıkıntılarınızdan, korkularınızdan acemiliğe çıktınız, sizler, Tanrı'ya insanlara gösterdiği tüm iyilikler ve yarattığı mucizeler için şükretmelisiniz. Hele batıl dinlerin ve papalığın egemen olduğu yörelerden sağ salım, gerçek Hıristiyanlığın yaygın olduğu ülkelere kavuşanlar, karada ve denizde esaret zincirinden, zindanlardan, soygunculardan korunanlar, her şeye kadir Ulu Tanrı'nın daha da büyük bir lütfuna mazhar olmuşlardır, çünkü onlar yanlış inancalara, Müslümanların, Arianlıkların, papanın ve diğer din mensuplarının yaydıkları insanı yolundan saptıran öğretilere kendilerini kaptırmaktan kurtulmuşlardır. Nitekim her şeye kâdîr, merhametli, ebedî, koruyucu Tanrı, benim gibi değersiz bir kulunu kâğıtlardan esirgemekle, yüceliğini yeterince kanıtlamıştır. Tanrı'ya, gerek bu dünyadaki yaşamımızda, gerekse öbür dünyada, sonsuzluğa kadar kulbimizin en derinlerinden gelen minnet duygularını yöneltmeli, insanlara yarattığı mucizeleri anlatmalı ve O'nu daima övmeliyiz. Nitekim Tanrı'da, İbrahim peygamber için şöyle demiştir: "Ben biliyorum ki, İbrahim her şeyi çocuklarına aktaracak ve yapmaları gerekeni buyuracaktır..."

İşte tüm bu nedenler, yaptığım önemsiz gezilerden edindiğim deneyimleri bir araya toplayıp çocuklarımın ve onlardan sonra gelen kuşakların da yararlanmaları için kitap haline getirmeye beni teşvik etti. İsterim ki, onlar umutlarını Tanrı'ya bağlamayı öğrensinler, Tanrı'ya dua etsinler, Ondan yardım dilesinler, her şeylerini Tanrı'ya emanet etsinler ve Tanrı'nın onlara uygun gördüğü yazgıya sabırla katlansınlar, mutlu veya mutsuz oldukları zamanlarda daima tevazu göstermeyi, mutluluk anlarında kibirlenmeyip, mutsuzluk içindeyken umutlarını yitirmemeyi bilsinler. Çünkü benim bu yolculuk öykülerimi okuyunca, Tanrı'nın kullarını nasıl mucizevi bir biçimde yönlendirdiğini göreceklerdir. Davud peygamberin şu sözleri bu durum

için çok uygundur: “Ben kimim ve babamın evi neresidir ki, beni böyle uzaklardan buralara getirdin!” Ve Yakub da şöyle demiştir:

Tanrım, ben bütün ömrüm boyunca bu kuluna gösterdiğin iyiliklere layık olamayacak kadar değersiz bir varlığım.” Merhametli Ulu Tanrı, bütün gezilerim süresince bir tek insanın bile bana zarar vermesine müsaade etmemiştir. Zaman zaman çok kısıtlı koşullar altında, yokluk içinde yaşadım da, hiçbir zaman yaşamımı yitirecek kadar aç ve susuz kalmadım. Her şeye kadir Ulu Tanrı, bana daima yeteri kadar giysi ve ayakkabı, yiyecek ve içecek sağladı. Belki zaman zaman bayatlamış, sertleşmiş, kurtlanmış peksimetle, haşlanmış turp veya turp yaprağı yemek ve sadece su içmekle yetinmek zorunda kaldım da, sağlığımı korudum ve besin azlığı yüzünden hasta olmadım, hatta en ufak bir zarara bile uğramadım. Bu da aslında büyük bir mucizedir, çünkü gençliğimde bünyesi zayıf bir çocuktum ve Tanrı beni çeşitli hastalıklarla sınamıştı. Bundan ötürü ben de her şeye kadir Ulu Tanrı’nın bu büyük iyiliklerini herkese duyurmak, çocuklarıma ve onların çocuklarına, henüz doğmamış olan ve gelecekte doğacak olan çocuklara anlatmak, Tanrı’nın her an ve her vesileyle anılıp övülmesini sağlamak istiyorum.

İşte yaşam öykümü bir kitap haline getirmemin nedeni budur. Sevgili okurum, öykümde güzel olaylara rastladığında, benimle birlikte sevinmeni, tehlikeli durumlarda –ki böyle zorlu yolculuklar sırasında zaman zaman zahmetli, sıkıntılı ve sakıncalı olaylarla karşılaşmaktan kaçınılmaz– bütün bunların artık geçmişte kaldığını ve atlatıldığını anımsamanı, deneyimlerimin üzücü oldukları oranda, onları anlattığım şu sıralarda bana zevk verdiklerini de bilmeni isterim. “*Dulcia non meminit, qui non gustavit amara.*” [Acıları tatmamış olanlar, tatlı olayları anımsamazlar.]

Her şeye kadir Ulu Tanrı’ya, bu günleri görmemi nasip ettiği için şükürler olsun. Bana, kendimi geliştirip iyi bir duruma gelme olanağını sağladığı için Tanrı’yı ne kadar övsem, yüceltsem azdır. Dilerim ki, bundan sonraki ömrüm boyunca da Tanrı bana iyilik ve esenlik nasip eder! Artık

yaşlandığımı ve yaşama doyduğum için, bu dünyaya veda edeceğim ve sonsuz esenliğe, mutluluğa kavuşacağım günü sevinçle bekliyorum. Ulu Tanrım, sevgili oğlun olan kurtarıcımız, sağdıcımız ve esenlik kaynağımız İsa peygamberimizin hatırı için, son anlarımın huzurlu olmasını bana nasip etmeni Senden diliyorum. Amin.

Yaşamımın 71'inci yılı ve 7'inci ayında

Doğum yılı: 1556¹⁴

Reinhold Lubenau

ailenin büyüğü¹⁵

Prusya'nın eski ve ünlü Königsberg kentinin meclis üyesi, değerli bilge kişi Sayın Reinhold Lubenau, 1573-1589 yılları arasında çeşitli yolculuklar yapmıştır. Bu arada Viyana'dan Konstantinopolis'e kadar gitmiş, daha sonra deniz yoluyla Venedik üzerinden tekrar vatanına dönmüştür. Yolculukları sırasında birçok eski eser dışında 70 kent ve kaleyi gezip görmüş, kaydettiği izlenimlerini düzgün bir biçimde bölümlere ayırarak altı kitap haline getirmiştir. Kitapların içerikleri şunlardır:

Birinci kitapta yazar, 1573 yılından itibaren yaptığı yolculukları, çalıştığı yerlerdeki yaşamını, tanık olduğu önemli olayları anlatır.

İkinci kitabın konusu, yazarın Viyana-Konstantinopolis yolculuğunun, bu sırada gördüklerinin, kentlerin, kalelerin, köylerin anlatımından ve ayrıca Konstantinopolis kentinin ilk tanıtımından ibarettir. Yazar uğradığı yerlerin konumunu, şimdiki durumunu, oralardaki âdetleri ve dinleri bütün ayrıntılarıyla açıklar.

Üçüncü kitapta, Konstantinopolis kenti, oradaki eski eserler, Türklerin dinî ve siyasî kimlikleri, gelenekleri, töreleri, binaları, zindanları, Türklerin ve İranlıların dinleri arasındaki farklar, Türklerin inançları, vaazları, duaları, hayır işleri, ibadetleri ve yazarın orada bulunduğu sırada gelişen olaylar anlatılır. Bunun dışında yazar, Türklerin, Hazreti İbrahim'in evini ziyaret için Mekke'ye ve oradan peygamberleri Muhammed'in kabrini

14 Alttaki yazı, kitabın ciltlenmesi sırasında sayfanın kesilmesi yüzünden okunamamaktadır.

15 Elyazması eserde (s. 17) kitabın içeriği hakkında genel bilgi veren bir bölüm bulunmaktadır. Fakat bundan sonraki sayfalarda bu konuda ayrıntılı bilginin bulunması nedeniyle bu bölüme gerek görülmemiş ve buraya alınmamıştır.

ziyaret için Medine'ye yaptıkları hac yolculuğunu, bu yolculuk esnasında görülen ilginç şeyleri, İbrahim peygamberin evine ve Muhammed'in mezarına yayılan yeni örtüleri bütün ayrıntılarıyla gözler önüne serer. Ayrıca Nuh ve Yafet'ten itibaren III. Mehmed'e (*Mahomete Tertium*) kadar Osmanlı hanedanının kuşaklarını ve Osmanlı Devleti'nin nasıl büyüyüp geliştiğini açıklar. Daha sonra da en önemli Türkçe sözcüklerin anlamlarını bildirir.

Dördüncü kitap, yazarın Konstantinopolis'ten yola çıkarak deniz yoluyla Pontus [Marmara denizi] üzerinden Asya'ya geçişini, orada *Montenea*,¹⁶ *Prussa* [Bursa] yoluyla Olympos dağına¹⁷ [Uludağ] çıkışını, Bursa'da Osman'ın, Orhan'ın ve onlardan sonra II. Mehmed'e kadar gelen hükümdarların, eşlerinin ve çocuklarının mezarlarını ziyaret edişini, tüm kenti ve dolaylarını, ayrıca *Clausen* diye adlandırılan Ormenus dağını¹⁸ anlatır. Yazar oradan gezisine devam ederek Claudiopolis¹⁹ İznik ve İzmit kentlerine uğramış ve buradaki eski eserleri görmüş, Grekçe, Latince yazıtları ve oralarda bulunan diğer ilginç şeyleri bu kitapta tarif etmiştir.

Beşinci kitap, yazarın Konstantinopolis'ten yola çıkarak Akdeniz'e gitmek üzere Marmara denizinden geçişini, Troya, Limni, Eğriboz, Atina, Korinthos, Nauplia şehirlerini gezisini, oradan Afrika'ya geçip Berberistan'da Tunus, Trablus ve Sirten ile Sirenaica bölgesini, Mısır'da bulunan Kaşabar ve İskenderiye kentlerine uğrayışını, yoluna devamla Kıbrıs adasında Famagusta, Nicosia [Lefkoşe], Limesson²⁰ [Limasol] ve Paphos'u [Baf], ayrıca Rodos'u ve diğer adaları, Türk donanması ile Sakız adasına kadar gidişini anlatır. Yazar burada bir Venedik teknesine binerek Girit adasına gitmiş ve nihayet salimen Venedik'e varmıştır. Bu yolculuk sırasında gördüklerini, yaşadığı tehlikeli olayları anlatmış, en önemli kentleri, kaleleri tanıtmıştır.

Altıncı kitap, yazarın Venedik'ten yola çıkarak Napoli'ye kadar tüm İtalya'daki gezisini, oradan deniz yoluyla Sicilya'ya, Palermo'ya, Messina'ya uğrayıp tekrar geri dönerek *Sancta Maria de Loreto Ancona*'yı²¹ ziyaret edişi-

¹⁶ Mudanya

¹⁷ Anadolu'da, Mysia'daki Olympos dağı

¹⁸ Bitinya'daki Olympos dağı olarak da anılır.

¹⁹ Yazarın tarifine göre İncil yazarı Luka'nın doğduğu kentin harabeleri.

²⁰ Kıbrıs'ın güney sahilindeki eski Amathus.

²¹ Ancona'nın güneydoğusunda bulunan ve Hristiyanların ziyaret ettikleri kutsallığı ile ün salmış bir yer.

111, daha sonra Rimini'ye²² gitmek üzere yeniden denize açılışını ve geçirdiği deniz kazasını, kendisini kurtaran denizciler tarafından karaya çıkarılışını ve daha sonra Cessenna,²³ Rubicone,²⁴ Ravenna ve başka şehirlerden geçerek kara yoluyla yeniden Venedik'e varışını, bu gezi sırasında topladığı güzel eski yazıları, ayrıca Milano, Cenova, Parma ve başka birçok kentleri gezdiğini, sonunda tekrar Venedik'e dönüp Viyana, Breslau, Posen, Danzig (Danzig) üzerinden sevgili vatanı Königsberg'e salimen varışını anlatır.

22 Rimini: Adriyatik denizi kıyısında, Ravenna'nın güneydoğusunda bulunan bir kent.

23 Cessenna: Ravenna'nın güneyindedir.

24 Rubicone: Muhtemelen Rubicone o. Pisciatello?

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ CİLT

BİRİNCİ KİTAP

Yazarın gençliğinde 1573-1587 yılları arasında yaptığı yolculuklar

- 1- Yazarın kökeni, ailesi ve bir eczacının hizmetine girmesi 51
- 2- Yazarın Krakow'a gidişi 52
- 3- Rakova'da Ariusçuların toplantısında yaşanan olaylar ve Simon Rannenberger'in nasıl Ariusçu olduğu 53
- 4- Kral Stefan'ın Krakow'da taç giymesi ve yazarın yeniden Königsberg'e dönüşü 56
- 5- Yazar'ın Königsberg'de yaşadıkları 59
- 6- Yazar'ın Königsberg'den ayrılışı, Almanya'daki yolculuğu ve Macaristan'ın Pressburg kentine varışı 60
- 7- Macaristan'ın Pressburg kentindeki olaylar ve yazarın imparator sarayına girmesi 63
- 8- Viyana'da imparator için düzenlenen tören yürüyüşü sırasındaki olaylar 65
- 9- Augsburg'da 1582 yılında yapılan meclis toplantısı ve daha sonra yazarın saraydan ayrılarak Breslau kentine gitmek üzere Briegk'e varması 66
- 10- Yazarın Breslau'dan ayrılışı, Oder nehri üzerinden Stettin kentine gelişi ve Prusya topraklarında Königsberg'e gitmek üzere yaptığı yolculuğun anlatılması 68
- 11- Yazarın Letonya'da Riga kentine gitmesi 71
- 12- O dönemde Riga'da olanlar ve yazarın oradan ayrılması 74
- 13- Yazarın Riga'dan Wilde ve Grodna'ya yaptığı yolculuk. Daha sonra da Wilde'den Krakow ve Breslau üzerinden Avusturya'ya, Viyana'ya gidişinin anlatılması 79

İKİNCİ KİTAP

Yazarın hangi vesileyle Konstantinopolis'e gittiğini anlatır.

Viyana'ya veda ettikten sonra, Konstantinopolis'e varıncaya kadar gördüğü kentleri, yerleşimleri, köyleri, bunların düzenleniş biçimlerini tarif eder ve yolculuk boyunca yaşadığı olaylardan, bilinmesi faydalı olan gerçeklerden söz eder

- 1- Yazarın Konstantinopolis'e gidiş nedeni 85
- 2- Elçilik heyetine katılanların listesi, gemilerin her birine kimlerin bindiği ve nelerin yüklendiği, yola çıkmadan önce yaşanan olaylar, Viyana'dan ayrılış ve Vischemund'a varış 87
- 3- Comorra'ya [Komorn] varana kadar gemi yolculuğunun anlatılması 91
- 4- Komorn kalesinin ve yerleşiminin tanıtılması ve elçilik heyetinin oradan ayrılmasından sonra Türkler tarafından karşılanmasına kadar yaşanan olaylar 94
- 5- Komorn'dan ayrılıp Hıristiyan ülkelerinden çıkış, Türkler tarafından karşılanarak daha aynı gün Gran'a [Estergon] varış 96
- 6- Estergon kentinin ve piskopos sarayının tanıtılması, elçinin Estergon beyi tarafından kabulü ve orada yaşanan olaylar 98
- 7- Oven [Budin] kentine yolculuğun anlatılması 103
- 8- Budin'deki olaylar ve elçinin Budin paşası tarafından kabul edilmesi 105
- 9- Budin kentinin tanıtılması 106
- 10- Budin kentinin ve hemen hemen tüm Macaristan'ın Türkler tarafından nasıl ele geçirildiğinin anlatılması. Peşte kentinin tanıtılması 110
- 11- Budin'den Belgrad (Griechisch Weissenburg) kentine kadar gemi yolculuğunun anlatılması 116
- 12- Belgrad kentinin ve bulunduğu çevrenin tanıtılması 122
- 13- Yolcuların Belgrad kentinden sonra gemileri terk edip karadan yola devam etmesi 127
- 14- Jagodna kentinin tanıtılması ve cenaze törenlerindeki gelenekler 129
- 15- Yolculuğun devamı sırasında yaşanan büyük felaket 130
- 16- Nissa [Niş] kentinin tanıtılması 132
- 17- Piro yönünde yola devam ve bununla ilgili bilinmesi gerekenler 133

- 18- Piro kentinin tanıtılması ve buradan ayrıldıktan sonraki yolculuk 137
- 19- Sofya kentinin tanıtılması 139
- 20- Philippopolis [Filibe] kentine yolculuk 140
- 21- Filibe kentinin tanıtılması 145
- 22- Adrianopolis [Edirne] kentine yolculuk 149
- 23- Edirne kentinin ve çevresinin tanıtılması 151
- 24- Edirne'den ayrılış 155
- 25- Chiruli veya Czurli [Çorlu] adındaki küçük kentten Sylibrea'ya [Silivri] yolculuk 158
- 26- Silivri'nin ve çevresinin tanıtılması 159
- 27- Silivri'den ayrılış ve sonunda Konstantinopolis'e varış 163
- 28- Ponte Piculi [Küçükçekirnece] adındaki yerleşimin ve çevresinin tanıtılması. Türkler tarafından karşılanışımız ve arızasızca Konstantinopolis'e varışımız 164

Bölümün sonuna yazarın Türkiye'de bulunduğu sürece her sabah ve her akşam Tanrı'ya dua ederken yinelediği sözler ve dilekler eklenmiştir. Bu duaları kabul eden ve dilekleri yerine getiren Ulu Tanrı'ya, Tanrı'nın oğlu İsa Peygamber'e ve Kutsal Ruh'a sonsuza kadar şükürler olsun. Amin!

ÜÇÜNCÜ KİTAP

Konstantinopolis kentinin, orada bulunan eski eserlerin, Türklerin dinî ve siyasî kimliklerinin, gelenek ve törelerinin tanıtımını içerir. Bunların dışında verilen bilgiler ayrıca her bölümde açıklanmıştır

- 1- Konstantinopolis kentinin tanıtılması, adının nereden geldiği, kentin kuruluşu ve hükümdarları 173
- 2- Kentin Hristiyan hükümdarların yönetimi altındayken uğradığı felaketler 176
- 3- Kentin boyutları, surları, kapıları ve limanı 177
- 4- Kentin *Mahomete Secundo* [II. Mehmed] tarafından alınması 181
- 5- Sancte Sophiae [Ayasofya] kilisesinin tanıtılması 183
- 6- Bu kentte toplanmış olan konsiller 188

- 7- Hippodrom [Atmeydanı] ve oradaki üç sütun 188
- 8- Türk hükümdarının bahçesinde bulunan çeşitli hayvanlar 194
- 9- Constantinus'un sarayı, orada muhafaza edilen filler ve *Chamelopard* denilen hayvanlar 196
- 10- Diğer iki sütunun tanıtılması 197
- 11- "Yedikule" kalesi 200
- 12- Türk hükümdarının ve kadınlarının yaşamakta olduğu saray 203
- 13- Türk hükümdarının cariyelerinin yaşadıkları Eski Saray 207
- 14- Hükümdarların yaptırdıkları dört cami 208
- 15- Konstantinopolis'te bulunan çok özel ve güzel binalar 213
- 16- Hamamlar ve konuklar için yaptırılan binalar 214
- 17- Patrikhane ve ona bağlı kutsal mekânlar 217
- 18- Ermeni kiliseleri 222
- 19- Alışveriş merkezi *Bezastein* [Bedesten] ve çevresinin tanıtılması 223
- 20- Çeşitli malların satılmakta olduğu özel pazar yerleri 225
- 21- Sipahilerin veya atlı savaşçıların talim yaptıkları meydan ve Türklerin savaş hazırlıkları 228
- 22- Soytarıların, hokkabazların gösteri yaptıkları meydanda seyredilenler 230
- 23- Türklerde astronomi ve kehanet 232
- 24- Türklerin takvimine göre yıl, ay ve günler. Bizim takvimimizle bu takvimin karşılaştırılması 234
- 25- "Alman Evi"nin tanıtılması 236
- 26- Elçinin görevleri 245
- 27- 1593 yılından yani kral *Carolus Quinti* [V. Karl] döneminden II. Rudolf dönemine kadar Konstantinopolis'e gelen elçiler 248
- 28- Elçilerin getirdikleri armağanlar ve elçilik heyetinin donanımı 253
- 29- Türkler tarafından elçilerin geçimlerinin sağlanması 255
- 30- Galata kentinin tanıtılması 256
- 31- Arsenal [Tersane] yakınlarında bulunan Bagnio adındaki tutsak evi 259
- 32- Türk hükümdarının top dökümhanesi ve Hristiyanlardan ele geçirilen toplar 263
- 33- Galata kentinin dışında görülmeye değer yerler 265
- 34- Galata kentinde bulunan kiliseler ve eski yapılar 266

- 35- Galata'daki tutsak evi 268
36- Kadırgalardaki tutsaklar 272
37- Tutsaklar hakkında genel bilgi 276
38- Galata'nın gerisinde bulunan ve çocukların eğitildiği eski saray.
Buradaki Hristiyan mezarlıkları 277
39- Eski adı Chrisipolis olan Scutari [Üsküdar] hakkında bilgi 278
40- Barbaros'un mezarı. *Krata Sancti Demetrii*'nin, Bosforus'taki *Curent*
adı verilen akıntının ve burada tutulan çeşitli balıkların anlatılması 280
41- Türklerin inançları 282
42- Türklerdeki Cennet kavramı 289
43- Türklerin esenlik hakkında farklı görüşleri 289
44- Türklerin cenaze törenleri, mezarları, ayinleri, vaazları ve duaları 293
45- Türklerin şenlikleri ve bayramları 295
46- Mekke'de İbrahim peygamberin in evine ve Medine'de
Hz. Muhammed'in mezarına yapılan hac yolculukları,
Türk hükümdarının gönderdiği armağanlar 298
47- Meke'ye ve Medine'ye giden hacıların yolculukları 300
48- Kahire'den Mekke'ye uzanan yol üzerindeki saraylar ve kentler 303
49- Mekke kentinin tanıtılması 306
50- İbrahim peygamberin evi 307
51- Müslümanların günahlarından arındıkları dağda din adamları
tarafından verilen vaaz 309
52- Medine kenti 312
53- Medine kentinin dışında bulunan görülecek yerler 314
54- Muhammed'in mezarına örtünün nasıl konduğu ve
hacıların veda etmesi 315
55- Kızıldeniz kıyısındaki Gida veya Zida [Cidde] kenti ve
oradaki ticaret faaliyeti 318
56- Türklere şarabın yasaklanmasının nedeni 320
57- Türklerin ve İranlıların dinleri arasındaki farklar 321
58- Sultan Murad'ın rüyalarının yorumlanması 324
59- İranlıların dinlerinin nasıl ortaya çıktığı ve yayıldığı.
İran hükümdarlarının soyu 325

- 60- Türklerde adalet uygulamaları 331
- 61- Kedilerin ve köpeklerin “Allah rızası için” beslenmeleri 334
- 62- Türklerde müzik ve müzik aletleri 337
- 63- Türklerde evlenme, düğün törenleri ve geleneksel giysiler 338
- 64- Türklerde cenaze gelenekleri 345
- 65- Türklerde din adamları ve tarikat üyeleri 347
- 66- Türk bilim adamlarının öğrenci yetiştirirken uyguladıkları yöntemler, öğrenciler ve öğrenimle ilgili durumlar 348
- 67- Genel olarak Türklerin uyguladıkları zorbalıklar 351
- 68- Türkiye’de paşaların ve önemli kişilerin sarayları, malikâneleri, ayrıca kervansaraylar ve topluma açık yemekhaneler 354
- 69- Türklerin itaatkârlıkları ve atandıkları özel memuriyetler 357
- 70- Hristiyanların ve Musevilerin İslam dinine geçmek için yapmaları gerekenler 371
- 71- Osmanlıların Nuh peygamberden gelen soylarının açıklanması 372
- 72- Alaeddin’in *Sugutta* [Söğüt] beldesini Oğuzlara armağan etmesi ve Ertuğrul’un oğulları ile birlikte beldeyi teslim almaya gelmesi. Osman’ın Hristiyanların iki kalesini hile yoluyla ele geçirmesi 377
- 73- Osmanlı hanedanının kökenleri hakkında farklı bir yorum 383
- 74- II. Mehmed’ten itibaren tahta geçen Türk hükümdarları ve onların “Padişah” ve “Sultan” unvanlarını alması 388
- [75- II. Mehmed’in kendi kökenleri hakkındaki düşünceleri 391]
- [76] 75- Konstantinopolis kentinde bulunduğum sırada tanık olduğum olaylar ve ilk kez Karadeniz’e gemiyle yaptığım yolculuk sırasında gördüklerim 391
- [77] 76- Türklerin “haraç” dedikleri armağanların teslim töreni 401
- [78] 77- Konstantinopolis’te çıkan büyük yangın 404
- [79] 78- Roma-Germen imparatorunun elçisi ile Fransa elçisi arasında itibar yüzünden çıkan kavga 407
- [80] 79- Sukemerleri ve su yolları ile ilgili sanatsal yapıtlar 408
- [81] 80- Her gün rastlanan ilgi çekici olaylar 412
- [82] 81- Bir Rum düğünü 415
- [83] 82- Tanrı’nın üzerimize ansızın yolladığı korkunç veba salgını 417

- [84] 83- Patrikhanenin işgali sırasında yaşanan mucize 421
- [85] 84- Türk hükümdarının yeniden İran'a büyük bir ordu yollaması 422
- [86] 85- Tatar hükümdarının Konstantinopolis'e gelişi ve ayrılışı 426
- [87] 86- Armağanları getiren İmparator temsilcisinin Konstantinopolis'e varışı, armağanların teslimi ve elçinin hizmetkârlarına karşı zorbaca davranışları 428
- [88] 87- Türk hükümdarının zafer kutlaması, bir sipahinin büyük güç gösterisi, kentte yaşanan şiddetli bir deprem ve İmparatorun temsilcisinin kentten ayrılması 431
- [89] 88- Para değerinin düşürülmesi yüzünden yenicilerin isyanı 436
- [90] 89- Grubumuzda bulunan bir Cizvit papazının, ayin düzenlemekle bizi cehennem ateşinden kurtaracağını söylemesi üzerine benim elçinin gözünden düşmem ve İngiltere elçiliğine sığınmam 439
- [91] 90- İngiltere elçiliğinde kaldığım sürede olanlar ve İngiltere elçisinin veziriazama çağırılması 444
- [92] 91- III. Murad'ın (Amurati Tertii) oğlu Mehmed Han'ın, sünneti sırasındaki olaylar 446
- [93] 92- Türkiye'yi ziyaret etmek isteyenlerin yararlanması amacıyla ve kendi merakım nedeniyle kaydettiğim veya bellediğim önemli Türkçe sözler 454
- [94] 93- Konstantinopolis'te zamanımı nasıl değerlendirdiğim 461

İKİNCİ CİLT

DÖRDÜNCÜ KİTAP

Anadolu'ya yaptığım yolculuk ve Galatya veya Bitinya bölgelerinde bulunan Mudanya, Bursa, İznik, İzmit ve diğer bazı şehirlerin tanıtılması

- 1- Bu yolculuğa çıkmamızın nedenleri, yolculuğumuz ve katılanların isimleri 479
- 2- Konstantinopolis'ten ayrılış 480
- 3- Bursa kenti ve orada bulunan Türk hükümdarlarının mezarları 485
- 4- Bursa'daki camiler ve Türk hükümdarlarına ait mezarlar 491

- 5- Bursa dolaylarındaki kaplıcalar 494
- 6- Olympos dağının bir tepesinde bulunan Abdal Muratı'nın mezarı 495
- 7- Konstantinopolis'te bulunduğum sırada, Kudüs'e hac yolculuğuna giden ve salimen dönenlerin bana getirdikleri kutsal armağanlar 498
- 8- Bursa'dan ayrılış 505
- 9- Mudanya'dan sonraki yolculuğumuz 506
- 10- Karamürsel'den İznik'e yolculuğumuz 509
- 11- İznik kenti 512
- 12- İznik'te Konsil'in toplandığı kilise 516
- 13- İznik kentinin dışında bulduğumuz eski eser 518
- 14- İznik kentinde gördüğümüz değişik şeyler 519
- 15- Yeniden yolculuk hazırlıklarına başlamamız 521
- 16- İzmit yolculuğu 522
- 17- İzmit kenti 520
- 18- İzmit'teki eski eserler ve yazılar 527
- 19- İzmit'ten ayrılıp yeniden Konstantinopolis'e gidişimiz 529
- [20- Calcedonia (Kadıköy) Kenti 530]

BEŞİNCİ KİTAP

Yazarın Konstantinopolis'ten hareketle Marmara denizi üzerinden geçip Troya, Limni, Eğriboz, Atina, Korinthos ve Nauplia'ya uğrayıp, Akdeniz'i dolaşarak, Sakız, Girit ve Venedik'i ziyareti

- 1- Yazarın kadirgaya binmesinin nedeni. Yaşlı kaptanıderya Kılıç Ali Paşa'nın ölümü ve Tunus'ta bulunan Hasan Paşa'nın Türk hükümdarı tarafından ölenin yerine atanması 537
- 2- İngiltere temsilcisi tarafından azat edilmem, yeni kaptanpaşa veya donanma kumandanının atanması vesilesiyle düzenlenen törenler ve Türk hükümdarının verdiği pasaportun örneği 542
- 3- Konstantinopolis'ten itibaren yaptığım deniz yolculuğu. Konstantinopolis ile Gelibolu arasındaki adalar ve gemiden görülen diğer yerler 547
- 4- Eski Gelibolu kenti 553

- 5- Bana kadırgada pupa direğinin yanında yer gösterilmesi ve kumandanın benimle din hakkında konuşarak beni kendi dinine döndürmek için büyük vaatlerde bulunması 557
- 6- Donanmanın Gelibolu'dan ayrılıp Asya kıyısına yanaşması ve eski Troya kentinin harabelerine gitmemin nedenleri 560
- 7- Yazarın at üzerinde ladin ormanına ve oradan yaya olarak Troya kenti harabelerine gitmesi, kentin o günlerdeki durumu, oradaki eski eserler ve yazıtlar 562
- 8- Troya hükümdarlarının tanıtılması ve kentin ne zaman yapıldığının anlatılması 568
- 9- Eski Scamandria harabeleri 571
- 10- Troya kenti çevresinden yola çıkarak iki kaleye varışımız 573
- 11- İki kalenin ve orada geçen olayların anlatılması 575
- 12- Kalelerden ayrılıp, Kiklad adalarına ve Limni'ye varışımız 578
- 13- Limni kenti ve dolayları. *Terra sigillata*'nın kazılarak çıkartılması sırasındaki törenler 581
- 14- Türklerin Hıristiyanlarda görüp benimsedikleri gelenekler ve özellikle de törenler 586
- 15- Athos dağı ve oradaki manastırlar 588
- 16- Limni'den ayrılışımız, Bozcaada'ya varışımız ve yolculuk sırasında gördüklerimiz 590
- 17- Yazarın aldığı kötü haberler ve Bozcaada'da başına gelenler 591
- 18- Bozcaada'nın tanıtılması ve Sultan Murad'ın oğlu III. Mehmed hakkında bilgi 593
- 19- Bozcaada'dan ayrıldıktan sonraki yolculuğumuz ve kumandan ile III. Mehmed'in konuşması 595
- 20- Lesbos adası [Midilli] ve yolculuğa devam 597
- 21- Euboea adı verilen Eğriboz adası 599
- 22- Eğriboz'dan ayrılıp Atina'ya gidiş 601
- 23- Atina kenti, kalesi ve çevresi 602
- 24- Atina'dan ayrılıp Korinthos'a geliş. Kentin durumu 606
- 25- Korsanlar vb. hakkında bilgi 612
- 26- Korinthos'tan Nauplia'ya varışımız ve yolda gördüklerimiz 611

- 27- Nauplia'nın tanıtılması 612
- 28- Nauplia'dan ayrılıp dağlık Malea burnunu döndükten sonra fırtınaya yakalanışımız ve kadirgaların batma tehlikesi geçirmesi 614
- 29- Milo adası ve oradan ayrılışımız 617
- 30- Cerigo'dan ayrıldıktan sonraki Akdeniz yolculuğumuz sırasında yaşadığımız olaylar 619
- 31- Sardinya'dan ayrılıp Fransa'nın Marsilya limanına varışımız ve sonraki olaylar 622
- 32- Marsilya hakkında bilgiler ve oradan gemi ile ayrılışımız 623
- 33- Tunus'a yolculuğumuz, o yörenin ve Goletta kalesinin tanıtılması 629
- 34- Tunus ve Goletta'dan ayrılışımızdan sonraki olaylar 634
- 35- Sirtis denilen adalar. Kum fırtınasında boğulan insanların cahil kişiler tarafından mumya sanılması
Berberistan'daki Trablus'a varışımız 635
- 36- Berberistan'daki Trablus kenti ve dolayları, buradaki insanların bitki köklerinden yaptıkları ekmek 636
- 37- Cyrenea kenti ve ülkesi. Oradan ayrılıp Kaşabar'a varışımız ve bu küçük şehrin anlatılması 639
- 38- Kaşabar'dan ayrılıp İskenderiye kentine varışımız 642
- 39- İskenderiye'deki olayların ve orada görülenlerin anlatılması.
Oradaki ticaret işleri, kentin ve çevresinin durumu, kentin binaları ve bu kent hakkında ayrıntılı bilgi 643
- 40- Büyük Pompeius sütunu. Cıvciv çıkarmaya yarayan kuluçka ocakları. Mareot Gölü ve İskenderiye'de satılan hayvanlar 652
- 41- İskenderiye'den Famagusta'ya dek yolda gördüklerimiz 657
- 42- Salamis kenti limanı, Famagusta kentindeki ticaret işleri, Kıbrıs'ın verimliliği ve çok eski bir kent olan Salamis'in çevresi 661
- 43- Famagusta'dan ayrılıp Salamis'e geliştik, Aziz Lazarus tuzlası, Lernica [Larnaka] yerleşimi ve Nicosia'ya [Lefkoşa] at sırtında gidişimiz 665
- 44- Lefkoşa kenti ve kalesi 667
- 45- Salinis limanından gemiyle Limasol'a gidişimiz.
Limasol kenti ve şeker üretimi 670

- 46- Limasol'dan Paphos'a gelişimiz ve Paphos' kentinin çevresi 672
47- Paphos'dan ayrıılıp Rodos adasına gidişimiz 674
48- Rodos kenti ve muazzam kalesi, kentin çeşitli adları ve
orada geçen olaylar hakkında bilgi 676
49- Rodos adasından ayrıılıp Patmos ya da Palmosa adasına varışımız ve
orada gördüklerimiz 680
50- Palmosa, Positum ya da Patmos adasının tanıtılması 682
51- Patmos adasından ayrıılıp Samos'a gidişimiz 683
52- Samos adasının ve çevresinin tanıtılması, oradaki eski eserler.
Samos'tan ayrıılıp Chios [Sakız] adasına varışımız. Böylece kadırğa
yolculuğunun sona ermesi 684
53- Sakız adasında kaptanıderya Hasan Paşa ile vedalaşmam, beni dostça
uğurlaması ve daha sonra Sakız adasında yaşadığım olaylar 686
54- Sakız adası ve kalesi, orada bulunan görölmeye değer şeyler ve
mastik hakkında bilgi 690
55- Sakız adasında tarlalarda otlatılan keklikler 693
56- Sakız adasından bir gemi ile ayrıılış ve Girit'e varış 696
57- Spina Longa kalesi kumandanı ile sohbet, Kandiye kentine gidiş 700
58- Spina Longa kalesinden ayrıılış, Kandiye kentine ve kalesine varış 702
59- Kandiye kenti ve kalesi. Kentin çevresindekiler.
Girit adası topraklarının verimliliği ve çevresinin anlatılması 703
60- Girit'ten ayrıılıp Hanya limanına ulaşmamız 707
61- Hanya kentinin tanıtılması ve daha sonraki deniz yolculuğumuz 708
62- Chitri limanının çevresi ve orada yaşanan olaylar.
Venedik'te üretilen zeytinyağının toplanması ve
Gallas [mazı] ağaçları hakkında bilgi.
Venedik zeytinyağının yeşil olmasının nedeni 711
63- Chitri limanından Zante adasına giderken yolda başımıza gelenler 712
64- Zante adasının, kentinin, kalesinin tanıtılması
İngilizlerle Sinum Corinthiacum [Korinthos berzahı] yolculuğu
Salona ve Zante'de gördüklerim
Bulduğum birçok eski yazılar ve Cicero'nun mezarı 716

1 Paphos'un günümüzdeki adı Kuklia'dır.

- 65- Zante'den Kefalonya'ya yaptığımız deniz yolculuğu sırasında gördüklerimiz, başarısızlıkla sonuçlanan balık avımız ve nihayet S. Mauro'ya ulaşmamız 719
- 66- S. Mauro adasının tanıtılması ve oradan gemi ile Korfu'ya gidişimiz 721
- 67- Korfu adası, orada bulunan güçlü kale ve diğer ilginç şeyler 722
- 68- Korfu adasından ayrılışımız ve denizde korkunç bir fırtınaya yakalanarak hem gemimizi hem yaşamımızı yitirmek tehlikesini atlattıktan sonra Sasino adasına varışımız 727
- 69- Sasino adasının ve Valona körfezinde bulunan Porto de Raguseo limanının ve Valona kenti ile kalesinin tanıtılması. Türklerin karadan silah atarak bizi Raguseo limanından kovmaları, daha sonra körfez içinde büyük bir Berberi kavgası ve iki fustanın saldırısına uğramamız, iki kişiyi orada bırakıp gitmemiz 730
- 70- Zor durumda kalmamız nedeniyle yolumuzu değiştirmemiz ve Apulia yönüne doğru ilerleyerek Budua limanına girmek üzere Arnavutluk sahiline doğru dümen kırmamız 733
- 71- Budua kenti ve orada en iyi şekilde ağırlandırmamız, üçüncü gün Catharo [Kotor] körfezine gitmek üzere oradan ayrılmamız 735
- 72- Budua'ya veda edilişimiz ve Kotor körfezine gelişi. Kotor kalesinin ve Kastelli Novi'nin tanıtılması 737
- 73- Her şeye kadir Ulu Tanrı'nın mucizevi yardımı sayesinde ticaret gemisinden ayrılıp Venedik'e mektuplar götüren bir filikaya geçtikten birkaç gün sonra Venedik'e varıp deniz yolculuğumu salimen sona erdirmişim 739
- 74- Ticaret gemisine veda edip filika ile Ragusa'ya gidişim 740
- 75- Ragusa kentinin ve tüm çevresinin tanıtılması. Oradaki polis teşkilatı ve cumhuriyet yönetimi 741
- 76- Ragusa adasındaki Schippau'dan ve o dolaylardan gemi ile ayrılışımız. 1 Ocak 1589'da yeni yıla girerken çok eski bir kent olan Sara'ya varışımız 744

- 77- Sara kenti ve kalesi. Efendimiz İsa peygamberin bedenini kollarında taşıyarak cenazesini buraya getirmiş olan Simeonis hakkında bilgi 746
- 78- Sara'dan ayrıldıktan sonra Ossoro ve diğer bazı yerlerden geçerek İstirya'da bulunan Pola'ya varışımız ve korsanların saldırısına uğramamız 748
- 79- İstirya'daki Pola kenti: Cimet veya Cima del aquila adıyla bilinen ve en iyi cins safranın yetiştiği yerin tanıtılması. Oradan ayrılarak Parentza'ya varışımız 750
- 80- Parentza kentinin ve Venedik'e kadar uzanan bölgedeki diğer yerleşimlerin ve limanların tanıtılması Bundan sonra deniz yolculuğumun sona ermesi 752

ALTINCI KİTAP

Yazarın Venedik'ten hareketle tüm İtalya üzerinden Napoli'ye ve oradan da deniz yoluyla Sicilya, Palermo ve Messina'ya gitmesi, oradan geri dönerek Roma, San Maria de Loreto Ancona'ya, daha sonra da denizden yolculuğuna devam ederken Rimini yakınlarında deniz kazası geçirmesi ve gemiciler tarafından kurtarılıp Rimini'de karaya çıkarılması. Buradan yaya olarak Venedik'e kadar gitmesi. Yazarın bu yolculuk sırasında eski yazılar toplaması, daha sonra da Milano, Cenova ve tekrar Venedik'e gidip en sonunda sevgili vatanına dönmesi

- 1- İtalya yolculuğumu anlatmamın nedenleri 757
- 2- S. Sabastian manastırının keşişleri. Hans Fugen ile buluşmam, okul arkadaşım ve memleketim Alberto Horn ile karşılaşmam. Dükün erkek kardeşinin evine davet edilmem, Padua'ya gidip orada birçok kişi tarafından Roma'ya gitmeye teşvik edilmem. Orada bana geleceğim hakkında kehanette bulunulması 758
- 3- Venedik'te gördüklerim ve daha başka kayda değer önemli şeyler 761
- 4- İtalya'yı daha geniş çapta inceleyebilmek için yaptıklarım ve ilk kez bir grup ile birlikte Floransa'ya gidişim 764

- 5- Floransa'dan Porto Hercule'ye ve tekrar Floransa'ya yolculuğumuz ve gerek yolda gerekse daha sonra gördüğümüz önemli şeyler 768
- 6- Floransa'dan ayrılışımız, Siena ve diğer kentlerden geçerek sonunda salimen Roma'ya varışımız 770
- 7- İlk kez Roma'ya vardığımda yaşadığım olaylar ve Venedik'ten gelen mektup 772
- 8- Bu bölümde Roma'da toplamış olduğum eski yazıları anlatmaktayım ve bu altıncı kitabı da özellikle bunlar için yazmış olduğumu açıklamalıyım. Ayrıca 1589 yılının 27 Nisan günü ve onu izleyen günlerde Roma'da gördüklerimi de bu vesileyle anlatmaktayım 774
- 9- Alberto Horn ile birlikte Napoli'ye yaptığımız yolculuk ve Gaieta'da aldığım notlar 774
- 10- Napoli'de gördüklerim ve Putzol'da aldığım notlar 776
- 11- Sicilya'ya gitme fırsatını değerlendirmem, orada bulduğum eski yazılar ve bunların dışında görüp kaydettiklerim 781
- 12- Keşişlerle birlikte gemi ile Napoli'den Gaieta'ya gidişimiz ve oradan yolculuğumuza devamla yaya olarak Roma'ya varışımız 781
- 13- Roma'dan hareketle S. Maria de Loreto ve Ancona'ya yolculuğumuz ve S. Maria'da gördüklerimiz 784
- 14- Ancona'dan Venedik'e yelkenli ile gitmek isterken Rimini dolaylarında fikir değiştirip yaya olarak Venedik'e gidişimiz sırasında yolda bulduğum eski yazılar 786
- 15- Milano ve Cenova'ya yolculuğum ve tekrar Venedik'e dönüşüm 790
- 16- Venedik'ten itibaren Almanya, Polonya ve Prusya üzerinden Königsberg'e yolculuğum. Çıraklık dönemimdeki gezilerim sırasında gördüğüm en önemli yerleri sadece kısaca tanıttım, çünkü o yöreler zaten herkes tarafından bilinmektedir 793

BİRİNCİ KİTAP

Yazarın ailesi ve kökenleri.

Eczanede çalışmaya başlaması ve gençliğinde, yani 1573 ile Konstantinopolis'e gittiği 1587 arasında yaptığı yolculuklar.

O dönemde Pressburg ve Riga'da yaşanan olaylar.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZARIN AİLESİ VE KÖKENLERİ ECZANEDE ÇALIŞMASININ NEDENLERİ

Kutsal Kitap'ta insan yaşamının bir çeşit hac yolculuğu olduğundan söz edilir. Nitekim Yakub, firavun kendisine yaşını sorduğunda, yaşadığı günlerin bir hac yolculuğu olduğunu ve kendinden önce yaşamış olan aile fertlerinin de bir hac yolculuğu yapmış olduklarını söyler. Aynı şeyi ben de kendim hakkında söyleyebilirim. Bu kitapta görüleceği üzere, gençliğimden itibaren sürdürdüğüm yaşamımın kısa ve zorlu günleri de gerçek bir hac yolculuğu gibidir. Ebedî, adil ve her şeye kadir Ulu Tanrı, o yüce kararı ve istenci ile benim birçok ülkelere gitmeme olanak yarattı ve bu hac yolculuğum sırasında pek çok acı, yokluk, keder, tehlike ve sefaletle tanık olmamı sağladı. Ama sonunda her şeye kadir Ulu Tanrı, o büyük merhameti ve lütufkârlığı ile, yolculuklarımı sağ salım sona erdirmemi nasip etti. Bu nedenle, Tanrı'nın esenliğine kavuşmuş olmasını dilediğim, ülkemizin efendisi, Dük Markgraf Georg Friedrich cenaplarının 1600 yılında Onoltzbach'da bana verdiği öğüde uyarak, dünyaya gelişimden ve gençlik günlerimden itibaren yaptığım tüm yolculukları anlatmaya karar verdim.

Tanrı'nın esenliğine kavuşmuş olan sevgili babam Martinus Lubenau, Prusya'nın ünlü, tarihî Königsberg kenti sakinlerindendi, sevgili annem Margarethe ise Engelbrecht ailesine mensuptu. Ben 5 Ağustos 1556 tarihinde doğdum.¹ Sevgili annem ve babam, küçük yaşımdan itibaren okumam ve üniversiteye gitmem için beni teşvik ettiler ve bende özel bir yetenek gördükleri için, bilgilerimi geliştirmeme olanak sağlamak amacıyla beni kentte büyük itibar gören,engin bilgisiyle ünlü Dr. Jacobo Montano'nun² himayesine teslim ettiler. Dr. Montano, -adını saygıyla andığım- Prusya dükü (baba) Markgraf Albrecht cenaplarının özel hekimiydi ve oğlunu oku-

¹ Yazarın yaşam öyküsü hk. bilgi için bkz.: W. Sahm "Sunuş."

² Bkz. "Sunuş." Dr. Montanus hakkında daha ayrıntılı bilgi, Königsberg devlet arşivinde bulunmaktadır. Ostpr. Fol. 920, s. 216, ve Ostpr. Fol. 923, s. 283. Bu belgelerde Dr. Montanus'un dükün özel hekimi olarak faaliyetleri ve geliri hakkında bilgi verilmektedir.

la götürüp getirmem için beni yanına almayı bizzat kendisi istemişti. Bu görevimin yanı sıra, evde bulunduğum zamanlar eczanenin laboratuvarındaki işleri de üstlenmem gerekiyordu. Her iki görevi yerine getirmek bana giderek fazla ağır geldiğinden 1571 yılında artık sadece eczanede çalışmaya başladım. Sayın Doktor, 1573 yılında, bazı malzemeler için Danzig'teki Dominik³ panayırına gitti ve beni de yanına aldı. Orada rastladığı Mathias Kraker adındaki Lublinli bir tüccara beni teslim etti ve Leh dilini öğrenmem için Lublin'e götürmesini tembihledi. Kraker, tıpkı kendi çocuğu imişim gibi bana iyi davranacağını vaat ettiyse de, genelde Polonyalı efendilerin yanında kalanların yaşadıkları kötü olaylar benim de başıma geldi. Bana hayatımda hiç öğrenmediğim işler yaptırıldılar, atlara bakmak görevini verdiler ve bu yüzden iki ayağım soğuktan dondu. Bu olay, memleketimin dışında yabancı bir ülkede yaşadığım kötü deneyimlerin ilki oldu. Mathias Kraker, uzun süren bir hastalık geçirdiği sırada, ben de, o daha sağlığına kavuşmadan Danzig'deki önemli tüccarlardan biri olan akrabam Casper Gebeln'in yanında hizmete girdim.

İKİNCİ BÖLÜM

KRAKOW'A GİDİŞİM

Lehistan Kralı Henricus,⁴ Krakow'dan kaçıp Fransaya gittiği sırada, ülke yönetiminde bir boşluk oluştuğundan, Rakova'da yerleşmiş olan Ariusçuların rahipleri genel bir toplantı yapılacağını ilan ettiler ve bu tarikata yakın olanları Rakova'ya çağırdılar.⁵ Çünkü Tanrı'yı aşağılayan dinlerini daha kolay yayabilmek için, öğretilerinin basılabileceği bir matbaa kurmak niyetindeydiler. Nitekim dilediklerini de gerçekleştirdiler ve matbaa harfleri

3 Ünlü bir panayır.

4 Lehistan kralı olarak seçilen Henri d'Anjou, 1573 yılında dört ay yönetimde kaldıktan sonra gizlice kaçıp III. Henri olarak Fransa tahtına geçti.

5 İtalya'da teslisin aleyhinde olan tarikatın üyelerinden Polonya'ya göçenlere Polonyalı Ariusçular denilmekteydi. Bunlar başlangıçta aralarında bir birliğe ulaşamamış ve bölünmüşlerdi. Daha sonra 1575 yılında ilk olarak Polonya'ya gelen Fausto Soccini ([Sozzini] Socinus) adındaki kişinin girişimleri sonucunda birleştiler ve kendilerine "Socinusçular" adı verildi. Bkz. Königsbergli Prof. Friedr. Samuel Bock'un eski kitabı *Historia Antitrinitiorum maxime Socianismi I. – II.* [Königsb. 1774-85 ve *Völker, Der Protestantismus in Polen*, (1910), s. 74 ve devamındaki kanıtlar.]

Krakow'da benim efendime ait bir dökümhanede yapıldı. Küçük bir kent olan Rakova, Krakow'dan 10 mil uzaklıktadır ve Ariusçu olanlar, Kral hazretlerinden burayı kendilerine bağışlamasını istemişler. Mathias Kraker de bu mezheptendi, ve biri 12, diğeri ise 15 yaşında olan erkek çocuklarını vaftiz ettirmemişti. Efendim, yolculuk hazırlıklarını yaptı ve beni de yanına alarak önce Stensitz köyünün muhtarına gidip onun üretmiş olduğu tahılı satın aldı, sonra Rakova'ya doğru yoluna devam etti. Orada Simon Rannenberger adında Krakowlu saygın bir eczacı ile buluştu. Prusya'nın Mewe kentinde doğmuş olan bu adam, aynı zamanda bu din üzerine doktora yapmıştı ve öğretmenliğini de üstlenmişti. Krakow'da *Pod jasczurken* yani Kertenkele Çarşısı adı verilen yerde S. Albrecht kilisesinin karşısında oturmaktaydı. Efendim beni iki seneliğine Rannenberger'in hizmetine verdi ve buna dair bir belge düzenledi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RAKOVA'DA ARIUSÇULARIN TOPLANTISINDA OLANLAR SIMON RANNENBERGER'İN BU TARİKATA NASIL GİRDİĞİ

Rakova'ya geldikten sonra efendimle birlikte sürekli Ariusçuların toplantılarına katılmak zorunda kaldım. Orada bu amaç için inşa edilmiş olan büyük bir evde Erdel, Macaristan, Litvanya, Rusya, Mazurya, Büyük ve Küçük Lehistan, Silezya, Bohemya, Fransa ve İtalya'dan gelmiş olan çok sayıda kadın, erkek, yaşlı ve genç insan toplanmaktaydı ve ben bunların her gün öğleden önce ve öğleden sonra burada yüksek sesle kısmen Lehçe, kısmen Almanca veya başka dillerde dua etmelerini, ağlayıp sızlanmalarını hayretle izliyordum. Duadan sonra, doktora unvanına sahip en yüksek öğretmenleri olan Bay Simon Rannenberger onlara hitap ederek, toplulukta geçen gece kendisine Kutsal Ruh tarafından vahiy indirilmiş biri varsa, bunu saklamayıp açıklamasını söyledirdi. Bunun üzerine bazen bir erkek, bazen de bir kadın ortaya çıkıp masala benzer bir şeyler anlatırdı. Arkasından herkes dizlerinin üstüne çöker, ağlayarak Tanrı'ya, kendilerine de ilerde vahiy indirmesi için yakarırlardı. Böylece bu insanlar tüm günlerini,

sabahlarını ve akşamlarını Tanrı'ya yakararak, ağlayarak geçirirlerdi. Ben, bu saçmalıkları birkaç kez izledikten sonra, yerleşmiş olduğumuz konuk evinde kalmayı yeğledim çünkü sağ elimin bir parmağı soğuktan donmuş ve uyuşuk durumda kalmıştı. Beni Krakow'a gönderip orada tedavi ettirdiler. Simon Rannenberger adındaki adam bizzat birkaç kez benim önümde, Kutsal Ruh'tan kaynaklanan mucizevî bir esin sayesinde –o öyle olduğunu sanıyor– bu dini benimsediğini anlattı.

Prusya'nın Mewe kentinde doğmuş olan Simon Rannenberger, Danzig'de E.E. Rath eczanesinde meslek eğitimi gördükten sonra Krakow'a gelmiş ve yaşlı Bay Baptista Revesla'nın hizmetine anlaşma ile girmişti. Baptista Revesla'nın kızı ile evlenmek istediğinde, efendisi ona, ancak Luther'in mezhebinden vazgeçip yeniden papanın dinine dönmesi koşuluyla kızını verebileceğini söylemiş. Rannenberger bu koşulu yerine getirince efendisinin kızıyla evlenmiş. Bay Baptista Revesla'nın ölümünden sonra Greger adındaki bir berber ustası ile iş ortağı olmuş. Greger, günün birinde onu Kalvencilerin *Sbor*⁶ diye adlandırdıkları bir toplantıya götürmüş. Rannenberger, burada dinlediği bir vaaz sonunda Calvin mezhebine geçmiş. Bu mezhepten olanlar *Sbor* toplantılarına düzenli bir biçimde katıldıklarından, Rannenberger, Heugassen sokağındaki evinden toplantı binasına giderken, yolu o sıralarda Ariusçuların bir araya geldikleri *Luchte* tepesindeki *Potkormoren*⁷ binasının önünden geçmekteymiş. Burada saçlarının arasından da ima kuvvetli bir rüzgârın geçtiği duygusuna kapılıyormuş. Giderek bunun Kutsal Ruh'un etkisi olduğuna inanmaya başlamış ve içinden Ariusçuların toplantılarını ziyaret etmeye karar vermiş. Bu kararını da Noel gününde gerçekleştirmiş. Kendisinin anlattığına göre, toplantıda İsa peygamberin kişiliğinden söz edilmiş ve o, vaazı dinledikçe bu dinî görüşün hepsinden daha doğru olduğuna, hakikî dinin bu olması gerektiğine, ancak bu inanç sayesinde esenliğe kavuşabileceğine inanmış, sonunda da Ariusçulara katılmış. Şeytanın teşvikiyle işi o kadar ilerletmiş ki, bu dinin uzmanı ve öğretmeni olmuş, böylece de biricik efendimiz İsa peygambere ihanet edenlerin başına geçmiş. Belki benim bunları anlatmam, akıllı olmaları-

6 *Sbor*: (Lehçe) toplantı.

7 Bkz. Hüppe, Polonya Cumhuriyeti Anayasası, s. 273.

na karşın kendilerini yalnız bir yönde bilgilendirmiş olan şüpheci kişilerin hoşuna gitmeyecektir. Ben onları Tanrı'ya havale ediyorum. Ancak benim bunları yazmamın önemli nedenleri vardır. Öncelikle genç yaşında bu gibi sapkın öğretilere kendimi kaptırmamı önleyen Tanrıma bütün kalbimle şükrediyorum. Ben bu kitabı her şeyden evvel çocuklarıma ibret olsun diye yazdım. Amacım, onların şeytanın kandırmalarına uyup meraka kapılarak, Ulu Tanrımızın ve onun oğlu İsa peygamberin dininden yüz çevirmelerini ve hiçbir sağlam zemine dayanmayan başka dinlere eğilim göstermelerini önlemektir. Sadece merak ettikleri için papanın dininden olanların (Katoliklerin) ve Calvin mezhebi mensuplarının vaazlarını dinleyenler, özellikle kadınlar ve genç kızlar, bizim dinimizle Katoliklerin ve Kalvencilerin dini arasında hiçbir fark olmadığını söylüyorlar. İşte biz zavallı insanlar şeytanın ağına böyle kolayca düşeriz ve bir daha kurtulamayız, üstelik de o insanlarla bağlarımız giderek güçlenir. Çoğu zaman Calvin mezhebi yoldan çıkmamızın birinci basamağıdır, ikinci basamak Ariusçu ve Anabaptist mezhebi, üçüncü basamak da Türklerin bağlı oldukları Muhammed'in dinidir ki, bu da artık sapkınlığın, kötülüğün son aşamasıdır ve sonsuza dek lanetlenmeye götürür. Nitekim ben Adamus Neuserus⁸ adında Heidelberg kilisesinde görevli olan bir rahip ile tanışmıştım. Teoloji doktoru olan bu adam, bana bizzat anlattığına göre, önce saf ve duru Luther dinindenmiş, daha sonra Calvin mezhebine yönelmiş ve Heidelberg'deki cemaate rahiplik yapmış, orada Ariusçuların etkisi altına girmiş ve bu yüzden tutuklanıp hapse atılmış. Hapisten çıktıktan sonra, bu menfur inanca kendini kaptıranların çoğunlukta olduğu Erdel'e kaçmış. Orada bulunan iki önemli kişi ile anlaşarak hep birlikte Konstantinopolis'e gitmişler. Bu kişilerden biri olan Marx Bender, Konstantinopolis'te Leh dili çevirmenliğine atanmış. Ben orada bulunduğum sırada sık sık onun evine gittim ve bu vesileyle Adamus Neuserus ile karşılaştım. Diğer kişinin ismini anımsamıyorum. Bu üç adam, hiçbir baskı olmaksızın, kendi rızalarıyla Muhammed'in dinini kabul etmişler ve sünnet olmuşlar. Adamus Neuserus, bizim ülkemizde de olduğu gibi, Konstantinopolis'te çıkan veba salgını sırasında bu hastalığa yakalan-

8 Adam Neuser: Palatina'da rahiplik yapmıştır. Teslis'e karşı tavır alan bu adam, İslama dönmüş ve 1576'da İstanbul'da ölmüştür.

mişti. Yukarda adı geçen Marx Bender, arkadaşının sonunun yaklaştığını fark edince ona, artık ölümün eşiğinde olduğuna göre, inancı hakkındaki gerçek düşüncesini açıklamasını söylemiş. O zaman Adamus Neuserus elle-riyle çevresindekileri iterek: “Bu dünyadaki yaşamdan sonra artık hiçbir şey yok!” demiş. İşte bakın ve görün, bu zavallı adam ne durumlara düşmüş! Ben de gençliğimde Katolik ve Ariusçu olan efendilerin hizmetine girdim, çeşitli halkların birbirinden farklı dinî inançları ile karşılaştım ve beni papanın mezhebine göre eğitmeye çalışanlar da oldu. Bütün bunlara rağmen, Kutsal Kitap’taki sözlerin hakiki anlamlarını kavrayarak, gerçek dinden kopmadan bugüne kadar inancımı korudum. Bu bakımdan bana mucizevi bir biçimde yardım eden her şeye kadir ulu Tanrı’ya, beni din konusunda bilgilendiren konuşmalar yapan, saf ve gerçek dinimizi öğrenmem, Tanrı’yı ve onun tek oğlu İsa peygamberi tanımam için çaba sarf eden anneme ve babama minnet borçluyum. Bu vesile ile bütün ana-babalara, çocuklarını saf ve hakikî dinimizi öğrenmeleri, Tanrı’nın sözlerini ve bize aktardığı kutsal bilgileri benimsemeleri, bu yolda eğitilmeleri için hiçbir çabayı ve masrafı esirgememelerini tavsiye ederim. Böyle yaparlarsa ve çocuklarını Cizvitlerin okuluna yollamazlarsa, paralarını en doğru amaç için harcamış olurlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KRAKOW’DA BULUNDUĞUM DÖNEMDEKİ OLAYLAR

KRAL STEPHANUS BATHORI’NİN TAÇ GİYMESİ VE BENİM YENİDEN KÖNİGSBERG’E DÖNÜŞÜM

Ben Krakow’dayken kral Henricus, mirasını devralmak üzere Fransa’ya gitti ve Stensitz’te başka bir kralın seçilmesine karar verildi. Fakat Polonyalı soylular bu konuda bir türlü anlaşamadılar. Bazıları Majeste Maximilianus’u bazıları da Erdel prensi Stefan Bathory’yi tahta geçirmek istiyorlardı. Stefan hiç vakit kaybetmeden hemen Krakow’a geldi ve Krakow-lular tarafından görkemli bir törenle karşılandı. Birkaç gün sonra da saray kilisesinde bu amaç için özel olarak kurulmuş bir sahnede Krakow piskoposu tarafından kendisine taç giydirildi. Ben törenleri izleyebilmek için başpisko-

posun koltuğunun üst tarafındaki bir yere çıkmıştım.⁹ Fakat oraya benden başka daha birçok insan çıkmaya kalkınca, beni aşağı itmemeleri için büyük bir pirinç şamdana tutundum. O gün açlıktan susuzluktan fenalık geçirme raddesine geldim, çünkü tören gece yarısına kadar sürdü. Böyle uzamasının sebebi, Polonya tacını giyecek olan Stefan'ın, kral Sigismund'un kız kardeşi Anna ile nikâhlanmak koşulunu yerine getirmek zorunda olmasıydı. Fakat kral adayı, kraliçenin Masau¹⁰ bölgesini Polonya'ya bırakmasında ısrar ediyor, aksi halde nikâhlanmayı kabul etmiyordu. Söz konusu bölge, kraliçenin annesi tarafından bir vasiyetname ile kral ailesinin kızlarına verilmişti ve prenseslerden birinin İsveç kralı ile evli olmasından ötürü¹¹ gelecekte İsveç krallığına geçecekti. Anna ise annesinin vasiyeti dışına çıkmak istemiyordu. Bu sorunun çözülmesi için nüfuz sahibi beyler uzun süre saray ile kilise arasında koşuşturdular, zira kraliçe sarayda, kral ise kilisede kendi isteklerinde idare etmekteydiler. Sonunda kraliçe, Stefan ile nikâhlanabilmek için, kendisine yapılan baskılara yenik düştü ve ileri sürülen koşulu kabul etti. Bunun üzerine kraliçeyi de kiliseye götürdüler, sahnenin üzerine çıkardılar ve burada hem nikâh kıyıldı hem de taç giyme töreni yapıldı. Ertesi gün Pazar meydanında kilisenin önünde kurulmuş olan bir podyuma çok güzel kırmızı bir kumaş döşendi. Kralın tahtı ve üzerindeki tepelik de sırma ipliklerle dokunmuş bir kumaşla kaplanmıştı. Törene katılan soylu beyler bu tepeliğin altında kral hazretlerine bağlılık yemini ettiler, sonra kral tacı, krallığın simgesi olan asa, küre ve kılıç getirilip kendisine teslim edildi. Kral, Krakow'da fazla oyalanmadan Varşova'ya gitti. Fakat Danzig kenti imparator Maximilian'ın tarafını tutmaktaydı ve bu yüzden Danzig ile kral hazretleri arasında pek çok tartışma çıktı ve kral hazretleri Danzig kentini kuşatmaya karar verdi. Bu sebeple akrabalarım olan Bay Casper ve Bay Severin Gebeln bana Krakow'dan ayrılmamı salık verdiler. 17 Temmuz 1576'da efendim beni azat etti ve ben

9 III. Henri d'Anjou, Polonya'yı terk ettikten sonra, Varşova'da bulunan bir azınlık tarafından imparator Maximilian Polonya kralı olarak seçildi. Buna karşılık Krakow voyvodalarının başını çektiği bir çoğunluk, Polonya tacını Jagellon ailesinin son temsilcisi olan Sigismund'un kız kardeşi prenses Anna'ya önermiş fakat Erdel voyvodası Stefan Bathory ile evlenmesi ve onun tahta geçmesine razı olması koşulu öne sürülmüştü. Anna bu koşulu kabul etti ve tasarlanan olay gerçekleşti. 1 Mayıs 1576'da prenses Anna ile Stephan Bathory'nin nikâh törenini taç giyme töreni izledi.

10 Masau: Eskiden Polonya'ya bağlı bir prenslik. 1526'dan itibaren krallıkla birleşmiştir.

11 Prens Anna'nın kız kardeşi Catharina İsveç kralı Johan ile evliydi.

de yaya olarak Varşova'ya kadar gittim. Nihayet Varşova belediye başkanı ile birlikte Vistül ırmağı üzerinde işleyen iki tekne ile Danzig'e kadar geldim, buradan da *Schmacke*¹² adı verilen başka bir tekne ile Königsberg'e, sevgili annemin ve babamın yanına vardım. Böylece vatanımdan ilk kez ayrılarak yaptığım yolculuk sona ermiş oldu. Beni o engin şefkatiyle yöneten ve yönlendiren, her türlü kötülükten koruyan, esirgeyen, her şeye kadir ebedî Tanrı'ya şükürler olsun.

Bay Simon Rannenberger'in sevgili babama gönderdiği mektup:

Krakow, 17 Temmuz 1576. [Laus dei adi 17. Julii ao. 1576"]

Saygıdeğer Bay Martin Lubenau!

Şahsınızla bu güne kadar tanışmak nasip olmadıysa da, Lublinli saygıdeğer Bay Matthias Kraker'in, her iki tarafın da rızasıyla, iki yıl boyunca meslekî eğitimini geliştirmesi ve ulu Tanrı'nın izniyle daha sonra da yanımda çalışması için bana emanet ettiği sevgili oğlunuz Reinhold ile ilgili olarak bu mektubu yazıyorum. Ama oğlunuz bana hem sizin mektubunuzu, hem de Bay Severin Gebeln'in bir yazısını göstererek, kendisinin eczacı olmasını istemediğinizi ve başka bir işte kullanmak niyetinde olduğunuzu açıklayınca, karşı koyamadım ve benim yüzümden gerek sizin gerek oğlunuzun işleri aksamasın diye oğlunuzu mümkün olan en kısa zamanda azat ettim. Oysa onun benim yanımdan böyle aceleyle ayrılması beni oldukça sarstı, çünkü evde herkes onu çok sevmiştii ve daha uzun yıllar yanımda kalmasını isterdik. Umarım onun da bizden fazla şikâyeti yoktur (ama bu elbette ki onun meselesidir). Her şeye kadir, şefkatli ve ebedî Tanrı'nın onu size sağlıklı kavuşturmasını ve onun da sizleri sağlıklı bulmasını dilerim. Tanrı'nın yardımı ile ona bir baba olarak, gençliğini ve yaşam yıllarını iyi değerlendirmesi konusunda öğütler verin. Böylece hem Ulu Tanrı'yı yüceltirsiniz, hem de oğlunuzla övünç duyar, mutlu olursunuz. Ben de sizler için bu mutluluğu dilerken, oğlunuzun başarılarından ötürü aynı ölçüde sevinecek, övüneceğim.

12 Schmacke: Dantzig dolaylarında kullanılan altı düz bir ticaret gemisi

Sizleri bu tehlike dolu günlerde kötülüklerden koruması için her şeye kadir ebedî Ulu Tanrı'ya ve İsa peygambere emanet eder, barış ve huzur dilekleriyle selamlarımı sunarım. Amin.

Her zaman için candan iyi dostunuz ve hizmetkârınız

Simon Ranenberger

Krakow'da eczacı.

Saygıdeğer dost, Königsbergli Bay Merten Lubenau eline teslim edilmek üzere.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KÖNİGSBERG KENTİNDE DAHA SONRA YAŞADIKLARIM

Königsberg'e ailemin yanına geldikten sonra, onlara yük olmamak için yeniden Dr. Jacobo Montano'nun eczanesine girdim ve dört yıl boyunca kendisine hizmet ettim. Bu sürenin sonunda, Almanya'da başka yerlere gidip orada bilgilerimi daha da geliştirmek amacıyla işimden ayrılmaya karar verdim. Saygıdeğer Dr. Montano –ki Şimdi artık Tanrı'nın esenliğine kavuşmuş bulunmaktadır– beni dostça azat etti ve bana bir iyi hal belgesi verdi. Şöyle ki:

Omnibus nostrae professionis medicis et pharmacopolis aliisque honestis hasce inspecturis literas notum esse volumus, quod praesens Reinholdus Lubenau, honestissimi civis Regiomontani Martini filius hic Regiomonti in pharmacopolio meo arti praeparandi medicamenta operam fideliter navavit non sine notitia et fundamento latinae linguae Eo ibso tempore quo in disciplina fuit, sicut in sequentibus annis sobrius et fidelis et diligens fuit et in artis nostrae singulis partibus ita profecit, ut etiam aetate superiorem facile antecellere videatur et spes sit eum doctis atque literatis hominibus propter artis dexteritatem et officiosa studia sine longa commendatione probari facile posse. Ut tamen neque in hac parte illi deesse videar, cupio ipsum commendatum,

sicut et vicissim benefactoribus mea, quae possim studia gratitudine ergo offerre vicissim obfero.

Datae Regiomonti 15. Julii 1580. Jacobus Montanus, medicinae doctor

Et ego Severinus Göbel illustris ducis Borussiae medicus, idem de Reinholdo qui meus ex sorore nepos est, testor.

J.M.D.

Locus () sigilli.

[Mesleğimizden olanların ve diğer meslek sahiplerinin bu mektuptan haberdar olmalarını istiyorum, çünkü söz konusu, ünlü Königsbergli Martin'in oğlu Reinhold Lubenau, burada, Königsberg'deki eczanemde Latince temeline ve bilgisine de sahip olarak, görevini sadakatla yerine getirmiştir. Bu bilimle meşgul olurken ve sonraki yıllarda da dengeli, güven verici ve titiz bir şekilde çalışmış, sanatımız alanındaki çalışmalarında ilerlemiş, daha sonraki dönemde de kendini kolaylıkla geliştireceğini kanıtlamıştır. Umut edilir ki bilgisini, eğitimsiz insanlara da sanatının hüneriyle ve çalışkanlık ürünü eserleriyle, uzun bir tavsiye belgesi olmaksızın dahi kolaylıkla kanıtlayabilecektir. Yine de, bu alanda bir eksiklik olmasın diye, hayırsever insanlara onunla çalışmalarını tavsiye eder, şükranlarımı sunarım.

Tarih: Königsberg, 15 Temmuz 1580, Jacobo Montano, Tıp Doktoru. Ve ben, Severin Gebeln, ünlü Dük Borussia'nın hekimi. Reinhold'un, kız kardeşim dolayısıyla yeğenim olduğunu da ayrıca belirtirim.

Tanık imzası, mühür yeri.]

ALTINCI BÖLÜM

YOLCULUĞA ÇIKIŞIM VE MACARİSTAN'DA PRESSBURG KENTİNE VARİŞİM

15 Temmuz 1580 günü sevgili annem, babam ve kardeşlerimle, efendimle ve tüm akrabalarımın dostluk havası içinde vedalaşıp onlara Tanrı'dan esenlikler diledikten sonra, akşam vakti saat 8'de *Bogert* denen

bir gemiye binerek nehir yoluyla Danzig'e doğru yola çıktım ve 18 Temmuz'da oraya vardım. Akrabam olan Bay Casper Gebeln'in evinde birkaç gün kaldıktan sonra beni Lübeck'e götürecek bir gemi bulmaya çalıştım. Nihayet 21 Temmuz'da gemiye binerek *Visla* nehrinin denize döküldüğü yere kadar gittim. 22 Temmuz'da uygun bir rüzgârla gene yola çıktık ve daha o gün Bornholm'a vardık; 25 Temmuz'da *Westphalen* adındaki küçük bir limanda bulunan harap bir şatoya geldik. Havanın bozması, üstelik de yiyeceklerimizin tükenmesi nedeniyle bir grup yolcu ile anlaşarak gemiden indik ve Neustadt¹³ adı verilen küçük şehre kadar yürüdük. Fırtına hâlâ dinmediğinden, yaya olarak Lübeck'e kadar yolumuza devam etmeye karar verdik. Temmuz ayının son gününde Lübeck'e ulaştık ve orada *Kohlsack* adını taşıyan konukevine yerleştik. Ben 6 Ağustos'ta Hamburg'a gittim ve orada Frans de Bock adında bir şeker üreticisi ile tanıştım. Bana şeker şurubu ve şekerleme imal etmeyi öğretmeyi vaat eden bu dostumun yanında üç hafta kaldım. Daha önce de şeker ile uğraştığımdan, bana gösterdiklerini çok çabuk öğrendim. Oradan ayrıldıktan sonra Staden ve Bremen kentlerine giderek Hollanda'ya geçmek istedim. Fakat Bremen'de beni bu fikrimden caydırdıkları için geri döndüm ve 24 Ağustos'ta Elbe nehri üzerinden Wintzen¹⁴ kentine geldim, oradan da yürüyerek Lunenburg'a kadar uzandım. 27 Ağustos'ta Olendorf, Saurburg, Oesingen, Gifhorn adındaki köylerden geçip Braunschweig şehrinde dört gün kaldım ve Magdeburg'a doğru yoluma devam ettim. 2 Eylül'de Halle kentinde 2 gün kaldım, çünkü orada bir salgın hastalık yüzünden çok sayıda ölüm vakası oluyordu. 5 Eylül'de Weissenfels'e vardım. Osterfeld yakınlarında bulunan ve Bay George Pertzeln'e ait olan Schleinitz adındaki bir çiftliğe geldim. 10 Eylül'de Nauenburg'a vardım ve orada 3 gün kaldıktan sonra gene Schleinitz'e geri döndüm, Mikael gününe kadar orada oyalanıp Leipzig'te kurulan Mikael pazarına gittim. Fakat orada kalabilecek bir yer bulamadığımdan, çalışma lisansı vermeye yetkili olan Bay Steinmetz bana Viyana için bir tavsiye mektubu yazdı. Aksi halde yolumun üstünde uğradığım kentlerde iş bulup çalışamazdım. Niyetim, İtalya'ya olabildiğince yaklaşmak ve eğer Tanrı izin verir de para kaza-

13 Neustadt: Lübeck kentinin kuzeydoğusunda bulunan bir şehir.

14 Wintzen: Günümüzdeki Winsen

nacak bir iş bulabilirsem, İtalya'yı gezip görmekti. Bu amaçla Schneeberg doğumlu Christof Lemmel adındaki bir eczacı kalfası ile birlikte seyahat etmeye karar verdim. Anlaşmamıza göre, Christof Lemmel doğrudan doğruya Schneeberg'e gidip beni orada bekleyecekti. Ben Schleinitz'de bırakmış olduğum eşyalarımı topladım ve 8 Ekim'de Zwickau¹⁵ kentine giderek Ring'de bulunan bir konukevine yerleştim. O akşam konukevinin sahibi ile şundan bundan sohbet ederken, o bana Sayın Dr. Martin Luther'in oğlu Hans Luther'in Prusya'nın Königsberg kentinde öldüğünü haber verdi.¹⁶ Ben Hans Luther'i gayet iyi tanırdım ve konukevinin sahibi de bana onun ne kadar kaba, ele avuca sığmaz bir adam olduğunu anlattı: Günün birinde Saksonya Elektör dükü onu bu yöreye yollamış ve o da Zwickau'daki konukevinde kalmış. Şehir meclisi üyeleri, saygıdeğer Dr. Martin Luther'in oğlunun oraya geldiğini haber alınca, onun da babası gibi bir din bilgini olduğunu sanmışlar ve meclis üyelerinden birini kendisine gönderip şarap ve balıktan ibaret bir armağan paketi sunmasına karar vermişler. Meclis üyesi hediyelerle konukevine gelince, kapının önünde duran birisine Hans Luther'i nerede bulacağını sormuş. Kapıdaki adam da: "İşte aradığınız kişi karşınızda duruyor," demiş. Meclis üyesi armağanları teslim ettikten sonra merakını yenemeyerek Hans Luther'e buraya ne tür bir iş için geldiğini sormuş. Bunun üzerine Hans Luther yanıt olarak, babasının çok değerli bir din bilgini ve tüm Almanya'da ün salmış bir kişi olduğunu, kendisinin ise kabasaba bir savaşçıdan başka bir şey olamadığını, bu sebeple de Zwickau kentindeki taş yontma işliğine gidip orada kendini yontturmaya karar verdiğini söylemiş. Ama yontma ustasına amacını açıklayınca usta ona, geçenlerde Zwickau belediye başkanının da yontulmak üzere buraya uğradığını, fakat onu yontmak için kullanılan bilek taşının aşınıp kullanılamaz hale geldiğini ve ancak altı ay içinde onarılabileceğini anlatmış. Bu yüzden belediye başkanı, amacına ulaşmadan altı ay sonra yeniden başvurmak üzere geri dönmek zorunda kalmış. Meclis üyesi bu sözleri duyunca utancından kıpırmızı kesilmiş ve hemen oradan ayrılmış.

15 Zwickau: Saksonya'da bir kent.

16 Hristiyan dininin reformatörü Martin Luther'in oğlu olan Hans Luther önce Saksonya, sonra da Prusya hizmetine girip 29 Ekim 1573'de Prusya'nın Königsberg kentinde ölmüş ve eski şehir kilisesinde gömülmüştür. Bkz. Erleutertes Preussen II. 51/52

10 Ekim tarihinde Schneeberg'e vardım ve arkadaşımı buldum. Orada "Zur armen Jungfrauen" [Yoksul Bakire] adını taşıyan bir maden ocağını görmeye gittim, madenin ergitildiği işlikleri ve diğer ilginç yerleri inceledim. 11 Ekim'de Annenberg, Marienburg, Jochensthal, Elterle,¹⁷ Commota,¹⁸ Lanna,¹⁹ Schlan²⁰ ve Prag'a giderek sekiz gün kaldım. Sonra yoluma devam ederek Bemschen-Brodt, Planeis, Cuttenbergk, Trigla veya İgla, Trebitz, Tzannam, Gundersdorf, Holbrun, Leuttersdorf, Gellersdorf, Kahrmayenburg, Klosterauburg²¹ üzerinden Viyana'ya vardım ve bana Bay Steinmetz tarafından verilen tavsiye mektubundan faydalanarak eczacı Hans Kuhn'un "Zum Schwarzen Mann" [Kara Adam] adlı eczanesinde işe girdim. Fakat oradan memnun kalmayıp yoluma devamla Macaristan'da bulunan Pressburg kentine geldim. Burada eczacı Georgio Mautitio'nun yanında iş buldum. Orada 6 ay hizmet ettikten sonra 6 ay da eczacı Andrea Heindel'in yanında çalıştım. Fakat birinde ne gördümse, ötekinde de farklı bir şey bulamadım, çünkü Macarlar da tıpkı Türkler gibi ilaçlara pek önem vermiyorlar. Onların da her türlü hastalıkta kullandıkları başlıca ilaç sarmısaktır.

YEDİNCİ BÖLÜM

PRESSBURG'DA BULUNDUĞUM DÖNEMDE MACARİSTAN'DAKİ OLAYLAR VE İMPARATOR HAZRETLERİNİN ÖZEL ECZANESİNDE İŞ BULMAM

Pressburg'da Almanlar giderek sayıca artmakta olduklarından, Macarları meclisten uzaklaştırdılar. Bu durum Macarların çok ağırına gitti ve geceleri gizlice toplanarak Almanların nüfuzunu azaltmak için çareler aramaya başladılar. Hatta meclisi basıp dağıttıktan sonra yerine kendi adamlarını getirmeyi tasarlayarak aralarında yeni meclis üyelerini bile seçtiler. Fakat bu niyetleri ortaya çıktı ve bir gece toplantıları basılarak bütün katılanlar tutuklandı. Ben Pressburg'dan ayrılırken, tutuklular hâlâ hapisteydiler. Ayrıca Paskalya'dan önceki Perşembe günü, Thuem'de Katolik rahiplerin ayak yıka-

¹⁷ Elterle: Elterlein Annaberg'in batısındadır.

¹⁸ Commota: Komotau.

¹⁹ Lanna: Laun.

²⁰ Schlan: Her üç yerleşim de Prag'ın kuzeybatısında bulunmaktadır.

²¹ Moravya, Yukarı ve Aşağı Avusturya'da bulunan yerleşimler.

ma töreni sırasında da Luther yanlısı rahiplere büyük hakaretler yapıldı. Biri genç, diğeri yaşlı iki rahip Luther mezhebinden olan iki ayrı Macar beyinin yanında görevliydi. Bunlar Paskalya kutlamaları nedeniyle Katoliklerin kiliselerde düzenledikleri törenleri ve saçma sapan gösterileri, özellikle de ayak yıkama törenini seyretmek için Pressburg'a gelmişlerdi. O yörede görevli olan piskopos, Thuem beylerinin ayaklarını yıkarken birçok şaklabanlıklar yapıp tabanlarını gıcıklayınca, Lutherci rahipler gülmeye başladılar. Katolik dinciler bunun farkına vardılar, hemen Macar *Heiduck*'larından²² birkaçını gönderip onları yakalattılar ve karşılarına getirttiler, kimliklerini, *coronati* olup olmadıklarını, yani dini hizmeti yerine getirebilmeleri için tepelerini kazıtıp kutsal yağla yağlanıp yağlanmadıklarını sordular. Rahipler, din görevlisi olarak hizmet ettikleri beylerin adlarını bildirdiler. Piskopos onları sıkı korunan bir hapishaneye attırdı. Fakat geceleyin Pressburg'ta çok sayıda bulunan ve *Meierken* denilen Macar şapkalarını yapan şapkacılar hapishanenin demir parmaklığını eğelerle kestiler, tutsakları iplerle çekip çıkardılar ve evlerine götürüp sakladılar. Ertesi sabah, hapishanedeki tutsaklara yemek verileceği zaman, hücrelerin boş olduğu fark edildi, hemen şehir kapıları kapatıldı ve tüm evlerde, özellikle de Luther mezhebinden olanların evlerinde arama yapıldı. Sonunda şapkacıların evinde kaçaklar yakalandı. Piskopos onları yeniden papanın dine dönmeye zorlamak istedi. Eğer dönmezlerse onları Tuna nehrine atıp boğdurmakla tehdit etti. İplerle kısıvrak bağlatıp iki kayığın arasına konan tahtalara oturttu ve suya salınacaklarını söyledi. Genç rahip korkudan din değiştireceğine dair yemin etti. Kendisine bir yıl mühlet tanıdılar. Bu zaman zarfında karısını boşamasını tembihlediler, bu şartla piskoposun ona iş bulmakta yardımcı olacağını söylediler. Yaşlı rahip ise bütün ısrarlara, tehditlere direndi. Kendisini Tuna'nın ortasına kadar sürmelerine karşın, Tanrı'nın has öğretisinden dönmektense ölmeyi yeğleyeceğini söyledi. Bunun üzerine onu karaya çektiler ve piskoposun emri üzerine Heiduklar onu kıyasıya dövdüler, sonra nerdeyse cansız bir halde yattığı yerde bırakıp gittiler. Şehir halkından bazı kimseler onu oradan kaldırıp şehre götürdüler ve yaralarını tedavi ettirdiler. Benim efendim olan eczacı da gereken tüm ilaçları verdi.

22 Eskiden Macaristan'ı Türklere karşı savunmak için oluşturulan milis kuvvetleri askerleri, daha sonra paralı asker veya mahkeme görevlisi.

1581 yılında Macarlar bir devlet meclisi düzenlediler. Çünkü Macar halkı huzursuzluk çıkarıyor ve devletin kendilerinden olan bir kral tarafından yönetilmesini istiyordu. İmparator Rudolphus ise yıllardır kendini halka hiç göstermediğinden, onun öldüğü sanılıyordu. İmparator hazretleri bizzat gelip Macarların devlet meclisine katılınca, ben de bu fırsatı değerlendirerek imparatorun saraydaki özel eczanesinde görev almak üzere başvuruda bulunmaya karar verdim. Böyle bir konuma gelince işimde ilerlemeyi umut ediyordum. Devlet meclisinin toplantısından sonra Viyana'ya doğru yola çıktık. İmparator hazretlerinin Viyana'ya dönmesi vesilesiyle, kardeşleri olan Ernestus, Mathias, Maximilianus, Albertus ve Wenczeslaus adlarındaki arşidükler onu karşılamaya geldiler. Viyana'da görkemli bir dini geçit töreni düzenlendi. (*In festo corporis Christi*).

SEKİZİNCİ BÖLÜM

GEÇİT TÖRENİ SIRASINDA ÇIKAN OLAYLAR

İmparator hazretleri erkek kardeşleri ile birlikte dinî duygularla dolu olarak S. Stephan katedraline gitmek üzere *Kohlmarkt* semtinden geçerken, imparatoru görmek isteyen halk, onun çevresini sarmış olan koruma askerlerini ve keskin nişancıları yarmak istedi. Bu arada küçük bir oğlan askerlerin bacakları arasından geçmek isterken, askerin ayağı takıldı ve çocuğun üstüne kapaklandı. Asker çocuğun kafasına vurunca, çocuğun ağabeyi veya akrabası olan bir adam askerin üstüne saldırdı. Bundan doğan kargaşa giderek büyüdü. Olayın asıl sebebini bilmeyenler büyük bir korkuya kapılarak üstlerindeki giysilerini çıkarıp meydana fırlattılar ve kaçışmaya başladılar, korumalar ve askerler de canlarını kurtarmak derdine düştüler, din adamları ise öyle bir dehşete kapıldılar ki, ellerinde tuttukları dinî simgeleri, haçları bir kenara atıp evlerin bodrumlarına saklandılar. “Kırmızı Yengeç” eczanesine sığınan bir papaz da üç gün sonra dinî simgeleriyle birlikte oranın lağım çukurunda ölü bulundu. Anlaşılan, yeraltından Tuna nehrine akan lağım kanalına düşüp pisliklerin içinde boğulmuş. Majestelerine gelince, o ve erkek kardeşleri hemen kılıçlarını kınlarından çıkardılar ve öylece yalın kılıç şatoya döndüler.

“Kohlmarkt” meydanı daha saatler boyu kaçanların bıraktıkları süslü, değerli giysilerle kaplı olarak kaldı. Ben bu olayları kendi gözlerimle gördüm, çünkü o sırada bulunduğum Dr. Entianer’in evi, eczanesi ve dükkânı “Kohlmarkt” meydanının hemen yanı başındaydı. Birçok soylu ve zengin kişiye ait altın zincirler, “Altın Post” armaları ve başka süs eşyaları da boyunlarından koparılıp yere atılmıştı. Herhalde şeytan da orada kendine göre bir geçit töreni ve soytarılık gösterisi düzenlemiş olmalı. Korkunun bu kadar büyük olmasının nedeni, geçen Paskalya yortusunda şehirde çıkan isyandı. Arşidük Ernestus, Luther yanlılarının şehir dışındaki Protestan kiliselerine gitmelerini engellemek için, şehir kapılarını kapattırmış, bunun üzerine zanaatkarlar, özellikle de çilingirler ve demirciler ayaklanarak şehir kapılarının kilitlerini kırmışlar, kaleye doğru yürüyüşe geçerek kumandanın evini işgal etmişler, kumandan da kaçarak şehir surlarına sığınmış. Bu seferki geçit töreni sırasında çıkan olaylarda da, yüksek konumlardaki beyler gene böyle bir kargaşa ve başkaldırı ile karşı karşıya olduklarını sanmışlar.

DOKUZUNCU BÖLÜM

DEVLET MECLİSİ TOPLANTISININ İLAN EDİLMESİ

TOPLANTI BİTTİKTEN SONRA İŞİMDEN AYRILARAK YENİDEN YOLCULUĞA ÇIKIŞIM

Macaristan’daki meclis toplantısında pek çok garip olaylar cereyan ettiğinden, Macarların baş kaldırmaya niyetli oldukları izlenimini alan İmparator hazretleri, 22 Nisan 1582 tarihinde Augsburg’da bir genel meclis toplantısı düzenleyeceğini ilan etti. Fakat birçok engeller yüzünden toplantı temmuz ayına ertelendi. Majesteleri önce Macaristan’dan Konstantinopolis’e armağanları götürecek olan elçi Bay Niari’yi yola çıkarmak zorundaydı. Türkler ona kendi dinlerine geçmeyi önermişler, ama o bunu reddedince ona Konstantinopolis’te zehir içirmişler. Bay Niari geri dönüp Macaristan’da Schidt yöresinde bulunan Somerein’e²³ geldiğinde, Majesteleri, Dr. Scutellario²⁴

23 Somerein: Pressburg’da bulunmaktadır

24 Scutellario: Bu kişinin Parina doğumlu olup 1568 yılında *Commentarius in librum Hippocratis de natura humana* adlı yapıtı yayımlayan hekim Jacob Scutellarius olup olmadığı konusunda kesin bir bilgi yoktur.

İle birlikte beni de onu karşılamaya yolladı. Fakat Niari ne yazık ki aldığı zehirin etkisinden kurtulamayıp öldü. Haziran ayında Augsburg kentine gittik. 3 Temmuz'da meclise teklifler sunuldu ve 22 Eylül'de devletin verdiği kararlar ilan edildi. 22 Eylül'de Bay von Bernstein Augsburg'da hastalanınca, Majestelerinin emri üzerine Dr. Scutellario ile birlikte Tuna kıyısına kadar ona eşlik ettik ve orada bir gemiye bindik. Fakat daha Lintz'e varmadan Bay von Bernstein öldü. Cenazesini Bohemya'daki malikânesine götürdüler. Biz de Viyana'ya doğru yolumuza devam ettik. Majesteleri Viyana'ya geldikten sonra da bize paramız ödenmeyince, 1883 yılının 2 Mart günü işimden ayrıldım. İmparator hazretlerinin başeczacısı bana bir hizmet belgesi verdi ve ayrıca ne zaman istersem beni yeniden işe alacaklarını vaat etti. 3 Mart'ta Anthoni Thil adındaki Breslaulu bir adamla birlikte Breslau kentine gitmek üzere yola çıktım. Ulrichskirchen, Mistelbach, Wisternitz, Austerlitz, Wetsch, Ulmitz, Sternberg, Genhausen, Braunseiffen, Wildtgruben, Engelsberg, Hermstadt, Zuckmantel, Neus (Neisse), Grotko, Ohlau üzerinden Breslau'a vardım. Kentin Albrechtsgasse sokağında oturan eczacı Hans Ernigk, bana bir tavsiye mektubu vererek, Briegk'deki Briegk ve Lignitz dükü saygıdeğer Gergn cenaplarının eczacısı (*cimicum & distilator*) Bartholomeus Hegler'e gönderdi. Burada çeşitli kimya işlemlerini, *distillationes*, *extractiones*, yani damıtmayı ve bir maddenin özünü çıkarmayı öğrendim. Efendim hastalanıp bir kaplıcaya gitti ve 9 Ağustos'tan 9 Eylül'e kadar orada kaldı. Evine döndükten sonra 12 Ekim akşamı saat 3-4 arasında, 46 yaşında yaşama veda edip Tanrı'nın esenliğine kavuştu. Bunun üzerine Dük cenapları eczaneyi bana emanet edip satılınca kadar yönetmemi istedi. Ben henüz yaşımın genç olması nedeniyle bu sorumluluğu üzerime almak istemedim. 1584 yılında E.E. Rath benim adıma bir hizmet belgesi düzenledi ve ben de karnaval şenliğini izleyen ilk Çarşamba günü Breslau kentine gitmek üzere oradan ayrıldım. Breslau'da Ring'de oturan Bayan Eva Knipgen'in yanında iş buldum ve bir yıl ona hizmet ettim. Bir yılın bitiminde iyi davranışlarımı öven bir hizmet belgesi aldıktan sonra 1585 yılında Paskalya yortusunu izleyen günlerde sevgili ailemi ziyaret etmek için oradan ayrıldım.

ONUNCU BÖLÜM

ODER NEHRİ ÜZERİNDEN FRANKFURT'A VARIŞIM VE ORADAN BERLİN'E GİDİP GERİ DÖNÜŞÜM SONRA ODER NEHRİNDEN AŞAĞI DOĞRU İNEREK STETTİN KENTİNE GELİŞİMKARADAN YOLA DEVAM EDEREK KÖNIGSBURG'E VARIŞIM

Danzig'e gitmek üzere hazırlıklarımı yaparken şöyle bir durumla karşılaştım: Augsburg'taki Weissen adındaki işadama Macaristan'da bulunan bakır madeni üzerindeki yetkileri Majestelerinden devralmıştı ve emrinde çalışan Baltasar Weinart'ı, tüm Oder nehri kıyısındaki işliklerden hesap sormakla görevlendirmişti.

Çünkü Danzig'deki işliklerden birinin sahibi, aldığı bakırın gümrüğünü ödememek için bir kısmını bildirmemişti. Augsburglu ahababım Weinart, benim Danzig'e gitmek istediğimi öğrenince, beni daha evvelinden de iyi tanıdığı için, ona Oder nehri üzerinden Danzig'e kadar yol arkadaşlığı etmemi önerdi. Birlikte büyükçe bir tekne kiraladık ve canımızı Tanrı'ya emanet ederek, teknemizle Oder nehrinin akıntısı yönünde yola koyulduk. Gross-Glogau ve Crossen'den geçerek Frankfurt'a geldik. Burada 8 gün kaldık. Daha sonra Berlin'e gittik, çünkü yukarda sözünü ettiğim Baltasar Weinart, Elektör Dük cenaplarına gidip gümrük ödemeleri ile ilgili bazı sorunlarını halletmek zorundaydı. Ben bu arada şehri gezdim. Kannen soyadını taşıyan üç erkek kardeşin vakfı olan "Kutsal Ruh" hastanesinin önündeki üç büyük ıhlamur ağacını gördüm. Ağaçların dalları bütün kilise avlusunun üstünü örtmekteydi. Yaz günlerinde kiliseye gelenler bu dalların gölgesinde oturup vaaz dinleyebiliyorlardı. Dallardan biri 70 ayak boyundaydı. Büyük manastırın karanlık bir mahzeninde muhafaza edilmekte olan hazineyi de görmemize izin verdiler. Ben üzerimdeki mantonun altında bulundurduğum bir yazı tahtasına gördüklerimi kaydettim.²⁵ Hazineye şunlar vardı:

Üzerinde elmaslarla işlenmiş bir süvari figürü bulunan tamamen altından yapılmış bir kutu.

İncilerle süslenmiş, başı olmayan bir at.

²⁵ Burada sözü edilen değerli eşyanın büyük bir kısmı muhtemelen başka değerli eşyalarla birlikte Berlin'deki "Kutsal Haç" katedraline nakledilmiştir. Bkz. Nicolaus Müller, Jahrbuch für Brandenb. Kirchengesch. Jahrg. 2. u. 3. Berlin 1906, s. 132 u.f."

Altından yapılmış bir zenci veya S. Mauritius heykeli; üzerinde gümüş bir zırh, elinde altın mızrak ve bayrak, boynunda tavuk yumurtasının yarısı büyüklüğünde bir safir ve parmaklarında birçok değerli yüzükler.

İmparator IV. Carolus'un tamamen altından yapılmış heykeli, başında incilerle ve mücevherlerle bezenmiş bir taç, parmaklarında değerli yüzükler. Bu iki büst, bir erkeğin başından dizleri hizasına kadar olan boyuna eşit büyüklüktedir.

Bir askerin Roma'dan çaldığı rivayet edilen ve Kutsal Üçlü'yü, ayrıca İsa peygamberimizin çektiği ıstırapları gösteren altın bir levha.

Diğer bir büyük altın levha.

10 lt.(?) Arabistan altınından yapılmış bir kupa, (Nürnbergli bir ustaya 700 talere yaptırılmış olduğu dip tarafında belirtilmiştir) ve som altından yapılmış bir Patena.²⁶

Som altından yapılmış oldukça büyük boyda Azize Katharina gemisi. Uzak ülkelere giden bir gemici, bu gemiyi yaptırmayı kiliseye adanmış ve kazasız belasız geri döndüğünde bu adağını yerine getirmiştir.

Kadife bir kılıf içinde som altından yapılmış bir mektup kutusu. Bu kutunun gümrüğü ödenmediği için Oder nehrindeki gümrük denetiminde müsadere edildiği ileri sürülüyor.

Gümüşten yapılmış 12 havari heykeli.

Gümüşten yapılmış İsa heykeli.

Gümüşten yapılmış Aziz Yakub heykeli, kılıcı yakuttan.

Gümüşten yapılmış Meryem Ana heykeli, tacında Polonya'nın Groschen parası büyüklüğünde güzel bir yakut.

İncil'de anlatılan bütün öykülerin bir yazı sayfası büyüklüğündeki gümüş levhalar üzerindeki tasvirleri.

Üç gümüş kutu.

On adet gümüşten yapılmış aziz kafası.

Yirmi dört altın kaplama ayin kupası.

On beş gümüş kadeh.

Sedeften yapılmış Zeytin Dağı ve onun üzerine kakılmış olarak İsa peygamberin diz çöküp dua ettiği, havarilerinin ise uyumakta olduğu sahne.

26 "Son Akşam Yemeği" ayininde kullanılan ekmeklerin bulunduğu düz ve geniş tabak.

Kırmızı mercandan yapılma bir dağ üzerinde sedeften Kudüs'ün tahrip edilmesinin tasviri.

Bir sunağın üzerine yerleştirmek üzere Bohemya elmasından [billur] yapılmış iki büyük şamdan. Üst kısmındaki çanağı, alt kısmındaki ayağı ve ortada tutulacak yeri tamamen altından yapılmış. Bu şamdanları, Elektör Dük'ün kız kardeşi²⁷ ile evlenen Bohemyalı Bay von Rosenberg armağan etmiş.

Billur ve altından yapılma bir haç.

Değerli incilerden ve mücevherlerden yapılma 18.000 taler değerinde bir piskopos başlığı.

Dini ayinlerde giyilen sırmalı kumaşlardan yapılma, altın teller inciler ve değerli taşlarla işlenmiş giysi.

Üzerinde "Inful" denen ve piskoposluk simgesi olan şeritler bulunan piskopos başlıkları.

Som altından piskopos asası.

Altından yapılma Azize Ursula'nın gemisi.

Altından yapılma İsa heykeli.

Tamamen altından yapılma bir "Virga Aurea" [ince dal]. Papa bunu yılın belli bir döneminde dinden sapanların kovulmasını simgelemek için kullanır.

Gümüşten yapılma Azize Katharina heykeli: Bir koltukta oturup baş parmağı ve diğer bir parmağı ile kristal bir kadehi tutmaktadır.

Tek bir mercandan yapılmış bir ayin kadehi.

Kadeh haline getirilmiş, gümüş kaplama iki yırtıcı kuş pençesi.

Bunların dışında aceleden kaydetmek imkânını bulamadığım daha birçok eşya.

Görölmeye değer her şeyi inceledikten sonra yeniden Frankfurt'a döndüm ve ev sahibim Casper Wins'in evine yerleştim. Frankfurt'tan sonra Oder nehri üzerinden Kistrin'e kadar geldim ve Oder kıyısında bulunan "Waschhause" veya "Sefhause" adı verilen yerin konukevinde kaldım. Oranın eczacısına kendimi takdim ettiğimde, beni kale kumandanının izniyle

27 Brandenburg Elektör Dükü II. Joachim'ın kızı Kontes Sophia.

kaleye aldılar. O günü ve geceyi kalede geçirerek kalenin içini kısmen gezdim. Ertesi günü kahvaltıdan sonra yoluma devam edip Stettin'e kadar gittim ve orada birçok tanıdığım eczacı kalfası ile karşılaştım: Johann Rudolf von Dresen, Jacob Mekenheuser, Jacob Winckler, Johann Lader vb. Meslekdaşlarım beni çok güzel ağırladılar. Özellikle Macar Bay Niari ile Konstantinopolis'e gitmiş olan eczacı Fuchs, orada edindiği izlenimlerden söz etti. Bay Preiner²⁸ tarafından "terra sigillata" temin etmek için Limni adasına gönderildiğini, fakat yolculuğun uzun sürmesi sebebiyle toprağın kazılacağı zamanı kaçırdığını anlattı. Ben orada Jochem Klos adında bir terzinin evine konuk oldum.

Bir süre Stettin'de kaldıktan sonra yaya olarak Kolnau, Greifenberg, Damitz üzerinden Kolberg'e geldim. Orada iki gün kaldım ve Königsbergli Hans Korn adında biri ile karşılaştım. Danzig'ten civar kentlere yolcu taşıyan bir arabayla Keslin, Zanau, Schlage, Stolpe, Lauenburg²⁹ üzerinden Danzig'e vardım. Oradan gemiyle yola devam ederek Pantkot [Pfingsten] yortusundan 8 gün evvelki Cumartesi günü sevgili memleketime, anama, babama, kardeşlerime kavuştum ve hepsinin sağlıklı olduğunu görmekten büyük memnuniyet duydum. Her şeye kadir ebedî Tanrı'ya sonsuza dek şükürler olsun. Amin!

ON BİRİNCİ BÖLÜM

RİGA YOLCULUĞU

Königsberg'e geldikten sonra anneme, babama yük olmamak için, çalışarak ekmeğimi kazanmaya karar verdim. Artık mesleğim alanında oldukça geniş bilgi edinmiştim ve bunu değerlendirmek istiyordum. Hısımım ve öğretmenim olan "doctris medicinae" Jacobo Montano'nun isteği üzerine onun eczanesinde işe başladım. Fakat annemin, babamın ve bazı dostların ısrarları yüzünden, iş yerimi değiştirip akrabam Dr. Severin Gebeln'in hizmetine girdim. Bundan ötürü pek çok anlaşmazlıklar, geçimsiz-

28 Alman imparatorunun 1575 yılında Konstantinopolis'e gönderdiği özel elçi.

29 Pomeranya bölgesinde bulunan kentler: Kolnau (Gollnow), Zanau (Zanow), Schlage (Schlawe).

likler çıktı. Bu konuda yazacak çok şey varsa da, böyle sorunlardan söz etmemeyi yeğliyorum. Sonuç olarak yeniden memleket dışına çıkmanın yollarını aramaya başladım. Her şeye kadir Ulu Tanrı bu amacımı gerçekleştirebilmem için çok geçmeden bana bir olanak tanıdı. Riga'da bir okulun müdür yardımcısı olan Daniel Spill, benim Königsberg'e geldiğimi haber alınca, bana birbiri ardından bir sürü mektup göndererek Riga'ya gelmemi istedi. Bu sırada Riga'da büyük bir kargaşa ve huzursuzluk çıkmıştı.³⁰ İsyancılar Burggraf Claus Eken'in Dr. Welling'in ve başkan Ninert'in³¹ evini işgal ettiklerinden, Kral Stefan çok kızmıştı. Bu duruma çare bulabilmek için Rigeliler, meseleyi çözümü için yetkin bir hukukçunun gelmesini istediler

30 O dönemde Riga'da takvim konusunda çıkan huzursuzluklar hakkında şu bilgileri vermekte yarar vardır: Baltık ülkelerinde Alman dinî tarikatın kurduğu devlet ("Deutscher Orden") dağılınca, Estland, İsveç'e ve Livonya, Lehistan'a bağlandı.

Tarikatin son yöneticisi (ustası) Gotthard Kettler, Kurland'ı Lehistan yönetimine bağlı bir Alman dükalığı olarak devraldı. Riga, başlangıçta bağımsızlığını korudu ve ancak 1581 yılında Lehistan kralığının egemenliği altına girdi. Diğer Alman şehirlerinde de olduğu gibi, burada da meclis ile toplum arasında karşıtlıklar hüküm sürmekteydi. Çok erken bir tarihte Luther mezhebine girmiş olan kentte dinsel etkenler yüzünden 16. yy'da bu çatışmalar giderek arttı. 1582 yılında Lehistan kralı Stephan Bathory'nin kentte bulunduğu sırada meclis, Yakubi kilisesini Katoliklere teslim etmek zorunda kalınca, şehir halkı, Lehlerin baskısına karşı meclisin yeterince direnmediğini ileri sürdü ve 1584 yılında, Protestan çevrelerinin çoğu tarafından, papanın bir düzenlemesi olduğu için reddedilmesi gerektiğine inanılan Gregoryen takvimini meclis ve Protestan papazları kabul etmek isteyince, cemaatin hoşnutsuzluğu daha da arttı. Bu olaylar meclis ile malî yönetime karışmak isteyen cemaat arasındaki gerginliği de arttırdı. İktidar hırsı içinde olan Dr. Martin Giese, şarapçı Joh. Brinken (Hans thom Brinck) ve tedbiri elden bırakmayıp geri planda duran meclis üyesi Klaus Fick gibi demagoglar tarafından bu çatışma daha da kızıştırıldı. Lubenau, 1586 yılında Riga'da bulunduğu sırada bu gerginlikler o kadar arttı ki, kendi menfaatleri için 1582'de Jacobi kilisesini Katoliklere devreden ve 1584'de takvim konusunda da taviz veren kentin hukuk danışmanı Welling ve kentin yöneticisi Tastius, yukarıda adı geçen kişilerce kışkırtılarak fanatik bir öfkeye kapılmış olan cemaat tarafından idam edildiler. Lehistan bu olayın elebaşlarının teslim edilmesini isteyince, cemaat onlarla dayanışma içinde olduğunu açıklamak ve kral Stephan'a karşı gelmek cesaretini gösterdi. Bu yüzden kral, halka şiddet uygulama yoluna başvurdu. Lubenau, General Pekoslawski'nin bu amaçla şehrin dışında ahşap kütüklerden inşa ettirdiği bir binadan söz etmektedir. Giese, 1586 yılında İsveç'e kaçmayı yeğledi. (Lubenau tarafından ileri sürüldüğü gibi Danimarka'ya değil.) Orada Lehistan'a karşı eylemlerini sürdürdü. 1587 yılının Mayıs ayında Riga'ya döndü ve 1588 yılında yönetimde önemli bir konuma geldi. Bu konumunu 1589 yılına kadar korudu. Fakat o yıl Lehistan tarafından desteklenen meclis üstün geldi. Giese ve Brinken idam edildiler. Severin anlaşması ile meclisin yönetime egemenliği sağlanmıştır. Bkz. Ernst Seraphim, *Livl. Geschichte*, (Livonya Tarihi) C. II, 2. Aufl. s. 127-81."

31 Başpapaz Georg Neuner.

ve Dr. Hellsberger³² ile Dr. Roggen,³³ Magister Martinus Winter'i³⁴ bu iş için önerdiler. E.Erb. Rath bana bir mektup yazıp yanına çağırdığından, ben de Magister Martinus'la beraber gitmeye karar verdim ve 20 Aralık'ta birlikte Königsberg'ten ayrıldık. Önce Mummel'e geldik, sonra Churland'tan geçip Chur krallığına geldik.³⁵ Noel günü yaklaşmakta olduğundan, orada halkın eski pagan geleneklerine göre uyguladıkları kutlamaları³⁶ izledik. Halk geleneksel kutlamaları için, kutsal ormana avlanmaya gitti. Oysa bütün yıl orada bir tek hayvan bile avlamazlar, hatta bir dal bile kesmezler. O gün ormanda avladıkları geyiklerin, ceylanların, tavşanların derilerini yüzdüler ve ateşte kızarttılar, sonra uzun sofraların üzerine yerleştirdiler. Masaların çevresine de bir sürü mum dikip yaktılar, bunları gelmiş geçmiş atalarının, akrabalarının, ölmüş çocuklarının ruhlarına adadılar. Sonra kâh ayakta durarak kâh masanın etrafında dolaşarak yediler, içtiler, bizi de kendilerine katılmaya davet ettiler. Sonunda boşalmış bir bira fıçısı getirip iki sopa ile üzerine vurarak bir çeşit tempo tuttular ve erkek kadın, çoluk çocuk masanın çevresinde dans ettiler. Bu kutlama bütün gece sürdü. Nihayet herkes uymak üzere dağılınca, bize yemeklerden istediğimiz kadar yememizi veya yanımıza alıp götürmemizi teklif ettiler. Zira artan yemeği kendileri yemezlermiş, köpeklere verirlermiş. Yediğimiz ve yanımıza aldığımız yiyecekler karşılığında bizden para da almadılar. Bu Chur krallığında çok özel farklı uygulamalar var. Bütün halk geniş bir çiftlik arazisinde bir arada yaşıyor ve bu topluluğun dışındaki kimselerle evliliğe izin verilmiyor. Orta yerde bulunan bir evde oraya gelen yabancıları ağırlıyorlar. Her hafta aralarından biri yönetimi üstleniyor. Arazide birçok küçük kulübeden oluşan bir şehir var

32 Dr. Christoph Heilsberger: Königsberg Üniversitesi, hukuk fakültesinde ord. Profesör. (1583 – 1600)

33 Dr. Eberhard Rogge, Samland ruhaniler meclisinin başkanı.

34 Magister Martinus Winter Torgau'da doğmuştur. 1575 yılında Wittenberg'de Magister ünvanını almıştır. 1579'da Altst. Kilisesi'nde yönetici yardımcısı olmuştur. Königsberg'de Albertina okulunda 1582'de Archipedagog, ve Edebiyat profesörü olarak görev yapmıştır. Bkz. Pisanskis, "Literargeschichte", s. 122. E. Seraphim, "Gesch. Livlands" II, 132'de o dönemde Königsberg'den getirilen Turban adındaki bir hukukçudan söz edilmektedir. Bu konuda kimin yanıldığı belli değildir.

35 Kurland'da Goldingen şehri yakınlarında yaşayan özgür çiftçiler, veraset yoluyla kuşaktan kuşağa geçen egemenlik altındaki köylülerden hukuken farklı bir durumdaydılar. Bkz. A.Seraphim: "Gesch. D. Herzogtums Kurland" (Kurland Prenslığı Tarihi) 2. Baskı 1904. s. 266.

36 Bkz. Aynı eserde s. 19. Ayrıca Paul Einhorn: *Reformatio gentis Litticae* (1636) Bölüm 4.

ve evlenenler bu kulübelerden birine yerleşiyor. Halktan vergi alınmıyor, birlikte tarlaları işliyorlar ve her şeylerini ortak kullanıyorlar. Halk kendi rızasıyla Hristiyanlığı kabul edince, Livonya'daki Büyük Usta onlara bazı ayrıcalıklar tanımış. Böylece hâlâ eski pagan törenlerini de sürdürüyorlar. Biz Aralık ayının son günü Riga'ya vardık. Magister Winter, sekreter Martino Gisen'in evine konuk oldu, bana da Daniel Spil'in kız kardeşi ile evli olan *rectore magistro* Henrico Molléro'nun³⁷ evinde yemek verdiler ve Daniel Spil'in okulunda yatacak yer gösterdiler.

ON İKİNCİ BÖLÜM

BU DÖNEMDE RİGA'DA OLANLAR VE KENTTEN AYRILIŞIM

Riga'ya vardığımda her şeyi düşündüğümünden çok farklı buldum. Ben eczanenin E.Erb. Raht'a ait olduğunu sanıyor ve *provisorem* yani eczacının temsilcisi olarak işleri yöneteceğimi umuyordum. Oysa Johannes Hilken adında bir "*studiosus medicinae*," yani tıp öğrencisini eczanede işe almışlardı bile. Gene de bana teklif edilen bir para karşılığında eczaneyi baştan aşağı denetimden geçirmek ve yenilemek görevini üstlendim. Bu işi üç ayda tamamladıktan sonra bir *testimonio* yani resmî belge olarak işten ayrıldım. Orada bulunduğum sırada, kısmen tanık olduğum, kısmen de anlatılanlardan öğrendiğim pek çok garip olayı da kısaca kaydettim. Hiç kuşku yok ki başkaları bu olayları çok daha geniş ve ayrıntılı olarak anlatmışlardır. Fakat ben de kendi üzerime düşeni yapmak ve basit halkın neler yapabileceğini herkese bildirmek isterim. Zira bu gibi işlerin hiç de iyi sonlanmadığını herkes bilmeli. 1584 yılının³⁸ 17 Haziran günü³⁹ meclis binasında tüm meclis üyelerinin toplandığı sırada, halkın ısrarlı isteği üzerine kentin en yaşlılarından Hans thom Brinck ve hem arkadaşı hem de sekreteri olan Martin Gise, meclisin huzuruna çıkmak ve sorunlarını dile getirmek için izin istediler. Dilek-

37 Kilise okulunun rektörü. Takvim davasında Lehistan'a taviz vermenin karşısında olmuş ve sözü edilen bu çatışmalarda önemli bir rol oynamıştır. Bu yüzden 1589 yılında ağır cezaya çarptırılmamak için kaçmıştır. 1603 yılında Tönningen'de din görevlisi olarak ölmüştür. Recke & Napiersky: *Schriftstellerlexikon* (Yazarlar Ansiklopedisi) III. 236.

38 Aslında 1586 olmalı.

39 E. Seraphim'e göre 16 Haziran.

leri kabul edilince belediye reisi Casper Berge'yi hırsızlık ve gasp yapmakla suçladılar. Kamu mallarını kendi üzerine geçirdiğini, Ruslara kaşı savaşıldığı sırada tüm tahılları satıp elde ettiği paraya el koyduğunu iddia ettiler. Ayrıca o sırada E.E. Raht'ın sekreteri olan Otto Kannen adındaki kişiyi ve başkalarını da suçladılar. Bunun üzerine kentin yöneticisi Dr. Gothardt Welling ve Casper Berge meclis binasında tutuklandılar. Bu olaylar cereyan ederken başkan Ninert, Kont Claus Eken, Otto Kannen ve Tastius gizlice şehri terk ettiler. Krala ait olan bir eve sığınan Tastius, şehir halkının kendisini oradan zorla alıp götürmesinden korkarak, geceleyin Livonya köylüsü kılığına girerek bir balıkçı kayığına binip Dinaminde kalesine gitmek istedi. Fakat şehirliiler bunu haber aldılar ve silahlanarak iki kayık içinde kendisine pusu kurdular. Tastius balıkçı kayığında pupa yelken yol alırken, şehirliiler balıkçıya seslenip yelkenlerini indirmesini söylediler. Balıkçı bu emre uymayınca, şehirliiler yelkenlerine ateş ettiler. Bu durumda balıkçı, yelkenleri indirmek zorunda kaldı ve kayığın hızı kesildi. Şehirliiler kayığa yanaşıp yerde yüzüstü yatanın kim olduğunu sorduklarında, balıkçı onun چراغی olduğunu söyledi. Fakat şehirliiler buna inanmayıp Tastius olduğunu bildikleri adamı zorla kendi kayıklarına götürdüler ve ertesi gün 18 Haziran sabahı üstünde köylü kıyafeti ve başında Almanların giysilerinden farklı kırmızı tüylü ve pırıltılı süsleri olan bir şapka olduğu halde görenlerin maskarası olacak bir durumda karakola getirdiler. Gençler, ihtiyarlar, hizmetçiler, uşaklar koşu koşu gelip bu yaşlı kibar adamı böyle kurşuni renkte köylü kıyafeti içinde görmek için etrafına toplandılar. Tastius o kılıkta meclisin karşısına çıkarıldı, kendisine yeniden suçlamalar yöneltildi ve dava açıldı. Fakat kendisi suçunu kabul etmediği için, davayı kısa yoldan halletmek üzere onu daha aynı gün "Peinthurm"a [İşkence kulesi] götürdüler. Tastius kendisine uygulanan şiddetli işkencelere dayanamayarak suçunu kabul etti: Tutanağın düzenlenmesinde hile yaptığını, S. Jacob kilişesinin Lehistan'a verilmesine yardım ettiğini ve Cizvitlerden para aldığını, daha herkesin bilmediği pek çok şeyi itiraf etti. Ayrıca Casper Berge, Gothardt Welling ve Claus Eken hakkında bildiklerini de söyledi. 20 Haziran'da Casper Berge de işkence kulesine götürüldü. Fakat çok yaşlı olduğu için ona işkence yapmadılar, sadece sabah saat üçten akşama kadar işkence kulesinde tuttular. Cemaat meclis üyelerine karşı öfkelenip şiddet gösterilerinde bulun-

du ve onları bütün gece uyutmadı. 22 Haziran'da Dr. Gothardt Welling de işkence kulesine götürüldü. O hemen itirafta bulunduğu için, ona işkence yapmadılar. 26 Haziran'da mahkeme heyeti toplandı. Dr. Welling ve Tastius idama mahkûm edildi, ikisini de bizim evin önündeki Pazar meydanına götürdüler. Önce Tastius'un kılıçla başı kesildi. Cemaat gizlice şöyle bir karara varmıştı. Eğer Dr. Welling, daha önce de yaptığı gibi itiraflarını geri alırsa ve son ana kadar bunda ısrar ederse, idam cezası infaz edilmeyecekti. Rivayete göre bu karar sekreter David Hilken⁴⁰ tarafından kendisine tebliğ edilmişti. Bu nedenle mahkûm yere diz çöktüğünde Tanrı'yı şahit göstererek suçsuz olduğunu ileri sürdü. Bunun üzerine mahkûmun yakınında durmakta olan sekreter David Hilken onu yerden kaldırdı, üzerine bir manto geçirdi ve arabaya bindirip karakola götürdü. Orada kendisine elbiselerini getirip giydirdiler. Daha sonra Hans thom Brinck ve sekreter Martin Gise onu evine götürdüler. Orada bir ziyafet sofrası kurulmuş güzel yemekler hazırlanmıştı ve şişe geçirilmiş etler kızarmaktaydı. Cemaat bunu haber alınca, halk yeniden ayaklandı, kentin en yaşlısının evine gidip, onu Dr. Welling'i daha o gün meclis binasına getirtmeye zorladılar. 28 Haziran'da onu yeniden işkence kulesine götürüp işkence uyguladılar. Bunun üzerine Dr. Welling her şeyi itiraf etti. 1 Temmuz'da onu kuleden çıkartıp kılıçla kafası kesilmek suretiyle idamına karar verdiler. Cellat idam hükmünü infaz edeceği sırada halk büyük gösteriler yapmaktaydı. Yüz kadar atlı meydanı kuşatmış ve kentliler silahlanmıştı. Bu sırada atlının biri meydana doğru bir hamle yapınca, cellat birden ürktü ve mahkûmun kafasını tamamen gövdeden ayıramadı, kılıcı göğsüne doğru kayıp yere düştü. Cellat kılıcı yerden kaldırdı ve ancak ikinci darbeye mahkûmun başını gövdesinden ayırabildi. Bunu gören halk, onun bu şekilde ölmeye bile layık olmadığını, aslında dört parçaya bölünmesi gerektiğini, verilen cezanın az olduğunu haykırarak gösteriler yaptı.

Bu trajik olaylardan sonra meclisin diğer üyeleri Mitau'da bulunan Kurland dükü Gotthard Kettler cenaplarına bir elçi gönderip bu davayı çözümleme işini eline almasını ve firar eden beylerle şehir halkı arasındaki davayı çözümlemeye yardım etmesini, daha fazla kan dökülmesini önlemek için her iki tarafı barıştırmasını ve firarilerin tekrar kente dönebilmelerine

40 David Hilken, muhtemelen yazarın işvereni olan eczacı Dr. Joh. Hilchen'in erkek kardeşidir.

olanak sağlamasını rica etmişler. Bunun üzerine Dük, 15 Ağustos'ta kente geldi. 22 Ağustos'ta Bay Andreas Koy,⁴¹ kaçmış olan beylere gönderildi ve kendilerine kralın konutuna geldikleri takdirde koruma sağlanacağı vaat edildi. Onlar da bu koşullar altında oraya gelmeyi kabul ettiler. Dük cenapları ve danışmanları bu mesele konusunda çok uğraştılar ve çatışmayı ortadan kaldırmaya gayret ettiler.⁴² Fakat kaçan beyler cemaatten çok para istedikleri için, aralarındaki pazarlık bir anlaşma ile sonuçlandırılmadı. Dük cenapları da meseleyi çözümleyemeden Mitau'a döndü.

Aynı 31'inde Kral hazretlerinin emri üzerine Livonya'dan feldmareşal ve genel komiser Penczkoslawski birçok askerle birlikte Riga'ya geldi ve kral sarayına yerleşti. Kısa süre sonra Kral hazretleri tarafından gönderilen çok sayıda Heiduk da Riga'ya vardılar ve sarayın arkasındaki bölgeye yerleştirildiler. Ayrıca soylulara ait bütün arazi kayda geçirildi. Bunun sebebini bir türlü anlayamadım, oysa ben kral sarayında görevli olan yüzbaşı Thomas von Embden'in yanına sık sık girip çıkardım ve kendisi akrabalarım olan Gebeln ailesinin yakın dostu idi. Gene de bu konuda hiçbir bilgi edinemedim. Ortada çok çeşitli söylentiler dolaşmaktaydı. Bazıları Kral hazretlerinin, Riga kenti topraklarının hiçbir işe yaramadığını ve bu kenti yıkıp başka bir yerde yeniden kuracağını söylediğini ileri sürüyorlardı. Kurland dükü kentten ayrıldıktan sonra Bay Casper Berge kadın kıyafetine girerek belediye binasından çıkmış ve bir kızağa binerek kimse tarafından tanınmadan kentten ayrılarak kral sarayına kaçmış. Meğer karısının kendisini ziyaret etmesine izin verilmesi üzerine, karısı üst üste iki kat elbise giydikten sonra içinde birçok tüfek gizlenmiş olan bir kızağa binerek belediye binasına gitmiş, kocasının iplerle bağlı olduğu odaya çıkmış, üzerindeki elbiselerin bir katını çıkarıp kocasına giydirmiş, başını örtülere sarıp üstüne de başlığını geçirmiş, mantosunu da omuzlarına atmış, böylece izin verilen zaman dolunca, adam belediye binasının önünde bekleyen nöbetçilerin arasından geçerek kızağa binip kentin kapısından çıkmış ve kral sarayına ulaşmış. Askerler ve nöbetçiler kapıdan çıkanın tutsağın karısı olduğunu

41 1585 yılında meclis üyesi S. Böthführ, Rig. Ratslinie s. 153.

42 Takvim davasında Kurland Dükü Gotthard Kettler'in arabuluculuk girişimleri hk. bkz. H. Dietrichs; *Herzog Gotthards Friedensvermittlung zwischen Rat und Bürgerschaft der Stadt Riga*. Mitau 1884. (Riga kenti meclisi ile şehir halkı arasında barış sağlamak için Dük Gotthard'ın arabuluculuk girişimleri)

sanmışlar. Ertesi gün Bay Casper Berge'nin kral sarayında olduğuna dair haberler gelince, kimse inanmamış, fakat tutsağın odasına girince, orada karısının oturmakta olduğunu görmüşler ve elbette ki onu eve yollamak zorunda kalmışlar. Herkes kadının bu kurnazlığına şaşırıp kalmış.

Anlaşmazlıklar aynı biçimde devam edince, belediye reisi Franz Niensted de bazı beylerle birlikte kenti terk etti. Her ne kadar kötü bir davranışta bulunmuş olmasa da, şehirde sürüp giden cüretkârlıklara seyirci kalmak istemiyordu. Bunun üzerine kentin ileri gelenleri onların peşinden gidip onları tekrar kente dönmeye ikna ettiler.

O dönemde belediyede *procurator* olarak görevli bulunan Joannes Braun adındaki bir adamın evli olduğu kadının ilk kocası, Rus savaşında bir yüzbaşının hizmetinde çalışmış ve şehir bu adama çok borçlanmış. Belediye görevlisi, belediye meclisi üyelerine sık sık bu borcu hatırlatmışsa da kendisine bir ödemede bulunulmamış. Günün birinde bu adam içkili olarak belediye binasının önünde belediye başkanı Franz Niensted'e rastlayınca, ona birçok aşağılayıcı sözler söylemiş ve onu yolsuzluk yapmakla suçlamış. Belediye görevlisini bu sözlerinden ötürü hemen tutukladılar ve 13 Eylül'de kafasını keserek idam ettiler.

Lehistan Kralı, sekreter Martin Gise'yi bütün bu anlaşmazlıklarda parmağı olduğu suçlamasıyla huzuruna çağırınca, kentliler onun bu emre itaat etmesine engel olmak istediler ve onu bir gemiye bindirip pupa yelken Danimarka'ya doğru yola çıkardılar. Dinaminde kalesinden bu gemiye birkaç kez ateş edildiyse de, gemi isabet almadı. Öğrendiğime göre daha sonra B. Martin Gise kente geri dönmüş ve kral Stefan'ın ölümünden sonra kayınbabası Hans thom Bringk ve kargaşalığı körükleyenlerden biri olan bir kalay dökümcüsü⁴³ ile birlikte kral Sigismund'un emri üzerine kılıçla kafası kesilerek idam edilmiş.

Riga'da bulunduğum sırada tanık olduğum bu üzücü olaylardan ötürü benim de huzurum kaçmıştı ve başka bir yere gitmek arzusuyla, Tanrı'ya bana uygun bir vesile yaratması ve yol göstermesi için dua ettim. Her şeye kadir Ulu Tanrı da, ben daha ne olduğunu bile anlamadan mucı-

43 Kalay dökümcüsü Sengeisen, Brink ve Giese 2 Ağustos 1589'da idam edildiler. Bu tarihte Lubenau kenti terk etmişti.

zevî bir şekilde karşıma yeni bir fırsat çıkardı. Dualarımı ve yakarışlarımı her zaman kabul etmiş ve yerine getirmiş olan, hâlâ da ona seslenişlerimi cevapsız bırakmayan Ulu Tanrı'ya sonsuz şükürler olsun.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

WİLNA'YA VE DAHA SONRA AVUSTURYA'NIN VİYANA KENTİNE YOLCULUĞUM.
YIL: 1586

Ustam ve efendim Johannes Hilken'den iyi hizmet belgemi ve maaşımı aldıktan sonra, yüzbaşı Thomas von Embden'e gidip ne yapmam gerektiğine dair akıl danışmak istedim. O sırada, hiç ummadığım bir anda Lehistan kralı Stefan hazretlerinin özel hekimi olan Dr. Buccella'dan bir mektup aldım. Majestelerinin özel eczacısı Angelus, şiddetli bir ayak nıkrisi hastalığına yakalandığından, Wilna'ya gelir gelmez hemen Majestelerinin hizmetine girmemi teklif etmekteydi. Aynı zamanda Königsberg'den Dr. Severin Gebeln'de bana bir mektup göndermişti. Dr. Gebeln, Dr. Buccella'nın çok yakın dostuydu ve bana Riga'dan ayrılmamı hararetle tavsiye ediyor, Kral hazretlerinin yakında Riga'yı kuşatmaya niyetli olduğunu bildiriyordu. O sıralarda ben Hector Polman adında bir Alman kâtibin yanında kalmaktaydım. Kendisi bana geometri ve arazi ölçümü dersleri veriyordu. Bu dersler bana ilerde, Türkiye yolculuğumda çok yararlı oldu, çünkü şehirleri, kaleleri ve karşılaştığım birçok yerin resmini kolayca çizebildim. Yolların asker birlikleri ile dolu olduğunu haber aldığımdan, Bay Thomas von Embden, başkumandan Penckoslawski'ye başvurarak hem benim için, hem de benimle birlikte yolcuğu çıkacak grup için güvenilir bir pasaport çıkarılmasını sağladı. Böylece 19 Eylül'de 40 Tatar ile birlikte kendimizi Tanrı'ya emanet ederek *Diena* [Dvina] nehri üzerinden yola çıktık. Kent ahalisinden bazı kimseler, çok sayıda tüccar ve zanaatkar da bize katılmıştı. Ayrıca darphane ustasının oğlu Heinrich Wolf da bizimle geliyordu. 26 Eylül'de Tanrı'ya şükür Wilna'ya ulaştık. Kral hazretlerinin Grodna'da bulunduğunu öğrendiğimden, ertesi gün bir Tatar'la birlikte Grodna'ya gittim ve oraya varır varmaz Dr. Buccella'ya geldiğimi bildirdim. Kendisi ve Kralın mabeyncisi Bay Ferens beni mülakata

çağırdılar ve eczacılık konusundaki bilgi ve becerilerimi sıkı bir denetimden geçirdiler. Majestelerinin sarayında en çok İtalyanca konuşulduğundan, benim İtalyanca ve Lehçe bilmem onların çok hoşuna gitti. Ertesi gün beni tekrar davet ederek işin bana verileceğini söylediler ve Wilna'ya geri dönüp, hazine B. Sacharias Boll'a başvurmamı tembih ettiler. Majestelerinin birkaç gün içinde Wilna'ya gelip kraliyet eczanesinin bana teslim edilmesine kadar onun yanında barınacak ve sofrasında yemek yiyecektim. Sonuç olarak Kral hazretlerinin gelmesini beklemek üzere tekrar Wilna'ya döndüm. Bu arada Dr. Buccella'dan aldığım bir mektupta, Majesteleri Kral Stefan hazretlerinin 2 Aralık tarihinde Grodna'da vefat etmiş olduğu bana bildirildi. Ama gene de Grodna'ya, Dr. Buccella'ya gitmem isteniyordu. Yeni kral seçilinceye kadar onun yanında kalıp sofrasında yemek yiyebilecektim. Fakat ben bu öneriyi kabul etmedim ve nedenini de şöyle açıkladım: Lehlerin tabiatını çok iyi bilmekteydim ve kendi aralarından birisini seçmeyeceklerini tahmin ediyordum. Dolayısıyla bu durum çok uzun sürecek ve ben "iki iskemle arasında" kalacak, güvenilir bir işim olmadığı için paramı tüketecek, giysilerimi eskitecek ve hiçbir yerden gelir sağlayamayacaktım. Bu sebeple fazla beklemeden yeniden Viyana'ya veya Prag'a gitmeyi daha uygun görüyordum. Burada da imparatorun sarayına başvuracaktım, çünkü bana evvelce, ne zaman gelirsem geleyim, yerimin hazır olduğunu vaat etmişlerdi. Bundan sonra attan inip eşeğe binmeye, alelade bir eczacıya hizmet etmeye niyetim yoktu. Nitekim Krakow'a gitmek için önüme bir fırsat çıktı ve Riga'daki darphane ustasının oğlu Henrich Wolf da yolda bana arkadaşlık edecekti. Kendisi babasından sonra orada darphane ustası konumuna getirilmişti.

12 Aralık tarihinde Wilna'dan ayrıldık. Watze, Rudnik, Jeschicke, Radum Stisina, Waschilischki, Rosanka, Mosti, Piski, Wolkowisko, Porossowa, Scheressowa, Novidwur, Liskowa, Czarnocziscza⁴⁴ adlarındaki yerlerden geçtik ve 19 Aralık'ta Litvanya'nın Brescza kentine ulaştık. Akşamüstü kralın mabeyincisi B. Ferens bize uğradı. Kendisi Macaristan ve Erdel'e gidecek ve başkumandan Bornimüssa'ya Macaristan'dan savaş için asker toplamamasını, zira Kral hazretlerinin vefat etmiş olduğunu bildirecekti. Ancak hava aşırı

44 Litvanya'da Wilna ve Brest Litowsk arasında bulunan, bugün de hâlâ hemen hemen aynı adları taşıyan yerleşimler.

derecede soğuktu ve biz kurt postu ile astarlanmış iyi cins kürklere bürünmüş olmamıza rağmen soğuğa karşı yeterince korunamıyorduk. Bu nedenle bir yük saman satın alıp arabamıza yerleştirdik ve kendimizi içine gömdük, başlarımızı da birbirimizin kucağına yerleştirdik. Yolda hizmetkârları ile birlikte Grodna'ya giden kibar beyefendilere rastladığımızda, onlar bizim soğuktan donmuş olduğumuzu sandılar ve arabacıya durmasını söyleyerek hizmetkârlarını yanımıza yolladılar. Onlar geldiğinde biz arabanın içinde doğrulunca, sanki bir fırının kapağı açılıyormuş gibi arabadan dumanlar yayıldı. O zaman beyler güldüler ve "bu Alman köpekleri ne kadar da akıllıymış!" dediler. Beylerin hizmetkârlarından birçoğunun burnu ve kulakları donmuş, ormanlardaki ağaçlar soğuktan baştan aşağı yarılmıştı. Aziz Martin günü akşamında öyle bir don oldu ki Riga'dan itibaren buz tutmuş olan Dina nehri üzerinden arabayla geçmemiz mümkün oldu. Bu soğuk hava hemen hemen Paskalya'ya kadar aynı biçimde devam etti. Bay Ferens ile birlikte yolculuğumuzu bu koşullar altında sürdürdük Puschczati, Lamosch, Rososzcze, Parczowa, Ostrowi ve Kian'dan geçerek 21 Aralık tarihinde Lublin'e vardık. Bay Ferens buradan sonra başka bir yola ayrıldı. Biz ise bir gün dinlendikten sonra 23 Aralık'ta Urschendowa, Sandomir, Pro, Kriwicze, Pscheka, Polemicza, Novimiasto, Opatrowics, Breski, Wawiecze yerleşimlerinden geçtik ve 26 Aralık'ta Krakow'a vardık. Pazar meydanına bakan St. Maria kilisesinin yanındaki eczanenin sahibi Jan Senian'a konuk olduk. 28 Aralık tarihinde Olkus'taki darphane ustasına uğradık, maden ocağını ve maden ergitme işliklerini ziyaret ettik. Maden ocağına da girdik. Orada iki gün boyunca konuk olarak çok güzel ağırlandıktan sonra tekrar Krakow'a döndük. Krakow'un en görülmeye değer yeri şatonun bulunduğu tepenin altındaki mağaradır. Rivayete göre uzun yıllar önce burada korkunç bir ejderha yaşamış ve o zamanın kralı onunla savaşıp onu öldürmüştü. Birçok kimsenin iddiasına göre de bu olaydan ötürü kente Krakow adı verilmiş. Ejderha anlamına gelen Dracone sözcüğü zamanla Drakau ya da Krakau (Krakow) şekline dönüşmüş. Ama bırakalım, bu konuda bilim adamları karar versin. Krakow'da görülmeye değer pek çok güzel eski eser var ve şehir bu sebeple sık sık önemli kişiler tarafından ziyaret edilmiştir. Bunları uzun uzun anlatmaktan vazgeçip sadece adlarını anmakla yetineceğim. Özellikle söz etmem gereken yapıtlar Casimir'den

önceki eski pagan dönemine ait Leh krallarının mezarları, S. Stanislaus'un mezarı, şato ve şatoya bağlı çok güzel ve görkemli kilise, kilisenin olağanüstü büyük çanı, gümüş eşyalar, Stanislaus'un gümüş lahdi (?), tamamen gümüşten olan sunak, Sigismund'un kilisede bulunan kırmızı mermerden yapılmış mezarı ve daha birçok güzel şeyler. Ayrıca manzaranın güzelliğinden de söz etmeden geçemeyeceğim. Buradan Macaristan'ın dağlarına kadar uzanan geniş bir görüş alanı var. Saraya aslanlı kapıdan girip etrafa bakıldığında, beş mil ötesi sanki sadece yarım mil mesafedeymiş gibi görünüyor. Krakow gerçekten Lehistan'ın en önde gelen kentleri ile kıyaslanabilir. 2 Ocak tarihinde Breslau'dan bir arabaya binerek Krakow'dan ayrıldık ve Olkus,⁴⁵ Schloka, Benczin,⁴⁶ Baiten,⁴⁷ Piskrowicz, Weiskretschen,⁴⁸ Tost, Strelitz,⁴⁹ Oppeln, Schergis,⁵⁰ dükün sarayının bulunduğu Briegk, Ohle⁵¹ üzerinden 10 Ocak'ta Breslau kentine geldik. Olschen sokağında Bay Paul Unger'in evinde kaldık. 13 Ocak'ta aynı yolcu arabasıyla yola devam ederek Ohle, Grotka,⁵² Breslau piskoposunun ve Neuss dükünün sarayının bulunduğu Neis,⁵³ çok sanatkârane yapılmış saatiyle ün salmış olan Moravya'nın Ulmitz kentine uğradık. 21 Ocak'ta Tanrı'ya şükür sağlıklı bir durumda Viyana'ya vardık ve "Steyrer Hof" konukevine yerleştik. Beni bu meşakkatli yolculuk esnasında kollayan, esirgeyen ve zarara uğramamı önleyen, özellikle pek çok insanın burnunu, kulaklarını, ellerini ve ayaklarını hatta hayatlarını don yüzünden kaybettikleri bu dondurucu kış mevsiminde sağlıklı olarak hedefime ulaştıran Ulu Tanrı'ya, Oğluna ve Kutsal Ruh'a sonsuza dek şükürler olsun.

45 Olkus: Olkusz, Krakow'un kuzedoğusunda bulunur.

46 Benczin: Bendzin.

47 Baiten: Beuthen.

48 Weiskretschen: Peiskretscham.

49 Strelitz: Gr. Strehlitz.

50 Schergis: Schurgast?

51 Ohle: Ohlau

52 Grotka: Grottkau

53 Neis: Neisse

İKİNCİ KİTAP

Konstantinopolis'e gitmeme neden olan olayların, Viyana'dan ayrılışımızın, Konstantinopolis'e varıncaya dek gördüğümüz kentlerin, köylerin ve yerleşimlerin, bunların günümüzde ne durumda olduklarının ve yolculuk esnasında yaşadıklarımızın anlatılması.

Viyana'da birkaç gün kaldıktan sonra İtalya'ya gidebilmek için bir fırsat kollamaya başladım. Bu yolculuğun çok pahalıya mal olacağı düşüncesi ile, İtalya'ya gidecek olan bazı önemli kişilere katılma olanaklarını araştırdım. Böyle bir kişinin maiyetinde yolculuk yaparsam, büyük masraflara girişmeden birçok yeri gezebilecektim. Zira genç yaşımdan beri bütün arzum olabildiğince çok yabancı ülke ve kent görmek olanağına kavuşmaktı. Mümkün olsa bütün yerküreyi gezip dolaşmak istiyordum. Üstelik yolculuk yapmak bana dansa gitmek kadar çekici geliyordu. Görmüş geçirmiş kişiler yabancı ülkelerden söz ettikleri zaman, ben tamamen kulak kesilir, bir sürü soru sorardım. Bunu o dönemde Viyana'da vali olan arşidük Ernestius cenaplarının hassa birliğinin kumandanına anlattım. Çok iyi dostum olan bu adam, kentte birçok genç beyefendi tanımaktaydı ve bunların bir yolculuğa çıkacağından kolayca haberi olabilirdi. Böyle bir fırsat çıkarsa refakatçi olarak beni önermesini kendisinden rica ettim. O da, bunu yapmayı vaat etti. Eğer böyle bir olanağa kavuşamazsam, yeniden Prag'a imparator hazretlerinin sarayına gidip iş için başvuracaktım, çünkü artık herhangi bir eczanede çalışmak istemiyordum. Zaten dondurucu havada yapmış olduğum yolculuk nedeniyle gayet şiddetli bir öksürüğe de yakalanmıştım.

O sırada bir haber aldım: Doğum yeri Tirol bölgesindeki Sultz olan Dr. Bartholomeus Petz, 10 Kasım 1577'den beri Konstantinopolis'te elçi olarak bulunan B. Joachim Sintzendorff'un sekreteri olarak 10 yıldır oradaki "Alman Evi" denilen elçilik konutunda kalıp başka elçilere de sekreterlik yaptıktan sonra, imparator hazretleri tarafından Konstantinopolis'ten Viyana'ya çağırılmıştı ve bu sefer de kendisi elçi olarak Osmanlı Devleti "Kapı"sına gönderilecekti.¹

¹ Viyana sarayından "Praesenten" (armağanlar) adı altında Osmanlı İmparatorluğu'na haraç ödemesine karşın, Habsburg hanedanı ile Osmanlı Devleti arasında barışı korumak her zaman mümkün olmuyordu. Sınırlarda sürekli çatışmalar yaşanıyordu. Eğer armağanların gelmesinde bir gecikme olur ya da armağanlar umulduğundan daha az çıkar veya hiç gönderilmezse, bunun acısı Konstantinopolis'teki elçiden çıkarılıyordu. Bundan ötürü elçilik çok tehlikeli bir görevdi. Nitekim elçilerden von Kreckwitz bu yüzden zindana atılmış ve tutsaklığı sırasında ölmüştür. Elçilik personeli de prangaya vurulmuştur. Bunlardan hayatta kalan Kont Wrateslaw ve eczacı Seidel başlarına gelenleri bütün ayrıntılarıyla yazmışlardır. Bkz. Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches* (Osmanlı İmparatorluğu tarihi) c. IV, s. 220 ve Zinkeisen, c. III, s. 585/86 ve devamı. Habsburg hanedanı ile Osmanlı Devleti arasında barışı korumak her zaman mümkün olmuyordu. [ayrıca bkz. F. Seidel, *Sultanın Zindanında*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.]

Dr. Petz yolculuk hazırlıkları ile meşguldü ve kendisini Tuna nehri üzerinden Belgrad kentine kadar götürecektir olan gemileri beklemekteydi.

Benim Viyana'da bulunduğumu kumandandan öğrenen Dr. Petz, arşidük Ernestius'un hassa askerlerinden birini bana yollayarak, kendisini ziyaret etmemi rica etti. Fakat hastalığım yüzünden bu ricasını ancak on sekiz gün sonra yerine getirebildim. Nihayet kendisini ziyarete gittiğimde, Konstantinopolis'e yapacağı yolculuğa elçilik heyetinin eczacısı olarak katılmamı ve oradaki görevi süresince yanında kalmamı teklif etti. Birçok saygın kişinin, özellikle de Viyana'daki eczacıların beni çok övdüklerini de sözlerine ekledi. Bu olay beni çok düşündürdü ve Tanrı'nın, dileklerimi nasıl mucizevî bir biçimde yerine getirdiğine şaşıtm. Hemen benim değerli akıl hocalarım ve rehberlerim olan "Gulden Ring"deki eczacı Bay Peter Schwaben'e "Blaue Apotheke" eczacısı Bay Abraham Sangner'e gidip ne yapmam gerektiğine dair önerilerini sordum. Her iki danışmanım da beni bu yolculuktan alıkoymaya kalkışmadılar, sadece çok dikkatli olmamı tembih ettiler. Elçi Dr. Petz'in çok koyu bir papa taraftarı olduğunu, üstelik günah çıkarmak için yanına bir Cizvit rahibi aldığını, şimdiye dek hiçbir elçinin bunu yapmamış olduğunu anlattılar. Meğer Katolik cemaatinde yükselmek isteyenler, Cizvitlerle iyi ilişkiler kurmaya önem verirlermiş; onları kendine düşman edenlerin başı asla dertten kurtulmazmış. Ama ne demişler? İnsanlardan çok Tanrı'nın sözünü dinlemek gerekir. İnsanların karşısında beni inkâr eden, ben de göklerdeki Tanrı babamız karşısında inkâr etmeliyim. Deneyimlerim bana bunu öğretti. Sayın Elçi, hemen ertesi gün bana gene bir haberci yolladı ve kararımı bildirmemi istedi. Ben de ona, yolculuğa katılmayı ve eğer dinî inancıma karışmazsa, bir yıl boyunca Konstantinopolis'te yanında kalmayı kabul ettiğimi bildirdim. Din konusunda hemen anlaştık. Nitekim Elçi Bey, Budin'e varıncaya dek sözünde durdu. Fakat orada bütün görevlilerin dinî ayine katılmalarını istedi, katılmayanları kırbaçlatacağını ya da zincire vurducağını, artık herkesin onun emri altında olduğunu, kimsenin kaçamayacağını söyledi. Ben bu tehdit karşısında büyük bir korkuya kapıldım. "Bu durumda benim halim ne olacak?" diye düşündüm. Elçi Bey, yanında kalacağım süre konusunda çok ısrarlı davrandı. Sonunda bir yıla razı oldu fakat bana karşı iyi davranacağı için bu süreyi uzatacağını umduğunu da

zlerine ekledi. Bunun zerine hemen bana diğr hizmetliler gibi giyinmem için Macar elbiseleri verdiler ve bu uzun yolculuk için gerekli olan malzemeyi sağladılar.

İKİNCİ BÖLÜM

ELÇİLİK HEYETİ İLE BİRLİKTE YOLCULUĞA KATILAN KİŞİLERİN ADLARI
GEMİLERİN SAYISI VE GEMİLERE YÜKLENEN EŞYALAR YOLA ÇIKMADAN ÖNCE
OLANLAR VE NİHAYET VİYANA'DAN AYRILIP VİSCHEMİNDE'YE² VARİŞİMİZ

Majesteleri İmparator II. Rudolf hazretleri (Rudolpho Secundo) tarafından 1587 yılında Viyana'dan Konstantinopolis'e gönderilen elçi ve onunla birlikte yolculuğa katılan kişiiler:

Bay Dr. Bartholomeus Petz, Roma İmparatorluğu'nun temsilcisi ve elçisi,

Bay Dionisius Knotzer, elçinin kâhyası,

Baron Christof Simon von Heidorf,

Baron Vespasianus Casteleto de Nami,

Bay Hans Cocors von Camentz, asilzade, atlardan sorumlu olan

Hans Nostitz von Schoschau, asilzade,

Leonhart Brauschitz von Brausdorf, asilzade,

Simon Haecius ab. Haieck, asilzade,

George Bernhart Kirchberger [Christoph Bernard Kirchberg], asilzade,

Jacob Furer von Nurrenberg, (eşıraftan)

Leonhart Lang von Durach, asilzade,

Eustachius Level von Leventhal, asilzade,

Joannes Blau, asilzade,

Carl Tramer, asilzade,

Mathias Straus, asilzade,

Johannes Sartorius Sacellanus, Cizvit, Sayın Elçi'nin günah çıkarttığı rahip,

2 Visccheminde: Fischamend

Adamus Grapler, (kendisi Konstantinopolis'te biz Luther mezhebinden olanlarla ayin yaptıktan sonra, kâhya olabilmek amacıyla ertesi gün Elçi ile birlikte Katoliklerin ayinine katıldı.)

Wolfgangus Schickius, Linz kenti belediye reisinin oğlu,
Reinholdus Lubenau, Prusya'nın Königsberg kentinden eczacı,
Severinus Krage, Danimarka'nın Kopenhag kentinden berber,
Georgius Grafe, kuyumcu,

Simon Judas Seidelmeier, kuyumcu,

Johannes Gabor, Macar kâtip,

Hans Schumacher von Wertheim,

Stephan von Hausen, Nürnberg kentinden, müzisyen,

Michael Inami, Bay von Heidorf'un hizmetkârı,

Walthauser Graue, Pressburg kentinden, borazancı, organist, bes-
tekâr ve her türlü müzik aletinin ustası olan bir sanatçı,

Leopoldus Dorn, bassist ve Bay von Nami'nin hizmetkârı,

Cesar Italus, sofrâ görevlisi,

George Fuhrman von der Lignitz, Elçi Beyefendinin özel hizmetkârı,

Stephanus Russo, Sicilyalı, Elçi Beyefendinin bendesi ve daha sonra
alışveriş işlerine bakan görevli,

Sabo Walaschi, Macar terzi,

Casper Metzler von Hamburg, Macaristan kökenli, Cizvit rahibin
kız kardeşinin oğlu ve aynı zamanda uşağı,

Carolus Appelman, Gulich'den gelme, özel aşçı,

Hans Koch, Ren nehri kıyısındaki Köln kentinden, aşçı yardımcısı,

Hans Pickmair, aşçı,

Mathias Baltz, Landsberg kentinden, aşçı,

Jochem, alışveriş görevlisi,

Petrus Horvati, çevirmen ve kürk ustası

Hans Thile, Nalbant,

Martinus Kinotzi [Martin Kinotz], Pomeranyalı, garson,

Martinus Sigethi, seyis,

Johannes Toht,

26 araba ve arabacıları.

Yolculuğumuz için beş gemi hazırlanmıştı. Sayın Elçi'ye ayrılan geminin üç kamarası vardı. Bunlardan yan yana olan iki kamara Sayın Elçi'ye ayrılmıştı. Büyüğünde uzun bir yemek masası vardı. Burasını sadece baronlar ve hizmetkârları, eczacı ve berber, Elçi'nin günah çıkarttığı Cizvit rahip ve uşağı kullanıyorlardı. Bu rahip her gün sabah duasını yapıyor ve duadan sonra Kuddas ayinini yönetiyordu. Elçi'nin özel yardımcılarında dördü ve özel valesi soylu sınıfındandı. Olağanüstü güzel olan bu gemi imparator hazretleri için inşa edilmişti ve Majesteleri bu gemi ile Augsburg'dan Viyana'ya yolculuk yapmıştı. Bu gemiye ayrıca her birinde 74 taler bulunan 10 fiçı, güzel saatlerin ve gümüş eşyanın yerleştirildiği sandıklar da yüklenecekti.³ Diğer gemi, elçilik kâhyasına tahsis edilmişti. Soylular, kuyumcular, terziler ve öbür hizmetkârlar da o geminin iki kamarasına yerleşeceklerdi. Üçüncü gemi mutfak gemisiydi ve levazım görevlisi ile aşçılara ayrılmıştı. Dördüncü gemiye Elçi'nin özel atları, başseyis, Elçi'nin özel kupa arabaları, özel atları, yük arabaları, kâhyanın ve iki baronun arabaları ve atları yerleştirilecekti. Beşinci gemiye ise Lando arabaları yüklenecekti. Bu gemide yedi araba ve onları çekecek olan atlar için yer ayrılmıştı. Toplam 52 adet atımız vardı. Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra, eşyalar gemilere yüklendi. Altınlar, gümüş eşya ve saatler gemiye yerleştirildikten sonra, Elçi Beyefendi bana ve iki özel hizmetkârına yükleri emanet etti, gemiye binmemizi ve gemide yatmamızı tembihledi. Bizimle birlikte ücretli askerlerden oluşan bir birlik de gemide nöbet tutacaktı. Sayın Elçi yola çıkmadan önce kendisini geçirmeye gelenlere görkemli bir şölen verdi ve pek çok kontu, baronu bu şölene davet etti. Ertesi gün Elçi Beyefendi, bütün hizmetkârları ve maiyetiyle birlikte orada hazır bulunan arşidüklerle vedalaştı. Bu vesileyle arşidük Ernestus cenapları, imparator hazretlerinin adına, bu elçilik heyetine herhangi bir biçimde zarar gelmesi veya bir sorunla karşılaşılması durumunda, yardım ve desteğini esirgemeceğini vaat etti. Bundan sonra arşidük cenapları, B. David Ungnade ve B. Wolf von Eitzingen, Sayın Elçi'yi aralarına aldılar, Bay Hans von Sintzen-

3 Osmanlı Devleti'ne teslim edilecek olan "armağanlar."

dorf⁴ ve başka beyefendiler de onlara katıldılar ve Elçi'yi gemisine kadar geçirdiler. Burada da zengin bir şölen hazırlanmıştı. Arşidük Ernestus'un çalgıcıları ve borazancıları güzel bir dinleti sundular. Karada toplanmış olan kadın, erkek, binlerce kişi de gemilerin yola çıkmasını izlemek için bekliyorlardı. Takvim 12 Şubat'ı gösteriyordu. Şöleniden sonra kontlar, baronlar bize hayırlı yolculuklar dileyerek tek tek hepimizin elini sıktılar ve bizimle vedalaştılar. Sadece Bay David Ungnad, Bay Wolf von Eitzingen ve Hans von Sintzendorf bizi Ebersdorf'a⁵ kadar geçirdiler. Onlar da her birimizi Tanrı'ya emanet ettikten ve elimizi sıktıktan sonra, imparator hazretlerinin hayvanat bahçesinin bulunduğu Bratter'de⁶ gemiden indiler. Biz yola devam ederken, geride kalanların görüş alanları içinde olduğumuz sürece borazanlar ve ordu davulları çalındı, sevinç gösterileri yapıldı. Böylece Tanrı'nın izniyle yolculuğumuz başladı, önce karadan uzaklaştık, nehrin ortasına gelince akıntı yönünde ilerlemeye devam ettik. Akşam olunca Fischerminde hizasına geldik ve karaya yanaştık. Yemeğimizi yedikten sonra, yolculuğumuzun ilk günü olduğundan, her birimiz yolculuk süresince geceyi geçireceği yeri saptadı ve döşediğini serdi: Kimi bir bankın üstüne, kimi bir bankın altına yerleşti. Bana uzun bir masanın bir ucu isabet etti ve Belgrad'a varana kadar geceleri orada yattım. Tanrıya şükür, hepimiz birbirimizle çok iyi anlaşıyorduk, soylular ve soylu olmayanlar arasında hiçbir fark gözetilmiyordu, hepimiz kardeş gibi senli benli olmuş, en iyi şekilde yol arkadaşlığı ediyorduk. Sabahları ilahiler söylüyor, dua ediyorduk, bunun arkasından Kuddas ayini düzenleniyordu. Katolikler ayine katılmak üzere Sayın Elçi'nin odasına gidiyorlardı. Ayinden sonra mutfak gemisi bize yanaşıp kahvaltımızı veriyordu. Günümüz okumak, müzik yapmak ve oyun oynamakla geçiyordu. Zaman zaman geminin düz olan üst güvertesine çıkıyorduk. Güvertenin etrafı güzel tornalanmış bir parmaklıkla çevriliydi ve bunun önünde banklar diziliydi. Gemide iki sesli bir koro ve müzik takımı kurduk, çünkü aramızda hemen hemen herkes güzel şarkı söylüyor, lavta veya başka bir saz çalıyordu, hatta aramızda birkaç kemancı

4 Adı anılan kişilerin her üçü de Roma imparatoru tarafından elçi olarak Osmanlı Devleti'ne gönderilmişlerdir.

5 Ebersdorf: Viyana'nın güneydoğusunda bulunur.

6 Bratter: Prater. Günümüzde Viyana'nın dışında bir çeşit Lunapark alanı.

du vardı. Sayın Elçimiz Viyana'dan çok güzel müzik aletleri temin etmişti. Ben orkestra şefi oldum. Böylece çok keyifli vakit geçiriyorduk. Ben de lavtacı ve bir sürü Almanca, İtalyanca şarkı notasını yanıma almıştım. Sayın Elçi bunlardan çok zevk alıyordu. Geminin üst güvertesinden, geçtiğimiz yerlerdeki kaleleri, kentleri, köyleri veya diğer yerleşimleri çok iyi görebildim için bu olanağı değerlendirip her fırsatta resim çiziyordum. Bu uğraşın çok büyük zevk alıyor, yanımdaki aletlerle (üçgen, gönye vs.) ölçüp biçiyor, notlar alarak yolculuğumuzun bütün evrelerini kayda geçiriyordum. Böylece yolculuk boyunca hiç canım sıkılmadı, üstelik soylu yoldaşlarım, emil beyefendiler de beni çok sevdiler, çünkü herhangi bir sıkıntılı durumda elimden geldiği ve aklımın erdiği kadar onlara yardım ediyordum. Sayın Elçi çoğu kez odasında tek başına yemek yediğinden, o ortalıkta görünmediği zamanlar, sağlıklarını korumayı üstlendiğim soylu kişiler, bana özel hekimleriymişim gibi itibar ediyorlar, başköşeleri bana ayırıyorlardı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

COMORRA [KOMORN] KENTİNE DEK GEMİ YOLCULUĞUMUZ

13 Şubat günü, oldukça erken bir saatte Fischerminde'den ayrıldık. Vischa adındaki akarsu Tuna nehrine burada kavuştuğundan, yerleşime Vischamund [Vischa kavşağı] da diyorlar. Kısa bir süre sonra sağ tarafta otlarla kaplı, yuvarlak, yüksek, çok güzel bir dağ görüldü. Rivayete göre bu dağ, Hun hakanı Attila'nın, askerlerine miğferleriyle toprak taşıtarak oluşturduğu bir anıtmış. Attila, Pannonia ülkesine yaptığı akınlar sırasında konakladığı her yerde böyle tepelerin oluşturulmasını emretmiş. Nitekim Budin kentinin ilerisinde de çok sayıda böyle tepeler gördük. Daha sonra Deutsch Altenburg önünden geçtik ve Petronella adındaki yerleşime geldik. Burada Marcke adı verilen geniş ve gemi işletmeye müsait bir akarsu Tuna nehrine kavuşmaktadır. İlerde yüksek bir tepenin üzerinde bulunan Hanburg veya Hohenburg⁷ ismiyle bilinen dörtgen

7 Hanburgk: Hainburg, Alman halkının Nibelungen efsanesinde adı geçen Hunlar ülkesinin sınır kalesi Heimbürg ile özdeştir.

biçimindeki zarif kalede, Tuna'da işleyen yük gemileri, taşıdıkları malların gümrük işlemlerini yaptırmak zorundadırlar. Bu nedenle kaleden bir geminin yaklaştığı görüldüğünde, hemen ordu davulları çalınır ve gemilerin karaya yanaşmaları sağlanır. Gemilerden biri gümrük ödemedен geçip gitmeye kalkışırsa, topa tutularak batırılır. Bir zamanlar Türkler de Viyana kuşatmasından sonra buradan geçerken, gerek bu kaleden gerekse Pressburg kalesinden top atışlarıyla büyük zarara uğratılmışlar.⁸ Ben Pressburg'da [Bratislava] çalıştığım bir yıl süresince balıkçıların Tuna nehriinden çok sayıda savaş malzemesi, zırh, miğfer çıkardıklarını görmüştüm. Bunlar muhtemelen bir zamanlar kaleden ateş edilerek batırılan teknelerin mürettebatına aitti. Gemilerimiz Kitsche'ye⁹ ve nihayet Pressburg'a vardılar. Burada öğle yemeği yedik.

Pressburg denilen eski Posonium kenti şimdilerde Macaristan'ın başkentidir ve Viyana'dan on mil mesafededir, Tuna nehri kıyısında çok sağlam ve korunaklı bir biçimde inşa edilmiştir. Kentte büyük ve gösterişli bir belediye binası vardır ve bunun önündeki pazar meydanında da güzel bir çeşme bulunur. Macaristan'ın çeşitli sınıfsal örgütleri ve beyleri yılda bir kez burada meclis toplantısı düzenlerler. O zaman burada kalabalık bir halk topluluğu bir araya gelir. Locumtenens adı verilen piskopos da bu kentte oturmaktadır ve sanki Macar kralıymış gibi, imparatorun adına her türlü yetkiyle bir Macar valisi olarak bölgeyi yönetir. Kent halkının hemen hemen tamamı Almandır. Bunlar yabancı olarak buraya geldikleri zaman ellerinde avuçlarında hiçbir şeyleri olmayan birer gariban iken, yerli kadınlarla evlenmişler ve onlar sayesinde kentin dolaylarındaki geniş bağlara sahip olarak geçimlerini sağlamışlar. Paraları tükendiği zaman da şarap fiçilerinden birini açıp şarap satmışlar. Komşular birbirlerine şarabı içip tüketmekte de yardım etmişler. Sabahları eline çapasını alan bağının yolunu tutuyor ve mantosunu kent kapısındaki nöbetçi kulübesine bırakarak işine gidiyor, akşam olunca da aynı yoldan geri dönüyor. Kent içinde gayet büyük, gösterişli evler var. Zengin olanlar ürettikleri şarabı saklıyorlar ve her yıl Augsburg'dan gelen tüccarlara top-

8 Herhalde 1529 tarihindeki seferden söz edilmektedir –ç.n.

9 Kitsche: Kitsee

ları satıyorlar. Kentin yakınındaki yüksek bir dağın tepesinde birçok topla donatılmış sağlam ve korunaklı şatoda bir kumandanın yönetiminde çok sayıda asker bulunduruluyor.

Yemekten sonra yeniden yola çıktık ve akşama doğru Samaria veya Sommerein¹⁰ denilen yere vardık, karaya yanaşıp geceleme hazırlığı yaptık. Söz konusu yerleşim bir ada üzerinde bulunmaktadır ve bazıları tarafından Schutt diye de adlandırılmaktadır. Macarcası Cituatu, Latincesi Cītua-torum insula'dır. Fakat bana kalırsa, bu adaya Civitatum insula adını vermek gerek, çünkü toprağı o kadar verimli ki, birçok önemli şehri besliyor. Schutt adasındaki verimli meralarda beslenen, İngiliz öküzlerinininki gibi iri boynuzlu binlerce büyük, iyi gelişmiş Macar öküzü, buradan Regensburg, Augsburg ve Nürnberg kentlerine götürülüyor. Adada çok tahıl da yetiştirilmekte ve civardaki tüm kalelere, kentlere sevk edilmektedir. Ayrıca adanın dolaylarında bol miktarda Hausen denilen bir çeşit iri balık da tutulmakta ve Viyana'ya, Pressburg'a gönderilmektedir. Öğrendiğime göre, buraya Samaria adının verilmesinin nedeni, toprağının verimliliği bakımından Filistin'deki Samaria'ya benzemesiymiş.

14 Şubat'ta yolumuza devamla güzel bir çayırılıkta öğle yemeğı molası verdik. Yemekten sonra tekrar yola çıktık. Sağımızda ta uzaklardan bile görülebilen Rabe¹¹ ve Meretensberg¹² adındaki güçlü kalelerin önünden geçtik. Akşam Nemet adındaki köye vardık ve geceyi orada geçirdik.

15 Şubat'ta oldukça erken bir saatte Komorn yakınlarına vardık. Burada içinde birçok asker bulunan *Nassada* adındaki savaş gemileri tarafından karşılandık. Gemidekiler bizi top atışlarıyla selamladıktan sonra Komorn'a kadar yanımızdan ayrılmadılar. Kentin kumandanı olan yüzbaşı, bir teğmen ve kentin vali vekili gemimize geldiler ve Sayın Elçi ile selamlaştıktan sonra hep birlikte yemek yediler. Kentin valisi Nicolaus Balvi, makamında olmadığından kendisine hemen haber gönderilip gelişimiz bildirildi.

10 Samaria: Pressburg'un güneyinde Tuna'nın sol kıyısında bulunmaktadır –ç.n.

11 Rabe: Raab.

12 Mertensberg: Martinsburg, Raab'ın güneybatısında bulunmaktadır

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KOMORN KALESİNİN VE YERLEŞİMİNİN ANLATILMASI

BİZ ORADAN AYRILINCAYA VE TÜRKLER TARAFINDAN KARŞILANINCAYA KADAR TANIK OLDUĞUMUZ OLAYLAR

Komorn¹³ kalesi, ana giriş kapısının üzerindeki yazıtta belirtildiğine göre, Budin ve Estergon'un yitirilmesinden sonra imparator Ferdinand tarafından Türklerin saldırılarına karşı korunmak için kurulmuş en önemli sınır kalelerinden biridir. Kale olağanüstü güçlendirilmiş burçlarla çevrilidir. Burada tümü Alman kökenli olan çok sayıda asker bulundurulmaktadır. Bunlar kale içindeki alçak kulübelerde yaşarlar. Kalenin ortasında ayrıca etrafı güzel sivri tepeli kulelerle süslenmiş sağlam bir yapı bulunmaktadır. Kulelerin en büyüğüne güzel bir saat yerleştirilmiştir. Kaledeki askerlerin yüzbaşısı ve teğmeni bu kulede oturmaktadırlar. Ayrıca burada içi savaş malzemesi ile dolu depolar da bulunmaktadır, ve ek olarak barut öğütülen bir değirmen de mevcuttur. Kalenin dibinde yüzlerce *nassada* gemisi hazır vaziyette bekletilmektedir ve her birinde 40 kadar savaşçı yer almaktadır. Bunlar bir eleriyle kürek çekerler, öteki ellerinde de kısa boylu bir kanca, mızrak veya başka bir savaş gereci tutarlar. Her geminin burun kısmında iki ve kıçında bir *Falkonet* denilen top bulunur. Türkler nehrin üzerinde görünür görünmez, askerler onların ilerlemesini önlemek için hemen hazır vaziyete geçerler ve onları kovalarlar. Macarların da silahlı olarak kaleye girmelerine izin verilmiyor. Silahlarını kapının dışındaki nöbetçi kulübesinde bırakmak zorundadırlar. Bu kale Schutt adasının ucunda bulunuyor. Sağ tarafında Tuna nehri kalenin dibinden geçiyor. Aynı tarafta Wage [Vah] denilen büyük bir akarsu da Tuna nehrine kavuşuyor. Böylece kale, üç yanında akarsularla çevrilmiş durumdadır. Vah nehrinin suyu kalenin giriş kapısına doğru yönlendirilmiş olup üzerine sağlam bir iner-kalkar köprü yapılmıştır. Yerleşimin çevresi pek güvenceli olmayan örme bir çitle korunmaktadır. Girişte daima silahlı bir nöbetçi bulunduruluyor. Her iki nehirde de bu dolaylarda Hausen adı verilen balıklardan bol miktarda bulunmaktadır. Bu balıkların Ponto Euxino'dan [Karadeniz] gelip nehir boyunca yukarı doğru yüzdüklerini söylüyorlar.

13 Comorra: Komorn veya Komarorn (Slovakya) –ç.n.

Öğleden sonra Sayın Elçi, yüzbaşı, teğmen ve yöneticinin eşliğinde yün yana getirilmiş 79 gemiden oluşturulan köprüyü kullanarak Vah nehri-
nün üzerinden geçti. Köprünün uzunluğu 500 adımdan fazla ve kulaç ölçü-
müne göre 300 kulaç boyundaydı. Suyun öteki kıyısında ahşaptan yapılmış,
içi kerpiçle sıvanmış bir kale bulunuyor ve Nikolai Palanka adı ile biliniyor,
çünkü o yörenin valisi olan Bay Nicolaus Balvi tarafından yaptırılmış. Ahşap
kalede Alman askerler devamlı olarak nöbet tutuyorlar. Uzaktan Türklerin
geldiğini gördüklerinde, hemen esas kaleye bir parola ile haber veriyorlar ve
onlar da Türkleri kovalıyorlar. Kalenin dışında küçük bir kapının önünde
dalları kurumuş yüksek bir ağaç dikilmiş. Bu ağacın kuru dallarına yaka-
layıp öldürdükleri Türklerin kafalarını takmışlardı. Dönüşümüzde kalenin
içini ve dışını gezdik, mazgallarını, toplarını, silahhanelerini, barut öğüten
değirmenini ve bundan başka görülmeye değer her tarafını bütün ayrıntı-
larına kadar inceledik. Ayrıca bize Viyana'da geçerli olan ağırlık ölçüsüne
göre 25 Pfund taşıyabilen dev boylu bir adamın bacak kemiğini gösterdiler.
Teğmen, Sayın Elçi'yi bütün hizmetkârlarıyla birlikte yemeğe davet etti ve
hepimizi çok güzel ağırladı. Akşam olunca Bibersburg'a gitmiş olan vali
Bay Nicolaus Balvi de Komorn'ya geldi.

16 Şubat'ta Luther mezhebinden olan elçilik görevlileri ile birlikte
kalenin kilisesine gittim. Rahip çok bilgili ve nazik bir adamdı.

Sayın Elçi, Bay von Bucheim, yüzbaşı Braun, Bay Stutzeln, vali Balvi
tarafından yemeğe davet edilmişlerdi. Birlikte öğle ve akşam yemeklerini
yerken aynı zamanda Elçi'ye Macaristan'ın sınırları, Türklerin saldırıları,
Türklerle bildirilecek istekler ve şikâyetler, barış anlaşmasının yerine geti-
rilmeyen koşulları hakkında bilgi verdiler. Bu arada ben de bizim gemide
oturup, kalenin ve yerleşimin resmini çizdim.

Sayın Elçi, akşam yemeği sırasında içkiyi herhalde biraz fazla ka-
çırdığından bazı tehditkâr konuşmalarda bulunmuş: Türkiye'ye varınca
kendisine itaat etmeyen hizmetkârlarına karşı uygulayacağı yöntemlerden
söz etmiş. Bu konuşmalara bizim çalgıcılarımızdan borazancı Pressburglu
Waltheuser Graue kulak misafiri olmuş ve bu yüzden ertesi günü o sıralar-
da Komorn'da bulunan Banfi Janusch adındaki bir Macar beyine sığınma
amacıyla gitmiş, o da çalgıcıyı yanına kabul etmiş.

17 Şubat'ta hepimiz atlara binerek vali ve bir askerî birlik refakatinde Türklerin karargâhına gittik ve buraları dikkatle inceledik. Zira Estergon beyine iletilecek pek çok şikâyet konusu vardı. Geri döndüğümüzde yüksek devlet görevlileri ile birlikte yemek yedik. Budin paşasına bizim Komorn'a gelmiş olduğumuz bildirildikten sonra, bize ertesi gün erkenden yola çıkacağımıza dair haber geldi. Bu nedenle vakitlice istirahate çekildik ve 18 Şubat günü için hazırlıklarımızı yaptık.

BEŞİNCİ BÖLÜM

HİRİSTİYANLARIN DÜNYASINI GERİDE BIRAKARAK KOMORN'DAN AYRILIŞIMIZ
KOMORN'UN İLERİSİNDE TÜRKLER TARAFINDAN KARŞILANMAMIZ
VE ESTERGON'A VARİŞİMİZ

Sabahleyin kalk borusu öttüğünde kaleden iki birlik asker çıktı ve Tuna nehri boyunca ilerlemeye başladı. Önde görkemli bir giysi içinde ve silahlanmış olan yüzbaşı gidiyordu. Biz de gemilerimizle karadan ayrıldık. O anda kaleden ve savaş gemilerinden Sayın Elçimiz onuruna toplar atıldı. Askerî görevliler ve Komorn valisi Nicolaus Balvi, Macar teğmen Thuri Martin, diğer Alman ve Macar beyler, toplarla donanmış 22 adet savaş gemisi ile birlikte bizi geçirdiler. Karadan yürüyen askerlerin refakatinde nehrin üzerinde yarım mil ilerledikten sonra gemiler sahile yanaştı. Zira Estergon kadısı ve bazı yüksek konumdaki Türk beyleri kentin yakınlarında bizi beklemekteydiler. Türk atlıları uzakta bir tepenin arkasında duruyorlardı. Başta Sayın Elçimiz olduğu halde diğer Alman ve Macar beylerle birlikte hepimiz gemilerden inip karaya çıktık. Beyler önde duruyordu, hizmetliler onların arkasında düzenli bir biçimde sıralandılar. Askerler de hemen yanımızda yer almışlardı. Sancaktarlar sancaklarını dalgalandırıyorlardı. Vali kimsenin kesinlikle silahını ateşlememesini emretti. Sonra vali, Alman yüzbaşı, Bay Ungnad'ın kâhyası ve diğer bir kişiden ibaret üç kişilik bir heyeti, Türklerle gönderdi. Bunların görevi, Türklerle konuşup, yolcuları gidecekleri yere kadar salimen götürmek üzere onlara emanet etmektir. Anlaşabilmeleri için de, yanlarına üç çevirmen verdi. Bizim güvencemiz sağlandıktan sonra Türkler bize doğru harekete geçtiler ve yaklaştıkça adımlarını hızlandırıp

koşmaya başladılar. Yanımıza varınca Elçi'nin elini yakalayıp öptüler, diğer beylerin ve hizmetlilerin de ellerini öptüler, sonra da bize güven içinde yolculuk yapmamızı sağlamayı vaat ettiler. Bu karşılaşma çok hoş bir manzaraydı. Türkler ve Hristiyanlar bir anda içli dışlı olmuşlar, birbirlerine tutsak olduğunu sandıkları yakınlarını soruyorlar, tanıdıkları kişiler hakkında haber almaya çalışıyorlardı. Hepsi ya Türkçe, ya Hırvatça, ya da Macarca bildiğinden, aralarında anlaşabiliyorlardı.

Türk süvarilerinin sırmalı kumaşlardan yapılmış, altın, gümüş işlemlerle bezenmiş giysileri çok gösterişliydi, çeşitli silahlarla donanmışlar, başlarına tüyler takmışlardı. Keyifleri yerindeydi ve eğlenmek için birtakım gösteriler yapıyorlardı. Örneğin bazıları yere bir Macar şapkası atıyor sonra atıyla dörtnala üzerine giderek mızrağını şapkaya saplayıp yerden kaldırıyordu.

Bazıları da bir şapkayı havaya fırlatıp üzerine ok atarak onun daha da yükselmesini sağlıyorlar, sonra da süratle ona ateş edip parçalayarak yere düşürüyorlardı. Bu karşılama töreninden sonra, Sayın Elçi, maiyeti ile birlikte gemiye bindi. Türkler hemen koşup geldiler ve bizim gemilerimizi kendi teknelerine bağlayıp çekme hazırlıklarına giriştiler. Bizim gemide yemek ikram edileceği duyurulunca, gerek Hristiyan komutanlar, gerekse Türk beyler gemiye bindiler ve hep bir arada yemek yendi, içkiler içildi ve neşeli bir ortam yaratıldı. Sayın Elçimiz Viyana'dan beraberinde çok lezzetli bir kırmızı şarap getirmişti. Türkler bu şaraptan o kadar çok içtiler ki, sonunda midelerini bozup hepsini çıkarttılar, çünkü aslında Türkler şarap içmezler, ama kendilerine ikram edildiğinde geri çevirmezler ve içmeye başlayınca da ölçüyü kaçıırırlar. Onların davranış biçimi, aydınlığa doğru yavaş yavaş ilerleyecek yerde, koşa koşa içine dalmaktır. Bu konuya Türklerin dininden söz ederken tekrar değineceğim. Yemekten sonra herkes dostlarıyla vedalaştı, onları Tanrı'ya emanet edip esenlikler diledi. Türk beyler, Almanlarla ve Macarlarla el sıkıştılar sonra beylerin hepsi gemileri terk ettiler. Bizler ise Tanrı'nın izniyle Türklerle beraber yolculuğumuza devam ettik. Gemilerimiz oradan ayrılırken Türkler büyük bir yaygara kopararak gemilerindeki topları ateşlediler. Bu, bizlere iyi yolculuklar dilemek anlamına gelmekteydi. Arabaların bulunduğu gemiye bağlı olup onu çeken teknedeki topçu, iki kez üst üste topu ateşlerken vücudunda yanıklar olmuş ve adam

ölü gibi yere yığılmış. Türkler onu tedavi ederek gene kendine getirmişler. Yolumuza devam ederken Tuna'nın her iki yakasında pek çok köy ve tahrip edilmiş kilise duvarları gördük. Burada yaşayan köylülerin hepsi Türk hükümdarının egemenliğini kabul etmişler. Köylüler, Hristiyan olmakla beraber hem Türklere hem Hristiyanlara vergi ödüyorlar. Saat 2'de Gran [Estergon] kentine ulaştık.

ALTINCI BÖLÜM

ESTERGON KENTİ VE PİSKOPOS SARAYI

ELÇİMİZİN ESTERGON BEYİNİN HUZURUNA KABUL EDİLMESİ VE ORADA YAŞANAN OLAYLAR

Estergon kalesi ve kenti Türklerin Tuna kıyısındaki ilk sınır yerleşimidir. Hristiyanların egemen olduğu dönemde orada bir başpiskopos bulunmaktaydı. Başpiskoposun mekânı olan sarayın, tahrip edilmeden önce çok görkemli bir bina olduğu anlaşıyor. Nehir bu kenti iki bölgeye ayırıyor. Kentin adı Gran¹⁴ [Hron] akarsuyundan geliyor, Latincesi Strigonium'dur. Birçok kişi Tuna ve Gran hakkında şöyle bir iddiada bulunuyorlar: Tuna nehrine Danubius veya İster de denilirmiş. Gran akarsuyu o dolaylarda dağlardan inip Tunaya kavuştuğuna göre, buraya İstrigran veya İstripolis adı verilmiş. Bu kent 1529 yılında başpiskoposun ihaneti yüzünden Türk hükümdarı Solimano'nun [Sultan Süleyman] eline geçmiş, fakat kısa süre sonra bizimkiler tarafından geri alınmış. Nihayet 1543 yılında yukarda adı geçen Sultan Süleyman tarafından kuşatılıp teslim olmaya zorlanmış. Fakat Süleyman verdiği sözleri tutmamış ve şehir halkına karşı çok zalim davranarak pek çok kişiyi öldürtmüş, idam ettirmiş. Tarih kitaplarında bu olaylar tüm ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.

Estergon'a varınca, Sayın Elçi, çevirmenlerini Bey'e gönderip geldigimizi haber verdi. Bey çok nazik bir davranışta bulunarak Elçi'ye bir sürü armağan gönderdi: Bir araba yükü yulaf, bir araba yükü saman, bir öküz, 10

14 Gran: Slovakça Hron. Tuna nehrinin kollarından biri olup 284 km uzunluğundadır ve Tuna'ya kavuştuğu yerdeki kente de aynı ad verilmiştir. Macarca adı "Esztergom"dur ve Osmanlı tarihinde Estergon ismiyle geçer -ç.n.

kuzu, 30 tavuk, 4 çift güvercin, bir büyük Hausen balığı, 1/8 (ölçü?) eritilmiş hayvanî yağ, 8 kovalık bir fıçı Tokai şarabı, bir çanak dolusu çok güzel elma, mırmırlar ve ihtiyacımız kadar ekmek. Kısa süre sonra altınlar, gümüşler ve marmalı örtülerle süslenmiş beş adet güzel Türk atı getirdiler ve Bey'in, Sayın Elçi'yi konutuna davet ettiğini bildirdiler. Ayrıca Elçi'ye ve beraberinde gelecek olan kişilere refakat etmek üzere çok gösterişli giysiler içinde birkaç çavuş ve uzun değnekler taşıyan iki yeniçeri de gelmişti. Elçimiz, hiç vakit kaybetmeden sunacağı armağanları hazırladı ve kendisini almaya gelen adamlarla beraber Bey'in konutuna gitmek üzere yola çıktı. 1000 taler değerinde olduğu tahmin edilen ata Sayın Elçi bindi, diğerine ise kâhya Bay Dionisius Knotzer, üçüncüsüne Bay von Nami, dördüncüsüne Bay von Heldorf, beşincisine Nürnbergli Bay Jacob Furer bindiler. Ben, Reinhold Lubenau, berber Severin Krage ve Macar kâtip Janisch, armağanları taşıyorduk. Armağanlar çok büyük, tamamen altın kaplama bir güğüm, altın kaplama iki kişilik tepsi ve 500 talerden ibaretti. Estergon beyine *Singiacus* denmektedir, çünkü onun emrinde olan savaşçılar Bey'in konumunun yüceliğini belirtmek için, bir yere giderken, önünden bir mızrağın tepesine yerleştirilmiş, çevresinden at kıllarından yapılma saçaklar sarkan altın kaplı bir küre taşırlar. Türkler buna *Singiacum*¹⁵ adını verirler. Türklerde *Singiac Beck* [Sancakbeyi] rütbesi bizim ülkemizdeki bölge yargıcından üstündür. Nitekim Türkler bütün ülkelerini bölgelere ayırıp sancakbeylerinin yönetimine teslim etmişlerdir. Bunlar başkanları olan *Bassa*'ya [Paşa] tabidirler. Aslında *Sangiac* veya *Zanzac*, "küçük bayrak" anlamına gelir. Sözcüğün Latince karşılığı *flamulum*'dur ve Yunanlılar sancağı taşıyana *flamulares* derler. Türkler mızraklarının ucunda taşıdıkları madenî kürenin tepesine bir de hilal figürü takarlar. Biz beyefendilerin önünden gidiyorduk ve bizim önümüzde de iki yeniçeri ilerliyordu. Bizi şehrin çevresini dolaşan uzun ve çamurlu bir yoldan, dağların dibinden geçirdiler. Bey'in konutunun bulunduğu kent kapısına yaklaştığımızda Türklere özgü olan ordu davulları çalınmaya ve Bey'in borazancıları borazanlarını Türklerin usulüne göre öttürmeye başladılar. İki kişi de Sayın Elçimizin önünden yürüyerek ellerindeki tüyden mızraplarla büyük lavtalar çalıyorlardı. Bu müzik, bir insanın bütün gövde-

¹⁵ Singiakum: Yazar muhtemelen "sancak" sözcüğünü bu şekilde duymuş ve aktarmış olmalı –ç.n.

siyle bir müzik aletinin tuşları üzerine yatmış olduğunda çıkacak olan sesleri andırıyordu. Türkler bir yandan da öyle yüksek sesle şarkı söylüyorlardı ki, kulaklarımız sızladı. Bey'in konutu yıllardır içinde kimsenin yaşamadığı bakımsız bir evi andırıyordu. Bir merdivenden çıktık ve sanki dumandanı, isten kararmış gibi ışsız, kimsenin çevresini seçemeyeceği kadar loş bir salona girdik. İçerde, salonun bir yanında kırmızı giysiler içinde, gösterişli bir biçimde süslenmiş bir sürü güzel delikanlı durmaktaydı.

Gençlerin her birinin alın derisinin içinden üçer tüy geçirilmişti ve yanaklarının üzerinden kan akmaktaydı. Fakat hiçbir acı çekermiş gibi görünmüyor, tam tersine yüzleri gülüyordu. Buna çok şaşırdım. Yaşı oldukça ileri olan Bey bir iskemlede oturmaktaydı ve *deli* denilen savaşçıları da tüylerle ve çeşitli savaş aletleriyle donanmış olarak onun etrafını almışlardı. Bey'in arka tarafında bulunan bir sedirin üstünde sırmalı kıyafetler içinde önemli konumlardaki Türk görevliler yer almışlardı. Bey'in karşısına kırmızı kadife kaplı arkalıksız bir koltuk yerleştirilmişti. Bey ayağa kalkarak Elçimizin elini tuttu ve her ikisi de karşılıklı koltuklara oturdular. Sayın Elçi önce imparator hazretlerinin ve Arşidüklerin selamını ilettiler. Bey de çevirmenler aracılığı ile teşekkürlerini bildirdi. Bundan sonra birçok konu üzerinde konuştular, özellikle de sınır meseleleri ve barış anlaşmasının bazı maddelerinin Türkler tarafından uygulanmaması gündeme getirildi, Elçimiz, Türklerin anlaşmaya aykırı olarak hududu aşırp ülke içlerine akınlar yaptıklarından, bizimkilere ansızın saldırabilmek için bir akarsu üzerinde köprü inşa ettiklerinden yakındı. Bey, bütün bunlarla ilgileneneğine ve aksaklıklara son vereceğine dair söz verdi. Daha sonra mektuplar teslim edildi ve armağanlar verildi. Bey, armağanları çok beğendiğini belirtti. Sonra Elçimiz, Bey ile vedalaştı ve biz aynı yoldan gemimize döndük. Bize refakat eden Türk savaşçının belden yukarısı çıplaktı ve kollarının her ikisine de üçer bıçak saplanmıştı. Göğsünden de üç bıçak geçirilmiş, alnına üç tüy saplanmış, pazularına birer nal çakılmıştı. Adam bir yandan kopuz çalıyor bir yandan da şarkı söylüyordu. Böylece erkekliğini, mertliğini kanıtlamayı amaçlıyordu. Elçimiz bu adama bir armağan verdi. Bey'in konutundaki ziyaret sırasında Elçimiz, maiyetindekilerin kenti ve kaleyi gezmelerine izin verilmesini rica etmiş ve Bey de buna razı olmuştu. Nitekim kısa bir süre

■ ■ ■ ■ ■ bizi gezdirecek olan iki yeniçeri gemimize geldi. Bizi önce kaleye götürdüler. Kale vaktiyle yüksek bir dağın tepesine kurulmuş ve iyi korunabilmesi için çevresine iki sıra sağlam sur inşa edilmiş, görkemli, mükemmel bir yapı. Ama şimdilerde harap olmaya terk edilmiş, sanki daha dün düşmanın saldırısına uğramış ve yağmalanmış izlenimini uyandırıyor. Türkler bir defa yıkılan bir şehri onarmıyorlar. Macar başpiskoposu buradaki sarayda oturmaktaymış ve ona bağlı güzel bir de manastır varmış. Manastıra ait ve hâlâ mevcut olan binalar hakkında ilerde bilgi vereceğim. Biz önce en içerdeki binaya yöneldik ve yüksek bir taş merdivenden yukarı çıkıp görkemli büyük bir salona girdik. Bu salona belki yüz adet masa sığabilirdi. Oynak içinde hiçbir taşıyıcı sütun veya kemer yoktu. Tavanı oyma işçiliği ile yapılmış ve altın varakla kaplanmış çok güzel güllerle süslenmişti. Duvarlar boyunca görkemli giysiler içinde tüm Hristiyan Macar krallarının adamı portreleri sanatkârane bir şekilde resmedilmişti. Fakat Türkler onların yüzlerini badana ile örtmüşler, tanınmaz hale getirmişlerdi. Çevredeki tüm kapılara taş veya ahşaba Avusturya'nın arması oyulmuştu. Salondan çıkıp bir şapele girdik. Bunun tepesi kubbe biçiminde inşa edilmiş, üzerine çarınca gerili İsa peygamber ve birçok azizin resmi yapılmış. Şapelin çepeçevre duvarlarında İsa peygamberin dünyaya geleceğini insanlara müjdelemiş olan Sibil'lerin¹⁶ tasvirleri var. Salonun yanındaki şapelden çıkınca, çok değerli kırmızı porfir taşından yapılmış mermer sütunlu ve tepesi yaprak motifleri ile sanatkârane bir biçimde süslenmiş kırmızı mermer kemerlerden oluşan görkemli bir geçide ulaştık. Buradan Tuna nehri, kentin tümü ve ilerisinde uzanan arazi çok güzel görünüyor. Daha sonra manastır binasına geçtik. Kapısının üzerinde son başpiskoposun arması kırmızı mermere oyulmuş ve yanında da şu yazı okunmaktadır: *Dominus nos et regnum custodiat*. [Tanrı bizi korusun.] Manastır binasında bundan başka görülecek bir şey yok. Oradan çıkıp duvarlarında çeşitli resimler bulunan başka bir geçite geldik. Bir yanında *Omnia vanitas* [Her şey boş] öbür yanında da *Sic perit gloria mundi* [Böylece yiter gider dünya hırsı] sözleri yazılı. Bir taş merdivenden aşağı inerek kalenin içinden avluya çıktık. Burada dörtgen biçiminde

¹⁶ Sibil: Antik Çağ'da kehanetlerine inanılan ve kutsal sayılan kadınlar. İsa'yı da müjdeledikleri için, Hristiyan dininde makbul sayılırlar ve pek çok dinî resimde yer alırlar -ç.n.

yüksek bir kulesi olan çok büyük güzel bir Hıristiyan kilisesi bulunmaktadır. Kiliseden kuleye yüksek taş basamaklarla çıkılabilmektedir. Türkler bu kiliseyi cami haline getirmişler. İçerde bir sürü din adamı oturmuş dua etmekteydi. Bizi içeri almadan önce hepimize ayakkabılarımızı çıkarttırdılar ve kimsenin yere tükürmemesini veya sümürmemesini tembih ettiler. Caminin zemini tümüyle güzel halılarla kaplanmıştı. Bu halılara ayak basmayıp aralarında bırakılan boşlukların üzerinden yürümemizi söylediler. Binanın ortasında tavana asılı geniş bir demir halka üzerine kandiller dizilmişti. Bunun dışında zeminin tamamına kırmızı mermer döşenmişti. Zaten bütün kentte kırmızı mermer bol miktarda rastlanıyor. Yakınlarda bu mermerin çıkarıldığı ocakların bulunduğunu tahmin ediyorum, ama buna dair bilgi edinemedim. Bir zamanlar geniş sunağın bulunduğu yerde şimdi bıçakla çizilemeyecek kadar sert, kan kırmızısı mermer üzerine tüm giysisi içinde bir başpiskopos rölyefi yapılmış ve çevresine şu yazı işlenmiş: *Gregorius Thezatmar archiepiscopus Strigoniensis huius ecclesiae cancellarius mortus anno 1524. 11. April.* [Strigonium başpiskoposu Gregorius Thezatmar bu kilisede rahip iken 11 Nisan 1524'te ölmüştür.] Caminin sağında tamamen kırmızı mermerden yapılma, tepesi kubbeli, duvarları ve alt kısmı da mermer döşeli, altın kaplama güllerle ve armalarla süslü çok güzel büyük bir şapel bulunmaktadır. Yan tarafında bu binanın 1506 yılında inşa edilmiş olduğu bir taş kazınmış. Şapelin yuvarlak bir penceresi ve kırmızı mermerden yapılma bir sunağı var, üzerine Meryem'e İsa peygamberi doğuracağı müjdesinin verildiği sahne taş oymacılığı ile resmedilmiş. Bütün bunlara hiç zarar verilmemiş. Türkler bu mekâna Türk âdetlerine uygun bir vaiz koltuğu yerleştirmişler ve birçok kandil asmışlar. Bizi kaleden çıkarıp aşağıya, kaleye su sağlayan tulumba sisteminin bulunduğu yere götürdüler. Burada bulunan bir çeşit üç pompalı su değirmeni, suyu bakır borulardan yukarıya gönderiyor. Bu sistem çok iyi korunmuş durumda. Daha sonra su kenarında yuvarlak bir meydancığa geldik. Burada Hıristiyanlara ait olup savaşta Türklerin eline geçen toplar teşhir ediliyor. Topların üzerine ait oldukları devletin armaları kazınmış. Yuvarlak meydancığın yakınında Tuna nehrinin karşı kıyısına kadar 54 geminin yan yana getirilmesiyle yapılmış bir köprü bulunuyordu. Vakit epeyce ilerlediğinden, gemimize döndük ve

akşam yemeği yedik. Kentin sağ bölümüne Tuna nehri ile kuşatılmış olması nedeniyle “su şehri” adı veriliyor ve burası aynı zamanda bir surla da çevrili, fakat surun iç kısmındaki kulübeler çok perişan bir durumda. Kapının üzerine geçenlerde yakalanmış olan üç Hristiyanın kesik kafalarını içlerini samanla doldurup asmışlar. Kapının yanında da Bey’in pek çok Hristiyanı tutsak olarak barındırdığı bir bina var. Şehirden çıkan iki köprüden biri sahile, diğeri kaleye uzanıyor. Kale ve kent, Tuna’nın akış yönüne göre sağ kıyısında bulunmaktadır. Sol taraftan gelen ve üzerinde gemi işleyebilecek kadar geniş olan Gran [Hron] nehri burada Tuna’ya kavuşuyor.

O gece kurbağalar o kadar çok bağırıyor ki, yaz mevsiminde olduğumuzu sandım. Meğer burada kurbağalar bütün kış boyunca böyle bağırıyorlarmış, çünkü Gran dolaylarındaki bütün su kaynakları kükürt içerirlermiş ve bundan dolayı da sıcakmış.

YEDİNCİ BÖLÜM

OVEN’E [BUDİN] KADAR OLAN YOLCULUĞUMUZ

19 Şubat günü yola devam ettik ve öğle üzeri Marusch, Marissa veya Freistadel [Maros] adıyla bilinen yere geldik. Tuna nehrinin sol yakasında bulunan bu yerleşimin adı Marissa, Mahr veya Margareta denen akarsudan [Arda] geliyor. Belde, düzgün bir dörtgen şeklinde kurulmuş olup her tarafı tamamen açıktır. Tam ortasında, damı taşlarla örtülmüş güzel bir kilise var. Rahibi Ariuşudur, çünkü bu dolaylarda hep Ariuşular yaşıyor. Tuna’nın karşı kıyısında, sağ taraftaki bir dağın tepesine kurulu güzel bir kaleyi gezip görmek için oraya yöneldik. Kalenin dibinde çok sayıda yıkılmış saray, büyük beylere ait olduğu izlenimi bırakan konak, kilise, manastır, hatta bir kral sarayı, bahçe içinde bir kasır, yüksek duvarlar ve binalar gördük, ama hepsi harap durumdaydı. Öğrendiğimize göre bu sarayı imparator Sigismundus yaptırmaya başlamış ve inşaat Mata Corvinus tarafından tamamlanmış, fakat Türkler hepsini yıkmışlar. Harabeyi gezerken 6 kulaç yerin dibine inen mahzenler gördük. Burada şimdi bir sürü keçi barındırılıyor. Yıkılmış binaların etrafında bulunan ve hâlâ güzelliğini yitirmemiş olan

bahçelerden geçtik. Tepedeki kaleye doğru çıkarken, yolda büyük, geniş bir kulenin kalıntısına rastladık. İki adam boyundaki yuvarlak kulenin küçük bir kapısı var. Daha ilerde iki sivri kayanın arasında vaktiyle inip kalkabilen fakat şimdi çürümüş bir parmaklıktan ibaret olan başka bir kapıya ulaştık. İki kalın duvarın arasından geçerek ahşap basamaklı bir merdivene geldik. Buradan bir köprü üzerinden kaleye ulaşabiliyor. Kale üç sıra surla ve kenarları duvar örülerek pekiştirilmiş bir hendekle çevrili. Kalenin iç kısmı dar ve uzun olup yerler çamurla kaplı. Dip tarafta bulduğumuz beş büyük topun birinin üzerinde 1523 tarihi ve imparator Ferdinand'a ait olduğu yazılı. Diğer iki topun üstünde 1534 tarihi kayıtlı. Kalenin öbür tarafına geçtiğimizde, duvarların birinin üzerinde Macaristan kralının armasının ve yanında 1392 tarihinin taşta kazınmış olduğunu gördük. Ona yakın bir yerde geniş bir kuleye ulaştık, içi tamamen tuzla doluydu, tuzlar eriyerek birbirine yapışmış ve taşlaşmıştı, kazma ile parçalanması bile mümkün değildi ve rengi kararmıştı. Dar bir kapının yanında duvarın içinde bir insan kafası büyüklüğünde taştan iki top mermisi gördük. Bunlar bir toptan ateşlenip buraya saplanmış olmalıydı. Kalede piyade askerleri barınmakta, aralarında pek az paralı asker var. Hepsi yağmaladıkları, çalıp çırpıtlıkları ile yaşamalarını sürdürüyorlar. Bu kale 1540 yılında imparator Ferdinand'ın kumandanı Lenhart Felsen tarafından zaptedilip tahrip edilmiş, fakat sonradan ihanet yüzünden Türklerin eline geçmiş. Kale, Hırvat dilinde Wissogrod [Vizegrad– Lat. Vicegradum], Almanca ise Blindenburg adıyla bilinmektedir. Burası bir zamanlar Macaristan'ın en güçlü, korunaklı ve gösterişli kalesiymiş. 1006 tarihinde ilk kez Macaristan krallarından Stephanus,¹⁷ imparator Henrici'nin kızı tarafından Hristiyan dinini kabul etmeye ikna olduğundan beri, Macar krallarının tacı burada saklanırmış ve tüm Macar kralları bu kalede yaşarlarmış. Türkler Macaristan'a girince Ferdinandus kral tacını buradan alıp götürmüş. Kalenin öbür tarafından dışarıya çıktığımızda, Türkler bize soldaki dağların üstündeki Novograd denilen kaleyi gösterdiler. Bu kale Türk askerleri ile doluydu. Çok tehlikeli bir yoldan geçerek dağdan indik ve büyük, yüksek bir kuleye geldik. Bu kulenin bir

17 Aziz Stefan [Istvan] adıyla bilinen bu kralın eşi Bavyera dükü Heinrich'in kızıydı. İmparator II. Heinrich'in çocuğu yoktu. Kral Stephan'ın vaftizi hk. bkz Voigt, Adalbert von Prag (1898), s. 94, 287.

yanı top atışıyla tamamen uçurulmuştu. Dağın dibinde, çevresini saran ve Maruschgradt adı verilen bir yerleşim bulunmaktadır ve etrafını kuşatan sur, kalenin hizasına kadar gelmektedir. Yerleşimin girişindeki kapıda nöbetçiler beklemekteydi.

Gemilerimize dönüp öğle yemeğini yedikten sonra yeniden yola çıktık ve nehrin her iki yakasında pek çok harap bina gördük. Bir süre sonra Tuna'nın solunda Watsch (Waitzen) adıyla bilinen güzel bir kalenin önünden geçtik. Macarlar bu kaleye Bazan (Vacz) diyorlar. Kale Türk askerleriyle dolu. Budin yakınlarında gene Tuna nehrindeki bir adanın yanından geçtik. Burada vaktiyle çok güzel bir manastırın bulunduğunu söylüyorlar. Kilisenin ve diğer binaların duvarları hâlâ duruyor. Öğleden sonra saat dörtte Budin'e vardık.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

BUDİN'DE YAŞANAN OLAYLAR VE SAYIN ELÇİ'NİN PAŞA'YI ZİYARETİ

Gemilerimiz Budin'e varır varmaz, Budin paşası, *Rammadam* [Ramazan] Çavuş'u kâhyası ile birlikte bize gönderdi. Ramazan Çavuş bir zamanlar Hıristiyan dinine mensup bir Almanmış ve Müslüman olunca Budin paşası onu çevirmenliğe atamış. Gelen kişiler, Sayın Elçi'ye, Paşa'nın Konstantinopolis'e Türk hükümdarına bir mektup yolladığını ve buna cevap gelene kadar beklememiz gerektiğini bildirdiler. Bunu duyan Elçi Beyefendi de, Viyana'ya bir haberci yollamak ve durumu imparatora bildirmek için izin istedi. Paşa'ya bu sözler iletildiğinde, Paşa yeniden adamlarını gönderdi ve Elçi Beyefendiyi ertesi günü kabul edeceğini bildirdi.

Paşa, 20 Şubat'ta öğleden sonra gemimize altınlar, gümüşler ve sırmalı örtülerle gösterişli bir biçimde süslenmiş on güzel at gönderdi ve Elçi Beyefendi'yi maiyeti ile birlikte konutuna davet etti. Elçi ve soylu ailelerden gelen beyefendiler bu atlara binerek Paşa'nın konutuna gitmek üzere yola çıktılar. Onlar atlara binerken, orada bulunan Türkler avazları çıktığı kadar bağırışmaya başladılar. Meğer bize hem "hoş geldiniz" hem de "işiniz rast gitsin" derlermiş. Bu âdeti eski Romalılardan devralmışlar. Paşa'nın adı Sinan [Sinan] Paşa imiş ve aslında Floransalı Visconti ailesindenmiş. Bizler

de ziyaretçi heyetine katıldık. Orada ilk kez Türklerin sol ellerini daha çok önemsediklerine tanık oldum, çünkü tüfeklerini o taraflarında taşıyorlar. Paşa, maiyeti ve en üst konumdaki kumandanlarıyla birlikte güzel geniş bir salonda bizi bekliyordu. Her yer çok değerli İran halılarıyla süslenmişti. Paşa'nın önünde kırmızı kadife kaplı bir iskemle durmaktaydı. Sayın Elçi bu iskemleye, Paşa'nın karşısına oturdu ve imparator hazretleri ile Arşidüklerin selamlarını ilettikten, barış anlaşması ve hudutlar konusunda bazı sözler söyledikten sonra imparator hazretlerinin ve Arşidüklerin mektuplarını ve arkasından da armağanları sundu: İki büyük gümüşten yapılmış ve altın kaplama Türk ibriği, altın kaplama büyük bir tepsi, hilal biçiminde bir Türk ibriği, gümüş üstüne altın kaplama güzel büyük bir saat, bunun üzerinde sanatkârane yapılmış gümüş bir şamdan, üç ayrı keseye yerleştirilmiş 3000 taler. Bütün emanetler teslim edildikten sonra Elçimiz Paşa'dan izin istedi ve tekrar gemilerimize döndük. Paşa'nın konutundan nehir kıyısına kadar, yolun her iki tarafına ellerinde silahları ile yeniçeriler sıralanmıştı. Ayrıca bir grup asker de gemilerimizin önünde nöbet tutmaktaydı. Tıpkı Estergon Beyi'nin askerlerinde gördüğümüz gibi, bazılarının alınlarında derilerine geçirilmiş tüyler vardı, bazıları da kollarına bıçak saplamıştı. Amaçları, acıya dayanıklılıklarını ve cesaretlerini kanıtlamaktı.

DOKUZUNCU BÖLÜM

BUDİN KENTİ

Budin çok eski bir kenttir. Buraya verilen ilk isim Atzel adındaki bir krala atfen Atzelburg imiş. Söylentiye göre Babil kulesinin inşasından sonra bu kral, Tuiscone ile birlikte bu yöreye gelmiş.¹⁸ Tuiscone'den Almanlar türemiş ve Ren nehri kıyısındaki Köln kenti yakınlarında Tuisco¹⁹ adında bir yerleşim kurmuşlar. Atzel'den de Macarlar türemiş. Daha ileri yıllarda kral Ovo'ya [Samuel Aba] atfen buraya Oven adı verilmiş. 1044 yılında kral

¹⁸ Yazarın etimolojik açıklamalarına, bilimsellikten uzak olmaları halinde dahi, burada veya herhangi başka bir yerde müdahale edilmemiştir.

¹⁹ Tuisco: Bu isimle herhalde "Deutz" beldesi kast edilmektedir.

Peter [Peter Orseolo], Ovo'nun kafasını kestirmiş.²⁰ Bu kent Curia ismiyle de bilinirdi. Ptolemais ondan Curtam diye söz eder, Franc. Iren²¹ ise, Salmum adıyla anar. Nihayet Macar kralı Attila'nın erkek kardeşi Budua'ya atfen buraya Buda denildi, zira kenti bugünkü haline o getirmiş. Türkler kente Budun veya Budin diyorlar. Bazı kimseler Budin adının "baden" [banyo yapmak, yıkanmak] sözcüğünden geldiğini ileri sürmektedirler, çünkü bu civarda sıcak su kaynakları bulunmaktadır. Fakat bu açıklama bana pek akla yakın gelmiyor.

Kent, bir dağın ve toprağı verimli bir arazinin üzerinde kurulmuştur. Bir yanı tamamen bağlarla kaplıdır ve öte yanından da Tuna nehri geçmektedir. Tuna'nın karşı yakasındaki bir düzlükte Pest [Peşte] kenti bulunur. Macaristan krallığının başkenti olması ve kralların burada yaşaması nedeniyle, vaktiyle bu kentte çok sayıda bina ve saray yapılmışsa da, bunlar günümüzde neredeyse harabe durumundadır ve çoğu ancak desteklerle ayakta kalabilmektedir. Zira Türkler için önemli olan tek şey, atlarını barındıracak bir yer bulmaktır. Onun dışında her taraf yıkılsa da, umurlarında değildir. Zaten onlar, sanki hep bu dünyada kalacakmış gibi güzel binalarda oturanları hor görüyorlar ve bu tutumu kibirlilik sayıyorlar. Hatta kalelerde barınmak da onların kurallarına aykırıdır. Bu nedenle her an bulundukları toprakları düşmana terk edip gideceklermiş gibi davranırlar. Yaşadıkları yerlerde farelerin, kertenkelelerin, gelinciklerin, yılanların, akreplerin bulunmasına hiç aldırılmazlar. Tıpkı hac yolculuğuna çıkmış gibi, evleri sadece aşırı ısıya, fırtınaya, tipiye ve dona karşı korunabilecekleri bir barınak olarak kullanırlar. Çünkü hükümdarları emrettiği anda, her şeyi bırakıp gitmek zorundadırlar. Büyük beyler ise, güzel bahçelere meraklıdırlar ve bunların içinde keyifli vakit geçirecekleri havuzlar, hamamlar yaptırırlar. Bu bakımdan da Macarlara benzerler. Türkler yıkılmış bir binayı onarmazlar, olduğu gibi bırakırlar ve yıkılmasını önlemeye çalışmazlar.

21 Şubat günü yanımıza birkaç yeniçeri alarak kenti gezip görmeye çıktık. Önce nehir kıyısındaki aşağı kentte güzel bir camiye geldik. Binanın

20 Ovo (Apa): Kral Peter'in hasmıdır. Kral III. Heinrich tarafından 1044 yılında Raab nehri kıyısında yenilgiye uğratılmıştır. Tarihçi Bernold'un bildirdiğine göre Peter'in emri üzerine idam edilmiştir. S. Steindorff: *Jahrbücher des Deutschen Reiches unter Heinrich III.* Cilt I, s. 209. A.3

21 Francizkıs Irenicus: 16. yüzyılda Heidelberg'deki Katharinenschule rektörü.

üstü kurşunla kaplanmıştı. Yan tarafında bulunan yüksek kulenin [minarenin] tepesine bir merdivenle çıkılabiliyor. Yukarı kısmının etrafını saran balkona [şerefe] çıkan din adamı, gece gündüz her üç saatte bir halkı duaya davet eder, çünkü onlarda çan çalma âdeti yoktur. Binanın içinde çok sayıda cam kandil asılıdır ve iki tane büyük pirinç şamdan durmaktadır. Zemin güzel halılarla kaplanmıştı. İçerde bir din adamının vaaz vermesi için yüksek bir koltuk bulunuyor. Birkaç yıl önce Türk hükümdarının boğdurduğu paşa bu camide gömülüymüş. Caminin yanında mermerden yapılmış bir su haznesi var ve etrafı ahşap bir kafesle çevrili. Buradan Tanrı rızası için herkese su dağıtılıyor. Su dolu iki fiçinin içine yaz ve kış her gün buz konuyor ve yanı başında da birçok kupa ve testi bulunuyor. Su içmek isteyen herkes buradan su alabiliyor. Bir adam sürekli fiçilere su doldurmakla görevlendirilmiş. Bizim gruptan birkaç kişi meraklarına yenilerek bu buzlu sudan içtiler, fakat Türkler gibi buzlu su içmeye alışık olmadıklarından, çok kötü hastalandılar. Onları sağaltana dek epey zahmet çektim. Bu suyu deriden yapılmış tulumlara dolduran sucular, kentte sokak sokak dolaşarak isteyen Tanrı rızası için su veriyorlar. Büyük beyler hayattayken böyle bir hizmet verecek bir vakıf kuruyorlar.

Yolumuza devamla büyük bir saraya geldik. Bunun yanında yüzlerce atı barındıracak genişlikte bir ahır var. Fakat bina çok harap durumda. Hemen yanında taş sütunlar üzerine oturtulmuş sağlam duvarlı bir bina bulunuyor. Burası yabancılar için bir alışveriş yeri olarak yapılmış ve hâlâ o işlevini koruyor, ama bakımsız durumda. Gene de nöbetçiler tarafından korunmaktadır. İçerde her milletten tüccarlar mallarını satıyorlar ve bunlara serbestçe girip çıkma izni veriliyor.

Daha sonra Gerhardt dağının dibindeki sıcak su banyosunu görmeye gittik. Buradaki çeşmelerden doğal sıcak su akıyor. Hatta kaynağındaki sıcaklığı bir domuzu bile haşlamaya yeterli. Gene de suyun içinde bir sürü kurbağa, sıcaklıktan etkilenmeden canlı olarak yüzmekte. Bunu gözlerimle görmeseydim, kesinlikle inanmazdım. Herhalde anlattıklarımı okuyanlar, benimle alay edeceklerdir, ama buraya birlikte geldiğimiz otuz kadar kişi de duruma tanık oldular. Bu “hamam” denen yıkanma yeri, Türklerin usulüne göre tamamen kesme taştan çok mükemmel bir biçimde inşa edilmiş.

Havuzun içindeki basamaklar, herkesin istediği kadar derine girebilmesini, hatta yüzebilmesini sağlıyor. Suyun rengi, tıpkı Macarların Vitriol dedikleri “göztaşı”²² mavisi renginde ve içinden yoğun bir kükürt kokusu yayılıyor. Havuzun çevresinde başka küçük havuzlar var ve bunlar da aynı biçimde inşa edilmiş. İsteyen bunlara yalnız girebiliyor ve hücrelerin içinde birisi bulunduğ u zaman, girişine mavi bir perde asıyorlar. O yörede birçok hamam varsa da, bu kadar mükemmel inşa edilmiş olanını görmedim. Türkler en çok camilere ve hamamlara para harcıyorlar. Önemli Türk beyleri yedi çeşit bina inşa ettirmeye gayret ediyorlar, çünkü öldükleri zaman, hükümdarları her şeylerine el koyuyor. Türklerin yaptırdıkları bu binalar gerçekten görül-meye değer: Cami veya mescitler, düşkünler için yapılan *imaretler* –bu ad Yunanca *Maratia* sözcüğünden türetilmiştir– kervansaraylar, halka açık ha-mamlar, güzel çeşmeler, akarsuların üzerinden geçmeyi sağlayan köprüler ve çeşitli yerleşimleri birbirine bağlayan taş döşenmiş yollar. Bunlar tıpkı İngilizlerin eski bir dizesinde adı geçen yararlı şeyler gibi Türkler tarafın-dan da önemsenmektedir: “*Mons et pons et fons, ecclesia, foemia, lana*. Yani: “Dağlar, çeşmeler, köprüler, kiliseler, kadınlar ve yünlüler.”

Daha sonra dağa tırmanıp kral Mathias’ın inşa ettirmiş olduğunu öğrendiğimiz kaleye çıktık.²³ Bu kaleden şehrin genel görünümünü izlemek istiyorduk. Şehir kapısının önündeki güzel bir havuzun içinde suyun kay-nar sıcaklıkta olmasına karşın, balıklar yüzmekteydi. Buna benzer havuzları Bitinya’da bulunan Prussa [Bursa] kentinde de gördüm. O yöreye yaptığım geziyi anlatırken bunlardan da söz edeceğim. Kapının önünde bize bir saban ve bir nal gösterdiler ve bir Türk erinin, mızrağı ile bunları delerek gücünü ve becerisini kanıtladığını anlattılar. Ayrıca orada iki yığın halinde top mermi-si gördük. Bunların kenti kuşatan kumandan Rakendorf’un toplarıyla atılan mermiler olduğunu söylediler. Sözde Türk erlerinden biri bu mermileri elle-riyle havada yakalamış ve surların üzerine taşıyıp düşmanla alay edercesine göstermiş. Sonradan bunları hatıra olarak kent kapısının önüne yerleştirmiş-ler. Ayrıca bir de pranga gösterdiler; tutsak bir Türk bunu elleriyle parça-lamış. Birisi gelip de bunlara inanmanın mümkün olamayacağını söylerse,

22 Göztaşı: Bakır sülfat, tarım ilacı olarak kullanılır –ç.n.

23 Mathias Corvinus

ona şu yanıtı veririm: “Aslında ben de bunlara inanmadım. Ama bunları bize gösterirlerken bir yandan da bu mucizevî olayları anlattılar. Ben de onların yalancısıyım, yani olayları kendi gözlerimle görmüş değilim.”

Kent dar ve uzun bir şerit görünümündeki bir alanı kaplıyor. Boydan boya uzanan sadece iki ana caddesi var. Caddenin birinde Yahudiler oturuyor, diğerinde ise Hristiyanlar. Türklerin sayısı çok az, çünkü onlar evlerini aşağıda, nehrin kenarında yapmayı yeğlemişler. Kentin bu kısmı yukarıdaki asıl kentten daha da büyük. Budin paşası ve büyük beyler de buradaki evlerinde, konaklarında yaşıyorlar. Kentin içindeki kayalara oyulmuş derin dehlizler yazın ortasında bile gayet serin oluyor. Fakat şimdilerde bütün atıkları, çöpleri, pislikleri buralara dolduruyorlar. Kentte evvelce manastırların ve dinî vakıf binalarının dışında iki Hristiyan kilisesi varmış, bunlardan birini at gücüyle çalıştırılan bir değirmen haline getirmişler ve binayı gerçekten acınacak bir duruma sokmuşlar. Diğer kilise, iki ayrı Hristiyan tarikatına ayrılmak üzere ortasından tahta perdelerle bölünmüş. Sunağın bulunduğu yukarı bölmede iki keşiş ve erkek çocuklara ders veren bir öğretmen bulunuyordu. Bize karşı çok nazik ve sevecen davrandılar. Burada Katolikler tarafından kullanılan üç sunak daha var. Kilisenin öbür bölümünde, ortada duran eski bir masadan ve üzerinde Macarca şarkılar içeren bir defter bulunan bir kürsüden başka bir şey göremedik. Bu bölümü Ariuşçu ve Calvin mezhebinden olanlar kullanıyorlarmış. Ne yazık ki kilise çok harap durumda, duvarlarında ve çatısında büyük delikler açılmış, pencerelerinde cam yok, her yerinden içeriye yağış girebiliyor, böyle harap ve yıkılmaya mahkûm durumda olması insana üzüntü veriyordu.

ONUNCU BÖLÜM

TÜRKLERİN TÜM MACARİSTAN’I VE BUDİN KENTİNİ NASIL ELE GEÇİRDİKLERİ PEŞTE KENTİNİN TANITILMASI

Budin kenti bir zamanlar kralın payitahtı olduğundan, çok güzel binaları olan düzenli bir şehirdi. 1526 yılında kral Ludowicus ölünce, Macaristan tahtı boş kaldı. Başka bir kralın seçimi konusunda çıkan anlaşmazlıklar

sırasında istilacı askerler ülkede ikilik ve isyan çıkardılar. Zira Erdel voyvodası kont Johann Scepusius²⁴ toprak sahiplerinin seçimiyle kral ilan edilip taç giyince, Bohemya kralı ve Avusturya arşidükü kral Ferdinandus, bir zamanlar kayınbiraderi kral Ludwig [Lajos] ile yapmış olduğu anlaşma gereği Macaristan tahtı üzerinde hak sahibi olduğunu ileri sürdü ve bu seçimi geçersiz sayarak sonucunu kabul etmedi, askerlerini toplayıp Macaristan'ın üstüne yürüdü, taç giymiş olan kral Johann'ı memleketten sürdü. Johann, Lehistan'a kaçtı ve Türk hükümdarı Süleyman'a Hieronimus Lasko²⁵ adındaki elçiyi yollayarak Ferdinand'a karşı kendisine arka çıkmasını istedi. Türk hakanı ona yardım vaat etti ve askerleriyle Macaristan'a saldırıp Budin'i ele geçirdi, kral Johann'a da her yıl kendisine haraç ödemek koşulu ile tahtını iade etti. Ancak kral Johann bir süre sonra öldü ve varis olarak geride genç karısı ile henüz yaşı küçük olan oğlu kaldı. Bu durumda Ferdinand yeniden krallığa sahip çıkmak için, Budin kentinin üzerine yürüdü ve kraliçeden şehri kendisine teslim etmesini istedi. Kraliçe de tekrar Türk hükümdarına kendisine yardım etmesi için başvurdu. Hükümdar ikinci kez ona yardıma geldi ve kraliçeden henüz rüşde ermemiş olan oğlunu²⁶ karargâhına göndermesini istedi. Kraliçe isteksiz de olsa, onun emrine boyun eğmek zorunda kaldı. Süleyman başlangıçta kraliçeye ve memleketin sınıfsal topluluklarına karşı gayet dostça davrandı, fakat kısa süre sonra kenti işgal etti ve kraliçeye Erdel'e ve Zips'e çekilmesini emretti. Böylece Macaristan tacı meselesi tam anlamıyla bir çıkmaza saplandı ve bu durum günümüzde de hâlâ devam etmektedir. Dilerim, Ulu Tanrı her şeyi iyiye dönüştürür.

Kenti gezip gördükten sonra başka bir yoldan aşağı doğru inerek "gemi köprüsü"ne ulaştık. Uzunluğu 500 adımdan fazla olan bu köprü 70 gemiden oluşuyor ve Tuna nehrinin bir yakasını öbür yakasına bağlıyor. Köprünün tam ortasında gümrük vergisinin alınmasını sağlayan bir tertibat var. Köprüden geçerek Peşte'ye vardık ve kenti gezmeye koyulduk.

Peşte, bir düzlükte kurulu çok korunaklı bir kent. Dört tarafı, köşelerinde kuleler bulunan surlarla çevrili. Buradaki evler Budin'dekinden

24 Johann Scepusius: Johann [Janos] Zapolya

25 Hieronymus Lasko: Sieradz voyvodası olup İmparator I. Ferdinand tarafından 1540 yılında elçi olarak Babıâli'ye gönderilmiştir. Ölümü 1542.

26 Johann Sigismund [Janos Zsigmond].

daha güzel, çünkü tüccarların çoğu ve en zenginleri burada otururlar. İnsan gönlünün istediği her şeyi burada bulabilir, özellikle de iyi cins kumaş, sırmalı ve ipekli dokumalar vb. Yahudiler, Hristiyanlar, Türkler ve çoğu süvari olan savaşılar burada yaşıyorlar. Kenti gezdikten sonra gemimize döndük. 22 Şubat'ta Paşa *şayka* denen küçük bir tekne göndererek Elçi'yi ve soylu ailelere mensup refakatçilerini huzuruna davet etti. Elçi'ye, Türklerde çok makbul olan yeşil renkli, sırma işlemeli bir kaftan armağan etti.

Öğleden sonra tekrar şehre gittik. Çavuşlar bize büyük, geniş şatoyu gezdirdiler. Burası özellikle Johannis Huniadis'in [Hunyadi Janos] oğlu kral Mathias'ın [Matyas] vakfı olan kütüphanesiyle²⁷ ün salmıştır. Fakat kitapların birçoğu Ferdinand tarafından Viyana'ya götürülmüştür ve orada imparatorun kütüphanesinde saklanmaktadır. Ben Viyana'ya gittiğimde, kral Mathias'ın bizzat parşömen üstüne yazdıklarını, Ennium ve Seneca'nın kitaplarını görmüş ve elime almıştım. Ön avluda gördüğümüz topların çoğu bir zamanlar Hristiyanlara aitti.

Bunların 29 tanesi çok büyük toplardı, 19 tanesi Feldschlangen dediğimiz türdendi, her yöne doğru çevrilebilen bir sürü çift kancalı araba ve daha pek çok demirden, tunçtan yapılma top, üzerinde imparator Ferdinand'ın adı kazılı olan silahlar da vardı. Ayrıca kral Johannes'in döktürmüş olduğu ve "ateş havanı" (Feuermörser) adı verilen büyük topu da gördüm. En mükemmel topun su kulesinde olduğunu söyledilerse de, onu bize göstermek istemediler. Şatonun iç kısımları neredeyse harabe haline gelmişti. Bizi bir salona götürdüler. Burada tüm kolonlar, kapı ve pencere pervazları, kırmızı mermerdendi. Daha sonra yığınla kitabın bulunduğu kralın kütüphanesine girdik. Türk nöbetçi, kitaplardan bir tanesini bile elime almama izin vermedi, bunların hükümdarına ait olduğunu ve yabancıların elini değdirmesinin yasaklandığını söyledi. Başka bir odada gene yaşlı bir Türk vardı. Kraliçeye ait olduğunu söyledikleri bu odanın duvarlarını çeşitli erdemleri temsil eden nefis tablolar süslüyor, ayrıca bir duvarda "*Isabella regina. Sic fata volunt*" [Kraliçe İsabella. Kader böyle istedi] sözleri yazı-

27 Bu kütüphanedeki kitaplar ne yazık ki kurucusundan sonra gelenler tarafından dağıtılmış, Türkler tarafından da kısmen imha edilmiştir. Kitapların bir kısmı İstanbul'a getirilmiş ve oradan 1869-77 yıllarında tekrar Viyana'ya geri gönderilmiştir.

11. Lehistan kralı Sigismund'un kızı ve kral tahtına oturan voyvoda Janos'un eşi İsabella, 1539 [1559?] yılında ölmüştür. Bütün kapılarda ve pencerelerde 1490 yılında kral III. Friedrich zamanında yaşamış olan kral Mathias Corvinus'un [Matyas Corvinus] arması taş üstüne işlenmiş. Bu salondan güzel ve uzun bir koridora geçtik. Tavanı, tahta üzerine oyulmuş ve yaldızla kaplanmış on iki burcun resmi ile süslenmiş. Odaların birinde de altın yaldızlı tahtadan oyma kertenkeleler gördük. Başka büyük bir salonun tavanı altın yaldızla kaplı büyük güllerle bezenmiş. Şatoda, 44 adım uzunluğunda ve 18 adım genişliğinde, tepesi kubbeli olağanüstü büyüklükte bir salon var; bu kubbeye, kral Mathias'ın doğduğu tarihte tüm gökyüzünün görünümü, gezegenlerin, yıldızların durumu aynen resmedilmiş, ayrıca da şu sözler yazılmış:

“Aspice Mathiae micuit quo tempore regis
Natalis coeli qualis utroque fuit.”²⁸

Biraz ötede başka bir odanın tavanı tümüyle farklı bir sema tablosuyla kaplanmış. Bu tablo da Lehistan kralı Casimir'in oğlu olan Wladislaw'ın²⁹ Macaristan kralı olduğu sırada gökyüzünün ve yıldızların durumunu göstermektedir. Wladislaw, Macaristan tahtını kolayca ele geçirebilmek için kral Mathias Corvinus'un ölümünden sonra onun dul kalan eşi, Sicilya ve Napoli kralı Ferdinand'ın kızı Beatrice'ye evlilik vaadinde bulunmuştur. Ama krallığa getirildikten sonra karısını yanından uzaklaştırmış ve 1520'de Caskonion kontu Candale'nin kızına talip olmuştur.³⁰ Eşi ona iki çocuk dünyaya getirmiştir. Elisabeth ve sonradan kral olan Ludowic. Genç kadın loğusalığı sırasında ölünce, Ladislas kızının ismini değiştirerek ona çok sevdiği eşinin ve kızının annesinin anısına Anna adını vermiştir. Elisabeth veya Anna adındaki bu kız daha sonra Bohemya kralı Ferdinando ile evlenmiştir ve o da ilerde [1526] Macaristan kralı olmuş ve imparator unvanını almıştır. Dolayısıyla Anna, Maximilian'ın annesidir. Lesla adıyla da bilinen

28 Cümle tam olarak anlaşılmıyor. Çevirisi şöyle olabilir: “Bak, kral Mathias'ın doğum gününde ortalık ışığa boğulurken, semanın her iki yanı ne durumdaydı.” –ç.n.

29 Wladislaw: II. Wladislaw, 1490-1516. Mohaç savaşında ölen II. Ludwig'in [Lajos] babası.

30 II. Wladislaw 50 yaşında Fransız kökenli Anna ile evlenmiştir. Bkz. Mailath a.a. O. III p. 136 u. f.

Wladislaw, daha önce Bohemya kralı idi, sonradan Macaristan kralı oldu ve her iki ülkeyi yönetti.

Salondaki gökyüzü resminin altında şu yazı görülmektedir:

Magnanimus princeps diademate gaudet utroque

Uladislaus, tollit ad astra caput.

[Yüce yürekli hükümdar iki taca sahip olmanın mutluluğuna ermiştir.]

Başka bir kapının üzerinde de şu sözler yazılıdır:

Mathias Corvinus rex ungariae.

[Macaristan kralı Mathias Corvinus]

Bir başka kapının üzerinde:

Vladislavi hoc magnificum opus.

[Burası Wladislaw'ın değerli konutudur.]

Buradan çıkıp 209 adım uzunluğunda bir koridora geldik.

1578 yılının 19 Mayıs günü şatonun barut deposu olarak kullanılan kulesine yıldırım düşmüş ve burada bulunan binlerce centner³¹ barut ateş almış ve dolaylarındaki tüm surlar ve binalar patlama sonucu yıkılmış, pek çok insan ve hayvan yanarak ölmüş ve büyük toplar Tuna nehrine gömülmüş, Budin ve Peşte kentleri büyük zarara uğramış. 2000 Yahudi, Hristiyan ve Türk, 3000 çocuk ve hizmetkâr, 5000 öküz ve başka hayvan parçalanmış, her iki şehirde de 800 ev yerle bir olmuş.

Paşanın kadınları kral sarayında yaşamaktaydılar, ama biz onları göremedik, çünkü gerideki ayrı bir bölmenin odalarında kalıyorlardı.

Kalenin karşısında yüksek bir dağ bulunmaktadır, buna S. Gerhardt dağı diyorlar. Bu dağ kaleden daha yüksektir ve üzerinde kütüklerden yapılmış bir ev bulunmaktadır. Biz her yeri gezip gördükten sonra şehir kapısından çıkıp aşağı indik. O sırada Peşte kilisesinin rahibi yanımıza geldi ve bize kilisesini gezdirmeyi teklif etti. Luther mezhebinden olan rahibi izleyerek sevimli kiliseyi gezdik. Rahibin anlattığına göre, Buda ve Peşte'de kendi mezhebinden olan kalabalık bir cemaat varmış. Biz oradayken, Peşte kentinin Hristiyan olan hakimi de kiliseye geldi ve hep beraber rahibin

31 centner: 1 centner = 50 kg.

evine gittik. Orada bize büyük bir testi dolusu olağanüstü güzel Macar şarabı ikram ettiler. Şehir halkından bizi ziyarete gelenlerin ısrarı üzerine birlikte şarap içtikten sonra tekrar gemimize döndük. Gemilerin bulunduğu yere kalabalık bir Türk grubu gelmişti ve bize kendi âdetlerine göre bir çeşit döğüş gösterisi sundular. Önce küçük değneklerle, sonra biraz daha iri sopalarla ve nihayet kalın kütüklerle birbirlerine saldırdılar. Her biri sol elinde tuttuğu içi yün kıtıkla doldurulmuş bir torba ile kendisini darbelere karşı koruyordu.

O gece hava birden bozdu ve gök gürlemeye, şimşekler çakmaya başladı.

Sanki dünyanın sonu gelmiş gibiydi. Bazı gemilerin halatları çözüldü, hele atların bulunduğu gemi bağlantılarından tamamen kurtuldu. Yeniçeriler boğazlarına kadar suyun içine girip gemiyi yakalayarak kalın halatlarla bağlamasalardı, yitip gitmişti. Tuna nehri kabarmış, tıpkı açık denizlerde olduğu gibi iri dalgalar sahili dövüyordu. Bu yüzden büyük bir tehlike yaşadık.

23 Şubat'ta Elçi Beyefendi atına binip S. Maria kilisesine gitti ve keşişlerin düzenledikleri ayine katıldı. Luther mezhebinden olan bizler de kiliseye kadar Elçi'ye eşlik ettik, sonra bizi kahvaltıya davet eden Hıristiyanların evine gittik. Ayinin bittiğini haber alınca, kilisenin önünde Elçi'nin çıkmasını bekleyip onunla birlikte gemiye döndük. Fakat Elçi Beyefendi bizim ayine katılmayışımızdan ötürü kızmıştı ve bizden bunun acısını çıkartacağını, bizi zincire vurduracağını söyleyerek tehditler savurdu. Buna çok üzüldük, çünkü henüz Hıristiyanların ülkesinde bulunduğumuz zaman, bize din konusunda hiçbir zorlama yapmayacağına dair söz vermişti. Fakat yolculuğa katılanlar arasında bizim mezhebimizden olan pek çok Silezyalı ve Frankonyalı asilzade bulunduğundan bir şey yapamadı. Gene de böyle durumların tekrarını hoşgörü ile geçiştirmeyeceğini, artık onun elinde olduğumuzu söyledi. Öğleden sonra gemimize iki adam geldi. Üstleri tamamen çıplaktı, mavi renkte örtülere sarınmışlar meşinden olan donlarına yağ sürmüşlerdi. Bu adamlar bir süre birbirleriyle güreş tuttular. Hasmının sırtını yere getiren kişi güreşi kazanmış sayılıyordu.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

BUDİN'DEN AYRILARAK BELGRAD'A³² GİDİŞİMİZ

24 Şubat'ta Elçi Bey ve asilzadeler, küçük teknelerle tekrar Paşa'ya götürüldüler. Bu sefer tekneleri, gemilerden oluşturulmuş olan köprüünün arasından geçirdiler ve Paşa'nın konağının arkasına yanaştırdılar. Elçi, Paşa ile vedalaştıktan sonra asilzadelerle birlikte gemiye döndü ve yeniden yola çıktık. Tuna'daki gemilerin kaptanı on tekne ile, yarım mil ötede, Tuna nehrinin sol kıyısında bulunan bir soğuk su kaynağının hizasına kadar bize eşlik etti. Nehir üzerinde ilerlerken, bir yandan da şerefimize toplar atılıyordu. Kaynağın başında hep birlikte yemek yedikten sonra gemilerin kaptanı, Elçi'ye Tuna nehri üzerinde Belgrad'a kadar her istediğini yapmak, dilediğini buyurmak yetkisini devretti ve bize veda etti. Bizimle birlikte Viyana'dan gelmiş olan Elçi'nin erkek kardeşi, kız kardeşinin oğlu ve adlarını anı defterime yazdığım bazı İtalyanların, bizim sınır kapımız olan Totes'e³³ kadar bize eşlik edebilmeleri için Paşa'dan izin alınmıştı. Onlarla da vedalaştıktan ve birbirimize hayırlı yolculuklar diledikten sonra, onlar Budin'e dönmek üzere kaptana katıldılar. Biz ise yolculuğumuza devam ettik ve akşam geç vakit Kevin adı verilen bir yerleşime vardık. Buraya Hırvatlar Raczcobi³⁴ kimileri de Raczenmarckt diyorlar. Tüm bölge İnsula Cibolica adıyla biliniyor ve her yerde Racz³⁵ halkından gelenler yaşadığından, Hırvatçaya benziyen Racz dili kendini zorla kabul ettiriyor. Oraya varınca yeniçerilerle birlikte iki kiliseyi gezdik. Özellikle Aziz Nikolaos kilisesinin içi Ruslarda ve Rumlarda âdet olduğu üzere azizlerin resimleriyle donatılmıştı. Kiliselerde Yunanca kitaplar da gördük, çünkü ahalinin çoğu Rumların inancını paylaşıyor. Bazıları da Zwingli'nin mezhebine mensup. Zwingli mezhebinden olan rahip bizi kendi kilisesine de götürdü. Burası sadece açık bir evden ibaretti. Ortada üstüne örtü serili bir masa ve onun etrafında halılarla örtülü iskemleler diziliydi, duvarlar çıplaktı ve içerde görülecek başka bir şey yoktu. Öyle anlaşıyor ki Türkler, egemenlikleri altındaki ülkelerde yaşayanların çeşitli dinlerden olmalarına izin veriyorlar.

32 Belgrad: Yazarın eserinde bu kentin adı "Griechisch Weissenburgk" olarak geçiyor.

33 Totes: Komorn'un güneyinde bulunan Totis.

34 Budapeşte'nin güneyinde bulunan "Kevis Racz".

35 Racz: Eskiden Sırlara verilen ad.

Bir süre sonra gemimize döndük ve 25 Şubat sabahı daha gün doğmadan yola çıktık. İlk uğrağımız Gros-Packschi [Paks] adında güzel bir pazar yeri idi. Burası hem imparator hazretlerinin hem de Türklerin egemenliği altında olduğundan, sık sık her iki tarafın askerleri de buraya uğruyor, ama yöre halkı hiçbirine hizmet etmek zorunluluğunda değil. Bazen bir evin ön kapısından imparatorluğun askeri girerken, arka kapısından Türk askeri çıkıp gider. Akşama doğru Dolna'ya [Tolnau] vardık. Bu çok eski yerleşime Altinium da diyorlar. Burada inançlı Protestanlar yaşıyor. Würtenbergli olduğunu öğrendiğimiz rahibi de ziyaret ettik. Tolna'dan itibaren Pannonia inferior bölgesi başlıyor. Bu yerleşim eskiden gayet korunaklı iken, şimdi surları yıkılmış. Konumu bakımından ticarete uygun olduğundan, buraya çok sayıda Macar tüccar yerleşmiş, ayrıca Türklere ait birçok dükkân da var. Erlaa'daki ve diğer sınır yerleşimlerindeki Hristiyanlar her gün buralara kadar geliyorlar. Yolda pek çok tahrip edilmiş kiliseye rastladık. Geceyi burada geçirdikten sonra 25 Şubat'ta yola devam ettik. Uzaktan sağ tarafta bir dağın tepesinde Sigeth³⁶ [Zigetvar] kalesini gördük. Gün boyunca çok güzel ovalardan, ormanlardan geçtik ve akşam olduğunda geniş güzel bir çayır-lığa yanaştık. Düzlüğün ortasında büyük bir yerleşim ve heybetli bir şato harabesi dikkatimizi çekti. Burası Gulusta [Kalocza] piskoposluğuna aitmiş, ama şimdilerde yıkılmış durumda.

27 Şubat günü öğleden sonra saat 1'de Drahe [Drava] adındaki akarsuyun Tuna'ya kavuştuğu yere geldik. Dravus Fluvius adı ile de bilinen ve üzerinde birçok geminin işlediği bu akarsu, Villach yakınlarından çıkıp çok verimli ovalardan geçiyor. Yolculuğumuz sırasında çayır-larda bol miktarda büyük baş hayvanın, besili öküzlerin ve diğer sığırların otladığını görmüştük. Macaristan'ın en verimli bölgesi olan bu yörede her şey bol ve ucuz, hiçbir eksiği yok. Bu bölge yalnız Macaristan'ı değil, Almanya, Hırvatistan, Bosna, hatta İtalya'ya kadar uzanan geniş alandaki insanları besliyor. Çünkü kendi gereksiniminden fazla sığır ve tahıl üretiyor, ayrıca gayet lezzetli şarapları da var. Böyle bir ülkenin düşman eline geçmiş olması gerçekten üzücü. Üstelik bu dolaylarda çok zengin altın, gümüş, bakır vb. maden ocakları da bulunuyor.

36 Kalenin buradan görülmesi pek mümkün değil!

Bugün Bocatzen Fugaces adı verilen geniş pidelerden yedik. Bunlar sadece su ve un ile yoğruluyor ve küldde pişiriliyor. Başka türlü ekmek bulmaya olanak yok. İçine tuz koymuyorlarsa da sıcak ve taze olarak yenirse lezzeti çok güzel. Ama üzerine de iyi cins bir şarap içmek koşuluyla. Bu tür ekmek yeni bir şey değildir. Zira *Krallar Kitabı*, bölüm 19 ve *Hoşsea*, bölüm 7'de bu tarzda yapılmış ekmekten söz edilmektedir. Latinler de buna *pānes subcineritii* derler. Aynı şekilde Musa'nın birinci kitabında, bölüm 18'de İbrahim'i ziyaret eden ve sonra Sodom'a giden üç adama Sara'nın aceleyle bu ekmeklerden pişirdiği anlatılıyor. Doğu ülkelerinde ve paganların yaşadıkları yerlerde, özellikle Afrika'da, Mısır'da Berberilerin memleketinde odun bulunmadığından, bu tür ekmekler pişirilir. İnsanlar çöl kumlarının üstünde kurutulmuş deve gübresini veya pirinç, pamuk gibi bitkilerin köklerini tutuşturup yakarlar. Bir yandan da unu su ile karıştırarak yumuşak bir hamur hazırlarlar. Ateş söndükten sonra kolları bir kenara iterler ve hamuru kızgın kumun ya da toprağın üzerine döküp, üstünü kor ve külle örterler. Böylece ateş tamamen sönünceye kadar hamurun pişmesini beklerler. Daha sonra pişmiş hamurun üstündeki kumları, külleri silerler. Bazen hamuru yağladıkları da olur, tabii yağ bulabilirlerse...

Bu tür ekmek o sırada çok aç olduğum için bana pek lezzetli geldiyse de, sonradan sindirmekte güçlük çektim ve bu nedenle evime döndükten sonra bile sık sık şikâyetlerim oldu. Orada sadece ekmek yapmakla uğraşan kimseler yok, kadınlar kızlar bu görevi üstlenmişler ve özellikle yabancıların yolu buralara düşerse, bu ekmeklerden yapıyorlar ve kâselere doldurdukları süt ekşimiği ile birlikte yolculara sunuyorlar. Buralarda her şey çok ucuz. Bir tavuğun fiyatı 1 asper, besili bir koyun 30 asper, en fazla 35 asper. 80 asper 1 taler ile eşdeğerdir.

Saat 2'de Tuna kıyısındaki iki yuvarlak tepenin üzerine kurulmuş olan dörtgen biçiminde iki küçük şato gördük. Bunlar bir zamanlar Komorn kumandanının babası Nicolaus Balvi'ye aitmiş. Erdoti adında bir Macar tarafından inşa edilmiş olmaları nedeniyle bunları hâlâ Erdott³⁷ veya Dordek diye adlandırıyorlar. Yakınlarda çok güzel bir yerleşim var, adı Oko-

37 Erdott: Tuna nehrinin sol kıyısında bulunan Erdöl.

var, Valkovar ya da Ulpoar.³⁸ Bu ad Ulpe [Vuko] adındaki akarsudan geliyor. Latince de bu akarsuya Tibicus flu. deniyor. Buraya “Waltin’in şehri” anlamına gelen Walkowar adı da veriliyor. Yerleşim çok düzenli bir biçimde bir vadide kurulmuş olup, *Carabansarai* [kervansaray] denen ve yolcuları barındırmaya yarayan çok güzel, büyük bir tesise sahip. Bunun yakınında Ulpe nehrinin üzerinden aşan ve karşı yakadaki çayırlara ulaştıran uzun bir köprü bulunuyor. Karşı tarafta da Traga adında bir akarsu var ve her iki su da Tuna nehrine kavuşuyor. Ulpe nehri geniş olup üzerinde birçok gemi işliyor. Biz gemilerimizi köprünün yakınlarında karaya yanaştırdık ve geceyi orada geçirdik. Benim çok şaşıtığım bir durum, sadece burada değil, tüm Türkiye’nin her yerinde ve Belgrad’da da bir tek kişinin bile gelip bizim gemilerimizi gezip görmek isteğinde bulunmayışydı. Demek ki bu insanlar bizimkiler gibi meraklı değiller. Bizimkiler hemen koşup giderler ve her yeni şeyi hayranlıktan ağızları bir karış açık olarak incelerler. Bütün yolculuk boyunca –Estergon ve Budin’de efendileri tarafından bize gönderilen kişiler dışında– böyle meraklı kişilere rastlamadım.

28 Şubat’ta bir dağın tepesine kurulmuş olan dörtgen biçimindeki bir şatoya geldik. Buraya Bodin diyorlar. Büyük bir kısmı harabe halinde. Dağın eteğinde, büyük, düzgün bir yerleşim ve içinde güzel bir Hristiyan kilisesi var. Saat sekizde bir dağın tepesine inşa edilmiş ve yuvarlak kulelerle donatılmış olan Jlok³⁹ adında büyük bir kaleye vardık. Kulelerin bazıları yıkılmış. Kalenin yakınında etrafı surla çevrili bir kent ve içinde üç Türk kilisesi [cami] var. Türkler 1545 yılında üç yüz bin askerle burayı kuşatmışlar. Savaşçılar kaleyi ve kenti ele geçirince, bütün Hristiyanlar kalenin kilisesine sığınmışlar ve sonuna kadar kendilerini kahramanca savunmaya devam etmişler. Bugün bile hâlâ duvarlara sıçrayan kanların izleri görülebiliyor. Daha önce bu kiliseyi ziyaret etmiş olan Elçi Bey, bu rivayeti doğruluyor. Aşağıda Tuna kıyısında bugün tamamen harabe haline gelmiş olan bir şato daha var, sadece *vestigia* bölümü görülebiliyor. Öğleden sonra Tuna nehrinin sol kıyısında bulunan ve surlarından anlaşıldığı üzere bir zaman-

38 Vukovar, Valkovar.

39 Jlok: Uilak [Uylak].

lar oldukça büyük olan bir kente ulaştık. Adı Calosirt.⁴⁰ Fakat bugün burası harap durumda, sadece uzunlamasına bir sıra halinde küçük ahşap kulübe-ler kalmış. Bir tepenin üstünde vaktiyle bir de kale bulunduğu anlaşılıyor, fakat o da şimdi yıkılmış. Yakınlardaki başka bir tepede Czerwicz adında bir kale daha gördük, bunun da sadece bazı duvarları kalmış. Kalenin alt tarafında büyük bir köy var. Saat 1’de Petervaradin adı ile bilinen güzel büyük bir kaleye ulaştık. Yuvarlak kuleleri ve burçları olan bu kale kayalık bir dağın üstüne inşa edilmiş olup etrafı iki sıra surla çevrilmiş. Surlarının arasına çok sayıda ahşap ev yapılmış ve kalenin içerisinde yüksek bir çan kulesi olan bir de kilise var. Burası soylu bir Macar beyine aitmiş. Dağın eteğini çepeçevre saran uzun yerleşimde güzel bir Hristiyan kilisesi bulunuyor. Kilisede, sunağın bulunduğu yerde 1070 tarihi okunuyor. Demir kapının dökümü sırasında üzerine şu yazı işlenmiş: “*Maria virgo, mater dei, misere-re mei.*” [Bakire Meryem, Tanrı anası, bana acı.] Kalenin civarında Tuna nehrinin sağ kıyısında çok güzel verimli bağlar uzanıyor. Vaktiyle kalenin dibinde bir kilise daha varmış, fakat şimdi yıkılmış, geriye sadece duvarlarından bazı büyük bölümler kalmış. Tuna kıyısında güzel su değirmenleri de var. Bunlardan birinin resmini çizdim. Zaman zaman çok hızlı yol aldığımızdan, bütün kaleleri çizmeye vakit yetmedi, bazen de resim yapacak uygun bir yer bulamadım, üstelik akarsu üzerinde ilerlerken karadaki gibi rahat resim çizilemiyor. Bir süre sonra uzaktan bir dağın yamacına kurulmuş olan Carlowicza [Karlowitz] kentini gördük. Akşam geç saatte oraya vardık ve geceyi orada geçirdik. Şehir tamamen yıkılmış durumda. Kilisenin sadece altı kolonu duruyor. Binanın içinde bir sürü domuz, at ve koyun barındırıyorlar. Kubbeli çatının büyük bir kısmı çökmüş. Ama yakınında bulunan güzel bir Rum kilisesinde Rum rahibelere rastladık. Bir süre önce kent halkı tarafından bu kiliseye altın kaplama bir kapı yaptırılmış ve sunağın önüne yerleştirilmiş. Üzeri kendi usullerince altın kaplama haçlarla ve güzel oymalarla süslenmiş. Kilisede pek çok gümüş ve cam kandil asılı. Sunağın arkasında mavi kadifeden ve beyaz atlastan yapılma, üzerinde kendi dinlerine ait simgeler bulunan panolar asılı. Sunağın üstünde iki parça ekmek ve ayrıca doğranmış ekmek parçaları bulduk. Belli ki, bunları”Kutsal

40 Uylak ile Petervaradin arasındaki yolun üstünde bulunan bir yerleşim.

Akşam Yemeği” ayini sırasında kullanmışlar. Yanında içinde bir kaşık bulunan tahta bir kupa da duruyordu. Herhalde bu kaşıkla çocuklara “Kutsal Akşam Yemeği”ni veriyorlar. Sunağın arkasında gümüş ve altın kapaklı pek çok Yunanca kitap da gördük.

ı Mart’ta Tuna’nın sol kıyısında bulunan Tithel⁴¹ veya Tschelewik adı verilen şatonun bulunduğu yere geldik. Bu şato imparator Constantino Magno [Büyük Constantinus] tarafından, Konstantinopolis’i genişletip yeni binalar ilave etmeden önce inşa edilmiş. Biz daha oraya gelmeden, Sayın Elçi karaya yanaşmamızı ve Türklerin de bizimle beraber gelmesini istedi.

Onlar bizi Tuna kıyısına yakın bir yerde bulunan Mohaç⁴² adındaki köye götürdüler ve 1526 yılının 29 Ağustos günü kral Ludowicus’un [Lajos] Sultan Süleyman tarafından yenilgiye uğratıldığı, ordusunun dağıtıldığı ve kralın atı ile birlikte kaçarken bir değirmenin yakınında attan düşüp bataklıkta boğulduğu yeri gösterdiler. Buraya yakın bir yerde yıllardan beri bir meşe ağacının kurumuş gövdesi duruyor. Hristiyanlar bu olayın anısını yaşatmak için ağacın çevresine kemikler ve kafatasları yığmışlar ve bunlarla ağacı hemen hemen tamamen kaplayarak şaşılacak bir anıt meydana getirmişler. Ben bu kafataslarının üstünü kaplamış olan yosunlardan bir miktar toplayıp yanıma aldım, çünkü kanamaları durdurmak için bu yosunlar çok etkili bir ilaçtır. Biraz ötede, Tuna’nın sağ kıyısındaki bir dağın üstünde Slankamin [Salankamen] adında bir şato bulunmaktadır. Almanca adı Salzstein [Tuz taşı] olan bu yörede kaya tuzu çıkarılmaktadır. Hemen yanında büyük, güzel bir kilise ve çevresinde çok sayıda ahşap ev bulunuyor. Aşağıda, nehrin kıyısında etrafının büyük bir kısmı, özellikle su kenarları surlarla çevrilmiş olan büyük bir kent var. Kentin içindeki büyük kilise tahrip edilmiş ve bir yenisi yapılmış. Kent bir dağın eteğinde bulunuyor. Duvar kalıntılarından anlaşıldığı kadarıyla, eski evlerin duvarları yıkılmış ve yerine ahşap evler yapılmış. Karşı tarafta, solda Thies veya Tais fluvius denen ve üzerinde gemiler işleyen bir akarsu geniş bir kol halinde Tuna’ya karışıyor. Saat 2’de Semon [Semlin, Zemlén] adındaki kaleye ulaştık. Türkler bu kaleyi uzun süre kuşatmışlar. Bu yüzden de kaleyi ele geçirince onu yerle bir

41 Titel, Theiss akarsuyunun Tuna’ya karıştığı yerdedir.

42 Mohatsch: Aslında Mohaç yazarın tarif ettiğiinden çok daha kuzeydedir.

etmişler. Sağ tarafta bulunan kalenin dibinde bir sürü ahşap ev ve yan yana inşa edilmiş bir Rum kilisesi ile bir Türk camii var. Nehrin kıyısına da çok güzel bir kervansaray yapmışlar, çünkü nehrin karşı yakasına geçmek isteyen pek çok yolcu buraya uğruyor. Biraz ileride, sağ taraftan Sau veya Sava fluvius [Sava] adıyla bilinen ve üzerinde gemilerin işleyebileceği kadar büyük olan bir akarsu Tuna'ya karışıyor. Macaristan'dan veya civar ülkelerden gelip Belgrad'a⁴³ gitmek isteyenler buradan karşı kıyıya geçmek zorundadırlar. Biz de Tanrı'ya şükür sağ salım Belgrad'a vardık ve böylece de gemi yolculuğumuzu sona erdirmiş olduk. Gemilerimizle Sava nehrinde, şehrin ilerisinde bulunan bir taş ocağı yakınlarında karaya yanaştık.

ON İKİNCİ BÖLÜM

BELGRAD KENTİ VE ÇEVRESİ

Belgrad kentinin bir başka adı da Taurunum veya “Beyaz Kale” anlamına gelen Griechisch Weissenburg –Alba Graeca, Nandar alba, Leh dilinde ise Bialograd’dır. Sırlar bu kente –eski yazarların Beyaz Kale diye söz etmelerinden esinlenerek Chries diyorlar. Bana Ragusa’nın saygın kişilerinden birinin göstermiş olduğu eski bir Roma sikkesinin bir yüzünde, öküz ile at arasında duran bir savaşçı, öbür yüzünde ise *Taurunum* yazısı bulunuyordu. Bir zamanlar Roma İmparatorluğu’nun lejyonları burada, yani Moezia’da kışlık ordugâhlarını kurarlardı. Bu şehir Sırbistan’ın başkentidir ve İmparator Sigismund zamanında Macaristan’a geçmiştir. Belgrad, Macaristan’ın giriş kapısı durumunda olduğundan, Sigismund bu kenti, o dönemde Sırbistan despotu olan Georgio’dan⁴⁴ değiş-tokuş yoluyla almıştır. Kent ve kale Türklerin eline geçince, Macaristan bugünkü acınacak duruma düştü. Belgrad çok eski bir kenttir ve bir zamanlar etrafını çeviren iki sıra surla ve yüksek kulelerle çok zarif bir biçimde inşa edilmiştir. Fakat bütün bu yapılar Türkler tarafından işgal edildi ve şimdi her yer bir harabe haline geldi. Kentteki binaların çoğu alçak damlı evlerden

43 Belgrad’ın Almanca adı “Griechisch Weissenburg” Yunanlıların Beyaz Kalesi.

44 Georgio: Georg Brankovich [Durac Brankoviç]. Bkz. Mailath a.a. O. II. s. 189

ibaret. Yolları geniş ve uzun olmakla beraber çamurla kaplı. Kentin tam ortasında, avlusunda güzel bir çeşme bulunan büyük bir kervansaray var. Çeşmenin etrafına dizili evlerde tüccarlar mallarını saklıyorlar ve üst kat-taki odalarda barınıyorlar. Belgrad çok büyük bir yerleşim, çünkü Tuna ve Sava nehirleri şehrin yakınında birbirlerine kavuşuyorlar. Her iki önemli nehir eşit büyüklükte ve ikisinde de gemiler işliyor. Tuna, Karadeniz'e dö-külünceye kadar bu adını koruyor. Biraz ötede üzerinde gemiler işleyebi-len Thies akarsuyu da Erdel ve Cips yönünden gelerek Tuna'ya dökülmek-tedir. Belgrad'da Türkler, Yahudiler, Rumlar, Ragusalılar, Dalmaçyalılar, Hırvatlar, İtalyanlar ve daha birçok milletten gelen insanlar yaşamaktadır. Şehrin içi dükkânlarla, kervansaraylarla, güzel Türk camileriyle, Hıristi-yan kiliseleriyle ve Yahudi sinagoglarıyla dolu. Ayrıca çok güzel çeşmeler ve hamamlar da var. Tıpkı İtalya'nın ve Almanya'nın önemli kentlerinde olduğu gibi, insanın gönlünden geçirebileceği her şey dükkânlarda bulu-nabiliyor. Özellikle Ragusalıların mağazalarında en iyi kalite mallar sa-tılıyor, çünkü Türk hükümdarı onlara bazı özgürlükler tanımış. Bu du-rum yalnız kentin bu bölümünde değil, kentin girişindeki mahallelerde de böyledir. (Burası evlerin yoğunluğu bakımından şehrin merkezinden daha büyüktür. Zaten Türkiye'nin her yerinde, kentlerin dış mahalleleri daha geniştir ve o mahalleler bir araya gelse, ayrı büyük bir kent meydana getirebilirler.) Ragusalılar hem buralarda hem de Sofya'da ve Türklerin diğer önemli kentlerinde ticaret yapabiliyorlar, çünkü Türk hükümdarı-na her yıl 12.500 duka ödedikleri gibi, 2 gümüş ve altın kaplama leğen ve ibrik armağan ediyorlar, ayrıca *Bassis ordinari*⁴⁵ denen görevlilere ko-ruma parası veriyorlar. Belgrad 1521 yılında Sultan Süleyman tarafından fethedilmiştir. Daha önce, kral Ladislas [Wladyslaw] zamanında, 1440 ta-rihinde 8. Türk hükümdarı Sultan Murad bu kenti kuşatmış, fakat ele geçiremeyince Ladislas ile on yıllık bir barış anlaşması yapmıştır. Ladislas, papa Eugeni [Eugenius] ve Kardinal Juliani'nin emri üzerine bu barış an-laşmasını bozmuş, fakat Varna şehri yakınlarında bütün ordusuyla büyük bir yenilgiye uğramıştır. Tarihçiler bu olayı daha sonra eserlerinde anlat-

45 *Bassis ordinari*: Yazar bu kelimeyi Türkçe "...başı" adlandırmasından kendi üretmiş olsa gerek. Herhalde bazı görevlilerin amirlerini kastediyor -ç.n.

mıslardır. Sultan Mehmed 1455 yılında, yani Konstantinopolis'i aldıktan üç yıl sonra (?) 400.000 askerden oluşan bir orduyla Belgrad önüne gelip kenti 46 gün boyunca kuşattığında, Kont Hans Hunniad [Janos Hunyadi]⁴⁶ Haçlı Şövalyeleri ile birleşip 40.000 savaşıdan ibaret bir orduyla Türklerin 40.000 askerini öldürdü ve böylece Mehmed'in kendine güveni ölümcül bir yara aldı. Bunun üzerine Mehmed geri çekilmek zorunda kaldı. Fakat Süleyman, Ludewicus'un sadece görünürde kral olduğunu fark etmişti, çünkü büyük Macar beyleri her şeye el koyuyorlar ve henüz yaşı çok genç olan kralın gücü onlara hükmetmeye yetmiyordu. Zaten ülkede nüfuz sahibi kimseler arasında büyük fikir ayrılıkları vardı. Bunu fırsat bilen Sultan Süleyman kenti kuşattı, birçok yerinde gedikler açtı ve sonunda Macaristan'ın anahtarını ele geçirdi. Bununla da yetinmeyerek daha sonra da sürekli Macaristan içlerine doğru akınlar, saldırılar düzenledi.⁴⁷

Şehrin yakınındaki bir dağın tepesinde çift sıra surlarla ve kenarları duvarla örülmüş bir hendekle çevrili, muazzam kesme taşlardan yapılmış, çatıları kurşunla kaplı, yüksek, sağlam, kuleleri olan görkemli büyük bir kale var. Surlar kaleden nehrin kıyısına kadar iniyor ve burası da ayrıca kuleler ve savunma tesisleri ile güçlendirilmiş. Surların arasına da birkaç cami inşa edilmiş. Söz konusu kaleyi Avusturya dükü ve Macaristan kralı Alberto,⁴⁸ Belgrad'ı ele geçirdikten sonra yaptırmış. Zira Türklerin bu kenti ele geçirmeleri halinde, yakındaki üç akarsudan faydalanarak daha da ileri gideceklerini tahmin etmiş. Nitekim Sava nehri İtalya ile, Tuna nehri Avusturya ile ve hemen karşıda Tuna'ya dökülen Thies akarsuyu da Erdel ile bağlantı kurmayı sağlamaktadır ve bu üç nehir gemi işletmeye uygundur. Kalenin içinde bulunan, çatıları kurşunla örtülü Hristiyan kiliselerine benzeyen, sağlam kuleli binalar tamamen terk edilmiş durumda, içlerinde ne top var ne de asker, çünkü Türkler Hristiyanlardan herhangi bir tehlike geleceğinden endişe etmiyorlar. Nehrin kıyısındaki savunma tesislerinden birinin dibinde gördüğüm bir mezar taşında şu yazıyı okudum: "*Hic iacet Johannes de Lonia, qui obiit feria quinta postfestum nativitatis Mariae anno 1513.*" [1513

46 Söz konusu olan, keşiş Johann Capistran'ın [Giovanni da Capestrano] başını çektiği Haçlılardır. Bkz. Mailath u.a. O. III. 26 u.s.f.

47 Bkz. Mailath a.a. O. II. s. 185 u.s.f.

48 Alberto: II. Albrecht, 1437-39.

(yılı) Meryem (gününün) kutlanmasından 5 gün sonra ölen Lonialı Johannes burada yatıyor.]

Gemilerimizin yanaşmış olduğu taş ocağının bulunduğu yüksek bir dağdan büyük kesme taş blokları çıkarılıyordu. Dağın içi tamamen oyulmuştu ve tavan birçok sütunla desteklenmekteydi. Bu haliyle, vaktiyle Girit'te, İda dağı yakınlarındaki eski Cortina şehrinin harabeleri dolaylarında gördüğüm Thesei labirentine benzemekteydi. Buradan hâlâ taş çıkarmaya devam ediyorlar ve bu kesme taşlar kentteki Türk hamamlarının ve camilerin yapımında kullanılıyor. Biraz ötede tahılların saklandığı uzun, geniş bir ambar gördük. Viyana'dan Belgrad'a kadar gelen ve üzerinde gemi işletilmeye müsait 16 akarsu bu dolaylarda Tuna'ya kavuşuyor ve böylece toplam 60 akarsu Tuna nehri ile birleşerek Karadeniz'e dökülüyor.

Macaristan krallığı Belgrad kentinin sınırında sona eriyor ve Sırbistan toprakları başlıyor. Sava nehri iki ülke arasında hudut oluşturduktan sonra burada Tuna nehrine dökülüyor. Sava nehrinin adı kral Savo'dan gelmektedir. Babil kulesinin inşasından sonra kral Savo, Twiscone ve Azel ile birlikte bu yöreye gelmiş ve Azel, Budin kentini inşa etmeye girişmiş. Sonradan Danimarka'dan gelen insanlar, Romalıların Daci ve Yunanlıların Missi (*id est Meissner*) adını verdikleri bölgeye yerleşmişler. Bunlar Serviani [Sırplar], Daci [Daçyalılar], Rasci, Bulgari, bu kelime Balger, yani savaşçı, kahraman anlamındadır. Erdelliler, (bunların konuştukları dil, *diringsch* dilidir), Geta'dan gelme Gothoniler, Twisco'nun grubundan olup onun yoldaşlarıdır. Tüm bu halklar Mysis, Getis ve Dacibus'un soyundandırılar. Twisco ise Alman halklarının en eski atasıdır ve genelde onlar Sarmace adıyla anılırlardı.

Macaristan krallığının ve bu ülkelerin tüm toprakları, daha önce de belirttiğim gibi, çok verimli olduğundan, Sarmatlar, İskitler ve diğer halklar büyük çabalar harcayarak ele geçirmeye çalışmışlardır. Gotlar, Hunlar, Langobardlar, Vandallar, Heruliler, Gepideler bunların başında gelir. Avusturya, İtalya, Silezya, Bohemya ve Ulm, Augsburg, Nürnberg gibi Almanya'nın dağlık bölgeleri halkın et ihtiyacını karşılamak için bu ülkelere çok miktarda öküz, av hayvanı, ayrıca nefis Macar şarapları ve her çeşit tahıl satın almaktadırlar. Buralarda toprak çok verimli olduğundan, her şey fazlasıyla üretil-

bilmekte ve başka ülkelere gönderilmektedir. Ülkede sülün, keklik, bıldırcın, yaban horozu, yaban tavuğu, çulluk, ördek, kartal gibi çeşit çeşit kuşlar, geyik, ceylan, yaban domuzu gibi av hayvanları ve dağlarda altın, gümüş, bakır, kurşun, şap [kantaşı] ve çok güzel renklerde, yeşil mavi, kırmızı bakır sülfat, cıva, kükürt, soda gibi türlü türlü değerli maddeler ve madenler bulunmaktadır. Üstelik, Macaristan'a özgü değişik türden erikler, kavun, *Citrulli*, yani karpuz, İspanyol kirazları, farklı cinsten elma ve armut gibi, ağaçlarda veya yerde yetişen çeşitli meyveleri de burada bulmak mümkündür. İtalya'da bile bunlardan daha güzel yemişler yoktur. Gemilerin işleyebileceği kadar geniş nehirlerde bol bol balık avlanır, özellikle Tuna nehrine Karadeniz'den gelen Hausen balıkları pek makbuldür. Bazı kimseler bu balıklara, Sarmatya'dan gelip Paludem Maeotidem adı verilen Azak denizine dökülen Antacite'ye atfen pisces Antacetae [Antacetæ balığı] adını vermişlerdir. Kısacası bu topraklar, Türklerin eline geçmeden önce bir yeryüzü cenneti sayılmayı hak ediyorlardı. Bence bugünkü duruma gelmeleri, insanların işledikleri günahlar, özellikle de aşırı gösteriş düşkünü olmaları yüzündendir. Günümüzde özgür olmadıkları halde, yortu ve düğün günlerinde kentlerde sergilenen gösterişi ve savurganlığı görenler, özgürlük dönemlerindeki aşırılıklarını tahmin edebilirler. Sodoma günahının kardeşi gösteriş ve savurganlıktır. Fakat öte yandan unutmayalım ki, Filistin'de yaşamış olan Aziz Hieronymus⁴⁹ da Pressburghlu bir Macardı. Nitekim gayet akli başında, yürekli ve mücadeleci Macarlar da vardır ve onlar imkân buldukları zaman okuyup bilgi edinerek kendilerini yetiştirirler.

Macarlar, Almanların can düşmanıdır, bu yüzden de Ferdinand'ın⁵⁰ kral tahtına oturmasını istemediler. Macarlar çok kararsız insanlardır, sürekli fikir değiştirirler ve hep yeni yönetimleri denemek isterler. Macaristan krallığı da bu yüzden batmıştır. Macaristan krallığı 12 kontluk ve çok sayıda aşırı zengin piskoposluktan oluşmaktaydı. Fakat Cicero'nun Akha krallığı hakkındaki söylediği sözler Macaristan krallığı için de geçerlidir.

Nunc prostrata et dirutaq ante oculis iacent, quae oppida quondam florentissima erant. Et menia, quae quondam candida erant, nigra iacent.

49 Aziz Hieronymus adındaki rahip, Dalmaçya'da Stridon kentinde doğmuştur.

50 I. Ferdinand.

[Şimdi yere serilmiş ve yıkılmış olarak yatanlar, bir zamanlar çok zengin kentlerdi. Bembeyaz ve parlak olanlar şimdi kapkaradırlar.]

2 Mart gününü de bulduğumuz yerde geçirdik, kenti ve çevresini gezdik. Ben elimden geldiği kadar kentin resmini çizmeye çalıştım.

3 Mart'ta gemilerdeki tüm eşyaları boşaltıp yük arabalarına yerleştirerek karadan yolculuğumuza devam etmek üzere hazırlıklarımızı yaptık. Nehir üzerindeki yolculuğumuz burada sona eriyordu, zira bu noktadan sonra Tuna nehri sola doğru kıvrılarak geniş bir kavis çiziyor ve Konstantinopolis'ten altı günlük mesafede Karadeniz'e dökülüyor. Buna rağmen vaktiyle elçinin birine karadan gitme izni vermemişler ve Tuna üzerinden yoluna devam etmeye zorlamışlar. Elçi Beyefendi, gemileri tamamen boşalttıktan sonra kendi özel gemisini Budin paşasına, diğerlerini de Tuna nehri üzerindeki gemileri yöneten kaptanlara ve nassadistlere⁵¹ armağan etti. Bu davranışı ile de onları çok sevindirmiş oldu.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BELGRAD'DA GEMİLERİMİZİ BOŞALTIP YOLUMUZA KARADAN DEVAM ETMEMİZ

4 Mart günü Tanrı'nın izniyle Belgrad'dan ayrılıp karadan yola devam etmek üzere sağ taraftaki yüksek dağlara yöneldik. Uzaktan gördüğümüz kalenin adı Groschka ya da İliac.⁵² Burada kalelerin, kentlerin ve köylerin çoğu kez iki veya üç isimli olması, çeşitli diller arasındaki farklardan kaynaklanıyor. Aynı yer Macarca, Hırvatça, Türkçe hatta Almanca isimlerle anılıyor, bazen de o yeri inşa edenler ve daha sonra oraya sahip olanlar tarafından farklı isimler veriliyor. Bu kale Tuna'nın öbür yakasında, Rascia'da bulunuyor ve Türk hükümdarları tarafından yukarı Macaristan'a karşı savaşırken bir siper olarak kullanılmak üzere inşa edilmiş, Türklerin gerekirse bu kaleye sığınarak kendilerini koruyabilmeleri amaçlanmış. Kale o kadar yükseklerle inşa edilmiş ki, Belgrad'a yaklaşırken üç günlük yoldan bile görülüyor ve Belgrad'dan ayrıldıktan sonra da üç gün boyunca gözden kaybolmuyor. Rascia, bir *provin-*

⁵¹ Nassadist: Tuna gemilerine kumanda edenler.

⁵² Grosca at İcargie.

cia Serviae'dir [Sırbistan eyaleti]. Saat sekizde, kentten çok uzak olmayan bir yerde çok kalın iki duvar kalıntısına rastladık. Bunlar vaktiyle Türk hükümdarının şehri kuşattığı zamanki ordugâhından arta kalan duvarlardı. Daha ilerde sağ tarafta iki düzgün yuvarlak tepe gördük, bunların birincisinde güzel bir mezar, ikincisinde ise oldukça yüksek, yuvarlak bir sütun kalıntısı var. Kısa süre sonra bozkırlara ve yüksek dağlara vardık.⁵³ Bu dağların zirvelerine yerleştirilmiş olan bekçiler, Türk usulü davullarını çalarak yolculara, burada çok sık rastlanan eşkıyadan kendilerini sakınmaları için ihtarda bulunmakla görevlidirler.⁵⁴ Zaten Belgrad'dan itibaren bize askerlerin eşlik etmelerinin sebebi de buydu. Bulunduğumuz yerden Tuna'ya bir mil mesafede bulunan Symendria [Semendria-Szendrö, Semendire] adındaki kent ve şato görülmekte. Burası önceleri Sırbistan hükümdarlarına aitmiş. Solda, Tuna'nın öbür yakasında uzaktan Erdel'in karlı dağlarını görmek mümkün.⁵⁵ Biz bütün gün boyunca ancak üç mil yol alabildik ve Tuna'nın kıyısında kerpiçe sıvanmış 4 savunma tesisine sahip olan *Küçük Palanka* veya Bogguar denen yere geldik. Burada dağlarda ve ormanlarda çeteler halinde yuvalanan eşkıyaların saldırılarına karşı bir tedbir olarak 150 süvari konuşlandırılmıştı. Yakında birçok küçük ev ve bir kervansaray bulunuyordu. 5 Mart'ta sürekli ormanlardan geçtik ve uzun, zorlu bir yolculuktan sonra *Büyük Palanka*⁵⁶ veya Bogguar denen yere geldik. Burası da daha önce sözünü ettiğim kaleye benzemekteydi, etrafında Sırpların yaşadığı çok sayıda küçük ev ve yakınında bir kervansaray vardı. 6 Mart'ta yüksek dağların arasından yolumuza devam ettik. İki köyden geçerek gece Jagodna'ya [Jagodina] vardık. Şehrin dışındaki mezarlıkta birçok sütun ve üzerinde oyma işçiliği ile yapılmış hayvan resimleri bulunan direkler gör-

53 Bu dağlar bugün Transilvanya Alpleri adı verilen dağ silsilelerinin uçlarıdır. Yazarın elçilik heyeti ile birlikte Belgrad'dan Konstantinopolis'e kadar yaptığı kara yolculuğu sırasında daha sonra aşığı dağlar da Kuzey Balkan sıradağlarıdır. Bunların daha kesin olarak tanımı için yerinde inceleme yapmak gerekir. Sadece yazarın verdiği bazı ipuçları doğrultusunda bu yerlerin belirlenmesine çalışılacaktır. Belgrad'dan Sofya'ya kadar olan yol güzergâhı Homann'ın haritasında kayıtlıdır: *Regnorum Hungariae etc. novissima exhibitio facta Jo. Bapt. Homan Norimb.* Konstantinopolis'e kadar olan yolun devamı, aynı kişinin Nürnberg'de yayımlanan "*Fluvium in Europa principis Danubii etc.*" haritasında görülmektedir. Her iki haritanın da yayın tarihi belirtilmemiştir.

54 Furer bu konuda şu bilgiyi veriyor: "Biz yalnız dağlarda ve sık ormanlarda yol alırken Türk korumaları yolculara davullarıyla eşlik ediyor ve güvenliklerini sağlıyorlardı."

55 Hunyader Alpleri [Karpat Dağları].

56 Palanka, Semendre'nin güney doğusunda bulunan bir yer olmalı. Herhalde burada Tuna kıyısında bulunan Palanka Haram'dan söz ediliyor olmasa gerek.

dük. Bunlar ölen kişinin becerikliliğini veya tedbirli ve temkinli oluşunu simgelemektedir. Bazılarında bir tutam saç görülüyordu. Herhalde ölenin yakını olan bir kadın veya genç kız, matemini belirtmek üzere saçından bir tutam kesip mezara bağlamıştı.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

JAGODİNA KENTİ

Çok eski bir geçmişi olan bu kente Eperies de diyorlar. Burada yolcular ve yabancılar için yapılmış çok güzel, büyük bir kervansaray var. Ayrıca kentte Türklerin ibadet evleri olan, geniş avlulu iki büyük cami de bulunuyor. Bunların dışında bütün evler küçük ve alçak damlı. Fakat uzaktaki dağlardan bakıldığında, Jagodt adı verilen akarsuyun kıyısında uzanan vadide kurulmuş büyük bir kent izlenimini veriyor. Bu yörede yaşayanlar Hırvatça konuşuyorlar. Nehrin üzerine çok güzel bir taş köprü inşa edilmiş. Bu kentte yüksek, ahşap bir kulenin üzerinde bir çalar saat var. Oysa tüm Türkiye’de böyle bir saate rastlamak mümkün değil. Rivayete göre burayı yöneten beylerden biri vaktiyle Almanya’da saat ustasıymış ve bu saati kendi elleriyle yaparak kente armağan etmiş. Üstelik saati düzelterek ve işletecek kişiler de yetiştirmiş ve sonsuza dek anılması için bir gelir kaynağı da sağlamış.

Jagodina’da ölümler için düzenlenen törenlerden birine tanık olma fırsatını bulduk. Bu törenler eski Prusya’daki âdetlere benziyor, ayrıca Çin’de de halen böyle törenlerin yapıldığını yazıyorlar. Ölüyü bir tabut içinde kiliseye taşıyorlar. Ölenin karısı ve kızı çok özenle giyinmiş olarak ölünün yanına yaklaşıyorlar ve ona neden öldüğünü, yeterince yiyecek ve içecek bulamadığından mı⁵⁷ yaşamaktan vazgeçtiğini acaba kendisinden bir şey mi esirgediklerini soruyorlar. Sonra önünde yerlere kapanıp kendilerinden istediklerini açıklamaları için yalvarıyorlar ve ölünün yanına bir sürü yiyecek, içecek biralap evlerine dönüyorlar. Onlar gittikten sonra rahipler veya fakir insanlar gelip yemeklerle karınlarını doyuruyorlar. Eğer onlar gelmezse köpekler her şeyi yiyip bitiriyor. Ölenin karısı vedalaşmadan önce ölüye,

57 Bu konuda bkz. Zweck, “Litauen”. s. 171.

köylerde genç kızların kullandıkları, üzeri tavus tüyleriyle kaplı kırmızı bir başlık takıyor. Ölü toprağa verilirken kadınlar ve kızlar feryad ederek ağlamaya başlıyorlar, saçlarını yolup yüzlerini paralıyorlar, bazıları adamın gençliğinden son gününe kadar yaptığı iyilikleri anlatıp onu övüyorlar ve bu ağıtlar sabahın erken saatlerinde başlıyor. Epir, Bulgaristan, Daçya, Rascia, Sırbistan ve tüm Dalmaçya'da cenaze törenleri böyle uygulanmaktadır. Bu gelenekler paganlık döneminden kalmıştır.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

YOLCULUĞUMUZUN DEVAMINDA BAZI ARKADAŞLARIN KARŞILAŞTIKLARI OLUMSUZ OLAYLAR

7 Mart tarihinde büyük bir nehrin kıyısına geldik. Buna vaktiyle Moschi denirmiş, günümüzde Morbach ya da Morava diye adlandırılıyor. Bu akarsuyun karşı yakasına geçmemiz gerekiyordu. Bizi taşıyacak olan aracın birkaç mil öteden buraya getirilmesi çok zamanımızı aldı. Bulgaristan'ı ve Sırbistan'ı birbirinden ayıran bu ırmak, hem Tuna nehri gibi geniş, hem de güçlü bir akıntıya sahip. Her iki kıyısında birçok yıkıntıya ve muazzam bir taş köprüünün kalıntılarına rastladık. Bunların *reliquias ponti[s] Traiani* [Traianus'un yaptırmış olduğu bir köprüünün kalıntıları] olduğu tahmin ediliyor. Çünkü bu akarsudan itibaren taşlarla döşenmiş bir yol Konstantinopolis'e kadar uzanıyor ve buna Via Traiana [Traianus Yolu] diyorlar. Fakat biz bu yolu çok az kullandık, çünkü Türkler hep en kestirme ve en uygun yoldan gitmek amacındaydılar. Bu yüzden çoğu kez bu yolun yakınından ilerledik ve ancak zaman zaman bu taş döşeli yola geri döndük. Güzergâhımız üzerinde Baratschin veya Barakin⁵⁸ adında bir köy vardı. Daha önce de belirtmiş olduğum gibi, bütün yerleşimler ve kentler Bulgarca, Hırvatça ve Macarca olmak üzere iki veya üç türlü isimle biliniyor. 8 Mart günü düz bir arazide yolumuza devam ederken ilk kez atlarla yük taşıyan kafilelere rastladık. Daha sonra atıyla yola çıkmış olan yüksek rütbeli bir Türk beyi ve askerleri ile karşılaştık. Türk beyi bizi fark edince, askerlerine Türklerin ordularında kullanılan davulu ve borazanları çalmaları-

58 Barakin: Morava nehrinin sol kıyısındadır

nı emretti. Bay Heidorff'un arabasının atları bu sesten ürktü ve uyuklamakta olan arabacı onlara hâkim olamayınca, atlar yoldan çıkıp yan tarafa doğru koşmaya başladılar, bizim seyisbaşı Bay Cocors'un atları arasına daldılar. Bu sefer onlar da ürkün darımadığın oldular. Bay Heidorff'un en iyi atının bir ayağı kırıldı ve iki araba üst üste devrildi. Seyisbaşı Bay Cocors bir süre önce hastalanmış olduğu için arabadan atlayıp kendini kurtaramadı ve kaza sırasında başından yaralandı. Yüzünün derisi sıyrıldı ve yüzünde sağlam bir tek yer kalmadı. Yere düşüp sürüklendiği için başından da çok fena yaralar aldı. Zavalı Bay Cocors'un nerdeyse insana benzer tarafı kalmamış, arabanın da dingilleri kırılmıştı. Fakat berber Severin Krage ile ben, elbirliği ile Bay Cocors'u özenle tedavi ettik ve Tanrı'nın yardımıyla, Konstantinopolis'e varmadan sağlığına kavuşturduk. Bay Cocors bu hizmetimden dolayı bana büyük bir sevgiyle bağlandı. Bay von Nami, bacağı kırılan atı tüfeği ile vurmak zorunda kaldı, çünkü onu orada bir Türk'ün eline terk etmek istemedik. O gece *Spatarichi*⁵⁹ veya *Spahi Cohi* [Sipahiköy] adıyla bilinen bir köye vardık. "*nobilis equis Coi pagus*" [atlı asilzadeler köyü]. Burada çok güzel bir hamam var. Köyün gerisindeki akarsu büyük bir çarkı çeviriyor ve çarkın her iki tarafına yerleştirilmiş olan kovalar birer kepçe gibi nehrin suyunu alıp bir oluğa döküyorlar. Su bu oluktan hamama akıyor. Gerçekten çok güzel bir buluş olan bu düzenlemeyi daha sonra Piro'da⁶⁰ da gördüm. O kentte de böyle bir su çarkı bulunmaktadır.

9 Mart tarihinde gün doğmadan kalktık, yüksek dağlardan, taşlık yollardan geçtik ve Welichmon⁶¹ adındaki köye geldik. Bu köyün üst tarafında iki şato harabesi bulunmaktadır. İlerlemeye devam ederek bir derenin kenarında tekrar taş döşeli eski yola kavuştuk. Tüm Bulgaristan'da bu yol *via Traiana a Traiano imperatore authore* diye adlandırılmaktadır. Konstantinopolis'e kadar uzanan bu yolun bakımını ve onarımını Türk hükümdarları ve paşalar çok büyük harcamalarla sağlıyorlar. Fakat biz zaman zaman bu yoldan ayrılmak zorunda kaldık, çünkü su taşkınları ve başka nedenlerden ötürü yolun bazı yerleri zarar görmüştü. Sağ tarafta Nissa [Nişava⁶²] akarsuyu Nissa [Niş] kentine kadar bize eşlik etti ve o gün Niş'e vardık.

59 Barakin ve Nissa arasındadır.

60 Piro, Sırbistan.

61 Barakin ve Nissa arasındadır.

62 Nissa akarsuyu: Nişava, Morava'nın bir koludur.

Niş KENTİ

Niş kenti, adını yerleşimin ortasından geçmekte olan Nissa veya Nesso adındaki akarsudan almaktadır. Bu kent bir zamanlar çok büyük ve güçlüymüş. Şimdi de hâlâ ünlü olmakla beraber eski kentin ancak altıda biri sağlam kalmış. Gene de bazı yerlerde surların, yeraltındaki dehlizlerin, savunma tesislerinin bir bölümü görülebilmektedir. Kente girerken önünden geçtiğimiz kalenin büyük bir kısmı yerinde duruyorsa da, yıkılmış ve harap bir durumdadır. Şehir çok sayıda sıcak su kaynakları olan yüksek sıradağların eteğinde kurulmuş ve Viyana'dan Konstantinopolis'e kadar uzanan yolun tam ortasında yer alıyor. Bu kent bir zamanlar Sırbistan'ın başkentiymiş.

Sırbistan ve Bosna'yı içine alan bölgeye *Mysia inferior* deniyor. Bulgaristan ve Eflak ise *Mysia superior* adını alıyor. Ünlü aziz Teophilactus⁶³ vaktiyle Bulgaristan'da piskopos olarak bulunmuştur. Burada zavallı fakir insanlar yaşıyor. En büyük dertleri, çocukları üç veya dört yaşına geldiğinde, her on çocuktan birini Türklere vermek zorunda olmaları. Türkler bu çocukları alıp götürüyorlar ve kendi dinlerine göre yetiştirip sünnet ediyorlar.⁶⁴

Rivayete göre vaktiyle Nişava ırmağına giren bir kral girdaba kapılıp boğulmuş. Günümüzde de hâlâ bu yerin etrafı çalılardan yapılma bir çitle çevrili. Kral, bu kentin yakınında büyük bir savaşa katılmış ve sıcaktan bunalarak nehre girip serinlemek istemiş, fakat girdiği sudan bir daha çıkmamış. Yerliler bize orayı gösterdiler ve boğulanın imparator Sigismund olduğunu tahmin ettiklerini söylediler.⁶⁵ Biz de bu ırmağa girip yıkandık. Daha sonra da Bay Friedrich Kreckwitz buradan geçerken, hizmetkârlarından ikisi bu nehre girmiş ve bir daha çıkmamışlar. Bunu o kafiilde eczacı olarak bulunan Friederic Seidel'den⁶⁶ duydum.

Geceyi geçirdiğimiz konuk evinin önünde bulunan büyük bir mermer parçasında taş işçiliği yöntemiyle şu sözler yazılıydı:

63 Theophylakt: Bizanslı ilahiyatçı ve dini yazıların yorumcusu. 1078 yılında Bulgaristan'da başpiskoposluğa getirilmiştir. Ölümü: 1107.

64 Bu konuda bkz. Zinkeisen a.a.O. III. 214 ve devamı.

65 Bilindiği kadıyla imparator Sigismund nehirde boğularak ölmemiştir.

66 Bkz. Sunuş.

Et D.M. Aureliae Florentinae dulcissima et Victorinae et Candidani Et Urbi auct. liber Severo Et sibi Et suis posuit.

[Ulu Tanrı'ya çok munis olan Floransalı Aurelia'nın ve Victorina'nın ve Candidado'nun azatlı kölesi Severo ve kendisi ve yakınları tarafından yapılmıştır.]

Bu şehirde çok güzel inşa edilmiş beş cami bulunuyor. Birinin yakınında iki güzel mezar ve Türklerin *İmmaret* adını verdikleri bir bina var. Biz de o binada geceyi geçirdik, çünkü her isteyen, serbestçe içeriye girebiliyor. Bu imarete, Türk, Yahudi, Hristiyan veya hangi dinden olursa olsun, herkese bir parça koyun eti, yuvarlak bir somun ekmek ve bir tas dolusu *Czorba* [çorba] denilen koyun eti suyunda pişirilmiş pirinç yemeği ikram ediliyor, atına da bir öğünlük yem veriliyor. Konuklar bunun karşılığında para ödemezler, verseler bile bu parayı almak büyük günah sayılır. Susayanlar, avlunun ortasındaki kuyunun serin suyundan faydalanabilmektedir. Bu kenti ve Piro⁶⁷ kentini, pagan tapınaklarını soymakla tanınmış olan ve sonunda yatağında bıçaklanan *rex Epirotarum* [Epir kralı] Pirrus,⁶⁸ kurmuştur. Her iki kentte de Hristiyanlar çoğunluktadır ve bunlar bağcılıkla uğraşıp şarap üretirler. Türkler ise büyük kentlerde yaşamayı tercih ederler. Zaten Türklerin yasalarına göre şarap içmek yasaktır.

ON YEDİNCİ BÖLÜM

PIRO'YA DOĞRU YOLUMUZA DEVAM EDİŞİMİZ

10 Mart'ta çok yüksek, kayalık dağlardan geçerek yolumuza devam ettik. Her taraf karla kaplıydı. Oysa, hava artık oldukça ısınmış olduğundan, bütün yolculuğumuz boyunca pek fazla kar görmemiştik. Gece bastırıldığında bu dağlarda bulunan *Curiczesma* [Kuruçeşme] adı verilen bir köye vardık, çünkü bütün gün yağmur yağdığından hepimiz çok ıslanmıştık ve yolun çok dik olması yüzünden, Elçi Beyimiz de dahil olmak üzere herkes yürü-

⁶⁷ Piro.

⁶⁸ Pyrrhos (MÖ 319-272), bir gece Argos'a düzenlenen bir saldırıda öldürülmüştür.

mek zorunda kalmıştı. Köyün orta yerinde çok güzel, görkemli bir çeşme var. Yağmurun şiddeti yüzünden yola devam edemeyip burada geceleme ve efendimizle birlikte haşlanmış yumurta ile yetinmek zorunda kaldık.

Esas büyük Bulgaristan ülkesi burada başlıyor. Bulgar kadınları yün eğirmeye öyle meraklılar ki, yolda yürürken bile boş durmayıp enselerine bir firkete ile tutturdıkları yün yumağını eğiriyorlar. Kulaklarına *asper* denilen gümüş ve altın paralar, cam boncuklar, mercanlar takıyorlar. Kulakları bu yükten dolayı uzayıp nerdeyse omuzlarına değiyor. Zengin kadınlar ve kızlar burun deliklerinin birinden değerli taşlarla bezenmiş altın halkalar geçiriyorlar. Bunu pek çok kadında gördüm. Saçlarını serbest bırakıyorlar ve renkli ipek veya yün ipliklerle örülmüş bir ağ içinde topluyorlar. Elbetteki zenginler ipek ipliklerden, diğerleri yünden yapılmış bir file kullanıyorlar. Bu kadınların bazıları –bana anlatıldığına göre eski ailelerden gelenler– kendi geleneklerine uygun olarak başlarına saman saplarından garip bir şekilde örülmüş ve arasına yün iplikler işlenmiş yüksek şapkalar takıyorlar ve bunlara cam boncuklar asıyorlar. Bu cam süslerden oluşan çeşitli şekiller ışıktaki parladağında, şapkalar çok hoş görünüyor. Alt kısımları dar olup yukarı doğru giderek genişleyen, tepesi de açık olan bu 2-3 karış yüksekliğindeki şapkalar, besbelli yağmura ve güneşe karşı korunmak için değil, sadece süslenmek ve kadınların boylarını uzun göstermek için kullanılıyor. Kadınlar bu kıyafetleri ile gösteri sanatçılarına benziyorlar ve başlarına bir şey çarpınca şapkaları kolayca düşebiliyor. Üzerlerine renk renk ipliklerle dokunmuş kaba ketenden birer gömlek giyiyorlar. Ben de havanın sıcak olması yüzünden giysimin önünü açtığımдан, içimdeki Silezya keteninden yapılmış gömlek görünüyordu. Kadınlardan biri yanıma yaklaşıp gömleğimi gözden geçirdi ve üzerinde renkli hiçbir işlemenin bulunmamasına çok şaşırdı. Kendisinin teni üzerine giymiş olduğu herkesinki gibi renkli gömleğini gösterdi. Her ne kadar kadının gömleği çok kaba bir dokumadan yapılmış olsa bile, onu benimkinden daha güzel bulduğunu belli etti. Ben Lehlerin diline yakın olan Bohemya dilini de öğrenmiş olduğumdan, Hırvatça ya da Slavca konuşan bu kadınla pek güzel konuşup anlaşabildim.

Dünya üzerinde dillerin ve kıyafetlerin, özellikle de kadın giysilerinin ne kadar tuhaf bir biçimde yayılmış olduğuna şaşıyorum. Dil ko-

nusuna gelince, önce Lehistan krallığını ele alalım: Orada konuşulan dili, Karadeniz'den *Carassan* ve *Astrahan*'a kadar uzanan geniş bir ülkeye yerleşmiş olan Ruslar ve Moskovitler anlayabiliyorlar. Öte yandan da, Tuna kıyılarında ve Karadeniz sahilinde bulunan Eflak ve Boğdan ülkelerinde yaşayanlar ve bunların hemen yanı başında yerleşmiş olan ve kendilerine özgü dilleri olduğu halde Slavca konuşabilen Macarlar, Bohemya ve Moravya'daki halklar birbirlerini anlayabiliyorlar. Tıpkı Almanların, yukarı Almanya, Avusturya, Hollanda, Saksonya, Silezya ve İngiltere'de yaşayan halklarla anlaşabildikleri gibi. Ama eğer kendimce bir hesap yaparsam, Leh ve Bohemya dillerini konuşan halklardan gelenler veya onlarla akraba olanlar, Almanlardan sayıca çok daha fazladırlar, oysa Almanların ve komşuları olup kendilerine bağlı olan eyaletlerin ülkeleri gayet güzel, marmur ve kalabalık kentlerle doludur. Aslında benim amacım şehirleri kıyaslamak değil, toprakların genişliğinden söz etmektir. Buradaki toprakların büyük bir kısmı ıssız ve bakımsız. Elbette ki ben sadece gezilerim sırasında gördüğüm ülkelere söz edebilirim. Örneğin öncelikle büyük ve küçük Lehistan, Masoviya, Litvanya, Rusya, Prusya, Bohemya, Moravya, aşağı ve yukarı Macaristan, Sırbistan, Daçya, Rascia, Bulgaristan, Bosna, Trakya, tüm Makedonya, Akha, Dalmaçya, Arnavutluk, İliya ve buraya komşu çok sayıda ada, ki bunlarda da Slavca ve Dalmaçya dilleri konuşulmaktadır. Ya benim görmediğim ülkelere ve kentlere ne demeli? Örneğin bir yandan İran'a, öbür yandan da Beyaz Deniz'e ve Buz Denizi'ne kadar uzanmakta olan tüm Moskof ülkesi... Ayrıca Eflak ve Boğdan'ı Tataristan'ı da içine alan İskitler ülkesi... Bütün bunlara şaşmaktan kendimi alamıyorum. Kıyafetlere gelince, Bulgaristan'ın her tarafında aynı biçimde renkli gömlekler giyiyorlar ve çok süslandıkları zaman, bir omuzlarının üzerine piriçten veya demirden yapılmış bir iğne ile tutturdıkları renkli bir şala sarınıyorlar, tıpkı bizde Prusyalı, Livonyalı, Kurlandlı, Rusyalı ve Litvanyalı kadınların yaptıkları gibi. Arada hiç fark yok ve ben Dolna'ya⁶⁹ vardığımda, Litvanyalı kadınların memleketlerini bırakıp buraya geldiklerini sandım. Erkekler de bizdeki Litvanyalı ve Kurlandlı erkeklere benziyorlar. Saçları uzun, giysileri gri renkte kaba dokunmuş bir kumaştan yapılmış ve çoğu başlık

69 Macaristan'da bulunan Tolnau.

takmıyor. Onları gördüğümde Kurlandlı ve Livonyalı köylüleri anımsadım. Buranın erkekleri biraz içki içtiklerinde –ki Riga’da kaldığım ve oraya bu-
raya gönderildiğim zaman bu durumlara sık sık tanık oldum– sürekli “Hi-
eru Hieru Mascalon” diye bir şarkı tutturlar. Öyle sanıyorum ki, onlar
“Hierusalem” [Kudüs] ve “Damaskus” [Şam] demek istiyorlar. İlerde Kons-
tantinopolis kentini anlatırken, Philippus Mornai’in⁷⁰ Türkler ve Tatarlar
hakkında söylediklerine de değineceğim: Onların İsrail’in on kabilesi ta-
rafından *Medien*’in [Medyen] gerilerine doğru götürüldüklerini ve oradan
geldiklerini, bu yüzden de *Hieru* ve *Mascalon* şarkısını söylediklerini ileri
sürer. Nitekim onların Yahudi oldukları ve Vespasianus Kudüs’ü ele geçir-
diğinde, bu yörelere sürüldükleri tahmin ediliyor.⁷¹ Ayrıca Livonya ve Lit-
vanya dillerindeki birçok sözcükler de Latince’ye benzemektedir. Örneğin:
“*Deves davo dentes devus davo donas*” söyleminde olduğu gibi. Bu şu anlama
gelir: “Tanrı diş verdiyse, ekmek de verecektir.” Bu sözlerdeki *deves-deus*,
yani Tanrı, *davo-dabit*, yani vermek, *dentes* de Latince’de *dentes*, yani diş
demektir. Bunun gibi Livonya ve Litvanya dillerini bilenlerden duyduğum
binlerce kelime vardır. Ben Litvanya dilini tam olarak öğrenmedim, sadece
işimle ilgili kelimeleri bilir ve kullanırım.

Bu ülkelerin dilleri ve kıyafetleri üzerinde fazla durdum, ama
Tanrı’nın mucizelerini görmek ve üzerinde düşünmek bana büyük bir zevk
veriyor. Artık tekrar yolculuğumla ilgili anlattıklarım döneyim.

Tüm Bulgaristan’da soylu sınıfı diye bir şey yok. Türklerin ülke-
sinde de hiç kimse mensup olduğu aileden veya soylu sınıfından ötürü
övünme veya üstünlük iddia etme hakkına sahip değildir. Bu hak sade-
ce Osmanlı soyundan gelenlere ait, sadece o aileden olanlara bir ayrıca-
lık tanınır. Eski hükümdarların soyundan, örneğin Paleologos ailesinden
olanların koyun çobanları ile evlendirildikleri de görülmüştür. Kısacası,
buralarda soyluluğun kökü kazınmıştır. Bence bizim, kendilerini üstün
gören ve kendilerinden olmayanları aşağılayan soylularımız bundan ibret
almalıdır. Çünkü şimdi kral soyundan gelen kibar genç kızlar, köylülerle

⁷⁰ Philippus Mornai, Baron de la Forest, Fransa kralı IV. Henri zamanında yaşamış yazar ve diplomat.
Doğumu Buchy 1549, ölümü 1628.

⁷¹ Bulgarların kökenleri hk. bkz. Hrusevskyi, *Geschichte des Ukrainischen Volkes* (Ukrayna halkının
tarihi) s. 573.

evlendiriliyorlar. Gelelim yolculuk öykümüze: 11 Mart'ta gene yüksek dağ silsileleri arasından yolumuza devam ettik ve saat 10'da ünlü Piro [Piro] kentine ulaştık.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

PİROT KENTİ VE ORADAN AYRILDIKTAN SONRAKİ YOLCULUĞUMUZ

Kral Piro tarafından dağlar arasında güzel bir vadide kurulmuş olan Piro kenti şimdi orada yaşayanlar tarafından Scaricol⁷² diye adlandırılıyor.

Burası bir zamanlar çok güzel, mamur bir şehirmiş. İnsanın aklına gene şu sözler geliyor. *Nunc prostrata ac diruta ante oculis iacent.* [Şimdi yıkılmış ve yerlere serilmiş olarak gözler önünde duruyorlar.] Şehrin dışındaki bir kayanın içinden büyük bir su kaynağı fışkırıyor. Kentin etrafını kuşatan bir akarsu, çevresine kovalar takılmış bir çarkı döndürerek kovalara dolan suyu bir oluğa akıtıyor ve suyu buradan hamamlara yöneltiyor.

Bu su aynı zamanda bir kayanın üzerine inşa edilmiş olan ve bir zamanlar çok korunaklı olduğu anlaşılan şatonun da çevresinden dolaşıyor. Günümüzde bu şato harap durumda ve sadece birkaç kulesi ayakta duruyor, bunlara da leylekler yuva yapıyorlar. Kent sakinlerinin çoğu Hristiyan olup Ariusçudur. Türklere ait sadece bir tek cami var. Bu civarda, kentten bir mil uzaklıkta bulunan bir dağın eteğindeki çeşmenin yanında eski zamanlardan kalma yüksek, yuvarlak bir sütunun üzerindeki Yunanca yazıdan, bunun imparator Antonius'un onuruna dikilmiş bir zafer anıtı olduğu anlaşılıyor. İmparator Marcus Antonius, bundan 1400 yıl önce Gotlara karşı giriştiği kanlı savaşta düşmanı yenmiş. Ne yazık ki yazı artık çok yıpranmış olduğundan, iyi okunmuyor. Kentin önündeki dağın üzerinde eski bir kaleden kalma büyük duvar kalıntıları görülüyor.

12 Mart günü bu çeşmenin bulunduğu yere gelip eski sütunu inceledik. Üzerindeki yazıların büyük bir kısmı yıpranmıştı. Daha sonra kayalık dağlardan geçerken, maiyeti ve çok sayıda askeri ile birlikte yola çıkmış olan bir paşaya rastladık. Askerlerin kıyafetleri çok göz alıcıydı. Bu dağlarda yol-

72 Scaricol: Türkçesi: Şarköy, Sırbistan'ın Bulgaristan hududu yakınındadır.

culuk yapmak hiç de güvenli olmadığından, doruklara yerleştirilmiş olan nöbetçiler davul çalarak birbirleriyle haberleşiyorlar. Bu durum, Türklerin ülkesinde çok sağlam bir düzenin kurulmuş olduğunu gösteriyor. Geldiğimiz bölgede, birden sıcak bir hava akımı bizleri karşıladı ve nefes almakta güçlük çekip boğulacağımızı sandık. Sanki belli bir sınır çizgisini aşmış ve başka bir dünyaya gelmiş gibiydik. Üstelik günlerce yemekten de kesildik. Ben ve berber de dahil olmak üzere, kabilemizdekilerin pek çoğu, rahatsız olduk. Sayın Elçi bize bol bol sarmısak yememizi önerdi. Akşam olunca yolumuzdan saparak Dragomanlı adındaki bir köye uğradık. Burası Mehmed Paşa'nın yönetimi altındaymış. Akşam üstü bir Bulgar gelini, annesi ve yakın dostları ile birlikte bize gelip Sayın Elçi'ye düğün içkisinden ikram etti. Gelin o yörenin geleneklerine uygun biçimde çok güzel süslenmişti. Fakat şiddetli bir yağmur yağmaktaydı. Elçilik hizmetinde olanların tümü düğüne davet edildiler. Ben de dahil olmak üzere birçoğumuz düğüne gittik ve töreni izledik. Dansları ve şarkıları Litvanyalı kadınlarınkinden çok benziyordu. Fakat bu halkın çok utanç verici olan bir geleneğine göre, adamlar, kızlarının veya kız arkadaşlarının başka bir erkeğin yanında yatmasına izin veriyorlar. Orada âdet olduğu üzere, konuklar eğlenirken, damat gelini gizlice düğünden kaçırıp evine götürüyor. Bunun üzerine, sanki damadın gelini kaçırmaya itiraz ediliyormuş gibi, büyük bir kargaşa çıkıyor. Ama bir süre sonra ortalık tekrar yatışıyor, kavgalılar barışıyor ve sonunda her şey tatlıya bağlanıp eğlenceye dönüşüyor.⁷³ O akşam biz at gücüyle döndürülen bir değirmenin yanında geceledik. Köyün alt tarafında, dağların arasında güzel bir çeşme gördük.

13 Mart günü çok yüksek bir dağ silsilesi boyunca Sofya ovasına doğru ilerledik. Sağ tarafımızdaki dağların dorukları bulutlara kadar yükseliyordu. Yerliler, tepeleri tamamen karla kaplı olan bu dağlara Mertensberg adını vermekteler. Ben haritaya bakarak, Orbelli [Perim] Dağı⁷⁴ olduğuna hükmettim. Bu dağ sırası tüm Bulgaristan'ı katederek Marum Aegeum'a [Ege Denizi] kadar uzanır. Vadide birçok yüksek yuvarlak tepeler gördük.

73 Balkan halklarının düğün âdetleri ve bunların kökenleri hk. bkz. Hrushevskyj, "Geschichte der ukrainischen Völker" (Ukrayna halklarının tarihi). s. 344 v. d..

74 Orbelli montes: Şimdiki adıyla Perim Dağı, Sofya'nın güneyinde bulunan Vitoşa veya Rilo dağı ile Balkan dağlarının güney uzantısı olabilir.

Savaşta ölen önemli kişiler burada gömülüymüş. Yolumuz dağlara doğru tırmanmaya başladı ve bu dolaylarda çok güzel on iki köyün bulunduğunu saptadık. Bu da bölgenin gayet verimli olduğunu gösteriyor. Akşam olunca çok eski zamanlardan kalma büyük, güzel Sofya kentine ulaştık ve iri kesme taşlardan yapılmış, güzel sütunları olan, üstü kurşunla örtülü yeni bir kervansarayda geceledik. Karşısında Hristiyan kiliselerinin tarzında inşa edilmiş çok büyük bir cami var, içerde Türk din adamları kâğıttan güzel şekiller kesmekteydiler.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

SOFYA KENTİ

Sofya kenti bir zamanlar Bulgaristan hükümdarlarına aitti, daha sonra Sırbistan *Despot*'larının eline geçti ve bu soydan gelenler, Türkler tarafından ortadan kaldırılincaya kadar onların egemenliği altında kaldı.

Kentin içindeki birçok yollardan sular akmaktadır. Şehir, kuzeyde Tuna'ya kavuşan ve üzerinde gemi işletilen, geniş İschia [İsker] nehrinin kenarında bulunmaktadır. Evlerin çoğu ahşap ve üzerleri bir çeşit kara taş levhalarla [padavra?] örtülü. Mysia ve Tratia [Trakya] ülkelerini birbirinden ayıran ve bir zamanlar Hemus veya Aemus adı verilen dağlar, çok verimli güzel bir arazi üzerine kurulmuş olan bu kenti geniş bir kavis halinde kuşatmaktadır. Türkiye'nin her yerinde kullanılan keçeden yapılmış giysilerin [aba] en iyileri burada yapılmaktadır.

Konakladığımız kervansaray ve karşısındaki cami, Türk hükümdarı Murad'ın kız kardeşi ile evlenmiş olan Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu adam aslında Conisa'da doğmuş olan bir Macar'dır ve Türkler tarafından tutsak alındıktan sonra Müslüman olmuştur. Kervansarayda haşlanmış koyun eti, pirinç çorbası ve bir somun ekmekten ibaret yemek bedava olarak verilmektedir. Bizim kabilemizden olan herkese bu yemekten ikram edildi, kimsenin de bunun karşılığında bir ödemede bulunması hatta teşekkür etmesi bile gerekmedi. Tüm Türkiye'de böyle bir uygulama var. Çünkü yüksek konumlardaki beyler, öldüklerinde bütün mal varlıkları-

na hükümdarın el koyacağını biliyorlar. Bu nedenle haksız yere edindikleri servetleriyle kendilerine dost edinmek istiyorlar. Türk hükümdarı da bunu kabul etmek zorunda kalıyor ve din adamlarının uygun gördüğü bu yöntemle karşı çıkamıyor. İşte bu durumdan ötürü Türkiye’de geziye çıkmak isteyenler, çok az harcamayla çok uzun bir yol katedebilirler.

Sofya kenti çok önemli bir ticaret şehridir ve aynı zamanda da Bulgaristan’ın başkentidir. Burada çok sayıda güzel cami ve hamam vardır. Özellikle sıcak su hamamlarından biri çok büyük ve görkemlidir. Şehirde kurşunla örtülü büyük güzel kubbeleri olan camilerden birinin hemen yanında mermerden yapılma zarif bir çeşme bulunmaktadır. Ragusalılar –Latin ırkından olanlara burada böyle denmektedir– kentteki hareketli ticaret hayatını ellerinde tutmaktadırlar. Her gün çok değerli bir kumaştan yapılmış olan uzun siyah giysileriyle sanki kendi ülkelerindeymiş gibi varlıkla ortalıkta dolaşırlar. Kendilerine ait ticarethaneleri, dükkânları vardır ve kumaş, ipek, baharat ve ülkede gereksinim duyulan her ne varsa, Ragusa kentinden getirip burada satarlar. Sofya kenti Ragusa’ya çok yakın olduğundan, ticarete elverişlidir. Bu şehirde çeşit çeşit ağaç kabukları katran ağaçlarının reçinesiyle sertleştirilerek su geçirmez hale getirilir ve su fiçileri yapmakta kullanılır. Bunlar çok hafif oldukları için, yolculukta kullanılmaya uygundur ve adına Sofya şişesi denmektedir.

YIRMİNCİ BÖLÜM

FİLİBE KENTİNE KADAR OLAN YOLCULUĞUMUZ

14 Mart gününü dinlenerek geçirdik. Bu fırsatı değerlendirerek şehri gezdim ve aynı zamanda resmini de çizdim. 15 Mart günü erken saatte kalktık ve güzel, geniş bir vadi boyunca, Bulgaristan’ın yüksek, kayalıklı ve karla kaplı dağlarının arasındaki verimli arazide yolumuza devam ettik. Bu düzlükte gene insan eliyle yapıldığı belli olan yuvarlak tepeciklerle kaplı bir alana rastladık.⁷⁵ Bu tepecikler bulundukları alana gayet düzenli bir biçimde dağılmışlardı ve her biri diğerinden aynı uzaklıkta olmak

75 Furer de erkek kardeşine yazdığı mektuplarda bu tepeciklerden söz etmiştir.

üzere bir sıra halinde yapılmışlardı. Yerli halktan öğrendiğimize göre, bu tepeciklerin altında Xerxes'in [Kserkses] savaşta ölen askerleri gömülüy-müş. Türkler, burada vaktiyle kimlerin arasında olduğunu bilmedikleri çok büyük bir çarpışmanın olduğunu söylüyorlar. Rivayete göre, tepecikler de savaşta ölen kahramanların üstün savaşçılar olduğunun işareti olarak, kanla ıslanan toprağın kendiliğinden kabarmasıyla oluşmuş. 1584 yılında Filibe'ye gelen ve burada birkaç gün kalan bir Fransız elçi, Türklerin iz-niyle bu tepeciklerden birini kazdırıp açtırmış, toprağın altında çok tuhaf bir zırh ve silahlar, ayrıca da insan kemikleri bulmuş. Elçi bu zırhı ve si-lahları Fransa kralına göndermiş. Bu da, tepeciklerin savaş sırasında ölen önemli savaşçıların mezarı olduğunu kanıtıyor.⁷⁶ Sağ tarafta Rodop dağı bulunmaktadır. Türkler bu dağa Rulla demektedir fakat burası genelde "*Mons argenteus propter metalla*" [Gümüş madeni olan dağ] diye bilinmek-tedir, çünkü hemen yakınında gümüş madeni ocakları bulunmaktadır. Bu maden ocaklarından bir zamanlar çok miktarda gümüş çıkarılmaktaydı. Tarih kitaplarının bildirdiklerine göre, burada yılda 80 veya bazen de 200 Thalent altın değerinde gümüş elde edilmekteymiş ve Makedonya kralları bu yüzden çok zengin olmuşlar. *Huius montis vertex alta nube teste Plinio et Ovidio semper riget*. [Plinius ve Ovidius tanıktır ki, bu dağın tepesi dimdik bulutlara kadar yükselir.]

Ovidius bu dağlar hakkında şöyle demektedir:

Qua patet umbrosum Rhodope glacialis ad Haemum

*Et sacer amissas exigit Hebrus aquas.*⁷⁷

[Burada buzlu Rodop, gölgeli Haemus'a açılır ve kutsal Hebrus, yi-tirdiği sularını ona doğru iter.]⁷⁸

Çünkü Hebrus [Meriç] ırmağının suları, dağlardaki karın az veya çok oluşuna göre azalmakta veya kabarmaktadır. Sol tarafta Türklerin *Bal-*

76 Muhtemelen İskitler döneminden kalma olan bu tarih öncesi devirlere air mezarlar hk. bkz. Hru-sevskyj, a.a.O., s. 101. Ayrıca bkz. Kiepert: "Lehrbuch der alten Geographie" (Eski Coğrafya hakkında ders kitabı) s. 341.

77 Heroides II 114, 115.

78 Rodop Dağı, Despot dağı; Haemus, Balkan dağları; Hebrus, Meriç ırmağı.

ban [Balkan], Hırvatların ise Comoniza diye adlandırdıkları Haemi dağları uzanmaktadır. Yörede Volgari diye adlandırılan gerçek eski Bulgarlar yaşamaktadırlar. Muhtemelen bu ad İskitlerin ülkesinde bulunan ve Cips'den çıkan Volga adındaki akarsudan gelmektedir.⁷⁹ Bazı kimseler de Bulgari adının *balgen* [Almanca'daki anlamı "güreşmek"] kelimesi ile ilgili ve *Balger* [güreşen] demek olduğunu, savaşçı bir halk olarak tanınan Bulgarların da Almanların soyundan geldiklerini ileri sürmektedirler. Ayrıca Mysia ve Erdel'de yaşayanların kökenlerinin Meissenli olduklarını tahmin edenler de var, ama bu konudaki kararı okurlarıma bırakıyorum.

*Plinius lib. 14'*de yazılı olduğuna göre, Büyük İskender'in babası olan Philippos, dört günlük yol katederek Balkan dağına çıkmış ve buradan Tuna nehrini, Venedik denizini, İtalya'yı ve Almanya'yı görebilmiş. Balkan dağının 6000 adım, yani bir buçuk Alman mili yüksekliğinde olduğunu söylediklerine göre ve bu dağ ile Almanya arasında 100 mil Adriyatik denizine kadar gene 100 mil, Tuna nehrine kadar da 50 mil kadar bir mesafe olduğu göz önünde bulundurulursa, bu gerçekten mucize denebilecek bir olaydır. Gerçek şudur ki, sağlam ve güçlü savaşçılar olan Bulgarlar, Rum [Doğu Roma/Bizans] imparatoruna boyun eğmek istemedikleri gibi, bir zamanlar egemenliği elinde tutan Konstantinopolis'teki Kont Balduinum'u⁸⁰ da öldürdüler. Ne var ki Türklerin zorbalığına karşı kendilerini koruyamadılar ve sonunda Türkler onları boyundurukları altına aldılar, birçoklarını da ortadan kaldırdılar. Yolumuza devamla hızlı akan ve her iki yakasına büyük kesme taşlarla duvarlar örülmüş olan bir ırmağa vardık. Irmağın karşı kıyısına on dört ayak üzerine kurulu kemerlerden ibaret güzel bir taş köprü geçmekteydi. Bu ırmağın, Hebro'nun [Meriç nehri] bir bölümü olup olmadığını keşfedemedim. Eğer Hebrus ve Strimonium ırmakları özdeş ise bu mümkündür. Çünkü Strimonium nehrinin denize yakın bölümünde pek çok gemi işletildiğini ve gemilerin bir mil kadar içerilere doğru girebildiklerini, buğday, deri, *gallas*⁸¹ pamuk ve başka maddeler, özellikle de domuz derisi yüklerini boşalttıklarını söylüyorlar.

79 Yazının yanlış bir kanısı.

80 Latin imparatorluğunun kurucusu [Baodouin].

81 Galbanum: Doğu Hindistan ve İran'dan getirtilip Anadolu üzerinden Avrupa ülkelerine satılan lastik gibi esnek bir reçine türü.

Yolumuza devamla gene dik ve yüksek sıradağlar arasından geçtik. Buradan da gene güçlü bir nehir akmaktaydı. Nehir kıyısı boyunca çok miktarda “*hydnum*” ve “*capillum veneris*” bitkileri yetişmekteydi. Mümkün olsaydı, bunları orakla biçip büyük demetler halinde arabalara yüklemek ve götürmek isterdim. Nitekim Elçi Beyimizin şiddetli karaciğer şikâyetleri olduğundan, “*hydnum*” bitkisinden bol bol topladım ve ona her gün bundan şarabına katmasını tembih ettim. Dağın tepesine vardığımızda bir mezar gördük. Burada Türklerin bir azizi gömülüymüş. Etrafında çok sayıda selvi ağacı vardı. Hayatında selvi ağacını ilk kez burada gördüm. Mezarın yakınında tuhaf bazı adamlar duruyor ve gelene geçene Tanrı rızası için su ikram ediyorlardı. Etrafında dallardan örülmüş bir çit çekili olan mezarın, kapısının önünde de yüksek ve sivri bir kaya var. Yerli Türkler bize bu azizleri hakkında gerçekten yaşanmış olduğuna inandıkları bir hikâye anlattılar ve adının Arridianus Babo olduğunu söylediler. Söz konusu adam, kesilmiş olan kellesini koltuğunun altına almış ve bu dağları aşmak istemiş. Ama selvilerin bulunduğu yere gelince, selviler birbirlerine doğru eğilip onu geçirmemişler ve böylece burada gömülmesini istediklerini belirtmişler. Her ne kadar ben selvi ağaçlarının birbirlerine doğru eğilmiş olduklarını gözlerimle gördümse de, anlatılanların bir hurafe olduğuna inanıyorum. Ama buraya yolu düşen her Türk, sudan içmeden ve mezarı ziyarete gelmiş olan fakirlere bir sadaka vermeden geçip gitmez.

Dağın eteğinde bulunan büyük bir köyden geçerek sıra dağlar arasından yolumuza devam ettik ve verimli tepelerle çevrili bir düzlüğe geldik. Geceyi İchtima adındaki köyde geçirdik. Dağların eteğinde bundan başka daha dokuz adet güzel ve mamur köy saydım. 16 Mart'ta gene çok yüksek bir dağ silsilesine vardık. Bulgarlar buraya Kapı Derbent [*Capi Dervent*⁸² *id est portus angustarum*] adını veriyorlar. Oysa Sırplar bu dağa İszladi diyorlar. Bu ad dağın altından kaynayan Sladicza akarsuyu ile ilgili. Bu akarsu Osmus adıyla da biliniyor. Dağ, Bukefalos ve Büyük İskender'in atlarına gönderme yapılarak Cavalla Chalastrea adıyla da anılıyor. Latinler bu sıradağlara Orbelli⁸³ dağı” diyorlar. Başkaları ise Herebum veya Erebum adını veriyorlar. Bu yüksek ve

82 *Capi Dervent* [Kapı Derbent]: Meriç nehrinin çıktığı kaynağın doğusundadır.

83 *Orbelus*, *Argentaro* ya da *Egrisu* Dağı. Rumeli ve Bulgaristan arasındaki Balkan dağlarının yüksek bir tepesidir.

aşılması zor üç dağı geçmemiz bütün bir günümüzü aldı. Dağların her birinin üstünde birer kale var fakat hepsi de harap ve tamamen terk edilmiş durumda. Birinci dağın üstündeki bir köyün yanında yüksek bir kapı gördük. Yol tam kapının içinden geçtiği için buraya Kapı Derbent veya *Clausen* [Geçit] deniyor. Trakya ile Bulgaristan'ı birbirinden ayıran bu dağlar arasındaki geçit de burasıdır. Sağ tarafta da güneye doğru Makedonya uzanıyor. Türklerin eline geçmeden önce kalelerin her birinde o ülkenin kendi despotu yaşamış. En son despotun adı Marco Kralowitza⁸⁴ imiş. Bu adam kalesini öyle kahramanca savunmuş ki, sonunda yenilgiye uğradığında, Türkler ona karşı öfkelerinden kaleyi yakıp yıkmışlar. Bulgarlar bu kahraman için bir şarkı düzmüşler ve her toplantılarında, hatta her vesile ile bu kahraman despotun şarkısını söyleyip onu anıyorlar. Sözlerini anlayan için çok acıklı bir şarkı bu.

Üçüncü dağda, bir zamanlar çok büyük olduğu anlaşılan kalenin temellerine rastladık. Ayrıca burada siper olarak yapıldığını tahmin ettiğimiz kalın ve uzun bir duvar da gördük. Üzerinde şu sözler kazılıdır:

P. Hostilius P.S.L. Philadelphus petram inferiorem excidit, titulum fecit, ubi nominacultor scripsit et sculpsit. Sac. Urbano. S.P.

[P. Hostilius P.S.L. Philadelphus, aşağıdaki taşı kesti, oraya tapınının adını yazdı, kentin din adamı S.P.]

Bu dağlara yolu düşen herkes mutlaka buradan geçmek zorundadır. Çünkü her iki tarafta da yüksek kayalıklar vardır. Bizim kabilemize ait bazı kimseler burada yollarını kaybettiler. Örneğin Eustachius Lebel adındaki asilzade gerilerde kaldı ve yolunu şaşırdı, fakat herkes imparatorun elçisinin buradan geçeceğini bildiğinden, yerli Türklerden biri onu buldu ve geceleyin bize getirip teslim etti. Bir zamanlar Hristiyanlar bu kalelerde senelerce yaşamalarını sürdürmüşler, ama Türkler buraya ulaşmak için çeşitli yollardan dolaşarak önden, arkadan kaleleri kuşatmışlar, kaledekileri açlığa mahkûm etmişler ve sonunda amaçlarına ulaşmışlar. Biz oradan ayrıldıktan sonra gene

84 Marko Kraloviç (kralın oğlu). Sırbistan kralı Vlekasın'ın oğlu, Meriç nehri dolaylarında Türkler tarafından yenilince (1371), Makedonya'daki diğer Sırp beyleri gibi Türklere haraç ödemek ve orduya asker vermek zorunda kalmıştır. S. Jirecek, *Geschichte der Serben I* (1911) s. 437, 438.

güzel geniş bir düzlükten geçen bir akarsuya ulaştık. Bir zamanlar akarsuyun iki yakasını birbirine bağlayan kesme taşlardan yapılma büyük, güzel, kemerli köprünün bazı bölümleri suların etkisiyle yıkılmış olduğundan, arabalarımızla nehrin içinden geçmek zorunda kaldık. Yolumuza devamla Tatar Wassar⁸⁵ adı verilen bir pazar yerine geldik. Tatarlar, yılda iki kez buraya gelip ihtiyaçları olan şeyleri satın aldıkları için, yerleşim bu isimle anılmaktadır. Ayrıca yılın belli zamanlarında burada çok güzel atlar da satılmaktadır.

17 Mart günü düzlük bir araziden geçtik. Çevrede gene insan eliyle yapıldığı belli olan çok sayıda düzgün güzel tepecikler gördük. Bazı kimse-ler bunların Makedonya hükümdarlarının mezarları olduğunu söylüyorlar. Başkalarından duyduğumuz kadarıyla da bunlar savaşırken ölen kahraman askerlerin kabirleriymiş ve yöre hâlâ campi Philippici diye adlandırılıyor-muş. Gerek Julius Caesar ve Pompeius, gerekse Augustus ve Cassius burada savaşmışlar. Vergilius, *Georgicis*'de şöyle demektedir:

*Romanas acies iterum videre Philippi.*⁸⁶

[Filibe Roma birliklerini yeniden gördü.]

Yolumuz üzerinde gene bir akarsu vardı. Bulgarlar buna Morissa [Meriç] diyorlar. Latinler ise *Hebrum fluvium* veya *Strimonium* adını veriyorlar.⁸⁷ Nehir boyunca yolumuza devam ettik ve bir tahta köprüden nehrin öbür yakasına geçerek vakitlice Filibe'ye ulaştık ve kentin ortasında bulunan güzel bir kervansarayla yerleştik.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

FİLİBE KENTİ

Philippos'un kenti demek olan Philippopolis [Filibe], Büyük İskender'in babası Philippos tarafından kurulmuştur. Rodop dağının⁸⁸ ete-

85 *Tatar Wassar*: Filibe'nin kuzeybatısında bulunan Tatarpazarı.

86 I 490 (Lubenau: Romanus-videri).

87 Yazar burada yanılmaktadır.

88 Günümüzde Despoto Planina.

ğindeki bu kente bir zamanlar Crenides, [Altın kuyusu], Trimontium ve Ponitropolis de denmekteydi. Filibe eskiden Makedonya krallığının başkenti ve sınır karakoluydu, Aziz Paulos'un ifadesine göre de özgür bir kent idi. Yakınındaki Siderocapsa veya Chrysites adındaki beldede muazzam bir altın madeni bulunmaktadır. İlk kez Büyük İskender'in babası, *Credinas fodinas*'ı bulduğunda, buradan çıkarılan altından, aureos philippicos'u [Philippos altını] bastırmıştır. Türk hükümdarı da her gün burada çalıştırdığı Bulgarlara toprağı kazdırarak altın çıkarttırmaktadır. Fakat bu altın madeni ilk kez Hristiyan Almanlar tarafından işletilip altın paralar basıldığı için, Bulgarlar maden ocağında ve para basımı sırasında kullanılan Almanca terimleri hâlâ korumaktadırlar, örneğin *Schmelzoven* [ergitme potası], *Treiboven*, *Stempel* [mühür], *Hammer* [çekiç], *Zihezang* [çekme maşası] gibi. Ayrıca ocakların bulunduğu yerde değirmenleri döndüren iki su kanalına Amerpach ve Kipprich adı veriliyor. Filibe, çok güzel bir arazi üzerinde kurulmuş olup, geniş bir alanı kaplıyor. Fakat binalar ve evler, genelde Türklerde âdet olduğu gibi kerpiçten ve gayet derme çatma yapılmış, yer yer özensiz bir biçimde onarılıp insanların barınabilmelerine yetecek duruma getirilmiş. Kent 1363 yılında Türk hükümdarı Amurathe Primo [I. Murad] tarafından fethedilmiş. Bu padişah daha sonra Sırbistan hükümdarının hizmetkârı tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür.⁸⁹ Kentin içinde kayalıklardan oluşan beş tepe bulunmaktadır. Bunlardan ikisi alçak, diğer üçü yüksek tepelerdir. Yüksek olanlar⁹⁰ şehrin tam ortasında sıralanmaktadır. Her birinin üstünde vaktiyle birer şato bulunmaktaymış ve üç tepe bir surla çevriliymiş. Günümüzde bu surların temelleri ve her iki tarafta büyük kapılar, duvar kalıntıları görülmektedir. Ayrıca tepelerin doruğunda da eskiden yapıların bulunduğu anlaşılıyor. Birinde küçük bir kiliseye benzeyen harabenin henüz yıkılmamış olan duvarlarında Hristiyan dinine ait resimler seçilmektedir. Fakat bunların büyük bir kısmı kazınarak tanınmaz hale getirilmiş. Soylu aileden gelen birçok kişinin ismi de duvarlara kazınmış. Ben de yanımdaki bıçakla bunların yanına kendi ismimi yazdım. Diğer iki tepenin üzerinde bir zamanlar çok güzel şatoların, sarayların bu-

89 I. Murad 1389 yılında Sırlara karşı sürdürdüğü savaşta galip geldikten sonra öldürülmüştür.

90 Nebet (Nöbet?), Sahat ve Djendem tepeleri.

lunduğunu söylüyorlar. Kayalardan birinin üzerinde, meclis veya mahkeme toplantıları sırasında kral Philippos'un oturduğu yeri de gösterdiler. Bu kaya tıpkı güzel bir koltuğa benzemektedir. Kafilemizden birkaç kişi ile anlaşılarak, tüm kenti ve etrafını görebilmek için kayaların tepesine tırmandım. Fakat kendimizi tırmanmaya kaptırıp o kadar ileri gittik ki, geri dönüşümüz hayli zor ve tehlikeli oldu. Eğer Makedonyalılardan biri bize yolu göstermemiş olsaydı, orada mahsur kalacaktık. Bu şehir vaktiyle tüm ülkenin süsü ve tacı olacak şekilde özenle inşa edilmiş. Meriç ırmağı tarafından sulanan çevredeki tüm tarlalarda pirinç yetiştiriliyor. Tıpkı bizim ülkemizde buğday yetiştirildiği gibi. Bir zamanlar Paulos ve Silas Meriç ırmağının kıyısında vaaz verirmiş ve Havariler tarihinde, bölüm 16'da yazılı olduğu üzere, erguvan rengi boya satan Lidia da⁹¹ burada Hıristiyanlığı kabul etmiş. Kentin evleri tümüyle tepelerin çevresine inşa edilmiş ve böylece de çok büyük ve hoş bir kent düzeni oluşmuş. Şehrin dolayları şaşılacak kadar geniş, düz bir arazi olup içinde gözün takıldığı bir tek yükselti bile yok. Her taraf verimli tarlalarla kaplı. Bir zamanlar şehrin sağlam ve korunaklı surlarla çevrili olduğu kayalık dağların dibinde gördüğümüz birçok büyük duvar kalıntısından ve duvarların arasındaki büyük, sağlam kuleden anlaşılıyor. Burada eski yazılar veya eski eserler bulamadım. Sadece kentin dışında iki tane kubbeli kabir ve bunun biraz uzağında da kayaların içine oyulmuş bir mezar gördüm. Mezar açıldı ve derinliği diz boyu idi. Yerliler, bunun bir Makedonya kralının mezarı olduğunu ileri sürüyorlar. Ayrıca yol kenarlarında sık sık kar gibi beyaz mermerden yapılma gayet büyük, güzel lahitlere rastlanıyor. Zira Makedonyalılar, çok özel bir durum söz konusu olmadıkça ölülerini ne yakarlar, ne de toprağa gömerlerdi. Hepsini kentin dışına taşırlardı. Bu lahitlerden birinde şu yazı vardı: *Neviae Musae in testamento*. Bir başka lahitte: *C. Vibii Corn. Quarti*. Bunun dışında olağanüstü yüksek, büyük, sivri ve bir dikilitaşın tepesini andıran bir taş gördüm, üzerinde şu yazı var: *Olim sepulch. C. Vibii Cor.* [Bir zamanlar C.Vibii Cor.'un mezarı idi.]

Kentte pek çok hamam, cami ve kervansaray inşa edilmiş. Bizim konakladığımız kervansaray şimdiye kadar gördüklerimizin en güzeliydi.

91 Lidia: Hıristiyanlığı ilk kabul eden ve örnek bir yaşam sürerek dini yayan misyoner kadın.

Meriç'in kıyısında da çok güzel yeni yapılmış bir kervansaray var. Bu ırmağın dolaylarında bol Turna kuşu avlanmakta ve başka yerlerde böyle güzellerinin bulunmadığı ileri sürülmektedir. Nitekim Plinius da bundan söz etmektedir: "*Strimoniae grues etc.*" Haemus [Balkan] ve Rodop dağları buradan iki sıra halinden Konstantinopolis'e kadar uzanmaktadır. Bu dağlarda pek çok kartal, yaban kazı ve çeşitli başka kuşlar avlanabilmektedir.

Bu gece Sayın Elçi'nin hizmetkârı olan Stephanus Russo adındaki Sicilyalı -ki bir zamanlar Türk kadırgalarında esir olarak bulunmuş- yeniçerilerden birini adamakıllı hırpalamış. Çünkü yeniçeri Nostiz adındaki soylu gence saldırıp ona tecavüz etmeye kalkışmış. Çocuk avaz avaz bağırırmışsa da, herkes uykuda olduğundan kimse sesini duymamış. Sadece sözünü ettiğim Stephan uyanmış ve çocuğun imdadına yetişip onu yeniçerinin elinden kurtarmış. Türkler bu sapıklığı günah saymadıklarından, ülkede çok sık rastlanıyor. Elbette ki bu durum barbar milletler için şaşılacak bir şey değil. Ama buna karşın ben Konstantinopolis'te bulunduğum sırada böyle bir ayıbı işlerken yakalanan birinin hadım ettirildiğini biliyorum. Roma'da bu tür günahlar çok daha yaygın, üstelik hayvanlarla, örneğin keçilerle cinsel ilişkide bulunanlar da var. Ama papa her şeyi affettirmek yetkisine sahip. Bir tek Kuddas ayini bütün kirleri paklıyor. Ben Roma'da bulunduğum sırada, bana Cardinal Matruti'nin⁹² evinde boynuzları ve toynakları yaldızlanmış keçiler gösterdiler. *Sed de his satis*. [Ama bu konuda söylediklerimiz artık yeter] Hristiyanlar hakkında böyle şeyler duymak çok utanılacak bir durum.

18 Mart günü bulunduğumuz yerde kaldık. Bir aralık kervansarayın önüne yanında bir koçla birlikte bir Türk geldi ve hayvanı ile bir sürü marifet gösterdi. Koç, adam şarkı söyleyince dans ediyor, yüksek bir merdiveni çıkıp iniyor, dört ayağıyla adamın tek eli üzerinde durabiliyordu. Hayvan, sahibinin bir komutu üzerine sadece küçük çıtalar çakılı bir direğe tırmanıp ancak bir el genişliğinde olan tepesinde dört ayağı üzerinde durdu, bir hal-kanın içinden atlayıp geçti, iki arka ayağının üzerinde yürüyerek ön ayakları ile bir bardak taşıdı, iki ön ayağı ile bir kılıcı tutarak arka ayakları ile Macar

92 Burada kastedilen kişi, büyük bir olasılıkla Kardinal Ludwig Baron von Madruzzo (ölümü 1600) olmalı. Bu kardinal, Trident konsili tarihinde adı geçen Trident piskoposu Christoph Baron v. Madruzzo'nun ardıdır.

halk danslarını taklit etti, insan gibi takla attı, at bindi, ölü gibi yerde hareketsiz yattı, sonra da efendisi ona Türkçe “kasap geliyor” diye seslenince, hemen dört ayak üstüne kalkıverdi. Kısacası, adam koçu ile öyle maskaralıklar sergiledi ki anlatmakla bitmez. İşte akli olmayan bir hayvanı bile böyle eğitmek mümkünken, uzun uğraşlara rağmen bazı insanlara asla bir şey öğretilmiyor.

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

EDİRNE YOLCULUĞU

19 Mart günü güzel bir vadide taştan yapılma kemerli bir köprü üzerinden Meriç ırmağının karşı yakasına geçerek Kagiali⁹³ adı verilen bir köye vardık. Bu köyde tümüyle Hristiyanlar yaşıyor ve onlara Moreh diyorlar. Bunlar İlirya veya Sclavonya dilini konuşuyorlar. Benim görüşüme göre onlara verilen bu ad, eskiden Akha denilen Mora bölgesi ile ilgili, zira Akha kralığında da İlirya dili konuşulurdu. Kafitemiz bir çiftlik evine konuk oldu. Orada Kudüs'ten gelip bir yeniçerinin refakatinde Ragusa'ya gitmekte olan bir yolcu grubu ile karşılaştık. Bu grupta bulunanlar: Genç Thurm kontu soylu B. Henricus Mathias ve birinin adı Rudolph Gall olan iki hizmetkârı, Nürnberg eşrafından Bay Carolus Nutzel ve Pomeranyalı bir asilzade olan Kolbergli Ambrosius Theschmer. Yolcular Ragusa'dan sonra Venedik'e doğru yola devam edeceklerdi. Yukarıda sözünü ettiğim kont, uzun yolculuktan dolayı kendini iyi hissetmediğinden, ona bazı ilaçlar verdim ve o da bana Kudüs'ten birçok kutsal eşya ile birlikte getirdiği, her iki tarafına kutsal nesneler yerleştirilmiş olan sedir ağacından yapılma bir haç armağan etti. B. Carl Nutzel de bana Sina dağından ve Azize Katharina dağından aldığı birer taş verdi. Pomeranyalı Ambrosius Teschner bu gibi şeylere önem vermiyordu ve yol arkadaşlarının böyle saçma sapan eşyanın hamallığını yapmaları ile alay ediyordu. Kont, Katolik olmamakla beraber, memleketine yeni ve değişik bir şeyler götürmek için Kudüs'te çok para harcamıştı. Her üç yolcunun üzerinde de Türklerinkine benzer sarı atlastan giysiler vardı.

93 Kagiali: Meriç'in sol kıyısında bulunan Kayalı köyü.

Daha sonra çok dindar bir beyefendi olan soylu kontun Konstantinopolis'te bulunan Bay von Eitzingen'e yazdığı mektuptan öğrendiğime göre, bu yolcu grubu, yollarına devam ederken Türk eşkiya çeteleri tarafından soyulmuşlar ve canlarını zor kurtarmışlar.

Akşam olunca Bay von Eitzingen'in kuryesi Sigmundt Ostosowski, Konstantinopolis'e gitmek üzere Viyana'dan geldi. Elçi Beyefendi ona beraberinde götürmesi için gelişimizi bildiren bazı mektuplar teslim etti.

20 Mart günü iki köyden geçtik, sonra gene Balkan dağlarının bir devamı olan ve Ege Denizi'ne kadar uzanan büyük bir dağ silsilesini aşarak kesme taşlardan yapılmış bir köprüye ulaştık. Hemen yakınındaki Haramanlı adındaki küçük köyde güzel bir kervansaray bulduk ve orada konakladık.

21 Mart'ta geceyarısı kalktık ve öğleye doğru, saat 10 dolaylarında yeniden Meriç nehrine ulaştık. Bu nehir Filibe'den sonra yoluna devamla burada *Mustapha Bassa*⁹⁴ *Turli Carabassarai* denilen bir pazar yerinden geçiyor. Buraya Spitel adı da verilmekte. Irmağın üzerine kesme taşlardan yapılmış 23 kemerli çok güzel ve görkemli bir köprü inşa edilmiş. Uzunluğu 400 adım kadar. Köprünün yakınında Türklerin kutsal saydıkları bir kişinin mezarı var ve burada gelen geçen yolculara Tanrı rızası için su dağıtılıyor. Mezara pek çok geyik boynuzu takılı ve Türklerin *derviş* dedikleri dindar adamlar geceleri mezarın çevresinde koyun postları üstünde yatıyorlar. Pazar yerinde 135 adım uzunluğunda ve 35 adım genişliğinde çok güzel büyük bir kervansaray var. İçinde 300 atın rahatça barındırılabilmesi amacıyla inşa edilmiş olduğu, iki tarafta da 150 adet atın duracağı yerlerin ve her birinin önünde birer ocağın yapılmış olmasından anlaşılıyor. Böylece her yolcu atının bulunduğu yerde küçük bir ateş yakıp orada yemeğini yiyebilir. Daha ilerde başka yerlerde gördüğüm kervansarayları da etraflıca anlatacağım. Kervansarayın yakınında güzel bir cami, bir hamam ve bir imaret de yapılmış. Vaktiyle burada büyük bir kale varmış, fakat şimdi tamamen yıkılmış.

Kervansarayın karşısında arabaların konabileceği büyük bir bina var. İçerde canlı iri bir kartal barındırıyorlar. Burası oldukça büyük bir yerleşim. Pazar yerinin çevresinde güzel evler ve her birinin arka tarafında doğu ülkelerine özgü çeşitli meyve ağaçlarının bulunduğu bahçeler var.

94 Dsır Mustafa [Cisr-i Mustafa Paşa].

22 Mart'ta gene geceyarısı yola çıkarak sabahın erken saatlerinde Adrianopolis'e vardık ve güzel, yeni bir kervansaraya yerleştik.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EDİRNE KENTİ

Adrianopolis kentine Türkler Edreni [Edirne] diyorlar. Bu kent Uscada ve Oresta tarafından kurulmuştur ve uzun süre Oresta kentinin kurucuları tarafından Uskadama⁹⁵ diye adlandırılmıştır. Bu kentte yaşamaktan büyük keyif duyan İmparator Hadrianus, onu geliştirip büyütmüş, güzel saraylarla antika eserlerle süslemiş ve ona kendi adını vermiş. Bundan böyle de bu kent Adrian'ın kenti demek olan Adrianopolis adıyla anılmış. Günümüzde artık o dönemde yapılan saraylar ve antika eserler ortalıkta görülmiyorsa da burası uzun süre Trakya'nın başkentiymiş. Türklerin hükümdarı I. Murad, 1363⁹⁶ yılında, yani Filibe kentini ele geçirdiği yılda, Edirne'yi de fethedince, imparatorluğunun başkentini Bursa'dan buraya nakletmiş. Sultan I. Murad, Cenovalıların yardımıyla Marmara denizini geçerek Asya'dan Avrupa'ya ayak basan, Gallipoli [Gelibolu], Abydos ve Sestos'u ele geçiren ilk Türk hükümdarıdır. Konstantinopolis'ten hareket ederek söz konusu yöreye yaptığım yolculukları ilerde daha ayrıntılı olarak anlatacağım. Meriç nehri bu kentin yakınından, gayet geniş yer kaplayan bir akarsu halinde geçer ve burayı bölgelere ayırır fakat derinliği fazla değildir. Şehrin dolaylarında iki nehir daha vardır: Timsa [Tunca] ve Harda [Arda]. Bunlar da Meriç'e kavuşurlar ve birleşerek Ege Denizi'ne akarlar. Bu ırmakların üzerinden geçen birkaç yüz kulaç uzunluğundaki taş köprü iki yakayı birleştirmektedir. Balkan dağlarındaki karın çokluğuna ya da azlığına göre, bu ırmakların suyu da artar veya eksilir. Gün olur, Meriç nehri o denli kurur ki, at üstünde veya yaya olarak üzerinden geçilebilir. Ama bazen bir saat içinde sular kabarır ve insan nereye kaçacağını şaşırır. Meriç, çevresindeki bütün tarlaları suladığından, burada bol miktarda pirinç ve özellikle soğan, turp,

95 Orestias veya Uskadama.

96 1361. I. Murad 1366 yılında burayı başkent yapmıştır.

maydanoz gibi çeşitli sebzelerin yetiştirilmesine olanak sağlar. Bunlar da hep Konstantinopolis'e gönderilir. Kısacası kentin toprağı çok verimlidir.

1397⁹⁷ yılında *Sultan Baiazethes* [Bayezid], *Tamerlano* [Timurlenk] tarafından esir alındığında, bu kent Türklerin elinden çıkmıştı. Fakat oğlu *Moise*, [Şehzade Musa Çelebi] kenti yeniden ele geçirdi ve Türkler, imparatorluğun payitahtını tamamen bu kente taşıdılar. Amurathes Secundus [II. Murad] ve Mahumetes Secundus [II. Mehmed] burada yaşadılar, ta ki sözünü ettiğim II. Mehmed, 29 Mayıs 1453 tarihinde Konstantinopolis'i fet-hedene kadar.

Kentin sağ bölümü fazla büyük değildir; etrafı daire biçiminde bir surla çevrili olmakla beraber, bu da yer yer zarar görmüş durumdadır. Bu bölümde yerleşmiş olan Rumlardan ve Yahudilerden şarap satın almak da mümkün. Ama Türklerin şarap bulundurmaları yasak. En güzel yapılar, evler ve saraylar kentin dışında bulunuyor, çünkü Türkler surların içinde oturmayı sevmezler. Kentin dışında Türklerin *Besenstein* [Bezistan-Bedes-ten] adını verdikleri iki büyük ve önemli alışveriş binası var. Bu kelime Arapça keten veya pamuklu kumaş anlamına gelen "Bez" sözcüğünden gelmektedir, yani Bezistan, bezlerin, kumaşların satıldığı yer demektir. Nitekim Bezistan'da çok değerli erguvan renkli, sırmalı dokumalar, keten ve ipek kumaşlar satılmaktadır. İlerde Konstantinopolis kentini tanıtırken bu konuyu daha ayrıntılı olarak anlatacağım. Bezistan binası öyle büyük ve uzun ki, bir ucundan bakılınca öbür ucu görülemiyor. İçerde sırmalı, ipekli dokumaların, incilerin, mücevherlerin, samur, kaplan, panter kürklerinin satıldığı birçok irili ufaklı dükkân, üstü kubbeli mağaza var. Ayrıca burada kılıç, kalkan, kama, semer, gümüşle ve değerli taşlarla süslü eğer takımları, Bursa, Ancira [Ankara] ve hatta Karaman'dan getirtilip Anadolu'dan Gelibolu'ya geçirilen Türk ve İran halıları satılmaktadır. Bu binaların dışında, şehrin çevresinde zanaatkârların kendi ürettikleri eşyayı sattıkları birçok dükkânlar, mağazalar da bulunmaktadır. Ayrıca çok sayıda aşçı ve şerbetçi dükkânında çeşitli yiyecek ve içecek de hazırlanmaktadır. Örneğin vişne, ayva, incir, elma, şeftali ve daha bir sürü meyve şerbet yapmak için değerlendirilir. Yaz günlerinde bu şerbetlerin içine Bursa'daki Uludağ'dan

97 Doğrusu 1402'dir -ç.n.

buraya getirtilen iri buz parçaları konur. Aşçı dükkânlarında pişmiş veya kızartılmış et ve balık ucuz fiyata satılmaktadır. Ayrıca büyük özel mağazalarda sadece keyif ve eğlence için yemişler de satılır. Kuru üzüm, kuru incir, ceviz, fındık, fıstık çeşitleri, taze badem, hurma gibi yemişler çuvallara tıka basa doldurularak Afrika'dan buraya getirtilirler. Burada bulunan malzeme anlatmakla bitmeyecek kadar çoktur.

Kentin dışında birer sanat eseri sayılabilecek birçok cami ve hamam da bulunmaktadır. Özellikle bunların ikisi çok önemlidir. Birincisi III. Murad'ın babası olan II. Selim tarafından bir tepenin üstüne inşa ettirilmiş olan camidir [Selimiye Cami]. Tüm Türk hükümdarlarının ve paşalarının yaptıkları gibi, 1570 yılında Kıbrıs'ın fethi sırasında adadan yağma ve gasp yoluyla kazanılanlar buraya harcanmıştır.

Türkler bir kenti veya bir ülkeyi fethettikleri zaman, ellerine geçirdikleri bütün paraları cami, hamam, imaret, kervansaray ve din adamlarının ya da yoksulların barındıkları konutlara harcamaktadırlar. Oysa Sultan Murad, yaşamı süresince hiçbir yer fethetmediği için, bir cami veya başka bir bina yaptırmamıştır. Yukarda sözünü ettiğim cami öyle büyük ve güzel ki, tüm Türkiye'de eşine rastlamak mümkün değildir. Orada bulunduğum sırada inşaat henüz bitmemişti. İşçiler, avluda, okul binasında, öğrencilerin barındırılacağı ve birkaç yüz adet olması tasarlanan hücrelerin yapımında henüz çalışmaktaydılar. Burada Hristiyan ailelerden toplanan "onda bir" çocuklar⁹⁸ [devşirmeler] yetiştirilecekti. Kentin çizimlerinde bunu da gösterdim. Caminin birbirine tamamen eş biçimde inşa edilmiş dört minaresi ve her birinin çok güzel, Türklerin tarzına göre yapılmış üç şerefesi var. Din adamları gece gündüz her üç saatte bir bu şerefelerden cemaati ibadete çağırıyorlar. Minarelerin içinde salyangoz kabuğu gibi kıvrıla kıvrıla yukarıya kadar çıkan üç ayrı merdiven var. Bu merdivenlerden çıkanlar birbirlerini görmeden konuşabiliyorlar. Dört minareden birine yakın zamanda yıldırım düşmüş, ama zavallı Hristiyan köleler onu yeniden en mükemmel biçimde onarmışlar. Binanın içi, altı, üstü ve çevresi tamamen beyaz, kırmızı ve yeşil mermerle kaplanmış, kubbesi de Türklerin yapı tarzında yuvarlak inşa edilmiş. Din adamları, caminin orta yerinde bulunan şahane güzellik-

98 Bu konu hk. bkz. Zinkeisen a.a. O III. s. 217 v.d.

te mermer bir çeşmeden bize su verdiler. Gün doğusu yönünde duran iki muazzam şamdanda beyaz mumlar dikiliydi. Tıpkı bizim kiliselerimizdeki sunaklarda olduğu gibi. Camide daha pek çok başka süslemeler vardı, örneğin kandillerin arkasına konmuş olan yaklaşık 5000 adet Şam çeliğinden yapılma küre biçimindeki ayna, kandillerin ışığını yansıtmakta ve caminin içinde sanki büyük bir ateş yanıyormuş izlenimini yaratmaktadır. Bu kandillerde günde 60 Pfd. yağ yakılmaktadır. Ayrıca caminin her tarafında birkaç yüz adet devekuşu yumurtası asılı. Kapı pervazları çok değerli mermerden yapılmış ve üzeri yaldızlı gül motifleriyle süslenmiş. Sedir ağacından yapılma kapılar sanatkârane biçimde işlenmiş. Kapıdaki tüm sürgüler, menteşeler, tutacaklar, kilitler altınla kaplanmış. Ön avluda bulunan çok güzel büyük bir çeşmenin çevresindeki pirinç borulardan sürekli su akıyor, çünkü Türklerde camiye girip çıkarken yıkanmak âdetidir. Çeşmenin her tarafı ustalıkla işlenmiş mermerle kaplı. Avluya bakan ve camiye çepeçevre dolanan revakların sütunları yekpare mermerden yapılmış, her biri 10 kulaç yüksekliğinde ve çevresi iki kulaç genişliğinde. Sütunların yapımında çalıştırılan esirlerin bize söylediklerine göre, her biri bir ton altından daha değerliymiş. Caminin birçok yerindeki pirinç borulardan sürekli su akmaktadır. Türkler bu sularla yıkanıyorlar. Bu kadar yüksek bir yerde suyun hiç eksilmeden akması bir mucize. Hükümdarın orada bulunduğu zamanlarda dinlenebilmesi için caminin bitişiğine çok güzel odalar yapılmış. Ayrıca güzel bahçeler, hamamlar ve yoksulların, düşkünlerin barınabileceği, Türklerin kutsal insanlar saydıkları dervişlerin yaşadıkları binalar da inşa edilmiş. Burada binlerce *Atsamoglane* [Acemioğlan],⁹⁹ yani Hristiyan çocukları da eğitilmektedir. Bunlara savaşa katılabilmeleri için çeşitli silahların kullanımı öğretiliyor. Daha önce de sözünü ettiğim gibi, bunların kalacakları hücrelere ilaveler yapılıyor. Bu bina yüksek bir yerde bulunmasından dolayı, çok uzaklardan görülebilmektedir.

II. Murad Camii de çok büyük olmakla beraber Sultan Selim Camii ile kıyaslanamaz. Onun da dört minaresi var, bunlardan ikisi üç şerefeli, diğer ikisi ise sadece iki şerefelidir.

99 "Atsam oglane" (Acemioğlanı) hk. bkz. Zinkeisen a.a. O. III. s. 223 v.d.

Türk hükümdarları Edirne dolaylarındaki dağlarda, küçük su birikintilerinin yakınında ve Meriç nehri kıyısında kuş avına çıkmaktan büyük zevk alırlarmış. Yaban ördekleri ve kazları, balıkçıl kuşları, turnalar, yavru kartallar buralarda bol miktarda avlanırmış. Çoğu kez turnalar, yavru kartallara sivri gagalarını saplayıp onları öldürürlermiş.

23 Mart günü Edirne’de kalıp dinlendik ve ben bu zamanı kente ait çizimler yaparak değerlendirdim.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EDİRNE’DEN AYRILIŞIMIZ

Hava giderek daha çok ısındığı için, Edirne’den geceye doğru, saat 9’da yola çıktık ve 24 Mart günü sabahın erken saatlerinde, güneşin doğuşu ile birlikte Hapsala [İpsala] adında şirin bir köye veya pazar yerine vardık. Burada da yan yana güzel bir kervansaray, hamam, hastahane ve cami inşa edilmişti. Biz kervansarayda konakladık. Bütün bu binaları Sigeth” [Zigetvar] fatihi Mehmed Paşa [Sokollu] yaptırmış. Hem Süleyman’ın, hem Selim’in hem de Murad’ın çok önem verdikleri ve tüm vezirlerin başı konumunda olan bu kişi, aslında Hırvat halkındanmış. Mehmed Paşa, Collabitz beylerinin yakını olmakla övünmektedir. Ayrıca Roma İmparatoru’nun Konstantinopolis’e gönderdiği elçilerden Bay Ungnad ile de sekiz yıl boyunca çok yakın ve özel dostluk ilişkileri sürdürmüştür. Bu Paşa, daha sonra III. Murad’ın yönetimde olduğu dönemde, Konstantinopolis’teki padişah sarayının kamuya açık *Divan*’ında bir deli tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür. Bu deli aslında bir *Spahi* [Sipahi] imiş ve tüm Türkiye’de eşi bulunamayacak kadar güzel bir karısı varmış. Mehmed Paşa bu kadını elde etmek için sipahiye, iyi bir mevki vaat etmiş. Sipahi de onu reddedememiş, fakat bu meseleye o kadar içerlemiş ki, aklını kaçırmış. Günün birinde bir mektup hazırlamış, giysisinin içine gayet sivri ve keskin bir kama yerleştirmiş. Mektubu Paşa’ya vermek bahanesiyle Divan’a gitmiş. Paşa mektubu almak için öne doğru eğildiğinde, sipahi onu birkaç yerinden bıçaklamış. Paşa’nın karısı bu adamı parçalattırmak suretiyle idam ettirmiş.

Bu yerleşimde diğerlerine oranla sade görünümlü iki kervansaray daha var. Akşama doğru saat 4 dolaylarında oradan ayrıldık ve kısa süre sonra bir acı su kuyusu olan yüksek bir dağa ulaştık. Bütün gece boyunca birçok dağı aştık, vadilerden geçtik. Buraların genelde güvensiz yerler olduğunu söylüyorlar. Gece olunca, Slavların Balatz dedikleri Eskibaba [Babaeski] adındaki yerleşime ulaştık. Burada *Halibassa* [Ali Paşa] tarafından çok güzel bir cami¹⁰⁰ yaptırılmış ve Mustafa Paşa da gösterişli bir kervansaray inşa ettirmiş. Ayrıca çok eski küçük bir Rum kilisesi de var ve içinde Sares Soldak adında bir Hristiyan gömülü. Mezarın üzerinde sürekli bir kandil yakılıyor ve başucunda da demirden yapılmış bir ok ve yay asılı duruyor. Ayrıca duvarlara ölenin avlamış olduğu geyiklerin, alageyiklerin boynuzları, yürürken kullandığı iki değnek, başına geçirdiği beyaz keçeden yapılmış ve her yanına uzun tüyler takılı geniş ve uzun bir külah da asılmış. Mezar, kaymaktaşından yapılmış olup, on bir kulaç boyunda. Pek çok kişi bunun Aziz Nikolaos'un mezarı olduğunu ileri sürüyor. Gerçek yolculuğum sırasında gerekse Konstantinopolis'te sık sık gördüğüm kadarıyla, Türkler de azizlerinin mezarına geyik ve alageyik boynuzları yerleştiriyorlar ve ölen kişinin hayattayken bu hayvanları evcilleştirdiğini, bunların tıpkı bir köpek gibi her yere onun peşinden gittiklerini ileri sürüyorlar. Konstantinopolis'te ve Bursa'da bu gibi hayvanlar mezarların yakınından ayrılmıyorlar ve bunlar Tanrı'nın ismi anıldığı zaman yere eğilmeye alıştırılmışlar.

25 Mart akşamı yeniden yola çıktık ve 26 Mart sabahı saat 7'de Perigas veya Pirgas denen yere vardık. İlirya dilinde buraya Bugkgahr¹⁰¹ diyorlar. Vaktiyle burası çok güzel bir kentmiş ve Pergula adıyla tanınırmış. Dağlar arasında kalmış şirin bir vadiye bulunan bu yerleşim hâlâ bir pazar yeri olarak tanınıyor. İçinde güzel bir kervansaray, onun gerisinde de etrafı bir duvarla çevrili dört köşe bir kule var. Paşa buraya geldiği zaman, orada kalmış. Yan tarafında yüksek bir duvarla çevrili güzel büyük bir bahçenin ortasında Paşa'nın kadınlarının oturduğu gösterişli bir bina var. Binanın çatısı gayet geniş olup çevresini dolanan bir geçidin de üstünü örtüyor. Geçidin

100 Semiz Ali Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmış olan cami –ç.n.

101 Bugkgahr: Zzatal Bourgas. (Sözü edilen kent Lüleburgaz'dır –ç.n.)

bir yanında mermerden yapılma şahane bir çeşme, öbür yanında da gene mermerden yapılma içinde balıkların yüzdüğü bir havuz bulunuyor. Bahçenin içinde gene aynı şekilde mermerden yapılma Paşa'nın karısına ait bir soğuk su hamamı ve bahçenin yanında da güzel, büyük bir sıcak su hamamı var. Bu kervansaraydaki aşevine uğrayan her kişiye, gelen kim olursa olsun, ister Türk, ister Hristiyan veya Yahudi, üç gün boyunca günde üç kez olmak üzere bedava koyun eti ve pirinç yemeği verilmektedir. Oysa diğer konukevlerinde yalnız bir defaya mahsus yemek sunulur. Bu kervansarayın yılda 30.000 Macar Fr. geliri vardır. Kervansarayın karşısına şahane güzellikte bir cami inşa edilmiş. Sütunları mermerden olup, avlusundaki mermer çeşmenin [şadırvanın] etrafı çok sayıda kestane ve beyaz dut ağacıyla çevrilidir. Dut ağacının yapraklarını ipek böceklerinin tırtıllarını beslemek için kullanıyorlar. Burada özellikle din adamları, vakitleri bol olduğu için, çok miktarda ipek böceği yetiştiriyorlar. Caminin yanında duvarla çevrili çok güzel bir bahçe daha var. Bütün bunları Hafsa'da da birçok eseri bulunan ve bir süre önce bıçaklanarak öldürülen Mehmed Paşa yaptırmış ve daha hayattayken vakıf haline getirmiş. Binaların tümünün çatısı kurşunla kaplanmış.¹⁰² Türklerin çoğu, yaptıkları iyi işler ve faydalı eserler yüzünden cennete layık görüleceklerini sanıyorlar.

Akşama doğru Sayın Elçi, kâhyası Dionisius Knotzer'i bir haber iletmek üzere Konstantinopolis'e gönderdi. Kısa süre sonra biz de yola çıktık. Fakat gece bir eşkiya çetesi yolumuzu kesti. Bize saldırmaya niyetlendilerse de, kabilemizin tüfeklerle donatılmış olarak düzenli bir biçimde yola devam ettiğini görünce, onlardan güçlü durumda olduğumuzu anladılar ve kaçmayı yeğlediler.

Ama bize refakat eden yeniçeriler onların peşini bırakmadılar. Biz de arkalarından birkaç el ateş ettikse de, karanlık yüzünden kimseyi vuramadık.

27 Mart günü sabah erkenden Czurlı'ye [Çorlu] vardık. Burasının Edirne ile Konstantinopolis arasındaki mesafenin tam ortasında olduğunu söylüyorlar.

¹⁰² Sözü edilen yapılar Sokollu Mehmed Paşa külliyesine aittir ve Mimar Sinan'ın en güzel eserlerindendir -ç.n.

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇORLU BELDESİ

SYLIBREA'YA GİDİŞİMİZ VE YOLDA GÖRDÜKLERİMİZ

Çorlu beldesi imparator Leone Tzurolloe tarafından kurulmuştur. Burası Mısır, Suriye ve Filistin'i fetheden (1516) ve Mısır sultanlarının, Arapların ve Memlukların egemenliğini yıkan Selimus¹⁰³ ile babası Baiazetho¹⁰⁴ arasındaki savaş sebebiyle tanınmıştır. Bu savaşta Selim zor duruma düşmüş, değerli atı *Carabouluck* [Karabulut] ile kaçarak canını kurtarmış ve kayınpederi olan Tatar hanına sığınmıştır. Daha sonra babasının yerine tahta geçtiğinde, sık sık buraya gelip kalırmış, 1520 yılının Eylül ayında da burada ölmüş. Denize yakın olan bu belde günümüzde çok bakımsız durumda. Birkaç cami dışında bir de kervansarayı var, fakat terk edilmiş ve harap bir halde olduğundan orada konaklayamadık ve caminin avlusuna yerleşmek zorunda kaldık. Akşama doğru yeniden yola çıktık. Biraz yüksekçe bir yere vardığımızda, karşımızda denizi ve üzerinde gidip gelen birçok irili ufaklı gemiyi görünce, artık Konstantinopolis'e çok yaklaşmış olduğumuzu anladık. Bütün gece boyunca güzel bir düzlükten geçtik. Gün ağarmaya başlayınca Konstantinopolis kentinin ilk önemli belirtileri olan gayet derin kazılmış bir hendek ve topraktan oluşturulmuş bir set ile karşılaştık. Son Rum imparatorları Hellespont'tan [Çanakkale Boğazı] Tuna'ya kadar böyle bir hendek kazdırıp Tuna nehrinin sularını Hellespont'a kadar yönelterek Konstantinopolis'in çevresindeki tarlaları ve çayırları düşmana karşı güvence altına almak istemişler. Fakat o dönemde yaşlı bir adam ortaya çıkmış ve demiş ki: "Rum [Doğu Roma/Bizans] imparatoru, ülkesini Tuna nehrinin sularıyla bir koruyucu duvar gibi çevirse bile, tıpkı hendeğin dışındaki topraklar gibi, ülkesini de Türklerin işgalinden kurtaramaz. Çünkü bu Barbarlar buraları ele geçirmeye çok heveslidirler. Rumlar [Doğu Romalılar] ise cesaretlerini kaybettiklerinden ülkelerini savunamayacak kadar umutsuz ve gayretsizdirler. Dolayısıyla gerek bu hendek, gerekse set hiçbir işe yaramayacaktır." Hendeğin ve seddin tamamlanıp tamamlanmadığı hakkında bilgi edinemedim. Murad'ın babası II. Selim de buna benzer işler tasarlamıştır. Karadenize dökülen Ta-

¹⁰³ Selimus: I. Selim. (hd. 1512-1520).

¹⁰⁴ Baiazetho: II. Bayezid.

nais [Don] nehri ile ve Rha veya Ede adıyla da bilinen ve çok yakınlardan geçip Mare Caspium veya Hirkanum'a [Hazar denizi] dökülen Volga nehri arasında bir kanal kazdırarak iki akarsuyu birleştirmek istemiş. Böylece Karadeniz'den Don nehrine girip akıntının aksi yönünde ilerleyerek Volga nehrine geçmek, oradan da akıntı yönünde Hazar denizine girerek İranlıları ve Karadeniz ile Hazar denizi arasında bulunan diğer ülkeleri kolayca boyunduruğu altına almak niyetindeymiş. Fakat işlere son vermek zorundan kalmış, çünkü işçiler *inferelis*'ten,¹⁰⁵ uçan haşerattan, kendilerine kötülük yapan, çalışmalarını engelleyen hayaletlerden yakınıyorlarmış. Üstelik yerin dibinden ateş püskürdüğü de rivayet ediliyor. Deneyimler gösteriyor ki Tanrı'nın ve doğanın kurduğu düzen, insan eliyle bozulursa, bunun sonu nadiren iyi olur. Korinthos kentinin yakınlarında bulunan İsthmos'ta yaşanan olaylar bunu açıkça göstermektedir.¹⁰⁶

28 Mart günü oldukça erken bir vakitte Chersoneso Tracico¹⁰⁷ kıyısında bulunan Sylibrea veya Selimbria [Silivri] adındaki şirin beldeye vardık. Beldenin dışında ve denize yakın bir yerde bulunan güzel bir kervansaraya yerleştik. Hemen yakınında bir cami ve içinde selvi, incir, dut, terebentin,¹⁰⁸ nar ve diğer bir sürü ağacın yetiştirildiği cennet gibi güzel bir bahçe var.

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM

SİLİVRİ BELDESİ VE DOLAYLARI

Silivri beldesi bir dağın dibinde ve hemen denizin kıyısında kurulmuştur, etrafı çok sayıda üç köşeli, yuvarlak ve dört köşeli kulesi olan sağlam bir surla çevrilmiştir. Beldenin gerisinde, denize doğru uzanan bölgede bir zamanlar bir saray varmış, ama şimdi harabe haline gelmiş. Bu saraydan denize doğru kayalar arasından bir geçit iniyor. Eskiden gemiler buraya kadar girebiliyorlarmış. Ben de bu geçide girdim ve duvarlarının tamamen

105 *inferilubus* kuyusu yerine [muhtemelen yeraltındaki cehennemî güçler -ç.n.].

106 Korinthos kanalının açılmasına Roma imparatoru Neron zamanında girişilmiş, çıkan isyanlar yüzünden yarım kalmıştır. (MS 68) Korinthos kanalı ancak 19. yüzyıl sonunda açılabilmiştir -ç.n.

107 Khersonessos Thracia: Gelibolu Yarımadası'nın antikçağdaki adı -ç.n.

108 Terebentin veya terementin ağacı, kozalaklı ağaçlardandır ve reçinesi yağlı boya yapımında kullanılır -ç.n.

yıkılmış olduğunu gördüm. Silivri, ahalisinin çoğu Yahudi ve Rum olan gayet mamur bir belde. Burada çok eski iki Rum kilisesi var, şekilleri tıpkı Türklerin camilerine benziyor, ama elbette ki minareleri yok. Herhalde Türkler cami inşaatında eski Rumların binalarını örnek almışlar. Nitekim Konstantinopolis'te Türk hükümdarlarının yaptırdıkları tüm camiler Aya-sofya kilisesinin mimarî tarzına benzemektedir. Ziyaret ettiğimiz kiliselerdeki kitaplar eski Yunanca yazılmış ve Aziz Yuhanna'nın İncili çoğunlukta. Beldeden denize doğru bakıldığında, ta ilerde Asya kıtasında, tepesi karla kaplı Olympos dağı [Uludağ] görülebilmektedir. Bu manzara karşısında eski bir Latince söylem veya dize aklıma geldi: *In Asia Olympus perpetuis nivibus albus*. [Asya'daki Olympos'un, devamlı beyaz olan doruğu...] Sanki dağ hemen Silivri beldesinin yakınındaymış gibi görünüyordu, oysa denizin ta ötesinde bir yerdeydi. Beldenin yukarı kısmındaki dağın tepesinde dokuz tane güzel yeldeğirmeni var, kanatlarının yenilediği belli oluyor. Daha önce böyle yeldeğirmeni görmemiştim. Beldenin aşağı bölgelerinde çok sayıda dükkân ve aşevi bulunmaktadır. İnsan burada tüm ihtiyaçlarını temin edebilir. Türkler beldenin dışına yerleşmişler. Silivri'de özel bir karga cinsinin bulunduğunu fark ettim. Boyu çok büyük değil ve karın bölgesinde sanki boyanmış gibi koyu kırmızı tüyleri var. Beldede bulunan kulelerin üst kısımları çoğunlukla yıkılmış olduğundan, oralara yuva yapmışlar ve bu yüzden de beldenin dolayları bu tuhaf kargalarla dolu. Bana anlattıklarına göre, Fransızlar ve İtalyanlar bu kuşlardan birçoklarını yakalayıp beraberlerinde götürmüşler. Silivri'nin güzel bir limanı olduğundan, vaktiyle burası önemli bir ticaret merkeziymiş. Deniz kenarında da hâlâ üzerinde İtalyanların ve başka ülkelerin armaları bulunan çok sayıda kulübe ve baraka görülüyor. Zaten Mare Mediterranea'dan [Akdeniz] gelip Konstantinopolis'e giden tüm gemiler buradan geçmek zorundadır. Küçük bir *perma* [pereme]¹⁰⁹ ile buradan Konstantinopolis'e dört saatte gidilebiliyor.

Deniz kenarında yerin altında uzun bir tonozlu dehliz var. Bizim kafilemizden birkaç kişi ellerine birer meşale alarak burayı iyi bilen birkaç Rum'un rehberliğinde dehlize girdiler ve çeyrek mil kadar ilerlediler. Rumların söylediğine göre, eski imparatorlar, oldukça geniş ve yüksek tavanlı

109 Pereme: Eskiden Marmara'da kullanılan bir çeşit yelkenli kayak.

olan bu dehlizi Konstantinopolis'ten buraya kadar kazdırmışlar ve kent kuşatma altına alındığında, bu yoldan kaçmayı tasarlamışlar. Ama bu açıklama bana pek inanılacak gibi gelmedi. Kısacası, bu dehlizin ne olduğunu ancak Tanrı bilebilir. Doğu ülkelerinde yeraltında böyle gizemli yapılara çok rastlanmaktadır. Napoli'nin yakınlarındaki Putzol kenti de buna bir örnek oluşturuyor. Yerin çok derinlerinde bulunan dehliz gerçekten çok merak uyandırıcıydı ve biz daha da içerilere doğru ilerlemek istedikse de, orada barınan çok sayıda yarası bizim meşalelerimizin ışığından ürkererek başlarımızın etrafında sürüler halinde uçuşmaya başladılar. Kendimizi onlardan korumak için geri dönmek zorunda kaldık ve açık havaya çıktığımızda her tarafımızın sağlam kalmış olmasından ötürü Tanrı'ya şükrettik.

Silivri dolaylarında selvi, nar, badem, ak ve kara dut, şeftali, mürdüm ve daha pek çok meyve ağacının bulunduğu güzel bahçeler var. Ayrıca yemeklere lezzet katan soğan, sarmısak, turp, maydanoz ve başka hoş kokulu otlar da yetişiyor ve beldenin sakinleri tarafından deniz yoluyla Konstantinopolis'e gönderiliyor. Bundan iyi bir kazanç sağlayabiliyorlar. Beldenin dışında birçok zanaatkâr da yerleşmiş.

Bu yörenin havası o kadar iyi ve sağlıklı, ortamı öyle hoş ki, bundan daha güzel bir yer hayal edilemez. Her gün denizin üstünde bir sürü irili ufaklı gemi gelip geçiyor, yunuslar sürüler halinde hiç durmadan birbirleriyle oynuyor, sulara dalıp çıkıyor, havalara sıçrayıp takla atıyorlar. Deniz kıyısında dalgaların sürükleyip getirdikleri şahane güzel midyeler, istiridyeler, deniz salyangozları bulmak mümkün. Balıkçılar dünyanın en lezzetli balıklarını yakalayıp canlı canlı mutfağınıza getiriyorlar. Ben bu balıkların nasıl yakalandıklarını da gördüm. Bu yerin güzellikleri ve zevkleri anlatmakla bitmez, ama ne yazık ki bütün bu güzellikler Türklerin eline geçmiş ve onlara yarıyor. Tarih kitaplarının da belgelediğine göre, eski Rum [Doğu Roma/Bizans] imparatorları ve prensleri devlet yönetimi konusunda anlaşılmadıkları için, sonunda bu toprakları ellerinden kaçırmışlardır. Biz de günün birinde Roma imparatorluğunda aynı olayların başımıza gelebileceğini göz önünde bulundurmalıyız. Zira benzeri olaylar şimdiden başlamış durumda ve koşullar da müsait. İlerisini Ulu Tanrı'ya emanet edip kilisenin varlığını dünyanın sonuna kadar korumasını dilemekten başka çare yok.

Öğle yemeğimizi bitirdiğimiz sırada Konstantinopolis'teki Lehistan elçiliği mensupları da Silivri'ye geldiler. Bu heyet Türk hükümdarına Lehistan kralı Stefan Bathory'nin öldüğünü haber vermeye ve başka konuları konuşmaya gelmiş ve Lehistan'a dönmek üzereymiş.

Adı Bay Christophorus Jerschick olan elçi, denize yakın bir tepenin eteğindeki çeşmenin civarında çadırlarını kurdurdu. Ben de onların konakladıkları yere giderek evvelden tanıdığım Jagelske adındaki hizmetliye, babama iletmek üzere kısa bir mektup teslim ettim, o da bana mektubumu Königsberg'e yollayacağına dair söz verdi ve sözünü de tuttu. Lehistan elçisi beni fark edince, birini yollayıp beni yanına davet etti. Birlikte oturup çeşitli konularda sohbet ettik, bana her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu bildirdi. Bu kişi daha sonra da iki kez Konstantinopolis'e geldi ve ben görevimden ayrıldıktan sonra, Königsberg'de Bay Christof Bomgarten'in konukevinde kalırken, aynı konukevinde kalan Venedikli Hans Fugen ile birlikte beni konutuna davet etti. Orada bulunan birçok önemli kişinin önünde bana karşı çok mültefit davrandı, bütün ziyafet süresince de hep benimle Türk hükümdarının Konstantinopolis'teki sarayında sürdürdüğü yaşam hakkında sohbet etti.

Ben Lehistan elçisine veda edip bizim kabilemizin yanına döndüğümde, Elçi Beyefendimiz beni yanına çağırtdı ve Lehistan elçisinin burada bulunuşunun nedenleri hakkında sorular sordu. Bir süre sonra bizim Elçi Beyefendi de yürüyüşe çıktı ve Lehistan elçisini ziyaret etti. Orada çok dostça karşılandı. Zaten Lehistan elçisi çok nazik bir adamdı ve Türkçe, Rumca, İtalyanca, Almanca gibi birçok lisan biliyordu. Beraberinde bir sürü Tatar götürmekteydi. Her iki beyefendi uzun süre sohbet ettikten sonra, bizim elçimiz Lehistan'ın temsilcisine veda etti. Daha o akşam deniz yoluyla pek çok Rum ve İtalyan tacir Galata'dan gelip Sayın Elçi'ye armağanlar sundular: Serinlik ve ferahlık vermesi için limon, portakal gibi çeşitli meyveler ve bozulmaya dayanıklı hale getirilmiş yiyecekler, ayrıca da birçok şişe en iyi cins Misket şarabı getirdiler. O akşam Elçi Beyefendi bütün bunları hepimize ikram etti. Geceleyin Arconati kuryesi Weis, Konstantinopolis'ten geldi ve 29 Mart günü öğle vakti Elçi Beyefendi ona birçok mektup vererek yolcu etti.

O gün Silivri’de kaldık ve denizde gezintiler yaparak çok eğlenceli vakit geçirdik. Hepimiz burada gücümüzü kuvvetimizi toparlayıp kendimize geldik. Sofya ovasından buraya gelene kadar sürekli geceleri yolculuk yapmamız nedeniyle doğru dürüst yemek yiyememiştik. Akşamları herkese bir çeyrek kızarmış salamura et, küçük bir somun ekmek ve bir şişe şarap dağıtılıyordu. Fakat hasta olduğumuz için bunları da yiyemiyor ve yolda rastladığımız fakir Hristiyanlara veriyorduk. O gün artık kendime Prusya usulü bir yemek hazırlamaya karar verdim. Salamura etin bir bölümünü ufak parçalar halinde demir bir tavaya doğradım, bolca soğan ilave ederek keskin tadını biraz yumuşattım ve üzerine biber ekdim sonra ekmezsiz olarak yedim. Artık ekmeğin kokusundan bile bıkmıştım. Yol arkadaşlarım da yanıma geldiler, benim kendime yemek hazırlamamı seyrederek yeniden yemek yemenin ne büyük bir keyif olduğunun bilincine vardılar ve bana katılmaya heveslendiler. Ben de bu yemekten bir tava dolusu daha hazırladım ve hepsi pek memnun kalarak bana teşekkür ettiler. Bu olay Elçi Beyefendi’nin de kulağına gitmiş olmalı ki, ben sofrada hizmet edenlere yardım ederken bana: “Prusya’dan, yemek yemeye heveslendiren yeni bir ilaç mı getirttin?” diye takıldı. O dahi hepimizin yeniden sağlığını kavuşmuş olmamızdan ve Konstantinopolis kentine neşeli bir hava içinde varacağımızdan memnundu.

YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM

SİLİVRİ’DEN KONSTANTİNOPOLİS’E YOLCULUK

Silivri’den çok hoşlandığımız için 30 Mart gününü de bu beldede geçirdik ve ben fırsatı değerlendirerek beldenin ve dolaylarının çizimlerini yaptım. Akşam olunca yeniden yola çıktık ve geceyarısı Ponte grando’ya [Büyük çekmece] vardık. Burası Sinus Propontidis üzerinden geçen, bin ayaktan fazla uzunlukta, değerli mermer taşlarından yapılmış uzun bir köprüdür.

Üzerinden geçerken, gözüme çarpan bazı belirtilerden, eskiden bu köprüde yer yer antika eserlerin ve sütunların bulunduğunu anladım. Bence burası gerçekten süslenmeye degecek kadar güzel bir yer. Fakat bugünkü

görünümüyle sanki bir matem giysisine bürünmüş gibi. Zira bu barbar insanlar böyle değerli eserleri yapamadıkları gibi, üstelik de var olanları onarmıyorlar. Balkan dağlarından çıkan Athyra ırmağı burada denize dökülüyor ve gerek Ponte grando (Büyükçekmece) ve gerekse Ponte picoli (Küçükçekmece) köprülerine¹¹⁰ bu nehirden dolayı Atyra adını veriyorlar. Köprüden ismini alarak Ponte grando adını taşıyan yerleşim, şirin bir belde olup güzel bir kervansarayı var. Sultan Süleyman, Zigetvar kuşatmasını tasarladığı zaman burayı onarımdan geçirterek amacına uygun hale getirtmiş, bu iş için de zamanında çok para harcamış, çünkü köprüler tamamen harap durumdaymış ve yolcuların köprüden geçmesi çok tehlikeliymiş. Biz burada sadece arabalarımızın atlarını suladık ve fazla oyalanmadan yola devam ettik. 31 Mart günü Küçükçekmece yakınlarında bize gene büyük bir mağara gösterdiler. Söylediklerine göre bu mağaradan itibaren Konstantinopolis'e kadar yerin altından insan eli değmeksizin kendiliğinden oluşmuş bir dehliz uzanmakta ve Ayasofya kilisesinde son bulmaktaymış. Kafilemizden birkaç kişi bu dehlize girip bir süre ilerledilerse de, içerde bir şey göremediler, sadece Silivri'deki dehlizde olduğu gibi bir sürü yarasa ile karşılaştılar. Bu arada bizim bindiğimiz arabalar yola devam etmişlerdi ve biz onlara yetişmek için uzunca bir yolu yürümek zorunda kaldık. Oldukça erken bir saatte Küçükçekmece'ye vardık. Burası Konstantinopolis'ten 12 İtalyan mili uzaklıktadır ve oraya kadar yolculuk bir gün sürmektedir.

Yirmi Sekizinci Bölüm

KÜÇÜKÇEKMECE BELDESİ VE DOLAYLARI

TÜRKLER TARAFINDAN KARŞILANMAMIZ YOLCULUĞUMUZUN SONA ERMESİ

Küçükçekmece beldesi adını burada bulunan ve daha önce gördüğümüz Büyükçekmece köprüsünden biraz daha küçük olan, güzel, mermer döşeli bir taş köprüden almış. Bu köprü de denizden içerilere doğru uzanan ve bir göl ile birleşen su yolunun üzerinden aşmaktadır. Beldeye varabilmek

¹¹⁰ *Ponte grando* ve *Ponte picoli* köprüleri: Her iki köprü de Marmara denizinin kuzeye doğru iki girintisi üzerinden geçmektedir ve Athyra ırmağı batıdaki girintiye dökülmektedir.

için denizden göle doğru uzunca bir mesafe katetmek zorunda kaldık. Konakladığımız kervansarayın odaları çok güzeldi. Viyana'dan itibaren bütün yol boyunca böyle mükemmeline rastlamamıştık. Kuşkusuz bu kervansaray bir zamanlar Hristiyan imparatorlarını ve şimdi de Türk hükümdarlarını ağırlamak için böyle özenle yapılmıştı, çünkü hükümdarlar buralara sık sık avlanmaya veya at koşturup hoşça vakit geçirmeye gelirlermiş. Bunun dışındada, yüksek bir dağın eteğine kurulmuş olan yerleşimde görülecek önemli bir şey yok. Aşağılarda, gölün kıyısında Türk hükümdarının güzel bir bahçesi ve içinde de zarif bir kasrı var. Ayrıca bu yerleşimde birkaç cami, hamam ve kervansaray da inşa edilmiş.

Konstantinopolis'te görevli olan eski elçi Bay von Eitzingen, birkaç hizmetlisi ve pek çok İtalyan tacir ile birlikte yeni elçiyi karşılamak için buraya kadar gelmişti ve bizi beklemekteydi. Beraberlerinde de Konstantinopolis'ten yolculara armağan olarak Misket şarabı çeşitli meyveler, yiyecekler getirmişlerdi. Eski elçi ve hizmetlileri bir an önce görevlerinden azat edilmeyi bekliyorlardı, zira Macarların bundan böyle Türkiye'ye armağan yollamak istemediklerine dair söylentiler çıkmıştı ve bu durum büyük bir tehlikenin habercisiydi. Bu yüzden artık hiçbir asilzade elçilik görevini üstlenmek istemiyordu ve [Kutsal] Roma imparatoru çaresiz kalarak, soylu olmayan bir hukuk doktorunu elçilik görevine atamak zorunda kalmıştı

Öğleden sonra her iki elçi ile birlikte bir deniz gezisi düzenlendi ve tekneler Rodosto^{III} [Tekirdağ] kentini görebileceğimiz kadar denize açıldılar. Akşam olunca Bay von Eitzingen, yeni elçinin varış haberini vermek üzere, refakatçileri ile birlikte tekrar Konstantinopolis'e döndü.

O gece bizim kafilenden olanlar, gündüzün bolca içtikleri içki yüzünden derin bir uykuya daldıklarından, Türkler onların odalarına gizlice girip pek çok eşya çaldılar, Bay Kirchberg'e ait bir sırt çantasını bağlı olduğu arabadan kesip aldılar. Bu çantanın içinde 500 kron değerinde altın bir zincir, çeşitli yüzükler, kırmızı kadifeden bir manto, atlastan yapılmış bir ceket ve daha pek çok eşya vardı. Aynı şekilde kafilemize katılmış olan Macar terzinin de giysilerinin ve 60 Reichsthaler'in bulunduğu sırt çantasını alıp götürdüler. Ben arabamın içinde ayık olarak yattığımdan, hiçbir kayba uğramadım.

III Rodosto: Marmara denizinin kuzey sahilinde, Heraklia'nın [Marmara Ereğlisi] batısındadır.

1 Nisan günü Elçi Beyefendi, Bay Jacobus Furer ile kâhya Bay Dionisius Knotzer'i iki araba ile Konstantinopolis'e yolladı ve orada yerleşecekleri odaları gözden geçirmek ve temizlemekle görevlendirdi. Bundan sonra Elçi tüm hizmetlileri yanına çağırdı ve kendilerine Konstantinopolis'te nasıl davranmaları gerektiğine dair hazırladığı bir yazıyı okudu, bu kurallara riayet etmeyenlerin zincire vurulacağını ve bir mücrim gibi kırbaçlanacağını bildirdi.

Saptanan kurallar arasında bizim kafileden olanların uyum sağlamayacakları kadar katı olanlar da vardı. Özellikle kimsenin sarhoş olacak kadar içmemesi, Elçi'nin bilgisi ve izni olmadan elçilik konutundan ayrılması gibi. Ben bu kuralların dışında tutuluyordum, çünkü zaman zaman hastalara hazırlayacağım ilaçlar için malzeme almam ve bunları gerekirse Türklerden, Yahudilerden ve Araplardan temin edebilmek için araştırıp soruşturmam gerekecekti. Bazen bir tek ilaç için tüm gün dolaşmayı göze almalıyım, zira büyük bir olasılıkla satıcılar benim dediklerimi, istediklerimi anlamayacaklardı ve ben de onların tarif ettikleri dükkânları buluncaya kadar epey zaman harcayacaktım. Daha sonra da doğru zamanda oraya giderek ellerindeki malları gözden geçirip adlarını öğrenebilmem için bolca zamana ihtiyacım vardı. Bu işlerim sayesinde Konstantinopolis'teki insanlarla çok yakın ilişkiler kurabildim, onları daha yakından tanıdım ve pek çok yer gördüm. Öte yandan ben de her yerde tanınan biri oldum ve bana *Şerbetçi*, yani "içecek şurup yapan" adını taktılar. Satıcılar, beni ortalıkta dolaşırken görünce, bu isimle seslenerek bir şey satın almak isteyip istemediğimi sorarlardı.

Akşam olunca Bay Furer ve kâhyamız geri geldiler.

2 Nisan günü gece yarısından sonra kalktık, en güzel elbiselerimizi giydik ve yola çıktık. Yarı yolda St. Stefan [Aya Stefanos, günümüzde Yeşilköy] denilen bir dağdaki taş ocağı yakınında mola verdik ve önceki elçi Bay Paulus von Eitzingen'in hizmetkârlarıyla birlikte oraya gelmesini bekledik. Bize birçok güzel, süslü Türk atı getirdiler. Eski elçi her birimizi selamlayıp elimizi sıktı. Sonra bizim kafiledeki asilzadeler ve beyefendiler atlara bindiler ve yola çıktılar, onları iki elçi izledi, arkalarından diğer hizmetlileri taşıyan arabalar kâhyanın koyduğu düzene uygun bir biçimde birbirinin peşi sıra dizildiler. Biz dağdan aşağı indiğimizde güzel bir çeşmenin başında

bekleyen Türk beyefendiler bizi nezaketle karşıladılar, her birimizin önünde eğilerek selam verdiler. Diğer Türkler de bizi yüksek sesle bağrışarak selamladılar. Bunun anlamı, buradaki görevimizi başarmamızı, gelişimizin uğurlu ve hayırlı olmasını dilemekmiş. Bu Türk grubu çok kalabalıktı ve hepsinin üzerinde simli ve sırmalı kumaşlardan yapılmış giysiler vardı. Atların semerleri, eğer takımları gümüş kaplamaydı. Böylece gerçekten çok hoş bir görünüm sunuyorlardı. Başlarında bizdeki en üst kademedeki soyluya eşit konumda olan *Czaus Bassa* [Çavuşbaşı] ve bizdeki en yüksek asilzadeler mertebesinde olan çavuşlardan ibaret maiyeti, onların alt rütbeleri olan *Capitschi* [kapıcı] grubu, yani komutanlar bulunuyordu. Hepsinin başlıkları beyaz tavuskuşu tüyleri ile süslenmişti. Onlardan başka atlı savaşçılar, yani bizdeki şövalyeler ayarında olan sipahiler de başlarında komutanlarıyla birlikte gelmişlerdi ve onlar da çok güzel ve süslü giyinmişlerdi. Ayrıca sınır boylarından gelip o sıralarda Konstantinopolis'te bulunan birçok Türk beyleri de karşılama kafilesine katılmışlar, savaşa giderken orduya eşlik eden askerî bandolarını da beraberlerinde getirmişlerdi: Büyük bir davul, çok sayıda küçük davullar, kavallar, borazanlar, vs. Türk beyefendiler bizi selamladıktan sonra, herkes kendi arabasına yerleşti ve o anda bando da çalmaya başladı. En önde at üstünde ufak rütbeli Türkler gidiyorlardı, arkalarından bando ilerliyordu, onun arkasından Türk beyleri ve onların arkasından da elçimiz ve arabaları, baronların, asilzadelerin, kâhyanın arabaları, en son da tüm kafilemizi taşıyan arabalar ve yük arabaları. Bu düzen içinde yola çıkılıp Konstantinopolis kentine girildi.¹¹² Kentte tüm sokaklar Türklerle doluydu, bazıları arabaların yanısıra koşuyor, bazıları kopuz¹¹³ veya lavta çalıyor ve şarkı söylüyordu. Birçok *deli*¹¹⁴ de kafilenin yanından ilerliyordu. Bunların bazıları alınlarının derisine tüyler geçirmiş, bazıları kollarına bıçaklar saplamış veya bellerinin derisinden kayış geçirip üzerine kılıçlarını asmışlardı. Benim hizamda atı üstünde giden ve Budin'den beri bize refakat eden kafileden olan bir Türk, bana Slav dilinde bu gösterinin hoşuma gidip gitmediğini sordu. Ben de ona: "Onların kendi bedenlerine yaptıkları

112 Fuzer'in bildirdiğine göre kente Silivri kapısından girilmiştir.

113 Cobsen: (Kobza) Üç telli bir saz.

114 *deli*: Aslında cesur, gözüpek adam demektir. Büyük vezirin atlı korumalarına bu ad verilir.

eziyeti ben ayakkabılarıma bile yapmam,” diye yanıt verdim. Türk bu sözlerime güldü. Ben arabamın içine Riga’da Moskoflardan satın almış olduğum bir ayı postu yaymıştım. Ayının kafası postundan kesilmemiş olduğundan, onu arabanın önünden, ayaklarını da kenarlardan dışarı sarkıtmıştım. Böylece arabanın önünde canlı bir ayı oturmaktaymış gibi görünüyordu. Konstantinopolis kentine girer girmez, insanlar benim arabamın yanı sıra koşmaya başladılar ve hızlı ilerlememizi zorlaştırdılar. Meğer herkes arabada canlı bir ayı bulunduğunu sanıyormuş. Alman elçisine tahsis edilen konuta kadar bizim arabanın çevresinden ayrılmayan kalabalığın bize gösterdiği ilgi yüzünden elçinin grubu önemini kaybetti. Türkiye’de ayı bulunmadığından, insanlar hayvanı görebilmek için konutumuza zorla girmeye bile kalkıştılar ve bize hizmet etmekle görevlendirilmiş olan yeniçeriler onları sopalarıyla kovmak zorunda kaldılar.

Böylece sağ salım Konstantinopolis’e varmış olduk. Vaktiyle Aziz Yuhanna manastırı olan ve *Columna Constantini*’nin¹¹⁵ karşısında bulunan “Alman Evi”¹¹⁶ adındaki binada bize ayrılan odalara yerleştik. Buraya kadar salimen gelmemizi nasip eden, her şeye kadir, ebedî Ulu Tanrımız, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’tan dileğim, ne zaman uygun görürse, İsa peygamberimizin hatırı için, bizleri gene böyle sağ salım yakınlarımıza ve Hristiyanlık âlemine kavuşturmasıdır. Çünkü O’nun rızası olmadan hiçbir şeyin gerçekleşmesi mümkün değildir. Amin.

TÜRKİYE’DE BULUNDUĞUM SÜRECE HER GÜN TEKRARLADIĞIM DUA:

Ey Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’tan oluşan Kutsal Üçlü, sonsuzluktan gelip sonsuzluğa kadar uzanan Yüce Tanrı! Çocukluğumdan beri beni bir baba gibi koruduğun, esirgediğin, mükemmel bir biçimde yönlendirdiğin ve hiç ummadığım halde bu yolculuğu mucizevî bir şekilde bana nasip ettiğin için bütün kalbimle sana minnettarım ve seni ne kadar övsem, yüceltsem azdır.

Benim bu yola yönelmem senin yüce iradene uygun olduğuna göre, sana kurtarıcımız olan ve bizi selamete kavuşturan İsa peygamberimiz adı-

115 Çemberlitaş –ç.n.

116 Elçi Hanı –ç.n.

na yalvarıyorum! Göklerdeki yüksek mekânından bana kulak ver, beni işit ve dileklerimi kabul et, bu kâfirler diyarında da himayeni üzerimden eksik etme, Muhammed'in dinine kendimi kaptırmamdan beni koru, kandırma-ca, armağan veya zehir yoluyla olsun, yüksek mevkilere erişme, saygınlık kazanma hevesiyle olsun, zindana atılma, zincire vurulma tehditleri ve herhangi adını bilemediğim türlü baskılar yüzünden olsun, senin sözlerinden ayrılma tehlikesinden beni koru. Bütün bunları küçümsememi sağla ve bana uygun gördüğün acılara, sıkıntılara sabır ve tevekülle dayanma gücünü bağışla. Ve münasip gördüğün zamanda beni esen kılacaksan, bu kâfirler diyarından kurtulup tekrar yakınlarıma ve sevgili vatanıma salimen kavuşmam için gereken çareleri ve koşulları yarat. Bu arada Kutsal Ruhunla beni yönet ki sana karşı günah işlemeyeyim, senin kutsallığına ve adaletine sığınıp sevgili oğlun, bizim de kurtarıcımız ve efendimiz "Jesus Christus" adına sana hizmet edeyim. Amin.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

Konstantinopolis kenti, Pera adıyla da bilinen Galata ve Scutari [Üsküdar] semtleri, buralardaki binalar, saraylar, surlar, kuleler, kapılar, zindanlar, kiliseler, okullar, hamamlar, imaretler, kervansaraylar hakkında bilgi verilir. Konstantinopolis'in kuruluşundan itibaren II. Mehmed tarafından fethine kadar bu kenti yöneten hükümdarlar ve kentin işgali anlatılır. Türklerin ve İranlıların dinleri arasındaki farklar, Türklerin dinî ve dünyevî yöneticileri, kentteki eski eserler, Türk hükümdarının bahçesinde barındırılan çeşitli hayvanlar, orada bulunduğu sırada gelişen önemli olaylar tanıtılır. Rum patriği Jeremias'ın yazdığı ve genelde gizli tutulan anılarından ve patrikhanede görevli olan protonotariusların (benim zamanımdaki görevlinin adı Theodosius Zygomalas' idi) her yıl düzenli olarak yaptıkları kayıtlardan aldığım notlar ve bunların dışında edindiğim tüm bilgiler bu kitapta okurlara aktarılmaktadır.

Bizans kenti, günümüzde Konstantinopolis adıyla anılmaktadır, Türkler ise Stambolda [Sstanbul-İstanbul] derler. Lehler bu kentten *Urbs magna* [Büyük Kent] ve Slavlar Cerograd [Carograd] adıyla söz ederler ki bu da Büyük Kent demektir. Rumlar ise İstamboli derler ve şuna benzer biçimde yazarlar: εἰς τὴν πόλιν, Kente doğru anlamına gelmektedir. Kentin eski adı Ligos imiş. Yazarlar ve tarihçiler bu kent için çeşitli adlar kullanırlar: Bizantium, Anthusa, Acthusia, Antonia, Nova Roma. Tatarlar ve Ruslar bu kentten Czaroudom diye söz ederler ve bu da imparatorun payitahtı anlamına gelmektedir. Nitekim onlar Türk hükümdarına da Rumili Czar [Roma Çarı] demektedirler, çünkü Roma İmparatorluğu'nun büyük bir kısmı onun egemenliği altındadır. Konstantinopolis kenti, bazı kimsele-
rin Romania adını verdikleri Trakya bölgesinde ve Bosphoro Tracico denen çok verimli, güzel, herkesin arzulayacağı bir yerdedir. Tüm dünyanın en güzel meyveleri, sebzeleri burada fazlasıyla bulunur ve bu yörede yetişmeyenler başka yerlerden bol miktarda getirtilir, çünkü bu kentte iki deniz yani Pontus Euxinus [Karadeniz] ve Mare Mediteraneum [Akdeniz] birbirine kavuşmaktadır. Eflak'dan ve Moldavya'dan buraya Karadeniz yoluyla öküz ve yağ ithal edilir. (Moldavya ismi, Kara Davia anlamına gelmektedir ve Mor-
dan veya Moridan'dan bu şekle dönüştürülmüştür. Çünkü eskiden buralarda, Karadeniz kıyılarında yaşayan Davi ya da Daji adı verilen ve Getlerin veya Gotların komşuları olan halklar yerleşmişti. Bu sebeple Terentio'nun [Terentius] yazılarında Davus ve Getha adları geçer ve Romalıların bunları köle olarak kullandıklarından söz edilir). Tataristan'dan ve Azak denizi kıyılarından, Mısır'dan pirinç, Afrika'dan hurma ve iyi cins pamuklu kumaş, İyon denizi adalarından tahıl ve çeşit çeşit güzel meyveler, büyük ve küçük narenciye cinsleri, nar ve incir ithal edilir. Galata ve dolaylarındaki bahçelerde, bağlarda yetişen meyveler de bunların cabası: Muhtelif cins üzüm, Girit misketi, Troya yöresindeki Palermo'nun şarap yapmaya uygun kırmızı ve beyaz üzümleri... Bütün yıl boyunca yerli meyveler dışında yerli olmayan değişik meyveler de burada bulunabilir.

Konstantinopolis kenti ilk kez Sparta [Lacademonya] hükümdarı Pausanias tarafından 3297 dünya yılında kurulmuştur.² Pithia'dan³, güzel bir kent için en uygun yerin neresi olduğu sorulduğunda, yaptığı kehanet şöyledir: "Körlerin karşısındaki yer, yani Megaralıların veya Halkedonluların yaşadığı yerin karşısı." Bu söylem aslında şu anlama gelmekteydi: Karşı taraftaki yerin, yani şimdi Konstantinopolis'in bulunduğu yerin çok daha güzel olduğunu görmeyip denizin öbür yakasında yerleşenlerin kör olması gerekir. Zira Halkedonya [Kadıköy] dolayları⁴ çok verimsizdir ve limanı da işe yaramayacak kadar kötüdür. Herodotos, Darius'un başkumandanı Megabasus'un, Bizans'a gelip burayı gördükten sonra şöyle dediğini yazmaktadır: Halkedonluların gözleri mutlaka kördü. Yoksa gözlerinin önünde bu kadar güzel bir yer varken, kent kurmak için bu kötü yeri seçmezlerdi. Halkedonya Bizans'tan sadece on yedi yıl önce kurulmuştur.

Burası bir süre Sparta krallarının elindeyken daha sonra Zonaras'ın⁵ ve Yunanlıların yıllık kayıtlarına göre, yedi yıl boyunca Pausanias'ın egemenliği altında kalmıştır. Atinalılar kenti onun elinden aldılarsa da, kısa süre sonra Spartalılar, bir saldırı sonucu kenti ele geçirmişlerdir. Böylece kent kâh Atinalıların kâh Spartalılar egemenliği altına girmiştir. Daha sonra Pers kralı Darius, İskitlere karşı giriştiği sefer sırasında Bizans kentine yakın bir yerde Bosphorus'un üzerinden bir köprü kurdurmuştur. Nihayet Büyük İskender'in babası Philippos bu kenti ele geçirince, Makedonya kralları da burada egemen olmuşlardır. İmparator Severus, kenti orduları ile kuşatmış, surlarını yıkarak zaptetmiş, yöneticilerini korkunç bir biçimde öldürtüp kenti Perintheis'e armağan etmiştir. Daha

2 Bizans'ın tarihi hakkında yazarın verdiği bilgilerin tümü doğru değildir. Bizans MÖ 658 yılında Megaralıların tarafından kurulmuştur. Darius zamanında Perslerin eline geçmiş ve Sparta kralı Pausanias tarafından özgürlüğüne kavuşturulmuştur. Bundan sonra Atinalıların deniz birliğine katılmıştır. Makedonyalılara karşı bağımsızlığını korumuş, daha sonra Roma İmparatorluğu'na katılmıştır. Pesannias Niger ile birleşince, MÖ 196 tarihinde Septimius Severus tarafından üç yıl boyunca kuşatılmış, sonra tahrip edilmiş ve toprakları armağan olarak dağıtılmıştır. Kent, Caracalla tarafından yeniden kurulmuş ve Büyük Constantinus tarafından imparatorluğun başkenti ilân edilince (330) en görkemli durumuna gelmiştir.

3 Pithia; Pythia: Yunanistan'daki Delfi beldesinde bulunan tapınağın kehanetleri ile ünlü rahibeleri -ç.n.

4 Boğaz kıyısında Konstantinopolis'in karşısında bulunan yere Halkedon adı verilmektedir.

5 Johannes Zonaras: Bizanslı tarihçi (12. yüzyıl). Bir tarih risalesi hazırlamıştır. (Grek yazısı K.S. 135).

sonra Romalılar tüm Makedonya'yı, Bulgaristan'ı, Trakya'yı ve civardaki toprakları işgal etmişler ve bu bölge Roma imparatorlarının yönetimi altına girmiştir. Sonunda Büyük Constantinus, Roma imparatorluğunun başkentini buraya nakletmiş ve adını *Nova Roma ad similitudinem Romae* [Roma'ya benzer olarak Yeni Roma] ya da Constantinopolis [Constantinus'un kenti] şeklinde değiştirmiştir. Bu kent, yedi tepe üzerine kurulmuş olduğundan Septicollis adıyla da anılmaktadır. Büyük Constantinus kenti genişletmiş ve günümüzdeki görünümüne kavuşturmuştur. Avrupa'dan buraya uzanan sıradağların eteğinde, Asya kıtasında bulunan ve gerisinde karla kaplı Olympos dağının [Uludağ] belirgin olarak görülebildiği Halkedonya, Scutari veya Chrisopolis kentinin karşısında yer alan üçgen biçimindeki yarımada böylece bugünkü haline gelmiştir. Büyük Constantinus, MS 325 yılında kentin batısında çok güzel bir saray yaptırmış ve sarayın üst bölümündeki bir taş yapılaş tarihini kazdırmıştır. Kral bu sarayda yaşamış ve ülkesini buradan yönetmiştir. Roma imparatorluğuna çok baskı yapan Partların ve Perslerin buradan daha iyi denetlenmesi ve onlara karşı savunma tedbirlerinin alınabilmesi sebebiyle, bu kenti Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti yapmıştır. Aslında Constantinus önce Troya kentini yeniden kurmak ve doğudaki Sardis'i payitaht yapmak istiyormuş, sonraları *Sigeo promontorio Troadis*⁶ için de benzer tasarıları varmış ve hatta burada temel atma işlerine bile girişmiş, ama bundan da vazgeçip Scutari veya Halkedonya'ya yönelmiş. Oysa inşaat işlerinde kullanılan halatlar bir kartal tarafından birkaç kez kaçırılıp Bizans'ın önüne bırakılınca, bu olayı imparatora bildirmişler. O da Doğu ülkesinin başkenti olarak Bizans'ı seçmiş. Bundan sonra da kent, VIII. [IX.] Konstantinos'a kadar tüm Doğu imparatorlarının payitahtı olarak kalmış. Paleologos hanedanından olan bu hükümdar, beş yıl hüküm sürdükten sonra, Konstantinopolis, 29 Mayıs 1453 tarihinde II. Mehmed tarafından işgal edilmiştir. Demek oluyor ki, bu şehir kurulduğu günden beri pek çok acı ve felakete katlanmıştır. Konstantinopolis'in yüksek okulları bir zamanlar çok ünlüydü ve tıpkı Atina gibi değerli kütüphaneleriyle de tanınmıştı. Benjamin Jude,⁷ burada 150.000 adet kitap saydığından, ayrıca

6 Troya dolayları.

7 Benjamin Jude: Kastedilen kişi Benjamin Jonae'dir.

üzerinde Homeros'un yapıtlarının altın harflerle yazılı olduğu 120 ayak boyunda bir ejderha derisinin bulunduğundan söz etmektedir. Bundan 150 yıl önce burada yaşamış olan Planudes⁸ adındaki bir keşiş, Catonis'in dizelerini Grekçeye çevirmiştir. Johannes Chrysosthomus⁹ da bu kentte doğmuştur. Yukarıda sözünü ettiğim kütüphane büyük bir yangında kül olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

HİRİSTİYAN HÜKÜMDARLARIN EGEMENLİĞİ ALTINDA KENTİN GEÇİRDİĞİ SIKINTILI GÜNLER

Hiristiyan hükümdarların yönetimi altındayken bu kentte sıkıntılı günler de yaşanmıştır. 1202¹⁰ yılında Venedikliler ve Galyalıları kenti ele geçirmişler ve Balduinum'u¹¹ imparatorluk tahtına oturtmuşlardır. Aynı zamanda Konstantinopolis'e patrik olarak bir başpiskopos göndererek ruhânî yönetimine de el koymak girişiminde bulunmuşlardır. Fakat Venediklilerin müdahalesi sonucu yönetimden çekilmişlerdir ve dolayısıyla Girit, Euboea ve Ege denizindeki başka adaları da yitirmişlerdir. Balduino'dan sonra erkek kardeşi Henricus¹² imparator olmuştur. Henricus'dan sonra Petrus comes Galliae¹³ yönetime gelmiştir. Ondan sonra yerine oğlu Robertus geçmiştir.¹⁴

Onu da, oğlu Balduinus¹⁵ izlemişse de, Konstantinopolis'in yönetimini bir süre sonra yitirmiştir. Ataları nasıl hile yoluyla egemenliği ellerine geçirdilerse, o da gene hile yoluyla tahtından indirilmiştir. Nitekim eski bir dize şu hakikati dile getirmektedir: "*Ab alio speres, alteri quod feceris.*" [Başkasına yaptığını, onun da sana yapacağını beklemelisin.]

8 Planudes. Bizanslı keşiş ve bilgin, ölümü 1310. Latin yazarlarının yapıtlarını Grekçeye çevirmesi nedeniyle ünlüdür.

9 Johannes Chrysosthomus [Ioannis Khrysostomos] tanınmış bir Yunanlı din adamıdır (ölümü 407). Aslen Antakyalıdır.

10 1202: Doğru tarih 1204'tür.

11 Balduinum: Flanderli I. Baudouin (1204-1205).

12 Henricus [Henri], ölümü 1216.

13 Petrus comes Galliae: Auxerre ve Courtenay Kontu Pierre.

14 Robertus [Robert]: 1217-1228.

15 II. Balduinus [Baudouin], 1228-1261. Ölümü 1273.

Venedikliler, Edirne'yi alamayıp, kent Yunanlılarda kalınca, Edirne ve dolaylarında egemen olan Theodori Lasconis'in [Theodoros Laskaris]¹⁶ çocuklarının vasisi ve koruyucusu Mihael Palaeologos sonunda imparatorluğu ele geçirmiştir. Paleologos aynı zamanda İznik ve civarındaki toprakları da idaresi altına almıştır. Anadolu'ya yaptığım yolculuk sırasında görmüş olduğum yazıtlar, Paleologos'a adanmış olup, bu olayı belgelemektedir. Konstantinopolis, II. Mehmed tarafından işgal edilinceye kadar Paleologos hanedanının elinde kalmıştır. Özet olarak: Bu kent MS 325 yılında I. Constantinus tarafından kurulduktan, 1453 yılında Türklerin egemenliği altına girinceye kadar, 1140 [1128] yıl boyunca Hıristiyanlara ait Doğu imparatorluğunun merkezi idi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONSTANTİNOPOLİS'İN GENİŞLİĞİ, SURLARI, KAPILARI, LİMANI VE HALKIN YAŞADIĞI EVLER

Konstantinopolis, günümüzde hâlâ eski surlarıyla çevrelenmiş durumdadır. Kent çok büyük bir alanı kaplamaktadır. Çevresinin boyutları 18 İtalyan mili veya dört buçuk Alman mili kadardır. Ben birkaç kez inceleme amacıyla kentin etrafını hem denizden hem karadan dolaştım ve bu arada geçen zamanı saptadım. Genelde sabah saat üç veya dört dolaylarında şehrin göbeğinde, yüksekçe bir tepeye dikilmiş olan Constantinus sütununun karşısındaki konutumuzdan yola çıkarak Balık Pazarı'na¹⁷ iniyorduk, orada üç oturaklı, yani altı kürekli bir peremeye binip *Palatinum Constantini*'ye (Constantinus sarayı) kadar deniz yoluyla gidiyorduk.¹⁸ Orada bir aşçı dükkânında yemek yedikten sonra karadan kentin etrafını dolaşılıyor ve Yedikule kalesine kadar yolumuza devam ediyorduk. Yedikule'de ikinci yemeği yiyip, gene bir peremeye biniyor, deniz yoluyla şehrin ve hükümdarın sarayı etrafından dolaşarak daha önce sözünü ettiğim Balık Pazarı'nda karaya çı-

16 Theodoros Laskaris 1254-1258 arasında Nikaea (İznik) İmparatoru. Mihael Paleologos 1204'te Bizans'ta kurulan Latin egemenliği döneminde son verdi.

17 Balık pazarı gerek Bizans, gerek Osmanlı klasik döneminde Eminönü'nde Yemiş İskeleyi yanında idi -y.n.

18 Ayvansaray surlarındaki Tekfur Sarayı kastediliyor -y.n.

kıp konutumuza kadar yürüyorduk. Gezimizi tamamlayıp evimize vardığımızda saat yediyi veya sekizi bulmuş oluyordu. Bu anlattıklarım okurlarıma kentin ne kadar büyük olduğu hakkında bir fikir verecektir. Paşaların sarayları ve konakları dışında basit halkın yaşadığı evler çok küçük, alçak ve taştan, kerpiçten inşa edilmiştir. Alt katta ahır ve hizmetkârların odası vardır. Ahırın üstündeki katta evin erkeği, kadınları ve çocukları hep birlikte yaşarlar. Bunun üzerini de fazla dik olmayan düz bir dam kapatmaktadır. Bazı kişiler evlerine balkonlar inşa ettirmişlerdir, çünkü yaz mevsiminin sıcak oluşu yüzünden açık havada yatmayı tercih ederler. Ama bunu yapabilenler, din adamları veya gelirleri ile geçinebilen, köle tutabilen varlıklı insanlardır. Galata'daki evler çok daha yüksek, gösterişli ve güzeldir, çünkü bunlar Cenevizler ve İtalyanlar tarafından inşa edilmişlerdir. Türkler evlerinde attan başka hayvan beslemezler. Odaları çok havasızdır, çünkü sadece mazgal deliğine benzer bir tek penceresi vardır ve onun önü de komşunun içeriği görmemesi için kamışlardan yapılmış bir parmaklıkla kapatılmıştır. Çatıda ışığın içeri girmesini sağlayacak yuvarlak delikler bulunur ve bunlar da camdan bir çanakla örtülmüştür. Burada inşaat kerestesi, kireç ve kiremit kıt olduğu gibi, nakliye de zordur, çünkü her şey eşeklerle taşınmaktadır. Bu yüzden bizde 200 F. bile etmeyen bir evin fiyatı Konstantinopolis'te bin duktur. İnşaatlarda en çok kayın kerestesi ve onun da en kötü cinsi kullanılmaktadır. Evlerde soba bulunmaz, sadece basit birer şömine veya ocak vardır, zira yemek evde pişmez, dışardan genel mutfaklardan getirilir. Bu yüzden de evlerde yemekle ilgili fazla gereç de yoktur, sadece birkaç çanak ve su için bir testi bulundurulur. Şehir uzunca bir "promontorio" [burun] ve daha önce de belirttiğim gibi, yedi tepe üzerinde kurulmuştur. Sağ tarafta Mare Aegeum veya Archipelagum [Ege denizi], solunda ise Galata ile Konstantinopolis arasına girmiş olan ve Astrabone, *Cornu aureum* yani *Altın Boynuz* diye adlandırılan liman bulunur. Buraya S. Gergen'in [Aziz George, Aya Yorgi] Kolu da denmektedir. Bu liman dünyada eşine rastlanmayan güzellikte ve özelliktedir, çünkü en büyük ve en yüklü gemiler bile karanın dibine kadar yanaşabilirler ve her iki yakada, yani gerek Galata'da gerekse Konstantinopolis'te yüklerini boşaltabilirler. Daha ötede ise Türklerin Karadeniz dedikleri Pontus Euxinus bulunmaktadır. Kenti çeviren sur-

larda hâlâ eskiden kalma 360 adet dörtgen biçiminde kule bulunmaktadır. Surlar kara tarafında üç sıra halindedir, her sıranın arasında bir koruyucu tertibat olarak demir parmaklıklı bir geçit ve en dış surun çevresinde de yanları taşla örülü bir hendek bulunur. Kentin kara tarafındaki sınırları işte bu şekilde belirlenmiştir. Surların şehre yakın olanı diğer ikisinden bir kat daha yüksek ve çok daha kalındır. Deniz tarafındaki sur ise tek sıra halindedir. Kent, Hıristiyanların yönetimi altındayken, önemli kapıları şunlardı: Aurea Pagia, Firma Solida, Sancti Romani, Chartesea, Regia, Caligaria, Xilina, Haemagona, Ad Mare Ducens, Phara, Ayia.¹⁹

Günümüzde kentin 26 kapısı vardır. Şehrin sakinleri bunları şöyle adlandırmaktadırlar:

1. *Salahama Capisi* [Salhane Kapısı]: Koyunların kesildiği dış kapı. Bu kapı Türklerin *Jedacula* [Yedikule] adını verdikleri muazzam kalenin yakınında bulunur.
2. *Silibri Capissi* [Silivri Kapısı]: Silivri'ye giden yolun kapısı.
3. *Jeni Capissi*: [Yenikapı]: Kara tarafındaki kapı.
4. *Top Capissi* [Top Kapısı].
5. *Edrene Capissi* [Edirne Kapısı]: Edirne kentine giden yola açılan kapı.
6. *Egri Kapissi* [Eğrikapı]: Buraya kadar saydığımız kapılar kara tarafında bulunmaktadır.
7. *Egub Encari Capissi* [Eyüb el-Ensari Kapısı]: Bu kapı hem karaya hem denize bakar ve buraya Türkler için kutsal sayılan bir kişinin adı verilmiştir, çünkü onun adını taşıyan camiye buradan gidilmektedir. Almanca adı S. Hiob olan azizin burada gömülü olduğuna inanılmaktadır ve Türkler Hz. Süleyman'ın kâhyası olduğunu sandıkları Eyüb el-Ensari'ye büyük saygı duymaktadırlar.²⁰

19 P. Gyllius, yazarımızdan birkaç yıl sonra Konstantinopolis hakkında şu eseri yazmıştır: *De Constantinopoleos topographia* lib. IV: Lugd. Batav. 1632. Bkz. Özellikle bölüm X.: *De Constantinopolis portis et septem turribus antiqui Byzantii*. Burada bildirilenler yer yer farklılıklar göstermektedir.

20 Eyüb el-Ensari: Yazar burada bir yanlışlığa düşmüştür. Eyüb el-Ensari ile Hz. Eyüb aynı kişilerdir. Eyüb el-Ensari sahabelerden biridir ve Konstantinopolis'in Araplar tarafından kuşatılması sırasında 672 tarihinde ölmüştür –ç.n.

8. *Balat Capissi* [Balat Kapısı]: Bulunduğu semtten dolayı bu ismi almıştır.
9. *Fenar, Candelabrum Capissi* [Fener Kapısı]: Kent Türkler tarafından kuşatıldığı sırada, Hristiyanlar geceleyin mum ışığında duvar örerek bu kapıyı kapatmak istemişlerdir. Sultan Mehmed, ilk kez bu kapıdan girerek kenti ele geçirmiştir.
10. *Peder Capissi* [Aziz Peter/Aziz Petros] kapısı.
11. *Jeni Capissi* [Yenikapı]: Buradan III. Murad'ın annesinin yaptırılmış olduğu hamama gidilir.
12. *Haia Capissi* [Aya Kapısı]: Grek dilinde Kutsal Kapı anlamına gelir ve bu adını günümüze kadar korumuştur.
13. *Jubeale Capissi* [Cibali Kapısı]: Bulunduğu semtten dolayı bu ismi almıştır.
14. *Un Capane Capissi* [Unkapanı Kapısı]: Burada un tartılmaktadır.
15. *Jeni Capissi* [Yenikapı].
16. *Odun Capissi* [Odun Kapısı].
17. *Gemiş Capissi* [Yemiş Kapısı]: Burada yemiş pazarı bulunduğu için bu adı almıştır.
18. *Emin Capissi*: Deniz yoluyla gelenler veya gidenler burada bulunan ve *Emin* denilen bir resmî görevli tarafından denetlendiği için bu isim verilmiştir. Yakınında bulunan Baluk Basar [Balık Pazarı] nedeniyle buraya Baluk Capissi [Balık Kapısı] da denmektedir.
19. *Chifut Capissi* [Çıfit Kapısı]: Yahudilerin yaşadığı semtin kapısı.
20. *Agir Capissi* [Ahır Kapısı]: Hükümdarın atlarının bulunduğu ahıra giden kapı.
21. *Zsatlari Capissi* [Çatladı Kapı]: *Equitum* ya da *Spahi* [Sipahi] yani süvarilerin meydanına açılan kapı.
22. *Kum Capissi* [Kumkapı]: Rumlar burada şarap satarlar.
23. *Jeni Capissi* [Yenikapı].
24. *Daut Bascha Scelersi vel Capissi* [Davut Paşa İskeleyi ve Kapısı].
25. *San Mathia Capissi* [Samatya Kapısı]: Aziz Matta Kapısı.
26. *Enar Capissi* [Nar Kapısı]: Burada yığınla nar satılır.

Bu kapılar her gece bir saat boyunca kapatılırlar ve bu zaman süresince hükümdarın çalgıcıları, çeşitli irili ufaklı ordu davulları, borazanlar ve daha bir sürü müzik aleti çalarak kapılarda nöbet tutulduğunu ilan ederler. Sadece denize en yakın olan Kumkapı'da Caderga Limanı [Kadırga Limanı] denilen bir yer vardır ki burası açık kalır. Birkaç yıl öncesine kadar *Turemium portus* adı verilen bu yerden şehrin içlerine, Sipahi meydanına kadar deniz suları sokulurdu. Burası adeta bir kadırga limanı gibiydi. Hristiyanlar gençlerini Roma âdetlerine göre denizcilik konusunda eğitmek amacıyla suyun üzerinde zaman zaman gösteriler düzenlerlerdi. Rumların tarih kayıtlarında bundan söz edilmektedir. Aklını yitirmiş bir adam tarafından bıçaklanarak öldürülmüş olan Mehmed Paşa [Sokollu] bu kadırga limanını toprakla doldurtmuştur, çünkü durgun sudan çıkan kötü kokular Paşa'nın yakındaki sarayına kadar yayılmakta ve ona rahatsızlık vermekteydi.

Kentteki büyük caddelerin sayısı: 4492,
küçük sokakların sayısı 2084,
fırınlr 2276
çeşmeler 947
atla işletilen değirmenler 5852

Konstantinopolis'te bulunduğum sıralarda çok sayıda ölüm vakası olunca, tek tek her evin kapısından dışarı çıkarılan ölümlerin sayısı dikkatle kaydedildi ve günde 800 kişinin öldüğü saptandı. Bu ölüm olayları üç ay sürdü.²¹ Ölüm olaylarının arkası kesilince, Türk hükümdarı bir sayım yaptı ve bunun sonucunda 20 yaşın üstünde 180.000 erkek saptandı. Daha ilerde yeniçerilerin ve sipahilerin yerine getirilen adamlar bunlara eklendi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KENTİN KUŞATILMASI VE İŞGAL EDİLMESİ

Konstantinopolis'in, Türk hükümdarı Mehmed tarafından kuşatılması 5 Nisan 1453 tarihinde başlamış ve şehir 29 Mayıs tarihinde fet-

21 İstanbul'da 16. Yüzyıldaki başlıca veba salgınları 1539, 1573, 1576, 1578, 1591-1592 ve 1596'da gerçekleşti -y.n.

hedilmiştir, yani kuşatma 54 gün sürmüştür. Türklerin karadaki ordusu 400.000 askerden oluşmaktaydı ve bunların çoğu da Walachia [Eflak], Servia [Sırbistan] Rascia, Bulgaristan ve Bosna'dan toplanmış olan Hristiyanlardı. Sultan Mehmed, gerek Karadenizden, gerekse Ege denizinden 250 gemi getirterek limanı da kuşatma altına almıştı. Limanda koruma amacıyla yedi Ceneviz gemisi bulunmaktaydı. Bunların dördü Girit adasından, diğerlerinin bir kısmı da Sakız adasından gelme gemilerdi. Ayrıca liman demir bir zincirle kapatılmıştı. Fakat Türkler bu zinciri de parçalamayı başardılar. Kentte bulunan yöneticilerin en önemlisi, imparator Konstantinos'tan sonra gelen Joannes Justinianus adında bir Ceneviz idi. Bu kumandanın yaralanması ve kentten kaçması, Konstantinopolis'in felaketine sebep olmuştur. Bazı yazarlar da şu nedeni ileri sürerler: Sözde bir Hristiyanın anlattıklarına göre, Türkler şaşılacak bir beceriklilikle gizlice 70 gemiyi karadan çeke çeke tepelere çıkartmışlar ve Galata üzerinden limana indirmişler, böylece de şehri zaptetmeyi başarmışlar. Hükümdar şehirde bulunan altı yaşından büyük herkesi öldürtmeyi emretmiş. Kapılardan birinin önünde 800'den fazla ceset yığılmış. Savaşçılar karadan şehre saldırdıklarında, şehir halkı bütün gücüyle düşmana kara tarafında karşı koymaya girişmiş, deniz tarafına ise fazla ilgi göstermemiş. Oysa Mehmed, gemilerle çok sayıda savaşçıyı oraya aktarabildiğinden, şehri ele geçirmeyi başarmış, sonra da Türklerle kenti yağmalama iznini vermiş. Askerler şehirden öyle çok altın ve gümüş toplamışlar ki, bu olaydan sonra bol parası olan birisine: "Yoksa Konstantinopolis'i mi yağmaladın?" demek âdet olmuş.

Fethin üçüncü günü Türk hükümdarı Mehmed bizzat şehri gezip görmek üzere gelmiş ve *Hipodromum*'daki [Atmeydanı] üç yılanlı sütunun karşısına geçip "Bu ne biçim bir put?" diye hoşnutsuzluğunu belirtmiş, sonra da gürzünü yılanların başına doğru savurmuş ve yılanlardan birinin alt çenesini koparmış. O sırada, bu heykelin yılanları ve başka haşeratı kentten uzak tutmak amacıyla bir büyücü tarafından buraya dikildiğini kendisine anlatmışlar. Bunun üzerine hükümdar heykelin kalan kısmına dokunmamış. Ama o günden sonra yılanlar şehrin içine dolmuşlar, fakat kimseye bir ziyan vermemişler. Eğer sütun tümüyle yıkılmış olsaydı, yılanların

insanlara büyük zarar vereceğine inanılıyor. Konstantinopolis patriğinin notlarından edindiğim bilgilerden biri de budur. Mehmed bundan sonra atını Ayasofya kilisesine doğru sürmüş ve kilisenin önündeki meydanda tunçtan yapılma ve üstü altın kaplama at üstünde bir erkek heykeli görmüş. Erkek, vaktiyle bir elinde devlet egemenliğinin simgesi olarak bir küre tutmaktaymış ve şehrin işgalinden kısa süre önce bu küre iki kez yere düşmüş. İmparator Constantinus, küreyi tekrar heykelin eline yerleştirmelerini bu yurmuşsa da, küre bir türlü yerine yerleşmemiş. Rumların kanısına göre, at üstündeki adam imparator İustinianus imiş. Mehmed, altınla kaplanmış heykeli görünce, gürzünü savurarak onu kendi elleriyle parçalamış. Fakat bu sefer de Rumlar, bu heykelin şehirde veba salgını olmasını önlediğini bildirmişler. Mehmed bunu duyunca, yaptığına çok pişman olmuş ve bu tedbirleri alan eski insanların herhalde cahil çocuklar olmadıklarını ve bazı gerçekleri bildiklerini söyleyerek, bir daha hiçbir şeyi tahrip etmemeye söz vermiş. Hatta hem sütundaki yılanın çenesini onaracak hem de parçalanmış atlı kralın heykelini eskisi gibi bütün özellikleriyle yeniden yapacak biri bulunursa, ona bol para vermeyi vaat etmiş. Fakat bu işi yapacak kimse bulunamamış ve daha o yıl şehirde öyle bir veba salgını olmuş ki, içerisinden ölü çıkmayan ev kalmamış. Mehmed de çareyi Bitinya'da bulunan Bursa kentine kaçmakta bulmuş. Bunu da bana Rum patriği Yeremias anlattı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

S. SOPHIA KİLİSESİ

Kutsal Bilgelik anlamına gelen Aiya Sophia [Ayasofya] kilisesi, Doğu (Roma) İmparatorluğu'nun on beşinci imparatoru olan İustinianos tarafından inşa ettirilmiştir. Bu imparator MS 528²² tarihinde tahta geçmiş ve 38 yıl yönetimde kalmıştır. Ayasofya kilisesi bütün ek binalarıyla birlikte dünyanın en mükemmel, en şahane yapıydı. Çünkü Benjamin Jude'nin²³ yazdığına göre, 101 kapısı ve içerisinde bir yıldaki gün sayısı kadar şapel ve

22 İustinianos 527- 565 yılları arasında hüküm sürmüştür.

23 Benjamin Jude: Bkz. Benjamin Jonaes: Itinerarium Benjaminis cum versioné et notis Constantinil L'Empereur, Lugd. Bat. Jti. et. 1633 s. 25.

sunacağı varmış. Kilisede 900 rahip ayin yapmakla görevliymiş. Rahiplerin konutları da dahil olmak üzere, binanın çevresi bir Alman mili kadarmış. Her yıl 300.000 duka geliri varmış. Benjamin Jude, Latince yazmış olduğu *Itinerarium* adlı yapıtında Konstantinopolis kentinin en parlak dönemini tasvir etmektedir. Bu yapıt efendimin Konstantinopolis'teki kütüphanesinde bulunmaktaydı. Yazılanlara göre, kilisenin ortasında altın ve gümüş sütunlar bulunmaktaydı, ayrıca sayılamayacak kadar çok sayıda büyük altın ve gümüş şamdan, fener, lamba ve başka süslerle donatılmıştı. Hipodrom meydanının, kilise duvarının hemen bitişiğinde bulunduğundan da söz edilmektedir. Oysa bugün meydan kiliseden oldukça uzaktadır.

Günümüzdeki kilise artık eski büyüklüğünde değildir. Sadece eski kilisenin orta bölümü, ayinlerin yapıldığı *Chor* denilen kısmı kalmıştır. Kilisenin sağındaki bölümden batıya doğru uzanan üstü kubbeli uzunca bir geçitte bulunan yüksek, çift kanatlı kapılardan içeriye girilir. Kapıların dışı Korinthos demirinden dökülmüştür. Üzerlerine vurulduğunda, tıpkı bir kilise çanı gibi ses çıkartırlar ve bu tını yaklaşık yarım saat boyunca devam eder. Diğer kısımları da demirle kaplanmış ve köşebentlerle sağlamlaştırılmıştır. Bunları kendi gözlerimle gördüm, çünkü oradaki din adamlarından biriyle tanışıp ahabap oldum. O bana hastalığıyla ilgili sorular sorarak akıl danıştı ve bu vesileyle beni kilise binasına alarak içerde görülebilecek her şeyi gösterdi.

Ayasofya kilisesi, Roma'daki Pantheon tarzında inşa edilmişse de, ondan daha yüksek ve daha geniştir, üstelik güzellik ve mükemmeliyet bakımından da onu aşar. Bu sebeple bir dünya harikası olarak nitelendirilebilir. Kubbesi tam yuvarlak olup içerde iki kulaç kalınlığında beyaz mermerden sütunlar (fil ayağı) üzerine kurulmuştur. Sütunlar kilisenin üst katını aşarak kubbeye kadar yükselmektedir. Bu binanın akıl almaz yapı tarzını tarif etmek mümkün değildir. Fakat ben gene de elimden geleni yapacağım. Türk hükümdarı bu binada ibadet ettiğinden, içerisini çekinerek ve korkarak gezip inceledim.

Binanın beyaz mermer sütunları iki sıra halinde dizilmişlerdir. Yuvarı kattaki galeriye iki helezoni yoldan atla veya arabayla çıkılabilir. Buranın kubbesi de gene kendisine mahsus renkli yeşil serpentin mermerinden yapılma sütunlar üzerinde durmaktadır. Sütunlar üçerli gruplar halinde bir

yonca şeklinde düzenlenmiştir ve çok güzel bir görünüm sergilerler. En alttaki galeri, dört atlı bir arabanın rahatça dönüş yapabileceği genişliktedir. Zemini kar gibi beyaz mermerle kaplıdır. Bu beyaz mermer renkli taşlarla aslan, kartal ve çeşitli çiçek resimleri işlenmiştir. Türkler kemerlerde taş işçiliği ile yapılmış tüm haçları kırmışlardır. Beni gezdiren din adamı, girişi kapısının üstündeki duvarda imparator Constantinus'un, annesi Helena'nın ve eşi Fausta'nın mozaik işçiliği ile cam parçalarından yapılmış ve altın varakla süslenmiş bir insan boyundaki resimlerini gösterdi. Bunun yanında birkaç arşın eninde ve boyunda güneş ışınlarını içinden geçiren ve beyaz kehribara benzer saydam, duru beyaz mermer taşları da gördüm. Constantinus'un resminin altında, yerde kırmızı ve beyaz mermerden ortası dört parmak derinliğinde çukurlaştırılmış olan bir taş var. Türk din adamının anlattığına göre, Hz. İsa doğduğunda, onu bu çukur taşta yıkamışlar. Din adamı ayrıca, İsa'nın, Tanrı tarafından dünyaya gönderilen ve bir baki-
renin doğurduğu büyük bir peygamber olduğunu da söyledi.

Türk din adamı bana kilise duvarlarından birinde Hz. İsa'nın vaf-
tiz edilişini konu edinmiş olan ve üzerinde güvercin tasviri bulunan bir
resim daha gösterdi. Bu resmin yanında bir Grek yazısı vardır.²⁴ Anlamı
şudur: "Bu benim hoşnut olduğum sevgili oğlumdur." Türklerin bu altın
harfli yazıya dokunmamış olmaları herhalde Tanrı'nın bir takdiridir. Türk
din adamının bana bunu göstermesi ve söylediği sözler de beni çok şaşırttı.
Türk din adamı bana ayrıca kilitli bir dolapta tahta bir zemin üzerine çizil-
miş olan Muhammed'in kabrinin resmini gösterdi ve bunun bir kopyası-
nı çizmeme izin verdi. Bu bölümün üzerinde üst üste daha iki galeri var,
fakat bunlar o kadar geniş değil. Üst galerilerin üçü de kiliseyi bir çerçeve
içine alıyorlar, sadece büyük sunağın bulunduğu yer boş kalıyor. Galeriler
çok güzel yeşil serpentin taşından yapılmış sütunlar üzerine oturmaktadır.
Üzerlerindeki kubbedeki mozaik tekniğiyle yapılmış renkli ve altın varakla
süslenmiş sanat eseri niteliğindeki tablolar hâlâ görülebilmektedir. Özellikle
İsa peygamberi on iki havarisi ile birlikte gösteren resim çok büyük bir
ustalıkla yapılmıştır. Buraya bağlı vakıf binaları ve manastırların da böyle
resimlerle süslenmiş olduğunu söylüyorlar. Türk hükümdarlarının ibadet

24 Matth. III, 17.

ettikleri yer, sol tarafta, yeni yapılmış birçok mermer sütun üzerine oturtulmuş alçak bir kubbenin örttüğü mekândır. Türk hükümdarları sarayın çok yakınında bulunan bu ibadet evine sık sık gelirler. Özellikle cuma günleri onlar için bizim pazar günümüz gibi kutsal sayılmaktadır. Ayinlerin yapıldığı *Chor* denilen yer, halen eski binadaki gibi ve Rumlarda âdet olduğu üzere dar ve yüksek bir zemin üzerinde durmaktadır. Vaktiyle en önemli sunağın bulunduğu doğu tarafına büyük beyaz mumlar taşıyan som altından yapılmış iki büyük şamdan yerleştirilmiştir. Türk din adamının vaaz verdiği yüksekçe yer bir sütuna bitişik inşa edilmiş olup taş işçiliğiyle yapılmıştır. Şekli bizim kiliselerdekine benziyor ve üzerinde biri yeşil, diğeri siyah iki bayrak asılıdır. Siyah bayrağın ortasındaki beyaz şeridin üzerinde kırmızı Türk harfleri yazılıdır. Kilisenin girişine çok yakın bir yerde iki büyük taş küre durmaktadır ve bunlara takılmış olan pirinç musluklardan su akmaktadır. Kürelerdeki su, yerin altından çıkıp oraya dolmakta ve müminlerin yıkanması sırasında muslukların altına yerleştirilmiş olan dört köşeli taş yalaklara akarak tekrar yerin dibine akıp gitmektedir. İbadet evinin ortasına denk gelen yerde çepeçevre birkaç sıra halinde kandiller yanmaktadır. Tıpkı üst galerilerde olduğu gibi zemine de beyaz mermer döşenmiştir ve mermerlerin her tarafına sanatkârane bir biçimde renk renk taşlarla çeşitli hayvan ve bitki motifleri işlenmiştir. Bina çok yüksek ve geniş olup, büyük sütunlar ortada değil kenarlarda, duvara yakın yerlerdedir. Yuvarlak, yarımküre biçimindeki kubbe bu sütunların üstüne bindirilmiştir. Böylece binanın içinde çok geniş bir mekân oluşmuştur. Büyük sütunlar üst galerilerden geçerek yuvarlak kubbeye kadar uzanmaktadır. Binada pencere yoktur, ışık tepedeki kubbeden içeri süzülür. Binanın kubbesi tamamen kurşunla örtülmüştür. Bu kilisenin sol tarafında, saray yönünde, büyük, heybetli bir kapı daha vardır ki Korinthos madeninden dökülmüştür ve büyük bir ustalıklarla birçok payandalarla güçlendirilmiştir. Türk hükümdarı ibadethanesine bu kapıdan girer, ama buraya kadar at üstünde gelir. Bu kapı o kadar büyüktür ki, açılması için, birkaç adamın birlikte kanatlara abanmaları gerekir. Bina günümüzde de “İsa Peygamberin Tanrısal Bilgeliği” anlamına gelen eski adını muhafaza etmektedir. Türkler ona Ayasofya, Rumlar ise Hagia Sophia derler. Ama bina günümüzde bir *Moskea* [Cami] veya *Meschet* [Mescit] haline geti-

rilmiştir. Buraya bağlı olan vakıf binaları ve rahiplerin konutu, günümüzde at ahırları olarak kullanılmakta veya içinde yaban hayvanları barındırılmaktadır.²⁵ Galata'da bulunan evlerin çoğu da bu kiliseye aittir.

Bana Hristiyan çocuklarının, ayinin başlamasını beklerken ve duaları izlerken durdukları yeri de gösterdiler. Orada bulunan bir resimde de İsa peygamber yanında iki genç müridiyle birlikte görülmektedir. Bu ibadet evinde üst galerileri taşıyan sütunların dışında daha pek çok mermer ve serpentin taşından sütun vardır. Bunlar saymakla bitmez. En sonunda bana binayı gezdiren Türk din adamı kubbenin altında ve sütunların tepesinde, ışığın içeri süzüldüğü yerde, altın şamdanların üst tarafında, Türk harflerinden oluşan altın bir yazı gösterdi ve kubbenin bu bölümünün kendi peygamberleri Muhammed'in doğduğu gün çöktüğünü anlattı. Bunu şöyle açıklamışlar: Onların peygamberi en doğru dini öğretecektir ve bu din bu kilisede öğretilmelidir. Türk din adamı bana Muhammed'in doğumu hakkında daha birçok mucizevi olay anlattı. Birincisi, Muhammed, –onların *Herhil* dedikleri– imparator Flavii Heraclei²⁶ [Heraklius] henüz hayattayken Rebiülevvel ayının on ikisinde pazartesi gününe bağlanan gece doğmuş. O gece depremde İran kralı Chosroes'in²⁷ [I. Hüsrev] Mudair [Medain] kentindeki konutunun damı çökmüş ve yere gömülmüş. Ayrıca İran'da İranlıların kendi dillerinde Orimasda adını verdikleri hiç sönmeyen kutsal ateş ve çok eski...²⁸ ve eşi, III. Murad'ın babası, annesi, kız kardeşi ve Murad'ın tahta geçtiği sırada öldürtmüş olduğu beş erkek kardeşi burada gömülüdür. Selim, daha hayattayken bu türbeyi kendisi ve beş oğlu için inşa ettirmiştir. Selim, en büyük oğlunun tahta geçtiği zaman erkek kardeşlerini öldürteceğini biliyordu, çünkü Türklerin bakış açısına göre, gökyüzünde tek Tanrı olduğu gibi, yeryüzünde de sadece tek hükümdar olmalıdır. Selim, kendi adını taşıyan camiye Edirne'de yaptırmışsa da, gömüleceği yer olarak Konstantinopolis'i seçmiştir. Sandukaların her birinin

25 Arslanhane, Ayasofya'nın güneydoğusunda bulunan eski bir Bizans kilisesiydi (muhtemelen İsa Kilisesi).

26 Muhammed, 570 yılında, yani imparator II. İustinos yönetimdeki (565-578) doğmuştur. İmparator Heraclius'un yönetimi 610-641 tarihlerine denk gelir.

27 I. Chosroes (I. Hüsrev): İran hükümdarı (hd. 531-579); II. Hüsrev (hd. 591-628).

28 Burada cümlelerin anlamında bir kopukluk var; metnin bir kısmının eksik olması mümkündür.

başucuna siyah balıkçıl kuşu tüyleriyle süslenmiş güzel beyaz bir sarık konmuştur. Selim'in ölen diğer çocukları da burada gömülüdür ve her mezar tıplı eski Yunanlılardaki lahitler gibi müstesna güzellikte beyaz mermerden yapılmıştır. Sandukaların üzerine güzel sırmalı kumaşlar örtmüşler, hayattayken giydikleri yeşil, kırmızı ya da mavi kadifeden giysileri de üstüne yaymışlar. Sandukaların baş tarafı ayak tarafından daha yüksektir.

Diğer türbede Murad'ın birçok çocuğu gömülüdür. Bu türbeler ölülerin mezarları olarak yapılmıştır ve etrafı güzel bahçelerle çevrilmiştir. Benim ziyaretim sırasında türbelerdeki büyük pirinç şamdanların mumları sönmüştü, sadece kandillerde ışık yanıyordu ve içindeki din adamları yüksek sesle dua ediyorlardı.

ALTINCI BÖLÜM

KONSTANTİNOPOLİS'TEKİ KONSİLLER VE PATRİKHANE KİLİSESİNDE BULDUĞUM ESKİ BİR YAZIT²⁹

Türk hükümdarı Ayasofya kilisesinin bakım masrafları için günde 1001 asper³⁰ tahsis etmiştir. Çünkü eskiden keşişlerin yaşadıkları binaların bulunduğu yere bir saray inşa ettirilmesine karar verildiğinde, ortaya bir Yahudi çıkmış ve duvarla çevrilmiş olan bu alana dükkânlar, işlikler yaptırmak için kiliseye günde 1000 asper kira ödemeye hazır olduğunu bildirmiş. Fakat Türk hükümdarı Bayezid, Yahudi'nin başını kestirmiş ve ondan daha yüksek bir meblağ teklif etmiş olmak için, kiliseye günde 1001 asper tahsisat ayrılmasını buyurmuş.

YEDİNCİ BÖLÜM

HİPPODROM VE ORADAKİ ÜÇ SÜTUN

Günümüzde *Atmidam* veya *Atmeidam* adı verilen yerde Ayasofya'nın hemen yakınında Konstantinopolis'in en önemli eski eserlerinin yer aldığı

29 El yazması yapının 196 /197 sayfaları bu kitaba alınmamıştır, çünkü Konstantinopolis'te toplanan konsillerin tarihleri ve katılan kişiler hakkında verilen bilgiler kısmen eksik ve kısmen de yanlıştır. Bu konuda başka kaynaklardan bilgi edinmek mümkündür.

30 Asper: Türklerin kullandıkları en ufak para birimi: Akçe (beyaz madenden, yani gümüş para).

Hippodromus bulunmaktadır. Türkler buraya “At meidam” [Atmeydanı] derler. Bir zamanlar Bizans imparatorları bu meydanda atlarını terbiye ettirirler, halkı eğlendirmek için yarışlar ve daha başka *spectakula* yani gösteriler düzenletirlermiş. Halkın bu gösterileri seyretmesi için oturma yerleri de yapılmış. Türkler Atmeydanı adını Latince *ad metam* sözcüğünden almışlar. Halkın gösterileri seyrettiği binalar daha sonra yıkılmış ve onların yerine derme çatma tahta barakalar yapılmış. Zira bu alanda hâlâ çeşitli gösteriler düzenlenmektedir. Nitekim III. Murad, kendisinden sonra tahta geçecek olan oğlu Mehmed’in sünnet düğünü vesilesiyle tüm dünyadaki hükümdarları buraya davet etmiştir. Ben de bununla ilgili belgeyi bizim yazı işleri dairesinde kopya ettim ve ayrı bir zarfa yerleştirdim.

Benjamin Jude³¹ *Itinerarium* adlı yapıtında şöyle demektedir:

Hippodromus templi muris proximus locus ad regios ludos constructus Hippodromus dictus, ubi quotannis pro Ihesu Nazareni natalitium die eduntur magna spectacula ostendunturque ibidem omnes formae hominum orbis totius omnibus habitum generibus coram rege et regina, producuntur etiam in spectaculum leones, ursi, par-di, asini silvestres et id genus alia, qui pugnam inter se committunt et aves quoque in eundem modum neque existimo in ulla orbis regione huiusmodi magnificos ludos spectari.

Bunun anlamı şudur:

Hippodromus, Ayasofya kilisesinin duvarına en yakın olan yerdir. Burasını krallara layık gösterilerin tertip edilmesi için düzenlemişler ve bu sebeple de Hippodromus diye adlandırmışlardır. Zira her yıl Nasıralı İsa’nın doğum gününde burada gösteriler yapılır. Tüm dünyada yaşayan çeşit çeşit insanlar kendi özgün giysileri içinde kralın ve kraliçenin huzuruna çıkarlar. Ayrıca aslanlar, ayılar, leoparlar, yaban eşekleri ve çeşitli nadir hayvanlar seyircilere gösterilirler ve birbirleriyle savaştırılır. Bunun gibi bir sürü değişik kuş da seyirci-

31 Benjamin Jude: Kastedilen kişi Benjamin Jonae’dır. Bkz. *Itinerarium D. Benjaminis cum vers; one...* Lugd. Bet. 1633 p. 25.

lere gösterilir. Dünyanın başka bir yerinde bu denli muhteşem bir gösterinin düzenlenip seyredildiğini sanmıyorum.

Atmeydanı denilen alanda bugün dahi çok güzel ve ilgi çekici üç sütun bulunmaktadır. Bunların birincisi bir *Obeliskus* [Dikilitaş] olup kaidesine buradaki yarışlarda geçen olaylar resmedilmiştir, ayrıca Grekçe ve Latince bir yazı da vardır. Fakat zaman içinde bu yazı öylesine yıpranmıştır ki, tüm gayretime rağmen, bir tek harfini bile okuyamadım. Oysa ben eski yazılara çok meraklıyım ve bu konuda hiçbir fedakârlığı esirgemem. Nitekim bütün yolculuğum boyunca bunu kanıtlamışımdır ve bunlar bana iftira atan kişilere karşı bana tanıklık edeceklerdir. Obeliskus, bu kaidenin üstüne yerleştirilmiş olan pirinç madeninden yapılma dört köşeli küp biçimindeki dört ayak üzerinde durmaktadır, tıpkı Roma'da St. Petrus kilisesinin önündeki Obelisk'in dört aslan üzerinde durduğu gibi. Taştan yapılma Obelisk, yukarıya doğru giderek sivrilir ve her dört yüzeyine Mısır yazısına özgü resimler ve işaretler işlenmiştir. Bu kartal, yıldız, akbaba, eşek, kurbağa, köpek, balık, tavşan, öküz, fare, arı, yılan, timsah, ay, güneş resimlerini ve başka çeşitli harf karakterlerinin anlamını çözmek için pek çok kişi gayret göstermiştir. Zira bu tarz dilcili taşlar yalnız Konstantinopolis'te bulunmamaktadır. Ben benzerlerini İskenderiye'de ve Roma'da da gördüm ve pek çok kitapta bunlardan söz edildiğini biliyorum. Bu resimlerin ve harf karakterlerinin ne anlama geldiğine dair çok yazı okudum ve kendim de onların anlamını çözmeye çalıştım, çünkü bu dikili taşları yapmış olan Mısırlıların eski çağlardan beri büyü ile uğraştıkları bilinmektedir ve bu dikili taşlardan geleceğe dair önemli bilgilerin elde edilebileceğini sanıyordum. Fakat tüm araştırmalarım mantıklı bir sonuca varmadı. Nihayet ben de Mısırlıların bu dikili taşları sadece süslemek ve çıplaklıktan kurtarmak amacıyla üzerlerine bu şekilleri işledikleri kanısına vardım. Ama Mısırlıların bu resimlerle ve harf karakterleriyle kendi pagan inançlarının sırlarını açıklamayı amaçladıkları görüşünü de yadsımıyorum, çünkü onlar bu işaretlere "tanrısal yazı" adını vermektedirler. Fakat bu konuda kimse ile tartışmaya girmek niyetinde değilim ve herkesin düşüncesinde özgür olduğum fikrindeyim. Yunanlıların yazdığına göre, iki kulaç kalınlığında olan bu dikili taş vaktiyle yıkılmış

ve yıllarca toprağın altında gömülü kalmış, sonra Büyük Constantinus'un ardılları olan imparatorlardan biri tarafından bulunmuş. Onun dönemindeki inşaat ustalarından biri bu taşı yeniden doğrultabileceğini ileri sürmüş. Usta, iş konusunda anlaşılmaya varılınca, makaralardan ve halatlardan oluşan tuhaf bir yapı kurmuş ve bununla dikili taşı doğrultmaya girişmiş, fakat tasarımları uygulamaya konunca işe yaramamış, çünkü dikili taşı doğrultacak olan halatlar ağırlığın etkisiyle esnemiş, uzamış ve taşın pirinç ayaklara oturması için hesaplanan ölçü yanlış çıkmış. Dikili taşın yerine yerleşmesine sadece birkaç parmaklık bir mesafe kalmış. Bu çalışmayı seyredenler, ustayla alay etmişler, gülmüşler ve şöyle bağırmışlar: *Oleum et operam tanti apparatus periiit*. [Harcanan yağlar ve emekler boşunaydı.] Usta ise onları susturup, biraz beklemelerini söylemiş. Hemen tanıdığı bir fizikçiye danışmış. Fizik bilimcisi işçilere kendisine bol su getirmelerini istemiş. Getirilen suyu halatların üstüne dökmüş ve dikili taşın asılı olduğu halatları saatler boyunca sürekli ıslatmış. Islanan halatlar giderek çekmiş ve kısalmış, sonunda Dikilitaş'ı pirinç ayakların üstüne oturtmayı başarmışlar. Böylece usta, üzerine aldığı işi iyi bir sonuca bağlamış ve herkes de buna çok sevinmiş. Atmeydanı'nın ortasında tunçtan yapılma başka bir sütun daha bulunmaktadır. Bu sütun birbirine dolanıp burgu haline gelmiş üç yılan biçimindedir [Yılanlı Sütun]. Bir zamanlar bu üç yılan kafasından su aktığını söylüyorlar. Yaklaşık dört adam boyunda olan ve yere de çok derin gömülü olduğu belirtilen bu sütun bugün de hâlâ yerinde durmaktadır. Pek çok kişi, bu sütunun bir büyücü tarafından gizli güçlerle donatıldığını ve bu sayede yılanların şehre girmelerinin önlendiğini anlatmaktadır. Daha önce de sözünü ettiğim gibi, Sultan Mehmed şehri ele geçirip bizzat atının üstünde buraya geldiğinde, elindeki gürzü savurup yılanlardan birinin alt çenesini parçalamış. Bunun üzerine şehirde yılanların sayısı giderek artmış. İnsanlar, bu madenî yılanlı sütun tamamen parçalanırsa, kentin yılanlar yüzünden yaşanılmayacak hale geleceğine inanmaktadırlar.

Sipahi meydanına doğru ilerleyince beyaz mermerden yüksek bir sütun daha görülmektedir. Bu, hiç kireç [harç] kullanılmaksızın birçok parçanın üst üste dizilmesiyle oluşturulmuştur. En üstte büyük bir taş durmaktadır. Bizanslı bir tarihçinin yazdığına göre, bir zamanlar bu

sütun tamamen madenden yapılma bir kılıf içindeymiş ve üzeri altınla kaplıymış.

Günün birinde Konstantinopolis patriği Yeremias, gözlerinin rahatsızlığı dolayısıyla beni patrikhaneye çağırdığında, sohbetimiz sırasında Atmeydanı'ndaki sütünlardan da söz etti ve dikili taşı tekrar ayakları üstüne oturmaya kalkışan inşaat ustasının, sütunun bağlı olduğu halatın esnemesi üzerine nasıl çaresizlik içinde oraya buraya koşuşturup o yıllarda şehirde birçok değerli binanın inşa ettirilmesi nedeniyle her tarafta sıkça rastlanan inşaat ustalarına akıl danıştığını anlattı. O sırada yeni işe giren bir çırak, ipleri suyla ıslatmış ve sorunu çözmüş. İnşaat ustası bu duruma çok içermiş. Üzerinde bir süre düşündükten sonra, kendi maharetini kanıtlamak gereğini duymuş ve son olarak sözünü ettiğim bu sütunu geometri kurallarına göre kireçsiz [harçsız] olarak sanatkârane bir biçimde inşa etmiş, tamama erdirdikten sonra da kendisini tepesinden aşağı atmış. Patriğin bana anlattığına göre üç ylandan oluşan sütunu da bir karabüyücü, yılanları şehirden uzaklaştırmak amacıyla yapmış. Bunun gerçek olup olmadığına herkes kendi karar versin.

Günümüzde bile tüm evlerde saymakla bitmeyecek kadar çok muzır hayvan var: Gelincikler, akrepler, kertenkeleler, fareler, sıçanlar, pireler, tahtakuruları vb. Yalnız insanlar değil, hayvanlar bile, özellikle de atlar bunlardan çok rahatsız oluyorlar. Doğaları itibariyle soğuk olan akrepler sıcak aradıklarından, insanların yataklarına giriyorlar ve bazen insan uykudan uyandığında birkaçını birden yorganının altında buluyor. Ama akrepler, onlara dokunmadıkça kimseye zarar vermiyorlar. Gene de her ihtimale karşı herkes odasında bir kab içinde akrep yağı ve bir pirinç maşa bulundurmak zorunda. Odada bir akrep bulunca bu maşa ile yakalayıp yağın içine atmak gerek. Akrep o zaman iğnesini kendine batırıp ölüyor. İnsanı akrep soktuğunda, hemen oraya akrebin öldüğü yağdan sürülürse, zehirinin hiçbir zararlı etkisi olmuyor. Gecenin birinde beni büyük bir akrep soktu ve ben soktuğu yerin ateş gibi yanmasıyla uyandım. Beni sokan akrebi de yatağımda buldum. Hemen akrebi yakalayıp ezdim ve olabildiğince ufalayarak merhem haline getirdim. Sonra akrepten elde ettiğim bu merhemi soktuğu yerin üzerine sürdüm. Çeyrek saat sonra acısı geçti ve bana hiçbir zararlı

etkisi olmadı.³² Akrep sokması olağanüstü bir acı veriyor ve akrep sokan insanın 24 saat bile yaşamayacağına inanırım. Bir gün yataktan kalktığımda, giymek istediğim ceketimin üstüne pencereden vuran güneş ışığında kocaman bir akrebin durduğunu gördüm. Onu hemen yağın içine attım. Bir başka gün de kocaman bir yılanın şapkamın etrafına dolanmış olduğunu fark ettim. Derhal berberimiz Severin Krage'yi, Macar terzimizi ve Macar kâtibimizi çağırıp durumu onlara gösterdim. Hiç vakit kaybetmeden şapkamı kapıp yılanla birlikte pencereden sokağa fırlattılar. Konstantinopolis'te bizi her gün bunun gibi şaşırtıcı olaylar beklemekteydi. Gelinciklere gelince, onlar gerçekten çok zarar vermekteydiler, çünkü sayıca çoktular ve odaların içinde sürekli birbirlerini kovalamaktaydılar. Bir yerde herhangi bir giysi buldular mı, kemirip parçalıyorlardı. Oysa yılanların zararlılarına hiç rastlamadık. Sadece ev yılanları pek çoktu. Nitekim Elçi Beyefendi mutfağın onarımını yaptırdığında olağanüstü büyüklükte bir ev yılanı bulduk. Fakat efendimiz onu öldürmelerine izin vermedi ve ahıra götürmelerini buyurdu. Benim odamda da çok sayıda ev yılanı vardı. Duvar oyuklarında yuvalanmışlardı ve geceleri ıslık öttürür gibi bir ses çıkarıyorlardı. Başlangıçta bundan çok ürktüm, fakat diğer odalarda da böyle yılanların bulunduğunu duyunca giderek bu duruma alıştım. Bir gece uyandığımda bir yılanla bir gelinciğin birbirleriyle mücadele ettiklerine tanık oldum. Sonunda yılan gelinciği yakalayıp kovuğuna taşıdı. Geceleri gelincikler ve kertenkeleler sürüler halinde enine boyuna yatağımın üzerinden geçiyorlardı. Hatta bazen on veya yirmi sürüngen arka arkaya adeta geçit töreni düzenliyorlardı. Sonunda bit, pire, tahtakurusu, sıçan, fare, kertenkele, gelincik, ev yılanı gibi duvar deliklerinde yuvalanan bu yaratıkları sefaletimizin ortakları olarak kabul etmek zorunda kaldık. Herhalde Tanrı bunları insanları cezalandırmak için yaratmış olmalı.³³ Bazı geceler odamda kalamayıp, dışarda, büyük bir oyun tahtasının (*Peilkentafel*)³⁴ üzerinde yatmayı yeğliyordum. Evlerde bu kadar çok muzır

32 Sven Hedin: "Kutuptan Kutuba" adlı yapıtında (s.106) şöyle demektedir: "Doğu Türkistan'da bir akrep tarafından sokulan kişinin tedavisi için, kişiyi sokan akrep yakalanır ve ezilerek merhem haline getirilir. Bu merhem akrebin iğnesini soktuğu yere sürülür."

33 Furer, bunların dışında muazzam çekirge sürülerinden söz etmekte ve sözlerini şöyle bitirmektedir: "Fakat yerli ahali buna çok fazla önem vermiyor ve böyle bir durumun bir yıl önce de yaşandığını söyleyerek, sebebini her şeyin çok pahalı oluşunda buluyor."

34 Eskiden çok rağbet gören bir çeşit oyunda kullanılan uzun tahta sehpa.

hayvanın bulunmasının sebebi, evlerin duvarlarının kerpiçten yapılmış olmasıdır. Zira insanlar bu kadar çok kireci nereden bulsunlar? Ahşap inşaat malzemesi de çok pahalıdır. Üstelik mermer artıklarından elde edilen kirecin hükümdara ait olan ve onun izin verdiği binaların dışındaki inşaatlarda kullanılması da yasaklanmıştır. Bu nedenle tüm evler, ibadethaneler, saraylar ya kesme taşlardan ya da ahşaptan inşa edilmektedir. Ayrıca şehir içindeki pek çok evin etrafındaki güzel bahçelerde yaşayan muzır hayvanlar da fırsatını bulunca evlere girmektedir. Gerçi bizim yerleşmiş olduğumuz bina da kesme taştan yapılmıştı, duvarların iç yüzü tuğla ile örülmüş ve kerpiçe sıvanmış olduğu halde muzır hayvanlar buralarda barınabiliyordu.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

TÜRK HÜKÜMDARININ KENDİ EĞLENCESİ İÇİN BESLEDİĞİ ÇEŞİTLİ HAYVANLAR

Atmeydanı'nın hemen yakınında eski büyük bir Hristiyan kilisesi vardır. Herkes bunun Ayasofya kilisesinin bir bölümü olduğunu ileri sürmektedir. Nitekim Benjamin Jude'de bunun hemen Ayasofya'nın duvarlarının bitişiğinde olduğunu yazmaktadır. Türk hükümdarı şimdilerde bu kilise binasında 8 büyük aslan barındırmaktadır [Arslanhane]. Aslanların bakıcısı onlarla sanki ev köpekleriymiş gibi oynamakta, kafasını ağızlarının içine sokmaktadır. Kilisenin ortasındaki taşıyıcı sütunların birinden ötekine doğru tahta bir parmaklık yapılmış ve bu şekilde oluşturulan kafesin içinde sütunların her birine bir aslan bağlanmıştır. Bazen de bu büyük aslanları boyunlarına takılı bir iple şehrin içinde gezdirirler. Bu aslanlar öyle uysaldırlar ki, isteyen onlarla birer kuzu imişler gibi oynayabilmekte ve kimseye bir zarar gelmemektedir. Başka bir hayvan da kafesin dışına kalın bir zincirle bağlanmıştır. Zincirin öbür ucundaki büyük halka yere çakılmış olan kol kalınlığındaki bir direğe geçirilmiştir. Türkler bu hayvana *Czirtlan* [Sırtlan] demektedirler. Latince adı ise "*Hienna*"dır. Söylediklerine göre bu hayvan, ölüleri gömülü oldukları topraktan çıkartıp yermiş. Zaten barındığı inin önündeki kemikler onun yerini belli eder, bulunmasına yardımcı olurmuş. Ayrıca bu hayvanın her dili anladığını da iddia ediyorlar. Benden başka oraya giden başka kişiler

de bunu doğruluyorlar. Zira hayvana çok çirkin olduğu ve korkunç görüldüğü söylendiğinde, yerinde duramıyor, öfkeyle oraya buraya saldırıyor, yerleri eşeliyor ve gözleri kafatasının içinde bir kor parçası gibi ateş saçıyor. Ama onun ne sevimli bir hayvan olduğunu söyleyince, öfkesi yatışıyor, munis bir tavır takınıyor. Zaten bu hayvanı da ancak böyle davranarak yakalamak mümkün oluyormuş. Barındığı yeri buldukları zaman, bir kişi sürünerek onun gizlendiği inin içine girer fakat onun orada olmadığını, hiçbir şey göremediğini söyler, onu bir türlü bulamadığını sürekli tekrarlarlarmış. Bir yandan da yanına aldığı ipi hayvanın ayaklarından birine dolarmış. Böyle davranıldığında, hayvan gayet sakin durur ve ipi bacağına bağlatırmış. Daha sonra ine giren adam gene sürünerek dışarı çıkar ve ipin öbür ucunu da yanında götürürmüş, inin girişine büyük bir ağ gerer ve: "İşte Hienna burada, onu buldum!" diye bağırırmış. Bunu duyan hayvan inden dışarı fırlar ve orada ya yakalanır ya da öldürülürmüş. Fakat aslında çok öfkeli, azgın bir hayvan olduğundan, son anına kadar kendini cesaretle savunurmuş.

Bütün bu bilgileri hayvan bakıcılarından öğrendim. Sırtlan, herkesin zannettiği gibi misk kedisi değildir. Bu hayvan büyük bir koyun veya teke boyundadır, açık kurşunî renktedir ve uzun bacakları vardır. Kafası kurda benzer, fakat kulakları daha büyüktür. Ayakları alacalı, benekli tüylerle kaplıdır, başı gövdesine yakın olduğundan ve boynunu çeviremediğinden bütün gövdesini döndürmek zorundadır. Bedenini kaplayan postu da siyah beneklidir, adeta kaplanıninkine benzer, fakat kılları daha uzundur. Pençeleri de farklıdır. Uzun kıllı, kıvrık bir kuyruğa sahiptir. Ağzında dişlerin yerine çepeçevre tek parça bir kemik vardır. Sırtlan etinin evlilik hayatında faydalı bir etkisi olduğu iddia edildiğinden, Türk hükümdarlarının ve paşaların o hayvanın etini yedikleri rivayet ediliyor. Bu yüzden de onu Asya'da çok avlıyorlar. Sırtlan, öfkeli bir köpek gibi sürekli homurtulu sesler çıkarır ve çok saldırgandır.

Sözünün ettiğim mekânın hemen yanındaki bir şapelde birçok genç aslan vardır, diğer şapelde iki büyük kaplan ve birçok yavru kaplan barındırılmaktadır. Bir başka şapelde çok sayıda genç ve yaşlı panter, onun yanındaki şapelde altı misk kedisi ve bir başka kafeste gene birçok misk kedisi ve çok sayıda *Ichneumon* [firavun faresi] adı verilen hayvanlardan bulunmaktadır. Rivayete göre Musa peygamber zamanında bu fareler firavunu epey rahatsız

etmişler. Bunları ayrı bir kafeste tutuyorlar. Türk hükümdarının çok önem verdiği baharat da keskin kokusu yüzünden aynı bölmede özel raflarda saklanmaktadır. Orada zincirle bağlı kediye benzer bir hayvan daha gördüm; rengi tilkininki gibi sarımtırak, kulakları tavşanunkiler gibi uzun, kuyruğu kısa ve ucu sivriydi. Çok azgın ve öfkeliydi, zincirini koparmak istercesine bize doğru atılıyordu. Ayrıca iki yaban eşeği de gördük, bunlar da çok vahşi idi ve insana alıştırmaları, ehlileştirilmeleri mümkün olmamıştı. Renk bakımından diğer eşeklere benziyorlardı. Bundan başka çok büyük iki *Pabian* maymunu da vardı. Başlarının çevresindeki uzun saçları ile güneşi andıran tuhaf görünüşleri insanı hayrete düşürüyordu. Türklerin "*Calicoi*" adını verdikleri tilki gibi sarımtırak renkte, tavşan gibi uzun kulaklı, kuyruksuz bir hayvan daha vardı ki, aslanları yavrularının başından uzaklaştırıp yavruları yediğini söylüyorlar. Köpek kırması iki kurt da çok öfkeli davranıyorlardı. Ayrı bir bölmede irili ufaklı çeşitli cinsten maymun ve şebekler özel olarak yaptırılmış kazıklara zincirlerle bağlanmışlardı. Bütün bu tuhaf hayvanlar o kadar şaşırtıcı idi ki, hepsini tek tek hatırlayıp anlatmam mümkün değil. Bu kilisede veya ön avlusunda bir sürü leopar da beslenmektedir. Türk hükümdarı avlanırken bunlardan yararlanmaktadır. İbrahim Paşa'ya armağanlarını sunmaya gittiğimizde, onun bahçesinde Kahire'den getirmiş olduğu, hiç tanımadığımız garip bir hayvan gördük. Zira Paşa, Kahire'de bulunmuştu. Bu hayvan boy ve biçim bakımından eşeğe benziyor, başı ise bir danayı andırıyordu, ama biraz daha uzundu; yaklaşık birer karış boyundaki iki boynuzu birbirlerine doğru kıvrılmıştı ve koç boynuzu gibi birkaç kıvrımdan ibaretti, tüysüzdü ve rengi eşeğinkine benziyordu, kuyruğu bir karış boyunda olup ucu püsküllüydü. Bu hayvan üç gün boyunca su içmeden durabilirmiş, içtiği zaman da bir fıçıyı yarıya kadar boşaltırmış.

DOKUZUNCU BÖLÜM

CONSTANTİNUS SARAYI'NDA BESLENEN FİLLER VE BİR ZÜRAFA

Şehrin içinde yer yer eski binalara ait kalıntılara rastlanmaktadır. Fakat eski ve antika eserlerin bu kadar az olduğuna şaşıtm. Oysa Benjamin Jude, Büyük Constantinus'un başkentini Roma'dan Konstantinopolis'e nakletme-

ye karar verdiğinde hemen hemen tüm İtalya'nın, özellikle de Roma'nın en gösterişli eserlerini Konstantinopolis'e getirttiğini ve böylece burayı büyük bir üne kavuşturmak istediğini bildirmektedir. Constantinus Sarayı şehrin bir ucunda, tatlı bir suyun aktığı yerin yakınında bulunmaktadır ve şehir surlarının dibinde çok büyük, güzel, dörtgen biçiminde bir yapıdır. Ne yazık ki günümüzde harabe haline gelmiştir. Ben oraya gittiğimde içinde iki büyük fil ve Türklerin *seraph* [zürafa] dedikleri bir *Chamelo parde* veya Hint koyunu bulunuyordu. Bu hayvanın çok uzun bir boynu ve küçük bir kafası var. Ön bacakları uzun, arka bacakları daha kısa, rengi beyaz ve üzerine sanki kırmızı lekeler serpiştirilmiş gibi. Filler bakıcıları tarafından eğitilmişti. File bir top atıldığında, hortumu ile topa vurup öteye fırlatıyor, yerdeki bir değneği hortumuyla kaldırılabiliyor, ziyaretçilerden biri yere bir asper atarsa, onu da hortumuyla alıp bakıcıya uzatıyordu. Bakıcısı, küçük bir davula vurduğunda, fil bir ayağını ötekinin üzerinden aşırıyor ve tüm gövdesini sallayıp titreterek dans ediyordu. Bu oyunları seyretmek çok eğlenceliydi. Filin daha başka marifetleri de vardı. Türkler hayvanları terbiye etmekte çok başarılı oluyorlar ve çalışmak zorunda kalmamak için geçimlerini böyle sağlıyorlar.

Constantinus'un mermerden yapılma bir kabri de var, ama kentin en kötü yerinde bulunuyor.³⁵

ONUNCU BÖLÜM

DiĞER İKİ SÜTUN HAKKINDA

Silivri kapısına doğru gidildiğinde *Columna Historiaca*³⁶ denilen yüksek bir sütunun önünden geçilmektedir. Bu sütun Alman Evi'nin [Elçi

35 Constantinus, Fatih Camii'nin yerinde bulunan Havariyyun Kilisesi'ne görülmüş ancak cenazesi 359'da Ayios Akakios Kilisesi'ne nakledilmişti. Bu kilisenin Haliç kıyısındaki Unkapanı'nda, bugünkü Atatürk Köprüsü'nün doğusunda olduğu ileri sürülmüştür. Bir başka teze göre kilise Vefa semtindeydi ve 14. yüzyılda hâlâ ayakta idi. Lubenau "kentin en kötü semti"nin adını vermediği için o zamanlar Constantinus'a ait olduğu rivayet edilen kabrin nerede bulunduğunu bilemiyoruz –y.n.

36 Arkadios Sütunu. Teophanes'e göre Arkadios Forumu'nun ortasında 404'te yapılmış ama üzerindeki Arkadios heykeli 210'da yerleştirilmişti. 740'taki bir depremde heykelin düştüğü biliniyor. Sütun 18. yüzyılın başlarında bir kazaya neden olmaması için yıktırıldı. Kaidesi bugün de görülebilmektedir. Osmanlı döneminde sütunun dibinde ve yakınlarında alıcıları ve satıcıları kadınlar olan bir pazar kurulduğu için bu tarihi esere "Avrat Taşı" deniliyordu –y.n.

Hanı] yarım mil kadar uzağındadır ve bulunduğu meydana *Haurat Bassar* [Avrat Pazarı], yani Kadın Pazarı anlamında *forum mulierum* adı verilmektedir. Belki burada vaktiyle kadın esirler satılmaktaydı veya Hıristiyanların zamanında burada kadınlar pazar alışverişi yaparlardı. Zira Türk kadınları ne bir şey satabilirler ne de alışverişe giderler. Hâlâ her Pazar günü bu sütunun dibinde büyük bir pazar kurulur ve bizim tanımadığımız çeşitli Türk bitkileri, çiçekleri, özellikle lale soğanları ve sebzeler satılır. Bizim tatil günümüz onların haftalık pazar alışveriş yaptıkları gündür.

İmparator Theodosius Magnus'un [Büyük Theodosius] oğulları olan Arkadios ve Honorios, meydanın ortasına beyaz mermerden yapılmış yuvarlak bir sütun diktirmişler ve üzerine aşağıdan başlayıp yukarıya doğru helezoni bir biçimde, kendileriyle ilgili tarihî olayları büyük bir ustalıkla işletmişler. Bu arada perspektif esasları da gözetildiğinden, en üstte anlatılan olaylar en alttakilerle aynı boyutta görünüyor. Sütunun rengi eskiliğinden dolayı beyazlığını yitirmişse de, mermer biraz kazındığı zaman kar gibi beyaz olduğu ortaya çıkıyor. Vaktiyle tepesinde Roma'da âdet olduğu üzere bir *statuam equestrem* [atlı heykeli] bulunmaktaydı, fakat günümüzde artık bundan eser yok. Roma'da bulunan iki sütun gibi bu sütunun da içi boş ve helezonî bir merdivenden yukarıya kadar çıkmak mümkün. Tepede bulunan bir kapıdan, sütunun çevresini saran balkona çıkılabiliyor. Fakat depremlerden dolayı merdiven zarar görmüş ve sütunda da çatlaklar oluşmuş. Birkaç yıl önce Konstantinopolis'te çok şiddetli bir deprem olmuş ve şehir halkından çok kişi yıkılan binaların altında kalarak can vermiş. Özellikle Zonaras, on sekiz gün boyunca devam eden bir depremden söz etmektedir. İmparator Anastasios³⁷ dönemine rastlayan bu depremde büyük duvar parçaları, muazzam binalar, evler, saraylar yıkılmış ve insanlar göçüklerin altında gömülüp kalmış. Ayrıca Sultan Bayezid'in yönetimine denk gelen 14 Eylül 1509 yılındaki depremde 800 ev yıkılmış ve 13.000 insan ölmüş.

Porphy [porfir] denilen kırmızı mermerden yapılma sütun [Çemberlitaş] ise, Roma-Germen İmparatorunun elçilerinin maiyetleriyle birlikte kaldıkları Alman Evi veya Alman Sarayı'nın önünde bulunmaktadır ve Columna Constantini [Constantinus Sütunu] veya Antonina adıyla

37 I. Anastasios, 491-518

anılmaktadır. Bu sütun sekiz yuvarlak parçanın üst üste yerleştirilmesiyle meydana gelmiştir ve bu parçalar öyle ustalıklarla birbiri üzerine oturtulmuştur ki, sütun tek parçadan yapılmış izlenimini uyandırmaktadır. Sütunun çevresi defne dalından yapılmış sekiz çelenkle sarılmıştır ve her bir çelenk özel bir zaferi simgelemektedir. Defne çelenklerinin arasına dört sağlam demir çember yerleştirilmiştir. En tepede beyaz mermer levhalar üzerinde Grek harfleriyle bir yazı bulunmaktadır. Uzun zaman sonra bu yazıyı okumayı başardım: “Yılların yıpratıcı etkisiyle neredeyse yıkılmak üzere olan bu şahane eser Tanrı’nın esenliğine kavuşan İmparator Manuel³⁸ sayesinde onarılmıştır.” Sütunun tepesinde beyaz mermerden dört köşeli bir kaidenin üstünde *Statua equestris Constantini Magni*, [Büyük Constantinus’un heykeli] durmakta olduğu ileri sürülüyor. Rivayete göre burada önce *effigies Apollinis* [Apollon heykeli], daha sonra da Theodosius’un heykeli duruyormuş.³⁹ Konstantinopolis kentine ait eski resimlerde bu açıkça görülmektedir. Fakat şiddetli depremler sırasında bu heykel yıkılmıştır. Sütunun gövdesi de zarar gördüğünden, zorunlu olarak Sultan Bayezid tarafından demir çemberler içine alınması sağlanmıştır. 1490 yılının 12 Temmuz günü de Konstantinopolis kentinde o güne kadar görülmemiş şiddetle gök gürültüsü ve şimşekler eşliğinde meydana gelen depremde yangın çıkmış ve yaklaşık 800 ev yerle bir olmuş, 3000 kişi de bu afette can vermiş, şehirde taş üstünde taş kalmamış. Buna rağmen o zamanlar tamamen altınla kaplı olan Constantinus sütunu ve tepesinde bulunan atlı Constantinus heykeli hiç zarar görmemiş, altınları bile dökülmemiş. Hristiyanlar, bu olayı Tanrı’nın özel bir işareti olarak yorumlamışlar.

Bugün dahi bu sütunun çevresi yapılarla sarılmış olmasına karşın, bir tepenin üstünde bulunması nedeniyle kentin her yerinden, hatta dışından bile görülebilmektedir. Vaktiyle sütunun çevresinde kurulan pazar çok ünlüymüş ve Forum Constantini [Constantinus Forumu] adıyla anılmış. Sözünü ettiğim sütunun ilerisinde Türklerin *Dauck Bassar* [Tavuk pazarı] adını verdikleri güzel bir pazar kurulmakta ve burada tavuk, güvercin, bil-

38 I. Manuel, Komnenos hanedanından, 1143-1180.

39 Bu bilgilerden bazıları doğru değildir. Constantinus’un heykeli eski çoktanrılı inancın tanrılarından Apollon Helios görünümündeydi, Theodosius’un heykeli ise hiçbir zaman yoktu. Antonina ise Roma İmparatoru Septimus Severus’un kente verdiği ama tutmayan isimdir –y.n.

dırcın, kaz, ördek gibi kanatlı hayvanlar satılmaktadır. Bazı yazarlara göre, vaktiyle Arius, Ayasofya kilisesine gitmek üzere, Constantinus Forumu yakınlarına geldiğinde, birden karnına şiddetli bir sancı saplanmış ve burada bulunan bir helaya girmek zorunda kalmış. Orada, İsa peygambere karşı işlediği günahın cezası olarak bütün bağırsakları dışarı çıkmış. Bu olaydan sonra da buraya Tavuk Pazarı adını vermişler ve Eusebios'un anlattığına göre, Constantinus Forumu'nda gerçekleşen korkunç ceza infazını unutturmak istemişler. Oysa Rumlar bize İznik'te bu olayla ilgili başka bir yer gösterdiler. Öyle görünüyor ki, Rumların pek çoğu, Muhammed'in yaydığı yanlış inancın doğmasına sebep olan Ariusçu öğretiyi eğilimliler. Belki Türkler de bu yüzden Rumlara yakınlık duymaktadırlar.

Sütunun dibinde pek çok dükkân bulunmaktadır ve burada halı, sırmalı kumaşlar ve buna benzer değerli mallar satılmaktadır. Ayrıca buradaki işliklerde servi ağacından çeşitli eşyalar üretilmekte ve satılmaktadır. Türklerin usulüne göre sabun yapılan ve satılan işlikler de vardır. Orada bulunduğum sırada bu sabunhanelerden birinde korkunç bir yangın çıktı ve civardaki tüm binalar yandı. Bundan daha ilerde söz edeceğim.

Bu bölgede birçok *aqueductus* [sukemer] ve üstü tonozlu sarnıç da vardır, bunların bazıları revaklıdır. Resimlerini çizdiğim bu yapıları ilerde daha ayrıntılı olarak anlatacağım. İbrahim Paşa sarayının arkasında bulunan çok sütunlu bir sarnıçta [Binbirdirek Sarnıcı] şimdilerde ipek eğirilmektedir. Bu sarnıcın inşaatında yüzlerce sütun kullanılmıştır ve kuraklık zamanlarında su ile doldurulabilmektedir. Sütunların her biri öyle ince geometrik bir hesapla oturtulmuştur ki, birbirlerinden olan uzaklıkları bir kıl kadar bile fark etmez. Bu sarnıç gerçekten büyük bir sanat eseridir. Kısacası kentte bir sürü harap durumda eski eser ve bina vardır. Bunların her birini anlatmak hem çok zaman alır hem de daha nice sayfalar doldurur.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

YEDİKULE KALESİ

Kentin Gelibolu yönüne bakan köşesinde, denizin kıyısında, yedi sağlam kuleden ibaret ve yüksek, kalın surlarla güçlendirilmiş, her zaman

büyük topraklarla ve çeşitli silahlarla donatılmış olan korunaklı bir kale bulunmaktadır. Türkler buraya Yedikule adını vermişlerdir. Kale, *Disgarda* [Dizdar] denilen ve çok itibar gören bir kumandana emanet edilmiştir. Kumandanın emrine *Assereli* [?] denilen 500 yeniçeri verilmiştir. Bunların her biri yılda 500 asper maaş alır. Sözünü ettiğim kalenin böyle özenle korunmasının başlıca nedeni, Türk hükümdarlarına ait servetin ve değerli eşyanın burada muhafaza edilmesidir. Fakat hükümdarlar buraya nadi-ren gelirler. Tunus kralı da bu kalede tutuklu bulunmaktadır. Dediklerine göre, bu kaleyi II. Mehmed, kenti ele geçirdiğinde inşa ettirmiş. Benjamin, *Itinerarium* adlı yapıtında imparator Emanuel'in⁴⁰ kendi atalarının yaşadığı saraydan başka, deniz kıyısında görkemli bir saray yaptırdığından ve adını Bilbermus koyduğundan söz etmektedir.⁴¹ İmparator, bu sarayın sütunlarını ve duvarlarını altınla, gümüşle kaplatmış, atalarının ve kendisinin katıldığı savaşların ve *res gestae* [kralların yaptıkları işler] tasvirlerini buralarda sergilemiş. Sarayın içindeki bir salonu altınla kaplatıp inci ve değerli taşlarla süsletmiş. Öyle ki, gece karanlığında bile bu salona ışık-sız girildiğinde etrafı görmek mümkünmüş. Ayrıca salona altın zincirlere bağlı altın bir taç astırmış. Bu tacın üstündeki olağanüstü irilikteki değerli taşlara yeryüzündeki hiçbir hükümdarın hazinesinde rastlamak mümkün değilmiş. Bir zamanlar Konstantinopolis'te bulunan bu hayret uyandırıcı şeyler anlatmakla bitmez. Bunların bazılarını İmparator Constantinus ve ardılları bizzat yaptırmışlar, bazılarını ise Roma'dan veya başka krallıklardan buraya getirtmişler. Daha önce de belirttiğim gibi, Constantinus hemen hemen Roma'daki ve İtalya'daki tüm antika eserleri buraya nakledip kenti süslemek istemiş. Ama bu eserlerin şimdi nerelerde olduğunu hiçbir yazar bildirmiyor ve bütün araştırma ve soruşturmalarıma karşın, Türklerin ve Rumların tarih kayıtlarında bu konuya ilişkin bir bilgi bulamadım, Rum patriğine yönelttiğim ısrarlı sorulara dahi bir yanıt alamadım. Kuş-

40 Mihael VIII. Paleologos -y.n.

41 *Itinerarium*: (Lugd. Bat. 1633) s. 25-26: "*Ipse autem rex Emanuel in regiam suam magnum in littore aedificavit palatium praeter illud a maiobus exstructum: id que Blachernas vocavit.*" [Yine bizzat İmparator Emanuel hükümdarlığı sırasında kıyıda, kendinden önceki hükümdarların yaptırdıklarından başka bir büyük saray inşa ettirdi: Ona Blakhernai adını verdi.]

kusuz Roma imparatorlarının büyük binalar inşa ettirmek ve sanat eserleri yaptırmak konusunda daha geniş olanakları vardı, çünkü onlar şimdiki Türk hükümdarlarından çok daha güçlüydüler, daha geniş topraklara sahiptiler ve dolayısıyla onlardan daha fazla gelir elde edebiliyorlardı. Türk hükümdarının hazinesine her yıl limanlardan gümrük vergisi olarak giren paradan, Asya yolculuğum sırasında uğradığım Montenea [Mudanya] kentinden söz ederken değineceğim. Bunun dışında Türk hükümdarına altın, gümüş, değerli taşlar, inciler, sırmalı dokumalar, ipek halılar ve daha birçok başka şeyler haraç olarak verilmektedir. Bunların hepsi bir arada kocaman kuleleri doldurabilir. Roma imparatorları da bunun benzeri bir gelire sahipti. Her gün Konstantinopolis kentinin limanına giren gemilerdeki tacirlerden aşağı yukarı yirmi bin duka alınmaktadır. Bunu gümrük işlerinde çalışan görevlilerden öğrendim. Bir yıl boyunca bu gümrük vergileri yüksek bir yekûna ulaşmaktadır, zira Konstantinopolis kentinde Karadeniz ve Akdeniz birbiriyle buluşmakta ve her iki denizde de gemiler aralıksız gidip gelmektedir. Ben bir günde kente gelen ve kentten çıkan toplam 800 gemi saydım. Zira rüzgâr kuzeyden eserse Karadeniz'den gemiler gelir ve Akdeniz'e gidecek olan gemiler de kentten ayrılırlar. Rüzgâr güneyden veya batıdan estiğinde de bunun tersi olur. Bu gelire diğer gümrük vergileri de eklenirse olağanüstü bollukta bir servet birikir. Zira Ankara, Bursa, Karaman, Trablus, Suriye, Ermenistan, İran, Hindistan, Gürcistan, Arabistan, Tataristan, İberyâ, Cholchide,⁴² Moskova ve Çin'den Türk limanlarına giren ya da çıkan malların miktarını saptamak olanaksızdır. Herkes bu bilgiye dayanarak Türk hükümdarının para kıtlığı çekip çekmediğini kolayca hesaplayabilir. Bu malların bir kısmı Hristiyan ülkelerine, örneğin Lehistan'a, Venedik'e, Hollanda'ya ve İngiltere'ye sevk edilir ve aynı ülkelerden de gene Türkiye'ye mallar gönderilir.

Yukarıda sözünü ettiğim saraya veya onun kalıntılarına hiçbir yerde rastlamadım, ama günümüzdeki Yedikule'nin bulunduğu yerde inşa edilmiş olması ihtimali çok kuvvetlidir.

42 Kolhis: Kafkasların güneyinde kalan bölge –ç.n.

ON İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HÜKÜMDARININ VE KADINLARININ YAŞADIKLARI SARAY

Kentin bir ucunda, Rumların Aziz Demetrios, eskilerin ise Promontorium Chrisoceros adını verdikleri, doğuya bakan çok güzel bir yerde ve hemen limanın yakınında, Türk hükümdarının hizmetkârlarıyla birlikte yaşadığı saray bulunmaktadır. Buradan hem *Bosphorus Thracicus* denilen boğazın hem de Karadeniz'in çok güzel bir görünümü vardır. Karşı kıyıda bulunan Küçük Asya veya Anadolu gerilerinde ise olağanüstü yükseklikteki Olympos dağı [Uludağ] da görülebilmektedir. Sözüünü ettiğim saray, yüksek ve sağlam duvarlarla çevrilidir ve bir burun üzerinde bulunan alanının çevresi ilki Fransız mili kadardır. İddialara göre, çok büyük olmayan Bizans kenti eskiden bu yerde ve günümüzde Yahudilerin yaşamakta oldukları, Balık Pazarı'na kadar uzanan bölgede kurulmuştu. Her iki tarafı denizle çevrili olan küçük bir tepede, kıyıya kadar inen çok güzel bir bahçe gözler önüne serilmektedir. Bu bahçenin bir köşesinde taştan bir sütun yükselmektedir ve onun etrafında keşişlerin yaşadıkları manastırlardaki revaklı geçitleri andıran kemerlerle birbirine bağlı çok sayıda küçük ev dizilmiştir. Bu binada iki yüze yakın oda bulunmaktadır. En sondakinde yılın sıcak günlerinde Türk hükümdarı oturur, çünkü bir tepenin üstünde bulunması nedeniyle havası sağlıklı, suyu taze ve serindir. Eskiden tüm bu binalar Ayasofya kilisesine aitti. Fakat Türk Hükümdarı II. Bayezid'in emri üzerine Ayasofya'dan ayrılıp ortasına güzel yeni bir bina yapıldı. Bunun alt katındaki odalarda hükümdar, karanlık kış günlerinin soğuk ve şiddetli rüzgârlarından korunarak yaşar. Binanın üst üste üç sıra penceresi vardır. Diğer binalar ise çok alçaktır ve bir düzen gözetilmeksizin rast gele yerlerde inşa edilmişlerdir. Avlunun her iki tarafında üzeri kurşunla kaplı giriş binaları bulunur. Bunların saçakları altında güneşten korunarak oturulabilir veya durulabilir, çünkü sağ tarafta sarayı korumakla görevli hassa askerleri, komutanları olan *Buluk Wascha* [Bölükbaşı] ve genel olarak *centuriones* veya *decuriones* adıyla bildiğimiz onbaşılarla birlikte –ki bunların sayısı 3000 kadardır burada hizmete hazır vaziyette beklerler. Öbür tarafta, yani solda meclis toplantılarının yapıldığı Divan binası bulunmaktadır. Bize de orada yemek verdiler. Hükümdara armağanların sunulmasını ve sefirlerin huzu-

ra kabul edilmesini anlattığım zaman, bu binayı daha ayrıntılı olarak tarif edeceğim.

Daha aşağıda, yarım küre biçiminde, kalaydan yapılmış çerçeveler içine yerleştirilmiş saydam camlardan oluşan bir yapı vardır. Bunun içinde bulunan ve büyük bir ustalikle yapılmış olan çeşmeden akan sular eskiden tüm bahçenin içinden akıp geçmekteymiş. Daha önce de sözünü ettiğim Sultan Bayezid, yaz günlerinde burada serinleyip dinlenirmiş. Günümüzde bu çeşme bakımsız durumdadır ve suları rast gele yerlere akmaktadır. Biraz ötede *Sultanım*'in yani Türk hükümdarının eşinin ve ona hizmet eden kadınların yaşadıkları bina ve bunun eklentisi olan muhteşem hamamlar bulunmaktadır, fakat etrafı yabancıların bakışlarından korunmuştur. Daha ilerde genç erkek kölelere ayrılmış olan özel bir kapalı mekân vardır. Burada onlara gereken yaşam koşulları sağlanır, aynı zamanda Muhammed'in dini ve kanunları da öğretilir, ek olarak at binmek, ok atmak gibi savaşta gerekli olan beceriler de kazandırılır. Eğitim, 8, 9, 10 yaşlarından başlar ve 20 yaşına kadar sürer. Genelde sayıları 500-600'ü bulan gençler bu binada bir arada yaşarlar. Ayrıca burada Türk hükümdarının en iyi cins ve en güzel atlarının barındırıldığı çok güzel bir ahır da vardır. Sayıları 40 veya 50 olan bu atlara hükümdardan başka kimse binemez ve atlar yaşlandıktan sonra da ölünceye kadar beslenirler, her hafta açık alana çıkarılırlar. Türklerin 20 yaşındaki atları bizim 8 yaşındaki atlarımızdan daha güçlüdür. Nallandıkları zaman bütün toynaklarını kaplayacak biçimde nal çakılır. Böylece toynakları daha iyi korunmuş olur. Atları öyle iyi terbiye edilmiştir ki, binicisi yerden bir çubuk kaldıracak olsa, at hemen yere diz çöker ve efendisi atı serbest bıraktığında emir üzerine bir daire çizerek şekilde ilerler ve durması emredildiğinde olduğu yerde durur. Atlar böyle itaate alıştırılırken asla kırbaçlanmazlar, bu sebeple de gayet sakin ve uysaldırlar.

Ayasofya yakınında bulunan sarayın en önemli ve en büyük giriş kapısı altın yazılarla ve renkrengabartma bitki motifleriyle süslüdür. Burada en üst kademedeki kapıcı, daima elinde uzun bir asa ile durur, yanında da emri altındaki diğer kapıcılar nöbet tutarlar. Kılıçları, ok ve yayları, tüfekleri duvarda asılıdır. O kadar sessiz ve sakindirler ki, onları görenler, heykel olduklarını sanır. Bu kapıdan geniş, güzel, fakat zemini taşla kaplanmamış

bir meydana girilir. Meydanın bitiminde, iki sağlam kulenin arasında bir kapı daha vardır. Burada da gene *Capici* [kapıcı] ve *Jenizer* [yeniçeri] adı verilen Türk savaşçıları nöbet tutarlar. Bunların da tüm silahları yakınlarında asılı durmaktadır ve onların komutanı olan kapıcıbaşı da elinde kalın bir Mısır kamışı olduğu halde bir ölü gibi hareketsiz vaziyette beklemektedir. Bu adamlar kendilerine verilen görevi bir tek kelime bile söylemeden dikkat ve ciddiyetle yerine getiriyorlar, efendilerine sessizce ve sadakatla hizmet ediyorlar. Bizim Hristiyanlar, özellikle de prenslerin, düklerin saraylarında görevli olan soylular bunları görüp ibret almalılar. Zira bizimkiler, Tanrı katında günah ve insanlar önünde ayıp sayılacak her türlü uygunsuz davranışlarda bulunuyorlar. Bu yüzden de Türkler, Almanlar hakkında çok kötü şeyler söylüyorlar.

Bu kapıdan atla giren, hemen attan inmek ve atını orada bırakmak, gayet sessiz ve sakın hareket etmek zorundadır. Buradan çok büyük bir avluya geçilir, solda Divan adı verilen geniş bir bina vardır. En büyük vezir paşalar haftada dört kez halkın sorunlarını konuşmak üzere burada toplanırlar, Türkler, Hristiyanlar, Yahudiler veya başka din mensupları arasındaki anlaşmazlıkları, sorunları çözmek için her iki tarafı da, yani hem davacıyı, hem davalıyı dinlerler ve sonunda yargıya varırlar. Ülkenin her köşesinden buraya çok sayıda insanın gelmesine karşın, ortalık tamamen sessizdir, hiç kimsenin öksürdüğü veya sesini düzelttiği bile duyulmaz. Dört büyük vezir paşayan yana bir sedirde otururlar ve çok söz sarf etmeden, sükûnetle davaları gözden geçirirler, karara varırlar. Bu toplantılar cumartesi, pazar, pazartesi ve salı günleri yapılır. Eğer görülmedik dava kalırsa, çarşamba gününe ertelenir. O gün başvezir paşa [veziriazam] davalara kendi sarayında bakar ve bazen böyle vesilelerle paşaya armağan vererek amaçlarına ulaşanlar olabilir. Cuma günü ise Türklerin tatil günüdür. Divan'ın hemen yanında bulunan bir çeşit sekreterlik, sadece bir demir parmaklıkla ana mekândan ayrılmış ve bir perde ile örtülmüştür. Bu bölümde bütün konuşmalar duyulabilmektedir. Kâtipler yere bağdaş kurarlar ve dizlerinin üzerine yerleştirdikleri defterlere yazı yazarlar. Yukarıda, paşaların tepesine denk gelen yerde koyu renkli bir kafesle ayrılmış bölmede birisi durursa, kimse tarafından görülemez. Türk hükümdarı sık sık orada oturur ve konuşmaları dinler; özellikle perşembe

günleri dünyanın her tarafından getirilen yeni haberlerin okunmasını izler. Çünkü Türkler tüm Hıristiyanlık alemindeki hükümdarların ve yöneticilerin en yakın çevresinde casuslarının ve habercilerinin bulunmasını sağlamakta övünmektedirler. Bu kişiler hükümdara mektuplar yazarak her şeyi bildirirler. Bunlara her yıl tonlarla altın harcandığı ileri sürülmektedir. Yeni haberler, geldikleri ülkenin dilinde yazılı olduğundan, tercümanbaşı da orada hazır bulunur ve okunanları Almanca, Lehçe, İtalyanca İspanyolca, Felemenkçe, İngilizce, Fransızca dillerinden Türkçeye çevirir. Haberler büyük bir hızla buraya ulaşmaktadır. Örneğin Maximilianus, Lehler tarafından Pitschen⁴³ kenti önünde tutuklandığında, haber on günde buraya ulaştı ve Divan'da okundu. Ben de bizzat bu haberi dinledim, çünkü bizim tercümanlarımız da sürekli orada hizmet veriyorlardı ve ben de o gün tercümanımız Augerlin⁴⁴ ile birlikte Divan'a gitmiştim. Biraz ötede Divan'dan bir parmaklıkta ayrılmış başka bir bölme daha var ki, burası para tahsil edilen ve ödenen hazine dairesidir. Sarayda bulunan diğer özel bir odada hükümdarın kişisel hazinesi saklanmaktadır. Üzerinde şu yazı vardır: "Bu bölmede hükümdar için *Rustano* [Rüstem Paşa] tarafından büyük bir ihtimamla toplanan hazine muhafaza edilmektedir." Söz konusu kişi vaktiyle hükümdarın vekilharcı(?) konumunda olduğundan, esir alınan askerlerin miğferlerini, kalkanlarını, silahlarını, tüm donanımlarını ve atlarını satıp paraya çevirmiş; hatta para temin etmek için hükümdara ait bahçelerin otlarını dahi sattırmış.⁴⁴ Bu adam bir domuz çobanının oğluyken giderek yükselmiş ve Türk hükümdarı Süleyman'ın kızı ile evlenerek başvezir olmuş. Anlattığım binaların gerisinde, bahçe içinde imparatorluğun darphanesi bulunmaktadır. Burada çalışanlar Rum'dur.

Sözünü ettiğim avlunun ortasında selvi ağaçlarının arasında çok güzel bir fıskiye havuzu vardır. Hükümdarın sarayında, daha doğrusu sarayın bahçesinde özel bir cins alageyik beslenmektedir. Bir kuzu boyunda ve geniş boynuzları olan bu alageyikler Afrika'dan getirtilmişlerdir. Tunus hayvanat bahçesini ziyaret ettiğimde, aynı cins alageyiklerden gördüm. Saray bahçesinin deniz tarafına bakan bölümünün gerilerinde bir kapı daha vardır

43 Pitschen: Oppeln yönetim bölgesinde bulunan bir kent.

44 Hazineye büyük bir kaynak sağlayan Havass-ı Hümayunların (padişah hasları) iltizama verilmesi Rüstem Paşa zamanında başladı –y.n.

ve burada bir çadır kuruludur. Türk hükümdarı, denizin öbür yakasında, yani Anadolu'daki Üsküdar veya Chrisipolis ile Calcedonia [Halkedon, Karlıköy] arasında bulunan bahçesine gitmek istediği zaman, kayığa binmek için bu kapıdan çıkar. Orada daima süratli giden iki kayık hazır bulundurulmaktadır. Bunlardan birine hükümdar ve bahçelere bakan bahçıvanlardan mükemmel olan *Bostangi Bassa* [Bostancıbaşı] binerler. Diğer kayıktakiler ise herhangi beklenmedik bir olayda hemen müdahale etmek için tetikte bekleyen görevlilerdir. Hükümdarın bahçesinde Azize Eufemia'ya adanmış bir ibadet evi bulunmaktadır. Fakat bu bina şimdi hükümdarın dinlenme ve eğlenme yeri haline getirilmiştir. Türk hükümdarının saray içinde kendine münhasır bir ibadet yeri vardır ve her gün burada dua eder.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK HÜKÜMDARININ KADINLARINA AYRILMIŞ OLAN ESKİ SARAY

Konstantinopolis kentinin orta yerinde, Türk hükümdarı II. Mehmed tarafından, şimdiki saraydan çok evvel yaptırılmış olan eski bir saray bulunmaktadır. Hükümdar da maiyeti ile birlikte bu sarayda yaşamaktaydı.

Binanın çevresi 2000 adımdır ve yüksek, kalın bir duvarla çevrilidir. Aşlında iki kapısı vardır, ama sadece birinci kapıdan girilip çıkarılır, ikinci kapı hiç açılmaz. İçerdeki çeşitli dairelerin her biri odaları ve mutfaklarıyla birlikte diğerlerinden bağımsızdır. Bu dairelerde Türk hükümdarının eşleri ve cariyesi yaşarlar. Genelde sayıları beş yüzü geçmektedir ve pek çoğu Yunanistan, Macaristan, Lehistan, Eflak, İtalya, İspanya veya başka ülkelerden gelme Hristiyan kadınlarıdır. Bunlar karada ve denizde yapılan savaşlar sırasında askerler veya korsanlar tarafından esir edilmişlerdir. Bazıları da yüksek komutamlarda bulunan komutanlar tarafından satın alınıp hükümdara armağan olarak sunulmuşlardır. Günümüzde artık Türk hükümdarlarının nikâhlı eşleri yoktur. Bunun sebebi, Sultan Bayezid [Yıldırım] eşi ile birlikte Timurlenk'e esir düştüğünde, karısına gözlerinin önünde tecavüz edilmiş olmasıdır. O günden beri Türk hükümdarları eşlerini nikâhlamamışlardır, çünkü nikâhları altında olmayan bir kadının başına böyle bir olay gelirse, içlerine daha kolay

sindireceklerine inanmaktadırlar. Ama farklı kadınlardan olan çocuklarının her biri aynı itibarı görür. Demek oluyor ki Türk hükümdarlarının tümü gayrimeşrudur ve eşleri de sadece birer metres durumundadır. Bu kadınlar değerli ve gösterişli elbiseler giyerler ve her türlü gereksinimleri sağlanır, onlara hizmet etmekle görevli olan hadımağaları onları titizlikle gözetirler. Ayrıca yaşı ilerlemiş bir kadın, onları hem yönetir hem eğitir, birçok güzel beceriler kazandırır. Bu kadının da üstü olan ve *Capi agassis* [Kapiağası] adı verilen görevli de hadım edilmiştir. Kendisine 60 asper gündelik ve her yıl çok güzel iki ipek elbise verilmektedir. Emrindeki 40 hadım edilmiş görevli, hükümdarın kadınlarına hizmet eder. Kadınlardan biri hükümdardan gebe kalırsa, ona ayrı bir daire ve daha çok para tahsis edilir, hükümdarın yasal eşiymiş gibi saygı ve itibar görür. Hükümdar, çocuk yapmadığı kadınları sipahilerle veya yüksek konumdaki komutanlarıyla evlendirir. İlk doğan erkek evlat, ilerde tahtın vârisi olacağından, babasının yanına taşınır onun annesi de genelde nedimeleriyle birlikte Türk hükümdarının sarayına yerleşir. Veliaht tahta geçtiği zaman diğer erkek kardeşlerini boğdurur. Çünkü Türklerin görüşüne göre: “Gökte sadece bir tek Tanrı ve yeryüzünde de sadece bir tek hükümdar olmalıdır.” Devlet yönetiminin kavga ve huzursuzluk çıkmadan sürdürülebilmesi, yönetimi elinde tutan hükümdarın, barış içinde görevini yapabilmesi için, kardeşlerini öldürmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir. Zira Türkler armağanlarla tam anlamıyla doyurulamıyorlar. Eğer hükümdarları kendi isteklerine uygun davranmazsa, bir süre sonra hükümdarın kardeşine itibar ederler, ömrünün uzun ve bahtının açık olmasını dileyerek ona bağlanırlar ve böylece ülkede kargaşa çıkarırlar. İşte bu durum yüzünden Türklerde bu acımasız kural yerine getirilmektedir.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK HÜKÜMDARLARININ AYASOFYA DIŞINDA İNŞA ETTİRDİKLERİ DÖRT CAMİ

Konstantinopolis kentinde Ayasofya dışında hükümdarlar tarafından yaptırılmış olan dört cami daha vardır. Bunları her biri şehrin tepelerinden biri üzerinde inşa edilmiştir ve etrafları bir hilal biçiminde imaretler, din

ıclamlarının yaşadıkları konutlar, medreseler, bahçeler, çeşmeler, aşevleri ve hamamlarla kuşatılmıştır. Bu binalarda fakir çocuklara da kendi yasalarını öğretirler. Türklerde şöyle bir âdet vardır. Hristiyanların elinden bizzat bir toprak parçası almayı başaran her hükümdar, bu olayın anısına kentin içinde bir cami yaptırır. Bu camiler çok güzel mermerden ve kesme taşlardan mükemmel bir biçimde inşa edilmişlerdir. Kesme taşlar öyle ustalıklarla üst üste yerleştirilmiştir ki, iki taşın birleştiği yeri ayırt etmek mümkün değildir. Oysa Türkler evlerine hiç önem vermezler, onlar için yağmurdan korunabilecek bir çatı altına sığınabilmek yeterlidir. Buna karşın cami, okul, imaret, mescit gibi yapıların çok görkemli olması için her türlü gayreti sarf ederler. Biz Hristiyanlar ise papalık tarafından bize verilenler ve hâlâ da verilmekte olanlar dışında kiliseler için hiçbir şey sarf etmek istemeyiz. Günümüzde koyu dindar olduklarını iddia eden Protestanlar, domuz ahırına benzeyen kiliselerde dua ediyorlar. Bazı kimseler, kiliseye ödediği paranın, en kötü yatırım olduğunu ileri sürüyorlar. İşte böyle insanların Türklerden ders almaları gerek. Günü gelip insanlar yargılandığında, belki de bazı Türkler, yeryüzünde ağız ile Hristiyan olduğunu söyleyen, ama kilisesini ve su-nağını güzelleştirecek yerde domuzunun ahırını süsleyenlere kıyasla daha makbul sayılacaklar ve haklarında daha iyi bir hüküm verilecektir.

Konstantinopolis kentini Hristiyanların elinden zorla almış olan II. Mehmed, ilk önce Aziz Petrus ve Aziz Paulos'a adanmış olan bir Hristiyan kilisesini camiye dönüştürmüş ve vakıf haline getirmiştir.⁴⁵ Bir zamanlar pat-

45 Burada kastedilen 1455'te Patrikhane'nin kullanımına verilen Havariyun Kilisesidir. II. Mehmed'in camiye çevirttiği ilk kilise Ayasofya'dır. Havariyun'un yıkılması 1458-1459 tarihlerinde olmalıdır. "1472-73'te [Havariyun kilisesi yıkılarak inşa edilen] Fatih Camii bitirilmiştir. Fatih, kendi camiini ve Ayasofya'yı da içeren büyük bir vakfiye yaparak İstanbul'da, İstanbul'un çevresinde ve dışında birçok mülkü, gayrimenkülü Fatih Camii'ne ve Ayasofya'ya vakfetmiştir. Bu vakfiyenin başında camiye çevrilmiş Ayasofya'nın dışında beş kiliseden söz ediliyor. Bunlardan biri Silivri'dedir... İkincisi Galata'da Arap Camii olarak bilinen San Domenico Kilisesi'dir... Üçü ise İstanbul'un içindedir. Bunlardan biri bugün eski adının Kyriotissa olduğunu bildiğimiz kilisedir ki Kalenderi dervişlerinin tekkesi olup Kalenderhane olarak tanınmaktadır. İkincisi Pantokrator'dur ki adını ilk müderrisi Molla Zeyrek'ten alıp Zeyrek Medresesi olmuştur, Üçüncüsü günümüze kadar Pantepoptes adıyla bilinen –bu isim bugün tartışmalıdır, Eski İmaret– bir imaret olmuştur... Üstelik bunların hiçbirisi doğrudan camiye çevrilmiyor; biri tekke oluyor, biri medrese oluyor, biri imaret oluyor. Tabii bunların içlerinde aynı zamanda bir ibadet yeri de vardır. Sonuç olarak Fatih'in Ayasofya ile birlikte Müslümanlığa ait dinsel ve sosyal işlevler atfettiği [İstanbul içindeki] Bizans kiliselerinin sayısı dörttür: Ayasofya, Kalenderhane, Zeyrek ve Eski İmaret." S. Yerasimos, "Kostantiniyye Kiliselerinden İstanbul Camilerine Bir Değişimin Tarihi", *Bizans; Yapılar-Meydanlar-Yaşamlar*, Kasım 2011, Kitap Yayınevi.

riğin mekânı olan ve geniş bir alanı kaplayan bu bina çok uzaklardan görülebilmektedir. Türklerin tuttukları tarih kayıtlarında, II. Mehmed'in tüm azizlere adanmış olan bir kiliseyi camiye dönüştürdüğü ve bir tarafına sekiz okul, öbür tarafına büyük bir imaret, okulların arkasına bir hastane, öğrencilerin, hocaların, eğitimcilerin yaşadıkları konutlar (*Tetimen*), en yüksek yerde de cami ve medrese yaptırdığı, fakirlere imarethanelerde ekmek ve yemek verilmesini, bilim adamlarına, dullara, yetimlere para dağıtılmasını, hocalara her ay maaşlarının ödenmesini buyurduğu yazılıdır. Konstantinopolis'e giden yol üzerinde birçok hamam, imaret, kervansaray ve aşevi de bulunmaktadır. II. Mehmed bunları tüccarlar ve yolcular için yaptırmış, çok miktarda yardım parası vakfetmiş ve bizzat da dağıtmıştır. İkinci cami, II. Mehmed'in oğlu II. Bayezid, üçüncü cami, I. Selim tarafından yaptırılmıştır.

Dördüncü camiye "Padişah" unvanını almış olan Sultan Süleyman inşa ettirmiştir. Bu caminin minareleri büyük birer sanat eseridir, çünkü her birinin içinde helezon şeklinde üç merdiven vardır. Bina 10 yılda tamamlanabilmiştir. İnşaata başlandığı günden tam on yıl sonra aynı günde padişah camide namaz kılmıştır.

Bu caminin içinde her yerde büyük Şam küreleri, güzel kandiller ve devekuşu yumurtaları asılıdır. Tam ortasında kırmızı mermerden yapılma iki kulaç kalınlığında dört adet heybetli sütun, Kudüs'teki Kral Süleyman'ın sarayından alınıp çok büyük harcamalarla deniz yoluyla buraya getirtilmişlerdir. Sultan Süleyman ölmeden önce üç şey istemiş: Birincisi, bu caminin kendisi hayattayken tamamlanmasını, ikincisi, o dönemde çok harap durumda olan üç Alman mili boyundaki sukemerlerinin onarımını yaptırabilmeyi, üçüncüsü, Avusturya'daki Viyana kentini ele geçirip egemenliği altına almayı. İlk iki dileği yerine geldiyse de, Tanrı'ya şükür üçüncü dileği gerçekleşmedi. Çünkü 1529 yılında sıkı bir kuşatma altına aldığı Viyana şehri önünde büyük bir hezimete uğradı ve geri çekilmek zorunda kaldı. Böylece Viyana bir Hristiyan kenti olarak kalabilmiştir.

Bu dört Türk hükümdarının her biri camilerinin hemen yanı başında kendileri için özel olarak yaptırdıkları çok güzel türbelerinde defnedilmişlerdir. Söz konusu camilerin en güzeli, ilk olarak yapılan ve Sultan Mehmed'in vakfi olarak kurulup yılda 60.000 duka geliri olan camidir. Bu bina her ba-

kımdan Ayasofya kilisesine benzemektedir. Çevresine kurşunla kaplı kubbe biçiminde damları olan 100 bina inşa edilmiştir, bunlarda din adamları yaşamaktadır. Aynı yerde yabancılar da, hangi dinden ve milletten olurlarsa olsunlar, konaklama olanağına sahiptirler ve üç gün boyunca onlara, hizmet-kârlarına ve atlarına gerekli olan yiyecek, yem ve barınma olanağı sağlanır.

Biraz ilerde fakirler için yaptırılmış yaklaşık 150 konut daha vardır. Onlara her gün 1 asper ve açlıklarını giderecek kadar ekmek verilir. Fakat bu evler çoğu zaman boş kalmaktadır, çünkü Türkler dilenmekten utanırlar. Onlar dilencilikle geçinen tarikatlara ve Hristiyan ülkelerindeki Aziz Antonio tarikatından olanlar gibi, birtakım hastalıklar veya dertler bahane ederek başıboş dolaşan ve hiçbir denetime tabi tutulmadan sokakları dolduran serserilere de yüz vermezler. Çünkü böyle dolandırıcılar onların nezdinde makbul değildir. Yıllık gelirden yardım parası olarak ayrılan meblağdan artakalan, vakıfları yönetenler tarafından başka yardım kuruluşlarına, cüzamlıların, akıl hastalarının veya diğer hastaların bakıldıkları hastanelere bölüştürülür.

Türklerde âdet olduğu üzere, aklını yitirmiş bir kişi sokaklarda dolaşıp çevreye zarar verirse, görevliler hemen onu yakalayıp bu gibi insanlar için ayrılmış bir tımarhaneye götürürler ve orada akli başına gelene kadar sopayla döverler. Buna karşın başka hastalara çok ihtimamla bakarlar ve her türlü gereksinimlerini yerine getirirler, ilaçlarını verirler, acılarını dindirirler ve gereken her şeyi yaparlar. Anlattıklarına göre, II. Mehmed, yaptırdığı imaret veya aşevinde et, pirinç ve ekmekten ibaret olan yemeği bizzat fakirlere dağıtmış. İnsan Konstantinopolis'te bağışlarla geçimini sağlamak istese, bir camiden diğerine gidip bütün yıl boyunca masrafsız yaşayabilir. Çünkü bir kişi ne kadar sık gelirse gelsin, vakıf sahibinin verdiği talimata göre, kendisine Allah rızası için bağışta bulunulması gerekir.

Diğer üç cami de aynı tarzda yapılmıştır, fakat bu kadar büyük ve zengin değildirler. Bunların dışında şehirde bulunan dört müstesna güzellikteki cami dört paşa tarafından yaptırılmış ve vakıf haline getirilmiştir. Birincisini II. Mehmed zamanında Davud Paşa, ikincisini Mehmed Paşa, üçüncüsünü Ali Paşa, dördüncüsünü II. Bayezid döneminde Mustafa Paşa inşa ettirmiştir.

Türklerde çok takdire değer olan bir davranış biçimi, bir krallığa, prensliğe, payitahta veya önemli bir kente yaraşan yedi çeşit binayı hiçbir harcamadan sakınmadan büyük bir özveri ile en mükemmel ve en görkemli şekilde inşa ettirmeleridir. En başta ibadetlerini yerine getirdikleri mescit ve camiler gelir ki, bunların yapımında gösteriş ve harcama bakımından hiçbir kısıntı yapmazlar. Bizde *Spital* adı verilen ve yoksullara, hastalara ya da yolculara hizmet veren imaretlere, ellerinde avuçlarında ne varsa hemen hemen hepsini verirler. At, eşek, deve için ve yolculuklarını yaya olarak değil de at, eşek veya deveye binerek yapanlar için yaptırılan kervansarayların, ileri derecede mükemmel olan hamamların inşaatında da tıpkı camilerde olduğu gibi hiçbir masraftan sakınmazlar. Nitekim bunların pek çoğu, özellikle de Alman Evi'nin karşısında, Constantinus meydanında bulunan hükümdarın eşinin hamamı,⁴⁶ tamamen mermerden yapılmıştır. Bu dört binanın yakınında bulunan ve seçkin bir zevkle yapılmış güzel çeşmelerin her birinde zincirle bağlı pirinç madeninden birer kupa, oradan geçenlerin su içmelerine yarıyor. Tıpkı şehirlerde olduğu gibi, açık arazide, kırlarda, dağlarda ve çöllerde de böyle çeşmeler bulunmaktadır ve bu kupaların çalındığı hiç duyulmamıştır. Oysa Hristiyan ülkelerinde böyle bir şey mümkün değildir. Şehirlerde, köylerde, beldelerde her caminin yanına çeşmeler yaptırılır ve bunların çepeçevre etrafını saran pirinç borulardan su akar. Muslukların önünde dörtköşeli bir taş bulunur, Türkler bunun üstüne oturup gerektiği gibi yıkanır temizlenirler. Peygamber Muhammed bu usulü Yahudilerden devralmıştır. Ayrıca Türkler bütün akarsuların üzerine sağlam güzel mermer köprüler yaptırmaktadırlar. Bu köprülerin birkaçını Viyana'dan Konstantinopolis'e yaptığım yolculuk sırasında gördüm ve tanıttım. Bunlardan başka yalnız hükümdarın değil, paşaların ve beylerin de çok para harcayarak yaptırdıkları ve yolcuların, yabancıların beğenisini kazanan taş köprüleri ve yolları da anmak gerek. Bu yedi çeşit yapı gerçekten çok övülmeye değer ve bunların tümü, iyi bir yönetimin belirtileridir. Nitekim İngiltere'de de şu altı unsurun her şeyden önemli olduğunu söylerler:

46 Çemberlitaş ya da Valide Hamamı 1584'te III. Murad'ın annesi Nurbânu Sultan tarafından yaptırılmıştır -y.n.

Mons et fons et pons, ecclesia, foemina, lana.

[Dağlar, çeşmeler, köprüler, kiliseler, kadınlar ve yün.]

Bu altı unsurun tümü burada bulunmaktadır.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

KONSTANTİNOPOLİS'TEKİ OLAĞANÜSTÜ GÜZEL BİNALAR

Konstantinopolis'teki Rum kiliselerinin sayısı: 44

Yahudi okullarının sayısı: 70

Türklerde halktan olan kimseler tarafından ahşap veya ucuz bir malzemedен yaptırılan ibadet evlerine *Moske, Meschi*" ya da *Mesjid* [mescit] denmektedir ve Türkler, devletleri henüz bu kadar büyük değilken de, bu tür ibadet evlerine sahiptiler. Hükümdarlarının emriyle kesme taştan yapılma görkemli binalara ise *Zama* veya *Zuma* [cami] adını veriyorlar ve bunlar Ayasofya dışında dört adettir.

Cami veya mescitlerin sayısı: 485

Okulların sayısı: 625

Medrese denen yüksek okulların sayısı: 515

Hastalar ve deliler için tımarhaneler: 110,

bunlara para ve *Corban* [kurban] bağışlanmaktadır.

İmaretler ve Hamamlar

Türkiye'de her caminin yakınında bir imaret, yani aşevi ve hamam inşa edilmiştir. Hemen hemen tüm evlerde bulunan hamamların dışında kamuya açık hamamların sayısı 876'dır. İmaret adı verilen ve buraya atla veya yürüyerek gelenlere kurban bağışlanabilen kervansarayların, yani konukevlerinin sayısı 419, develer için yapılmış kervansarayların sayısı 150, arabalar için yapılmış kervansarayların sayısı 12'dir.

Muhammed'in dininin yaygın olduğu diğer ülkelerde, örneğin Yunanistan, Afrika ve Anadolu'da da böyle binalar, özellikle de hamamlar vardır ve bunların pek çoğundan Anadolu yolculuğumu anlatırken söz ettim. Genelde evlerde de hamamlar vardır ve bunların bazıları eski Yunan'da ve Roma'da olduğu gibi çok görkemlidir, değerli malzeme kullanılarak yapıl-

mırlardır. Özellikle Türk hükümdarının kadınlarının hamamı çok muhteşemdir. Paşaların konaklarında bulunan hamamlar da aynı şekilde gösterişlidir. Umumî hamamların hemen hemen hepsinin sütunları ve zemini iyi cins mermerdendir ve duvarları mermer levhalarla süslenmiştir. Sadece beden, yani insanın dış yüzeyinin temizliğine yarayan hamamlara Türklerin yaptığı harcamaların, Tanrı'nın saf ve duru sözlerinin duyurulduğu ve kutsal ayinlerin yapıldığı, insanın ruhunun arındırıldığı kiliselere biz Hıristiyanların yaptığı harcamalardan kat kat fazla olması gerçekten üzücüdür.

ON ALTINCI BÖLÜM

HAMAMLAR VE YAPILIŞLARINDAKİ ÖZELLİKLER

Her hamam, tepesi yarım küre biçiminde yapılmış iki ayrı yuvarlak binadan oluşmaktadır. Girişte eski Romalıların *Apodiarium*⁴⁷ adını verdikleri bölüm vardır. Burada yüksek ve oldukça geniş yapılmış, üzerine güzel halıların ve Türk kilimlerinin serilmiş olduğu bankların üzerinde giysiler çıkartılır. Ayrıca yukarda, yıkanırken bedene sarılan örtülerin [peştamal] hamamdaki görevliler tarafından yıkanmasından sonra yerleştirildikleri askılar vardır. Hamamcılar bu örtüleri o askılara öyle maharetle fırlatırlar ki, her birinin hemen yerinie yerleşmesine şaşmamak mümkün değildir. Hamamcı örtünün tümünü eline dolar ve sadece bir ucunu iki parmağı ile tutar, örtüyü yukarı doğru fırlatırken de ucunu salıverir. Bunu en iyi başaran, örtüyü düzgün bir biçimde askısına asabilen hamamcı çok itibar görür.

Hamamın bu bölümünün ortasında mermerden yapılmış olan fıskiye bir havuz bulunur. Hamamdan çıkanlar burada su içebilirler ve ayaklarını yıkayabilirler. Hamama gelenler, soyunduktan sonra giysilerini ve diğer eşyalarını bir görevliye teslim ederler. Eskiler bu görevliye *Capsarius*⁴⁸ derlerdi. Mavi renkli uzun ve geniş bir örtüye sarınıp öbür bölmeye geçer ve terlemek için şahane mermerden yapılmış düzgün bankların üzerine yatar. Oradan sonra daha yüksekte bulunan, yarım daire biçimindeki bö-

47 Apodiarium: Apodyterium, hamamdaki soyunma odası.

48 Capsarius: Umumî hamamlarda giysileri muhafaza eden köle.

lûme çıkarılır. Bu bölümün tepesi kubbe biçimindedir ve ışığın içeri girmesi için birçok yuvarlak penceresi vardır. Ortadaki mermerden yapılma güzel bir havuza bol miktarda su akmaktadır. Hemen yanında, ayakları küre şeklinde olan uzun ve geniş bir mermer sehpa bulunmaktadır. İyice terleyip geniş bir mermer çanakta⁴⁹ suyla yıkanmış olanlar, buraya boyluboyunca uzanırlar ve etrafta bekleyen, çoğu zenci olan hamam uşaklarının [tellaklar] kendilerine hizmet etmesini beklerler. Tellaklar önce müşterinin kemiklerini çatırdatacak kadar göğsünü sırtını kol ve bacaklarını, eklemlerini iyice oğduktan, ileri geri hareket ettirdikten sonra, sırtına çıkarlar, omuzlarına tutunarak onu ezercesine iki ayakları üstünde aşağı doğru kayarlar, kâh omuzları dolaylarında kâh kalçaları hizasında bir karga gibi zıplarlar, sonra müşteriyi öbür tarafına çevirip aynı işlemleri tekrarlarlar. Fakat onlar bu hareketleriyle kimsenin canını acıtmamayı ve zarar vermemeyi öğrenmişlerdir; aksine bu muameleye tabi tutulan, arkasından eklemlerinin yumuşadığını, tüm bedeninin rahatladığını, hafıflediğini hisseder. Bundan sonra havuzun çevresine dizili olan bir sürü oldukça sıcak, küçük hücreden birine girilir. Hücreye birisi girdiği zaman kapısına bir mavi örtü asılır ve böylece başkasının girmesi önlenmiş olur. Çünkü Türkler bu hücrede tamamen soyunarak çıplak kalırlar. Tellak burada elini soktuğu tüylü bir torbacıkla [kese] müşterisinin her tarafını oğar ve yıkar, sonunda da üzerine duru su döker. Her hücrede bulunan mermer bir çanağın içine duvardan çıkan iki borunun birinden soğuk su, diğerinden sıcak su akar. Mermer çanağın içinde soğuk su ile sıcak su karıştırılıp istenen sıcaklığa getirilir. Tellak, müşterisinin ayaklarını, tabanlarını ponza taşıyla oğar, bazılarının da saçını sakalını keser. Türkler başlarındaki saçları tamamen kazıtırlar, aynısını yaptıran Yahudiler ve Rumlar da vardır. Bazıları tepelerinde bir tutam saç bıraktırırlar. Sakallarını da artık eskisi gibi kestirmiyorlar –sınırlarda nöbet tutan savaşçılar ve yersiz yurtsuz serseriler hariç– güzelce uzamasını istiyorlar. Koltuk altlarını ve mahrem yerlerini temizlemek için de bazen ustura kullanıyorlar, ama genelde *Rusma* adını verdikleri bir merhemi mahrem yerlerine sürüyor ve kıllarını temizliyorlar, çünkü onlar bedendeki kıllardan çok tiksiniyorlar. Bazıları da *Auripigment*⁴⁹ ve sönmemiş kireç karışımın-

49 Auripigment: Aurum pigmentum, ortaçağda çok kullanılan bir kıl dökme ilâcı.

dan bir merhem yapıyorlar. Ayrıca Kiwe'den [Kefe] getirilen özel bir toprağı da sabun gibi kullanıyorlar. Buna daha çok kadınlar rağbet ediyor, çünkü cildi düzgünleştirdiğini söylüyorlar. Bu şekilde hangi milletten ve dinden olursa olsun, herkes hamamlardan para karşılığında yararlanabilmektedir. Özellikle Türkler, Mağribiler, Araplar ve tüm Müslümanlar, hem sağlıkları ve keyifleri için, hem de dinlerinin gereğini yerine getirmek için çok sık yıkanmaktadırlar. Çünkü dinleri, iyice temizlenip yıkanmadan camiye girmeyi yasaklar. Bu sebeple hamamlar tüm yıl boyunca gece gündüz daima sıcak tutulur, fakat bu da çok masraflı değildir, çünkü hamamlar yerin altında sürekli hafifçe yakılan bir ateşle mucizevi bir biçimde ısıtılırlar ve ortalıkta hiçbir duman görülmez, tıpkı Livonya'daki *Pipofen* ocakları gibi. Siyahiler müşterilere hacamat da yapmaktadırlar; bunu yaparken müşterinin bir yerine bıçak saplıyorlar veya orayı bıçakla kesiyorlar ve akan kanı ince bir cam boru veya çubukla emiyorlar. Hristiyanların *Flitte*⁵⁰ denilen aleti kullandıkları tüm damar açma işlemlerini onlar küçük bir bıçak saplamakla gerçekleştiriyorlar. Hamamlarda yerin altında yakılan ateşin sıcaklığı özel borularla tüm odacıklara ve hamamın her yerine iletilir. Müşteri hamamda yıkanırken ön bölmedeki diğer görevliler soyunma yerinde bırakılan çamaşırları, giysileri yıkarlar, ayakkabılarını bile silerler, böylece müşteri geri geldiğinde her şeyini tertemiz teslim alır, üstelik bir eşyasının kaybolacağından da endişelenmesi gerekmez, çünkü orada sürekli oturan iki yaşlı ve dürüst adam her şeyin düzenli bir biçimde uygulanmasına nezaret ederler. Hamamların çoğu camilere bağlıdır ve gelirleri cami yararına kullanılır, yaşlı adamlar da bunu denetlerler. İki yaşlı adam bir süre görevlerinin başında oturduktan sonra başka iki kişi yerlerine geçer. Dışarıda, kapının yanında uzun bir sırtığın üstüne bir çanak yerleştirilmiştir. Hamamdan çıkan herkes buraya gönlünden koptuğu kadar para koyar. Çanakta para biriktiği zaman, ihtiyarlar çanağı bir sandığa boşaltırlar. Kadınların hamamı ayrıdır. Oraya erkekler kesinlikle giremezler. Giren, ölüm cezasına çarptırılır. Böyle bir hataya düşülmemesi için, kadınlar hamamının önüne beyaz bir çarşaf asarlar, tıpkı bizim ülkemizde ölü evinin önüne çarşaf asıldığı gibi. Bu hamamlara kadınlar çocukları ve köleleriyle birlikte kafil halinde giderler ve

50 Flitte: (Fliede, Fliete) Kan akıtmak için kullanılan gereç. (S. Grimm Wörterbuch III. 1797, 1805)

çoğu zaman bir yaşlı kadın kafileye öncülük eder. II. Mehmed [I. Süleyman] zamanında yüksek konumdaki bir paşanın olağanüstü güzel karısı hama-ma giderken Mehmed'in [I. Süleyman'ın] oğlu Mustafa bunu haber almış ve kadının yolunu beklemiş, sokak ortasında kadını taciz etmiş. Paşa üzün-tüsünden sakallarını yolarak hükümdara şikâyetinde bulunmuş. Hükümdar ise ona şu yanıtı vermiş: "Oğlumdan neden şikâyet ediyorsun? Biliyorsun ki, sen benim kulum kölemsin. Öyleyse oğlumun da bunu yapmaya hakkı vardır." Fakat Türk hükümdarı aslında adil bir hükümdardı ve oğlunun bu kötü davranışını başkaları örnek almasın diye daha sonra onu boğdurdu.⁵¹

ON YEDİNCİ BÖLÜM

PATRİKHANE VE ORADA BULUNAN KUTSAL NESNELER

Konstantinopolis'te bulunduğum dönemde patrikhane olan yer, daha ben oradan ayrılmadan önce Rumların elinden alındı ve yıktırıldı. Rumlara Constantinus sarayının tahsis edileceği vaat edilerek S. Lucas kilisesi, Murad'ın adına cami haline getirildi.⁵² Bu vaadin yerine getirilip getirilmediğine dair bir bilgim yok. Patriğin yaşadığı bina kalın bir duvar-la çevriliydi ve konumuna layık olacak kadar gösterişliydi. Patriğin geliri oldukça yüksektir, zira bütün Avrupa'da kendi dininden olanlara hükmet-mektedir, hatta Moskovit yönetimi altında olanların, Rus rahiplerin, met-ropolitlerin dine bağlılıklarını denetlemek, onları kutsamak ve görevlerini onaylamakla yükümlüdür. Örneğin İzmit, İznik, Bursa, Selanik, Edirne, Filibe, Gelibolu gibi Rumların mezhebinden olanların yaşadığı tüm önem-li şehirlerdeki metropolitler bizdeki *Archidiakon*'lar konumundadır, yani köylerde ve küçük yerleşimlerdeki din görevlilerinin amirleridirler. Metro-politler, papanın dininden olanların kardinalleri düzeyindedirler. Patrik öldüğünde, metropolitler kendi aralarından yeni bir patrik seçerler, Türk-

51 Şehzade Mustafa saray içi iktidar kavgaları sonucunda 1553'te Konya Ereğlisi'nde boğdurulmuştur -y.n.

52 "III. Murad, Ortodoks camiasının içindeki kavgalardan faydalanarak Patrikhanenin elindeki Pammakaristos Kilisesi'ni almış ve onu o sırada İran'da kazanmış olduğu savaşlardan dolayı Fethiye adıyla camiye çevirmiştir." S. Yerasimos, "Kostantiniye Kiliselerinden İstanbul Camilerine Bir Değişimin Tarihi", *Bizans; Yapılar-Meydanlar-Yaşamlar*, Kasım 2011, Kitap Yaynevi.

ler de –haraç verdikleri sürece– bu seçimi onaylarlar. Türklerin egemenliği altındaki ülkelerdeki patriklerin en iyi durumda olanı İskenderiye patriğidir ve kendisinin Kahire’de çok güzel bir sarayı vardır. Diğer patriklerden biri Kudüs’te, biri Antiochia’da [Antakya], biri Damasco’da [Şam], biri de Konstantinopolis’tedir. Bu sonuncusu Türk hükümdarına her yıl 12.000 duka öder. Rumların dininden olan halklar şunlardır: Çerkesler, Ulahlar, Bulgarlar, Moskovitler, Venedikliler, Kıbrıs ve Girit adalarındakiler, Ruslar, Lehistan’ın büyük bir bölümü, Mengrelyalılar,⁵³ Bosnalılar, Arnavutlar, İlyrialılar, Slavlar, Dalmaçyalılar, Trakyalılar, Sırplar, Hırvatlar, kısmen Macarlar, Trabzonlular, tüm Kiklad adalarında yaşayanlar ve Karadeniz kıyısındaki Tatarlar’ın büyük bir kısmı. Şam patriği her yıl 15 Ağustos tarihinde Lübnan’da Kuddas Ayini yapmak zorundadır. Patriklerin hizmetine, verilmiş olan bazı yeniçerilerin maaşını patrik öder. Bunların görevi, patrik maiyeti ile birlikte dolaşmaya çıkarsa veya uzak yerlere yolculuk yaparsa, ona refakat etmek ve kimse tarafından rahatsız edilmemesi, saldırıya uğramaması için onu korumaktır. Patriğe tahsis edilmiş olan konut gayet geniştir, çünkü çevresinde ona hizmet etmekle görevli *Calogiri*’ler⁵⁴ ve takriben 20 kişiyi bulan Rum keşişler vardır. Ayrıca resmî işlerle görevli olanlara da özel hücreler ayrılmıştır. Bunlar: *Protothermineus*, *protonotarius*, iki *logothecae* ve diğer bazı görevlilerdir ki sadece gündüzleri patrikhanede bulunurlar ve pek uzakta olmayan evlerinde yaşarlar, maaşlarını patrik öder. Bazı işleri nedeniyle patriği görmeye gelen *metropolit*, *episkopi*, *calogiri* gibi din görevlilerinin kalabilmeleri için de hücreler ayrılmıştır. Yakın bir yerde patriğe ait 5-6 katırın barındırıldığı bir ahır bulunur. Benim ziyaretim sırasında sol köşede içi mozaik tekniği ile yapılmış nefis resimlerle süslü çok eski güzel bir kilise vardı. Mozaikler üçgen veya dörtgen biçiminde küçük, renkli cam parçacıklarının duvara yapıştırılmasıyla yapılmıştı ve bunlar şahane güzellikte bir görünüm sergilemekte, adeta resimdeki kişilerin giysilerinin sahici inciler, mücevherler ve altınla bezenmiş oldukları izlenimini bırakmaktaydılar. Daha sonra kiliseyi yıktıklarında bu cam parçacıklarından bir torba dolusu topladım ve yanımda Venedik’e kadar götürdüm, orada bulu-

53 Yazar, Yirminci Bölümde “Kolhis” halkını da “Mengreli” diye adlandırmıştır.

54 Calogiri: [Kalogeros] S. Sebastian tarikatinden olan rahipler. (S. Zedler V. 308 u.f.)

nan memleketlim Hans Fugen'e uğrayarak Troya'dan alıp getirdiğim bir levha ile beraber onun evinde bırakmak zorunda kaldım, çünkü ülke dışına çıkarken bütün bu eşyayı beraberimde götürmek çok zordu. Kilisede güzel bir fiskiyeli havuz vardı; Burada muhafaza edilmekte olan Azize Euphemia'nın⁵⁵ naaşını ve diğer kutsal eşyayı da bana gösterdiler. İsa'ya işkence yapıldığında onu bağladıkları sütunun bir parçası da burada bulunmaktaydı. Diğer parçasını Roma'da San Joan de Lateran'da görmüştüm. Aslında her iki parça da bir arada olmalıydı, zaten renkleri de birbirine uygundu. Ama bunların gerçekten o sütunun parçaları olup olmadığına inanmak herkesin kendine kalmıştır. Bana gösterildiğinde, sütun kül rengindeydi ama bir zamanlar beyaz olduğunu söylediler. Bunun dışında bana Aziz Luka'nın da naaşını gösterdiler. Helena onu Betsaida'dan Konstantinopolis'e getirtmiş ve anısına bir kilise yaptırmış, fakat Türkler bu kiliseyi Rumların elinden almışlar. Patras valisi Aegeus'un Akha'da çarmlıha gerdirmiş olduğu havarilerden Andrea'nın naaşını da Büyük Constantinus buraya getirtmiş ve S. Lucas'ın yanına defnettirmiş.⁵⁶ Şimdiki patrikhanede bulunan kilisenin adı aslında çok yerinde olarak *En aziz olanın manastırı*'dır ve bu da *Tanrı Anası'nın Manastırı* demektir, fakat Aziz Luka'nın mezarı burada bulunduğundan, Aziz Luka adıyla anılmaktadır. Ayrıca Machabeer kitabının, 7. bölümde yazılı olduğu üzere, yasaların yasakladığı domuz etini yemeyi reddettiği için Antiokhos tarafından öldürtülen yedi çocuk anasının kafatası ve S. Salome'nin kafatası da burada muhafaza edilmektedir. Görülecek eşyalardan biri de, İsa'nın suyu şaraba çevirdiği Cana'daki [Kana] düğünde kullanılmış olduğu ileri sürülen bir *Hidria* veya su testisiydi. Bu testi de koyu kül rengindeydi. Bir şapelde bulunan, kutsal bir bakireye ait mezar da kısa süre önce Türkler tarafından kapatılmış, zira Türk halkından birçok kişinin buraya gelip kurban kesmesini, dua etmesini önlemek istemişler.

Patrik, günün birinde bana haber gönderip kendisini ziyaret etmemi ve gözleri için yararlı olabilecek bir ilaç getirmemi istedi. Ben de en kısa

55 Azize Eufemia 290 yılında Diocletianus döneminde Hristiyanların takibe uğradığı sıralarda ölmüştür. Naaşı sık sık bir yerden başka bir yere nakledildikten sonra, nihayet Konstantinopolis'e getirilmiştir.

56 Andreas, Patras valisi Aegeus'ın eşini vafiz ettiği için vali havariyi çarmlıha gerdirmiştir.

zamanda bu dileğini yerine getirdim, çünkü efendim bana maaşımı ödemediği ve hakkım olan giysileri de vermediği için, hastalarımın kazandığım parayla ihtiyaçlarımı karşılamak zorunda kalıyordum. Pek çok Türk ve Rum bana tedaviye geliyorlardı ve ben de bu sayede dönüş yolculuğum için biraz para biriktirebiliyordum. Patrik, ziyaretim sırasında bana bir dostluk ifadesi olarak, kristal bir kutu gösterdi, içinde İsa'nın başına geçirilmiş olan dikenli tacın yarısı muhafaza edilmekteydi. Dikenler saman gibi sapsarıydı ve oldukça uzundu, bazıları da kopmuştu ve kutunun dibinde duruyordu. Kristal kutuyu açmadan içindekileri görmek mümkündü. Birisi bu dikenli tacın hâlâ daha var olabileceğine inanmadığını söylerse, ben de onun fikrine katılırdım. Ama gene de gördüklerimi ve bana gösterilenleri yazmak benim görevimdir. Dikenli tacın öbür yarısı Fransa'nın Paris kentinde, kralın hazinesinde saklanmaktaymış.⁵⁷ Bu bilgiyi, tüm kutsal eşyanın papalığa ait kiliselerin hangisinde saklandığını bildiren ve Roma'da görülebilecek kutsal eşyayı anlatan İtalyanca yazılmış bir kitaptan edindim. Patriğin bana anlattığına göre, İsa'nın çarmıhının bir bölümü, bir çivisi, gömleğinin bir parçası olan dokuma, mızrak, sünger, kamış ve daha birçok şey Konstantinopolis'te, Türk hükümdarının hazinesinde gayet dikkatle muhafaza edilmekteymiş, zira Türkler de İsa'yı çok büyük bir peygamber sayıyorlarmış. Rodos'un II. Mehmed tarafından kuşatılmasını (1480) anlatan Venedikli Malathesta'nın⁵⁸ bildirdiğine göre, Sultan Mehmed'in ikinci oğlu *Zeşimus* [Cem], ağabeyi Bayezid'ten kaçarak Rodos'a sığınmış ve Rodos şövalyelerinin Büyük Usta'sına, eğer kendisine ağabeyine karşı destek verip tahta geçmesini sağlarsa, kuşatma sona erdikten sonra babasının Konstantinopolis'te ele geçirdiği tüm kutsal eşyayı Rodos'a teslim edeceğine dair söz vermiş.⁵⁹ Rivayete göre, Türk hükümdarının hazinesinde büyük bir altın levha

57 Haçlı seferleri sırasında Konstantinopolis'teki imparatorluk şapelinde saklanan dikenli tac, 1230 yılında Fransa kralı Dindar Louis'e teslim edilmiştir. Kral bu kutsal armağan için gotik tarzındaki görkemli *Sainte Chapelle*'i inşa ettirmiştir. 1806 yılından beri bu kutsalemanet Notre Dame kilisesinde muhafaza edilmektedir. Herder'in "*Konversationslexikon*" unda verilen bu bilgiye göre, dikenli tacın tümü 1239 yılında Fransa'ya getirilmiştir.

58 Jacob Malathesta, V. Karl döneminde yaşamıştır ve onunla birlikte Cezayir seferine katılmıştır. Venedik, İspanya ve Papalık hizmetinde bulunmuş olan ünlü bir generaldir. Malta'yı Türklere karşı savunmuştur.

59 Bayezid'in kardeşi Cem çok çalkantılı bir yaşam sürmüş, Osmanlı tahtına geçebilmek için ağabeyine karşı başarısız bir savaşa giriştikten sonra 1495 yılında ölmüştür. Bkz. Zinkeisen II., 475 v. d.

varmış ve bunun üzerinde Grekçe ve Latince şu sözler yazılmış: “Jesus Christus dünyaya gelecek, bir bakireden doğacak ve ben ona inanıyorum.” Bu levha Ayasofya kilisesinde, bir Hıristiyan imparatorun, dostunu defnetmek için mezar kazdığında, toprağa gömülmüş olan bir adamın naaşı-
nın yanında bulunmuş. Üzerinde yazılı olan tarihe göre, bu levha İsa’nın doğumundan 2000 yıl önce yazılmış. Bunu bana patrik Yeremias⁶⁰ anlattı. Aynı şeyleri Ayasofya’yı gezmemeye izin veren Mehmed Emir efendi adında-
ki Türk din adamı da anlatmıştı. Papa XXII. Johannes Rumlara bir mektup yazıp, kendisini Hıristiyan dininin başı olarak tanımalarını istediğinde, ona şu yanıt verilmişti:

Potentiam tuam summam circa tuos subditos credimus, superbiam tuam summam tolerare nos possumus, avaritiam tuam satiare non valemus, dominus tecum, quia dominus nobiscum.

[Biz, senin tebaana karşı bütün gücünü (zulmünü) gösterdiğini biliyoruz. Senin aşırı üstünlük duyguna artık tahammül edemiyoruz ve açgözlülüğünü doyurmaya olanaklarımız yeterli değil. Tanrı sana ve bize yardım etsin.]

Bunun dışında kilisede oyma veya kabartma işçiliği ile yapılmış resimler yoktur, daha önce de belirttiğim gibi, sadece mozaiklerle süslenmiştir. Bunlar Büyük Constantinus’un, Helena Salvatoris’in, Rumların kiliseye girerken her seferinde öptükleri kutsal Meryem Ana’nın ve kolları arasında tuttuğu İsa bebeğin, Hıristiyanlığı öğreten ve yayan Anastasius,⁶¹ Basilius,⁶² Ioannis Khrysostomos ve diğer bazı din büyüklerinin tasvirleridir. Bu kilisede ayrıca duvara bitişik bir yerde, kurşunî renkte kaba bir taştan yapılmış, dört köşeli bir sandık biçiminde olan imparator Alexi Comnenus’un⁶³ lahdi de durmaktadır. Lahitin ön kısmında tek başlı bir kartal figürü ve İmparato-

60 II. Jeremias, 1572 yılında Rum patriği olmuştur. 1585 yılında Roma’daki papa ile işbirliği yaptığı iftirasına uğrayarak Rodos’a sürülmüştür.

61 Anastasius: 398-402 yılları arasında papa konumundaydı. Origines’in yazılarını lânetlemekle tanınmıştır.

62 Büyük Basilius: 330. Caesarea piskoposu.

63 Aleksios Komnenos: Bizans imparatoru, 1081-1118

run adı taşta gayet kaba ve göze hoş görünmeyen bir biçimde oyulmuştur ve bunun bir imparator mezarı olduğuna inanmak oldukça zordur. Rumların dinleri veya Türkiye’de çok sayıda bulunan Nasturi, Yakubi, Ermeni gibi diğer mezhepler hakkında başka bir şey yazmak istemiyorum, çünkü din-bilimciler zaten bunları bilmektedirler ve sade vatandaşlar da bu konulara fazla önem vermezler.

Kilisenin çan kulesinde bir Grek yazısına rastladım.

Manastırın giriş kapısının üzerindeki kubbede Bizans imparatorunun ve imparatoriçesinin resimleri vardır, her ikisi de imparatorluk giysileri içinde ve imparatorluk simgeleriyle gösterilmişlerdir. Gerçek görünümünün çok görkemli olduğu bu tasvirden anlaşılıyor.⁶⁴

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

RUMIARLA HİÇBİR ORTAK NOKTASI OLMAYAN ERMENİLERİN KİLİSESİ

Ermeni patriğinin kullanımına tahsis edilen tek kilise, Rumlardan devredilmiş olan çok güzel bir binadır ve Rumlar ona *Suluna* demektedirler. Türkler tarafından Ermenilere verilmeden önceki adı *Periuleptae* ya da Çok Saygıdeğer Tanrı Anası’nın Kilisesi imiş. Batıya bakan duvarında imparator Mihael Paleologos’un⁶⁵ ve eşi imparatoriçe Theodora’nın, ikisinin arasında da oğulları Konstantinos’un resmi vardır, ayrıca da şu yazı okunmaktadır:

Michael in Christo deo (fidelis) rex et imperator, ducas, Angelus, Comenus, et novus Constantinus.

[Mihael, Tanrı ve İsa adına kral ve imparator olup Angelos, Komnenos ve yeni Constantinus’tur.]

İmparator Mihael, Flander kontlarını Konstantinopolis’ten kovmuş ve kenti yeniden ele geçirmiştir. Patriğin konutu bu kilisenin yanın-

64 Metinde bu cümleden sonra lahtin ve üzerindeki yazının çizimi vardır: (Grek yazısı). Bunu takiben anlam verilemeyen TIN harfleri görülmektedir. Resmin sol yanında da şu yazı bulunmaktadır: “Begrebnus Alexii Comneni Kaisers” (İmparator Aleksios Komnenos’un lahdı).

65 Mihael Paleologos: Bkz. dipnot 16.

dadır ve kendisine dinî ayinlerde yardımcı olan iki veya üç Ermeni keşiş sürekli onunla beraberdirler. Yaşam koşulları çok kısıtlıdır. Ev alçak tavanlı olup çok sefil bir görünümündedir. İçerde ateş yaktıkları zaman dumanın dışarı çıkabilmesi için tavanda bir delik açılmıştır ve onun üzerinde ikinci bir dam vardır, tıpkı köy evlerinde ve mutfaklarda olduğu gibi. Konstantinopolis'te çok sayıda Ermeni yaşamaktadır ve Türkler onlara çok yakınlık gösterirler, iyi davranırlar, çünkü bir zamanlar bir Ermeni, Muhammed'e kehanette bulunmuş, çok saygın bir kişi ve tüm yeryüzünün efendisi olacağını müjdelemiştir.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

BESENSTEİN VEYA BEZESTAN ADI VERİLEN ALIŞVERİŞ BİNASI VE ÇEVRESİ

Türklerin *Bezastein* [Bedesten] adını verdikleri muazzam alışveriş yerinden söz etmeden geçemeyeceğim. Bu ad, çok değerli dokumalar için kullanılan “Bez” sözcüğünden türetilmiştir, yani burası çok özel ve değerli dokumaların satıldığı yerdir. Sözüünü ettiğim dokumayı temizlemek için ateşe sokuyorlar ve kor haline gelene kadar ateşte tutuyorlar. Bana bu dokumayı Afrika kıtasında bulunan Tunus'ta gösterdiler. Gümüş renginde olan bu dokumanın fiyatı çok yüksektir. Eczanelerde satılan “*alumen plumosum*”⁶⁶ adında, hiç zarar görmeden ve tükenmeden yanan bir madde vardır ki, bu özelliğinden ötürü lambalarda kullanılır. Ben söz konusu dokumanın aynı malzemeden olduğu kanısındayım. Ama herkes bu konuda kendi karar vermekte serbesttir. Bizans imparatorlarının zamanında da sözüünü ettiğim yerde bu dokuma satılmış. Burası geniş, yüksek, dörtgen biçiminde bir binadır, dört büyük girişinde muazzam demir kapıları vardır. İçerideki dört büyük caddenin her iki yanında çeşitli değerli malların sergilendiği ve satıldığı bir sürü dükkân sıralanmıştır. Dükkânların her tarafında yüzlerce günden değerinde inciler asılıdır, çok miktarda işlenmiş ve işlenmemiş değerli taşlar, samur, sansar, kurt, vaşak, tilki, kaplan, panter gibi çeşitli

66 *Alumen plumosum*: (Feder-Alaun =şap?) Mısır ve Negroponte'de bulunan bir mineral tuzu . Ortaçağ'da ilaç ve kozmetik malzemesi olarak kullanılmaktaydı.

hayvanların postları veya astarlık değerli kürkler satılır. Bunlar Karadeniz yoluyla Moskova, Suriye, Irak, İran, Hindistan, Ormus [Hürmüz], Mısır ve diğer ülkelerden ya da eyaletlerden buraya getirtilirler ve ehven fiyatlarla müşterilere sunulurlar. Ayrıca burada pek çok simli sırmalı tellerle dokunmuş kumaşlar, ipek örtüler, şallar, ipek İran halıları, *Schamlot* [sofi], *Mac-haier* [moher], *Grobgrün*,⁶⁷ Şam çeliğinden Türk kılıçları, som altın, gümüş ve değerli taşlarla bezenmiş Türk yayları, Türklerin *Ahrt Savian* [Sahtiyan] dedikleri mavi, kırmızı, sarı, mor ve başka renklerdeki derilerden yapılmış olup, gümüş, altın ve değerli taşlarla işlenmiş eğer ve koşum takımları da satılır. Türkler koşum takımlarının gösterişli olmasına çok önem verirler ve zaten dünyada hiç kimse Türklerin deri işçiliğindeki maharetiyle boy ölçüşemez. Deriden çeşitli renkte ve biçimde kadehler kupalar da yapmaktadırlar ve bunları altınla kaplamakta öyle bir hüner gösterirler ki, kullanılan eşya parçalanıncaya dek üzerindeki altın kaplama aşınmaz. Bedestende satışa sunulan malların hepsini saymanın ve anlatmanın mümkün olmadığını söylersem, belki Konstantinopolis'teki ticaretin boyutları hakkında fikir vermiş olurum.

Bedesten öğleden evvel üç saat ve öğleden sonra da üç saat açıktır. Bu saatlerin dışında kapılar yaşlı özel görevliler tarafından kapatılır. Binada büyük işler yürütülmekte olduğundan, buraya daima büyük paralar getirilir. Önemli konumlardaki Türk beyleri ve paşaları, özellikle sefere katılmak zorunda oldukları zaman, tüm paralarını buraya teslim ederler. Amaçları, ya paralarının burada muhafaza edilmesini sağlamak, ya da yatırım yapmaktır. Özel olarak bu işle görevli kimseler paraların hesabını tutarlar ve sonunda iyi bir kâr da sağlarlar. Bu mekânın bir köşesinde tutsak Hristiyanlar satılır, tıpkı bizim ülkemizde pazarlarda atların satıldığı gibi. Aralarında çok sayıda genç, yaşlı, erkek, kadın tutsak vardır. Köle satın almak üzere buraya gelenler, onların gözlerini, dişlerini, ellerini, bedenlerinin her tarafını incelerler, elleriyle yoklarlar. Bu denetimi daha rahat yapabilecekleri ayrı bir yer de vardır. Burada zavallı Hristiyan kadınlarını, kızlarını, erkeklerini çırlıçıplak soyarlar, herhangi bir sakatlıkları olup olmadığını anlayabilmek için karşılarında yürütürler, koştururlar. Bu üzücü durumu sık sık gözümün önüne

67 Yün ve tiftikten yapılmış dokumalar –ç.n.

getirip ağlamışımıdır ve ta yüreğimin içinden, beni böyle bir felaketten koruyan Tanrı'ya şükretmişimdir. Bu gibi acıları yaşamayan insana ne mutluluk! Neyse ki çoğunlukla kadınlar, çocukları ile birlikte satılırlar.

Bedesten cuma dışında her gün açıktır. Türkler için cuma, Hristiyanlarda pazar günü ve Yahudilerde cumartesi günü gibidir ve tatildir. Bedestenin önünde ve çevresinde de Yahudilerin ve Hristiyanların çeşitli güzel mallar sattıkları dükkânlar bulunmaktadır.

YİRMİNCİ BÖLÜM

ÇEŞİTLİ MALLARIN SATILDIĞI ÖZEL PAZARLAR

Kentin değişik yerlerinde başka alışveriş yerleri ve pazarlar da vardır ve her pazar belli bir çeşit malın satışına tahsis edilmiştir; örneğin birinde çeşitli gereçler, diğerinde altın ve gümüş eşya, bir başkasında semerler, eğerler, koşum takımları ve atlara ilişkin eşya, bazılarında oklar, yaylar, kalkanlar, mızraklar vb., bazılarında ipekli kumaşlar, bazılarında çeşit çeşit halılar, birçoklarında da Türk ürünü kâğıtların her çeşidi müşteriye sunulur. Kâğıt üreticilerinin bulunduğu yere yakın bir bölgede bol miktarda un ve yiyecek de satılmaktadır, örneğin pirinç, fasulye, mercimek, nohut, barbunya, bakla, soğan, turp, maydanoz ve daha akla gelebilecek her türlü sebze... Ayrıca olağanüstü büyüklükte bir et pazarı da vardır ve burada çok satış yapılmaktadır. Bu kadar kalabalık bir halkın yaşadığı yerde de bunun böyle olduğunu herkes tahmin eder. Bir başka pazarda pamuklu dokumalar satılmaktadır. Burada zarif, narin örtülerin yanında kaba, adi kumaşlar da, sanatkârane dokunmuş, simli, sırmalı, ipekli ipliklerle işlenmiş dokumalar da satılır. Ayrıca sadece tavuk ve sadece balık satılan bir pazar, sadece kaz, ördek, güvercin ve bıldırcın satılan bir başka pazar da vardır. Burada daha çok Yahudiler satış yaparlar ve bu hayvanların ticareti ile uğraşırlar. Pazarlarda her şey çok güzel düzenlenmiştir ve ben dünyanın hiçbir kentinde Konstantinopolis'teki gibi çok sayıda güzel ve değerli malın böylesine düzenli bir biçimde satıldığını sanmıyorum. Burada bütün yiyecekler her gün denetlenir, tartılır; denetleyiciler subaşılarda birlikte mal satın alanların al-

datılmamaları için büyük bir dikkat sarf ederler. Hileli mal satmanın büyük cezası vardır. Bu konuyu daha ilerde açıklayacağım. Pazarlarda sergilenen her şeyi anlatmak mümkün değildir: Bol miktarda, –Latince adı *muscus*⁶⁸ olan– *Summa rhabarbarum* ve çok sayıda *Lapsis Bezoar*⁶⁹ da buralarda satılmaktadır, hem de bu taşlar Hazar denizi kıyılarından, Türklerin Jurki [Gürcü] adını verdikleri Georgianlar (Gürcüler), Colchiler [Kolhisler] ve İberiler tarafından Karadeniz yoluyla buraya getirilmektedir.

Çuvalar dolusu kesilmiş, yontulmuş, cilalanmış veya işlenmemiş firuzeler, yakutlar, zümrütler, safirler de ehven fiyatla satılmaktadır. Yalnız müşterinin bu değerli taşları seçmesine izin verilmez, onları çuvaldan çıkarıldıkları gibi karışık olarak satın almak zorundadır. Gürcüler, Sultan Bayezid Camii veya diğer sultanlardan birinin camii önünde yerde otururlar ve bu değerli taşları büyük miktarlarda satarlar. Bu adamlar bir kollarına kalkanlarını takmışlardır ve büyük bir kılıcı bacaklarının arasına yerleştirip iki elleriyle tutarlar, yaylarını boyunlarına geçirirler ve okluklarını da omuzlarına asarlar, sert bakışlarıyla etrafı süzerler, çok az konuşurlar veya hemen hiç konuşmazlar. Birisi onlardan bir şey satın almak isterse, önce parasını ellerine sıkıştırmak zorundadır. Aldıkları para karşılığında değerli taşları, iyisini kötüsünü ayırt etmeden, karışık olarak sayıp verirler. Bu tacirler aynı zamanda çok yürekli birer savaşçıdır. İri yapılıdır ve kulaklarına firuzelerle, değerli taşlarla bezenmiş büyük altın halkalar geçirirler, bu yüzden kulak memeleri nerdeyse omuzlarına değecek kadar uzamıştır. Gürcü halkı adını, derin bir saygı duydukları şövalye Aziz George'dan almıştır. Aslında onlar da Kolhis halkındandır ve *Buz Kapısı* adını verdikleri Kafkas dağlarında yaşarlar, sürekli İberlerle savaşır ve genelde İranlılara, Türklerle karşı mücadelelerinde yardımcı olurlar. Pek çok kişi, Gürcülerin Hristiyan olmaları nedeniyle, bunların Gotphridus de Bullion [Godefroy de Boullion] tarafından, vaat edilen ülkeye götürülen Almanların ardılları olduklarını ileri sürerler. Zira Gürcüler içki içip sarhoş oldukları zaman hep birlikte *Rulanda* şarkısını söylerler. Öte yandan Kolhis ve İberi halkından olanlardan

68 Rheum (?)

69 Bezoar: Bazı hayvanların özellikle de keçilerin bargeşaklarında oluşan renkli bir taş. Ortaçağda bunun birtakım hastalıkların tedavisine yaradığına inanılmaktaydı.

pek çoğunun erkek çocuklarını sünnet ettirdikleri iddia ediliyor ve bunların Asur kralı tarafından vaat edilen ülkeden sürülüp buraya yerleştirilen on İsrail kabilesinden birine mensup oldukları tahmin ediliyor. Ben bu konuda çeşitli görüşleri içeren kitaplar okudum. Özellikle İran, Hindistan ve yukarıda sözünü ettiğim ülkelere yolculuk yapıp oraları gezdikten sonra Azak Denizi ve Karadeniz yoluyla Konstantinopolis'e gelen ve Marchesi de Trevico adıyla bilinen Ferante de Lafredor⁷⁰ adındaki İtalyan'ın yazılarını inceledim. Ayrıca İran'da ticarethanesi olup, Kolhis ve İberis halkları ile iş ilişkileri yürüten, her yıl Konstantinopolis'e gelen ve anı defterime ismini yazmış olan kuyumcu Alessandro Manioto da bana bu halklar hakkında çok ilginç şeyler anlattı: Bu halklarda 10 yaşının üstünde bakire kızlara nadiren rastlanırmış. Karadeniz veya Hazar denizinin karşı kıyısından ülkelere yabancı konuklar geldiğinde, *Didamum* adını verdikleri krallarına küçük de olsa bir armağan getirmesi gerekirmiş. Yabancı konuk, kral tarafından yemeğe davet edilir, ona sarhoş olana dek içki verilir, sonra teşekkür ifadesi olarak kadınlarının arasından genç bir kız seçilerek konunun yatağına yatırılırmış. Hatta birisi yerlilerden birinin evinde kaldığında, ev sahibinin karısını beğenirse, ev sahibi bundan memnun olur, karısını konuğuna ikram eder ve oradan uzaklaşırken de karısına, konunun her türlü isteğini yerine getirmesini tembih edermiş. Kadın da bunu seve seve yapar, ya da bu görevi kızına yüklermiş. Kısacası, böyle şeyler orada ayıp sayılmazmış. Bunun dışında bu ülkeler hakkında, üzüm, şarap ve tahıl bakımından çok zengin olduklarını ve başka ülkelere mal almaya gereksinim duymadıklarını anlattılar. Böylece sırası gelmişken bu halklardan da kısaca söz etmiş oldum. Azak denizi ile Hazar denizi arasında yerleşmiş olan bu halklara genel olarak Cumani denmektedir. Hazar Denizi kıyısında yerleşmiş olanlara Alban veya İber, Azak Denizi dolaylarındakilere Kolhis ve her iki halkın arasındakilere de Gürcü adı verilir. Günümüzde Kolhislere Mengrel, Albanlara veya İberilere de Circass [Çerkes] denmektedir. Bu üç halka mensup olanlar Hristiyanlar ve Konstantinopolis patriğine bağlıdır, ama ayrıca kendi piskoposları ve metropolitleri de vardır. Onları da Konstantinopolis'teki patrik onaylar ve kutsar. Dinleri genelde Rumların inancına benzer, fakat bazı bakımlardan

70 Bkz. Sunuş, K. s. XI.

farklıdır. İbadetlerini diğer dillerden çok ayrı olan kendi ana dillerinde yaparlar. Konstantinopolis'te bizzat gördüğüm gibi, birisi öldüğünde, ölüyü bir halının üstüne yatırıyorlar, kılıç, yay, kalkan gibi silahlarını da yanına koyuyorlar, sonra bir Calogiri veya keşiş gelip ölünün, babasının, dedesinin, atalarının ve tüm dostlarının yaptıkları işleri, düşmanlara karşı savaşırken gösterdikleri kahramanlıkları anlatıyor. Bu âdet Moskovitlerde, Bosnalılarda, Hırvatlarda, Sırlarda, Bulgarlarda, Trakyalılarda, Ulahlarda, Daçyalılarda, Rascialılarda, Dalmaçyalılarda, Arnavutlarda ve İlyrialılarda da uygulanmaktadır ve bu onlar için bir *carmina lugubria*'dır [ağıt]. Buna karşın bir Türk ölürse, karısı ona "senin neyini eksik ettim?" diye sorar, yemek içmek ve geçim bakımından bir sıkıntısı olduğu için mi öldüğünü öğrenmek ister, sonra da "şimdi bana kim bakacak, kim bana senin yaptığın iyilikleri yapacak?" diye yakınır. Türkler bu âdeti Bulgarlardan devralmışlardır. Zaten Türkler hep Hristiyanlara özenirler ve onları taklit ederler.

Artık bu halklardan yeterince söz ettim. Son olarak şunu da eklemek isterim: En nadide ve en değerli malların yeri Bedestendir.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

SİPAHİLERİN TALİM MEYDANI VE EĞİTİMİ

Konstantinopolis'te, surların yakınında Akdeniz [Marmara] sahilinde, Atmeydanı'na yakın bir yerde Sipahi Meydanı bulunur. Gayet büyük, geniş ve zemini düzgün olan bu meydan bir duvarla çevrilidir. Burada sipahiler⁷¹ cuma ve bayram günlerinde, hatta yazın her gün toplanırlar ve İranlılar ile yapacakları savaşa hazırlık amacıyla talim yaparlar. Sipahiler bir araya geldiklerinde önce tıpkı savaşacak iyi düzenlenmiş ordular gibi iki ayrı takıma ayrılırlar. Bu takımların birinin oluşturduğu gruptan tek bir sipahi veya birkaç sipahi ayrılıp ortaya çıkar, sonra kaçarmış gibi yapar ve karşı takımdan bir grup onları kovalamaya kalkışınca, yanlardan ortaya çıkan bir grup onlara doğru saldırıya geçer, bu sefer ötekiler kaçmaya kalkışır ve gruplar arasında bir çatışma çıkar.

⁷¹ Sipahiler: Yazar bunlardan "Rittersleut" diye söz etmektedir ki, "atlı" anlamına gelen şövalye (Chevalier) sözcüğünün Almanca karşılığıdır -ç.n.

Sipahiler ellerinde mızrak yerine uzun beyaz çubuklar tutarlar ve bunları birbirlerine fırlatırlar.⁷² Elindeki çubuğu fırlatan, kaçmaya başlar, bu sefer öteki-
ler onun üzerine çubuklarını fırlatırlar. Bazen kaçan süvari, üzerine fırlatılan
çubuğu havada yakalayabilir, bazen de atını hızla sürerken yere düşmüş çu-
buklardan birini kapar. Sipahilerin bu becerilerine şaşmamak mümkün de-
ğildir. Seyredenler, sipahinin her an attan düşeceğini sanırlar, çünkü sadece
bir tek üzengi ile atına asılı durmaktadır. Sipahilerin bazıları çubuklarını çok
uzaklara fırlatmayı başarmaktadırlar. Onlara mızrak atma becerisini kazandı-
ran özel okullar vardır. Attıkları çubuk birine isabet ederse, çok kötü yarala-
yabilir. Fakat onlar atlarını siper alıp arkasına gizlenmeyi çok iyi becerirler ve
çubuklar başlarının üzerinden uçar gider. Ben sipahilerden birinin, atı hızla
koşarken semerin üstüne çıkıp havada uçan bir çubuğu yakaladığını ve he-
men başka bir sipahiye fırlattığını gördüm. Bu eğitimleri seyretmek çok hoş
bir eğlencedir ve ben de görevimden ayrılabilirdiğim zaman böyle fırsatları ka-
çırmamaya gayret ederdim. Günün birinde bu eğitime katılanlardan birinin
gözüne bir çubuk isabet etti ve sipahi gözünü kaybetti. İranlılar da fırlatılmaya
mahsus kargılardan birkaçını atlarının semerlerine takarlar ve bunları o ka-
dar ustaca kullanırlar ki, bir madenî sikkeye bile isabet ettirebilirler. Türkler,
İranlılarla savaşırken onların silahlarına eşdeğer silahlarla karşı koyabilmek
amacıyla bu eğitimleri yapmaktadırlar. Bir süre sonra bu oyun tam bir çatış-
maya dönüşür, katılanlar karmakarışık bir halde oraya buraya at koştururlar,
sonunda takımlardan biri diğerini yener ve oyun gereği esir alır. Bunu takiben
yüzlerce sipahi ikişer ikişer birbiri arkasına dizilerek adeta bir yarışa kalkarlar
ve atlarını öyle hızlı sürerler ki, seyredeninin gözü kararır. Atların ayakları yere
değmiyormuş, sanki düşmana yenilmişler de kaçıyorlarmış izlenimi uyanır.
Bu vesile ile son derece güzel atlar görmek mümkündür: Arap atları, Kapa-
dokya atları, Pers atları, Ermeni atları ve Türk atları... Bunların hepsi altın,
gümüş ve değerli taşlarla süslüdürler ve eşine tüm dünyada rastlanamayan
bir görünüm sergilerler. Atlar bazen birbirlerinin üzerinden geçerler ve atla
süvarisini devirirler. Ben bir gün, atı hızla koşarken semerin üstüne çıkıp ko-
şuya devam eden bir sipahi gördüm. Bir başka sipahi de semere ters binip
geriye dönük oturarak koşuya devam etti, koşu sırasında da tekrar öne döndü.

72 Yazar bir cirit karşılaşmasını aktarıyor –y.n.

Bunun gibi pek çok marifetlere tanık oldum. Bazıları atın gövdesinin altına doğru sarkıp, at koşarken yerden çubuklar toplayabilmektedir. Bu onların en çok önemsedikleri bir süvari gösterisidir ve ben her cuma bu gösteriyi seyretmeye giderdim. Aslında meydanın fazla kalabalık olmaması ve yerin daralmaması için çok seyirci kabul etmiyorlar, fakat Roma İmparatorluğu elçisinin maiyetindekilere daima izin veriyorlardı. Bu gösteriyi seyrederken, bir zarar görmemek için çok dikkatli ve tedbirli olmak gerekiyordu. Nitekim fırlatılan çubuklardan biri bizim alışveriş görevlisine isabet etti ve adam haftalarca kendini toparlayamadı. Sipahilerin arasında 12-14 yaşlarında olan pek çok genç vardır ve bunlar daha şimdiden öyle bir maharet kazanmışlar ki, yetişkin biri bile onlarla kolay kolay boy ölçüşemez. Zaten onların işleri güçleri savaş sanatını öğrenmektir ve bundan başka hiçbir şey yapmazlar. Babaları yüksek mevkilere gelmiş beyler, paşalar olsa da, çocukları eğer bir başarı gösteremez ve iyi birer sipahi olamazlarsa, bir çiftçi, bir seyis veya benzeri olmaktan ileri gidemezler, çünkü kendilerine ait, miras yoluyla sahip olabilecekleri bir malikâneleri, mülkleri yoktur, her şey Türk hükümdarına aittir. Birisi bir memuriyete getirildiği zaman, orada ancak hükümdar istediği sürece kalabilir, sık sık bir yerden başka bir yere atanır. Belli bir yere taşınması emredilirse, bu emri yerine getirmek zorundadır. Türkler bu nedenle evlerde çok eşya bulundurmazlar, hatta hemen hemen hiç eşya edinmezler, sadece güzel atları ve üzerinde oturdukları, yemek yedikleri ve yattıkları halıları, yemek pişirebildikleri ve içinden yedikleri birkaç bakır çanakları vardır. Bunların dışındaki servetlerini altın, gümüş, inci ve değerli taşlara yatırırlar.

Yirmi İkinci Bölüm

EĞLENCE MEYDANI

Eğlence meydanı olarak bilinen bu meydan, Sultan Bayezid Camii'nin yanındadır ve burada halka çeşitli gösteriler sunulur. Bazı kimseler atlara, keçilere, köpeklere, maymunlara, şebeklere öğrettikleri marifetleri göstererek bununla para kazanmaya çalışırlar, bazıları yeryüzündeki tüm ülkelerin kıyafetlerine bürünmüş oyuncuların rol aldıkları garip veya güldürücü oyun-

lar sergilerler: Örneğin ellerinde iki tahta bacak veya kemik tutarak bunlarla oyunlar yapanları dans eden erkek veya kadınları, şarkıcıları, atlama numalarını yapanları, kılıç kullanma ustalarını, güreşçileri ve daha akla gelebilecek her türlü hüneri sergileyen kişileri burada her gün seyretmek mümkündür. Meydanın çevresinde küçük barakalar vardır. Bunların bazılarında atlama becerileri, bazılarında kılıç kullanmak, bazılarında da ok ve mızrak atmak, öne ve arkaya doğru taş fırlatmak öğretilir, bazılarında da erkek çocuklara elçabukluğu ve ellerinin üstünde yürümek gibi marifetler kazandırılır. Burası pek çok seyirlikleri olan gayet eğlenceli, geniş bir meydandır ve sık sık bizim elçilik görevlilerinden iki kişinin ok atma öğretilen kulübelerden birinde karşılaştığı olmuştur. Ok atmaya öğreten usta, iki öğrencisinden her birinin eline bir ok ve bir yay verir, sonra karşıdaki duvara yuvarlak bir kâğıt yapıştırır, her iki öğrenci ortaya birer asper koyar ve öğretmen, öğrencilerine nasıl nişan alacaklarını, yayı nasıl gerip salacaklarını gösterir. Öğrettiklerinin karşılığı olarak da bir asper alır. Öğrencilerden hangisi duvardaki kâğıdın en yakınındaki yere isabet ettirirse, diğer asper ona verilir. Eğer öğrenciler atışa devam etmek isterlerse, ortaya yeniden birer asper koyarlar ve usta onlara nerede yanlış yaptıklarını söyler, böylece kısa zamanda öğrencisini en iyi şekilde yetiştirebilmek için dersini sürdürür. Ben kısa sürede ok atmaya öyle iyi öğrendim ki, bir "*Pfennig*" boyunda olan ı aspere on kez arka arkaya isabet ettirmeyi başaramdım. Bizim konutumuz olan Alman Evi'nde ok atma talimine uygun hale getirilmiş bir duvar vardı ve arkasında Fransa'nın Lion kentinde yapılmış bir çan asılıydı, çanın hizasına da duvara bir delik delinmişti. Oku bu deliğin ortasından geçirmeyi başarinca, ok doğrudan doğruya çana isabet ediyor ve çanın çalındığı duyuluyordu. Ben böyle çanlardan üçünü oklarımla parça parça ettim ve yenisini Fransızlardan çok para ödeyerek satın alıp yerine koymak zorunda kaldım. Alman Evi'nde kalanların bazıları bu çok zevkli yarışmayla vakit geçirmekten hoşlanırlardı. Oysa grubumuzdakilerin çoğu, özellikle soylular ve yüksek aile mensupları, içki içip kumar oynamayı yeğlerlerdi. Bu yüzden de onlar Konstantinopolis'te hemen hemen hiçbir şey görmediler, hatta bazıları aylarca kaldıkları halde, binadan dışarı çıkmadılar. Bazıları da bir Türk gördükleri zaman sanki adam kendisini yiyecekmiş gibi korkuya kapılıyorlardı, bu yüzden de ilerde, sadece Konstantinopolis'e gittik-

lerini söyleyip övünmekle yetindiler. Böylece eski bir atasözündeki gibi, “bir kaz olarak Ren nehrini aşmış, gene bir kaz olarak geri döndüler.” Nice kişi, çok gezdiklerini, bir sürü ülke ve eyaleti gördüklerini ileri sürerler. Fakat ziyafet sofralarında yiyip içmekten başka bir şey yapmazlarsa, bir ressamın çizdiği tablodan farksızdırlar ve ancak ahırdaki inek kadar bilgiye sahip olurlar. Gezdikleri yerler hakkında aklı başında bir adamın onlara yönelttiği sorulara doğru dürüst cevap veremezler, önce tuttukları notlara bakmaları gerektiğini ileri sürerler. Ben Konstantinopolis’e gittiğimde, Viyana’dan Konstantinopolis’e kadar geçtiğimiz kentleri ve köyleri, Konstantinopolis’te görülmeye değer önemli şeyleri kaydettim ve bu yazdıklarımın kopyalarını Sn. Elçi ile birlikte armağanları teslim etmeye giden soylulara ve tanınmış ailelere mensup olan gençlere sattım. Böylece onlara, hiçbir yeri gezip görmedikleri halde, memleketlerine döndüklerinde yakınlarına bir şeyler gösterip anlatabilme olanağını sağladım, kendim de bu sayede bol para kazandım. “*Mundus vult decipi*”. [Dünya aldatılmayı ister.] Demek ki bu söz şimdiki zamanda da geçerlidir. Konstantinopolis’te 5-6 haftada çok şey görülemez, hep uygun fırsatları kollamak gerekir. Zira savaşa gidecek askerler toplanıp İran’a veya Macaristan’a sefere çıkacakları zaman, kimsenin sokağa çıkmasına izin verilmez. Böyle durumlarda veziriazam tarafından tüm elçiliklere haber gönderilir ve konutlarından dışarı çıkmamaları tembih edilir. Çünkü böyle bir kargaşa sırasında birine zarar gelecek olursa, failin kim olduğunu saptamak mümkün değildir. Nerede aranması gerektiğine nasıl karar verilebilir? Türklerin bayramlarında da yollarda emniyet yoktur, donanma denize açılacağı zaman da durum aynıdır. Bu yüzden de konutumuzun kapıları çoğu zaman kapalı kaldı. Bunu da sırası gelmişken belirtmek istedim.

Yirmi Üçüncü Bölüm

EĞLENCE MEYDANINDAKİ ARAP MÜNECCİMLER VE FALCILAR

Yukarıda sözünü ettiğim meydanda çok sayıda falcıya rastlanır. Türkler bunlara büyük önem verirler. Falcıların fal bakmak için ellerinde döndürdükleri çelikten bir tekerleğe, üstüne çeşitli harf karakterlerinin yazı-

lı olduğu kâğıt parçacıkları tutturulmuştur. Bunların birine işaret edildiğinde, falcı onun ifade ettiği anlamı bir kitaptan araştırır. Bazıları zar atarlar, bazıları gözleri kapalı olarak harflerden birine parmaklarını basarlar. Falcı onun anlamını da kitaplarında araştırır. Eğer birisinin eşyası çalınmışsa, biri herhangi bir işe başlamak isterse, ya da savaşa gidecekse, önce bir falcıya başvurur ve bahtının açık olup olmadığını araştırır. Falcının kendisine verdiği öğütlere göre işlerini ayarlarlar. Fakat falda her ne çıkarsa çıksın, Türkler akıllarına bir şey koydular mı, yapmaktan çekinmezler, çünkü onlar der ki, Tanrı herkesin başına gelecekleri, nelere sahip olacağını, nasıl öleceğini önceden kararlaştırmıştır, buna karşı bir önlem alınamaz ve bir insan kaderinden kaçmak istese de, kaderi onu gittiği yerde bulur, hatta başına daha da kötüsünü getirebilir. Eğer birisi büyük mertebelere ulaşacaksa, büyük işler görecektir, kimse onu engelleyemez. Bu sebeple, savaşta esir düşeceği veya öleceği kehanetine de kimse aldırış etmez, hatta daha da büyük bir cesaretle savaşa gider. Fakat genelde falcılar müşterilerine, Tanrı'ya dua ederlerse veya bol sadaka verirlerse, Tanrı'nın felaketleri başlarından uzak tutabileceğini de hatırlatırlar. Bundan dolayı da Türkler, Tanrı rızası için seve seve bol sadaka verirler. Falcıların arasında, en büyük astronomlar gibi, çok güzel astronomi gereçlerine sahip olan Araplar da vardır.

Ben de sık sık bu meydana gittim ve yanıma elçilikteki düzeyli, bilgili ve astronomiden anlayan arkadaşlarımı aldım, örneğin: Eustachius Level von Leventhal,⁷³ Johannes Halecius namıdiğer Haiec⁷⁴ ve öğrencisi Hector Ernauer'i yetiştirip onunla birlikte Kudüs'e kadar giden Erfurt doğumlu Christophorus Weccius gibi... Bu kişiler çok bilgili ve mükemmel insanlardı, Yunanca ve Latince bilirlerdi. Onlar da Araplarla tanışmışlar, aletlerini incelemişler, tercümanlar aracılığı ile onlarla konuşmuşlar ve zekâlarına hayran kalmışlardı. Ben de bizim astronomi bilginlerinin Arap astronomlarından çok şey öğrenebileceklerini sık sık duymuşumdur. Bunlardan bir konuda bilgi istendiğinde, gün, saat ve dakikalara dayanarak yaptıkları hesaplarla doğum anına göre bir çeşit sonuca varırlar. Kaba-saba insanlar gibi görünmelerine karşın, bilgileri şaşırtıcıdır. Bu Araplar bana kendi takvimlerini de

73 Bkz. I. Kitap, İkinci Bölüm.

74 Aynı yerde Simon Haiec namıdiğer Haiec adı geçmektedir.

verdiler ve bana bir yılın belli bir güne kadar sürmediğini anlattılar. Onların takvimine göre, birinci aydan itibaren on iki ayın sonunda yıl bitmektedir ve hemen yeni yıl başlamaktadır. Bu sebepten ötürü de onların tarih kitaplarında Muhammed'in MS 540 yılında doğmuş olduğu yazılıdır ve 1327 yılında Bursa'nın Osmanlılar tarafından alınması olayına kadar 787 yıl geçmiş olması gerekir. Hristiyanların takvim hesabına göre Muhammed'in ölümünden 785 yıl sonra gerçekleşen olay, Türklerin hesabına göre 726 yıl sonra olmuştur. Hristiyanların hesabına göre ise Muhammed'in ölümünden 724 yıl sonra olmuştur. Bu durumda bizim yıllarımızda gün sayısı daha fazladır. Araplar da bizim takvimimizin doğru olmadığını ileri sürmektedirler. Ben burada onların takviminden söz ettiğime göre, bu konuyla ilgilenen değerli okurlarıma biraz daha geniş bilgi aktarmak isterim.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKLERDE YILIN AYLARI, GÜNLERİ VE BUNLARIN TÜRKÇE ADLARI⁷⁵

Daha önce de belirttiğim gibi, Türklerin takviminde yıl on iki aydan oluşur. Onların hesaplarına göre 32 yılda semanın bir dönemi tamamlanır ve birçok kişi bu 32 yılın Hristiyan takviminin 31 yılına tekabül ettiği görüşündedir. Zira 1584 yılında imparator Rudolf ile III. Murad arasındaki barış anlaşması yeniden onaylandığında, Türklerin verdikleri anlaşma belgesinin sonunda şu yazılıdır. "Gelecek Ocak ayının birinci gününde, Tanrı'nın rahmetine ve desteğine nail olmasını dilediğimiz İsa efendimizin 1584'üncü yılında –ki bu bizim ulu peygamberimizin (Allahın rahmeti ve esenliği üzerinde olsun) vedasının 991'inci yılıdır– kutsal Zilhicce ayınının 27'nci günü." Hristiyan takvimine göre Muhammed'in ölüm tarihinden itibaren hesaplandığında, bu tarih ile Türklerin saptadığı tarih arasında büyük bir fark vardır. Yıl Zilhicce ayı ile başlar ve birçok kişinin görüşüne göre bu ay bizdeki aralık

75 İslâmî takvim *Hedschra* [hicret] ile başlamaktadır. Hicri tarihin başlangıcı olarak Arap astronomlara göre MS: 622 yılının 15 Temmuz akşamı, halk arasında geçerli hesaba göre 16 Temmuz günü saptanmıştır. Müslüman toplumunda yıllar aya göre hesaplanır. Bu takvim Halife Ömer'den itibaren Araplarda, kısa süre sonra da tüm Müslüman halklarında geçerli olmuştur. Bkz. Genelde: Rühl, *Chronologie des Mittelalters und der Neuzeit*, s. 255. (Orta Çağ'ın ve Yeni Çağ'ın kronolojisi)

ayına tekabül eder. Ramazan ayı da bizdeki eylül ayının karşılığıdır ve bu ayda tüm Müslümanlar oruç tutarlar. İlerde, bayramları anlattığım bölümde oruç geleneğinden de söz edeceğim. Konstantinopolis'te bulunduğum dönemde bu aylar böyle denk gelmişti. Fakat zilhicce ve ramazan hep bizdeki aralık ve eylül aylarına denk düşmezler, zaman içinde sürekli ilerlerler ve Hristiyan takvimindeki başka aylara rastlarlar. Zira Türkler her yıl bayramı, geçmiş yıldakinden 11 gün önce kutlarlar –bazıları da 15 gün öne alındığını ileri sürerler– bu on bir gün de onların bir yılı bölüştürdükleri ayların hesabını denkleştirmeye yaramaktadır, yani “*Embolismi*” ve “*Intercalation*” yerine geçer. Zira 11 gün 31 ile çarpılırsa, 341 gün eder ve bu da bir yıldaki günlerin sayısından biraz eksiktir. Böylece 31 Muhammedî yıla birkaç gün daha ilave edilmelidir ki, 32 Muhammedî yıl 31 Hristiyan yılına eşit olsun.

Türkler ayları şöyle adlandırmaktadırlar:⁷⁶

1. Zilhicce, 2. Muharrem, 3. Sefer, 4. Rebiyülevvel,
 5. Rebiyülâhır, 6. Cemaziyülevvel, 7. Cemaziyülâhır,
 8. Recep, 9. Şaban, 10. Ramazan, 11. Şevval, 12. Zilkade.
- Bu aylar haftalara bölünmüştür ve her hafta yedi gündür.

Türklerde günlerin adı:

1. *Bazar Yuni* [Pazar günü] Her hafta o gün pazar kurulmaktadır ve bizdeki tatil gününe tekabül eder.
2. *Bazar Ertesi* [Pazartesi] yani pazarın kurulduğu günden sonraki gün.
3. *Salli* [Salı], yani vergi günü.
4. *Dsar Schamba* [Çarşamba: (fars.) çehar > çar = dört + şenbih > şenbe = gün- çarşenbe –ç.n.] yani haftanın dördüncü günü. (*Feria 4*),
5. *Perschembe* [Perşembe: (fars.), penç = beş + şenbih = gün –penç-şenbih] yani haftanın beşinci günü. (*Feria Quinta*),
6. *Dsiuma* veya *Zuma Yuni* [Cuma günü], yani camilerde toplanıldığı gün. Bu Türklerin haftalık tatil günüdür.
7. *Dsiuma* veya *Zuma ertesi* [Cumartesi] yani haftalık tatilden sonrakı gün.

76 Bkz: Rühl'deki adlar, a.a. O.S. 257

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM

İMPARATORLUK ELÇİSİ'NİN MAİYETİ İLE BİRLİKTE YERLEŞTİĞİ ALMAN EVİ [ELÇİ HANI]

Roma İmparatorluğu Elçisi'nin maiyeti ile birlikte yerleştirildiği bina, kentin en güzel yeri olan yüksek bir tepenin üzerindedir. Yaşlı Rum-lardan öğrendiğime göre, burası eskiden Aziz Yuhanna'ya adanmış olan bir manastırmış. Zaten genelde din adamları hep en güzel yerlere sahip çıkar-lar. Karşısında *columna combusta* adı ile de bilinen Constantinus'un sütu-nu [Çemberlitaş] yükselir. Hemen yanında da Türklerin *Dauk Basar* [Tavuk Pazarı] adını verdikleri Forum Constantinus yani Constantinus meydanı bulunur. Binamız dikdörtgen biçimindedir, dış duvarları kesme taştan, iç duvarları ise tuğladandır. Çatısı tamamen kurşunla kaplıdır. Üstü kubbeli, revaklı geçitleri günümüzde de hâlâ mevcuttur. Fakat kuşkusuz tam ortada bulunması gereken kilise binası yerinde yoktur. Revaklı geçitlerin bir bölü-mü elçilik mensupları tarafından şarap mahzeni, bir bölümü de at ahırları olarak kullanılmaktadır. Elçi Beyefendi'nin çok para ödeyerek edindiği on at burada barındırılmaktadır. Kendisinden önce hiçbir elçinin bu kadar çok atı olmamıştı. Bunların arasında Suriye, Kapadokya, Arap ve Kilikya atları bulunur. Akşamları atlar sıra halinde dışarı çıkarıldığında, Beyefendi ge-citte durup her birine ismiyle seslenir ve adı anılan at kişneyerek ona yanıt verir. Sonra Beyefendi aşağıya iner, her ata bir sepet içinde yemini verir ve onu okşar. Türkler de atlarını böyle yumuşak yöntemlerle eğitirler, bizdeki seyisler gibi kırbaç darbeleriyle hırpalamazlar, ata elleriyle yiyecek verirler, kervansaraylarda atlarını kendilerinin yemek yedikleri yere bile çağırırlar. Bu yüzden de atları hırçın ve inatçı değildir. Her atın boynuna onu büyüle-re karşı koruyacak bir takı asarlar. Bazı atlar mutfakın yakınında bir yerde barındırılırlar. Efendim bir süre önce yeni bir mutfak ve yanına da bir fırın yaptırmıştı. Daha önce avluda ahşap iki mutfak vardı, biri elçi için, diğeri de padişaha armağanları getiren *nuncius* [ulak, elçi] için. Bunların biri ta-vuk kümesi haline getirildi, diğerinde domuzlarımızı ve kimi yavru kimi yetişkin olan geyiklerimizi besliyorduk, ayrıca bizden önceki elçi tarafından buraya getirilmiş bir ayı da vardı. Elçi Beyefendi büyük bir şölen verdiği zaman, geyiklerden biri feda edilirdi. Revaklı geçitlerin üst tarafında bütün

binayı çepeçevre dolanan güzel geniş bir koridordan hücrelere veya odalara girilirdi. Toplam 41 odanın her birinin tepesi kubbeli olup içinde de bir ocak yeri ve baca bulunuyordu. Elçi Beyefendi odaların üçünü kendisine ayırdı, biri tercümanımız Mathias Augerius'a, diğeri tercüman Nicola Seri'ye verildi. Başka bir oda da bir Türk din adamının hizmetlilere Türk dilini öğretmesi için ayrılmıştı ve her birimiz günde iki saat burada ders görüyorduk, isteyen okuma yazma dersi de alabiliyordu. Ben de bu derslere katılmaya başladım ve kendime bir Türkçe alfabe satın aldım. Ama bana çok zor geldiğinden, bir süre sonra bu çalışmalardan vazgeçtim. Odaların her biri sırayla berber, eczacı, Macar terzi, ressam, kuyumcu, saatçi ve Cizvit rahibe tahsis edilmişti. İki oda yemek odası olarak ayrılmıştı, üç oda armağanları getirmiş olan *nuncius*'a [ulak] verilmişti, iki oda da resmî yazı işleri için kullanılıyordu, birisi de elçilik kâhyasına verilmişti. Sayın Elçi, yemek odasının yanındaki odayı şapel olarak döşetmişti ve her gün orada düzenlenen ayine katılıyordu. Şapelde bir sunak yaptırılıp üzerine çeşitli gümüş ayin gereçleri yerleştirilmişti. Geri kalan diğer odalarda elçilik görevlilerinden ikişer, üçer, dörder kişi kalıyorlardı, birkaç odayı baronlar işgal ediyordu. Odalardan biri de hizmetlilere yemek odası olarak tahsis edilmişti. Hücrelerin her birinin genişliği ve uzunluğu on ikişer ayak kadardı, sokağa bakan, 5/4 arşın yüksekliğinde 3/4 arşın genişliğinde birer pencere ve koridora açılan alçak bir kapı vardı. Hücreler badana edilmemişti, duvarları simsiyahtı. Elçi Beyefendi sadece kendi odasını kumaşla kaplattı ve boyattı. Her odada, kasapların etlerini teşhir ettikleri tezgâha benzeyen bir yatak mevcuttu. Şilteler kılla doldurulmuştu ve üzerine pamuklu kumaştan bir çarşaf serilmişti, bir pamuklu çarşaf da örtünmek için yerleştirilmişti. Fakat odada bulunan ocaklarda ateş yakılmasına izin verilmiyordu, çünkü odun çok pahalıydı. Sadece Elçi Beyefendi'nin odasında, yemek odasında, din görevlisinin odasında ve yemek servisi yapılan odada ateş yakılabiliyordu. Oysa iki deniz arasında yer alan bu kentte kışın hava çok soğuk oluyordu. Buna karşın yazlar da çok sıcaktı. Hücrelerde duvarların içine yerleşmiş olan bitler, fareler, sıçanlar, tahtakuruları, pireler, gelincikler, yılanlar bize arkadaşlık ediyorlardı; kertenkeleler, akrepler ve buna benzer muzır yaratıklar da pek çoktu. Pireler atları da çok rahatsız ediyorlardı. Vaktiyle bu hücrelerde keşişler yaşamış.

Bizim hizmetlilerin söylediklerine göre, geceleyin helaya gidenler birkaç kez bu keşişlerle karşılaşmışlar; doğrusu ben hiç böyle birini görmedim. Ama bizim hizmetlilerin çoğu her gün serseriyane bir hayat sürdürüklerinden, içki içip kumar oynayarak sarhoş olduklarından, böyle durumlarla karşılaşmalarına şaşmamalı.

Daha önce belirttiğim gibi, konutumuz dörtgen biçiminde büyük bir saraya benziyordu. Bir bölümü önünden geçen caddeye bakıyor ve her gün saraya giden önemli kişilerin bu caddeden geçtikleri görülüyordu. Arka odalardan da deniz görünmekteydi ve gemilerin, kadırgaların gidip gelmelerini, yunusların sürüler halinde yüzmelerini seyretmek mümkündü. Aynı manzara sipahilerin talim yaptıkları meydandan da görülüyordu. Konutumuzun diğer iki cephesi dar sokaklara bakmaktaydı. Elçi Beyefendi'nin kaldığı odanın önündeki geçide çok büyük, kat kat bölmelere ayrılmış bir kafes yerleştirilmişti ve bunun içinde, örneğin kulakları tırmalayan sesler çıkaran *Balcar* turnaları gibi değişik türden birçok kuş besleniyordu. Bunların kulak hizasından aşağı doğru sarkan kabarık tüy demetleri, kıvrıkcık tüyleri vardır ve boyunlarının ön tarafı kapkaradır. Ayrıca yavru kartallar, Hint buzkuşu denen renkli, büyük kuşlar, garip ördekler, kargaya benzeyen, boyunları kırmızı kuşlar, Sakız adasından gelme keklikler, bıldırcınlar ve daha bir sürü tuhaf kuşlar. Geçidin odaya bakan kısmında zemin düzgün taşlarla döşeliydi. Burada güzel bir oyun sehpası (*Peilkentafel*) durmaktaydı; herkes odasının önünde birçok şebek, çeşit çeşit maymun, evcilleştirilmiş firavun faresi, küçük boylu, renkli tüylü çok güzel vaşaklar besliyordu. Vakit geçirmek için maymunları, şebekleri eğitmeye çalışıyorduk. Berberistan'dan gemilerle getirilen bu hayvanların birkaçı iplerini kopardıkları zaman onları seyretmek çok eğlenceli oluyordu. Bir zamanlar Konstantinopolis elçisi olan Bay David Ungnad, aynı koridora bakan güzel bir yemek salonu yaptırmış ve içine uzun bir yemek masası, bir içki büfesi ve bir de klavsen yerleştirtmişti. Burada sık sık müzik dinliyoruz. Yemek salonu çok güzel süslenmiş, çepeçevre duvarlarına resimler yapılmış ve yazılar yazılmıştı.

Yazı odası yönündeki kapının üzerinde şu yazı vardı.

15. A.A.G.W. 76
M.D. LXXVI.
*Omnia ex voluntate dei
Insignia Imperatoris
Rudolphus 2. dei gratia Romanorum imperator
Semper Augustus Hungariae Bohemieque etc. rex
Archidux Austriae, dux Burgundiae.
Concordia res parvae crescunt.
Discordia magnae dilabuntur.
Vivite christicolae, concordēs, vivite fratres,
Coniunctos fasces frangere nemo potest.*

[15. A.A.G.W.76
1576
Her şey Tanrı'nın iradesiyle
İmparatorun şeref payeleri
II. Rudolph, Tanrı'nın lütfuyla Roma İmparatoru
Her zaman Macaristan'ın haşmetli hükümdarı, Bohemya'nın vb. kralı,
Avusturya arşidükü, Burgund dükü.
Küçük şeyler uyumla artar,
Büyük şeyler uyumsuzlukla dağılır.
İsa'nın izindekiler, uyumlu yaşayın, kardeşler yaşayın,
Birleşmiş demetleri kimse kıramaz.]

Renkli bir ok işareti.

Denize bakan tarafta ise şu yazı vardı:
H.V.

15. Christo duce 80.
*Insignia A. Sincendorf.
Divorum Maximiliani 2. foelicissimea memoriae & Rudophi 2. Roma:
Augustorum Imperatorum & c. consil: imperialis aulicus & huius pro
tempore in curia Murathis 3. Turcarum imperatoris orator. Joachimus*

a Sintzendorf & summam imp. Ottom. ordine successorio tunc administrantibus Mehmede, Achmate, Mustapha, & Sinan bassis protovezirii hoc suae legationis m. p.

[H.V. (honore usus?) bulunulan mevkiler

15. İsa'nın rehberliğinde 80 (yıl)

A. Sincendorf'un şeref payeleri,

Semavilerin II. Maximilianus'unun mutlu anısına ve II. Rudolph'un Roma: Haşmetli imparatorların ve c. (meclisin) danışmanı: İmparatorluk sarayı ve bunun, fırsat çıktığında, Türklerin imparatoru III. Murad'ın meclisinde sözcü. Büyük Osmanlı İmparatorluğu nezdindeki temsilciliğinin büyük bir bölümü Joachim Sintzendorf tarafından o zaman görev sıralamasına göre Mehmed, Ahmed, Mustafa ve Sinan paşaların başvezir bulunduğu sıralarda (yerine getirildi).]

C. S.

15. *Respice finem* 87.

Insignia liber[i] baro: Pauli ab Eizing

Sacratissimi ac potentissimi Rudolphi 2. Rom. imperatoris Hungariae atque Bohemiae regis consiliarius et apud serenissimum principem Sultanium Murathem 3. Turcarum imperatorem, summarum tum temporis rerum Ottomanici imperii administrantibus viris illustrissimis Siauschi Ossmani. Messik. ac Denub Siauschi Bassis protovezirii orator Paulus liber. baro ab Eizing hoc suae legationis monimentum p.

[C.S. (yakınları için aziz)

15. sona bak 87.

Özgür doğumlu baron, Eizingli Paul'a şeref payeleri

Romalıların imparatoru, Macaristan'ın ve Bohemya'nın kralı,

çok kutsal, çok güçlü II. Rudolph'un danışmanı ve

Fehametli hükümdar, Türklerin imparatoru III. Sultan Murad nezdinde, o zaman Osmanlı İmparatorluğu'nun, ünlü yönetici kişile-

rinden Siyavuş Osman, Messik(?) ve Denub Siyavuş Paşalar baş-
vezirlerce (sürdürülen) genel refah dönemi (suma res ?) sırasında
özgür doğumlu baron, Eizingli Paul bu temsilciliğin anıtını dikti.]

*Vis consilii expers mole ruit sua,
Vim temperatam Dii quoque provehunt.
In maius iidem odere vires
Omne nefas animo moventes.*

[Büyük güç, eğer doğru öğütler almazsa kendi ağırlığı ile düşer.
Kısa sürede Tanrı büyük bir güçle ona kalkınası için yardım eder.
Sahip olduğun güç içinde haksızlığı barındırır.]

*Renovatum anno do.
CIC LDLXXXV. Kl. Apr.*

*Insignia Friderici Preiner 1. baronis in
Stibing Fladnicz & Rabenstein*

*D. D. Maximiliani 2. Romanorum imperatoris etc. cubicularius et ora-
tor in Porta Ottomannica etc. nec non serenissimi Ernesti archiducis
Austriae supremus cubicularius etc. Fridericus Preiner 1. baro in Stibing
Fladnicz et Rabenstein etc. Cum oratorio muner(a)⁷⁷ e triennium peren-
ctus⁷⁸ esset. XIII. Augusti die anni CIC DLXXXIII tristem equo lapsum
expertus XIX. mensis eiusdem supremum diem hac ipsa sede pie claudit.*

*Bartholomeus Perzen i. u. d. tunc secretarius, nunc autem consiliarius &
orator caesareus in eadem legatione etc. hoc ei monumentum p.*

1588

[Nisan başı 1585 tarihinde yenilendi
Stibing Fladnicz ve Rabenstein'da

77 Liber elyazısı.

78 oku: perfunctus.

Baron I. Friedrich'in Şeref Payeleri
Romalıların İmparatoru II. Maximillian'a ithaf edildi.
Osmanlı Kapısı'nda *cubicularius* (özel hizmetkâr) ve temsilci,
aynı zamanda Avusturya arşidükü fehametli Ernst'in
üst düzey *cubicularius*'u vb. Stibing Fladnicz ve Rabenstein'da
baron I. Friedrich Preiner vb. Sözcülük görevini üç yıl sürdürdükten
sonra 13 Ağustos 1583'te talihsiz bir attan düşme olayıyla aynı ayın
29'unda son gününü bu aynı yerde dindarca kapadı.
Bartholomeus Perzen i.u.d. (?) o dönemde kâtip, şimdi aynı temsil-
cilikte imparatorluk danışman ve sözcüsü vb. ona bu anıtı dikti.
1588]

Yemek ve içki servisinin yapıldığı odaya açılan kapının üzerinde şu
yazı vardı:

In manibus dei sortes meae.

15 *Insignia Davidis Ungnad. 76.*

*Sacratissimorum serenissimorum Rom: imperi caesarum et Hungariae
atque Bohemiae regionum natum archiducum Austriae etc. Divorum
potentissimorumque principum Maximiliani 2. augustissimae memo-
riae eiusque filii Rudolphi 2. Romanorum imperatorum consiliarius et
apud serenissimos Ottomannidarum prosapiae principes sultanum Se-
limum secundum etc. eius filium sulthanum Murathem tertium Turca-
rum imperatores summam rerum Ottomannici imperii administrante
illustrissimo viro Mehemetae passa protovezirio orator in curia Otto-
mannica David Ungnad liber baro in Sonnek Sibiach. in hac legatione
successoribus suis coenaculum hoc eo, quo conspicitur, modo commo-
dioris usus et memoriae gratia accomodari exornarique curavit. Illis
hoc loco animum constantem et aequum sibi vero redditum ad patrias
aras ac focos optatum utque et ipsi tandem ex his procellis in tutiorem
patriae sese recipiant portum ab optimo deo maximo ardentibus votis
bene praecatus est.*

*Divi Rudolphi secundi dei gratia Romanorum imperatoris Hungariae
Bohemiaeque regis Auspiciis coenaculum hoc in auguratum esto.
Foecundi calices quem non facere⁷⁹ disertum.*

[Kaderim Tanrı'nın ellerinde
15. David Ungnad'ın şeref payeleri

Roma İmparatorluğu'nun çok kutsal, çok fehahetli kayzerlerinin ve Macaristan'ın ve Bohemya'nın krallarının, Avusturya'nın vb. arşidük doğuşlu. Semavi ve çok güçlü hükümdarların II. Maximilianus'unun ve oğlu II. Rudolph'un danışmanı ve fehahetli Osmanlıların soyunun hükümdarları Sultan II. Selim vb., onun oğlu Sultan III. Murad, Türklerin imparatorları nezdinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun genel refahı yönetimindeki çok ünlü kişi olan Mehmed Paşa'ya, başvezire, Osmanlı meclisinde sözcü (olarak) David Ungnad, Sonnek Sibiac'ta özgür doğumlu baron, bu temsilciliğinde, halefleri için, görülmekte olan bu yemek odasını daha rahat bir kullanım biçimiyle hoş bir hatıra adına düzenlemeye ve süslemeye özen gösterdi. Onlar için bu yerde, vatan ocaklarına ve ateşlerine olan özlenen dönüş için gerçekten azimli ve haktanır ruh (korunsun) ve onlar, sonunda kendilerini bu fırtınalardan alıp yurdumun daha güvenli limanına getirsin, en iyi en büyük tanrı tarafından, gayretli adaklar aracılığıyla, iyice sakınlı kalsınlar Tanrı'nın lütfuyla, Romalıların imparatoru, Macaristan'ın ve Bohemya'nın kralı Semavi II. Rudolphus'un alametleriyle bu yemek odası kutsalsın Bol içkili kadehler belagatli kılmadılar

Yemek ve içki servisinin yapıldığı odanın kapısına doğru:

[Grek yazısı: (K.S. 192 / Ms. 254)⁸⁰ Bunun anlamı:

15

82

Ya iç ya da buradan git.

79 fecere.

80 Yazmadaki birçok hatayla.

Hic madidi fratres spumantia pocula siccant.

Atque bibunt plenis vina Palorma⁸¹ cadis.

[Burada ayyaş kardeşler köpüklü kadehleri kuruturlar.

Ve içerler dolu kadehlerle Panorma şaraplarını.]

Avluda özel olarak düzenlenmiş bir duvarın önünde hizmetliler ok talimi yapıyorlar ve bazen de eğlenmek için atış yarışmaları düzenliyorlardı.

Binanın kapısının önünde daima iki yeniçeri ve bir çavuş nöbet tutmaktaydı. Çünkü köylerden onda bir hesabına göre toplanan ve *Atschamoglani* [acemioğlanlar] adı verilen çocuklar, hükümdardan başka kimsenin sözünü dinlemediklerinden, sık sık saldırgan davranışlarda bulunuyorlardı. Bunlardan bize zarar gelmemesi için, yeniçeriler bizi koruyordu. Biz konutumuzdan dışarı çıktığımızda, yanımızda bir tek yeniçeri bile bulunursa, kendimizi güvende hissederdik. Yahudilere ve Hıristiyanlara çok sataşan kalabalık yeniçeri veya Türk toplulukları sadece o bir tek yeniçeri sayesinde kimsenin kılına bile dokunmazlardı. Zira yeniçeriler, iyi bir amaca yönelik olarak kullanıldıklarında, kendi davranışları yüzünden mesleklerinin adını kötüye çıkarmamaya, üzerlerine gölge düşürmemeye özen gösterirler. Oysa bizdeki kabadayılar asla böyle bir şey düşünmezler. Bu yüzden elçiliklerin her birinin önünde iki yeniçeri bekler ve böylece tüm hizmetlilerin güvenliği sağlanmış olur. Kentte yaşayan Hıristiyanlar, ister Katolik olsun, ister Rum veya Ermeni, yortu günlerinde, toplantılarında veya dinî ayinlerini düzenledikleri zamanlarda, yeniçeri ağasına giderler ve duruma göre bir veya iki yeniçeri isterler. Bu yeniçeri, günde 8 asper ödenmesi karşılığında kilise kapısının önünde nöbet tutar. Türkler diğer din mensuplarına seve seve bu olanağı sağlarlar. Böylece Hıristiyanlar, yeniçeri kapıda durduğu sürece hiçbir engelle uğramadan dinî ayinlerini yaparlar ve şimdiye kadar da herhangi bir rahatsızlığa uğradıkları duyulmamıştır. İşte Türkler, bizim kâfir, dinsiz dediğimiz Türkler, böyle davranmaktadırlar. Oysa bizim zavallı Lutherciler, papanın egemen olduğu ülkelerde veya İspanya'da buna benzer bir ricada bulunacak olsalar, hepimiz Hıristiyan olduğumuz halde, bize nasıl bir yanıt verirlerdi acaba? İşte bu tutumları yüzünden Türkler onları yargılayacaktır! Alman Evi'ne yerleşmiş olan elçinin Katolik veya Protestan

oluşuna göre dinî ayin yapılır, vaaz verilir ve buna kimse karışmaz. Üstelik de Türk hükümdarı elçiye ve hizmetkârlarına hatta vaize bile geçim parası ödetir. Bu da çok büyük bir meblağdır. Elçilik konutunun önünde nöbet tutan iki yeniçeriye yılda 50 duka ve bir giysi verilir. Bir yıl boyunca görevini yaptıktan sonra da elçi, çavuşbaşından onu çavuşluğa terfi ettirmesini rica eder ki, bu ona bir çeşit soyluluk unvanının verilmesi demektir. Yeniçeriler her yıl değiştirilir. Çavuş ise ömrü boyunca bu rütbede kalır, kendisine yılda 100 duka ödenir, atının yem gereksinimi karşılanır ve sık sık kendisi de sofraya davet edilir. Kapının önünde yeniçerilerin odacıkları vardır ve geceleri de orda yatmak zorundadırlar. Çavuşun ise kendine ait bir odası olmasına karşın, geceleri orada kalmaz, sadece bazen gündüzleri uyumak için orayı kullanır. Genelde tüm gün boyunca bir iskemlenin üstünde oturup içeriye bakmak isteyen serseri gençleri, özellikle de, biz duvara ok atarken seyretmek isteyenleri sopasıyla kovalar. Eli sopalı yeniçerilerden herkes çok korkar, çünkü bunlar genelde yeniçeri ağası tarafından birilerini korumakla görevlendirilmişlerdir. Gerektiği zaman bu yeniçerileri hiçbir ödeme yapmadan hemen temin etmek mümkündür; sadece ağaya başvurup istekte bulunmak yeterlidir. Bizler de Anadolu'ya geçip Bursa'ya ve başka yerlere yaptığımız yolculuk sırasında yanımıza bir yeniçeri ve bir çavuş aldık ve bu sayede her yeri güvenlik içinde rahatca gezip dolaştık. Oysa Hristiyan ülkelerinde bunu çok büyük zorluklarla gerçekleştirebilirdik.

Binamızın kapısının önünde her iki tarafta dükkânlar bulunmaktadır.

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM

ELÇİNİN MESLEĞİ VE GÖREVLERİ

İmparator Ferdinandus, ülkesi ile Türklere ait topraklar arasındaki sınırlarda her iki devlete mensup olanların birbirlerine zarar vermeyeceklerine ve sınırı aşıp diğerinin ülkesine geçmeyeceklerine dair Türklerle bir barış anlaşması yapmıştır ve bu anlaşmayı kendisinden sonra tahta geçen Maximilianus ve Rudolphus da yenilemişlerdir. Anlaşmaya göre, barışın korunması karşılığında İmparator hazretlerinin her yıl Türk hükümdarına armağan

olarak para, gümüş eşya ve saatler göndermesi gerekmektedir. Bu armağanları getirip teslim eden elçi ve soylu ailelerinin üyelerinden oluşan bir heyet, Konstantinopolis kentinde bir çeşit rehine olarak kalacak ve yeni elçilik heyeti gelmeden önce kenti terk edemeyecektir. Armağanları her yıl bir *nuncius*⁸² getirecektir. Türkler bu armağanları bir çeşit vergi veya haraç saymaktadırlar, çünkü bir ülke ile barış anlaşması yaptıklarında, o ülke yalnız bir yıl için bir armağan ödemeyi teklif ederse, Türkler hemen onu o ülkenin borcu olarak kabul ederler ve her yıl ödemesini beklerler; eğer zamanında ödeme yapılmazsa, tehditkâr sözlerle bu armağanların gönderilmesi için baskı yaparlar. Bazen Türkler sınırı aşarlar ve imparatorun ülkesindeki bir yeri yağmalarlar, hatta birçok Hristiyanı tutsak alıp götürürler. Elçi böyle bir durumda en büyük vezir paşaya bunu bildirip imparatoru adına şikâyetle bulunur ve barış koşullarına sıkı sıkıya bağlı kalınması konusunda ısrar eder. Oysa paşalar, kendilerinden talep edildiği şekilde tutsak alınan Hristiyanları elçiye iade edecek yerde, onların dinlerini değiştirmek istediklerini ve bu amaçla Türklere başvurdıklarını ileri sürerek, başıboş, macera düşkünü, akıllı bir karış havada adamları elçinin karşısına çıkarırlar. Bunlar da Türklerin kendilerine öğrettikleri sözleri tekrarlarlar, yani kendilerinin Türklerin ülkesine saldırdıklarını, oraları yağmalarken Türkler tarafından yakalandıklarını iddia ederler. Elçi de bu sözlere inanmak ve durumu kabul etmek zorunda kalır, oysa Viyana'dan ve Macaristan'dan bu olayları çok farklı bir biçimde anlatan mektuplar almıştır. Bunu belirtince paşa şöyle der: "Daha ne istiyorsunuz? Gördüğünüz gibi, siz Almanlar sadece çalmaya, yağmalamaya alışmışsınız. Buna da benim hükümdarım göz yumacak değil ya! Sizin insanlarınız bizim ülkemize geçtikleri için tutsak alındılar. Eğer sizin askerleriniz barışı korurlarsa, biz de barışı kesinlikle bozmayız." Böylece elçi, paşanın huzurundan ayrılırken çoğu kez alaycı sözlere muhatap olur. Tutsaklar Konstantinopolis'e getirildikleri zaman, Türkler ambarlarından eski zırhları, bayrakları, davulları, hatta paralanmış pantolonları çıkarırlar ve bunları zavallı tutsaklara giydirirler, onları bütün kentin içinden yürüterek Alman Evi'nin önünden geçirirler sonra saraya götürüp hükümdarın karşısına çıkarırlar. Böylece Almanlarla alay edip onları aşağılarlar. İşte Türkler böyle kendini beğenmiş, kibirli bir

82 Nuntius: Latince ulak, haberci. Papanın bir devlet nezdindeki temsilcisi, elçi düzeyinde olan diplomat.

millettir. Fakat Roma İmparatorluğu da onların bu davranışını hak etmektedir. Zira kendi halkları birbirini yiyip bitirmekle vakit geçiriyorlar, oysa birlik olup anlaşsalar, kesin olarak Türklerle başa çıkabilirler. İşte bu yüzden Türk din adamları her gün camilerde Tanrı'ya dua edip, Hristiyanların sürekli anlaşmazlık içinde olmalarını, kendi aralarında barış kuramamalarını ve dolayısıyla da ülkelerini genişletip geliştirememelerini diliyorlar.

İşte elçinin görevi bu türden sorunlarla uğraşmaktır. Üstelik daima uyanık olmak, habercilerin verdiği bilgileri değerlendirerek Hristiyanların aleyhine nelerin tasarlandığını keşfedip, paşaların nezdinde bazı önlemler almak ve Roma imparatoruna posta ile bildirmek zorundadır. Elçinin hizmetlilerinden biri postayı iletmekle görevlendirilir ve o kişi atına binip 10-12 günde Konstantinopolis'ten Viyana'ya gider. Bu hizmeti karşılığında kendisine imparatorluk sarayında her seferinde 100 duka ödenir. Posta ulağına eşlik eden çavuş, yolda bir atlıya rastlarsa, hemen atına el koyar. İster bir tüccara rastlasın, ister bir Hristiyan'a veya Türk'e, atın sahibi ne kadar direnirse dirensin, sonunda atını teslim etmek zorunda kalır. Posta ulağı, kendisine ödenen 100 dukanın yirmisini çavuşa verir. Böylece Hristiyan ülkelerinin sınırına kadar yiyecek ve at temin etmekten kurtulur. Mektuplar daima değiştirilmiş ifadelerle, şifrelerle yazılır, çünkü Türkler sık sık bu mektuplara el koyarlar ve okurlar, oysa mektuplarda yazılı olanları anlamamaları gerekir. Elçi ayrıca gizli bir haber vermek gereğini duyarsa, özel ulaklar da kullanır. Bu sebeple elçinin daima cömert davranması bir zorunluluktur. Zira bazen önlemesi gereken sorunları, paşalara ve yüksek konumlardaki memurlara bir miktar para vererek halletmek yolunu seçmek durumunda kalabilir. Böylece de alınan sakıncalı kararların uygulanması durdurulur. Bu ödemeler kurnaz ve sır saklamasını bilen kişiler tarafından yaptırılır, çoğu zaman Yahudiler, İtalyanlar, hatta tutsaklar bu işi üstlenirler ve bunlara da epey para harcanır. Bir zamanlar Türkler, Hırvatistan ve Macaristan sınırlarından çok sayıda insan kaçırmışlardı. Elçi bundan dolayı şikâyetle bulunup, yapılanların barış anlaşmasının koşullarına aykırı olduğunu ileri sürdüğünde, Paşa da yapılanların aksini kanıtlayamayınca şöyle demiş: "Siz bize dinsiz diyorsunuz, ama gene de barış koşullarına uymamızı bekliyorsunuz, oysa siz Hristiyanlar, kendi aranızda Tanrı adını anarak

verdiğiniz yeminleri tutmuyorsunuz. İspanyollar, İngilizler ve Hollandalılar davranışlarıyla bunu kanıtlıyorlar. Bunlardan biri kendi çıkarına hizmet edecek bir fırsat yakalarsa, barış anlaşmasını unutur. O halde biz de zaman zaman kendi çıkarımızı gözetirsek, bunu yadırgamamalısınız!"

İşte Sayın Elçi bu yüzden Türklerle yaptığı görüşmelerden bir sonuç elde edememektedir. Elindeki tek olanak, habercileri aracılığı ile Türklerin niyetlerini öğrenmek ve olası tehlikelerin önünü almak, ya da Hıristiyanları vakitlice uyarak tedbirli olmalarını ve sınır tabyalarından gözlerini ayırmamalarını tembihlemektir.

YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM

ROMA İMPARATORLARINDAN V. KARL, FERDİNAND, II. MAXİMİLİAN,
II. RUDOLPH ZAMANINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE GÖREV YAPAN ELÇİLER
HAKKINDA BELGELERDEN EDİNDİĞİM BİLGİLER VE BENİM ZAMANIMDA
ORAYA GÖNDERİLENLER

V. Karl döneminde Osmanlı Devleti'ne elçi olarak gönderilen Gerhardus Veldwick,⁸³ Türk hükümdarı ile 8 yıllık bir barış anlaşması imzalanmasını sağladı. Bu görevi yerine getirirken Johannes Maria Malvetius⁸⁴ ona eşlik etti.

Macaristan'ın son kralı Ludowicus, Mohaç savaşında yenilip ölünce, Sultan Süleyman, Lehistan'daki Laski'nin de desteği ile Erdel voyvodasını Macaristan kralı yaptı. Buna karşın Ferdinand, 1529 tarihinde bir Macar beyi olan Johann Oberdanski'yi,⁸⁵ Bohemya ve Macaristan kralı ilan etti ve Konstantinopolis'e yollayarak kendisini Macar tahtının asıl vârisi olarak takdir etmesini istedi. Fakat Oberdanski, kendi bildiğinden şaşmayan zorba Türk hükümdarını ilna etmeyi başaramadı. 1532 tarihinde Süleyman orduları ile Macaristan üzerine yürüyünce, Ferdinand adlarını saptayamadığım

83 *Gerhard Veltwyk* adındaki Hollandalı, *Crespy* barış anlaşmasından sonra V. Karl tarafından Fransa elçisi *Jean de Montluc* ile birlikte görevli olarak Osmanlı Devleti'ne gönderilmiştir. 1547 yılında beş yıllık bir silah bırakma anlaşması yapmıştır. Bkz. Zinkeisen a.a. O II. 859-65. ve Hammer, III. 273.

84 *Malvetius*: 1544 yılında *Hieronimus Adurna*, özel sekreteri *Maria Malvezzi* ile birlikte Konstantinopolis'e gitmiştir. 1547'de Osmanlı Devleti ile yapılan barıştan sonra *Malvezzi*, kral Ferdinand'ın birinci derecede temsilcisi olarak Babıâli'de kaldı. Bkz. Zinkeisen II. 853 ve 865.

85 *Johann Hoberdacz* ve *Sigmund Weixelberger*, 1528'de elçi olarak Konstantinopolis'e gittiler. Bkz. Zinkeisen II., 666 v. d.

üç önemli kişiyi⁸⁶ elçi olarak görevlendirdi ve yarı yolda Süleyman'ın karşısına çıkıp onu seferden alıkoymalarını istedi. Ferdinand, Süleyman'dan Macaristan krallığını kendisine tımar olarak vermesini istediye de, zorba hükümdar, elçilere ordusunu izlemelerini emretti. O günden beri Ferdinand, Maximilian ve Rudolph, Osmanlı Kapısı'nda [Babiâli] sürekli birer elçi bulundurmaktadırlar.

1545 yılında Johannes Malvetius, barış anlaşmasını yenilemek üzere Konstantinopolis'e gönderildi ve *Siyausch Bassa*'nın [Siyavuş Paşa] sarayına yerleşti. Malvesius, elçiliği sırasında ihtiyatsız bir davranışta bulundu: Türkler Ferdinand'ın Erdel'i işgal ettiğini ileri sürdüklerinde, bunun doğru olmadığını ve bu konuda hayatı pahasına bahse girebileceğini söyledi. Oysa Ferdinand'ın bizzat Erdel'e gittiğini biliyordu. Bu iddiası yüzünden iki sene Kara Kule'ye [Rumeli Hisarı] hapsedildi,⁸⁷ adamları ve bütün eşyası satıldı. Malvesius daha sonra serbest bırakıldı. Onun tutsak olduğu sırada yerine Konstantinopolis'e aşağıda sıralayacağım kişiler gönderildi.

Anthonium Vorantius,⁸⁸ *Dalmata, episcopus agriensis, titulo episcopi cuinque ecclesiarum*. Erling, "Fünfkirchen" piskoposu: Macar Zai Ferens,⁸⁹ Macarların *nassada* dedikleri gemilerin kumandanı idi. Antonius Verantius ile birlikte Constantinus sütununun yakınında bulunan ve günümüzde Alman Evi adı verilen kervansarayına ilk yerleşen kişilerdir. Malvetius hapisten çıktıktan sonra, Ferdinand'a mektuplar götürmek üzere Viyana'ya gönderilmiş ve yeniden elçi olarak görevlendirilmiştir. Fakat görevinin başına giderken Komorn'da, tutsaklığı sırasında vücudunda oluşan yaralar yüzünden hastalanmış ve ölmüştür.

Daha sonra Augerius Busbequius,⁹⁰ Belga, Ferdinand tarafından elçilik görevine getirilmiştir. Aslında Augerus Gissenius Busbeck adıyla ta-

86 Zinkeisen II, 724 'e göre üç değil sadece iki kişi gönderildi: *Leonhard Graf v. Nogarola* ve devlet mareşallığı temsilcisi *Joseph v. Lamberg*.

87 Bkz. Zinkeisen II. 869 876 ve 877.

88 *Antonius Verantius (Vranczy)*, *Fünfkirchen* piskoposu.

89 *Zai Ferens: Franz Zay*, Tuna donanmasının kumandanı. *Antonius Vranczy* ile birlikte 1553 yılında barış için aracılık yapmak üzere Konstantinopolis'e gitmiştir. Bkz. Zinkeisen II. 876.

90 Auger Busbek, [Ogier Ghislain De Busbecq] Hollandalı. Bkz. Zinkeisen II. 878 ve Hammer III. 333. Busbeck'in, 1553-1562 yıllarında Türkiye'de yaşadıkları hakkında yazdığı mektuplar A.Viertel tarafından derlenmiştir ve Göttingen Kraliyet Lisesi (Königl. Gymnasium zu Göttingen) yıllığına ek olarak yayımlanmıştır. [Türk Mektupları, İstanbul 2005 -ç.n.]

nınmaktadır. Malvetius'un yerine gönderilen bu elçi, ilk aşamada önemli bir netice alamamış, sadece altı aylık bir barış sağlayabildikten sonra geri dönmüştür. Bir süre sonra yeniden Babiâli'ye gönderilmiş ve bu sefer uzun süreli bir barış anlaşması yapmayı başarmıştır.

1560 yılında Augerius Busbeck'in yerine Albertus de Wies,⁹¹ Belga gönderilmiştir. Bu elçi Konstantinopolis'te ölmüş ve Galata'daki Fransisken manastırında, eskiden mevcut olan ve başka bir kişinin konmuş olduğu mezara gömülmüştür.

De Wiess'den sonra Belçikalı Carolus Rym⁹² Konstantinopolis'e elçi olarak yollanmıştır. Onun arkasından Sonnek baronu Bay David Ungnad⁹³ elçilik görevine atanmış ve yedi yıl Konstantinopolis'te kalmıştır. Şimdi kullanmakta olduğumuz yemek odasını da o yaptırmış ve duvarına imparatorumuzun adı ile birlikte armasını resmettirmiştir.

1570 yılının 10 Kasım günü Viyana'dan Bay Joachimus v. Sintzendorf und⁹⁴ Gogitsch, Freiherr (Baron) v. Feuereck, elçi olarak Konstantinopolis'e gelmiş ve beş yıl bu görevde kalmıştır.

Daha sonra,⁹⁵ Stibing, Fladnitz ve Rabenstein Baronu, Friedrich Preiner elçi olarak üç yıl Konstantinopolis'te kalmış ve attan düşerek birkaç gün hasta yattıktan sonra ölmüştür. Naaşı Almanya'ya götürülmüştür.

Baron Paulus v. Eitzingen,⁹⁶ yeni armağanları götürmek üzere Konstantinopolis'e gönderilmiştir. O daha yoldayken, Bay Preiner öldüğünden, Baron Eitzingen, ölen elçinin yerine Konstantinopolis'te dört yıl görevde kalmıştır.

Macaristan ile Türkler arasındaki ilişkiler gerginleşince, Osmanlı Devletinin *Kapı*'sına elçi olarak gitmek isteyecek [soylu sınıfından] kimse bulunamamıştır. Bu yüzden Bay Joachim v. Sintzendorff ile birlikte 1577

91 Albert v. Wyss, Hollandalı'dır. Bkz. Zinkeisen II. 916.

92 Elçi Ungnade'dan söz edilirken Rym v. Estenbeck adında bir elçinin de adı geçmektedir. Bu kişinin yukarda anılan elçi ile özdeş olması muhtemeldir. Bkz. Zinkeisen III. 555. Yazar, isimlere eklediği "Belga" ifadesi ile söz konusu kişilerin Hollanda doğumlu olduklarını belirtmek istemiştir.

93 Bkz. Zinkeisen III. 554/55

94 Bkz. Zinkeisen III. 561.

95 Preiner daha Ungnade'nin elçiliği döneminde, 1575 yılında özel elçi olarak Babiâli'ye gönderilmiştir. Bkz. Zinkeisen III. 556.

96 Bkz. Zinkeisen III. 583

yılında Konstantinopolis'e gitmiş ve sekreter olarak 10 yıl Alman Evi'nde görev yapmış olan, Türkçe, Rumca, İtalyanca ve Almanca bilen Bay Dr.jur. Bartholomeus Petz⁹⁷ (Ut: D.) Viyana'ya çağırılmıştır. İmparator hazretleri kendisine soylu unvanı verdikten sonra onu elçilik görevine atamıştır.

Dr. Petz kısa sürede tüm hazırlıklarını yapıp 1586 yılında Tuna nehrinin açık olduğu bir zamanda Konstantinopolis kentine doğru yola çıktı. Bu elçinin kafilesine ben de katıldım. Dr. Petz Türklerle iyi geçinmesini biliyordu ve Türklere uyum sağlamayı başarmış, sıkı dostluklar kurmuştu. Bu sayede elçilik görevinde bulunduğu dönemde barışın sürmesini güvenceye aldı.

1591 yılının Michaelis gününde Bay Friedrich v. Kreckwitz Konstantinopolis'te elçilik görevini üstlenmek üzere Viyana'dan hareket etmişti. Bu elçi Türklere nasıl davranılması gerektiğini hiç bilmediğinden, Türk hükümdarı 1593 yılında Macaristan'a karşı bir sefer düzenlemeye karar verdi ve Hristiyanların baş düşmanı olan Sinan Paşa'yı büyük bir ordu ile yola çıkardı. Paşa, elçi Friedrich Kreckwitz'i zincire vurdurarak sekreteri ile birlikte Belgrad'a kadar birlikte gitmeye zorladı. Elçi Beyefendi oradaki tutsak evinde zincire vurulu olarak öldü. Hizmetkârları ise önce Galata'daki tersanenin yakınında bulunan ve *Bagnio des Gran Turco* adıyla bilinen zindana atıldılar, daha sonra da taş kadırgalarına zincirlendiler. Sonunda İngiltere'nin temsilcisi Bay Guardi veya Eduardus [Edward] Barton'un yardımıyla kadırgalardan kurtarıldılar ve Kara Kule'ye hapsedildiler. Acımasız ve zorba Sinan Paşa'nın ölümünden sonra İbrahim Paşa, III. Murad'ın oğlu olan Türk hükümdarı III. Mehmed'e bunları serbest bıraktırmış, hatta İbrahim Paşa onları Hristiyan ülkelerinin sınırına kadar göndermiş. Sultan Mehmed bizzat ordusunun başında Macaristan'a gittiği zaman, yukarda adını andığım İngiltere temsilcisi de ordunun peşinden gitmek zorunda kalmış. Friedrich Kreckwitz'in Alman hizmetkârları da İngiltere temsilcisinin çadırında kalmışlar ve Türk hükümdarı onlara her gün bol bol yiyecek içecek göndermiş. Bunları Elçi'nin eczacısı olan ve tutsakların arasında bulunan saygıdeğer Bay Friedrich Seidel'den duydum. Neticede biri dışında

97 Bkz. Zinkeisen III. 584, Ayrıca bkz. Viyana'daki devlet arşivi (K.K. Haus-, Hof- u. Staatsarchiv) "Turcica" Ekim-Aralık 1587.

tüm hizmetkârlar Hristiyan ülkelerine ulaşabilmişlerse de, çoğu azat edilmelerinden kısa süre sonra ölmüşler. Bay Friedrich Seidel 1623 yılında beni ziyarete geldiği zaman, olanları tüm ayrıntılarıyla anlattı ve tutsaklık dönemi sırasında yaşadıklarını yazıp bastırdığı kitabı da iyi bir dostu ve *promotore* [önceli] olmam sebebiyle bana ithaf etti.⁹⁸

Efendim, günün birinde başvezire Türklerin saldırıları konusunda şikâyetle bulununca, Paşa ona şu cevabı vermiş: “Osmanlı Sultanı ile Roma İmparatoru arasındaki anlaşmaya göre, sınırdaki iki köy arasında bir hayvan leşi bulunursa ve her iki köyün köpekleri de bu leşi yemek için oraya toplanırsa birbirleriyle dalaşmaya, birbirlerini ısırmağa başlarlar. İyisi mi, Roma İmparatoru kendi topraklarının 100 millik bir şeridini ateşe verip yaksın ki, her iki ülkenin arasında geniş, boş bir alan oluşsun: O zaman iki devlet arasında barış bozulmaz.” Elçi buna şöyle cevap vermiş: “İmparator 100 mil genişliğinde bir bölgeyi yakarsa, kaybı Türk hükümdarının yitireceği 300 millik, hatta daha geniş bir toprak parçasından büyük olur. Çünkü bu yüz millik bölgedeki mamur ve güzel kentlerin sayısı, Türklerin tüm ülkesinde bulunanlardan daha çoktur.” Acımasız bir zorba olan Sinan Paşa da, armağanlar teslim edildiğinde şöyle demiş: “Siz gâvurlar neden böyle saçma sapan, işe yaramaz eşyalar getirirsiniz! Bunların yerine zırhlar, kalkanlar, miğferler ve savaş malzemesi getirin de, onları kullanarak sizin haddinizi bildirelim, size sözümüzü dinletelim.” İşte Sayın Elçimiz böyle canavarlarla uğraşıyor ve bu yüzden de çok kurnaz ve hazırcevap olması gerekiyor. Bilgisi ve zekâsı sınırlı olan bir adam elçilik görevini yerine getiremez. Nitekim Dr. Petz de gayet zekî, kurnaz bir adamdı ve her gün okuyarak kendini geliştirdi. Bir yandan da bilgi alabileceği Türklerle biraraya gelip onları sarhoş edinceye kadar içki ilcram ederdi. Fakat bu içki âlemlerinde özel bir yöntem kullanırdı. Bana arpa suyuna kişniş koydurtup kaynatırır ve tarçın ilavesiyle Misket şarabının rengini almasını sağlardı. Yemek sırasında bu arpa suyundan büyük bir kadeh doldurur ve Roma imparatorunun sağlığına içerdi. Konuğu olan Türkler veya ona haber getirenler de ona katılmak zorunda kalırlardı ve iyi cins kuvvetli Misket şarabı ile doldurulmuş

98 Kreckwitz'in talihsiz olaylarla sonuçlanan elçilik dönemi hakkında bkz. Zinkeisen III. 585/90 ve 94 ve yukarda Sunuş XI. [Friedrich Seidel, *Sultanın Zindanında*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010].

kadehlerini kaldırıp içerdiler. Böylece Elçi onların ağzından laf alır çeşitli konular hakkında bildiklerini söyletirdi. Eğer bir kadeh içki yeterli olmazsa, bir kadeh de arşidüklerin veya tüm soylu kişilerin sağlığına içer, böylece konuklarının kafalarını iyice dumana boğardı. Başka kişilere de para yedirerek akıllarını başlarından almasını bilirdi. O zaman da altınlar oluk gibi akardı. Ayrıca senelerden beri tanıdığı Türklerin mizah anlayışına aşina olması ve Türkçe bilmesi de bu bakımdan çok işe yaramaktaydı. Türklerle karşılıklı konuşmalar sırasında tercüman kullanmaya artık gerek duymuyordu; hatta paşaların huzuruna çıkıp bazı konuları tartışması gerektiğinde, tercümanlar onun sözlerini ve isteklerini doğru dürüst aktaramadıkları zaman, söze karışıyor ve söyleyeceklerini bizzat dile getiriyordu.

YİRMİ SEKİZİNCİ BÖLÜM

ROMA İMPARATORU'NUN HER YIL TÜRK HÜKÜMDARINA VE YÜKSEK GÖREVLİLERE MACARİSTAN İÇİN GÖNDERMEK ZORUNDA OLDUĞU ARMAĞANLAR⁹⁹ VE BİR ELÇİNİN ZORUNLU HARCAMALARI.¹⁰⁰

Varılan uzlaşmalara ve anlaşmalara göre armağanlar, taler, gümüş eşya ve değerli saatlerden ibarettir ve her yıl bunların türü ve şekli değişir, böylece sürekli yeni biçimde saatler ve gümüş eşya gönderilir. Benim elçilik hizmetinde bulunduğum dönemde para olarak çeşitli kişilere şu miktarlar ödenmiştir:

Türk hükümdarına 45.000 taler
En üst kademedeki vezire veya Siyavuş Paşa'ya 9.000"
İbrahim Paşa'ya 2.000"
Beylerbeyine 1.000"
Ahmed Paşa'ya 1.000"
Mehmed Paşa'ya 1.000"
Mustafa Paşa'ya 1.000"
Seiamb (?) Paşa'ya 1.000"

99 "Armağan" (Praesent) adı verilen ödemeler hk. bkz. Sunuş, K.S. VII ve Zinkeisen III. 556/57.

100 Bu konuda da "Fürer ailesinin Soy Kitabı" adını taşıyan belgedeki kayıtlarla burada verilen bilgiler örtüşmektedir. (Bkz. "Sunuş" K.S. XII)

Yeniçeri Ağası'na 500"
Rumeli Beylerbeyine 500"
Donanma kumandanına 500"
En üst kademedeki subaylara 1 500"
Baştercüman Vrambeck'e 1.000"
İstek üzere 200"
Tercüman Ali Bey'e 500"
Budin Paşası'na 3.000"
Estergon Beyi'ne 300"
Tercüman Augerius'a 300"
Budin Paşası'nın hizmetkârlarına 600"
Para olarak toplam 71.700"

Konstantinopolis'e getirmiş olduğumuz saatler ve gümüş eşyanın değerini tam olarak saptayabilmem mümkün değildir, çünkü bunlar her yıl değişmektedir. Fakat bu sefer yukardaki para miktarı ile birlikte armağanların toplam değeri yaklaşık olarak 87.987 taler ve 44 kreuzer dolaylarındadır.

Ayrıca sekretere her ay ödenen 30 F.

Elçi'ye yılda ödenen 7.500 taler

Elçi'nin Viyana'dan Konstantinopolis'e yolculuğu için gereken malzemeye ve hizmetlilere ödenen 6.000"

Hesapta olmayan masraflar için ek olarak ödenen 1.300"

Türk topraklarının sınırına kadar kafilenin tüm yiyecek ve içecek masraflarını elçi karşılamak zorundadır. Bundan sonrasını Türkler üstlenirler. Böylece Türk hükümdarına gönderilen para armağanı aslında onun pek de işine yaramamaktadır. Ama onun için önemli olan, bir Hristiyan imparatorunu para ödemeye mecbur etmiş olmasıdır. Türkler bunun şanından yararlanırlar, Hristiyanlar ise ayıbına katlanırlar. Biz bu ödemelere kibarca "armağan" diyoruz, fakat Türkler *Caratsch* [haraç] adını veriyorlar. Biz armağanların Macaristan kralığı adına verildiğini söylüyoruz, onlar ise "*Betsch Cralı*" [Beç kralı] yani Viyana kralı tarafından gönderildiğini söylüyorlar. Nitekim benim pasaportumda, Viyana kralının padişaha

ödediği haracı getirmek üzere başka kişilerle birlikte gönderildiğim gayet belirgin bir biçimde yazılıdır. İşte Türkler bize karşı böyle aşağılayıcı bir davranış içindeler. Keşke Tanrı bizim Hristiyan hükümdarların gözlerini açsa da birlik olup Türklere ödenen bu paraları, Hristiyan alemini onların boyunduruğundan kurtarmak için kullansalar! Ama sadece bunu dilemek yeterli değil.

YİRMİ DOKUZUNCU BÖLÜM

ELÇİ'YE VE MUTAT OLARAK ONUNIA BİRLİKTE GÖNDERİLEN DİĞER KİŞİLERE TÜRK DEVLETİNİN HER YIL GEÇİM HARCAMALARI İÇİN YAPTIĞI ÖDEMELER

Benim elçilikte bulunduğum dönemde Elçi'ye Türk hükümdarı tarafından günlük geçim parası olarak aşağıda belirteceğim ödemeler yapılmaktaydı. Daha önce gelen elçiler daha çok para almışlardı, çünkü o zamanlar 1 taler 40 asper değerindeydi. Şimdilerde ise asperin değeri düşürüldü ve 80 asper 1 talere eşdeğer sayılıyor. Asper, “beyaz” demek yani “beyaz para” [akçe] anlamına geliyor. Yeniçeriler maaşlarını hâlâ eski asper olarak, yani 40 asper'in 1 taler değerinde olduğu zamanlardaki hesaba göre alıyorlar. Buna karşın elçilere Konstantinopolis'te kaldıkları sürece ödenen para, yeni asperin değerine göre hesaplanıyor.

Eskiden 1 günde ödenenin şimdiki değeri

Şarap için 3 duka 180 asper

Ekmek için 1 taler 40 asper

3 veya 4 çulluk 2 asper

8 tavuk 6 asper

10 gün için çeşitli baharat: 1 okka, yaklaşık 3 Pfd kadardır

3 külah (ölçek) dolusu şeker 1 büyük külah (ölçek)

Bal 4 okka

Hayvani yağ 4 okka

1 ölçek pirinç 4 okka

Salata ve maydanoz için 1 taler 40 asper

Sığır eti ve balık için haftada 10 taler

10 at için 1 yıllık saman ve arpa
4 at yükü odun.

Bundan fazlasını Elçi satın almak zorundadır. Elçi Beyefendi, sonbaharda maiyetindeki görevliler için Palormo veya Panormo denen Troya kenti dolaylarındaki bölgeden 1000 taler karşılığında şarap getirtti. Elçilerin şarabı gümrüğe tabî değildir.¹⁰¹ Her yıl armağanları getiren *nuncio*'ya ise altı hafta için geçim parası verilir ve bu da Elçi'ye teslim edilir, ayrıca 60 at için 6 haftalık arpa ve saman parası ödenir. Zira Türkiye'de yulaf temin etmek mümkün değildir, sadece bol bol arpa bulunmaktadır, çünkü Türkler bira yapmadıklarından arpayı atlarına yediriyorlar. Hristiyan ülkelerinden Türkiye'ye gelirken her gün atların yemindeki yulafın bir kısmını almak ve yerine arpa karıştırarak, atları giderek arpaya alıştırmak gerekiyor. Çünkü onlara birdenbire sadece arpa verilecek olursa, atlar bunu sindiremiyorlar ve hastalanıp ölüyorlar. Türkiye'den dönerken de aynı şekilde arpayı giderek azaltmak gerekiyor.

Fransa ve İngiltere elçiliklerine Türkiye'de kaldıkları sürece ayda 7000 asper, atları için saman ve arpa, günde iki koyun ve mutat olan miktarda odun veriliyor.

Konstantinopolis'te bulunduğum zaman zarfında tanık olduğum günlük olayları anlatırken, armağanların teslimi vesilesiyle düzenlenen törenlerden ve kentteki görülmeye değer şeylerden söz edeceğim.

OTUZUNCU BÖLÜM

KONSTANTİNOPOLİS'İN KARŞI YAKASINDA BULUNAN GALATA VEYA ŞİMDİKİ ADIYLA PERA KENTİ

Galata veya şimdiki adıyla Pera kenti, Konstantinopolis'te karanın içeresine doğru sokulan denizin oluşturduğu kanalın karşı yakasında bu-

101 20 Ekim 1587 tarihinde elçi Petz, maaşının artırılması için ricada bulunur "zira her şeyin fiyatı inanılmayacak kadar arttı ve bu yüzden İmparator hazretlerinin bir yıl için yaptığı ödeme, masrafları karşılamıyor." Elçi Dr. Petz, yapmak zorunda olduğu çeşitli yüklü harcamaları karşılayabilmek için, kendisinden evvelki elçilere ödenen maaşın kendisine de ödenmesini rica etmiştir. Petz, 3.11. 87 tarihinde yeniden yazdığı dilekçede, Majesteleri için bedenini ve hayatını seve seve fedaya hazır olduğunu, fakat bahtının kendisinden esirgenmiş olduğu mal ve parayı Majestelerinden istemek zorunda kaldığını belirtir. 22 Ekim 1587 tarihinde sekreter Fehrenberger kendisine ödenen aylık 30 Fl. maaşın aynı kalmasını rica eder. (Viyana Elçilik Arşivi) "Wiener Gesandtschafts-A." Turcica 10-11. 1587 & 01.- 03. 1588.

lunmaktadır ve iki şehir arasında pereme adı verilen küçük sandallarla gidip gelmek mümkündür. Bu topraklar *Gallo Graecia* adıyla bilinmektedir ve bir zamanlar burası Emanuel [Mihael] Paleologos¹⁰² tarafından, Fransızların [Latinlerin] Yunanistan'dan [Bizans'tan] kovulmasında yardımcı olan Cenevizlere armağan edilmişti. Aynı kral, Pisalılarla birlikte kendisine yardım eden Venediklilere de Konstantinopolis'in bir bölümünü vermiş ve onlara surların içinde özel bir kapı tahsis etmişti. Aziz Paulos, Galatalılara hitab eden bir *epistel* [eğitici mektup] yazmış ve dediklerine göre burada vaaz da vermiş. Bu yüzden Paulos'a adanmış olan bir kilise var. Aslında Konstantinopolis'ten Galata'ya karadan da gidilebilir, ama at veya araba ile bütün kanalın çevresini dolaşmak yarım gün sürer. Oysa gemi yolculuğu için dünyada bu limandan daha güzel, daha rahat ve güvenilir bir yer bulunabileceğini sanmıyorum. Zira tüm çevresi 5 Fransız mili¹⁰³ kadardır. Giriş kısmı hemen hemen 1 mil dolaylarında olup içeri doğru ilerledikçe daralır. Derinliği her türlü büyük ve ağır geminin, kadirge veya kalyonun girmesine ve her iki yakada da kıyının dibine, evlerin önüne kadar yanaşmasına elverişlidir. Ben çok ağır yükler taşıyan gemilerin kıyıya yanaştığını ve yüklerini hemen orada boşalttıklarını gözlerimle gördüm. Gemilerin yükü iki veya üç haftada boşaltıldıktan sonra uzun merdivenlerle karadan gemiye çıkılıyor. Strabon, bu limana mükemmelliyetinden ötürü *Cornu aureum*, yani Altın Boynuz adını vermiştir.

Pera veya Galata kentinin bir bölümü düz bir arazide, bir bölümü ise tepede kurulmuş olup, çevresi yaklaşık 3 İtalyan mili kadardır. Kent, duvarlarla çevrilidir üç ayrı bölümden ibarettir. *Culassa* denilen birinci bölümde eski korsanlar ve çoğu Ceneviz olan Latin kökenli tüccarlar yaşar. Zaten burayı Cenevizler inşa etmişlerdir. Bu kentte yaşayanların çoğu onların soyundan gelmektedir ve bunlar ticaretle meşgul olurlar. *Ambar* adı verilen diğer bölümde çoğu esnaf veya zanaatkar olan dükkân sahibi Rumlar yaşar. Dükkânlarda Grekçe, Latince, İtalyanca, İspanyolca, Almanca, Fransızca kitaplar satılır, bunların bazıları dinî, bazıları da dünyevî içeriklidir. Ben bu dükkânlarda Luther öğretisine dair kitaplar da buldum. Kitapların çoğu

102 Bkz. İkinci Bölüm, dipnot 16.

103 Fransız mili Alman milinin 1/4 ve 3/4'ü arasında değişir.

eskidir ve öyle sanıyorum ki, buraya gelip daha sonra başka bir ülkeye giden yabancılar tarafından Rumlara satılmışlardır. Ama beni şaşırtan durum Türklerin buna izin vermeleridir. İspanya'da böyle bir şey mümkün değildir. Fakat Türklerde Engizisyon yok ve Türklerin egemenliği altında herkes, tıpkı korunaklı bir saçağın altına sığınmış, ya da şimdiki imparatorun himayesindeymiş gibi tehlikesizce dinini yaşayabiliyor. Bunun içindir ki, tüm dünyanın neden papanın uyguladığı zorba rejimden kaçıp Türklerin egemenliği altına girmedikleri şaşılacak şey doğrusu!

Ala Kapsche [Azapkapı] adı verilen semtte Türkler oturmaktadır ve bütün kentin yönetimi bunların elindedir. Burada çok sayıda Alman, İngiliz, Fransız, İtalyan kuyumcu, saat yapımcısı ve taş oymacısına rastlanır. Genç yaştakiler, bir miktar para kazandıktan sonra tekrar Hristiyan ülkelere dönerler. İngilizlerin burada kumaş ve başka mallar sattıkları çok güzel bir mağazaları ve bu mağazayı yöneten bir de temsilcileri vardır. Elmas yontucuları da eski belediye meclisi binasına yerleşmişlerdir ve değerli taşları yontup şekil vererek ve parlatarak çok para kazanırlar. Burada çeşitli el sanatlarında beceri gösteren Hristiyanları, dükkanlarında mal satan Yahudileri de bulmak mümkündür. Ama Yahudilerin yaşadıkları evler Konstantinopolis'tedir.

Sözünü ettiğim kent, düzgün bir biçimde imar edilmemiştir. Orta kısmı alçak ve geniştir, kenarlara doğru ise dikleşir. Ayrıca çok da kalabalıktır. İlk bakışta çok mamur gibi görünse de, içine girildiğinde evlerinin hiç de güzel ve rahat olmadığı fark edilir. Çok az çeşmesi vardır, bunlara çeşitli ırmaklardan su getirilir. Yaz günlerinde büyük su sıkıntısı çekilir. Evler Cenevizler tarafından inşa edildikleri için Hristiyanların ve Venediklilerin evleri gibi yüksek ve büyüktür, Konstantinopolis'teki evler gibi alçak değildir. Cenevizler de hâlâ burada yaşamakta ve ticaretlerini sürdürmektedirler. Kentin ortasında eski büyük belediye binası bulunur. Haftanın üç günü bunun alt katında ticaret konularındaki anlaşmazlıklarla, kavgalarla ilgili davalara bakılır, şikâyetler, savunmalar dinlenir ve çeşitli halklar arasındaki uyumsuzluklar giderilmeye çalışılır. Üst katta ise elmaslar traşlanır ve parlatılır. Şehir kapısından çıkıp bir köprü üzerinden geçildiğinde Fransa ve İngiltere elçiliklerine varılır. Bunların ötesinde çok güzel bahçeler ve bağlar uzanır. Şehir

kapısının dışında, limanın dibinde Türk hükümdarının tersanesi olan *Arsinal* [Kasımpaşa'daki Tersane-i Âmire] bulunmaktadır. Burada yüzü aşkın kadirga, üstü kapalı bölmelerin içinde güvenli bir biçimde nemden korunarak muhafaza edilmektedir. Ayrıca devamlı yeni kadirgalar, savaş gemileri için kürekler, çıplar, halatlar, mermiler ve daha bir sürü gereçler de yapılmaktadır.

OTUZ BİRİNCİ BÖLÜM

GALATA VEYA PERA DENİLEN KENTİN KIYISINDAKİ TERSANENİN YANINDAKİ TUTSAK EVİ

Tersanenin yanında etrafı yüksek bir duvarla çevrili olan ve *Bagnio del Gran Turco* adıyla bilinen (*Bagnio* Almanca *Wanne*, yani banyo küveti anlamına gelir) büyük bir tutsak evi vardır. Burada genel olarak beş yüz veya altı yüz Hristiyan tutsak, kapıcıbaşının ve *Gran Scrivano*'nun [Başkâtip] gözetimi altında barındırılırlar. Sözüünü ettiğim görevliler tek tek her tutsak hakkında hesap vermek zorundadırlar. Duvarların üstündeki çok sayıda nöbetçi kulübesinde gece gündüz sıkı nöbet tutulur. Avludaki büyük ve sağlam kapı, tutsakların kaçmasını engellemek için sürekli Türk nöbetçiler ve bir sürü yaşlı, sakat, kambur, güçsüz köle tarafından korunur. Avlunun sağ tarafında bir çatı ile örtülmüş yüksek, sağlam duvarlardan oluşan bina üç bölüme ayrılmıştır. Her bölümün avluya açılan ayrı bir kapısı vardır. *La Magistrantza* adı verilen birinci bölümde belli bir sanatta ustalığa erişmiş olan tutsaklar, örneğin demirciler, tekerlek yapanlar, marangozlar, duvarcılar, gemi yapımcıları, taşçılar vb. barındırılırlar. Binanın en iyi odaları bunlara verilmiş olduğundan, diğer tutsaklara kıyasla daha rahattırlar. Tutsak olduklarının anlaşılması için bacaklarına sadece bir demir halka takılıdır. Yapılacak iş olduğu zaman sık sık dışarı çıkarlar ve para kazanırlar. Diğer bölüme *del Bagnio grando* adı verilmektedir ve burada daha önce de belirttiğim gibi, genelde sayıları 500-600'ü bulan öbür tutsaklar barındırılırlar. Bunların yaşamları da şöyle geçmektedir:

Sabah erken, gün doğarken hapishanenin kapıları açılır ve *Barbulla* adı verilen değnekçibaşı ortaya çıkarak bağırır: "Gâvurların tümü dışarı

çıkınsın!" Dışarı çıkmayanlar sopalanarak yerlerinden kaldırılırlar. Herkes dışarı çıktıktan sonra gardiyanlar gelir. Bunlar tutsakları gözaltında tutarlar. Çalıştıracak işçi isteyenler, ihtiyaçları kadar adamı, 10, 20, 30, 40, 50 veya 100 tutsağı alır götürürler. Bunlar inşaat işlerinde gereken kireç, kereste, taş gibi malzemeleri taşırlar. Akşama doğru zavallı tutsak köleler yeniden hapishaneye getirilirler. Oraya gelir gelmez her biri yattığı yere koşar ve o gün zarfında neleri aşırılmayı başardığını gözden geçirir. Zira bu adamlar ellerine geçirebildikleri demir parçaları, çivi, kurşun, tahta, ip, giysi gibi her şeyi alıp götürürler ve daha sonra bunları satarlar. Hırsızlıkta en başarılı olan *Marioli*'ler¹⁰⁴ bu işte en kârlı çıkarlar. Zaten herkes birbirine hırsızlık yöntemlerini öğretir. Hırsızlığın farkına varılsa bile, bir sorun çıkmaz, sadece suçüstü yakalananlar biraz tartaklanırlar, ama canlarına bir zarar verilmez. Güneş battıktan sonra *Barbuia* veya *Barbula* denen görevli yeniden tutsaklara seslenir: "Hey gâvurlar dışarı çıkın ve birer ekmek alın!" Bunun üzerine tüm tutsaklar avluya çıkarlar, yarım saat boyunca orada dolaşmalarına ve temiz hava almalarına izin verilir. Zira içerisi berbat kokmaktadır. Daha sonra *Barbula* gene seslenir: "Hey gâvurlar ekmeğinizi alın ve içeri girin!" Bunun üzerine Hristiyanlar *Bagnio*'ya girerler. Kapıda her birine iki somun ekmek verilir. Bununla tutsak ertesi günü karnını doyuracak ve yanında su içecektir. Eğer çaldıklarını paraya çevirip ekmeğine katık satın alabilirse, ya da arkadaşları bir ikramda bulunurlarsa, yaşamı biraz daha tat kazanır.

Bütün tutsaklar içeri girdikten sonra *Gran Scrivano* denen iki Hristiyan görevli gelir. Bunlar sırayla nöbet tutarlar. Nöbetçinin elinde uzun bir değnek vardır, önden giden bir görevli de elinde büyük bir meşale taşır, nöbetçi kapıları kilitler ve hapishanenin içinde dolaşmaya başlar. *Barbula* birkaç kez yüksek sesle bağırır: "Ey gâvurlar, Tanrı size iyi bir akşam, huzurlu bir gece, sağlık ve özgürlük nasip ede! Sakın fazla konuşmayın!" Bunun üzerine Hristiyan tutsaklar şöyle yanıt verirler: "Çok az konuşacağız, gayet sessiz olacağız, hiçbirimiz ses çıkarmayacağız!" Az sonra şapelin zangocu çan çalmaya başlayınca tüm tutsaklar dizlerinin üzerine çökerek "Bizim Babamız" ve "Selam sana Meryem" (Ave Maria) dualarını okurlar. Oysa Papistlerin egemen olduğu bir ülkede Luther mezhebinden olanlara böyle bir olanak tanınmaz.

104 *Marioli*: Mangabaşı, onbaşı.

Az sonra iki mum yakılır ve zangoç bir tahta üzerine çizilmiş olan İsa resmini bir para kutusu ile birlikte tutsakların arasında dolaştırır. Papanın mezhebinden olanlar bu resmi öperler ve olanakları elverirse, kutuya ı asper atarlar. Her hapishanede böyle bir şapel ve bir sunak bulunur. Bunlar farklı kaynaklardan elde edilen gelirle sağlanır. Fakat bir keşiş veya rahip gelip burada ayin düzenleyecek olursa, her ayin için ı taler alır. Dua tamamlandıktan sonra tutsaklar yerlerine geçerler ve herkes burada ekneğini ve su testisini ortaya çıkarıp karnını doyurur, biraz da keyif sürer. Çalışmaya giden tutsaklardan bazıları derisi yüzülmemiş bir koyun veya keçi kafası, ya da koyun ve keçi ayakları ele geçirmişlerdir. Bunları hemen yaktıkları bir ateşte kızartır veya pişirirler ve etlerini didikleyerek yerler. Bazıları Türklerin ve Rumların yemeyip attıkları sığır karaciğerlerini veya akciğerlerini pişirip açlıklarını bunlarla giderirler. Böylece her köşede bir pişirme ve kızartma faaliyeti sürer gider ve ortalığı gözleri yakan yoğun bir duman kaplar. *Marioliler*in maddî durumları elverişli olursa, bu et yemeğinin yanına *Menestra*¹⁰⁵ kabilinden bir sebze yemeği ilave edebilirler ve *bardaca* adı verilen meşin tulumlardan leziz bir şarap da içebilirler. Zira gücü yeten, *Bagnio*'daki üç tavernadan birine gidebilir. Burada 4 asper veya 2 G. (gulden?) karşılığında bir parça et ve salata satılır. Ama herkes ekneğini kendi getirmek zorundadır ve maddî olanağı elverirse şarap da içer. İsteyen, tavernaya devamlı müşteri de olabilir. Ayda 2 Macar guldeni veren, her gün bir kez doğru dürüst akşam yemeği yiyebilir. *Scrivan*¹⁰⁶ da *Bagnio*'nun içinde belli bir yerde şarap ve çeşitli yiyecekler satmaktadır. Ayrıca özel bir oyun odası da vardır. Burası işe gitmekten affedilmiş olan bir tutsağa kiralanmıştır ve tutsaklar yemekten sonra burada eğlenerek vakit geçirirler. Kızartma kokuları ve dumanlar biraz dağıldıktan sonra, *Barbuia* ortaya uzun bir masa koyar, üzerine de birkaç mum yerleştirir, zarlar, oyun kâğıtları, oyun tahtaları ve para kutusu zaten hazırdır. Artık, savaşta asker veya komutan olarak görev yapmış olup *Cavalliri*, *Alfiri*, *Corporali* veya *Marioli* rütbesine sahipken tutsak alınanlar burada toplanırlar ve ellerine geçirebildikleri parayı veya eşyayı kumar oynamak için ortaya koyarlar. Paraları bitince üstlerindeki pa-

105 *Menestra*: Şarkı söyleyenlere eşlik eden müzisyenlere eskiden "Menestrier" denirdi.

106 *Scrivan*: Defter tutan, muhasebeci.

çavraları ve yatarken altlarına serdikleri çulları da elden çıkarırlar. Bu oyun sırasında küfürlerin, lanetlerin sonu gelmez. Bazen de İsa efendimizin veya Bakire Meryem'in adına bile kumar oynarlar. Kazananlar, para kutusuna Tanrı'ya adadıkları bir miktar parayı atarlar, ama kaybedenler gökyüzüne doğru tükürürler, Tanrı'ya "Yahudi" derler, Bakire Meryem'e hakaretler yağdırırlar, ellerine bir bıçak ya da kama alıp masaya saplarlar, İsa efendimizi *all despecto lori di quell Judeo* sözleriyle aşağılarlar. İşte bunlar da kendilerine Hristiyan diyorlar!

Bazı tutsaklar da *la dama Scacho* veya *Allamora*¹⁰⁷ oynarlar.

Latin kökenli tutsaklar arasında ahlak dışı ilişkiler ve sapıklıklar öyle alnış yürümüştür ki, bunlardan söz etmek bile utanç vericidir. Maddi olanakları yeterli olan Almanlar tavernalara devam ederler, zira tutsaklar arasında pek çok kalburüstü ailenin çocukları da bulunmaktadır. *Bagnio*'nun içinde kiralık veya 6, 8, 10 taler karşılığında satılık dört katlı tahta barakalar yapılmıştır. Bunlar gayet düzgün bölmelere ayrılmıştır ve bölmelerin arasında yollar vardır. Almanlar bu yollara adlar takmışlardır. Biri Lubeck sokağı, biri "*Herrengasse*" [Beyler sokağı], üçüncüsü "*Beim Stock im Eisen*" [Demirdeki sırık], dördüncüsü *Der Hohe Marckt* [Yüksek çarşı], beşincisi Kohlmarkt Pazarı, altıncısı *der Graben* [Hendek], yedincisi *Kernerstrassen* [Kerner sokağı], sekizincisi *zum Schotten* [İskoçyalı sokağı]. Kerner sokağında büyük, geniş tahtalardan yapılmış olan hela bulunmaktadır. Oraya yerleştirilmiş olan geniş sağlam tahtaların üzerine çıkıp otururlar. Hava sıcak ve yağmurlu olursa burası öyle berbat kokar ki, zavallı tutsaklar boğulma raddelerine gelirler ve lağımdan yükselen tuzlu buharlar gözlerini yakar.

Tutsak evinin üçüncü bölümüne *Al. Sanct Paulo* adı verilmiştir. Burası bir hastanedir ve hastalar yan yana kerevetlerin üzerinde yatarlar. Yaşlı, kambur bir tutsak, hastaların her birinin yanına her gün bir somun ekmek ve bir küçük testi su bırakır. Cuma günleri hastalara biraz pişmiş mercimek veya fasulye ve bir kadeh şarap verilir, bunun dışında herhangi bir bakım veya acılarını dindirecek bir tedavi görmezler. Sağlığa kavuşanları hemen gene işe sürerler. Hastalardan biri ölürse, onu bir sedyeye yatırır ve iki

107 Dama ve satranç oyunları.

köle yanlarına kazma kürek alarak ölüyü şehir kapısının dışındaki en yakın tarlaya gömerler.

All. Sancti Paulo bölümüne sık sık frengi hastalığına yakalanmış kadınlar yatırılır. Türkler bu hastalığı tedavi edemedikleri için bu kadınların durumu orada giderek kötüleşir ve sonunda perişan bir halde ölürlər.

Tutsak evindeki her üç bölümün en keyifli toplulukları ise fareler, sıçanlar, tahtakuruları ve pirelerdir. Bunlar tüm zeminde ve duvarlarda yuvalanmışlardır ve zavallı tutsaklara en ağır işkenceyi onlar çektirirler. Tutsaklar sabahları uyandıklarında yüzleri gözleri tahtakurularının ısırıklarından şişmiş, bacakları, bedenleri pirelerin sokmasından yara içinde kalmıştır. Yiyecek torbalarını açıp akşamları içine yerleştirdikleri ekmeği yemek istediklerinde, farelerin, sıçanların hepsini yiyip bitirmiş olduklarını ve torbanın içine yuva yaptıklarını görürler. İşte zavallı kölelerin böyle çileli bir yaşamları vardır.¹⁰⁸

OTUZ İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK HÜKÜMDARININ TOP DÖKÜMEVİ VE ORADAKİ ESKİ TOPLAR

Pera veya Galata denilen kentin Karadeniz'e bakan tarafında hemen denizin kıyısında *Topanau* [Tophane] adı verilen bir yerde top dökümevi bulunmaktadır. Etrafta da demirden, tunçtan dökülmüş çok sayıda top sergilenmektedir. Türkler bu topları Macaristan, İtalya, İspanya, Rodos ve daha birçok ülkelerde yaptıkları savaşlarda Hristiyanların elinden almışlardır. Nitekim ben üst üste yığılmış halde duran bu topları incelediğimde, üzerlerinde Saksonya, Macaristan, Venedik, İspanya ve diğer bazı devletlerin armalarını gördüm. Silahhanenin yanında da çok büyük toplar var ve sayabildiğim kadarıyla bunların adedi 386 dolaylarında. Aralarında birkaç Malta topu da var ve bazılarının üstünde aşağıda verdiğim örneklerle benzer arma ve yazı görebildim.

108 Eczacı Seidel de (bkz: Sunuş, XI) haşereden çok yakınmıştır. Notlarında şu cümleler bulunmaktadır: "Özellikle daracak Macar tarzı pantolonlarımızın içine giren küçük sivri pireler çok canımızı yakıyordu. Onlar bitlerden on kez daha rahatsızlık vericiydiler. Ayaklarımızdaki zincirler yüzünden soyunmamıza da olanak yoktu. Ama zaman içinde buna da alıştık ve pirelerin ısırıkları yüzünden bitlerin varlığını bile hemen hemen hiç duymaz olduk." [Friedrich Seidel, *Sultanın Zindanında*, Kitap Yayınevi].

Albertus Geti me facit Ventiis Ag. Hostas
[Beni düşmanlara karşı direnmek için Albertus Geti yapmıştır.]
Casper Spet fratres me fecerunt 1513 F.V.P.
[Beni Casper Spet kardeşler 1513 yılında yaptılar.]
Aeternum in Turcas odium sevasque ruinas
Juravi donec subvertam penitus omnes. [...]
1543
Saksonya dükünün arması.

Sigismundus Albergati P.V.S.
Philippus Rex.
Leopolt und Hans Behman haben mich gossen. [Topu dökenlerin adları.]
Verbum domini manet in aeternum [...]
Altında Saksonya elektör dükünün arması.

Magister Nicolaus de Polo me fecit 1568.
[1568 tarihinde beni döken usta Nicolaus de Polo'dur.]
Philippus von Gottes Gnaden Landgrafe in Hessen,
Balde auf unverdrossen
[Tanrı'nın lütfuyla Hessen kontu Philippus'a dayanma gücü dileği ile...]
Martin Spet hat mich gossen. [Beni döken ustanın adı: Martin Spet.]

Yan tarafta da olağanüstü büyüklükte bir silahhane bulunmaktadır. Burada irili ufaklı toplar, çeşitli savaş malzemesi, çok sayıda büyük davullar muhafaza edilmektedir. Bu davulları Türkler bir zamanlar savaş sırasında kullanırlarmış. Her biri o kadar büyüktür ki, iki atın arasına bağlanan iri bir kalasa asılı olarak taşınırlar. Ama artık bu davulları kullanmak âdetinden vazgeçtiler. Orada Hristiyanlarla yapılan savaşlarda ele geçirilen, Almanlara ait bir sürü davul ve sancak, eski Alman zırhları ve Alman giysileri, kullanılmış pantolonlar ve bir sürü tuhaf kıyafetler de saklanmaktadır. Tutsaklar hükümdarın huzuruna çıkarılacağı zaman, onlara bu elbiseleri giydiriyorlar ve bu vesileyle Almanlarla alay etmiş oluyolar.

OTUZ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GALATA KENTİNİN DIŞINDA GÖRÜLECEK ŞEYLER

Galata'nın ötesinde dağlara doğru uzanan bakımlı ve verimli bağların, bahçelerin arasında eski Pera yerlilerine ve Rumlara, yani Hıristiyanlara ait çok güzel evler, kasırlar vardır. Eski Pera yerlilerinin zenginleri ve yüksek mevkilerde bulunanlar vaktiyle yılın bazı aylarını bu kasırlarda, bazı aylarını da İznik'te, İzmit'te veya başka yerlerde geçirirlermiş. Ama sonradan Türk hükümdarının emri üzerine temelli buraya yerleşmeye mecbur edilmişler. Çünkü bu ailelerden bazıları eski kralların, asillerin soyundan, yani Paleologos sülalesinden gelmekteymiş. Türk hükümdarı, onların kendisine karşı birleşip bir isyan çıkarmalarını önleyebilmek için, daima gözlerinin önünde ve denetimi altında olmalarını istemiş. Bunlardan geri kalan pek az kişi Konstantinopolis'te yaşamaktadır. Ben kente gelmeden kısa süre önce Türk hükümdarı bu eski ailelerden gelen birini, Eflak ve Boğdan yöneticileriyle işbirliği yaptığı bahanesiyle boğdurmuş ve bütün servetine el koyup kendi hazinesine katmış. O yörede yaşayanların tümüne genelde "*Gallograecis*" sözcüğünden türetilen *Galatalılar* adı verilmektedir. *Galli* kelimesi "süt" anlamına geldiğinden, onlara "sütle beslenenler" de denmektedir. Aslında bu insanlar kral Brennus tarafından bu topraklara getirilen Almanların soyundan gelmektedir. Rumlar barışı korumak amacıyla onlara bu dolaylarda geniş bir arazi vermişler. Bu olaylar Büyük İskender'in ardılları olan Lysimakhos ve Demetrius döneminde gerçekleşmiş ve Brennus, Galata kentinde kendine bir ev yaptırmış. 400 yıl boyunca burada yaşayan bu topluluk, Aziz Paulos'un etkisiyle Hıristiyan dinini kabul etmiş. Aziz Paulos'un onlara eğitici mektuplar yazdığı da ileri sürülmektedir.

Hükümdarın tersanesinin arka tarafında, bir zamanlar azize Theodosia'ya adanmış ünlü bir kilise olan *Cassan Bascha* [Kasım Paşa] mescidinin veya camiinin yakınında, üzerinde Pompei Magni'ye [Büyük Pompeius] adanmış çok eski bir yazı bulunan büyük bir mermer blok gördüm. Bu yazıtı ilk kez Galata'daki İngiltere elçiliğine gittiğimde civarda gezinirken buldum.

V.C.N. POMPEIUS. PHILINUS.
POMPEIAE PHILUMENAE.
FILIAE.
ET SIBI.

[V.C.N. (Çok Ünlü Kişi Adına) Pompeius Philinus.
Pompeia Philumena'ya,
kızına ve yakınlarına]

OTUZ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GALATA KENTİNDEKİ KİLİSELER VE BİR ESKİ ESER

Galata kentinde şu kiliseler bulunmaktadır:

Sanct Franciscus. Burada Katolik keşişler vardır.

Sanct Benedictus. Burada da keşişler vardır.

Sanct Petrus. Bu kiliseyi Cizvitler ele geçirdiler. Fakat onlara uğursuzluk getirdi, çünkü oraya gelenler kısa süre sonra ölüyorlar. Bu durum kuşku yaratıyorsa da, gerçek sebebi bilinmiyor. Bazı kimseler [kilisenin eski sahipleri olan] keşişlerin, para kazanma olanaklarını ellerinden alan Cizvitlerin yiyecek ve içeceklerine zehir kattıklarını söylüyorlar..

Beatae Mariae kilisesi

Aziz Georg kilisesi

Sanct Pauli kilisesi. Aziz Paulos'un bu kilisede veya kilisenin inşa edildiği yerde vaaz verdiği ileri sürülüyor.

Sanct Clara kilisesi

Sanct Anna kilisesi

Sanct Johannis kilisesi

Bu kilisesilerin tümü Katolıklara aittir.

Galata'da Rumlara ait birkaç kilise ve okul da vardır. Böylece papanın mezhebinden olan Rumlar ve Ermeniler de kilise ve okul bakımından kıtlık çekmemektedirler. Almanların ve Luther mezhebinden olanların pek az dinî kuruluşu var, çünkü Konstantinopolis'te Alman tüccarlara pek rast-

lanmıyor. Yoksa onların da bir kiliseye sahip olmalarına karşı çıkılmazdı herhalde. Nitekim benim orada bulunduğum dönemde veziriazam Mehmed Paşa, İngiltere'nin temsilcisi Edward Barton'a, Katoliklere ait kiliselerden durumu en müsait olanı İngiltere temsilciliğine tahsis etmeyi teklif etmiştir, çünkü gerek temsilci, gerekse tüm maiyeti Calvin mezhebindedir ve yukardaki dökümden anlaşılacağı üzere, Katoliklerin zaten gereğinden fazla kiliseleri vardır. Burada tüm dinlere özgürlük tanınmaktadır ve engizisyon yoktur.

Aziz Paulos kilisesinin bulunduğu sokağın köşesinde, üzerine resimler işlenmiş bir taş gördüm. Resimler şu sahneyi oluştuyordu: Bir kurt, ön ayaklarının biri ile bir topuz, diğeri ile bir kalkan tutmakta. Bir aslan, kalkana dişlerini geçirmiş ve bir pençesi ile kurtun ağzını tutuyor. Çıplak bir adam, sırtında bir başka adamı taşıyor. Bir filin gövdesi bir kuşakla sarılmış. Başında hamam takkesi olan uzun saçlı bir genç kız keman çalıyor. Kızın belden aşağısı bir kartalın bedeni ve ayakları şeklinde, kuyruğundan çıkan iki yılan yukarı doğru dikiliyor. Bu resim Türkleri, Bizans İmparatorluğu'nu ve Roma İmparatorluğu'nun prenslerini temsil ediyor. Elinde topuz tutan kurt, Türklerin simgesidir, çünkü onlar eski savaşlarında topuz ve kılıçtan başka silah kullanmazlardı ve günümüzde başka silahlar da kullansalar bile hâlâ bunlarla savaşmaktadırlar. Kurt, Türklerin gayretini ve atılganlığını da vurgulamaktadır. Diğer resimler ise Hristiyanların ihmalkârlıklarını ifade etmektedir. Direniş gösterecek yerde, keman çalmayı yeğliyorlar. Genç kızın başındaki hamam takkesi bunu simgeliyor. İngiltere temsilcisi Edward Barton resmi bana bu şekilde yorumladı. Anlattıklarına göre, bu resim Konstantinopolis'in Türkler tarafından alınmasından önce de burada durmaktaymış. Kuşkusuz onu yapan usta, Türklerin gücünün nerelere kadar varacağını, Hristiyanların ise umursamazlıkları ve aralarındaki anlaşmazlıklar yüzünden ne kadar büyük zarara uğrayacaklarını daha o zamandan fark etmiş. Zira Türkler bir-biri arkasından prenslikleri ele geçirirken, Hristiyan devletlerinin başında bulunanlardan hiçbiri diğerine el uzatmamış, tam tersine onun uğradığı felakete sevinmiş, hatta belki de onun başına gelenlere fikren ve fiilen destek olmuştur. Üstelik onlar kendi aralarında sürekli birbirlerine ziyan vermişlerdir. Tarih kitapları bu durum hakkında yeterli bilgi vermektedir.

OTUZ BEŞİNCİ BÖLÜM

GALATA'DA BULUNAN VE ZAVALLI TUTSAK HİRİSTİYANLARIN BARINDIRILDIĞI BİNA

Galata'nın tepesinde, bahçelere açılan kent surlarının dibinde, büyük bir avlunun içindeki binada Türk hükümdarının tutsakları barındırılmaktadır. Tutsakların baş muhafızı olan bir dönme, yani Hristiyan dinini inkâr edip Müslümanlığı kabul etmiş olan bir adam da aynı binada kalmaktadır. Ben Konstantinopolis'te bulunduğum sırada bu göreve atanmış olan kişi, eskiden Dr. Bartholomeus Petz'in çok yakın arkadaşymış ve Tirol bölgesindeki Sultz kentindenmiş. Kendisi sık sık Elçi Beyefendi'yi ziyarete gelir ve onunla ahabplık ederdi, Elçi de ona çok saygı gösterir, her fırsatta yemeğe davet eder, zaman zaman da ona armağanlar gönderirdi. Belki de bizim Elçimiz ara sıra bir tutsağın serbest bırakılmasını sağlamıştır. Ama kendi aralarında bu işi nasıl hallettikleri hakkında bilgim yok. Yalnız zaman zaman esir düşmüş olan önemli kişilerin bizim konutumuzda, Sn. Elçi'nin en arkadaki odasında gizlendiklerini ve saçlarının, sakallarının uzamasını beklediklerini fark ettim. Bunlar daha sonra deniz yoluyla Venedik'e gönderilirlerdi. Duyduğuma göre, tutsaklardan sorumlu olan muhafız, bu işi başarabilmek için bir hileye başvuruyormuş. Zavallı tutsaklardan biri öldüğü zaman, yüksek konumdaki önemli bir kişinin öldüğünü ileri sürüyor ve onu cenaze ile birlikte binadan dışarı çıkarıyormuş.

Aynı avlunun içinde büyük, geniş, yüksek bir kule bulunmaktadır. Bunun alt katında yazıcıların, tutsaklarla ilgilenen rahiplerin, tutsaklar işe gittiklerinde onları gözetim altında tutan gardiyanların yaşadıkları büyük odalar vardır. Bu odaların yukarısında birbiri üzerinde dokuz kat bulunur. Her katta çepeçevre ve üst üste tutsakların geceledikleri hücreler dizilmiştir. Bunlar gemilerdeki mürettebatın yatacak yerleri gibi veya bir sandıktaki çeşitli gözler gibi birbirinden ayrılmışlardır. Tutsaklar buralarda yuvadaki kuşlar gibi oturur veya yatabilirler ve sadece bir örtüyle veya elbiseleriyle yetinmek zorundadırlar. Tahtakuruları, bitler, pireler, fareler, sıçanlar onların en yakın arkadaşlarıdır, tıpkı *Bagnio del Gran Turco*'da olduğu gibi... aradaki tek fark, bu tutsak evinin inşa edilmiş şeklidir. Burada da zavallı tutsakların haşerattan çektikleri sıkıntının yanında Türklerin onlara yaptıkları

eziyetler önemsiz kalıyor. Daha önce tersanenin yakınındaki tutsak evinden söz ederken, bütün bu durumları anlattım. Fakat bazı farkları da belirtebilmek için bu tutsak evi konusunu sonuna kadar sürdürmek zorundayım. Buradaki tutsakların her birine günde iki asperlik ekmek hakkı tanınıyor ve bu tayın onlara hergün dağıtılıyor. Bununla tüm gün boyunca yetinmek zorundadırlar, ama elbetteki bunun yeterli olması mümkün değildir. Bu yüzden çalıp çırpma, türlü hilelere başvurmak zorunda kalıyorlar. Bu tür becerileri birbirlerinden öğreniyorlar. Herkes onların hırsızlık yaptıklarını bildiği halde, suçüstü yakalanmadıkları sürece kimse onları kınamıyor. Sonradan suçları saptansa da, cezalandırılmıyorlar ve çaldıkları ellerinden alınmıyor. Suçüstü yakalanırlarsa, ayak tabanlarına sopa vurulmak suretiyle cezalandırılıyorlar. Fakat bu sadece göstermelik bir ceza biçimidir, cezalandırılan kişiye fazla zarar vermez. Her yıl tutsaklara giysi olarak, keşişlerin kıyafetine benzer başlığı olan uzun bir cüppeye yetecek kadar kaba bir kumaş dağıtılıyor, ayrıca da bir adet ceket, pantolon ve gömlek için birkaç arşın pamuklu kumaş da veriliyor. Fakat tutsaklar çoğu zaman bu giysilik kumaşları satıp karınlarını doyuracak bir şeyler almayı yeğliyorlar. Bu sebeple de sert tahtaların üstünde yatmak zorunda kalıyorlar. Aynı sebeple hırsızlık yapabilmek için öyle yollar icat ediyorlar ki, onlardan korunabilmek hemen mümkün olmuyor. Tutsaklar çaldıkları eşyayı tutsak evine getiriyor ve yıllardır orada kalmakta olan yaşlı tutsaklara satıyorlar. Yaşlı tutsaklar burada yıllarını geçirmiş olduklarından gözetmenler onlara daha müsamahalı davranıyorlar, onları işe göndermiyor ve zincirsiz dışarı çıkmalarına izin veriyorlar. Bunlar diğer tutsaklardan yarı fiyata aldıkları çalınmış eşyayı dışarda iki katına satıyorlar. Türk hükümdarı veya herhangi büyük beylerden biri tutsak evinin yöneticisinden kendi işinde çalıştırmak için belli sayıda tutsak isterse, işe yollanan tutsaklar akşamları tutsak evine geri geldiklerinde, önce sayıma tabi tutulurlar. (Nadiren de olsa, tutsaklardan biri eksik çıkarsa, onları işinde çalıştıran kişi 50 duka ödemek zorundadır.) Sayımdan sonra tüm tutsaklar çaldıkları eşyayı paraya çevirirler. Tutsakların kayıtlarını tutan yazıcı da bir Hristiyan'dır ve yöneticinin önerisiyle tutsakların arasından seçilip bu göreve getirilmiştir. Bu görevlinin şarap ve çeşitli yiyecekler sattığı özel bir yeri vardır ve her malı değerinin iki katına satar. Ayrıca oyun odası

olarak kullanılan başka bir yer daha vardır. Burada uzun bir masa durur. Akşamları tutsak evinin kapıları kapandığında ve tutsakların her birine ekmelekleri dağıtıldığında, bu oyun odasını yazıcıdan belli bir aylık karşılığında kiralamış olan tutsak, bir sürü mum getirip masanın üzerine diker, zarları ve iskambilleri de ortaya koyar. Sonra tutsaklar gelip çalıntı eşyalar karşılığında aldıkları parayla kumar oynarlar. Oyun odasını kiralamış olan kişi de her oyun için bir miktar para alır.

Zaman zaman oyun sırasında anlaşmazlıklar çıkar, kavgalar, döğüşler olur. Özellikle savaş esirleri, vaktiyle memurluklarda bulunanlar, askerde onbaşı, çavuş gibi komutanlık rütbeleri olanlar, kumar oynamaya, küfür etmeye lanet okumaya çok alıştırlar. Bunlar tutsaklıkları sırasında o denli dinsiz, imansız ve zevklerine adanmış bir yaşam sürerler, özellikle kumara öyle düşkün olurlar ki, Tanrı yıldırımını üstlerine yağdırsa hiç şaşmam. Ben kendi gözlerimle onların tutsak evindeki bu yaşamlarına tanık oldum, çünkü Alman kuyumcularla birlikte Galata dolaylarında gezintiye çıktığımda, sık sık oraya şarap içmeye giderdim. Bu tutsak evinde Macaristan'da esir düşmüş birçok Alman vardı ve biz biraz söyleşmek için onları ziyaret ederdik. Bazı tutsaklar ellerine geçirdikleri parayla içki içip sarhoş olurlar ve zincirlerle bağlı olduklarına aldırmadan ortada dans ederler, kimi Macar milisleri gibi dans eder, kimi İtalyan, İspanyol, Macar veya Alman halk dansı yapar ve böylece dertlerini unutmaya çalışırlardı. Tutsakların arasında dünya üzerindeki her türlü halktan insanlar vardır ve bazıları kibar ailelerin çocukları olarak yetişmiş, müzik konusunda da eğitilmiş olduklarından, keman, lavta, arp, flüt ve davul gibi akla gelen her çeşit müzik aleti ile cümbüş yaparlar. Böylece garip bir yaşam sürdürürler ve her biri çok dertli olduğundan, biraz içkiyle hemen kendilerinden geçerler. Bazen de eski bir paçavra veya kürk parçasını yüzlerine geçirip taklitler, gülünç oyunlar yaparak birbirlerini eğlendirirler. İçlerindeki korku yüzünden ne yaptıklarını bilmezler. Geceleri yeterince dinlenemedi, uykularını almadan gene işe sürülürler. İşten kaçmak için saklananlar, yakalandıkları zaman her tarafları morarınca kadar dayak yedikten sonra gene çalışmaya gönderilirler. Kimi kadırgalarda kürek çekmeye, kimi hendek kazmaya,

taş taşımaya, bina inşa etmeye ve buna benzer işlere gönderilir. Kısacası, çalışacak adamlara ihtiyaç duyulan her yerde bu tutsaklara rastlamak mümkündür. Bazen de büyük beyler onları hizmete çağırırlar. Bu tutsak evinde genelde 1500 kadar tutsak barındırılmaktadır.

Tutsak evinde özel bir şapel de bulunmaktadır ve tutsaklardan en uygun görülen kişi rahiplik görevine atanır. O artık hem zincirlerden hem de çalışmaktan kurtulmuş olur. Her sabah şapelin içine yerleştirilmiş hatıra süslenmiş olan sunakta bir dua okur ve tutsaklara sabırlı olmalarını, dinlerinde, imanlarında sebat etmelerini öğütler. Tutsaklar günah çıkartmak için de ona başvururlar. Kuddas ayinini de gene o tutsak düzenler. Tutsaklar, rahibin geçimini sağlamak için aylıklarından bir miktar para ayırıp ona verirler. Tutsak evinde çok acıklı olaylar da yaşanmaktadır. Bazı tutsaklar açlıktan, susuzluktan ölecek kadar halsiz düşerler, üzerlerine üşüşen bitlere, pirelere, tahtakurularına karşı kendilerini savunacak kadar bile hareket edemez, bitkin bir halde yaşamla ölüm arasında günlerce can çekişirler. Ölenler, şehir kapısından dışarı çıkarılıp, hayvan leşlerinin de bulunduğu bir çukura atılırlar ve köpeklere yem olurlar. Tutsaklar iki farklı gruba ayrılırlar. Hükümdara ait olmayanlar daha talihlidirler, çünkü durumları nisbeten daha iyidir. Tutsaklar arasında çok az Alman ve Macar gördüm, çoğu İspanyol, İtalyan ve Sicilyalıydı. Fransız tutsak ise hiç yoktu. Çünkü Türklerin görüşüne göre, Fransızların atası olan Francus, Priamos'un oğluymuş; Türklerin atası olan Turcus da Hektor'un oğluymuş. Bu varsayıma göre, her ikisi de Troya kökenli ve yakın akraba imişler. Bu yüzden Türkler ve Fransızlar sonsuza dek iyi geçinmeye kararlıdır. Tutsak evinde Lehistanlı esirlere de rastlamadım. Sadece şehir halkından bazılarının evinde Lehistanlı köleler bulunur. Bunlar Tatarlar tarafından Lehistan'dan kaçırılmışlardır. Tatarlar oralardan kaçırdıkları erkekleri, kadınları ve genç kızları Karadeniz üzerinden Konstantinopolis'e getirip satarlar. İngiltere'nin temsilcisi olan Bay Edward Barton, Livonyalı *Thisenhausen* sülalesinden soylu bir kadını 200 dukaya satın almıştı. Sonra onu, yanına kâhyasını da katarak, İngiliz konutunda terbiye edilmiş olan bir aslanla birlikte Lehistan kralına gönderdi. Paşalara ve beylerbeylerine ait tutsakların barındırıldıkları başka tutsak evleri de vardır.

Gemi yolculuğum sırasında gördüğüm kadarıyla, kadirgalarda çalıştırılan tutsaklara, onların başkomutanı olan *Assam Bassa* [Hasan Paşa] tarafından oldukça iyi davranılıyordu. Oysa tutsaklardan öğrendiğime göre, ondan evvelki komutan *Capitan Bassa Oczali* [Uluç Ali Paşa] zamanında, tutsaklara çok zalım ve acımasız davranılmış. Özellikle gardiyanlar, yelkenlerin açılması ve demir alınması sırasında veya düşmanla olan karşılaşmalarda, firar etmek gerektiği ya da firar edenleri kovalamak zorunda kaldıkları zaman, küreklere yeterince kuvvetli asılmayanları fena halde kırbaçlarırmış. Çoğu zaman gardiyanlar kılıçları kınlarından sıyrılmış olarak forsaların tepesine dikilir, çıplak derilerine kızgın yağ fırlatır, kadirganın ortasında boydan boya uzanan bankın üzerinde ellerinde kırbaçlarıyla ileri geri dolaşarak forsaları küreklere kuvvetle asılmaya teşvik eder ve kâh birine kâh ötekine vururlarmış. Zaman zaman da esirlere zincirlerini var kuvvetleriyle şakırdatmalarını emrederlermiş. Böylece aralarında zincirlerinden kurtulan olup olmadığını denetler, denizin ortasında korkunç bir bir gürültü çıkarırlarmış. Bir yandan da komutan *Tirate Catena Cani* [Zincirlerinizi şakırdatın köpekler] diye bağırmış. Kaptanpaşanın kadirgasında da aynı yöntem uygulanmış, çünkü tutsaklardan biri kendini zincirlerinden kurtarmayı başarır, kumandan kendi can güvenliğinin tehlikede olduğunun bilincindeymiş.¹⁰⁹ Ama ben, kaptanpaşanın kadirgasındaki gemi yolculuğum sırasında böyle bir şiddete ve acımasızlığa tanık olmadım ve bütün yol boyunca kimse kırbaçlanmadı, forsalara her gün hakları olan peksimet veya ekmek dağıtıldı ve her birinin oturağının altında taze su ile doldurulmuş fiçısı hazır bulunduruldu. Su bulunan yerlerde bu fiçılar yıkanır ve yeniden taze su ile doldurulurdu. Her forsaya iki asper gündelik alma hakkı tanınmaktadır. Bazen bu para ayda bir kez toptan ödenir, ama forsalardan biri hastalanırsa, zamanı gelmeden de verildiği olur. Önemli yortu günlerinde, örneğin paskalya, pantkot veya İsa'nın doğum günü kutlamalarında, eğer

109 Bu konuda bkz. Friedrich Seidel'in notları (Konstantinopolis'e Roma imparatoru II. Rudolph tarafından elçi olarak gönderilen Friedrich v. Kreckwitz'in maiyetindeki eczacı): "Summarischer Bericht..." Kitabın sonuna eklenmiştir -ç.n.

gemi karaya yakın bir yerde ise, geminin kumandanı her gün mürettebatın üçte birine karaya çıkıp kiliseye gitme ve ayine katılıp dua etme olanağını tanır. Ayrıca pazar günleri gemi karaya yanaşmışsa, forsalar gardiyanın gözetiminde kilisedeki ayine gönderilirler. Ben bu duruma çok şaşıtm doğrusu! Türklerin böyle bir şeye göz yummakla kalmayıp üstelik de teşvik etmelerini aklım almıyor. Demek ki, Konstantinopolis'te kalabalık bir Lutherci cemaat olsaydı, Galata bölgesinde pek çok Katolik kilisesi olduğu gibi, Luther mezhebinden olanların da kendilerine özgü bir kiliseleri olmasına izin verilecekti.

Ayin bittikten sonra tutsaklar, kendilerini gözetmekle görevlendirilmiş olan gardiyanları ile birlikte bir meyhaneye gidip şarap içerek neşelenebilirler. Ama eğer karaya yanaşmamışlarsa, korunaklı bir limanda dinlenmelerine izin verilir. Ben buna da çok hayret ettim, çünkü daha önce böyle bir usul yoktu. Şimdiki kaptanpaşa bu âdeti yeni çıkardı. Ben günümüzde Türklerde birçok yenilikler uygulandığını ve yüz yıl öncesine kıyasla daha az zulüm edildiğini, daha hoşgörülü davranıldığını bizzat gördüm. Bence bunun sebebi, birçok yabancı halkların ve eskiden Hristiyan iken İslam dinini kabul etmiş dönmelerin Türklerin arasına karışmış olmasıdır. Bir keresinde forsalar çok kuvvetli kürek çektikten sonra bir limana girildiğinde, kumandanlarının onlara, terli vücutları ile esen rüzgârda üşütmesinler diye üzerlerine hemen bir gömlek geçirmelerini emrettiğine tanık oldum. Kaptanpaşa, hastalanan forsalara şarap verilmesini ve kendisi için hazırlanan yemeklerden yedirilmesini de sağladı. Genç tutsaklar ilk kez kadırgaya getirildiklerinde İtalyanca cümleler öğrenmek ve fiil çekimlerini yapabilmek zorundadırlar. Örneğin benim yakınımında bir yere zincirlenen bir forsayı diğer forsalar şöyle selamladılar: "*Benvenuto Beisano veni nel mi a Banca.*" [Hoş geldin memleketlim! Gel yanıma, banka otur!] Az sonra gardiyan bir çekiç veya keser ile geldi ve forsanın ayaklarına iki zincir takıp dedi ki: "*Ala ferro, ala gumina, ala alate, alate canalia, bastoni, ala forte cani, mitte mani cani, tirate cani.*" Özellikle bütün güçleriyle küreklere asılacakları zaman gardiyan şöyle bağırır: "*Tirate forte cane fotudi, avanti, scia dritta foga sinistra, avanti, fogate tutti, fora vella iusa candaliza, nitra susta fundo, fatente!*" Bu sözlerin anlamı şudur: "Asılın küreklere köpekler, bütün gücünüzle asılın! Önde, ar-

kada, sağda, solda, hep birlikte aynı şekilde! Yelkenleri yukarı çekin! Demiri atın! Tenteyi veya yelkeni kadirganın üzerine gerin!” Ve buna benzer çeşitli komutlar. Eğer forsalar bu cümleleri hemen öğrenmeyip komutları yanlış anlar ve gerektiği gibi yerine getirmezlerse kırbaçlarla, halatlarla acımasızca dayak yerler. Fakat canlarının yanması, onların daha çabuk öğrenmesine faydalı olur. Kadirgalarda yelkenler açılır ve kürek çekmeye gerek kalmazsa, elinden iş gelen herkese bir görev verilir. Birçokları ipek veya pamuklu iplikten güzel takkeler, iç gömlekleri, çoraplar örерler. Bu becerileri birbirlerinden öğrenirler. Bir elişini bitirdikleri zaman, karaya çıktıklarında, birisini gönderip onu sattırırlar. Bazıları da gemiye şarap, peynir, tuzlama balık getirip forsalara satarlar. Bunlar oturak yerlerinin birinden diğerine iletilir ve malı almak isteyen parayı öder. Para da gene bir oturak yerinden diğerine iletilerek satıcıya ulaştırılır. Elishlerini satmaya giden kişilerin ustaca hileler yaptıkları da sık sık rastlanan olaylardandır. Günün birinde Berberistan’dan Konstantinopolis’e bir kadirga geldiğinde, Gundersdorf Baronu Bay Christoph Teufel ile birlikte o ülkelerden getirilen maymunlardan birer tane satın almaya gitmiştik. Maymunları aldığımızda yanımıza bir köle yanaştı ve mavi bir kese içinde bir çift güzel ipek çorap satmak istedi. Bay Teufel ona 4 duka ödemeyi teklif etti, çünkü çoraplar çok güzel beyaz renkte ve tüm bacağı kaplayacak uzunlukta idi. Köle 6 duka istedi. Biz çorapları almaktan vazgeçip gitmek isteyince, arkamızdan seslendi ve çorapları 4 dukaya bırakacağını söyledi. Bay Teufel ona parayı ödedi ve köle parayı aldıktan sonra keseyi koynundan çıkararak Bay Teufel’e verdi. Biz oradan uzaklaşırken, köle de parayla kadirgaya bindi ve bir gemiden diğerine atlayarak gözden kayboldu. Bay Teufel bana, “ben olsam, bu çorapları 10 dukadan ucuza satmazdım” dedi. Ben bu işte bir hile sezerek, ona keseyi açmasını önerdim. Oysa Bay Teufel, kölenin elinde bu çorap kesesinden başka bir şey olmadığını ileri sürdü. Benim ısrarlarım üzerine Bay Teufel keseyi açtı. Kesede eski bir gömlekten arta kalmış bir paçavra vardı. Demek ki köle, koynunda başka bir kese daha saklıyordu ve el çabukluğu ile onu çıkarıp vermişti. Ama kıyıya yanaşmış olan yirmi kadar kadirgada bu köleyi arayıp bulmak olanaksızdı. Sonuç olarak Bay Teufel, 4 duka zarara uğramakla kalmadı, üstelik Alman Evi’ndeki diğer soylulara alay konusu oldu.

Tutsaklardan biri kaçır ve sonradan yakalanırsa, burnunu ve kulaklarını keserler. Geceleyin kadirgadan atlayıp kaçmayı başarırsa, onun yakınında oturmakta olan arkadaşlarını çok hırpalılar. Bu gibi olayların önünü almak için tutsakların bağlandıkları zincirler sık sık gözden geçirilir ve birinin kendini kurtarmayı başarıp başarmadığı denetlenir. Benim orada olduğum dönemde birçok tutsak firar etmişti. Bunların boynuna sadece demirden bir halka geçirildi, daha önce anlattığım şekilde acımasız davranılmadı. Her şeye karşın, Türk kadirgalarındaki forsalara, İspanyol veya diğer Hristiyan kadirgalarındakinden çok daha iyi davranıldığı kanısındayım. Zira Napoli'den Sicilya'ya gitmek üzere bir kadirgaya bindiğimde, forsalara ne kadar acımasız ve vahşice davranıldığını görüp dehşete kapılmıştım. Üstelik onlara Türk kadirgalarındakinden çok daha kötü bir ekmek veriliyordu. Verdikleri nesne ekmekten çok suyu sıkılmış meyve posasına veya çamura benziyordu. Kölelerden biri hastalanırsa, daha ölmeden veya henüz can çekişirken denize atıyorlardı. Türkler esir aldıkları halk kesiminden insanları, gemilerde kürek çekmeleri için hükümdarlarına gönderiyorlar, sınır boylarında yakalanan soylu ve zengin tutsakları ise kumandanlar ve paşalar kendilerine alıkoyuyorlar ve onların karşılığında fidye istiyorlar. Bu sayede çok para kazanıyorlar, çünkü bazıları için 5, 10, hatta 15 bin duka alabiliyorlar. Türkler biz Almanlarla sık sık şöyle alay ediyorlar: "Siz Almanlar bir Türk'ü esir alırsanız, onun üstünde hem para bulursunuz, hem de güzel, uzun giysilerinden faydalanabilirsiniz, ayrıca tutsakta işinize yarayabilecek gümüş kakmalı güzel bir kılıç ve buna benzer şeyler de vardır. Çünkü Türk askerleri ve yeniçeriler her üç ayda bir maaşlarını eksiksiz aldıklarından, daima düzgün elbiseler giyerler. Artan parayı da güzel bir kılıca yatırır ve bunu daima yanlarında taşırlar. Böylece esir düşerlerse kendilerine daha iyi davranılmasını sağlarlar. Oysa biz Türkler bir Alman'ı esir alırsak, adamın giysileri liğme liğme, paçavra halindedir ve meteliği de yoktur. Komutanlık rütbesi olan birini yakalarsak bile, elbiseleri öyle yıpranmıştır ki, kimsenin işine yaramaz. Eğer adamın kendi olmasa, satılabilecek bir malımız veya çalıştırabilecek bir işçimiz de olmazdı, yani elimiz boş kalırdı. Aslında en iyisi, topunuzu birden ortadan kaldırmaktır."

Taş çeken kadirgalarda çalışan kölelere gelince, Konstantinopolis'ten Marmara adalarına yaptığım yolculuğu anlatırken onlardan söz edeceğim.

OTUZ YEDİNCİ BÖLÜM

ESİRLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Türklerde genelde çok sayıda esir satın alma merakı var, özellikle de zanaatkâr olurlarsa. Ben bunların pek çoğu ile tanıştım ve onlar da sık sık Alman Evi'ne gelirlerdi. Bu esirlerin ayaklarına sadece bir halka takarlardı; böylece esir oldukları hemen görülebilirdi. Onları zaman zaman işe gönderirlerdi ve eğer esir, efendisine günde bir *Schahi* [şahî] yani 8 asper değerinde bir para (bizim paramıza göre 4 Leh *groşen*'i) verirse, efendisi memnun olur. Bundan daha fazlasını kazanırsa, o para kendisine kalır. Fakat bu şekilde çalışanlar, yemek, içmek ve giyim ihtiyaçlarını kendileri karışlamak zorundadırlar. Birçokları birer *pereme*, yani Konstantinopolis'ten Galata'ya yolcu taşımaya yarayan küçük teknelerden satın alırlar veya Türklerden onlara bu parayı çalışarak ödemek koşuluyla ödünç alırlar. Bazı esirler evlere su taşırılar, bazıları da Türklerin bahçelerinde çalışırlar, şarap ve içki satanlar da vardır. Kimileri de inşaat işlerini, duvarcılık, marangozluk, badanacılık, boyacılık öğrenirler ve çok para kazanırlar. Böylece geçimlerini rahatlıkla sağlayabilirler.

Birisi böyle çok sayıda esir edinirse, bunların sayesinde paşalar gibi yaşar ve hiçbir iş yapmasına gerek kalmaz. Esirler akşamları evlerine döndüklerinde, her biri efendisine ı *şahî* öder ve o da bundan memnun olur. Bu şekilde esirler bazen hiçbir bedel ödemeksizin özgürlüklerine kavuşabilirler. Bu konu hakkında Türklerin *bayram* adını verdikleri kutsal günlerini anlatırken daha ayrıntılı bilgi vereceğim. Esirler özgürlüklerine kavuştuktan sonra da çoğu kez Hristiyan ülkelerine dönmek istemiyorlar. Sadece gelecekleri için ümit besleyen soylu veya zengin ailelerin çocukları memleketlerine dönmek isterler. Diğerleri ise, derler ki: "Hristiyan ülkelerine dönüp de ne yapacağım? Orada karnımı doyurmanın mümkün olup olmayacağını bile bilmiyorum." Oysa onlar Türkiye'de geçimlerini sağlayabilmenin yollarını öğrenmişlerdir. Salata, soğan, turp, sarmısak, güvercin, tavuk, ördek, kaz, bıldırcın ve köylerde daha ne bulabilirlerse satıp paraya çevirebilmektedirler. Türklerden birinin tutsağı olsalar bile, biraz uyumlu davranırlarsa, efendileri onlara yapamayacakları kadar ağır işler yüklemez.

OTUZ SEKİZİNCİ BÖLÜM

GALATA'NIN DIŞINDA DEVŞİRMELERİN EĞİTİLDİKLERİ ESKİ SARAY VE HİRİSTİYAN MEZARLIKLARI

Galata kentinin dışında, Türklerin Hıristiyan ailelerinden haraç olarak aldıkları çocukların yeniçeri olmak üzere yetiştirildikleri ve dini eğitim gördükleri eski saray bulunmaktadır. Burada genel olarak 500 veya daha fazla öğrenci barındırılır. Galata dolaylarında Yahudilerin ve Türklerin mezarlıkları da vardır. Bunlar açık alanlarda, dağlarda, yapay tepelikler biçimindedirler, çünkü bir cenazenin gömüldüğü yere sonradan başka biri gömülemez. Rumların ve Hıristiyanların mezarlıkları oldukça yüksek bir tepede bulunmaktadır.¹¹⁰ Burası tüm Konstantinopolis kentinin en iyi görülebildiği yerdir. Türk hükümdarı, Roma İmparatorluğu elçiliğinin çalışanlarına mezarlık olarak en güzel yeri ayırmıştır ve bizim çalışanlarımız da o bölgenin etrafına büyük taşlar ve kaya parçalarıyla yüksek bir duvar örmüşler, içerisine toprak yığmışlardır. Benimle birlikte görevli olarak buraya gelen arkadaşlarımdan birçoğu da burada gömüldür. Her şeye kadir Ulu Tanrı'nın onları merhametiyle kuşatmasını ve kusurlarını affetmesini, onların kabirlerinde huzur içinde yatmalarını ve en son günde mutluluk içinde uyanıp ebedî yaşama kavuşmalarını dilerim! Amin.

Daha önce de anlatmış olduğum gibi, Konstantinopolis'te özel bir saray tahsis edilmiş olan Roma İmparatorunun elçisi dışında diğer elçiliklere, yani Fransa, İngiltere ve Venedik elçilerine Galata kentinde oturabilecekleri yerler verilmiştir. Bunun nedeni, Türk hükümdarı ile bu elçilerin efendileri olan hükümdarlar arasında dostluk ve birlik ilişkileri olmasıdır. Öte yandan, onların Türkiye topraklarında ve kentlerinde sürdürdükleri ticaret etkinliklerini geliştirebilmelerine olanak tanınmasıdır. Nitekim bu elçiliklere bağlı İskenderiye, Kahire, Trablusşam, Halep, Famagusta, Sakız adası ve başka kentlerde bulunan konsolosluklar, buralardaki sorunları halledemedikleri zaman, Konstantinopolis'teki elçiye meseleyi bildirirler ve o da veziriazama veya Türk hükümdarına başvurur.

¹¹⁰ Taksim-Gümüşsuyu arasında yer alan ve sonradan *Grand Champs des Morts* (Büyük Mezarlık) adı verilen mezarlıktan söz ediliyor –y.n.

Bazı sabahlar yaklaşık 100 kadar manda Galata'dan Üsküdar'a yüzerek geçirilmekte ve akşamları gene yüzerek geri getirilmektedir. Bunlar orada tarla işlerinde kullanılırlar. Bu akarsuya Bosphorus adının verilmesinin nedeni de budur. Tarlalardaki ekinler olgunlaştığı zaman, harman dövmekte, yani tahılı saplarından ayırma işlerinde bu mandaları kullanıyorlar. Biçilmiş ekinleri açık bir alana daire biçiminde yayıyorlar ve mandaları bunların üzerinde döndürüyorlar. Bu usul bütün ülkede, özellikle de Asya'da uygulanmaktadır. Nitekim Paulos da yazılarında şöyle demektedir: “Harman yapmak için çalıştırdığın mandanın ağzını bağlama!” Çiftçiler mandaları çift sürmekte de kullanılmaktadırlar, çünkü aşırı sıcakta toprak öyle pekişir ki onu işlemeye ancak bu iri mandaların gücü yeter. Buna sık sık tanık oldum.

OTUZ DOKUZUNCU BÖLÜM

BİR ZAMANLAR CHRİSİPOLİS ADIYLA BİLİNER ÜSKÜDAR SEMTİ

Konstantinopolis'in karşısında, Küçük Asya'nın bir köşesinde, eski Halkedonya kentinin yakınlarında –a scuto dictum– Türklerin Üsküdar adını verdikleri bir semt vardır Burada kurulan büyük at pazarında en değerli Kapadokya, İran, Arap ve Asya atları satışa çıkarılır. Bunlar zamanına göre 2, 3, 5 ve 800, hatta 1000 duka'ya satılırlar. Efendimin 10 tane böyle atı vardı ve bunların en ucuzunu 500 duka'ya almıştı. Atlarından biri kapkara idi ve sadece alınının ortasında küçük beyaz bir yıldız, arka ayaklarından birinin bileğinde de beyaz bir halka vardı. Bu atı efendime Sultan Murad'ın kızı ile evlenmiş olan İbrahim Paşa armağan etmişti ve değeri 2000 duka olarak tahmin edilmekteydi. Leone Bisantino'nun¹¹¹ kitabında yazılı olduğuna göre, bir zamanlar burada büyük bir şato varmış.

Scuteri a scuto dictum. Olim fuit hic exercitus Gotfridi Bullionei lustratus, quorum fuere 600 peditum, millia equitum coricatorium, 100 millia, qui sponte militatum profecti sunt pietatis studio! Emanuel Coranenus¹¹² imperator orientis circa haec loca exercitum Conradi Imperatoris & Lu-

111 Leone Bisantino: Leo Byzantinus, 9. yüzyılda yaşamıştır.

112 Mihael Komnenos.

dowici Galli regis perdidit, gipso in farinam immisso,¹¹³ ex quibus panes in castra militibus misit,¹¹⁴

[Kalkanlarından dolayı kalkanlı askerler denir. Bu ordu bir zamanlar Godefroy de Boullion tarafından teftiş edildi, 600 piyadesi oldu, bin coricontorium atlısı da; 100 bini görevseverlik duygusuyla ortaya çıkar! Doğunun imparatoru Mihael Komnenos, bu yerler yakınında, İmparator Conrad'ın ve Galya Kralı Loudovig'in ordusunu mahvetti, onun içine alçı karıştırıp bunlardan ekmek yapıp ordugâha gönderdi.]

Natolia [Anadolu] denen bu yöreye Romalıların egemenliği altında olması nedeniyle Romania da denmektedir. Burası birkaç bölgeye ayrılmaktadır. *Pontus, Bitinya, Frigya minor ve majör, büyük ve küçük Misia* vb. Karadeniz ile Akdeniz, yani Asya ve Avrupa anakaraları burada birbirinden ayrılmaktadır. Üsküdar'da, denizin içindeki bir kayanın üzerinde dörtgen biçiminde bir kulesi olan küçük bir şato¹¹⁵ bulunmaktadır. İçindeki bir kuyuda tatlı su kaynağı vardır. Söylediklerine göre imparatorlardan biri bu şatoyu kızı için yaptırmış ve hükümdar kızı ömrünü burada geçirmek zorunda kalmış.

Üsküdar büyük bir pazar yerine benzemektedir ve burada birkaç camiden başka görülecek önemli bir şey yoktur. Camilerden birini III. Murad'ın annesi yaptırmıştır,¹¹⁶ hemen denizin kenarında bulunan ve çok güzel olan diğer camiye biz Konstantinopolis'e gelmeden önce ölen kaptanpaşa inşa ettirmiştir.¹¹⁷ Bize anlattıklarına göre, bu paşa çok zengin olduğundan Türk hükümdarı onu zehirletmiş. Türklerde bu olağan bir durumdur. Büyük beyler, paşalar, emeklerinin böyle ödüllendirileceğinin farkındadırlar. Nitekim benim orada bulunduğum sırada, Caschen'de çok sayıda asker kaybına neden olan *Czasbar Paşa*'nın başına gelenler de bunu kanıtlamaktadır. Burada Mekke'ye ve Medine'ye hacca gidenlerin yola çıkıncadan önce dua ettikleri büyük bir cami daha vardır. Zira Üsküdar'dan hareket ederek kara

113 Elyazması yapıtta: *immissa*

114 Manuel Komnenos hakkında verilen bilgi gerçeğe uygun değildir.

115 Kız Kulesi -y.n.

116 Nurbânu Valide Sultan'ın 1570-1579 arasında yaptırdığı Atik Valide Külliyesi -y.n.

117 Üsküdar'da deniz kenarında bulunan cami, Şemsi Paşa Camii'dir. Yazarın sözünü ettiği ölen kaptanpaşanın yaptırdığı cami ise, karşı sahildeki Kılıç Ali Paşa Camii'dir. Yazar iki camiye karıştırmış olsa gerek -ç.n.

yoluyla Anadolu'dan geçip Kudüs'e kadar gitmek ve oradan Mekke'ye ve Medine'ye ulaşmak mümkündür.

Üsküdar'ın havası Konstantinopolis'ten çok farklıdır. Yerli halkın, gerek Rumların, gerekse Türklerin giyim tarzı da farklıdır, konuşmaları daha kabadır. Sanki iki yer arasında 100 millik bir mesafe varmış gibi, başlarındaki sarıkları da Arapların ve Afrikalılarınkine benzemektedir. Üsküdar'ın ötesindeki dağda [Kayışdağı] Türk hükümdarının İran'a karşı sefere çıktığı zaman karargâh kurduğu yer görülmektedir. Türk hükümdarının İran ile savaşmak üzere gönderdiği ordular da Konstantinopolis'ten hareket edip denizi aşarak 1 mil kadar mesafede bulunan Üsküdar'a gelirler ve oradan itibaren karadan yola devam ederler. Üsküdar'da dolaşmak, orada çok sayıda bulunan askerlerden dolayı pek güvenli sayılmamaktadır. Özellikle de yurt dışından gelen Hristiyanlar, o yöreyi gezip görmek için karşı tarafa geçtiklerinde, kaçırıldıkları ve esir olarak satıldıkları sık rastlanan olaylardır. Sık rastlanan başka olaylar da, Konstantinopolis'te satılan kölelerin, satanlar tarafından çalınıp, serbest bırakılacakları bahanesiyle Üsküdar'a götürüldükleri ve orada yeniden satıldıklarıdır. Bazen Hristiyanlardan birini karşıya geçmeye ikna edip, sonra onu alıp götürdükleri de olmuştur. Bu sebeple o yöreyi gezip görmek isteyenlerin çok dikkatli davranmaları, kesinlikle yalnız gitmemeleri, mutlaka bir topluluk içinde yolculuk yapmaları gerektir.

KIRKINCI BÖLÜM

BOSFORUS KIYISINDAKİ BARBAROS TÜRBESİ, KRATA S. DEMETRİİ,¹¹⁸
CURENT (AKINTI) VE BURADA AVLANAN ÇEŞİTLİ BALIKLAR

Bosforus'un kıyısında Barbaros'un yaptırdığı bir cami ve türbe bulunmaktadır. Türklerin donanması sefere çıkacağı zaman, ilk gün burada dua edilir ve ertesi gün yola çıkılır. Karadeniz yönüne doğru gidildiğinde sol tarafta, Kara Kule'ye gelmeden, kayalık bir tepenin altında bir mağara veya

¹¹⁸ Aziz Demetrios, Hristiyanlık öğretisine bağlılığı yüzünden yedi diğer çilekeşle birlikte öldürülmüştür. 6 Mayıs günü onun anısına adanmıştır

büyük bir oyuk vardır ki, tepesi kubbeli büyük bir odaya benzemektedir. Bu-
raya *Crata* veya *Grotta Sancti Demetrii* [Aziz Demetrius'un mağarası] derler
ve rivayete göre Aziz Demetrius burada 30 yıl boyunca çile doldurmuştur.
İçerde gece gündüz bir kandil yanar ve sönmemesi için Rum rahipler kan-
dile sürekli yağ ilave ederler. Rumlar burayı kutsal bir mekân saymakta-
dırlar. Yakında bulunan başka bir mağarada da *Yedi Uyurlar*'ın¹¹⁹ 229 yıl
uyuduğu söylenmektedir. Fakat ben *Yedi Uyurlar* mağarasının Efes kenti
yakınlarında olduğunu bir yerde okumuştum. Neyin doğru olduğunu ben
de bilmiyorum. Ben sadece Rumların bana anlattıklarını yazıyorum.

Karadeniz'in suları büyük bir güçle Bosforus ve Marmara denizi
yoluyla Akdeniz'e doğru akmaktadır. Buna *Current* [akıntı] denmektedir.
Burada sular öyle saydamdır ki, denizin dibindeki istridyeleri ve karides-
leri görmek mümkündür. Akıntının her iki yanında su süt rengindedir ve
Akdeniz'den yukarı doğru gelmektedir. Akıntıyı gemi ile aşmak isteyen,
bir taraftan yarım veya bir mil kadar yukarı doğru gidip sonra karşı kıyıya
yönelmelidir, çünkü akıntı tekneyi gene çok daha aşağıya doğru sürükler.
Her ay Marmara'dan Akdeniz'e doğru çeşitli balıklar sürüler halinde akın
ederler, tıpkı bizdeki *Hering* [ringa] balığı gibi. Özellikle ringa balığına ben-
zeyen *Scumbri* [Uskumru] balıkları da burada bol miktarda avlanmakta ve
tuzlanarak saklanmaktadır. Bahara doğru, Akdeniz'in suları ısınmaya baş-
layınca, bu balıklar yeniden Akdeniz'den Marmara'nın serin sularına dö-
nerler. Böylece Konstantinopolis'te her ay başka balıklar, hem de bol mik-
tarda, avlanabilmektedir. Balık avına en uygun yer *Prens Adaları* arasındaki
bölgedir ve burada da suyun içinde kükkürt gibi sarı renkli görünen uskum-
rular çoğunluktadır. Bunların dışında *Palamides* [Palamut] ve *Thinni* [Ton]
balıkları da yakalanır. Bunlar Dalmaçya'da Dociugio dolaylarında da çok
bulunurlar ve yumurtalarından *Botargi*¹²⁰ yapılmaktadır. İri kafalı *Capitones*,
keskin ve kocaman dişli *Sinodentes* balıkları, *Xiphi* balığı, ağızlarının ön kıs-

119 Hurafeye göre, 251 yılında Decius'un Hristiyanlara uyguladığı baskı ve eziyetlerden kaçan yedi genç,
Efes yakınlarındaki bir mağaraya gizlenip burada uykuya dalarlar. Mağaranın önüne duvar örüldüğü için
ancak 446 yılında Theodosius döneminde tesadüfen mağaranın önü açılınca uyanırlar. Müslümanlar
"Yedi uyurlar"ı denizciliğin koruyucuları olarak kabul ederler Bkz. Koch, *Die Siebenschläfer-Legende, ihr
Ursprung und ihre Verbreitung* (Yedi uyurlar efsanesinin kökeni ve yayılımı) Leipzig 1883.

120 Botarga: Bazı balık yumurtalarının tuzlanmasından yapılan havaya benzer yiyecek.

mı kılıç biçiminde olan balıklar ve daha pek çok balık cinsi bu denizlerde yaşamaktadır. Bazıları öyle yağlıdır ki, insan onları yemekte zorlanır. Bir arşın eninde pisi balıkları, bir arşın boyunda deniz istakozları, karidesler, iri istiridyeler, kuyruğu ve kıskaçları olmayan kabuklular ve daha birçok deniz canlıları bulunan bu yörede öyle büyük ve mükemmel bir balık pazarı vardır ki tüm dünyada benzerine rastlanamaz. Bu denizlerde çok sayıda yunus da yaşamaktadır ve eğer kuvvetli bir fırtınada bunlardan bazıları karaya sürüklenerek olurlarsa, kendiliklerinden denize dönemezler ve oldukları yerde ölüp kokuşurlar. Konstantinopolis'te bu yüzden her yıl vebadan ölenler pek çoktur. Çünkü deniz sürekli karaya kötü kokular yayan atıklar bırakır ve aşırı sıcaklarda bunlar çürüyerek havayı kirletir. Yunuslar çok sevecen yaratıklardır ve denizciler tarafından adeta bir peygamber gibi saygı ve sevgi görürler, çünkü denizciler rüzgârın ne yönden eseceğini onların hareketlerine göre belirlerler. Akdeniz'de daima gemilerin etrafında onlara hizmete hazırmış gibi dolaşan yunus sürüleri görülür. Özellikle ılık ve şarkı sesleri duyduklarında geminin etrafını sararlar. Ben geminin güvertesinde oturup lavta çaldığım zaman, hemen yüzlerce yunus gemiye yaklaşırdı. Bir fırtınanın patlayacağını sezinledikleri zaman da suyun dışına büyük sıçrayışlar yaparak bunu haber verirler. Yörenin insanları onları avlamazlar ve korurlar. Eğer ağlarına takılırlarsa, onları bu sevecenlikleri ve yararları uğruna serbest bırakırlar.

KIRK BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKLERİN DİNLERİ VE İNANÇLARI

Öncelikle şunu söylemeliyim ki, o korkunç canavar Muhammed,¹²¹ kendisine inananlara sunduğu *Kuran*'ında, din üzerine tartışılmaması konusunda özellikle ısrar etmekte, aksi halde esenliğe kavuşulamayacağını ileri sürmektedir. Müslümanların, kendilerine dinleri hakkında soru sorulduğunda, bilgi vermelerini, fakat söylediklerinin tersi kanıtlanmak is-

¹²¹ İslam dininin peygamberi hakkında burada sarf edilen hakaretimiz ifadelere katılmak kuşkusuz mümkün değil. Ne var ki tarihe tanıklık etmesi ve eserin kaleme alındığı dönemde Avrupa'da hâkim olan zihniyeti göstermesi için yazarın sözleri aynen aktarılmıştır -ç.n.

tenirse, kulaklarını tıkamalarını ve oradan uzaklaşmalarını önermektedir. İşte bu tutumlarından dolayı Türklerle dinleri üzerine konuşmak mümkün olmamaktadır. İşin en kötüsü, din adamları bile kendi aralarında dinleri konusunda fikir birliği halinde değillerdir, ama gene de birbirlerinden nefret etmezler, her biri konuyu başka biçimde anlatır. Aynı fikirde oldukları tek konu, Tanrı ve İsa'dır. Türklerin dini hakkında en ufak bilgiyi edininceye kadar belki bir yıl Konstantinopolis'te kalmam gerekti, çünkü basit halk adamının bildiği tek şey, [bir Müslümanın] sünnet edilmiş olduğu ve başına sarık taktığıdır. Kendilerine Müslüman, yani inançlı denmesinin sebebi de budur. Günün birinde, Ayasofya'yı bana gezdiren ve bazı hastalıklarından dolayı sık sık beni ziyaret eden Ayasofya'da görevli din adamlarından birine inançlarının aslı esası hakkında sorular yöneltebildim ve onun bana anlattıklarını kendi ağzından ve gözlerinin önünde aynen kaydettim.

Tanrı önce en güzel meyvelerin ve lezzetli yiyeceklerin bulunduğu güzel bir bahçe olan Cennet'te Âdem ve Havva'yı yaratmıştır. Bu bahçede mis gibi kokan şerbetler, lezzetli şaraplar akarmış ve bunlardan ne kadar çok içilirse içilsin, sarhoş olunmazmış. Fakat insanlar bunların değerini bilmediğinden, bu bahçeden kovulmuşlar ve bundan sonra çalışarak ve emek sarf ederek yiyecekleri ekmeği kazanmak zorunda kalmışlar. İnsanların sayısı çoğalınca, şaşırıp büyük yanlışlara kapılmışlar, her biri kendine özgü bir din uydurmuş. Bunun üzerine Tanrı, Abraham'a [İbrahim], sünnet edilenlerin esenliğe kavuşacaklarını, bu sebeple sünnet olmasını ve Mekke'de oturmasını buyurmuş, kendine ev yapması için de gökten yere bir taş [Hacerü'l Esved] indirmiş. İbrahim'in evi konusunu, Türklerin hac yolculuğunu anlatırken yeniden ele alacağım. Ama bu basit çarenin faydası olmayınca, Tanrı, peygamber Musa'yı göndermek zorunda kalmış ve onun aracılığıyla insanlara yasalarını bildirmiş. Bu yasalara uygun davranan ve sünnet olanların ebedî yaşama kavuşacaklarını vaat etmiş. İnsanların bu yasalara daha sıkı bağlanmaları için Tanrı, Davud peygamberi, içinde insana yararlı dualar bulunan Mezmur'u hazırlamakla görevlendirmiş. İnsanların sürekli dua ederek Tanrı ile ilişkide kalmaları, zamanla etkisini yitirmiş olan yasalara uymaktan vazgeçmemeleri, bu yasalardan ayrılanların, onları tanımaya zorlanması için, Davud'tan sonra bilge ve güçlü kral Salomo [Süleyman]

gönderilmiş. Bu kral, bütün halkların yasalara uymasını sağlamak için savaşmak üzere *İskenderbegk* adı verilen Büyük Alexandrum'u [İskender] görevlendirmiş ve o da hemen hemen tüm dünyayı egemenliği altına almış. "*Gederle*" adı verilen şövalye Aziz George ona bu görevinde destek olmuş. Bu şövalye şimdi de hâlâ yaşıyormuş ve harpte tüm savaşçılara yardım edermiş. Aziz Hiob [Eyüb] de Süleyman'ın kançıları ve en yakın danışmanıymış. Süleyman onun önerilerini daima yerine getirirmiş. Eyüb'ün kabri Konstantinopolis dolaylarındaymış ve kentin dışında onun anısına yaptırılmış Eyüp Camii denilen bir ibadet evi de varmış.¹²²

İşte Türkler, böylece her şeyi birbirine karıştırıyorlar. Bu anlatılanlar, kutsal kitabımız İncil'i okuyan bizlere çok gülünç geliyor. Bunun sebebi, onlarda doğru dürüst tarih kitaplarının bulunmayışı ve tüm kitaplarının sadece elle yazılmasına izin verilmesi nedeniyle, çok pahalıya satılmasıdır. Ancak Osmanlı Devleti kurulduktan sonra tarih kitaplarının yazılması âdet oldu ve Türk hükümdarlarının tahta geçiş sıraları, fethettikleri ülkeleri, kentleri, yönetimde kalış süreleri, erdemleri ve sakıncalı yanları yazılı olarak saptandı. Bu kitaplardan birini baş tercümanımız Vrambeck'te gördüm. Onu İtalyanca'ya çevirmiş ve ben de o kitabın içinden bazı bilgileri kaydettim. Bunlardan daha ilerde söz edeceğim.

Tanrı, koyduğu yasalara insanların uymayı başaramayacaklarını anlayınca, *Jaschir* [Vaftizci] adını verdiği Aziz Yuhanna'yı yollamış. O da büyük peygamber İsa'nın hizmetine girmiş. Bunun üzerinde düşünüldüğünde, herhalde Yuhanna'yı kastediyor oldukları sonucuna varılıyor. Zira halkı günahlarından arındırmak için vaftiz eden odur. Fakat biz Hıristiyanlar bu vaftiz olayına giderek yanlış bir anlam vermişiz, zira her gün yeniden günah işlediğimiz için, bir kez vaftiz olmakla günahlarımızdan arınmamız olanaksızmış, her gün yeniden arınmamız gerekirmiş. Demek ki Türklerin sık sık yıkanmaları, hamama gitmeleri kısmen Yuhanna'nın vaftiz olayına kısmen de Yahudilerin arınma âdetlerine dayanmaktadır. Zira Türkler camilerine gitmeden veya dua etmeden önce hamama girmeseler bile, yüzlerini, elleri-

¹²² İstanbul'un Eyüp semtinde bulunan kabir ve cami, Hz. Eyüb peygambere ait değildir. Hz. Peygamber'i Medine'de evinde misafir etmiş, sonra da İstanbul'a gelip kuşatılmasına tanıklık etmiş ve katkıda bulunmuş olan sahabe Hz. Ebu Eyüb el- Ensâri'ye aittir -ç.n.

ni ayaklarını ve sonunda edep yerlerini yıkarlar. Bu nedenle de her caminin yakınında akar suyu olan bir çeşme bulunur ve bu çeşmenin çevresindeki birçok borudan sular akar; her borunun önüne, üzerine oturup yıkanabilmek için dörtköşe kesme taşlar yerleştirilmiştir. Türkler bu çeşmelerin önünü daima öyle işgal ederler ki, insan çeşmeye yanaşamaz.

Tanrı bir süre sonra, melek Cebrail'i insanlara yollayarak, peygamber İsa'nın doğacağı müjdesini iletmış. Bir bakireden doğan ve Tanrısal bir ruha sahip İsa peygamberi, büyük İncil'i insanlara tanıtmakla görevlendirmiş. Bizler onun da bir Tanrı ve Tanrı'nın oğlu olduğuna inanıyoruz. İncil'de insanın tabiatına aykırı olan çok ağır yasalar varmış, örneğin bizlere hakaret edenlere iyilikle karşılık vermek, bize lanet edenleri başışlamak gibi. Ama bu kitaptan sonra insanlar daha da kötüleşmişler ve bunun üzerine Tanrı, İsa'dan 630 yıl sonra büyük peygamber Muhammed'i *Alcoran* [el-Kuran] ile birlikte insanlara göndermiş. Muhammed, Musa peygamberin yasalarından çok ağır olanları kitabından çıkarmış, İsa peygamberin İncil'inde insanlara verilen aşırı özgürlükleri değiştirmiş, Musa'nın yasaları ile İsa'nın İncil'inin en olumlu bölümlerini almış, bunlara Tanrı'nın kendisine açıkladığı başka güzel öğütleri katmış ve Kuran'ı yazmış. Ayrıca hem sünneti hem de sık sık yıkanmayı da emretmiş. Muhammed, 40 yıl boyunca ticaretle uğraştıktan sonra, melek Cebrail tarafından engin bir bilgelik ve akılla da donatılarak Tanrı'nın elçisi olarak seçilmiş ve bu göreve atanmış. Öğretisini yayabilmesi için kendisine yardımcı olabilecek 40.000 sahabe görevlendirilmiş. Böylece 23 yıl boyunca insanlara öğretisini ilettikten sonra ölmüş ve Arabistan'ın *Petrea* bölgesindeki Medine kentinde defnedilmiş. Vaktiyle Musa da, Tanrı'nın bu büyük peygamberi göndereceğine dair kehanette bulunmuş, İsa peygamber dahi İncil'de kendisinden sonra Muhammed'in geleceğinden söz etmiş. Müslümanlar, İsa'nın havarilerine ve tüm Hristiyanlara, Kutsal Ruh'un kendilerini dertlerinden kurtaracağını ve ruh gücü vereceğini vaat etmesini, Muhammed'den söz ettiği şeklinde yorumlamaktadırlar ve İncil'de tahrifat yapıldığını iddia etmektedirler. Böylece İncil'de yazılı olup işlerine gelmeyen her şeyi Hristiyanların tahrifatı olarak niteliyor ve yeriyorlar. İsa'nın, hastaları sağlıklarına kavuşturduğu gibi, ölüleri de diriltebileceğini ve Tanrı'nın oğlu olduğunu iddia edip övün-

mesi üzerine, Yahudiler onu öldürmeye karar vermişler ve Judas'ın ihbarı sonucu onu yakalamışlar. Ama aslında İsa gizlenmiş, Judas'a kendi görünümünü vermiş ve bu suretle kendisini takip edenlerin Judas'ı yakalamalarını sağlamış. Böylece Yahudiler, İsa'yı tutukladıklarını sanırken, Judas'ı yakalayıp öldürmüşler. Judas da ihaneti yüzünden hak ettiği cezayı bulmuş. İsa ise aslında Tanrı'nın oğlu değilmiş, semavî âlemden inen bir ruhmuş. Zira eğer Tanrı birisini evlat edinmek isteseymiş, herhalde daha üstün kişiler bulabilirmiş. Ama gene de onun çok itibar görmesini amaçladığı için, melek Cebrail tarafından müjdelenmesini ve Biloha diye bilinen Betlehemli bakire Marien [Meryem] Ana tarafından dünyaya getirilmesini sağlamış. Judas'ın çarmıha gerilmesinden 40 gün sonra İsa yeniden görünmüş ve öğretisini yaymak üzere 11 havarisini dünyanın her yanına yollamış. Oysa Judas yeniden mezarından çıkmamış ve hâlâ cehennemde azap çekmekteymiş. İsa ise havarilerini yetiştirdikten sonra gökyüzüne çıkmış ve orada Muhammed ile sık sık söyleşilerde bulunmaktaymış. İsa, yeryüzünde kaldığı sürece, insanlara öğütlerde bulunmuş, hastaları iyileştirmiş, körlerin görmesini, sağırların işitmesini sağlamış, ölüleri diriltmiş ve topraktan yaptığı hayvanlara, kuşlara nefesini üfleyerek onlara can vermiş.

Türklerin Tanrı hakkındaki düşünceleri şöyledir: O, yeri, göğü ve âlemden görünen, görünmeyen her şeyi yaratan, evveli ve sonrası olmayan tinsel bir varlıktır. Yeryüzündeki ve gökyüzündeki tüm olaylar onun istencine bağlıdır. O olabilecek her şey hakkında önceden karar vermiştir ve insanlar bunu değiştiremezler. O, kavranılabilirliğin ötesindedir ve şimdiye dek eşi benzeri olmamıştır, sonsuza dek de olmayacaktır. O, merhametli ve lütüfkârdır, özellikle iyilikleri ödüllendirir, kötülükleri ise cezalandırır.

Melekler hakkında da şunu söylüyorlar: Her insanın yanında kendine ait iyi veya kötü melekleri vardır. Hatta, insanların hem iyi hem de kötü melekleri olduğunu ileri sürerler. İyi melekler insanı zararlardan korurlar, kötü melekler ise insana zarar verirler. Muhammed, özel bir yoldan özel bir atla –atın adını din adamı bana bildirdiyse de, ben unuttum– istediği zaman Tanrı katına çıkabilir ve akıl danışabilirmiş, ama bu yol artık kapanmış. Tanrı, Muhammed'e bir güvercin kılığında görünerek Kutsal Ruh aracılığıyla halkına bildireceği yasaları iletirmiş ve Muhammed'in ruhu

göge yükselerek orada Tanrı ile konuşur, İsa ile de söyleşirmiş. Bu vesile ile Tanrı, Muhammed'e ve tüm ardıllarına, Kuran'ın buyruklarını yerine getirmeyenleri kılıcı ile itaate zorlamasını ve sürekli onlara karşı savaşmasını buyurmuş. Bu savaşa katılanlar, ölümlerinden sonraki ebedî yaşamlarında fazlasıyla ödüllendirileceklermiş ve tüm genç kızlar onların esenliğe kavuşmaları için dua etmekteymişler. İnançsızlara ve gâvurlara karşı savaşırken kahramanca dövüşüp ölenler, doğrudan doğruya Cennet'e giderlermiş, Cehennem ateşinde azap çekmekten korkmaları gerekmezmiş. Bu sebeple de onlar sevinerek savaşa giderlermiş. Ama inançsızlara ve gâvurlara karşı savaşmazlarsa, devletleri batacak ve onlar cehennemde azap çekmeye mahkûm olacaklarmış. Zaten insanların hiçbiri, Türkler dahi, doğrudan doğruya Cennet'e kavuşamazmış, herkes günahının bedelini cehennemde azap çekerek ödemek zorundaymış. Türkler, günahlarının cezasını çektikten sonra Muhammed tarafından kurtarılıp Cennet'e ulaştırılacaklarmış. Müslümanlar, bu açıklamayı Papa'nın inancasındaki araf kavramından devralmış olmalıdırlar. Sözde Cennet'in önünde ateşte sürekli akkor halinde kızdırılan demir bir ızgara varmış ve ancak bunun üzerinden geçerek Cennet'e ulaşılabilirmiş. Eğer birisi Cehennem'de günahlarının bedeli olan acıları çektikten sonra Muhammed tarafından Cennet'e davet edilirse, çıplak ayakla bu kızgın demir ızgaranın üzerinden geçmek zorundaymış. Ben zaman zaman duvar çatlaklarına sokulmuş olan küçük kâğıt parçacıkları buldum. Türkler en ufak bir kâğıt parçasının bile yere atılmasına ve orada kalmasına izin vermezler, üzerine ayakla basılmaması için hemen onu kaldırıp bir duvar çatlağına veya aralığa sıkıştırırlar, onların gözündeki kâğıt kutsaldır, çünkü üzerine Tanrı'nın ismi yazılabilmektedir. Hristiyanların yaptıkları gibi, birisi bir kâğıt parçacığını helaya götürecektse, Müslümanlara göre, öldürülmeyi hak eder. Böylece bütün duvar aralıkları, çatlakları kâğıt parçacıklarıyla dolar. Ben birkaç tanesini çekip çıkardım, fakat üzerinde çok az yazı vardı, hatta çoğunda hiç yazı bulamadım. Sonunda öğrendim ki, çok sayıda kâğıt toplayan ve saklayanlar, cennete veya ebedî hayata ulaşmak için kızgın demirlerin üzerinden geçerlerken, bu kâğıt parçacıkları orada hazır bulunacaklar ve ayaklarının altına serilerek kızgın demirlerin tabanlarını dağlamalarını ve acı vermelerini önleyeceklermiş. Muhammed, Tanrı'dan

ne dilerse elde edermiş. Âdem, Havva ve büyük meleklerden biri, cehen-nemde kızgın zincirlerle bağlıymışlar. Muhammed'in ricası üzerine, Tanrı bunları serbest bırakmış ve doğrudan doğruya cennetine kabul etmiş.

Önemli din adamları, havarilerin ve peygamberlerin sözlerini içeren Arapça yazıları okumuşlardır. Bu yazılarda işlerine gelmeyen şeyler varsa, Hristiyanların bunları hile yoluyla buraya karıştırdıklarını ileri sürmekte-dirler. Aslında Musa'nın yasalarından ve düzenlemelerinden pek çoğunu da devralmışlardır. Ama bunları kendilerine göre yorumlamaktadırlar.

Kitap ciltcisi olan bir Yahudi'de tümüyle Slav dilinde yazılmış bir Kitab-ı Mukaddes gördüm. Türk hükümdarı Sultan Murad'ın kızı ile evli olan İbrahim Paşa¹²³ bunu ciltlettirmek için kendisine vermiş. Kitab-ı Mukaddes'in içinde Yeni Ahit de bulunmaktaydı. Buna çok şaşırdım. Oysa Yahudi bunun ne olduğunu bilmiyordu. Ben Lehçe okuyabildiğimden, bu-rada yazılı olanları anladım. İbrahim Paşa, Dalmaçya veya Slavonya'daki Ragusa [Dubrovnik] kentinde doğmuştur.

Vaktiyle bir Yahudi, Hristiyanların bulunduğu bir toplulukta İsa'nın bir fahişenin oğlu olduğunu söylemiş. Hristiyanlar bunu büyük vezire şikâyet etmişler. Vezir Yahudi'yi ölüme mahkûm etmiş ve onu ya ku-leden aşağı atmalarını ya da iri taşları üzerine fırlatıp öldürmelerini emret-miş. Ama Yahudiler bir dindaşlarının İsa uğruna öldürülmesine razı olma-dıklarından, aralarında otuz bin dukadan fazla para toplayıp paşaya teslim etmişler. Gene de Yahudi 200 kırbaç darbesinden kendini kurtaramamış. Paşa, Yahudi'ye şöyle demiş: "İsa sana bir şey yapmadı ki! Senin onunla alıp veremediğin ne olabilir? İsa, Tanrı tarafından gönderilen büyük bir pey-gamberdir. Senin azizlere hakaret etmeye hakkın yok."

Türklerin övülmeye değer pek çok güzel geleneği var. Bazı davra-nışları yerilmeyi hak ediyorsa da, bizim "sözde Hristiyanlar" onlardan ders almalıydılar. Türk kadınları camiye gitmezler. Çünkü Türkler, kadınlarının ayrı bir Cennet'e gideceğini ileri sürerler. Kadınlar ibadetlerini evlerinde ya-parlar. Hristiyanlar ise Tanrı'nın biz insanlara yolladığı büyük peygamber

123 İbrahim Paşa: Psagalı bir Rum'un oğlu olup, I. Süleyman döneminde veziriazam olmuştur. 1524 yılında Sultan'ın kız kardeşi ile evlenmiştir. Bkz. Zinkeisen III. 70. [Burada söz konusu olan İbrahim Paşa III. Murad'ın kızı Ayşe Sultan'la evli olup üç kez sadrazamlık yapan Damat İbrahim Paşa'dır. 1601'de çıktığı Avusturya Seferi sırasında Belgrad yakınlarında ölmüştür -y.n.]

İsa'ya inandıkları için, kadınlarının da bulunduğu Cennet'e gideceklermiş. Ama İsa'nın, Tanrı'nın oğlu olduğuna inanmaları bir yanılgıymış ve bu yüzden de Cennet'e gitmeden önce Cehennem'de bunun ve başka günahlarının cezasını çeceklermiş. Ben Türk din adamına, Yahudilerin ölümden sonra nereye gideceklerini sorduğumda, Muhammed'in buna dair bir açıklama yapmadığını söyledi. Ama, Muhammed'in Tanrı'ya, onları da günün birinde özel bir Cennet'e kabul etmesi için yakaracağını ümit ettiğini de sözlerine ekledi. Ben öyle sanıyorum ki Türkler, Cehennem'de günahların bedelini ödeme fikrini Papa'nın mezhebinden devralmışlardır.

KIRK İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKLERİN CENNET'İ

Türklerin tasavvurlarına göre Cennet, yeryüzündeki güzelliklerle doludur ve insanlara sunulan ilk Cennet bahçesine benzemektedir. Burada kendilerine her türlü zevk sunulacak, tüm şehvet duyguları tatmin edilecektir, simli, sırmalı ipekli giysiler içerisinde zengin sofraların başında oturacaklar, güzel bakirelerin yanında yatacaklar, güzel, iri siyah gözlü, siyah saçlı dilberler kendilerine sofrada hizmet edecek ve en leziz yiyecekleri sunacaklar. Yediklerini dışkı olarak değil, terleyerek dışarı atacaklar. Cennet'in her yanından leziz şaraplar, mis kokulu şerbetler akacak ve herkesin canı hangi yiyeceği veya içeceği çekerse, güzel dilberler onları önlerine getirecek, en nadide meyveler ve tatlılar bol bol sunulacak. Türk kadınları ve bu dünyada yaşamış olan tüm kadınlar, kendilerine ait özel bir Cennet'e kavuşacaklar ve bundan önceki bölümde açıkladığım gibi, günahlarını bağışlattıktan sonra, tüm Hristiyanlar da bu Cennet'e alınacaklardır.

KIRK ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKLERİN ESENLİĞE KAVUŞMALARI ÜZERİNE FARKLI GÖRÜŞLER

Günümüzde bazı Türkler tüm dinî ibadetleri gereksiz görmekte ve sadece Tanrı'nın lütfu sayesinde esenliğe kavuşabileceklerine inanmakta-

dırlar. Çünkü Muhammed'in kitabında, Tanrı'nın rahmetini tüm insanlara, hatta ana karnındaki yavruya bile sunduğu yazılıdır. Bu insanlar camiye de gitmezler ve tam bir bolluk ve savurganlık içinde yaşarlar, her şeyi Tanrı'nın takdirine bırakırlar ve Tanrı'nın bazı kimselere acıyıp onları kayırdığını, bazılarını ise reddettiğini, örneğin Yakub'u sevdiğini, Esau'dan (İys) ise nefret ettiğini ileri sürerler. Nitekim o, Tanrı'ya yalvardığı halde, Tanrı onu dinlemek istememiş, onu reddetmiş. Bu konu hakkındaki söylemlerin Türklerde çok yaygın olması, Türk hocalarının ve bilginlerinin, tüm peygamberlerin ve havarilerin yazılarını okuduklarını gösteriyor.

Başkaları da, ancak Kuran'da yazılı olan her emri yerine getirenlerin esenliğe erişeceklerine inanırlar. Fakat bu herhalde çok az kişiye nasip olur, çünkü bizzat Muhammed bile kendi Kuran'ı hakkında, orada yazılı olan 12.000 ayetin ancak 3.000'inin doğru, geriye kalan 9.000'in uydurma olduğunu söylemiş. Öyleyse hangi ayetlerin doğru, hangilerinin uydurma olduğunu kim bilebilir? Ayrıca Kuran'ı Tanrı'dan ve büyük peygamberden başka kimsenin anlayamayacağı ve onların da ancak kendileri isterlerse açıklayacakları bu kitapta yazılıdır. Tanrı'nın Tanrı olduğunu, gerçekten her şeye kadir ve kutsal olduğunu dünyada hiç kimse inkâr edemez. Ama Muhammed'in istediği zaman gökyüzüne çıkabildiği ve Tanrı ile konuştuğu, ayı iki parçaya böldüğü ve bunlardan birinin yeryüzüne düştüğü, her meleğin yeryüzünden binlerce kez daha büyük olduğu ve her meleğin yedi yüz bin tane kafası olduğu, her kafanın yedi yüz bin ağzı ve her ağzın içinde yedi yüz bin tane dilin bulunduğu, tüm bu meleklerin arasında Cebrail adındaki meleğin hepsinden üstün bir konumda olduğu ve Muhammed'e Tanrı'nın birçok buyruğunu ilettiği şeklindeki iddialar iğrenç uydurmalarıdır ve en sağlam köprüler bile buna dayanamayıp yıkılırlar. O halde insanları bunlara inandırmak için zor kullanmalarına şaşmamak gerek. Bu işlemlerle sadece din adamları uğraşırlar, çünkü geçimlerini böyle sağlamaktadırlar. Din adamları da kendi aralarında fikir çatışması içindedirler. Türkler Muhammed'in tek büyük peygamber olduğuna ve Kuran'ın Tanrı'nın yasalarını ve emirlerini içerdiğine inanırlar. Muhammed'in sahabeleri ve ardılları olan Ali, Ömer, *Abubacar* [Ebubekir], *Ebubelzir*¹²⁴ ve Osman da kendilerine göre birer

124 Ebubekir isminin başka bir transkripsiyonu olması mümkündür.

Kuran yazmışlardır ve onlar da birer peygamber sayılmakta yazıları da Tanrı'nın buyruğu olarak kabul edilmektedir. Bu konularda Türklerle İranlılar bir türlü anlaşılmadıklarından, aralarında büyük savaşlar çıkmıştır. Bana sorarsanız, bir şeytanın diğer şeytandan hiçbir farkı yoktur.

Bazı kimseler, insanların iyi işler yaparak esenliğe eriştiklerine inanırlar. Bu yüzden de düzenli olarak oruç tutarlar, insanlara, köpeklere, kedilere Tanrı rızası için bir şeyler verirler, camiden çıkarken küçük kuşlar satın alıp onları Tanrı rızası için uçururlar, cami, hastane, imaret, kervansaray yaptırırlar ve buralarda yolculara, ister Türk olsun, ister Hristiyan veya Yahudi, Tanrı rızası için bedavadan barınma olanağı sağlarlar, hatta bazı yerlerde üç gün boyunca orada konaklamasına izin verirler, hamamlar ve Tanrı'nın kendilerinden memnun olmasını sağlayabilecek her türden binarlar da yaptırırlar. Önlerine gelene Tanrı rızası için sadaka verirler ve alan kişi bu sadakayı hak ediyorsa, faydasını görmesini temenni ederler, hak etmiyorsa da, sadakalarının kendi esenlikleri için yararlı olacağına inanırlar. Sürekli Tanrı'ya dua ederler, yakarırılar, Tanrı'nın sonsuz kudretini överler.

Dördüncü grup insan, dürüst ve samimî olan herkesin kendi dini-ne göre esenliğe erişebileceğine inanmaktadır. Konstantinopolis'ten ayrılan donanma ile birlikte deniz yolculuğu yaptığım Kaptanıderya *Assam Paşa* [Hasan Paşa] da böyle düşünenlerdendi. Kendisi Hristiyan mezheplerinin her türlü hakkında bilgi sahibi idi. Onun kadırgası ile yaptığım deniz yolculuğunu anlatırken bundan söz edeceğim. Kısacası Türklerin tümü şimdilik dinleri konusunda tamamen aynı fikirde değiller. Bu sebeple bazıları çocuklarını gizlice vaftiz ettiriyorlar ve Hristiyanların dinî törenleri ile de çok ilgileniyorlar. Belki de dinlerden biri faydalı olmazsa, diğeri faydalı olur diye umuyorlar.

Türkler genelde Tanrı'nın takdirine çok önem veriyorlar ve Tanrı'nın olacakları önceden kararlaştırdığına, bunu değiştirmek imkânının olmadığını, insanların başına nelerin geleceğinin, yaşamlarında nelerle karşılaşacaklarının, önceden saptandığına inanıyorlar. Bu konuda şöyle bir söylemleri var: "Çömlekçinin şekillendirmek için eline aldığı kil, ona: Beni ne yapacaksın? diye sorabilir mi?" O halde insan da Tanrı'ya kaderini nasıl çizeceği konusunda öneriler getiremez. Bu sebeple Türklerde bir domuz çobanının

oğlu yüksek konumlara atanabilir ve hükümdarın damadı bile olabilir. Zira Tanrı böyle olmasını istemiştir. Yeni tahta geçen hükümdar, erkek kardeşlerini ve kardeşlerinin çocuklarını boğdurur ve bunun Tanrı'nın kararı olduğunu ileri sürer. Savaş sırasında bir ordu yenilgiye uğrar, kılıçtan geçirilir ve kumandanı hayatta kalırsa, hükümdar bu kumandanı boğdurur ve bunun Tanrı'nın ona layık gördüğü kader olduğunu söyler ve bu kadar Müslüman kanının dökülmesine neden olduğu için, öbür dünyada bu günahının cezasını çekmekten bu dünyada cezalandırılmasının daha iyi olduğu fikrini savunur. Hector Ernauer'in öğretmeni olan Erfurtlu Christoph Wexius, koyu bir Kalvencidir. Bir gün din konusunda bir Türk ile tartışırken, Türk ona şöyle demiş: "Senin dininin bizim dinimizden tek farkı, sizde sünnet olmanın şart koşulmaması. Zira sen kendi dinin ile ilgili ne söylüyorsan, biz de ona inanıyoruz. Ama İsa'yı Tanrı olarak kabul etmenin sana ne faydası var? Eğer sen ebedi yaşama kavuşacağına inanıyorsan, nasıl olsa, ne yaparsan yap, cehenneme mahkûm edilemezsin." Bu bakımdan Kalvencilerin Arius mezhebine kaymalarına ve sonunda Müslüman olmalarına şaşmamalı. Nitekim Arius mezhebinin giderek yaygınlaştığı Erdel'de pek çok kişi Müslüman olmaktadır. Vaktiyle Palatina kontunun Heidelberg'deki sarayında vaizlik görevine getirilmiş olan Adamus Neuserus adında biri, din konusunda Palatina kontunun kuşklarını üzerine çekmiş ve tutuklanıp hapse atılmış. Özür dilemesi üzerine serbest bırakılınca, kısa süre sonra, karısını, çocuklarını Heidelberg'de bırakıp Erdel'e kaçmış. Buradan Markus Benkner adında biri ve birkaç başka kişi ile birlik olup Konstantinopolis'e gelmişler ve kendi arzularıyla Müslüman olmuşlar. Adamus Neuser vebaya yakalanıp öleceği anlaşılmış, kendisi ile birlikte Müslüman olan Markus Benkner ona, son nefesini vermeden önce inancının ne olduğunu açıklamasını söylemiş. O zaman hasta adam kendisine uzanan eli itmiş ve demiş ki: "Buradaki yaşamdan sonra hiçbir şey yoktur!" İşte bu zavallı insanların ne kadar kötü durumlara düştüklerine dair bir örnek! Ancak şunu da söylemeliyim ki, Türkler Kuran'larına biz Hristiyanların İncil'e veya Tanrı'dan söz eden başka kitaplara gösterdiğimiz ilgiden çok daha büyük bir saygı duyuyorlar. Bir kimse bilmeden, rastlantı eseri olarak Kuran'ın üzerine oturacak olsa, hiçbir mazeret dinlenmeksizin onun canına kıyarlar. Türkler gül

yapraklarının yere dökülmesine ya da birisinin gül yapraklarını yere atmasına da izin vermezler, çünkü güllerin Muhammed'in terinden oluştuğuna inanırlar. Güller açtığı zaman Türkler *Yul Bayeram* (Gül bayramı) adını verdikleri bir kutlama düzenlerler. Çok tanrılı dinlere inananlar da güllerin Venüs'ün kanından oluştuğunu ileri sürerler.

KIRK DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKLERİN MEZARLARI, İBADETLERİ, VAAZLARI VE DUALARI

Türklerde önemli kişilerin mezarları genelde çok gösterişlidir. Dört adet mermer veya kaymaktaş parçasının bir araya getirilmesinden oluşur ve etrafı güzel bir parmaklıkla çevrilir. Serveti müsait olanlar açık bir alanda gayet uzun ve geniş kabirler yaptırırlar ve içine hiçbir şey koydurmazlar. Zira mahşer gününde ölümler mezarlarında uyanacakları ve kötü düşmanlarının gelip onlara işledikleri günahlardan ötürü hesap soracağı zaman, ölmüş kişinin oturacak yeri olması ve iyilik meleğinin ölü ile kötü düşman arasına girip onun zorbalığına karşı ölüyü koruması, davasını kötü düşmana karşı savunabilmesi için geniş bir alana ihtiyaç vardır. Müslümanlar buna inanmaktadırlar ve bütün bunların Kuran'da yazılı olduğunu ileri sürerler. Gene de mezarın üstüne geniş bir taş yerleştirirler ve böylece sırtlanların mezarları eşeleyip cesetleri yemelerini önlerler. Bu hayvanlara doğu ülkelerinde çok rastlanmaktadır, ama bunlar Monardus'un¹²⁵ sandığı gibi misk kedisi değildir. Türkler her insanın bir meleği olduğuna inanırlar. Bu nedenle camiye gidip dua etmeye başlamadan önce her iki yanlarına dönerek *samalekim* [selamun aleykum] derler. Bu "sana Tanrı'nın selamını sunuyorum" demektir ve böylece meleklerini selamlamış olurlar. Bundan sonra bedenlerinin yaratılmış olduğu toprağa selam verirler ve ellerini dizlerinin üstüne koyarlar. Arkasından yere kapanıp yeri öperler ve derler ki: "Ey Tanrım biz kullarına merhamet dolu bakışlarını çevir! Biz senin buyruklarını dinleriz. Bize doğru yolu göster ki yanlış yapmayalım." Dualarında günahlarının bağışlanmasını ve geçici yaşamlarında refaha kavuşmalarını diler-

125 Nikolaus Monardes: 16. yüzyılda yaşamış Sevilalı meşhur hekim.

ler. Kendi dinlerinden olmayanların doğru inanca yönelmelerini, Hıristiyanların kendi aralarında anlaşılamamalarını temenni ederler. Gerçekten de Türkler, Hıristiyanlar kendi aralarında anlaşılırsa, onların gücü karşısında yenik düşeceklerine inanıyorlar ve bunu açıkça itiraf ediyorlar. Bu duadan sonra tekrar ayakları üstüne kalkarlar, ellerini üst üste koyarak duaya devam ederler. Onların duaları sadece şu sözlerden ibarettir: “Tek bir Tanrı vardır. O her şeye kadirdir, merhametlidir, koruyucudur ve sonsuzdur.” Bunu adeta kendilerinden geçene dek sürekli yinelerler. Tıpkı papanın mezhebinden olanlardaki gibi 90 boncuktan ibaret tesbihleri vardır. Bunlar üç bölüme ayrılmıştır. 30 kez *subbanalla* [sübhanallah] diye tekrarlarlar ki bu “kavranılamayan Tanrı” demektir.¹²⁶ 30 kez *elhem dulilahi* [elhamdulillah] diye dua ederler, bu da “sana minnettarız” anlamına gelir. 30 kez *Alla egber* [Allahü ekber] diye tekrarlarlar. Bu, “sen her şeye kadirsin” demektir.¹²⁷ Bazen bir grup Müslüman daire biçiminde yere otururlar ve hep bir ağızdan bir saat boyunca birbiri arkasından *allahi alasmalach* [“Allah’a ısmarladık”?] yani “Tanrı tektir ve ebedidir” [“la ilahe illallah”?] diye bağırırlar, giderek hepsi bitkinlikten yere yıkılırlar ve sadece *allahi allahi allahi* diyebilirler. Onlara göre Tanrı’ya en büyük ibadet budur. Sonunda haykırırları *hu hu hu* seslerine dönüşür ve hepsi yere serilirler. İnsanlar onlara yaklaşıp su ve yiyecek sunup sadaka verdikleri zaman, cennete gittiklerini söylerler ve bunun gibi birçok hurafeler anlatırlar.

Din adamlarının vaazlarına gelince, birisi kürsüye çıkar, bir dua okur ve sonra Muhammed hakkındaki yazılardan veya Kuran’dan bir bölümün açıklamasını yapar, cemaate erdemli ve hakkaniyetli bir yaşam sürdürmeleri hakkındaki yasaları anımsatır, iyilik yapmalarını, sadaka vermelerini ve bu gibi iyi davranışlarda bulunmalarını öğütler. Daha sonra gene bir şeyler mırıldanır ve yeniden yüksek sesle bağırır: “Tanrı ebedidir, her şeye kadirdir, Tanrı ebedidir, her şeye kadirdir. Sadece tek Tanrı vardır ve Muhammed onun elçisidir.” Din adamı, Muhammed adını her söylediğinde, cemaat dizleri hizasına kadar eğilir, Tanrı’nın adı anıldığında da herkes yere kapanır. Türkler genelde ibadetleri sırasında kendilerini tamamen duaları-

¹²⁶ Sübhanallah, “Allah her türlü kusur ve noksandan uzaktır” anlamındadır –y.n.

¹²⁷ Allahü ekber, “Allah uluların ulusudur” anlamındadır –y.n.

na verirler, öksürmezler, ses çıkarmazlar, kafalarını bile kaşımazlar, çünkü en ufak bir hareketlerinin dualarını boşa çıkaracağına inanırlar. Derler ki: “Bir paşanın karşısında bile düzgün durulması gerektiğine göre, ondan kat kat büyük olan Tanrı’nın karşısında daha da edepli bir tavır takınmalıdır.” Bu nedenle yere çakılmış gibi dururlar ve kafalarını bile kıpırdatmazlar. Türklerde Cuma günleri bizim Pazar günlerimiz gibidir.

KIRK BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKLERİN BAYRAM GÜNLERİ VE ORUÇ GELENEKLERİ

Türkler her yıl “*Bayeram*” adını verdikleri ve İbranilerin de *Pascha* dedikleri dinî günleri kutlarlar. Biz Hıristiyanlar için Paskalya ne ise, Bayram da onlar için aynı önemi taşır. Bayram her yıl bir evvelki yıldan 15 gün [10 gün] önce kutlanır, çünkü bir yılda on ikiden fazla dolunay vardır. Bayramdan önceki aya *Ramazân* denir. Müslümanların yeni yılı, yeniay ile başlar ve 12 dolunay dönemi geçince sona erer. Bayram kutlamalarından önce bir ay boyunca oruç tutulur. Oruç dönemi yeniay çıkınca başlar. Gün boyunca hiçbir şey yenmez ve içilmez, keyif verici şeyler kullanılmaz, ağzın içi suyla bile çalkalanmaz. Bu sebeple günlerin uzun ve sıcak olduğu mevsimde oruç tutmak çok zordur. İnancılar, daha oruç dönemi başlamadan bir süre önce kendilerine bu eziyeti etmeye başlarlar ve yavaş yavaş oruca hazırlanırlar. Bu süre zarfında soğanı ve sarmısağı az yerler, biraz doğranmış hıyar yiyerek üstüne su içerler. Bizim insanlarımızın *Fastnacht* [perhiz gecesi] dedikleri yortuda yaptıkları gibi bolluk içinde tıknıp kafayı çekmezler, keman, zurna ve davul eşliğinde çılgınlar gibi dans edip çeşitli kıyafetlere bürünmezler, özellikle kahrolası papanın mezhebinden olanların *Bachifest* kutlamalarında yaptıkları azgınlıklara burada rastlanmaz. Bu sebeple *Fastnacht* kutlamaları sırasında Viyana’da bulunan bir Türk elçisi şöyle demiş: “Hıristiyanlar senenin belli bir gününde çıldırıp her türlü saçmalığı yapıyorlar. Sonra kiliseye gidiyorlar ve rahipler üzerlerine özel bir kül serpince tekrar akılları başlarına geliyor.” Türk paşaları buna çok şaşmışlar ve elçiyi huzurlarına çağırıp bu özel külden istemişler. Zira Türkler savaşa gidecekleri zaman heyecanlarını kamçulamak,

coşkuya kapılmak, cesaretlerini arttırmak için *Maslah*¹²⁸ adını verdikleri türden çeşitli maddeler kullanırlar ve daha sonra yeniden sakinleşmek, yatışmak, akıllarını başlarına toplamak için başka bir ilaca gereksinim duyarlar. Türkler oruç döneminden önce yemeyi ve içmeyi kısırlar ve böylece birdenbire benimseyecekleri değişik yaşam biçiminin, farklı yeme-içme alışkanlıklarının kendilerini hasta etmesine karşı önlem alırlar. Zira daha önce de belirttiğim gibi, gün boyunca hiçbir şey yemezler, içmezler, ağızlarını bile çalkalamazlar. Bu durum yaz günlerinde yolculuk yapanlar veya tarlada çalışanlar için çok zordur. Kısa kış günlerinde ise buna daha kolay dayanılabilir. Oruç döneminde güneş ısıdığı sürece yemek ve içmek çok büyük günah sayılır. Güneş yeryüzünü aydınlatmaya başlamadan önce, istedikleri gibi yiyip içebilirler, ama güneş doğduktan sonra ağızlarına hiçbir şey koyamazlar. Güneş batıp da gökte yıldızlar görününce her şeyi yiyebilirler, elbete ki Kuran'da yasaklanmış olan yiyecek ve içecekler dışında. Eski Ahit'te Yahudilere yasaklanan her türlü yiyecek Kuran'da Türklere de yasaklanmıştır. Örneğin istakoz, yengeç, salyangoz, midye, istiridye, her türlü hayvanın iç organları ve bazı başka şeyler.¹²⁹ Şarap içme özgürlüğüne sahip olanların da oruç döneminde şarap içmesi yasaklanmıştır. Sisli günlerde bir hataya düşülmemesi için, camilerde görevli olan din adamları minarelerin etrafına bir sürü kandil asarlar. Orucu açma zamanı geldiğinde, önce din adamı duaya davet eder ve herkes camiye gider, İslami usule göre ibadetlerini –kısa sürede ve telaşla da olsa– yerine getirdikten sonra kalabalık gruplar halinde aşçı dükkânlarına giderler, önce çoğunlukla Uludağ'dan getirtilen buzla soğutulmuş bir bardak su içerler ve böylece iştahlarının açılmasını ve lokmalarının kurumuş boğazlarından kolayca geçmesini sağlarlar. Yemeklerini yiyip sularını içerlerken hep yerde otururlar ve bacaklarını birbirinin üstüne kıvrırırlar. Yemeğin sonuna kadar ayakta durmayı günah sayarlar. Ama sanırım bu onlara yasaklanmış değildir, onlar nezaket gereği böyle davranmaktadırlar. Eğer birisi bedenlen zayıf ve dayanıksızsa orucunu erteleyebilir ve daha sonra, oruç tutmadığı günlerin sayısı kadar gün oruç tutarak eksikliğini tamamlar. Sefere gittiklerinde

¹²⁸ maslak veya maslah: Bitkisel kökenli afyon veya esrar. Macun şeklinde ağızda çiğnenir, coşku duygusu, saldırganlık veya aşırı uyuşukluk gibi çeşitli ruhsal etkileri vardır –ç.n.

¹²⁹ Bunlar Haneff mezhebine ait içtihadlardır –ç.n.

de orucu erteleyebilirler, çünkü açlık yüzünden güçten düşme tehlikesini göze alamazlar. Savaşçılar oruç tutmadıkları için günaha girdiklerini sanmasınlar diye, eğer oradaysa hükümdarları, o yoksa kumandanları karargâhın ortasında herkesin önünde öğle yemeğini yer. Düzenli bir biçimde oruç tutulduktan sonra, din adamları gökyüzünü büyük bir dikkatle izleyip, yeniayın görünmesini beklerler. Böylece oruç dönemi biter ve üç gün süren Büyük Bayram başlar. Bayram boyunca bütün konukevleri ve aşçı dükkânları gece gündüz açıktır. İnsanlar en güzel giysilerini giyerler, süslenirler, günlerini keyif ve eğlence ile geçirirler. Artık şarap içme özgürlüğüne sahip olanlar bol bol şarap içip sarhoş olurlar, yeniçeriler, acemioğlanlar, ellerinde kopuzları, kemanları ve lavtaları ile sokaklarda dolaşırlar. Karşılarına bir Hristiyan çıktı mı, ellerinden kurtulamaz, ondan para isterler. Buna *Bayramlık* [bayramlık] derler. Bu, “bana Bayram parası ver” demektir. Tıpkı bizim ülkemizde kilise yortularında ve panayırarda olduğu gibi, para esirgeyenleri hırpaladıkları da olur. Biz o üç gün boyunca hiç konutumuzdan çıkmadığımız gibi, kapılarımızı da sıkıca kapatır, gelen geçenin içeri dalıp üzerimize saldırmalarına karşı önlem alırdık. Bu günlerden birinde Frankenli bazı asilzadeler Kudüs’e yaptıkları yolculuktan döndüklerinden, Bay Christoph von Wallenfels, Conrad Mehrholt adındaki hizmetkârını ekmek almaya gönderdi. Adam ekmekçi dükkânının önünde dururken, sarhoş yeniçerilerden ve acemioğlanlardan bir grup ellerinde kopuzları ile oradan geçmekteymiş. Bunlardan biri elindeki uzun bıçağı Conrad Mehrholt’un göğsüne saplamış. Eğer bıçak kaymasaymış adam orada ölecekmiş. Bizim berber onun yarasını tedavi etmek zorunda kaldı. İşte Bayram günlerinde sokaklarda dolaşmak böyle tehlikelidir. Yolculuktan dönen Wallenfels ile birlikte Hans Ludwig von Lichtenstein, Hans Ludwich von Münster ve Wolf, Christoph von Rotenhahn da konutumuza gelmişti. Bu beylerin armalarını anı defterimde saklamaktayım. Konutumuz kentin en kıbar semtinde bulunmaktaydı ve gerek hükümdarın huzuruna çıkacak olan, gerekse oradan dönen tüm önemli kişiler bizim konutumuzun önünden geçerlerdi. Bu sebeple kapımızda nöbet tutmakla görevli olan yeniçeriler, bir çavuşu da yardıma çağırarak, konutumuzla haseki sultanın hamamı ve güzel bir meydanlık olan Columna Constantini [Çemberlitaş] meydanı arasında, dört direğe bağlanan büyük bir salıncak kurdular, üstüne güzel,

ipekli bir örtü gerdiler, buna Venedik'in şekerli külahlarını, limonlar, portakallar, narlar astılar. Kibar ailelerin gençleri, çocukları buradan geçerlerken salıncağa binip kendilerini havaya uçurtuyorlar ve yeterince yükseklerle çıkıp oralara asılı olan meyvelerden birini koparabilirlerse, bunu bahtlarının açık olduğuna yorarak yeniçeriye bol bol bahşiş veriyorlardı. Konutumuzun önünden geçen büyük beyler de yeniçerilere birer armağan vermek zorundaydılar. Armağanın karşılığı olarak da yeniçeriler üzerlerine mis kokulu sular serpiyorlardı. Bayram geldiğinde genel olarak büyük beyler hizmetkârlarına yeni bir giysi alırlar. Salıncağın yakınında bir yere bir de davulcu yerleşti ve tıpkı ordudakilere benzeyen kocaman davulunun bir yüzüne kalın bir değnekle diğer yüzüne de ince bir değnekle vurarak tempo tuttu. Yanındaki arkadaşı da zurna çalıyordu. Günler geceler boyu onların çalgılarını dinledikten sonra bu ses haftalarca kulaklarımızda çınladı durdu. Tam giriş kapısının üstündeki odalarda yaşayan Elçi Beyimiz üç gün orada barınamadı ve en gerideki odalara taşındı. Bu büyük bayramda Hıristiyan köleleri olan beyler, camiden eve döndüklerinde, uzun süredir yanlarında olan köleler onları kapıda karşılarlar ve yere kapanarak ayaklarını öperler, kendilerini “Allah rızası için” azat etmelerini dilerler. Bu durumda bey, en yaşlı olanlardan birini azat eder veya tutsaklığının daha ne kadar süreceğini bildirir, bazen de efendisinin ölümünden sonra serbest olacağını, efendisinin çocuklarının da kölesi olmaktan kurtulacağını açıklar. Bazı varlıklı Türkler, dinî duygularının etkisi altında bütün kölelerini “Allah rızası için” azat ederler. Kaptanıderya Uluç Ali veya Kılıç Ali Paşa bir bayramda tutsakevinde karşısına dizilip ayaklarını öpen 500 tutsağı, “Allah rızası için” azat etmiştir.

KIRK ALTINCI BÖLÜM

İBRAHİM'İN EVİNİ, MUHAMMED'İN KABRİNİ ZİYARET ETMEK İÇİN
MEKKE'YE VE MEDİNE'YE GİDEN HACILAR VE TÜRK HÜKÜMDARININ
ORAYA GÖNDERDİĞİ ARMAĞANLAR

Türk hükümdarı, Bayram sona erince, Mekke'de bulunan İbrahim'in evine özel ipek kumaşlar ve Muhammed'in kabri üzerine örtülmesi için de yeni yeşil renkli bir örtü ve başka ipek kumaşlar *in arbeam*

petream [taşın üstüne örtülmesi için] gönderir. Bu armağanlar, o günlerde Mekke ve Medine kentlerine hacca gidenlerin İskenderiye'ye ulaşmak üzere bindikleri Türk gemilerine yüklenir. Yolcular buradan Kahire'ye ve oradan da binlerce deveden oluşan büyük bir kervanla Mekke'ye, İbrahim'in evine, sonra da Medine'ye Muhammed'in kabrine giderler ve gönderilen eşyaları da beraberlerinde götürürler. Genelde Bayramın sonuna doğru rüzgâr kuzeyden eser ve bu sayede Konstantinopolis'ten hareket eden yelkenli gemiler birkaç gün içinde, bazı kimselerin söylediğine göre, 10 ve hatta 5-6 günde İskenderiye'ye varırlar. Rüzgârın bu yönden esmesini din adamlarının büyü marifetiyle mi sağladığını bilemiyorum. Ama bu dönemde yolculuğa çıkan çok sayıda hacı ve tüccar dışında İskenderiye'yi, Kahire'yi, Sina dağı, Azize Katharina dağı ve nihayet Kudüs'ü, İsa'nın kabrini ve daha pek çok kutsal yeri ziyaret etmeyi amaçlayan bir sürü Hıristiyan da bu zamanı bekleyip daha güvenli, daha çabuk yolculuk yapmak isterler. Zira hacıların bindiği gemilere genelde donanma gemileri de eşlik eder. Mekke'ye ve Medine'ye giden hacıların Büyük Bayram'dan iki ay 10 gün sonra, yerlerine vardıkları tahmin edilir ve gerçekten de hep öyle olur. Bunu bana o yörelere ticaret amacıyla giden Rumlar ve Yahudiler söylediler. Çünkü oralarda bol miktarda değerli taşlar, inciler ve başka önemli mallar satıldığından, tüccarlar sık sık gidip gelirler. İşte bu Büyük Bayram'dan 10 hafta sonra üç gün [dört gün] boyunca yeniden bir dinî kutlama yapılır ve buna da Küçük Bayram adı verilir. O günlerde gene gece gündüz neşe içinde eğlenilir, fişekler ateşlenir ve eğer limanda gemiler bulunuyorsa, hükümdarın sarayı önünde durmadan top atılır. Kısacası, tıpkı Büyük Bayram günlerinde olduğu gibi, her tarafta coşku ve canlılık yaşanır. Salıncaklar ve sokaklar çılginca naralar atanlarla doludur. O günlerde hacılar, Mekke'de bulunan günahların bağışlandığı dağda kendi dinlerinin paskalyasını kutlarlar ve günahlarından arınırlar. Bundan sonra İbrahim'in evi giydirilir. Oradan Medine'ye doğru yolculuğa çıkılır ve Muhammed'in kabrine törenlerle yeni bir örtü serilir, bir yıl boyunca Muhammed'in kabrinin üstünde serili olan eski örtü yakılır. Duvarlar da ipek kumaşlarla kaplanır.

KIRK YEDİNCİ BÖLÜM

MEKKE VE MEDİNE YOLCULUKLARININ NASIL DÜZENLENDİĞİ, KAÇA MAL OLDUĞU VE DİĞER BİLGİLER

Alessandro Manioto adındaki İtalyan kuyumcunun yolculuk sırasında tuttuğu İtalyanca notlardan elimden geldiğince doğru ve düzgün olarak Almanca'ya yaptığım çeviri.

Bayram geçtikten sonra, Anadolu'dan, Rumeli'den, Afrika'dan, Berberistan'dan ve Mısır'dan kalabalık halk toplulukları, Kahire'den iki Fransız mili mesafede bulunan bir gölün kıyısında buluşurlar. Nil nehri tarafından beslenen bu gölün suyundan faydalanılarak yolculuğa çıkacak olan hayvanların su gereksinimleri giderilir. Bu arada Türk hükümdarı tarafından gönderilen eşyalarla birlikte gelen yolcular da bu topluluğa katılırlar. Bunların bazıları dinî görevlerini yerine getirmek, bazıları ticaret için, bazıları da sadece söz konusu yerleri gezip görmek merakından ötürü yola çıkmışlar ve kuşkusuz hepsi de kendi menfaatleri açısından bu tarihi seçmişlerdir. Böylece burada 40.000 kadar katır, tek ve çift hörgüçlü deve gibi çeşitli binek hayvanları ve 50.000 kadar insan bir araya gelir. Her üç yılda bir, Kervana kılavuzluk edecek ve bu topluluğu yönetecek yeni bir başkan atanır. Buna Arapça'da *Amir İlla Haggi*, [Emirü'l-Hacc] yani hac yolcularının başkanı adı verilir. Vaktiyle Mısır Sultanı bu hac yolculuğu için 18 kese altın ödemek zorundaymış ve her kesede 625 duka değerinde altın varmış. Türkler Mısır topraklarını ele geçirdikten sonra da din adamları Türklere bir indirim yapmıyorlar ve Türk hükümdarı her yıl hac yolculuğu için 11.250 duka ödemek zorunda kalıyor. Bu da eskiden Mısır Sultanının bu yolculuk için yaptığı harcamaya eşittir. Türklerde de din adamları, egemenliği ellerinde tutmaktadırlar ve en üst kademedeki *Mufti* [müftü] tarafından onaylanmadan hiçbir şey yapılamaz. Tıpkı papa mezhebinden olanlardaki gibi. İspanya kralı ve İmparator da papanın ve cizvitlerin onayı olmadan hiçbir kararlarını uygulayamazlar, aksi halde aforoz edilirler (din dışı ilan edilirler), hatta yönetimden alınırlar. Hac yolculuğu için ödenen paralar kafiyeyle eşlik eden yeniçerilere, sipahilere ve parası olmadığı halde dinî görevlerini yerine getirmek için hacca gidenlere, kılavuzlara, yani yol gösterenlere, kafilenin başkanına ve yöneticisine, bundan başka daha bir-

çok yerlere harcanır. Kafilenin başkanı, hizmetkârlarının dışında beraberinde 200 yeniçeri ve 200 sipahi götürmektedir. Yeniçeriler çift hörgüçlü develere, sipahiler ise tek hörgüçlü develere binerler. Bunların da ayrı ayrı komutanları vardır ve hep birlikte gece gündüz tetikte olup kervanı korumakla görevlidirler. Kervan başkanının ayrıca yanına aldığı sekiz kılavuz bazen pusula yardımıyla bazen de yıldızlara bakarak, kutup yıldızının yüksekliğini gözlemleyerek yollarını bulurlar. Kılavuzlar zaman zaman önden giderler ve geceleri, yanlarına aldıkları odun demetini tutuşturarak gidilecek yönü ve yerlerini belli ederler. Kılavuzluk mesleği babadan oğula geçer. Sürekli bu yollardan geçmeye alışan kılavuzların oğulları ve onların da ardılları mesleği babalarından devralırlar. Eğer kılavuz yanılırsa, tabanlarına 40 değnek vurularak cezalandırılır. Kervan başkanının da bir yardımcısı ve onun emri altında 15 sipahi vardır. Bunlar her gün kervandaki düzeni sağlarlar ve yolculuğun devamı hakkında bilgi verirler. Kervanla birlikte altı adet top da yola çıkarılır. Bunlar hem eşkiyayı ve Arapları korkutmaya, hem de Mekke'ye ve Medine'ye varıldığında geldiklerini bildirmeye, sevinçlerini belirtmeye yarar. Tüccarlar beraberlerinde hacıların örtünmek için satınaldıkları ve adak adamak için kullandıkları ipek örtüler, mercanlar, bakır kaplar, tahıl, pirinç, fasulye, mercimek, kuru bezelye gibi bakliyat ve Mekke ile Medine kentlerinde satabilecekleri mallar götürürler. Zira bu yolculukta her şey gümrükten muafır. Diğer zamanlarda buralarda bütün mallardan yüzde on gümrük vergisi alınır.

Peygamber için hazırlanan örtüye "*Chisualti Nabi*" [Kisvetü'n-Nebi] adı verilmektedir. Bu örtü siyah ipekten yapılır ve tam ortasında düz bir çizgi halinde altın harflerle: *La ilahe illallah Muhammedun resulullah*" yazısı işlenmiştir Bu demektir ki: "Çok sayıda Tanrı yoktur, Tanrı tektir ve Muhammed Tanrı'nın elçisidir."¹³⁰ Örtü, Mekke'de bir caminin ortasında duran ve İbrahim ya da oğlu İsmail tarafından yapılmış olan küçük bir evi tamamen kaplayacak biçimde itinayla hazırlanmıştır. Kervanın başkanı bunun dışında İbrahim'in evi için som altından yapılmış bir dış kapı da götürmektedir. Ayrıca götürülen eşyanın arasında dokuz karış boyundaki bir piramit biçiminde, sırma ipliklerle dokunmuş yeşil kadifeden bir

130 Allah'tan başka tanrı yoktur ve Muhammed Allah'ın elçisidir –y.n.

örtü de vardır. Bu örtü, peygamber Muhammed'in Medine'de bulunan ve piramit biçiminde yapılmış olan kabrine serilecektir. Paşalar, beyler de İbrahim peygamberin evini ve Muhammed'in kabrini süslemek için çok sayıda ipekli ve sırmalı örtüler yollarlar. Bütün bu armağanlar önce bu amaç için Kahire'nin dışında yapılmış olan bir camide toplanır. Bunları taşıyacak olan develerin üzerine sırma işlemeli kadife örtüler serildikten sonra söz konusu değerli eşya yüklenir. Bu sırada her taraftan yüzlerce insan koşa koşa buraya gelir, ellerindeki pamuklu veya ipekli mendilleri kutsal saydıkları eşyaya sürerler ve sonra bunları itinayla saklarlar, zira göz ve baş hastalıklarına iyi geleceğine inanırlar. Bütün şehir halkı buraya akın ederek olayları izler. Eğer buraya gelmek isteyen bir kadın kocası tarafından engellenirse, kadın kocasını boşama hakkını kazanır. Seyirciler develerin üstündeki değerli yüklere çiçekler atarlar güzel kokulu sular serperler. Bir yandan da davullar zurnalar ve başka çalgılar çalınarak büyük bir şenlik ve curcuna yaşanır. Hac yolculuğuna pek çok kadın da katılır. Kan akrabalarından biri kadına gölün kıyısındaki Birc'e kadar eşlik eder. Burada herkes büyük bir sevinç ve neşe içinde gülüp oynayarak mutluluğunu gösterir. Yola çıkmadan önce fişekler ateşlenir, toplar atılır. Kadınlar en süslü develere binerler. Mekke'ye kadar yolculuk 40 gün sürer. Hacıların önünde başlarında kırmızı sarıkları ile 6 din adamı gider. En önde ise 8 kılavuz ilerlemektedir. Din adamlarını 6 top ve topçular izler, onların arkasından sağlıkçı gelir ve yanında birçok ilaç, merhem, şeker ve güçlendirici maddeler götürür. Sağlıkçı yaşlı, bilgili bir adamdır. Beraberinde hastalar için, üstünde binicisi ve yükü olmayan develer de bulunur. Ondan sonra kervanın en büyük, en güzel ve en gösterişli devesi gelir, üzerine sırmalı örtüler serilmiştir. Bunların üstüne sarıkların konduğu sandığa benzeyen tahta bir kutu yerleştirilmiştir. Kutunun içinde altın harflerle yazılı Kuran, iki altın kapak arasında muhafaza edilmektedir. Bu devenin etrafında sürekli çalgı çalınır, ilahiler okunur. Çalıp söylemekten yorulanların yerine hemen başkaları geçer. Arkasından baştan aşağıya ipek örtülere bürünmüş olan 15 gösterişli ve süslü deve, öndekileri izler. Bunlar yukarıda sözü edilen değerli eşyayı taşırlar. Daha sonra gelen 20 deveye Emirü'l-Hacc'ın parası, giysileri ve diğer gereçler yüklenmiştir.

Kuran'ın içinde bulunduğu kutunun üzerine bütün yolculuk boyunca bir ipek örtü serilidir. Fakat kervan Medine'ye girince, bu örtü kaldırılıp yerine mücevherlerle bezenmiş, sırma ipliklerle dokunmuş bir örtü konur. Arkasından gelen bir atlı, hükümdarın sancağını taşır. Kervan başkanının çalgıcıları ve 25 sipahi onun etrafını alarak korunmasını üstlenirler. Bundan sonra kadın ve erkek hacı adaylarının bindikleri develer de kervanı tamamlarlar. Bir sürü çalgıcı kervan başkanının etrafını alıp, çadırında gece istirahatine çekilinceye dek keman çalarak Muhammed'i öven şarkılar söylerler.

KIRK SEKİZİNCİ BÖLÜM

KAHİRE'DEN MEKKE'YE KADAR UZANAN YOL ÜZERİNDEKİ KENTLER VE KALELER

Bu kentlerin ve kalelerin bir kısmı Kızıldeniz sahilindedir: Agerut, Nachel, Biriten veya Moul v Eskom. Agerut, Kızıldeniz'in bir körfezi olan Sues'in [Süveys] 8 Fransız mili ötesindedir. Türkler bu körfezin korunması için burada sürekli 25 kadırga bulundururlar. Nachel veya Nakel, Kızıldeniz'in bir günlük yol kadar uzağındadır. Buradan iki akarsuya ulaşılır: *Aium Elcasap* ve *Magaraxiaibi*. Bu akarsulardan biri Musa'nın kayınpederine ait *Getro* suyu idi ve bir zamanlar burada *Midian* kenti vardı. Musa'nın çeşmesi (kuyusu) da buradadır. Kervan başkanı, güven içinde yola devam edilebilmesi için burada Araplara para ve giysi vermek zorundadır. Arapların reisi yolculara bir zarar gelmeyeceğine dair güvence verse de, yolcular bir şey kaybederlerse geri alamazlar. Bundan sonra önemli bir kent olan *Gebir'e* geliriz. Burası Mekke kentinin içinde bulunduğu bölgenin şerifine ait krallığın sınırındadır. Şehir halkı ve vali kervanı çalgılarla, sevinç gösterileriyle karşılar. Burada bir gün mola verilir, su ve et ihtiyacı giderilir. Üstelik her isteğe cevap veren ucuz kadınlar da bulunur ve hac yolcuları onlardan da faydalanırlar. Böylece üzerlerinden büyük bir günah yükünü attıklarını, kendilerini dinlerine ve hac görevlerine daha iyi verebildiklerini söylerler. Kadınlar *Agar* [Hacer] kuyusunda yıkandıktan sonra gene tertemiz olurlar ve ahlak dışı davranışlarının onlara bir zararı olmaz. Burası bir zamanlar çok güzel bir kentmiş. Fakat orada barınan

hırsız ve eşkıya çeteleri yüzünden Mısır sultanı tarafından tahrip edilmiş. Kervan, yoluna devamla *Bred Rihonim*'e varır. Burada *Balsam* [Belsem] adı verilen kısa boylu çalılar yetişmektedir. Şehrin önünde dağlarla çevrili geniş bir alan vardır. Hac yolcuları burada büyük bir ateş yakarlar ve bir gün boyunca şenlik yaparlar. Vaktiyle Muhammed bu alanda gâvurlarla, yani Hristiyanlarla karşılaşmış ve onlara yenilmiş, askerlerinin hepsi öldürülmüş. Muhammed, Hristiyanların kendi öğretilerine karşı gelmeleri üzerine, kendini duaya vermiş. Tanrı bunu görünce en yakın dostu olan peygamberine acımış, ona binlerce melek göndererek Hristiyanları yenmesini sağlamış. Bunun üzerine Muhammed, adamlarına savaşta öldürülen Müslümanları gömmelerini emretmiş. Fakat o zamanlar henüz onlarda sünnet âdeti yaygın olmadığından ve Muhammed de o sırada 45 yaşında olmasına rağmen sünnet edilmemiş olduğundan, adamları geri gelmiş ve Müslümanlarla Hristiyanları ayırt edemediklerini bildirmişler. Muhammed de onlara organları uzun olanları olduğu gibi bırakmalarını, zira onların gâvur olduklarını, organları kısa ve büzülmüş olanları ise gömmelerini, zira onların Müslüman olduklarını söylemiş. Bu olay Muhammed'in Kuran'ında böyle anlatılıyormuş.¹³¹

Bu kentte kadınlar ve erkekler tepeden tırnağa yıkanır ve Mekte'ye kadar yürüyerek gidebilenler, yaya olarak yola çıkarlar. Yürüyerek yola devam etmeyi göze alamayanlar, günahlardan arınılan dağda bir koç kurban etmeyi adayarak üstlerindeki giysileri burada bırakırlar ve sadece edep yerlerini *Fotta* denen bir örtüyle kapatıp yola çıplak olarak devam ederler. Böylece günahlarının affedileceğini umarlar. Diğerleri ise omuzlarına beyaz bir örtü bağlarlar ve yıkandıktan sonra artık elleriyle bir tek bit veya pire bile öldüremezler, tırnaklarıyla derilerini kaşıyamazlar, ta ki arınma dağında Tanrı'ya borçlu oldukları duayı yapana kadar. Bu nedenle *archa cassagie* [arka kaşıyıcısı veya arka kaşağı] adı verilen, bir ucu hilal şeklinde küçük değnekçiklerle ciltlerini oğuştururlar. Böylece Mekke'nin iki İtalyan mili yakınına kadar gelirler. Kervan burada mola verir. Ertesi gün Mekke kentinin şerifi bir tören alayı ile şehrin önüne gelir kervanı ve hac yolcularını karşılar kervan başkanı ile

131 Sözü edilen savaş "Uhud Savaşı"dır. Kuşkusuz olay tamamen çarpıtılarak aktarılmıştır -ç.n.

konuşarak ona kentin yönetimini ve adalet düzenini teslim eder. Bunun üzerine kervan başkanı İbrahim peygamberin evinin örtülerini ve dış kapısını yerine yerleştirmek üzere hazırlık yapar ve yanına birkaç asker alarak Mekke kentine ve camiye gitmek üzere yola çıkar. Orada Mekke şerifine veya kralına güzel sırmalı kumaştan yapılmış bir giysi ve bazı ziynetler armağan eder. İbrahim peygamberin evindeki eski örtü indirilir ve üzerine yeni örtü geçirilir. Bir zamanlar hadımlar eski örtüye el koyup hacılara yüksek fiyatla satarlardı. Bu örtünün küçük bir parçasına bile sahip olan kendini mutlu sayardı ve bu sebeple örtünün bir parçasına 5, 6, hatta 10 duka vermekten kaçınmazdı. Dediklerine göre bu örtünün küçük bir parçası ölmekte olan bir kimsenin başının altına konursa, bütün günahlarından arınırmış ve affedilirmiş. Fakat şimdilerde bu örtüyü Türk hükümdarına teslim etmek zorundalar. O da İbrahim peygamberin evini koruyan hadımlara bunun karşılığında bir miktar para ödemektedir. Türk hükümdarı önemli kişilere veya istediklerine bu örtüden birer parça dağıtır. Diğer hac yolcuları sadece bir keten veya ipek mendili bu örtüye sürmekle yetinmek zorundadırlar. Bu mendili kutsal bir eşya diye saklarlar. Evin ön kapısı Mekke şerifine ya da kralına verilir ve yerine yenisi takılır. Bundan sonra mutat törenlerle dualar okunur. Şerif kentte kalır ve kervan başkanı kervanı ile birlikte diğer hac yolcularının bekledikleri kentin bir ok atımı dışında bulunan yere döner.

Mekke şerifi veya kralı, Ali ile evlenmiş olan Muhammed'in kızı Fatma'nın soyundan gelmektedir, yani ana tarafından Muhammed'in torunlarından biri ve en büyüğüdür, Mekke'de kral konumundadır ve onunla kan akrabalığı olan herkese *Emir* denir. Emirler daima yeşil elbiseler giyerler veya en azından başlarına yeşil bir sarık geçirirler. Ülkede hiçbir Hristiyan yeşil renkli elbise giyemez. Bunun cezasını bedeni ile öder. Zira gâvurlar, Tanrı'nın en yakın dostu olan Muhammed'in giydiği elbiselerin rengindeki bir elbiseyi giymeye layık görülmezler. Bu sadece onun soyundan gelenlere özgü bir haktır. Yeşil sarıklılara Türkiye'nin her yerinde rastlanabilir, çünkü zaman içinde sayıları çoğalmıştır. Bunların her biri büyük saygı ve itibar görür. Onların kılına zarar veren biri, eğer kendisinden şikâyet edilecek olursa, yaptığını hayatı ile öder.

Genelde *Mecha* adıyla bilinen kente Araplar *Makka* derler ve bu “ev” demektir.¹³² Burası dağlarla çevrili verimsiz bir bögedir. Kentin içinde incir, üzüm, elma ve kavun yetişen bahçeler vardır. Su boldur, fakat ekmek yapılabilmesi için gereken tahıllar yetişmez. Bu sebeple tüccarlar Mekke’ye bol miktarda tahıl ve pirinç getirirler. Etrafı surla çevrili değildir, ama evleri sağlamdır ve İtalyan mimarisine göre yapılmıştır. Şerifin sarayı çok güzel ve düzgün inşa edilmiştir. Kadınları çok güler yüzlü, sevimli ve mültefittir, ama iffetli olanların sayısı azdır. Erkekler hayvanlar gibi sürüler halinde ortalıkta dolaşırlar ve çoğunun kötü alışkanlıkları vardır. “*Zun zun*” (*Zemzem*) adını verdikleri Agar [Hacer] kuyusunun suyu ile yıkandıklarında, günahları ne kadar büyük olursa olsun, arındıklarına inanırlar.

İçinde İbrahim’in evi bulunan büyük cami, Kentin tam ortasında bulunmaktadır. Bu cami daha Muhammed hayattayken inşa edilmiştir ve dörtgen biçiminde olup çevresi dört İtalyan mili kadardır. Ortasında tıpkı manastırlardaki gibi revaklı geçitlerle çevrili üstü açık, gökyüzünü gören bir alan vardır ve İbrahim’in evi burada bulunmaktadır. Revaklı geçitler dört bölüme ayrılmıştır ve bir kısmı mermer sütunlar üzerine bindirilmiştir, diğer bir kısmı kireçten yapılmıştır. Caminin 99 kapısı ve beş minaresi vardır. *Talisman*, [Danişmend] adı verilen Türk din adamları bu minarelere çıkarak müminlere seslenirler. Çevrede çadır kurmak için yer bulamayan hacı adayları, camide ve revaklı geçitlerde konaklarlar. Kadınlar ve erkekler dinî görevlerini yerine getirmenin gayreti içinde bir arada yatmaktan çekinmezler. Böylece duaya adanmış bu bina bir umumhaneye dönüşür.¹³³ Ama “Zemzem” suyu nasıl olsa tüm günahları alıp götürür. Kentin içinde bol miktarda ipek, inci ve değerli taşların satıldığı büyük bir çarşı vardır. Hac yolculuğuna çıkanların çoğu buraya bol miktarda para kazanmak için gelirler, ama adına “kutsal yolculuk” derler.

132 Aslında ev’in Arapça karşılığı “beyt”tir –ç.n.

133 Kuşkusuz bu doğru değildir.

ELLİNCİ BÖLÜM

İBRAHİM'İN EVİ

İbrahim'in evi gri renkte taşlarla dörtgen biçiminde inşa edilmiştir. 20 adım yüksekliğinde olup çevresi 40 adımdır. Duvarın bir kenarında bulunan bir karış boyunda ve yarım karış enindeki bir taşın [Hacerü'l-Esved] Tanrı tarafından gökten yere indirildiği söylenmektedir. Bir ses, bu taşın düştüğü yere Tanrı'ya adanan bir ev yapılmasını buyurmuş. Tanrı orada tüm günahkârların itiraflarını dinleyecekmiş. Taş, gökten düştüğünde rengi beyazmış, ama o günden beri birçok günahkâr tarafından öpüldüğünden, rengi kararmış. Zira bütün Müslümanların ve Muhammed'e bağlı olanların bu taşı öpmesi gerekiyormuş. Aksi halde tüm günahlarını tekrar beraberlerinde alıp evlerine götürürlermiş. Evin kapısı çok küçük olduğundan içeriye girmek çok zordur. Evin önünde kırmızı ve yeşil renkte dört köşe taşlar üzerinde duran dökme bakırdan 31 sütun bulunmaktadır. Bunların birinden diğerine pirinç madeninden yapılma teller gerilmiştir ve üzerlerine çok sayıda kandil asılmıştır. Bu sütunları Süleyman oraya diktirmiş. Eve girildiğinde, her iki yanda birer mermer sütun görülür. Ortada ise *Aloe* tahtasından üç olağanüstü güzel sütun vardır ve bunlar paha biçilemez değerdedir. Üzerlerine çeşitli renklerde Hint kumaşı gerilmiştir. Bu üç sütun, Doğu ülkelerinde âdet olduğu üzere çok alçak olan ve *Terrazza* adı verilen tavanı taşımaktadır. Fakat içerisi çok karanlık olduğundan etraf zor görülmemektedir. Üstelik havası çok kötü kokmaktadır.

Kapının dışında, beş adım uzaklıkta Zemzem kuyusu bulunur. İbrahim'in evinden kovduğu *Agar* [Hacer], çölde oğlu İsmail için su aradığında, bir melek ona bu kuyuyu göstermiş.

Oruç döneminden sonra kutlanan Bayram'ı daha önce anlatmıştım. Bu bayramdan on hafta sonra, hac yolcuları Mekke'ye vardıklarında, *Cutzung Bayeram* [Küçük Bayram] kutlanır. Bu bayramda maddî gücü olan herkes bir koç veya koyun kurban eder. Hac yolcuları vaktinden evvel hedeflerine varırlarsa, önce ibadetlerini yerine getirirler. Kurala göre 20-30 kişilik gruplar halinde, başlarında birkaç rehberle Mekke kentine doğru yürürler ve bir tepeye doğru tırmanan sokaktan geçerler. Orada bulunan bir kapının her tarafında mermer üzerine *Bab el Salema* yani "eselenlik kapısı" yazılıdır.

Buradan İbrahim'in evinin çevresine inşa edilmiş olan camiye görürler ve bu camiye *Salema lech ja Resul Alla* [selamun aleykum ya resûlullah] yani "Esenlikler senin olsun ey Allah'ın elçisi" diye selamlarlar. Sonra bu yol üzerinde yürümeye devam ederler. Sağ tarafta bir kemer vardır. Beş basamak çıktıktan sonra taş döşeli bir meydanlığa varırlar. Tekrar beş basamak inerler ve bir ok atımı kadar ilerleyerek yeniden bir kemere ulaşırlar. Bir kemerden öbür kemere giden bu yolu yedi kez tekrarlarlar. Bundan sonra yedi kez dualarını okurlar. Yedi kez basamakları çıkıp inerek ve yürümekle yerine getirilen tören, bir zamanlar Hacer'in oğlu İsmail için su bulabilmek amacıyla çölde aranması ve bir melek tarafından kendisine bir kuyunun gösterilmesi olayının anısına yapılmaktadır. Bu tören tamamlandıktan sonra hacı adayları İbrahim'in evine doğru ilerlerler ve: "Bu Allah'ın ve hizmetkârı İbrahim'in evidir" diye tekrarlayarak evin etrafında yedi kez dönerler. Daha sonra yukarıda sözünü ettiğim, gökten düşmüş olan siyah taşın bulunduğu yere giderler ve taşı öperler, arkasından Zemzem kuyusunun suyu ile başlarından ayaklarına kadar elbiselerini ve ayakkabılarını ıslatırlar. Bir yandan da "*Tobah Allah, Tobah Allah*" [Tövbe Allah, tövbe Allah] diye mırıldanırlar. Bu sözler "Tanrım, beni bağışla" demektir. Çok bulanık ve kötü bir lezzeti olan, gayet fena kokan Zemzem suyundan da içerler. Böylece yıkanıp su içtikten sonra herkes yeniden konakladığı yere döner. Bu vecibeleri en az bir kez yerine getirmek her hacının borcudur. Cennete herkesten önce gitmek isteyen ise, kervan orada konakladığı sürece bu ibadeti her gün bir kez yineler.

Kervan Mekke önünde beş gün dinlendikten sonra, bayramın arifesinden önce, kervan başkanı ile birlikte yola çıkılır ve *Giabal Arafata* (Cebeli Arafat) denen günahlardan arınma dağına gidilir. Bu dağ Mekke'den 15 İtalyan mili mesafededir. Yarı yoldaki *Mina* adı verilen yer bir kapıdır (?) ve biraz ötesinde dört sütun bulunur. Arafat fazla yüksek olmayan hoş bir yerdir ve çevresi iki İtalyan mili kadardır. Güzel bir ova ile kuşatılmış olmakla beraber, daha ilerde gene yüksek dağlarla çevrilidir. Doğa burada sanki bütün sanatını göstermiştir, dünyada buna benzer bir yer bulmak mümkün değildir. Arafat dağının dibinde, Mekke'ye bakan tarafta yerden dört kaynak fışkırmaktadır. Bunların her biri billur kadar saydam ve temiz, olağanüstü sağlıklı sulardır. İnsanlar bu sularla serinler, yıkanır, hayvanlarının

da susuzluğunu giderirler. Âdem ve Havva Cennet'ten kovulduktan sonra Arafat dağında yaşamak üzere buraya gelmişler, ama Tanrı onlara yollarını şaşırtmış ve 40 yıl boyunca birbirlerinden ayrı düşmüşler, sürekli birbirlerini aramışlar. Sonunda buluştuklarında, büyük bir şenlik yapmışlar ve kavuşmanın mutluluğu içinde bu küçük dağın tepesinde bir ev kurmuşlar. Bugün de hâlâ ona *Beith Adam* yani Âdem'in Evi denmektedir. Bu dağın yakınında aynı anda üç hacı kaflesi buluşmaktadır. Bunlardan biri *Alkeir*'den [Kahire], ikincisi Şam'dan, üçüncüsü de Arabistan'dan gelmektedir. Aynı şekilde komşu yörelerden, 10 günlük mesafeden gelen hac yolcuları da burada toplanmaktadır. Böylece birdenbire 200.000 insan ve 300.000 kadar tek ve çift hörgüçlü deve ve katır gibi binek hayvanları bir araya gelir.

Hacı adayları topluluğu burada buluşunca, Küçük Bayram'dan önceki gece dağın çevresinde üçgen biçiminde üç grup halinde yerleşirler. Bütün gece küçük el tüfekleriyle ve büyük toplarla ateş edilerek, fişek atılarak, davul, zurna, keman gibi sazlar çalınarak büyük ve gürültülü bir şenlik yapılır. Gece boyunca sesler hiç dinmez. Ama bayram başladığında herkes sesini keser, tüm gün, Tanrı'ya kurbanlar kesmekle, dua etmekle geçirilir. Akşam olur olmaz, birer binek hayvanına sahip olanlar, onlara binerler ve dağa olabildiğince yaklaşırlar. Binek hayvanı olmayanlar, yürüyerek giderler. En baştaki yeri Kahire'den gelen kervanın başkanına, diğerini Şam kervanının başkanına ve üçüncüsünü de Arabistan kervanının başkanına ayırırlar. Onların arkasından yukarda sözünü ettiğim din adamlarından biri çok süslü bir devenin üstüne binmiş olarak ilerler, dağda özellikle yapılmış olan ve beş basamakla çıkılan yükseltinin önünde deveden iner ve herkes tamamen sessizleşince halka doğru dönerek kısa bir vaaz verir.

ELLİ BİRİNCİ BÖLÜM

MÜSLÜMAN DİN ADAMININ ARAFAT DAĞINDA VERDİĞİ VAAZ

Vaiz önce Tanrı'nın sevgili dostu ve peygamberi Muhammed aracılığı ile yaptığı büyük iyilikleri, onun sayesinde putlara tapmaktan kurtarıldıklarını, içinde boğuldukları günahlarından arındıklarını anlatır, kendilerine

İbrahim'in evini sunmakla, yakarışlarının Tanrı'ya daha iyi ulaştığını, Arafat dağı sayesinde günahlarından kurtulup tövbekâr olabildiklerini açıklar. Sözlerine devamla, bütün iyilikleri ve güzellikleri armağan eden merhametli ve lütufkâr Tanrı'nın elçisi İbrahim'e, burada soyundan gelenlerin Tanrı'ya seslenebilmeleri ve kendilerini Tanrı'ya duyurabilmeleri için Mekke kentinde bir ev yapmasını buyurmuş olduğunu söyler. Bu buyruk yerine getirildiğinde, dünyanın bütün dağları Mekke'ye doğru yaklaşarak İbrahim'in evinin inşa edilmesine yardımda bulunmak üzere taşlarını sunmuşlar. Sadece bu küçük ve fakir tepecik, âcizliğinden dolayı gerektiği gibi davranamamış. Bu yüzden beceriksizliğine üzülererek otuz yıl boyunca gözyaşları dökmüş.

Uzun yıllar geçtikten sonra, ebedî Tanrı bu kederli dağa acımış ve demiş ki: "Artık ağlamayı bırak kızım, çünkü senin dertli halinden haberdar oldum. Bundan böyle İbrahim'in evini ziyarete gelenler, sana uğramadan ve burada dostum ve elçim Muhammed'in iletmiş olduğu emirlerim doğrultusunda kutsal Bayramın vecibelerini yerine getirmeden günahlarından arınmayacaklardır."

Vaiz, böylece halkı bilgilendirdikten sonra, onlara Tanrı sevgisiyle dolu olmalarını, dua etmelerini ve sadaka vermelerini öğütler.

Vaaz sona erince, gün batarken üç dua okunur: Birisi Şerif için, diğeri Türk hükümdarı ve savaşçıları için, üçüncüsü de tüm ahali için. Bu duaların sonunda hepsi bir ağızdan "*Amin i'a Allah! Amin i'a Allah!*" diye bağırırlar. Böylece arınmış olurlar, Arafat dağına selamladıktan sonra aynı yoldan geldikleri yere dönerler. Bu dönüş sırasında, yolun bitimine yakın bir yerde bulunan yukarda sözünü ettiğim dört sütunu ziyaret ederler. Herkes, yolun iki tarafına ikişer tane olmak üzere dikilmiş olan bu sütunların arasından geçmek zorundadır. Eğer bunu yapmazsa hac yolculuğunun tüm kazanımlarını yitirmiş olur. Ayrıca Arafat dağının tepesinden itibaren bu sütunlardan geçene dek kimse arkasını dönüp bakmamalıdır. Zira eğer arkasını dönerse, kutsal dağda bırakmış olduğu tüm günahlarını yeniden üzerine alır.

Bu sütunların arasından geçildikten sonra, herkes bindiği hayvandan iner ve kumlu topraktan elli veya altmış küçük taş toplayıp bir bohçaya bağlayarak Mina'ya kadar beraberinde götürür. Beş gün kalınan bu yerde kurulan panayırda satılan mallardan bu süre zarfında gümrük vergisi alın-

maz. Mina'da değişik yerlerde üç sütun daha bulunmaktadır. Muhammed peygamberin öğretilerine göre bunlar, İbrahim'e ve oğlu İsmail'e görünen şeytanın büründüğü üç görüntüyü temsil etmektedir. Türkler *İsac*'tan (İshak) hiç söz etmezler, sanki o *rerum natura* [nesnelerin doğası] olarak hiç yokmuş gibi davranırlar. Onun yerine şöyle derler: Tanrı, sadık hizmet-kârı İbrahim'e, ilk oğlu İsmail'i kurban etmesini buyurduğunda ve o da Tanrı'nın buyruğunu yerine getirmek için yola çıktığında, kendisine insan kılığına girmiş olan şeytan görünür ve nereye gittiğini sorar, İbrahim de, Tanrı'nın buyruğunu yerine getirmek üzere oğlunu kurban etmeye gittiğini söyler. Bunun üzerine şeytan bağırır: "Ey ahmak ihtiyar! Tanrı sana bu yaşında bir mucize nasip edip bir oğul vermiş ve bu oğlun sayesinde tüm insanlığa esenlikler bağışlamışken, sen nasıl olur da bazı saçma rüyalarına inanarak yıllardır arzuladığın oğlunu öldürmeye kalkarsın!" Oysa İbrahim onu bir yana iterek yoluna devam eder. Şeytan, babaya söz geçiremeyeceğini anlayınca, oğula yanaşıp der ki: "İsmail, sen yeryüzünde neye sahip olduğunu biliyor musun?" "Neye?" diye sorar çocuk. Şeytan yanıtlar: "Sen ahmak, çılgın bir babaya sahipsindir ve o da seni öldürmeyi tasarlıyor." İsmail "Neden?" diye sorunca, şeytan: "Çünkü baban bunun Tanrı'nın buyruğu olduğunu iddia ediyor." İsmail bunu duyunca, şeytanı kovmak için yerden taşlar toplar ve şeytanın üzerine fırlatarak şu sözleri söyler: "*Auzu billahi minal bchaitan il ragini.*" [Euzubillahi min eş-şeytani'r-racim.] Bunun anlamı şudur: "Ben Tanrı'ya sığınarak kendimi kötü ve zararlı şeytana karşı savunurum."

Bu sebeple hac yolcuları her gün bu üç sütunu ziyaret edip, daha önce toplamış oldukları ve günlere bölüştürdükleri küçük taşları her gün bu sütunlara fırlatırlar, bir yandan da İsmail'in şeytanın yüzüne taş atıp onu kovarken söylediği sözleri söylerler.

Mina'dan yarım mil uzaklıkta bulunan bir dağ, Türklerin dediğine göre, İbrahim'in İsmail'i kurban etmek üzere gittiği dağmış. Burada, hac yolcularının girip dua ettiği büyük bir mağara vardır. Mağarada bulunan büyük bir taş, doğadan ortasından yarıktır. Müslümanların inancına göre İsmail, babası onu kurban etmek için hazırlandığı sırada, bıçağın keskin olup olmadığını bu taşta denemek istemiş ve taş ortadan ikiye yarılmış. Beş gün sonra kervan başkanı

bütün kervan ile birlikte yeniden Mekke'ye dönüş hazırlığı yapar. Orada da gene beş gün kalınır. Bundan sonra Medine'ye gitmek üzere yola çıkarılır. Medine, Mekke'den 11 günlük mesafededir. Yol devamlı olarak kum çölünden geçer ve yönü saptamak için sürekli pusulaya veya yıldızlara bakmak gerekir. Yol boyunca kesinlikle su bulma imkânı olmadığından, herkes suyunu beraberinde götürmek zorundadır. Bu süre zarfında sularda kocaman kurtlar oluşur ve hac yolculuğu sırasında çok sıkıntılı durumlar yaşanır. Böylece önceki yoldan gene geri dönülerek Balsam bitkisinin yetiştiği *Bert Rihonim*'e varılır. Buradan sonra *Jambo* denen yerde¹³⁴ [Yanbu şehri] Medine'de gerekmeyecek olan her şey bırakılır ve Medine'yi daha önce görmüş olup yeniden ziyaret etmek istemeyen hac yolcuları ile bir süre konaklanır. Bunlar Yanbu'da kervanı beklerler. Medine'de daima güzel konaklama yerleri bulunabilir, bol bol taze su ve hurma da temin edilebilmektedir. Kentin 15 İtalyan mili uzaklığında Müslümanların *Jabal el Salema*, yani Selamet Dağı adını verdikleri bir dağ vardır. Buradan Medine kenti ve Muhammed'in kabri görülebilmektedir. Herkes bindiği hayvandan inerek, saygılarını belirtmek amacıyla yaya olarak bu dağa tırmanır ve bir yandan da yeri göğü inleyen bir sesle "*Salatu va salema, allaica ia nabi alla: Salatu va salema allaica ia habib alla,*" [Esselatu vesselamu aleyke ya nebiyullah. Esselatu vesselamu aleyke ya habibullah] yani: "Dualarımız ve esenlik dileklerimiz sanadır ey Tanrı'nın peygamberi! Dualarımız ve esenlik dileklerimiz sanadır, ey Tanrı'nın sevgilisi!" ve çeşitli el hareketleriyle dua ederler. Bu selamı da yerine getirdikten sonra yeniden yola çıkarlar ve o günün akşamı Medine kentinin üç İtalyan mili uzaklığında konaklarlar. Ertesi gün erken saatte kervanın başkanı hac yolcuları ile birlikte yeniden yola koyulur. Kente yaklaşıldığında vali, maiyetindekilerle birlikte şerif adına kentin dışında kervanı karşılar. Geniş ve düzgün bir alanda çadırlar kurulur ve burada konaklanır.

ELLİ İKİNCİ BÖLÜM

MEDİNE KENTİ

Medine küçük bir kenttir ve o kadar eskidir ki, geçmiş zamanlara ait hemen hemen hiçbir şey bulunmaz. Çevresi 2 İtalyan mili kadardır.

¹³⁴ Jambo: Yambo el Bahr, [Yanbu] Kızıldeniz kıyısında bir liman kenti.

Kentin içerisinde eski bir şatodan başka önemli bir bina kalmamıştır. Burada 50 adet kırık dökük topa sahip olan bir Ağa oturmaktadır. Konutlar taş ve kireçten güzel ve kullanışlı bir biçimde inşa edilmişlerdir. Kentin ortasında dörtgen biçiminde bir cami vardır, Mekke'deki cami kadar büyük olmasa da, ondan çok daha güzel ve sağlam yapılmıştır, görünüşü de daha hoştur. Bir köşesinin hizasında, dört büyük sütun üzerine oturtulmuş ve adeta bu sütunları birbirine bağlayan bir kubbe bulunmaktadır. Kubbenin yüksekliği caminin boyunu aşmaktadır, üzeri kurşun döşelidir ve en tepesi altınla kaplanmış, zirvesine de bir hilal oturtulmuştur. İçerdeki zemine sanatkârane ve zevkli bir biçimde altın parçaları yerleştirilmiştir. Aşağı kısmında demirden yapılmış gayet sağlam basamaklar vardır ve bunlar sütunların yarısına kadar döne döne yükselirler. Tam ortada Muhammed'in naaşı gömülüdür. Fakat burasını görmedikleri halde konuşmaktan çekinmeyen birçok kimsenin iddia ettiği gibi, demirden bir mahfaza içinde havada asılı olup bir mıknaşın çekim gücünün etkisinde değildir. Zira Muhammed'in naaşının üzerine kül renginde ve iki buçuk arşın yüksekliğinde bir mezartası konmuştur ve bunun üzerine de tahtadan yapılmış dört köşeli, piramide benzer bir kubbe daha kondurulmuştur. Mezarın çevresi ipekten bir perde ile kapatılmıştır. Böylece dışardan görülmesi engellenmiştir. Caminin içinde bu mezarın yakınında iki mezar daha vardır ve bunların üstüne yeşil birer örtü serilmiştir. Kabirlerin birinde Muhammed'in kızı Fatma, diğerinde ise kocası Ali gömülüdür.¹³⁵ Muhammed'in oğlu yoktur.

Habeşistanlı ve Mağribî 50 hadım, Muhammed'in kabri başında nöbet tutmak ve kabri korumakla görevlendirilmiştir. Bunların tek işi, kabri gözetim altında tutmaktır. Bekçiler, saçları ağarmış yaşlı kimselerdir. Bunların arasından seçilen en yaşlı ve en saygın üç kişi her gün sabah akşam içeri girip kandilleri yakarlar ve gereken işleri yaparlar. Diğerlerinin içeri girmeleri yasaklanmıştır. Onlar sadece camiye gelip Fatma'nın ve Ali'nin kabirleri başında beklerler, çünkü herkes bunlara dokunabilmekte ve kutsal bir anı olması amacıyla topraktan bir miktar alabilmektedir.

135 Aslında burada Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer gömülüdür –ç.n.

ELİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEDİNE KENTİNİN ÇEVRESİ

Medine kentinin çevresinde çeşitli leziz meyvelerin ve sebzelerin yetiştirildiği çok güzel bahçeler vardır. Bu bakımdan kent gerçekten başka yerlerle kıyaslanamayacak kadar güzel bir yerdir. Ayrıca çok sayıda serin suları olan akar çeşmeler ve su kuyuları da bulunmaktadır.

Medine kentinin üç kapısı vardır. Bunlardan birinin dışında Sultan Süleyman'ın eşi olan Rus asıllı *Kasachi* [Haseki]¹³⁶ güzel bir hastane yaptırmıştır. Hastaların ve yoksulların kendilerini rahat ve güvende hissetmeleri için buraya yüksek bir gelir tahsis edilmiştir. Kentten, bir İtalyan mili mesafede birçok ev bulunmaktadır. Bunlardan birinde peygamber Muhammed'in yaşamış olduğu söylenmekte ve oraya "Ulu Peygamberin Evi" denmektedir. Evin etrafı çok sayıda palmiye ağaçları ile çevrilidir. Bunlardan ikisi bir tek gövdeden çıkmakta ve boyları diğerlerini aşmaktadır, tıpkı bir gemi halatı gibi burulmuş, birbirine sarılmışlardır. Peygamberin kendi elleriyle ağaçları böyle birbirlerine sardığı söylenmektedir. Dolayısıyla, bu palmiyelerin hurmalarını toplayıp kutsal ve değerli bir armağan olarak Konstantinopolis'e, Türk hükümdarına göndermek ve ulu peygamber Muhammed'in bereketli meyvesi olduğunu bildirmek âdet olmuştur. Bu bereketli palmiyelerin hemen yanında yerden berrak bir kaynak fışkırır. Çıkan su, bir sukumeri vasıtasıyla Medine kentine iletilir. Yakınlarda bulunan küçük bir camide hac yolcuları tarafından huşu içinde ziyaret edilen üç kutsal yer bulunmaktadır. Bunlardan biri, Peygamber'in, Tanrı'yı tanıyıp hidayete erdikten sonra ilk dua ettiği yerdir. İkincisi, İbrahim'in evini görmek istediği zaman gittiği yerdir. Rivayete göre, Muhammed buraya gelip durur ve Mekke ile Medine arasındaki dağlara gözlerini çevirip baktığı zaman, bu dağlar doruklarından eteklerine kadar aralanarak İbrahim'in evini görmesini sağlarlarmış. Muhammed burayı görür görmez de gene birbirlerine yaklaşır eski durumlarına dönerlermiş. Üçüncü yer ise, caminin tam ortasında bulunan taştan ve kireçten yapılmış, üstü kumla doldurulmuş dört köşeli bir mezardır. Burada peygamber Muhammed'in sürekli bindiği

¹³⁶ Rossa veya Roxolane adıyla da bilinen bu Rus kadın "Haseki Sultan" olduktan sonra "Hürrem" (yani "Neşeli") adını almıştır. Bkz. Zinkeisen III. 24.

“mübarek deve” gömülüdür. Sizce bunların üçü de gerçekten kutsal yerler midir? Hele mübarek devenin gömülü olduğu caminin ortasındaki yer... Hac yolcuları huşu içinde bu mezarın kumundan bir miktar alarak kutsal ve değerli bir nesne olarak saklarlar. Ah kör gözlü insanlar! Biz Hıristiyanlar, böyle sapkınlıklara düşmeden gerçek Tanrı’yı tanımamız, onun istencinden haberdar olmamız için bize sevgili oğlu İsa’yı gönderen, her şeye kadir Ulu Tanrı’ya ne kadar şükretsek azdır.

Medine kentinin öbür tarafında Müslümanların kutsal saydıkları kişilere ait birçok kabir bulunmaktadır ve her birinin üstünde dört direğe oturtulmuş bir kubbe vardır. Bunların üçünde Muhammed’in üç sahabisi gömülüdür: Birçok kimsenin *Ebubekir* dediği *Abubacar*, Osman ve Ömer. Hac yolcuları ve hacılar kutsal yerler sayılan bu kabirleri de ziyaret ederler. Ama İranlılar, Müslüman oldukları halde, bu üç kişiyi önemsemezler ve yazılarına da değer vermezler. Hatta o yazıları ellerine geçirdikleri zaman yakarlar. Onlar Muhammed’den çok Ali’ye önem verirler. Onlar derler ki, melek Cebrail, Kuran’ı Ali’ye teslim edecekken bir yanılğı sonucu Muhammed’e vermiş. Ali, Tanrı adına Muhammed’den çok daha fazla işler yapmış ve yazılar yazmış. İranlılar Ömer’i ve Osman’ı da halife olarak kabul etmezler. Muhammed, vasiyetnamesinde ardılının Ali olmasını uygun görmüşse de, diğerleri hile yoluyla halifelığı elde etmişler. Bu arada Ali bir mağaraya çekilmiş ve kendini Tanrı’ya adanmış, diğer ikisi öldükten sonra ortaya çıkıp halife olmuş. Ayrıca Tanrı’nın buyruğu üzerine özel bir Kuran kaleme almış. İranlılar bu sebeple Ali’yi Tanrı’ya daha yakın kabul ederler ve onun Muhammed’den daha büyük mucizeler yarattığına inanırlar.

ELLİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUHAMMED’İN KABRİNE SERİLEN ÖRTÜ VE HACILARIN MEDİNE’DEN KAHİRE’YE DÖNÜŞLERİ

Kervan, sabahleyin Medine’ye vardığında, yolcular bir gün boyunca akşama kadar orada dinlenirler. Bundan sonra kervan başkanı, yardımcıları ve hacı adayları ile birlikte olabildiğince gösterişli bir alay halinde yola çıkar.

Çalgılar çalınır, şarkılar söylenir, silahlar atılır ve kervan başkanı *yeşil kılıf* feden yapıma, sırma ipliklerle işlenmiş piramit şeklindeki örtüyle, *lila* sırmalı dokumaları ve ipekli giysileri taşır. Böylece Medine kentinin *İçinden* geçerek camiye kadar gelirler. Burada önce dua ederler sonra kervan *başkanı* Muhammed peygamberin kabirindeki kubbenin çevresinde kendisini *bekle* mekte olan en itibarlı üç yaşlı hadımın ve diğer görevlilerin yanına gider, *onları* edilen üç hadıma Muhammed peygamberin kabir örtüsünü teslim eder. *On* hadım da eski kabir örtüsünü kaldırıp yeni örtüyü kabrin üzerine *sererler*. Daha sonra eski kılıfı ya da örtüyü yakarlar ve altınları aralarında paylaşırlar. Böylece Muhammed'in kabirini örten bu kutsal örtüye kimsenin bakışlarını çevirmemesini ve elleriyle dokunmamasını sağlamış olurlar. Bunun *üzzerine* kervan başkanı onlara caminin süslenmesi için hazırlanmış olan diğer *örtüler* ri verir. Arkasından hac yolcularının her biri yanına almış olduğu bir ipek *veya* pamuklu mendili, örtüyü ya da peçeyi peygamberin kabrine *değdirmesi* için o üç hadıma uzatır. Onlar da bu istekleri yerine getirip mendil veya *örtüler* hacı adaylarına teslim ederler. Onlar bu kumaş parçalarını memleketlerini götürüp kutsal bir eşya olarak muhafaza ederler. Bu ziyaretten sonra kervan başkanı iki gün daha Medine'de kalır, çünkü tüm hac yolcularının bir *günde* bu ziyaretleri tamamlamaları, mendillerini hadımlara vermeleri, ibadetlerini yapmaları mümkün değildir. Sürenin bitiminde kervan başkanı yeniden Yanbu'ya gitmek üzere yola çıkar. Bir günlük yoldan sonra aşılması çok zor olan bir dağa ulaşılır. Bu dağın ötesine geçebilmek için sadece bir tek dar geçit vardır ki, *Porta Ferrea* yani Demir Kapı diye adlandırılmıştır. Müslümanlar bu Demir Kapı hakkında şunları anlatırlar: Büyük Peygamber'in arkadaşı ve damadı olan Ali, Hristiyanlar tarafından takip edildiğinde, bu dağın önüne gelmiş ve takipten kurtulmak için başka bir yol göremeyince, kılıcını kınından sıyrıp dağa vurmuş. O anda Tanrı'nın buyruğu ile dağ yarılmış ve Ali dağın ötesine geçerek düşmanlarından kurtulmuş. Düşmanları ise onun nereye gittiğini anlayamamışlar. Bu geçit daha sonra da kapanmayıp olduğu gibi kalmış.

Kervan, Jambo'da¹³⁷ iki gün kaldıktan sonra Kahire'ye doğru yola çıkar. Eslom'a¹³⁸ varıldığında, orada bir görevli 60 at ile birlikte kervanı bek-

¹³⁷ Jambo (Yanbu).

¹³⁸ Muhtemelen Kahire'nin yakınında bulunmaktadır.

lemektedir ve başta kervan başkanı olmak üzere tüm yolculara bol miktarda yiyecek, içecek getirmiştir. Kahire paşası sevap kazanmak için hacılara böyle bir ikramda bulunmaktadır. Bu vesile ile hac yolcularına satmak için de pek çok mallar getirilir. Kervan daha sonra Kahire'den iki Fransız mili¹³⁹ mesafede olan *Birc*'e varır. Burada Kahire paşasının kâhyası ve çok sayıda görevlileri, masrafları paşaya ait olmak üzere, kervan başkanına ve tüm hac yolcularına muhteşem bir ziyafet verir. Herkes doya doya yiyip içtikten sonra başkan, paşanın elini öpmek için Kahire'deki saraya gider. Paşa onu sevinç gösterileriyle karşılar ve değerli sırma işlemeli bir kumaş armağan eder. Başkan ise, Kuran'ı mahfazasının içinden çıkartır ve öpmesi için paşaya uzatır. Sonra gene ertesi seneye kadar saklamak üzere yerine koyar. Kuran'ı taşımış olan deve bundan böyle çok değerli sayılır ve günün birinde kendiliğinden ölecek olursa, onun etinden bir küçük lokma bile yiyebilen, kendini çokı mutlu sayar. Daha önce de belirttiğim gibi, onlar zaten hayvanın her şeyini, iç organlarını, bağırsaklarını bile yerler. Bundan da anlaşılacağı üzere, Türkler akıl almayacak hurafelere, söylencelere inanmaktadırlar ve o sıcağa canlarını, sağlıklarını tehlikeye atarak ta uzaklara yolculuk yapmakta, gittikleri gibi akıl yoksunu olarak geri dönmektedirler. Bu tuhaf ve saçma hac yolculuğunun öyküsüne kitabımda yer vermek isteyişimin sebebi, bunu bizzat Müslümanların ağzından öğrenmenin çok zor oluşu ve bu yüzden de kolay kolay kimseden bilgi edinilemeyeşidir. Oysa ben, bildiklerimi ve öğrendiklerimi kimseden saklamak istemem.

Bu hac yolculuğu tamamlandıktan sonra, günahlarından tamamen arınmak isteyenler, çölden geçerek Sina dağına ve *Kudsumebarek* dedikleri Kudüs kentine de gidip Süleyman'ın ibadet evini ziyaret ederler. Böylece bütün günahlarından kurtulacaklarına inanırlar. Bizdeki papa yanlısı olanların Roma'dan Sact Jacob'a, Sancta Maria de Loreto'ya¹⁴⁰ ve daha da uzaklara gittikleri gibi. Kuran'da tüm Müslümanların en az bir kere Mekke'ye ve Medine'ye gidip İbrahim ve Muhammed peygamberlerin kabirlerini ziyaret etmeleri buyurulmuştur. Gitmeyenler, Cehennem'de iki kat acı çekecektir. Demek şeytanın da çilekeşleri varmış ve Cehennem'e gitmek,

139 1 Fransız mili = 4452, 26 m. [Doğrusu 1895 m.]

140 İtalya'da Ancona bölgesinde bulunan bir kent.

inançlı Hıristiyanların cennete gitmesinden daha büyük güçlülere mal oluyormuş!

ELLİ BEŞİNCİ BÖLÜM

HİNTLİLERİN ZİDASSA DEDİKLERİ KIZILDENİZ KIYISINDAKİ
GIDA VEYA ZİDA [CİDDE]

Mekke'den iki günlük mesafede, Kızıldeniz kıyısında Cidde kenti bulunmaktadır. O yörelerdeki aşırı sıcak yüzünden güneşin altında yolculuk yapmak çok zor olduğundan, tüccarlar Mekke'den akşam saatlerinde yola çıkarlar ve gün doğmadan önce yolun yarısını aşmış olurlar. Orada gayet güzel ve rahat konutlar bulmak mümkündür, üstelik bedenlerini yolculara sadaka niyetine seve seve sunan kadınlar da boldur. Zira hac yolcularının, kadınlarını yanlarında götüremediklerini onlar çok iyi bilmektedirler. Tüccarlar ve hac yolcuları bütün gün boyunca burada gereksinimlerini giderdikten ve rahatladıktan sonra, akşamüstü yeniden yola çıkarlar ve sabahleyin gün doğmadan Cidde'ye varırlar. Bu kentin deniz tarafında surları yoktur. Kara tarafındaki surları ise tamamen harap durumdadır. Kent üçgen biçimindedir ve her kenarında üç tane kapısı vardır. Ortadaki üçüncü kapıya Mekke Kapısı adı verilir. Burada bulunan bir kulede 6-7 Türk askeri nöbet tutar ve orada 4 *Falkonet* tipi top bulunur. Kara tarafındaki köşelerden birinde surlar çift sıra halindedir ve denize doğru olan bölgede bir cami inşa edilmiştir. Sultan Murad buraya ayrıca yeni siperler yaptırmış ve 25 adet top yerleştirmiştir. Bunların çok iyi cins toplar olduğunu söylüyorlar. Denize bakan en son kulenin üzerine de 5 top yerleştirilip oranın korunması için 30 asker görevlendirilmiştir. Geçenlerde kentin öbür tarafında sağlam bir toprak tabya yapıldı, toprakla ve diğer savaş malzemesi ile donatılmış olan 150 Türk savaşçısı ile birlikte bir sancakbeyi oraya getirtildi. Bu önlemlerin sebebi, Portekizlilerin buraya saldırmaya ve yukarda söz edilen kutsal yerleri tahrip etmeye niyetli olduklarına dair söylentilerin ortada dolaşmasıdır. Aslında bu çoktan olabilirdi, ama liman çok kayalık ve deniz sığ oldu-

ğundan gemiler karaya yanaşamayıp, 10 İtalyan mili açıkta demirlemek zorundadırlar. Her yıl buraya Çin'den ve Hindistan'dan baharat ve çeşitli güzel mallar yüklemiş olan yaklaşık 40 büyük gemi gelir. Yılda 150 bin duka gümrük vergisi toplanır ve bunun yarısı Türk hükümdarına, diğer yarısı da Mekke şerifine teslim edilir. Tüccarlar buradan Hürmüz, Goa ve Doğu Hindistan'a giderler. Yukarıda adını andığım İtalyan kuyumcu Alessandro Manioto bu yolculuğu sık sık yapmış. Ayrıca değerli taşlar satın almak için İran'a da gitmiş. Bu sebeple Farsça, Arapça ve Hintçe biliyordu. Bu adam hemen hemen her gün bizim konutumuza gelirdi. Anı defterime ismini de yazmış, İranlıların kullandığı yazıdan da örnek vermiştir. Hac yolculuğu hakkındaki bilgileri bu adamın kendi için yazdığı İtalyanca notlardan Almancaya çevirerek kitabıma aktardım. Ayrıca Türklerle yaptığım konuşmalar sırasında onların hac yolculuğu hakkında anlattıklarından da bilgi edindim. Fakat insanlara armağan vermeyince onlardan hiçbir şey öğrenilemiyor. Bu yüzden zaman zaman bu konuda sıkıntı çektim. Alessandro'ya Braunschweig'de satın almış olduğum ve yanımda getirdiğim, aslında pek de değerli olmayan küçük bir el dürbünü armağan etmek zorunda kaldım. Türklerin bana anlattıklarına göre, İbrahim'in evinin örtüsü geri götürülürken, kervan başkanı, bir kent, köy veya yerleşim yerine uğradığında, üzerine sırmalı örtüler serilmiş olan güzel bir devenin sırtına bir sehpa yerleştirtip İbrahim'in evinin örtüsünü bunun üzerine serermiş. O yörenin kadın, erkek, tüm insanları koşa koşa gelirler İbrahim'in evinden getirilen örtüye değdirmek için uzun kuşaklarını veya şallarını o yöne doğru savururlar, bir yandan da avaz avaz bağırırlarmış. Amaçlarını yerine getirdiklerinde bu kumaş parçalarına büyük değer verirler, onları kutsal sayıp yüzlerine sürerler, böylece sadece günahlarından arınmakla kalmayıp, birçok hastalıklardan da kurtulacaklarına inanırlarmış. İbrahim'in evinden gelen örtüyü bizzat elleyebilen veya öpebilen bunu büyük bir mutluluk sayarmış. İbrahim'in evinin örtüsü Konstantinopolis'e getirildiğinde, Türk hükümdarı en çok değer verdiği, kendisine en sadık olan paşalarına bu örtüden birer parça armağan eder ve böylece onlara esenlik sunup cennetin yolunu açtığını sanırmış.

ELLİ ALTINCI BÖLÜM

TÜRKLERE ŞARABIN YASAKLANMIŞ OLMASININ NEDENİ VE ŞARAP İÇMEK ZORUNDA KALANLARIN NASIL DAVRANMALARI GEREKTİĞİ

Kuran'a göre Türklerle şarap tamamen yasaktır. Bunun sebebi de şu olaydır. Bir gün Muhammed, yolculuğa çıktığı sırada bir meyhaneye uğrar. Buradaki insanlar neşe içinde gülüp söyleşmektedir. Muhammed böyle neşeli olmalarının nedenini sorar ve onlar da şarap içtiklerini söylerler. Bunun üzerine Muhammed, insanları böyle neşelendiren şarabın asıl bir içecek olduğunu söyler. Ertesi gün yeniden bu meyhaneye uğradığında, masaların, iskemlelerin kırıldığını, her tarafın darmadağın ve kan içinde olduğunu görür. Sebebini sorunca, konukların şarabı fazla kaçırıp birbirlerine girdiklerini, kavga edip etrafa saldırdıklarını öğrenir. Bunun üzerine Muhammed şarabı lanetler. İşte bu yüzden Kuran'da Müslümanların şarap içmeleri tamamen yasaklamıştır.

Efendimin daveti üzerine konutumuza sık sık yemeğe gelen itibarlı önemli Türklerden, özellikle yaşlı ve çok dindar olanlar, kendilerine şarap sunulduğunda ve içmeleri için ısrar edildiğinde, kadehi dudaklarına değdirmeden önce kıyameti koparırlar ve şarap içerken ruhlarının bedenlerinden çıkıp başka bir yere gitmesini ve gizlenmesini, öbür dünyada azap çekmek için bu günahın üzerlerine bulaşmamasını dilerler. Zira Türkler, bu dünyada ne kadar çok şarap içerlerse, öbür dünyada o kadar acı çekeceklerine inanırlar. Ama bir kere şarabı içmeye başladılar mı, bizim şu eski atasözündeki gibi “Cehennem'e yavaş yavaş girmektense, hızla koşarak girmek daha iyidir” ilkesine uyarlara.

Gerçekten de onlar şarap içerken ölçü tanımıyorlar ve sanki ille de cehennem azabını hak etmek istiyorlar. Nasıl olsa yoldan çıkmış olduklarından cezalandırılacaklarına göre, artık direnmenin faydası olmadığına kanaat getiriyorlar herhalde, çünkü yere devrilinceye kadar içmeye devam ediyorlar. Yaşlılar bu duruma düştüklerinde, çok ayıplanıyorlar ve sokakta herkes üzerlerine çamur atıyor. Gençlere karşı ise çoğu zaman daha hoşgörülü davranılıyor. Şarap yasak olsa da, üzüm yemeleri mümkün. Üzümden bütün yıl boyunca faydalanılabildiğini sağlamak için özel bir yöntemleri var: Bir fiçinin dibine bir kat dövülmüş beyaz hardal koyuyorlar, onun üs-

tüne bir kat güzel üzüm yerleştiriyorlar, böylece fıçıyı tepesine kadar kat kat dolduruyorlar, sonra üzerine taze şıra döküyorlar. Üzüm yemek istedikleri zaman, salkımları fıçıdan çıkarıp su ile yıkıyorlar. Ben Macaristan'da çalıştığım sırada Pressburg'da da aynı yöntemin kullanıldığına tanık oldum. Bunu Macarların mı Türklere öğrettiğini, yoksa Türklerin mi Macarlara tanıttığını bilemiyorum. Bildiğim bir şey varsa, Türk hükümdarı, bizim ülkelerimizdeki papanın konumunda olan en büyük müftünün de uygun görmesi üzerine, maaş ödediği kimselerin ve savaşçıların Cuma günleri ve Ramazan ayı dışında şarap içmelerine izin vermiştir.

ELLİ YEDİNCİ BÖLÜM

TÜRKLERİN VE İRANLILARIN MÜSLÜMAN OLMALARINA KARŞIN, DİNLERİ ARASINDAKİ FARKLAR

Türkler özellikle Muhammed'i en büyük peygamber, Tanrı'nın en sevgili kulu sayarlar ve *Kuran* kitabının, yani yasaların *Allah* yani Tanrı tarafından Muhammed'e gökten indirildiğine inanırlar. Ayrıca Muhammed'in sahabesi olan Ömer, Ebubekir, Osman ve Ali'ye de saygı gösterirler. Ebubekir, Muhammed'in kayınpederi, Ali ise Muhammed'in damadı idi. Bunların dışında Türklerin çok saydıkları dört başka değerli "imam" yani din bilgini vardır. Birincisinin adı *Ebuhanîfî* [Ebu Hanife] ve diğerlerinden daha üstündür. Ona *İmam Azem* [İmam-ı azam], yeni "en yüksek öğretmen" derler. İkincisi *İmam Malichi* [Malikî], üçüncüsü *İmam Schaaiffî* [Şafi], dördüncüsü de *İmam Achmet Henbeli*'dir [Ahmed Hanbeli]. Bu dört din bilgini İranlılara çok düşmanca davranmışlardır. Buna karşın İranlılar Ali'den sonra büyük imam *Scheich Haidar*'ı [Şeyh Haydar] yüceltmektedirler. Genelde *Harduellis* [Erdebili] adıyla bilinen bu imam, Türkler tarafından lanetlenmektedir. Şeyh Haydar İranlılara ilk kez İslam öğretisini tanıtan kişidir. İranlılar derler ki: Muhammed Tanrı'nın büyük bir peygamberiyse de, Ali ondan daha büyük bir peygamberdir ve Tanrı'nın yardımcısıdır, çünkü Muhammed'den daha büyük mucizeler yaratmıştır. Bu yüzden Ali'yi severler ve sayarlar. Ömer, Ebubekir ve Osman'ı ise kutsal kişiler olarak

kabul etmedikleri gibi, üstelik onlara düşmanlık da beslerler. İranlılar'ın inancına göre, melek Cebrail, İslam dininin yasalarını içeren Kuran kitabını gökten yeryüzüne indirdiğinde, onu Ali'ye sunacak yerde, yanlışlıkla Muhammed'e teslim etmiş. Fakat Tanrı bundan dolayı fazla rahatsız olmamış, Muhammed'i de böyle bir göreve layık gördüğünden, bu duruma itiraz etmemiş. İranlılar, Muhammed'in *Aische* [Ayşe] adındaki eşinin asla iffetli bir kadın olmadığını, Muhammed onunla evlendiği zaman, iffetli bir bakire olduğunu sanmasına karşın, sonradan tam tersi olduğunu fark ettiğini söylerler. Ayrıca derler ki: Peygamber Muhammed'in ölümünden sonra onun kan akrabası ve damadı olan Ali, vali ve halife olarak seçildiğinde, Ebubekir birçok kötü insanların ilgisini ve desteğini kazanarak, peygamber Muhammed'in ölmeden önce düzenlediği vasiyetnamesindeki isteklerinin tersine, hak etmediği halde, kendisinin halife olmasını sağlamış ve zorla bu mevkiye gelmiş. Ebubekir'den sonra halife olan diğer iki kişi, Ömer ve Osman da aynı şeyi yapmışlar. Bu esnada Ali bir mağaraya saklanarak onların birbiri arkasından ölmelerini beklemiş ve daha sonra Muhammed'in ardılı olarak yönetimi eline almış. Söz konusu üç kişi, Muhammed'in son arzusunun, düzenlemesinin ve buyruğunun tersine davrandıkları için, İranlılar onlara inanmazlar, onların sözlü olarak öğrettiklerine ve geride bıraktıkları yazılı belgelerine itibar etmezler, hatta onların yazılarını ve kitaplarını buldukları zaman yakarlar ve onlara değer veren kimselere karşı da acımasızca davranırlar, onları cezalandırırlar. Üstelik insanların sadece Muhammed'in öğretisini benimsemekle esenliğe kavuşamayacağını, mutlaka peygamber Ali'nin de öğrettiklerine inanmaları ve onları uygulamaları gerektiğini ileri sürerler. Bu öğretiyi ilk kez tanıtanlar, İranlıların en önemli imamı olan Şeyh Haydar, *Techellis* [Şeyh Cüneyd] ve *İsmail Sophi*'dir [Şah İsmail]. Ama bence şeytanların hepsi birbirinden farksızdır. İşte Türkler ile İranlılar arasındaki uyuşmazlığın en önemli sebebi budur ve bu yüzden onların birbirlerine karşı duydukları kin ve düşmanlığın yanında Hristiyanlara karşı duydukları nefret önemsiz sayılır.

İranlılar ile Türkler arasındaki savaşın başlamasından çok önce İranlıların dini, Türkler arasında çok taraftar bulmuş ve Konstantinopolis'e kadar yayılmaya başlamış. Öyle ki, Türklerin pek çoğu İranlıların

dinine yönelmişler, Anadolu'da çok sayıda Türk bir araya gelerek İranlıların dininin Türklerinkinden daha üstün olduğunu ileri sürmüşler. Bu sebeble yüksek mevkilerdeki beyler, özellikle imam ve *Hoggia* [Hoca] denilen Türklerin iki üst düzey din adamı, bu durumu hükümdara bildirerek bu sapkınlığın önüne geçmek için İranlılara savaş açılmasına iknaya karar vermişler. Bahane olarak da, bazı din adamlarının gördükleri rüyaları ileri sürmüşler, zira bu insanlar rüyalara çok önem verirler. Söz konusu rüyalardan çıkardıkları anlama göre, insanlar ruhlarını esenliğe erdirecek olan dinlerini tüm güçleriyle savunmazlar ve sapkınları ortadan kaldırmazlarsa, Türk devleti çökecektir. Tanrı bu görevi yerine getirmesini bizzat Türk hükümdarından istemekte ve bu kutsal meselede kendisinden yardım beklemektedir. Din adamlarının dediğine göre, Hristiyanlar sadece bedenlerini ve yaşamlarını tehdit eden birer düşmandırlar. Oysa İranlılar, ruhlarına sahip olmak istemektedirler. Eğer İranlıların dinleri etki ve baskı altına alınabilirse, Türkler için tüm Avrupa'ya egemen olmanın yolları açılacaktır. Üstelik çok önemli bir Türk beyinin İran'a intisap etmiş olması da savaş açmak için sebep oluşturmaktadır. Benim görüşüme göre, aslında Osmanlılar bütün ülkeleri egemenlikleri altına almak hırsına kapılmışlardır ve kimsenin kendileri kadar güçlü olmasına katlanamıyorlar. Şimdiye kadar her yerde talih onlardan yana çıktı ve başarı kazanmalarına yardım etti, çünkü Tanrı bizi günahlarımızdan ötürü cezalandırmak istedi. Fakat günün birinde onların da bu devri sona erecektir. Nitekim bütün halklar, devletler ve imparatorluklar ancak belli bir süre egemenliklerini sürdürmüşlerdir. Asurlular, Yunanlılar, Roma İmparatorluğu, Yahudi Krallığı, Troya, Kartaca, Roma ve diğer birçok devletler buna örnek olarak gösterilebilirler. Türkler bile kendi devletlerinin 1100 yıldan fazla dayanamayacağına dair kehanette bulunmaktadırlar ve 1590 yılından beri de bu devleti ayakta tutan direkler çatırdamaya, ülke içerisinde ayaklanmalar kendini göstermeye başlamıştır. Dilerim ki, Tanrı sevgili oğlu İsa'nın hatırı için, değerli Hristiyan halklarını, bu zavallı küçük toplulukları, esirgesin ve yok olmaktan korusun, Türkleri ve tüm yalanlarını doğru yola yönlendirip bizleri savunsun. Amin.

TÜRK-İRAN SAVAŞLARININ NEDENİ OLAN MURAD'IN VE DİN ADAMLARININ GÖRDÜĞÜ RÜYALAR VE YORUMLARI

Sultan Murad rüyasında, dünyanın orta yerinde, ulu bir ağacın altında durmakta olduğunu görmüş. Ağacın iki dalı ta uzaklara kadar uzanıyor, biri güneşin doğduğu yerin sonuna, diğeri güneşin battığı yerin sınırına kadar varıyormuş. Güneşin doğduğu yerden olağanüstü büyüklükte bir yılan kıvrıla kıvrıla kendisine doğru yaklaşıncı, Sultan Murad elinde tuttuğu bir sopa ile yılanı vurmuş ve onu öldürmüştür. Sultan Murad bu rüyadan heyecanla uyanmış. Hoca'ya gelince, o rüyasında cennetin kapısı önünde “İmam Azem” yani en büyük imam denilen *Ebu Hanif* ile karşılaştığını görmüş. Ebu Hanif, Sultan Murad'ın şeyhlerine (bunlar Müslümanların özel bir tarikatine bağlıdır) hitaben demiş ki: “Peygamber Muhammed'in yeryüzündeki vârisi ve vekili olan halifeye git (Osmanlılar'a göre hükümdarları olan Sultan, peygamberin yeryüzündeki halifesidir) ve ona de ki, İmam-ı Azam cennetten dışarı çıktığında, cennetin kapısının önünde Şeyh Haydar ile karşılaşmış, onunla tartışmış, kavga etmiş ve onu alt etmekle kalmamış, üstelik de onu boğarak öldürmüştür. Böylece onun sapkınlıkları ve tarikati artık son bulmuştur. Bu sebeple halifeye, sapkınlara karşı savaşmak için hazırlık yapmasını ve onlara saldırmasını öğütler. Zira Tanrı'nın yardımı ile onları yenecek ve yeryüzünden silecektir.”

Şeyh, kendisine bu iki rüya anlatıldığında, ilk olarak Murad'ın rüyasını şöyle yorumlamış: Dünyanın orta yeri, Sultan Murad'ın tahtıdır, iki büyük dalı olan ağaç da Sultan'ın çok geniş olan imparatorluğunu temsil etmektedir. Güneşin doğduğu yönden gelmekte olan yılan, Sultan'ın düşmanı olan İran şahıdır. Sultan onunla savaşarak onu yenecek ve idam ettirecek, ülkesini de Osmanlı topraklarına katıp halkını egemenliği altına alacaktır. İmam-ı Azam'ın Şeyh Haydar ile kavga edip onu yenmesi de şu anlama gelmektedir: İranlıların sapkınlıkları, tüm taraftarları ile birlikte yeryüzünden öylesine kazınacaktır ki, izleri bile kalmayacaktır. Üstelik Osmanlı Sultanı tüm dünyaya egemen olan bir halife olacaktır. Şeyh bu rüyaları böyle yorumlayınca, Sultan Murad kendi hocası olan en yüksek din adamının da fikrini ve kararını dinlemek istemiş. O da bu yorumu onaylamış. Birçok

kişi hoca ve şeyh arasında gizli bir anlaşma ve fikir birliği olduğunu, Sultan Murad'a işlerine gelen telkinleri yaparak onu savaşa ikna etmeye kararlı olduklarını ileri sürmektedir.

ELLİ DOKUZUNCU BÖLÜM

İRANLILARIN DİNİNİN KAYNAĞI VE NASIL SÜREGELDİĞİ, TÜRKLERLE ÇATIŞTIKLARI BAŞKA MESELELER VE İRAN KRALLARININ SOYLARINI NASIL SÜRDÜRDÜKLERİ

İranlılarla Türkler arasındaki farklardan biri, İranlıların resim sanatına önem vermeleri ve hatta üzerinde çeşitli resimlerin bulunduğu kumaşlardan yapıma elbiseler giymeleridir. Fakat bu resimlere gösterdikleri ilgi ve saygı papanın mezhebinden olanların saygısına benzemez, yani onlar bu resimlere tapmazlar. Türkler ise resimleri, ister çizilmiş ister kumaş halinde dokunmuş olsunlar, kesinlikle reddederler, resimleri itici ve korkutucu bulurlar. Türkler İranlıların dinine o kadar düşmandırlar ki, bir İranlı, Türklerin mezhebine geçmek istese, sünnetli olsa bile, yeniden sünnet olmasında ısrar ederler. Duyduğum kadarıyla, İranlıların dininde Hristiyan dininden alınmış pek çok özellik varmış, ama Türkler bana bu konuda bilgi vermediler. İranlıların dinlerinin kaynağı hakkında sadece şunları bildirebilirim:

1460 yılında İranlıların eski kral sülalesinden gelen, "*Harduellis*"¹⁴¹ [Şeyh Haydar Erdebili] adında önemli ve saygın bir prens, kendini Kutsal Kitap'ın incelemesine vermiş, dünyevî yaşamdan elini eteğini çekerek azizler gibi dünya nimetlerinden, iktidar ve zenginlikten vazgeçmiş. "*Usum Cassan*"¹⁴² [Uzun Hasan] adındaki İran hükümdarı, Trabzon kralı *Calo Johannis*'in [IV. İoannes] kızı ile evliliğinden doğan *Marta*'yı bu adama eş olarak vermiş. Martha, annesi gibi Hristiyan olarak doğmuş ve bu dinin tüm kurallarına uygun olarak gerçek bir Tanrı korkusu ile yetişmiş, kocasına da Hristiyanlığın esaslarını öğretmiş. Kral Uzun Hasan, bu evlilik yolu-

141 Harduellis: Ai-Dar-Arduelles, İran kralı Büyük Usumcassanes'in [Uzun Hasan] kızı Martha ile evlenmiştir. [Şeyh Haydar Erdebili, doğumu 1460, ölümü 1488. Şeyh Cüneyd'in oğlu, Şah İsmail'in babasıdır. Uzun Hasan'ın kızı Alemşah Begüm'le evlenmiştir -y.n.]

142 Büyük Usumcassanes [Uzun Hasan] 1470-78 yılları arasında yönetimdeydi. Katharina ile evlenmişti.

la gelecekte olabilecek bazı sorunların önüne geçmeyi amaçlıyormuş, zira Şeyh Haydar ve yandaşlarının ülkede bir devrim yapmaya niyetli olduklarından kuşkulanyormuş. Aslında Uzun Hasan kral soyundan gelmiyormuş, İran kralı *Malaoncher*'i [Cihanşah] öldürüp hile yoluyla tahtı ele geçirmiş.

Uzun Hasan, Sultan II. Mehmed tarafından "*Aseriner*"¹⁴³ adıyla bilinen savaş alanında yenilince, kederinden ölmüş. Geride bıraktığı oğlu "*Jacop*" [Yakub]¹⁴⁴ babasının yerine İran tahtına geçmiş. O da Şeyh Haydar'dan kuşkulandığı için, onu ortadan kaldırmaya karar vermiş ve bir yolunu bulup gizlice öldürtmeyi başarmış. Şeyh Haydar'ın [Şah] *İsmail* adındaki oğlu, babasının taraftarları ile birlikte ülkeden kaçmış. Babasının taraftarlarından biri ve en önemlisi olan Şeyh Cüneyd, Ermenistan dağlarında inzivaya çekilmiş ve kendini Kutsal Kitab'ı okumaya vermiş. Dağlardaki çobanlar ona çok itibar etmişler ve etrafında toplanmışlar. Giderek basit halk tabakasından olan insanlar bu adamın öğretisini benimsemişler ve onu kutsal sayarak hac yolculuğu yaparmışcasına bulunduğu yere akın etmeye başlamışlar. Herkes onun bilgeliğine hayranlık duyuyormuş. Şeyh Cüneyd, her taraftan insanların kendisini ziyarete geldiklerini görünce, özel bir tarikat kurmuş ve öğretisini benimseyenlerin birbirlerini tanıyabilmeleri için, Türklerin beyaz sarıklarından farklı olması amacıyla başlarına kırmızı sarık geçirmelerini önermiş. Nitekim dediğini de yapmışlar. Bu sebepten Türkler İranlılara *Kisil Wassha* veya *Bassa* [Kızılbaş] yani kırmızı kafalı adını takmışlar. Kral Yakub, zehirlenerek ölmüş, ya da birçok insanların dediklerine bakılırsa, eşi tarafından büyülenerek yaşamını yitirmiş. Kaçarak canını kurtarmış olan *İsmail*¹⁴⁵ ise, seneler sonra erişkinlik çağına gelince, kral Yakub'un kız kardeşi olan annesinin mirastaki payını, yani ülkenin bir bölümünü istemiş. İsmail, babası Şeyh Haydar'ın aklına ve cesaretine sahip olduğundan, kendisine "bilge" anlamına gelen *Sophi* [Sufi, Safevi] adını takmışlar ve İsmail sonunda tüm İran'ı ele geçirmiş. O günden beri de İran kralları *Soft* [Safevi] unvanı ile anılıyorlarmış. İsmail'in soyundan gelenlere de "kral" anlamına

143 "Terdschan" (Tercan) savaşı, 1472. [Uzun Hasan, Tercan'dan bir yıl sonra 1473'te Otluqbeli'nde yenildi. Ölümü bundan beş yıl sonra 1478'dedir -y.n.].

144 Jacop [Yakub]: Jakubeck veya Jakobus, Arduelles'in [Uzun Hasan'ın] oğludur ve İran'da 1478-85 yılları arasında hüküm sürmüştür.

145 Şah I. İsmail Safevi, 1499-1524.

gelen “*şah*” unvanı verilmiş. İsmail bundan sonra İranlıların dinlerine bağlı kalmaları üzerinde ısrar etmiş ve 20 yıl ülkeyi yönetmiş.¹⁴⁶ O dönemde sadece İran toprakları değil, çok eski ve dünyaca ünlü *Babil*, *Wanscherzul*,¹⁴⁷ tüm Ermenistan ve *Amaseia* [Amasya] hududuna kadar Kapadokya’nın büyük bir bölümü onun egemenliği altındaymış. Şah İsmail, Cilicia [Kilikya] halklarına karşı büyük bir zafer kazanmış, özellikle de Osmanlı Devleti’ne önemli zararlar vermiş. O sırada Türkiye’de II. Bayezid hüküm sürmekteymiş. İranlılar onu o denli sıkıştırmışlar ki, barışın devamını sağlamak ve iyi komşuluk ilişkileri sürdürebilmek için her yıl İran şahına bir armağan göndermeyi kabul etmiş. Bayezid’in ölümünden sonra oğlu I. Selim tahta çıkınca, İran’a armağan göndermeyi reddetmiş ve büyük bir ordu toplayarak Asya’ya doğru yola çıkmış, *Calderam* [Çaldıran] ovasında karargâhını kurup İran şahını bir karşılaşma için buraya çağırmış.¹⁴⁸ Çaldıran’da Türk ve İran orduları arasındaki kanlı çarpışmada Şah İsmail yaralanmış ve çok sayıda askerini kaybederek İran’a geri çekilmek zorunda kalmış.

Sultan Selim ise bu zaferden sonra yoluna devamla birçok kaleyi ve kenti ele geçirmiş ve İranlıları tamamen “*Armenia Maioris*” (Büyük Ermenistan), Kilikya ve Amasya bölgelerinden kovmuş. Konstantinopolis’e döndüğünde görkemli bir zafer töreni yapılmış. Ölümünden sonra imparatorluğun başına oğlu *Solimanus* (Süleyman) geçmiştir.

Bundan birkaç yıl sonra İran şahı İsmail de ölünce, oğlu *Thamas* [Tahmasp]¹⁴⁹ ülkenin yönetimini eline almış. Babasının kazanmış olduğu zaferden ötürü kibirlenen Süleyman, İranlılarla yeniden savaşılmaya girişmiş ve o da bahtının açık olması sayesinde önemli zaferler kazanmış, yukarda sözü edilen *Babilonya* (Bağdat), Van, ve *Tauro* [Toros] dağının eteğindeki büyük ve ünlü kent *Tauris*’i [Tarsus] ele geçirmiş. Daha da ileri giderek Gürcistan hududunda, Mezopotamya’da, Büyük Ermenistan’da İran şahının egemenliği altında olan pek çok ülke, kent ve kaleyi talan ederek halkın kendisini hükümdar olarak tanımasını sağlamış. Böylece birçok çarpışmadan ve savaştan sonra İranlılar ile Türkler arasında barış

146 Şah İsmail aslında 25 yıl hüküm sürmüştür.

147 *Wanscherzul*: Muhtemelen Van gölü kıyısındaki Van kenti kastedilmektedir.

148 Çaldıran meydan savaşı, 23 Ağustos 1514

149 *Thamas* [Tahmasp]: 1525-1576.

anlaşması yapılmış ve her iki hükümdar yaşadıkları sürece bu anlaşmaya uymuşlar.¹⁵⁰

Bu konu ile ilgili olarak şunu da eklemem gerek: Şah Tahmasp'ın *Elias* [Elkas Mirza] adında bir erkek kardeşi varmış. İki kardeş arasındaki anlaşmazlık yüzünden Elkas gizlice ülkeden kaçıp Konstantinopolis'e gitmiş ve Sultan Süleyman'a sığınmış. Süleyman ona büyük yakınlık ve saygı göstermiş, hatta erkek kardeşine karşı savaşılabilesi için ona yardım etmeyi, asker vermeyi vaat etmiş. Fakat bu girişimde Türk hükümdarının görev verdiği önemli kumandanlardan biri Elkas'a karşı gösterilen ilgiyi kıskanmış. Onun gizlice İranlılarla birlik olduğunu ve padişaha ihanet ederek onu tahtından indirmeye niyetli olabileceğini hükümdarına ihbar etmiş. Bu kuşkuları ispat etmek için, sözde Elkas'ın İran'a, erkek kardeşine yazmış olduğu sahte mektupları gösterip onların barıştıklarını ve birlik olduklarını ileri sürmüştü. Türk hükümdarı buna öfkelenerek Elkas'ı tutuklattırılmış ve İran'a erkek kardeşine geri göndermiş. İran şahı onu *Rhakaha*'da¹⁵¹ zindana attırılmış ve ölünceye dek orada hapsedilmiş. *Thomas* (Tahmasp), 42 yıl ülkeyi yönetmiş. Gayet zeki ve deneyimli bir savaşçı olmasına karşın, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı talihi ona yardımcı olmamış ve bir başarı kazanamamış. Sadece *Siruan* [Şirvan] veya *Mediam* ve *Gillon* adındaki iki ayrı beyliği kendi egemenliği altına almış. Fakat giriştiği savaşları bitirdikten sonra komşu ülkelerin yöneticileri ile ölümüne dek barış ve huzuru sürdürmeye gayret etmiş.

Tahmasp'ın ölümünden sonra yerine oğlu II. İsmail geçmiş.¹⁵² İsmail, babası hayattayken onunla hiç geçinemez, sürekli ona karşı çıkmış. Sultan Süleyman ile babası arasında kurulan barışın sürdüğü sırada babasının haberi ve izni olmadan, gizlice asker toplayıp İskender adındaki *Asrom* [Erzurum?] beylerbeyine bir saldırı düzenlemiş ve Süleyman'ın ülkesine girip tüm bölgeyi talan etmiş. Adı geçen paşa kaçarak canını zor kurtarmış. Süleyman bunu öğrenince, saldırıyı düzenleyenin kan akrabası olan İran şahına, barışın bozulmasından ve ülkesine verilen zarardan dolayı şikâyetle bulunmuş. Tahmasp, oğlunun bu başkaldırısına çok öfkelenmiş ve onu tu-

150 İran savaşı: 1533-35

151 Elkas Mirza Alamut Kalesi'ne hapsedilmiştir -y.n.

152 II. İsmail, 1576-77

tuklattırıp İran ve Medan hududunda bulunan *Erdevil* [Erdebil] dolaylarındaki *Rhakaha* zindanına kapattırmış. İsmail, babasının ölümüne kadar bu zindanda kalmış. Türk hükümdarı Süleyman öldükten sonra yerine oğlu II. Selim geçince, bu hükümdar da Tahmasp ile barış anlaşmasını onaylayıp yenilemiş. Onun ardılı olan oğlu Murad, İran şahına elçiler göndererek iki ülke arasındaki barış anlaşmasını onayladığını bildirmiş.

Şah Tahmasp öldükten sonra İran'ın en önemli prensleri ve beyleri ölen hükümdarın *Carrasan*'da [Horasan] bulunan büyük oğlu *Mahomet Hodabende*'ye [Muhammed Hüdabende] bir elçi heyeti göndererek İran devletinin hükümdarı olmasını teklif etmişler. Fakat o, Horasan beyinin kızı ile evli olduğundan ve kayınbabasının ölümünden sonra tek vâris olarak bu ülkenin başına geçeceğinden, İran'a dönmeyi ve İran tahtına geçmeyi reddetmiş.

İranlılar, Muhammed Hüdabende'nin ülkenin yönetimini kabul etmeyeceğini anlayınca, diğer aday konusunda aralarında tartışarak sonunda o güne kadar zindanda kalmış olan kardeşi İsmail'i söz birliği ile seçip ülkenin yönetimini ona teslim etmişler. Fakat İsmail tahta geçişinin ikinci yılında ölmüş. Rivayete göre, ülkenin başında bulunduğu sırada kendi küçüğü olan ve İran'da bulunan erkek kardeşini zehirlediği gibi, ülkede uyguladığı zorbalıklar, kötülükler yüzünden, İran'daki prenslerin ve beylerin önerisi ve isteği üzerine, onu da kız kardeşi zehirlemiş.

Bu olaylardan sonra İranlılar, tahtın vârisi olarak kral soyundan kimse kalmadığını görünce, yeniden Horasan'a, Muhammed Hüdabende'ye bir elçi heyeti gönderip İran tahtını babasının mirası olarak kabul etmesi ricaasında bulunmuşlar. Muhammed Hüdavendigâr önce buna şiddetle karşı çıkmışsa da, tekrar tekrar kendisine yöneltilen ricalar üzerine sonunda İran'a gitmeye karar vermiş. Orada krallığı onaylanmış ve Sultan Murad döneminde uzun süre yönetimde kalmış. İlk kez Sultan Murad ile barışçı ilişkiler kurmuş ve Murad'tan önceki hükümdarların İran krallığına büyük zararlar vermelerine karşın, Ormanlı Devleti ve İran arasındaki barışı sürdürmeye özen göstermiş.

Yeniden eski konuya gelelim: Her zaman savaş çıkarma ve ülkesinin topraklarını genişletme eğiliminde olan Osmanlı hanedanı, daha sonraları

İran'a karşı savaşılmaya yeniden başlamış ve din konusunu bahane ederek günümüze kadar pek çok kan dökülmesine sebep olmuştur. Katoliklerde papanın taşıdığı önem kadar Türklerde de büyük itibar gören müftülerin Türk hükümdarına yaptıkları telkinler onu sürekli İranlılarla savaşılmaya teşvik etmiştir. Ama bu iki ülkenin hükümdarlarının birbirleriyle sürekli boğuşmaları Hristiyanların işine yaramıştır, çünkü bu sayede zavallı Hristiyan halkları kendilerini toparlamaya fırsat bulmuşlardır.

Ben Konstantinopolis'te bulunduğum yıllarda Sultan Murad ile Muhammed Hüdabende arasında savaşa başlangıç oluşturan gerginlikleri 1588 yılına kadar kaydettim ve bazı kimselerin notlarından, özellikle patrik Yeremias'ın kitaplarından alıntılar yaptım, çünkü bu bilgileri kendi kitabımda okurlarıma sunmak istedim. Ancak konuyu uzatmamın okurlarımı sıkabileceği düşüncesi ve günümüzde birçok kimsenin, insanları alay konusu yapmaya meraklı olduklarını, hiçbir şeyi beğenmeyip, sadece kendilerini akıllı saydıklarını, iyi niyetle yazılan bir eseri yanlış tanıtıp, "bu kitap bir seyahatname olacakken bir tarih kitabına dönüşmüş" şeklinde yorumlar yapabileceklerini bildiğimden, şimdilik anlatacaklarımı burada kesiyorum. Ama kesinlikle eminim ki, benim yazdığım kitaptaki bilgiler şimdiye kadar Hristiyanlık âlemine iletilmemiştir. Aslında çevremizde gelişen olayları Alman Evi'ne bildirmekle görevlendirilmiş bazı habercilerin verdiği bilgiler özel bir kitaba yazılarak Roma imparatoruna takdim edilecektir. Bunu da bana elçiliğimizin sekreteri George Christoph Fehrenberger söyledi. Ama Rumların tuttukları tarih kayıtları ile karşılaştırdığımda, Alman Evi'nde pek çok meseleden söz edilmediğini saptadım. Zira casuslar ve haberciler üstlendikleri göreve tam anlamıyla sadık değiller ve en önemli konuları gizliyorlar, özellikle Türklerin uğradıkları yenilgileri açıklamıyorlar, çünkü Hristiyanları sevindirmek istemiyorlar. Ayrıca İranlıların yürekli olduklarını, kahramanlıklarını ve kurnazlıklarını da ortaya çıkarmaktan çekiniyorlar, hatta tam tersine, Türkler bir yenilgiye uğradıkları zaman, cesaretlerinin kırılmaması için, bir sevinç gösterisi düzenliyorlar ve böylece İranlıların, kurnazlıklarını devreye sokarak az sayıda askerle büyük başarılar elde ettiklerini örtbas ediyorlar. Eğer fırsatım ve zamanım olursa, üçüncü kitabımın sonunda, özel bir bölümde bu savaşlar hakkında edinebildiğim bilgileri aktaracağım.

ALTMİŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKLERDE YARGILAMA

Türklerdeki güvenlik düzenlemesine göre, *Subassi* [subaşı] adı verilen özel kolluk görevlileri sokaklarda dolaşırlar ve sendeleyerek yürüyen ya da yüzü kızarmış olan birini görürlerse, sırtına bir yumruk indirerek, şarap içip içmediğini anlamak için ağzını koklarlar. Eğer şarap içmişse onu hemen kadı dedikleri yargıcın önüne götürürler. Adam orada duruma göre ya kışına ya da tabanlarına değnek vurulmak suretiyle cezalandırılır. Türklerde her türlü kötü alışkanlığın cezası vardır. Ölüm cezasını hak edecek kadar ağır olmayan suçlar, değnekle cezalandırılır. Yeniçeriler dahi bu cezadan muaf tutulmazlar. Bazen suçlunun derisi 100 değnek yedikten sonra öylesine parçalanır ki, derinin bir bölümünü kesip çıkartmak gerekir. Oysa Eski Ahit'te suçlulara 40 değnekten fazla vurulmaması emredilmektedir. Fakat Türkler, bedenlerine böyle acı çektirilmesi karşılığında cehennem azabından kurtulacaklarını düşünerek kendilerini avuturlar, hatta cezalandırılmaları için kullanılan değnekleri kutsal sayarlar ve değnek cezası tamamlandıktan sonra yargıcın ve cezayı uygulayanın elini öperler. Üstelik cezalandırılan kişi, vurulan her darbe için bir para ödemeye ve değneği de öpmeye mecbur tutulur. Bazen suçluya o kadar kuvvetle vururlar ki, değnek kırılır ve yeni bir değnek kullanmak gerekir. Ölüm cezasına çarptırılanlar genellikle kaburgalarına geçirilen bir kancaya asılırlar. Bu durumda çoğu kez üç gün boyunca can çekişirler, bazen de acıma duygusuna kapılan bir kişi, mahkûmun asılı olduğu direğe tırmanarak adamın boğazını keser ve acısına son verir. Birçok suçlu denize atılarak boğdurulur. Suçlunun kafası kesilerek idam edilmesi, aslında büyük bir merhamet göstergesi sayılır. Çok sayıda ölüm cezası, kirişle boğmak suretiyle gerçekleştirilir. Hırsızlar darağacına asılırlar. Ama mutlaka suçüstü yakalanmaları gerekir. Birisi hırsızlık yaparken yakalanırsa, sadece birkaç para değerindeki bir şeyi çalmış olsa bile, daha o an hırsızlığı yaptığı ortamda en uygun olan yere, örneğin bir evin veya dükkânın kepengine asılır. Burada bir veya iki saat asılı kaldıktan sonra subaşılar gelir ve ölüyü asılı olduğu yerden indirip denize atarlar, eğer yakında deniz yoksa açık bir alana bırakırlar. Köpekler veya yabanî hayvanlar orada cesedi parçalayıp ortadan kaldırır. Türkler idam edilenleri

defnetmezler, çünkü onları toprağa girmeye layık görmezler. Eğer bir hırsız suçüstü yakalanmazsa, kendisine ceza verilmez ve malı çalınan birisi bir yerde malını görse bile, onun üzerinde hak iddia edemez.

Türklerde adalet çok sıkı bir uygulamaya tabidir ve kişinin saygınlığına bakılmaksızın hukukun gereği yerine getirilir. Her bölgede yargıcılık görevini üstlenen *Sangiacos* (Sancakbeyleri?) ve kadılar bulunur, büyük camilerdeki en yüksek din adamı da bu görevi yerine getirmeye yetkilidir. Bunların emrinde olan çok sayıda subaşı, hak ve adaleti uygulamakta yargıcılara yardım ederler, onlara da bu işte *Hassass* [ases] denilen görevliler destek olurlar. Gerektiğinde yeniçeriler de devreye girerler. Kentin dışındaki mahalle ve köylerin yöneticilerinin emrinde de kolluk kuvvetleri vardır. Bunlar hemen hemen birer cellat gibidirler, tıpkı köpekleri imha eden görevliler gibi ellerinde büyük topuzlarla ortalıkta gezerler ve suç işleyen birini gördüler mi, onu hemen kadının karşısına çıkarırlar. İşlenen suç ölüm cezasını gerektirecek kadar önemli ise, bunu Divan'a bildirirler ve en yüksek vezir olan veziriazam da olayı hükümdara aktarır. Hükümdarın bu konudaki kararı ne ise, o uygulanır.

Kadınlar, ölüm cezasını hak eden bir suç işlerlerse, denize atılarak boğdururlar. Erkek çocuklara cinsel tacizde bulunanlar, bir kuleden aşağı atılırlar. Ben bir oğlana tecavüz etmiş olan bir adamın, herkesin önünde üreme organının kesildiğine tanık oldum. Haydutlar kazığa geçirilirler, canlı canlı yakılırlar ve büyük taşlarla ezilirler. Türklerin övülmeye değer bir tutumları da şudur: Sokakta bir konu yüzünden kavga çıkarsa, oradan geçenler hemen olaya müdahale ederler ve kavga edenleri tanısalar da, tanımasalar da meseleye çözüm getirerek, yargıcın önüne gitmelerini önlemeye çalışırlar. Böyle yapmakla da sevap işlediklerine inanırlar.

Elmekçiler, ekmeklerin boyunu ufaltırlarsa ve yemek dağıtanlar, yemekler için kendilerine bildirilenden daha fazla para isterlerse, ölçülerde, tartılarda müşteriyi kandırırlar, hileli mal satarlarsa, cezalandırılırlar. (Zira burada her gün yemeklere, yiyeceklerle fiyat konur ve bunu aşmak yasaktır. Keşke bizde de bu konuda böyle bir denetim uygulansa! Çünkü satıcılar her şeyi değerinin üç katına satıyorlar, pazarlanan her maldan çıkar sağlıyorlar.) Bu gibi suçları saptananlara şöyle bir ceza uygulanır: Suçlunun boynuna or-

tasında bir kafanın geçebileceği genişlikte bir delik olan bir tahta, geçirilir. Bu tahtanın kenarlarında bulunan küçük kancalara pahalıya sattığı veya hile karıştırdığı mallar asılır ve suçlu bir eşeğe bindirilerek herkese ibret olsun diye en önemli caddelerden geçirilir. Suçları büyük olanlar ise kafalarının geçirilen tahta ile birlikte eşeğe ters bindirilirler, üstelik boyunlarına süs olarak koyun bağırsakları asılır ve ellerine eşeğin kuyruğu verilerek sokaklardan bu durumda geçirilirler. Azgın sokak çocukları onların üzerine çamur atarlar ve büyük bir olasılıkla suçlular daha sonra da kırbaçlanırlar ve kadiya para ödemeye mecbur edilirler. Kısacası burada her bakımdan sıkı bir denetim ve etkili cezalar uygulanmaktadır. Bizim dinimizden olmayan bu toplumda böyle bir düzenin kurulmuş olması övgüye değer. Birisi borcunu ödeyemez veya yalandan iflas ettiğini öne sürerse, boynuna tıpkı köpek tasması gibi bir demir zincir takılır ve bir gardiyan zincirin ucundan tutarak onu sokaklarda gezdirir. Borçlu kişi, bir elinde bir tahta çanak öbür elinde de çingirak tutar. Bu durumda borçlu olduğu parayı biriktirene kadar dilenerek ortalıkta dolaşmak zorundadır. Gardiyan her akşam dilenerek toplanan paradan kendine sekiz asper ayırdıktan sonra cezalıyı bir köpek barınağına götürür, geri kalan parayı da kadiya teslim eder. Kadı, borçlunun ödemesi gereken tutar tamamlanıncaya kadar parayı saklar. Genelde Türkler bu durumdaki adamlara acıyarak Allah rızası için bolca sadaka verirler. Böylece hemen hemen her borçlu sonunda borcunu ödeyebilecek duruma gelir. Bizim Hristiyan toplumlarında da aynı yöntem uygulansa hiç de kötü olmaz. Çünkü bu sayede başkalarının alın terini ve emeğini sömüren dolandırıcılar azalırdı. İnsanlar kapılarını pencerelerini sürgülemekle hırsızlardan kendilerini koruyabilirler, ama böyle dolandırıcılardan korunmak asla mümkün değildir. Bu bakımdan dolandırıcılar hırsızlardan daha tehlikelidirler ve Türkler de bunun farkında olduklarından onlara daha kötü gözle bakarlar.

Zina işleyenler de bir eşeğe oturtulup ellerine eşeğin kuyruğu verilerek sokaklarda dolaştırılırlar, ama boyunlarına koyun bağırsakları asılmaz. Türkler, köleleri olmayan Hristiyanlarla veya Hristiyan erkekler Müslüman kadınlarla zina yaparken yakalanırlarsa, ya kancaya asılırlar veya denize atılırlar.

Bunun dışında, yargıya başvuran herkes kısa zamanda hakkını elde eder. Hıristiyan ülkelerinde senelerce sürüncemede kalan davalar, Türklerde iki veya üç gün içinde sonuçlandırılır. Ama davaları kesin kanıtlara dayandırmak gerekmektedir. Bu nedenle yalancı tanıklık olaylarına da sık rastlanmaktadır. Davasında haksız olan herkes, rüşvet vererek uzun sakallı tanıklar bulmaya çalışır. Eğer yargıç tanıkların söylediklerine inanmazsa, tanık uzun sakalına işaret ederek: “Bu koca sakalımla yalan mı söyleyeceğim?” diye kendini savunur. Oysa tanık, dava hakkında kendine anlatılan dan fazlasını bilmez. Sonuç olarak en çok tanık getiren kişi davayı kazanır. Davacıların bir dava vekili aracılığı ile sorunlarını halletmesi tercih edilmez. Herkes kendi davasını kendi yürütür. Fakat eğer birinin yalancı tanıklık ettiği başka tanıklar tarafından kanıtlanırsa, o da bir eşeğin sırtına ters bindirilerek eşeğin kuyruğu eline verilir, başına üstüne boynuz takılı yüksek bir külâh geçirilir ve bu kılıkta sokaklarda dolaştırılır, yalancı tanıklık ettiği herkese ilan edilir ve gelen, geçen üzerine çamur atar. Aynı ceza, kalpazanlara da uygulanır. Üstelik bunlar para cezası da ödemek zorundadırlar.

Türklerde cellatlık mesleği yoktur, celladın işini subaşı ve asesler yaparlar. Bunlar *Profos* [hapishane görevlisi, bekçi] ile birlikte gece gündüz her tarafta dolaşırlar ve ortalığı gözetim altında tutarlar. Bekçi geceleyin birisini suçüstü yakalarsa veya bir suç işlediğinden kuşkulanırsa onun hemen asılmasını sağlar. Sarayda, hükümdarın yanında da sürekli bir cellat [bostancıbaşı] bulunmaktadır. Hükümdar, bir kişinin idam edilmesini isterse, celladı getirtmek için birisini göndermesine ve vakit kaybetmesine gerek kalmaz. Hemen orada hüküm yerine getirilir, hükümdarın merhametine sığınmak ve af dilemek boşunadır.

ALTMİŞ BİRİNCİ BÖLÜM

KEDİLERİN VE KÖPEKLERİN ALLAH RIZASI İÇİN BESLENMESİ

Daha önce de Türklerin dininden söz ederken, kedileri ve köpekleri Allah rızası için beslediklerini anlatmıştım. Sadece bu amaca yönelik olan birçok aşevleri vardır. Bunlarda kedilere ve köpeklere yedirmek üze-

re, değeri düşük etler, ciğer, iç organları, böbrekler küçük parçalar halinde doğranır, şişlere geçirilip kızartılır. Bu aşevlerinin etrafında kediler ve köpekler sürüler halinde toplanırlar. Aşçı, üzerine et parçaları dizili şişleri sırtına yükleyerek sokak sokak dolaşır. Camiden çıkan Türkler, dinî duygularının etkisi altında, sevap kazanmak için bunlardan satın alırlar ve “Allah rızası için” kedilere köpeklerle yedirirler. Biz de sık sık bu kızarmış etlerden satın alıp تنها bir yerde köpeklerin önüne atardık ve köpeklerin bu etleri kapmak için kavgaya tutuşmalarını, birbirlerini ısırma larını seyredip eğlenirdik. Ama Türkler, bu davranışımızın gerçek amacını fark edince, çok bozuldular. Bir seferinde de ben bu yüzden büyük bir tehlike atlattım, çünkü acemioğlanlar beni dövmeye kalktılar. Bu konuda çok dikkatli olmak gerek, çünkü Türkler bir köpeği dövmezler, onu itip kakmazlar, olsa olsa onun yoluna çıkmaktan sakınırlar, tıpkı Hristiyanlara karşı davrandıkları gibi davranırlar. Bu sebeple de sokak ortasında yatıp uyuyan köpeklerle sık sık rastlanır. Türkler kedi ve köpek ölümlerine de dokunmazlar, cesetleri çürüyünceye kadar oldukları yerde bırakırlar. Bu yüzden her yıl ülkede bu kadar çok ölüm vakasının olmasına şaşmamak gerek. Bir gün gebe bir köpeğin ortalıkta dolaşıp sonra bir yere yattığını gördüm. Oradan at üstünde bir beyefendi geçerken atından indi ve bir demet kuru ot toplayarak köpeğin altına serdi. Türkler der ki, insanlar konuşarak ihtiyaçlarını söyleyebilirler, ama hayvanlar bunu yapamadığından, âcizdirler. Konstantinopolis’te köpeklerin sayısı çok artarsa, onları toplatırlar, pereme denen küçük teknelere doldurup deniz yoluyla Asya yakasındaki ormanlara salarlar. Köpekler burada vahşileşirler ve kurtlardan bile beter olup insanlara saldırırlar. Türkler zararlı hayvanlara karşı korunmak amacıyla kedileri evlerinde barındırırlar, ama köpekleri evlerine almazlar. Onlar, köpeklerin ya koyun sürülerinin yanında ya da çiftliklerde ve askerlerin dış istihkâmlarında bulunması gerektiği kanısındadırlar. Zaten kedileri de köpeklerden daha çok severler. Çünkü günün birinde peygamberleri Muhammed, kitap okurken bir kedi kolunun yenine yatıp uyumuş. Bir süre sonra Muhammed ibadet etmek üzere yerinden kalkmak istediğinde kediye tatlı uykusundan uyandırmaktansa kolunun yenini kesmeyi yeğlemiş. Türkler herhangi bir hayvana veya kuşa zarar verilmesine göz yummazlar. Bir zamanlar kuyumcunun biri kapısına büyük

bir yarasa çivilemişti, bir Alman da duvara bir baykuş mihlamıştı. Türkler bunu görünce büyük bir öfkeye kapıldılar ve bu suçu işleyenlere saldırdılar. Eğer onlar evin damına çıkıp kaçmasalardı, herhalde öldürülürlerdi. Bu konu açılmışken, bizim Alman Evi'nde vakit geçirmek için icat ettiğimiz bir eğlenceyi anımsadım. Kentin hemen hemen tümü denizle çevrili olduğundan burada pek çok büyük martı bulunmaktadır ve bunlar sürüler halinde kentin üzerinde dolaşmaktadırlar. Türkler, kestikleri koyunların bağırsaklarını yemediklerinden, bu kuşlar koyun kesilen yerlerde ortalıkta bırakılan bağırsakları yerler veya alıp götürürler. Bizim konutumuzun avlusunda da her gün koyun kesilirdi ve biz de Türklerin bizi görmemesi için kapıları kapatıp, koyun bağırsaklarını ufak parçalara bölerek havaya fırlatırdık. Martılar bunları kapmak için konutumuzla doğru uçtuklarında, biz keskin veya kör uçlu oklarımız ve yaylarımızla hazır vaziyette bekleyip kuşları vururduk. Kiminin bacağını sakatlar, kiminin kanadını parçalardık, bazıları da ok bedenine saplanmış olarak uçup giderdi. Ara sıra iki veya üç kuş, bağırsakları kapmak için kavgaya tutuşurlar her biri bir ucundan çekeleyip dururdu. Biz de onları seyrederek eğlenirdik. Ama sonradan Türkler görmeden kuş ölümlerini ortadan kaldırmak bir sorun oluştururdu ve çoğu zaman ahırda bir çukur kazıp kuşları gömmekten başka çaremiz kalmazdı. Zira Türkler kuşların özgürce uçmaları gerektiğine inanırlar.

Sultan Bayezid Camii'nin önünde her gün birçok kediye Allah rızası için yiyecek verilir. Ayrıca sokaklarda taze veya kaynatılmış su dolaştırılarak Allah rızası için insanlara sunulur. Bazı yerlerde bu suya şeker ve gülsuyu da katarlar. Dindar kişiler kafeslere kapatılmış olan küçük kuşları satın alarak Allah rızası için serbest bırakırlar. Bu kuşlardan biri bir ağacın dalına konup öter veya gagasıyla tüylerini düzeltirse, Türklerden biri diğerrine şöyle der: "Duyuyor musun kardaş, kuşu serbest bıraktığım için bana teşekkür ediyor." Daha önce de sözünü ettiğim gibi, böyle bir olaya ben de tanık oldum. [Atık] Ali Paşa Camii'nden çıkan Türklerin kafes içindeki kuşları satın alıp serbest bıraktıklarını ve kuşların da bizim konutumuzla Haseki Sultan Hamamı'nın arasındaki akçaağaca konduklarını kendi gözlerimle gördüm.

ALTMİŞ İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKLERİN (GÜZEL) MÜZİKLERİ VE ÇALGI ALETLERİ

Türklerin çalgı aletlerinden biri tıpkı bir yüzü deri ile kaplanmış, öbür tarafı boş olan bir kevgire benzer. Etrafında pirinç madeninden yapılma bir sürü hareketli, ince levhacıklar takılıdır. Bu aleti bir ellerinde tutup, öbür ellerinin parmaklarıyla derinin üstüne vururarak derinin gerilmesini sağlarlar. Ayrıca iki veya üç telli kemanları da vardır. Gövdesi Hindistancevizinden yapılmıştır ve uzun bir sapı vardır. Bu kemandan ağlar, inler gibi sesler çıkartırlar. Bundan başka lavtaya benzer, ağaçtan kabaca oyulmuş ve üzerine bir sürü teller gerilmiş olan aleti parmaklarıyla ya da bir tüy yardımıyla çalarlar. Bu çalgılarla karmakarışık sesler çıkartırlar. Bunların dışında tıpkı Tatarlarda ve Moskovitlerde de olduğu gibi, ata yükleyerek taşıdıkları uzun ağızlıklı bir çeşit gaydaları da vardır ve bunu üflediklerinde kulakları tırmalayan çok ince sesler çıkartırlar. Bu sesler yangın tehlikesi uyarısına benzer, belki onun bir oktav altındadır. Bunun dışında ata yüklenen bir de büyük davulları vardır ki, bir tarafına kalın bir değnekle, öbür tarafına ise ince çubuklarla birbiri arkasından vurulur. Ayrıca üzerine ince çubuklarla vurulan küçük davulları da vardır. Pirinç madeninden yapılma çanak biçimindeki iki aleti de birbirine vurarak güçlü bir ses çıkartırlar. Türk hükümdarının sarayında her sabah ve her akşam bu çalgılar çalınır.

Bir de 20-30 kamıştan yapılma –belki biraz fazla, biraz eksik– deri ile pervazlanmış bir çalgı vardır. Bunun kamışlarının her biri bir evvelkinden biraz daha kısadır, yani bir orga benzemektedir. Bu aletin sesleri, içine kâğıt tıkamakla ayarlanır. Üst kısmı çaprazlama kesilmiştir. Alet tıpkı ısıklık sesi çıkarmak için bir anahtara üflenirmiş gibi çalınır ve dudakların önünde sağa sola hareket ettirilir. Böyle aletler daha çok Mısırlılarda ve Mağribilerde kullanılır. Şeker kamışından yapılma uzun flütler, kopuzlar ve üzerinde bir şeylerin kesildiği veya kıyıldığı tahtalara benzer müzik aletleri de çok yaygındır. Bunlardan başka da pek çok tuhaf çalgıları ve bizdekinden farklı bir müzikleri vardır. Biz Hristiyanlar bu müziği dinlemek zorunda kaldığımız zaman, rahatsız oluruz. Hele bütün aletler karmakarışık çalınır, uyumsuz sesler çıkarırlarsa, insanın içinden çalgıcıların ellerine bir miktar para verip susturmak geliyor. Ben bir gün efendimin tüm maiyeti ile birlikte davet

edilmiş olduğu Galata'daki bir Rum düğününe gittiğimde, orada çok ince bir buluş olan farklı bir müzik dinledim. İçine su doldurulmuş porselen kaplara pirinç madeninden yapılma iki telle vurularak yapılan bu müzik kulağa çok hoş geliyordu. Bu çalgının Çin'den gelme olduğunu söylediler. Hintliler de pirinç madeninden yapılma çanaklardan oluşan buna benzer bir çalgı kullanıyorlarmış. İlerde, bu düğün törenini anlattığım zaman, söz konusu çalgıdan daha ayrıntılı olarak söz edeceğim.

ALTMİŞ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKLERİN EVLENMELERİ, DÜĞÜNLERİ VE GELENEKSEL GİYSİLERİ

Türkiye'de bir adam evlenmek istediği zaman, evli olan komşularına ve ahabplarına başvurur, evlenmeye niyetli olduğunu, fakat istediği kızı yakından tanımadığını, nasıl bir kız olduğunu bilmediğini söyler. Tanıdıklarının eşleri, gelinlik kızın ailesini ziyaret ederler ve kızlarını bu adama eş olarak vermeye razı olup olmadıklarını sorarlar. Kızın annesi ve babası da kızı karşısına alıp, bu adamla evlenmek isteyip istemediğini sorarlar. Kız önce adamı görmek istediğini belirtirse, annesi, babası adama kızın onu görebileceği bir yere gelmesini rica ederler. Ama adam kızı göremez. Eğer komşuları, adamın evleneceği kızı bahçede dolaşırken veya bir odada bulunurken gizli bir pencereden görebilmesini sağlamaya razı olurlarsa, böyle bir olanak doğar. Aksi halde adam, düğün gecesine kadar kızı göremez, sadece komşularının ve ahabplarının eşlerinin, kızın esmer mi, kumral mı, sarışın mı, kambur mu, sakat mı olduğuna dair kendisine verdikleri bilgilere güvenmek zorunda kalır. Tabii kız sokakta yürürken de onu görüp boyu ve bedeni hakkında azçok fikir sahibi olabilir. Bundan sonrası kadınlar arasında halledilir. Türklerde bizdeki gibi drahoma âdeti yoktur, babası evlenen kızına hiçbir şey vermez. Damat adayı, genç kızın kendisini beğendiğine dair olumlu cevabı alınca, ona armağanlar gönderir. Bunlar bilezik, ayak bileğine takılan süsler, incilerle ve değerli taşlarla bezenmiş güzel tahta nalınlar, kolyeler, atlas ve sırmalı kumaşlardan yapılma giysiler, kısacası damat adayının servetine ve olanaklarına göre bazı süs ve giyim eşyasından

ibarettir. Damat ayrıca evleneceği kıza vereceği “yüz görümlüğü” miktarını da camilerde tutulan defterlere kaydettirmek zorundadır. Zira dünyevî ve uhrevî hukuk, din adamlarının elindedir. Erkek öldüğünde veya karısını boşadığında –ki bu bazı önemsiz nedenlerden ötürü bile mümkündür– kadına kalacak mal ve para böylece saptanmış olur ve işte bu sebeple de evlenen çiftin bağlı olduğu camide bu kayıtlar saklanır. Gelin adayının annesi babası kızlarını alacak olan adamın sunduğu olanakları kabul ederse ve tüm koşullar olması gerektiği şekilde yerine getirilirse, düğün günü saptanır. Düğün, akşam saatlerine rastlar. Konuklar gelinin evinde toplanırlar. Damat buraya kendi parasal olanaklarına göre çeşitli güzel şekerlemeler gönderir. Gelinin babası da kızına ait elbiseleri, kırlentleri ve kızına çeyiz olarak verdiği simli, sırmalı kumaşları, kadife ve atlastan yapılmış giysileri, ziynet eşyalarını bir odada iplere astırarak veya sererek ziyaretçilerin görmelerini sağlar. Ziyaretçiler de bütün bu eşyalara kendi tahminlerine göre değer biçerler. Damat, kendi değerlendirmesine göre bu eşyaların bedelini gelinin babasına ödemek zorundadır ve hiçbir genç adam bu konuda bedavadan bir tek gömlek bile alabileceğini sanmamalıdır, zira geline çeyiz olarak verilen her eşya, iç donları, gömlekleri, kaftanları, başlıkları kısacası her şey inceden inceye hesaplanır. Türkler sandık kullanmadıkları için bu eşya kırmızı deri ile kaplanmış güzel sepetlere yerleştirilir ve ikişer ikişer eşeklere yüklenir. Bu arada damadın evinde düğün şöleni hazırlanmıştır. Düğün yemeği, haşlanmış veya kızartılmış koyun eti, yanında beyaz, mavi, kırmızı, yeşil ve sarı renkte pirinç yemeğinden ibarettir.

Artık gelini damadın evine götürme zamanı gelmiştir. Gelinin annesi ve babası konuklarıyla birlikte kızlarını davullar, zurnalar ve duruma göre Türklerde kullanılan diğer çalgıların da eşliğinde yola çıkarırlar. Komşular da genç çifte kendi imkânları elverdiğince armağanlar verirler.

Düğün alayının önünde yukarda sözü edilen sepetleri taşıyan ve bu amaç için kiralanmış olan, zillerle, süslerle donatılmış güzel görümlü eşekler gider. Aynı şekilde gelinin babasının parasal olanaklarına göre, kızına çeyiz olarak verdiği şilteler, yastıklar, minderler, örtüler ve halılar da eşeklere yüklenir ve yola çıkartılır. Türklerde kuştüyü yatak takımları kullanılmaz ve zaten Doğu ülkelerinde çok olan zararlı böcekler yüzünden bunla-

rın kullanılmaları da uygun değildir. Arkasından ev gereçlerinin yüklenmiş olduğu bir eşek yürür. Bunların arasında kızartılmaya hazır, şişe geçirilmiş bir koyun, tavuk veya kaz da bulunur. Ardından damadın geline gönderdiği armağanlar taşınır. Bunu konukların armağanları izler: Güzel büyük, beyaz mumlar, kâğıttan veya başka malzemedan yapılmış çiçekler, büyük ağaçlar şeklinde yapılmış ve etrafı çiçeklerle süslenmiş, yanan mumlar, iskemleler, minderler, yaygılar ve buna benzer eşya. Gelinin babası, komşuları ve ahabpları güzel sırmalı giysilere bürünmüş olarak at üstünde düğün alayına katılırlar. Arkalarından kentte bulunabilen en iyi çalgıcılar davul, zurna, borazan, dümbelek gibi hükümdarın çalgıcı takımlarında görülen çeşitli aletlerini çalarak alayı takip ederler. Bunlardan sonra yerlere kadar inen çeşitli renklerdeki ipek, tafta ve sırmalı kumaşlardan yapılma ve içersinin yabancılar tarafından görülmesini engelleyen, güzel bir çadırın içine gizlenmiş olan gelin, damadın evine doğru götürülür. Çadırın direklerini çok güzel giyinmiş dört oğlan taşır. Gelinin arkasından gelinin annesi, bu evliliğe yardımcı olan kadınlarla birlikte ata binmiş olarak alaya katılır. En sonda da tenteleri çok güzel kadife, ipek, tafta ve çeşitli sırmalı kumaşlardan yapılmış arabalara binmiş olan diğer kadın konuklar alayı izlerler. Düğün alayı birçok sokaklardan geçerek gece oluncaya kadar şehirde dolaşır. Damadın evine gelince, damat konukları ve gelini kendisine teslim edecek olan kadınları karşılar. Bundan sonra damat gelinin babasının gönderdiği, kendisinin armağan ettiği ve konukların getirdikleri elbiseleri sepetlerden çıkartır, etrafa asar, şalvarları, gömlekleri, kaftanları, nalınları ve diğer giysileri konukların beğenilerine sunmak için gösterişli bir biçimde sergiler. Gelin, diğer kadınlarla birlikte erkeklerden ayrı bir odaya götürülür. Burada yemek yerler ve eğlenirler. Damat ve erkek konuklar da başka bir odada aynı şekilde vakit geçirirler. Kadınlar ve erkekler kendi aralarında tıpkı Rumlar gibi dans ederler; el ele tutuşup bir daire oluştururlar ve kâh ileriye kâh geriye doğru adımlar atarlar. Çalgıcıların oturdukları yer, perde şeklinde asılmış bir halı ile ayrılmıştır. Böylece hem erkekler hem de kadınlar onları işitebilirler. Erkeklerle kadınların birlikte dans etmeleri ayıp sayılır. Doğru ülkelerinde farklı cinsiyetten olanların birbirlerine karşı aşırı düşkünlükleri yüzünden böyle bir ilişkiye izin verilmemektedir. Yemek yenip eğlenildik-

ten sonra gelin oradaki âdete uygun olarak şiltelerle minderlerle döşenmiş olan yatak odasına götürülür. Kadınlar yeniden kendi tarzlarına göre yüzlerini örterler, çünkü kadının yabancı bir erkek tarafından görülmesi günah sayılır. Bu sebeple yüzlerine pamuklu bir örtü sararlar. Kibar kadınlar ise yüzlerini veya gözlerini kıldan dokunmuş siyah bir peçe ile örterler, böylece sadece kendileri dışarıyı görebilirler. Kadınlar damadı yanlarına çağırıp onunla uzun bir söyleşi yaparlar ve arkasından onu gelinin odasına doğru kovalarlar, ayakkabılar, çizmeler ve kocaman bir düğüm atılmış çarşaflarla üzerine vura vura onu gelinin yanına sokarlar. Damat böylece girmeye zaten can attığı gelinin odasına adeta zorlanarak, itelenerek, koşarcasına gelir, gelin de bunu fazla yadırgamaz. Gelin, süslenmiş bir vaziyette bir köşede oturmaktadır. Damat önce onu seyreder, sonra sarılıp okşayarak onunla konuşur. Kadınlar da uygun bir zamanda tekrar odaya girerler ve gelinle damada birbirlerine karşı nasıl davranmaları gerektiği konusunda öğütler verirler. Gelinin soyunmasına yardım ederler ve odadan çıkıp giderler. Eğer damat gelini beğenmezse veya herhangi basit bir sebepten ötürü ona karşı beklenen şekilde davranmazsa, gelinde bir kusur bulursa, onu gerisin geriye evine gönderebilir. Fakat üzerine geçirdiği parayı ve geline verilen tüm giysileri, hediyeleri de anasına babasına bedelini ödemiş olmasına rağmen geri vermesi gerekmektedir. Bundan sonradır ki ancak başka bir kadın alabilir. Eğer aynı kadınla yeniden evlenmek isterse, kadının önce başka bir erkekle evlenmesi gerekir. Türklerin yasalarına göre, bir erkek yedi kadınla evlenebilir, ama elbette ki her birine ayrı ayrı evlilik parası ödemeye serveti yetiyor ve düğün masraflarının altından kalkabiliyorsa. Eğer maddi olanaklarının yetersizliği meydana çıkarsa, gösteriş merakı yüzünden hesapsız davranarak kadınları aldatmış olduğu için, bu müsrif erkek cezalandırılır. Buna karşın her erkek, kesesinin elverdiği kadar köle veya esir Hristiyan kadınlar satın alabilir ve bunları istediği biçimde kullanabilir. Bıktığı veya istemediği zaman da onları yeniden satabilir. Nitekim Bedestenin yakınında binlerce genç ve yaşlı kadın satılmaktadır. Bir adam, kendisinden çocuğu olan bir kadından ayrılırsa, erkek çocuklar babaya, kızlar ise anaya verilir. Erkeklerin oğlan çocuklarla ilişkisi çok yaygındır. Henüz sakalları çıkmamış güzel bir erkek çocuk için çok para ödemeye hazırdırlar ve böylelerini

kadınlara, kızlara tercih ederler. Bu rezaletten dolayı Tanrı bu ülkeyi cehennem ateşi ile yaksa, zift ve kükürtle kaplasa şaşmamak gerek. Ama onlar biz Hristiyanlara günahlarımıza ayna tutmak ve biz henüz yeryüzündeyken cezalandırılmamızı sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Çünkü onlar bile, biz Hristiyanlara haddini bildiren bir kızılık sopası olduklarını iddia ederler. Ama buna rağmen sonunda, mahşer günü geldiğinde, bu günahlarının cezasını bulacaklardır.

Türklerin yasaları yedi kadınla evlenmelerine izin veriyorsa da, dü-rüst ve namuslu Türkler, yüksek mevki sahibi beyler, hatta bizzat Sultan Murad bile buna önem vermezler. Çünkü onlar Hristiyanlardan görmüş ve öğrenmişlerdir ki, çok kadınla evlilik ev idaresinde kargaşa yaratır, gerek çocuk yetiştirmek, gerekse parayı idare etmek zorlaşır ve aile hayatının huzuru kaçır. Bu sebeple günümüzdeki Türkler, eskisine kıyasla daha düzenli bir yaşam sürdürmektedirler. Aslında yıldan yıla durumlarında bir düzelme olduğu için, her yıl onların yaşam biçimini yeniden anlatmak gerekir. Artık bir kadından fazla eşi olana günümüzde hemen hemen rastlanmamaktadır ve çok karılı olanlar da pek itibar görmezler. Belki de kadınlar, kocaları bir köleye fazla ilgi gösterirse, o kadını zehirleyerek ölüm cezasına çarptırıyorlardır. Bu yüzden bir Türk, esir bir Hristiyan kadını satın alırsa, onu sadece karısına hizmet etmek ve çocuklarına bakmak, ev işlerini görmekle görevlendirir. Bundan 30 yıl önce Türklerin arasında yaşamış olan birisi şimdi buraya gelse, yaşam biçimlerinin ve âdetlerinin çok değişmiş olduğunu saptayacaktır. Ben buraya gelmeden önce eski seyahatnameleri okumuştum ve orada yazılanlarla burada gördüklerimi kıyaslayınca çok şaşırmıştım. Şimdi gelecek olan kişi de gördüklerinin, benim gerçeğe uygun olarak bildirdiklerimden farklı olduğunu saptayacaktır. Nitekim ben, Türklerin Luther'in din öğretisini kendi dillerine çevirttiklerini de duydum. Ama "Bizim Babamız" duasının sözlerini henüz tam olarak benimseyemiyorlar. Bu duadaki "se-nin ülken gelsin" ifadesini doğru bulmuyorlar. Tanrı'nın ülkesinin bu dünyaya gelmeyeceğini ileri sürüyorlar. Bizim sadece Tanrı'nın günahlarımızı bağışlaması için dua etmemiz gerektiğini söylüyorlar. Hem de bize kötülük edenleri bağışlamamalı, onlardan öğ almalıymışız. Bazı Türkler çocuklarını vaftiz ettiriyorlar. Limni adasını anlatırken bundan da söz edeceğim. Za-

ten Türkler, “eski insanların elbette bir bildikleri vardı” diyerek her konuda Rumları taklit ediyorlar.

Yoksullar, kızlarını gelin ettiklerinde, ana ve baba komşuları ile birlikte kızlarını aralarına alıp yaya olarak damadın evine götürürler. Sadece birkaç oğlan *La la hillala* [La ilahe illallah] diye bağırarak önlerinden yürür.

Kadınların giysilerine gelince: Onlar da tıpkı erkekler gibi pamuklu kumaştan şalvar, çizme, ayakkabı ve manto giyerler. Sadece sokağa çıktıklarında yüzlerini pamuklu kumaştan bir örtüye sararlar ve yabancı erkeklerle göstermezler. Bazıları da yüzlerini ipek veya kıldan dokunmuş maske gibi siyah bir peçe ile örterler. Özellikle hamama giderlerken önlerinden elinde değnek tutan yaşlı bir kadın yürür, üstüne güzel bir örtü serili olan bir kazanın içinde sabunları, sabunlanma bezlerini, boyanmak, süslenmek için kullanılan malzemeyi ve diğer hamam gereçlerini taşıyan köleler onu izler. Bazı hizmetkârlar çocukları kucaklarında taşırlar veya ellerinden tutarak yürütürler. Kızlar küçük yaşta bile örtünürler. Onların arkasından evin kadını gelir. Yolda bir adam kendi karısına rastlasa, onu tanıyamaz, çünkü en kötü elbiselerini giymiş olduğu için bir köle kadından ayırt edilemez. Oysa evin içinde kadınlar tıpkı kraliçeler gibi şatafatlı giyinirler. Cicero’nun Romalılar hakkında söylediği sözler burada da geçerlidir: “*Nos Romani omnibus hominibus dominamur, nobis autem mulieres.*” Bunun anlamı şudur: “Biz Romalılar herkese hükmetsek de, kadınlar bize hükmeder.” İşte Türklerde de durum böyledir. Erkekler evin tüm gereksinimlerini karşılarlar, ama herkesin onlardan korkmasına karşılık, onlar da karılarından korkarlar. Erkekler evin harcamalarını karşılamak için uğraşırlarken, kadınlar sokaklarda gezerler veya hamama giderler. Kadınlar ev işinden anlamazlar. Ama kadın, gezmesinden dönünce, kocası yemeği hazır etmiş olmalıdır. Yemekler de zaten çok basittir. Kadınlar evde, çıplak tenlerine içini gösteren ince, saydam ipek veya pamuklu kumaştan bir gömlek giyerler. Şalvarın üstüne de şeffaf ipekliden bedenini kaplayan, kırmızı, yeşil, sarı, mavi renkte güzel bir entari geçirirler. Başlarında sırmalı kumaştan bir takke taşırlar ve saçlarını da toplayıp, ipek veya sırmadan örülmüş bir torbanın içine yerleştirirler. Bazıları saçlarını yüzlerinin etrafında açık bırakırlar ve aralarına altın teller geçirirler. Bütün

kadınlar ayaklarına güzel boyanmış ve incilerle, değerli taşlarla süslenmiş nalınlar giyerler. Entarinin üzerine dikişli ipek cepken veya kaftan giyerler. Kocaları zengin veya devlet memuru olanlar çok gösterişli giyinirler. Benim pencereimin karşısındaki evde oturan bir kadın kendini göstermeye pek meraklıydı. Bazen evinin yanındaki bahçede yetiştirdiği asma kabaklarını bağlarken onu görürdüm. Başında taşıdığı, incilerle, değerli taşlarla işlenmiş sırmalı bir fesin üzerindeki taç herhalde 20.000 duka değerindeydi. Tacın arka kısmında altından yapılmış ve mücevherlerle bezenmiş özel bir tokenin içine bir demet siyah balıkçıl kuşu tüyü yerleştirilmişti. Boynunda, kollarında ve ayak bileklerinde de ziynet eşyası taşımaktaydı. Gövdesinin üzerine de çaprazlama kalın bir altın zincir takmıştı. Kadınlar, güzel sarı saçları olsa bile, gözlerine sürme çekip saçlarını siyaha boyarlar. Muhtemelen bu âdeti eski Yahudilerden devralmışlardır. Zira Krallar Kitabının dördüncüsünde, Bap 9'da şu söyleme rastlanmaktadır: *Jehu venit in Jesrahel, porro Jesabel introitu eius audito, depinxit oculos stibio.*" [Ve Yehu Yisreele geldi ve İzebel işitti ve gözlerine sürme çekti ve başını süsledi ve pencereden baktı].¹⁵³ Ellerini ve ayaklarını ise, atların yelelerinin ve kuyruklarının boyandığı Türk boyası ile sarı veya kırmızı renge boyarlar. Kadınlar en çok hamamda ve cenazelerde bir araya gelirler. Buralara gitmeye de pek meraklıdır. Zaman zaman din adamlarına dualar, ilahiler okuturlar. Ölen kimseye, neden bu dünyayı bırakıp gittiğini, kendisine yeterince yemek ve içecek verilmediğinden veya herhangi bir şey esirgendiğinden mi hayatı terk ettiğini sorarlar. Mezara bir sürü yemek taşıtır. O yemekleri ya yoksullar alıp yerler veya köpekler, kuşlar o yiyeceklerle beslenirler.

Kadınlar kulaklarına güzel küpeler de takarlar. Nitekim daha önce sözünü ettiğim kadın da her bir kulağına kocasının İran savaşından döndüğünde getirmiş olduğu, küçük bir misket üzümü büyüklüğünde olan inciler takmaktaydı. Kadınlar bazen kulaklarına değerli taşlarla bezenmiş altın halkalar geçirirler. Ayrıca değerli taşlarla işlenmiş altından bir kın içinde güzel bir hançeri ve zarif bir mendili yanlarından eksik etmezler. Kadınlar kendilerini hizmetkârlarına bile göstermezler. Eğer yüksek bir beyefendinin eşi gezmeye gidecek veya başka bir kadını ziyaret edecekse, her tarafı kapalı

153 *Kitabı Mukaddes*, İstanbul 1985: I. Eski Ahit (Tevrat) s. 378 /30.

olan arabanın içine girinceye kadar, kimsenin onu göremeyeceği şekilde her iki tarafa perdeler gerilir. Kısacası, kadınlar evlerinde sırmalı kumaşlardan yapılmış giysilerle dolaşırlar, erkekler ise bu tarzdaki kıyafetlerle sokağa da çıkarlar ve herhalde evlerindeyken de böyle giyinirler. Kadın ve erkek giysileri birbirine benzemektedir, sadece başlıkları farklıdır.

Kadın kıyafetlerinin Türkçe adları şöyledir: *Nalum* [Nalın], *İdschi* (?); çizme, *Baschma* [basma, alçak veya kısa konçlu ayakkabı], *Caphtan* [Kaftan], *Subun* [Zıbın], *Dsagschin* [Çakşır]; kadınların giydikleri ketenden (pamuklu kumaştan) yapılmış don, *Zadschin* (?); kadınların taktıkları küçük başlık, *Irmasi* (?); saç örgüleri, *Verredscha* [ferace]; dış giysi.

ALTMİŞ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKLERDE ÖLÜM VE CENAZE TÖRENİ

Türklerde ölüm olaylarında uygulanan gelenekler şunlardır: Önce ölüyü sıcak suyla yıkarlar, sonra temiz beyaz bir keten beze sarıp dikerler. Rumlar da aynı âdeti uyguladılar ve biz de Alman Evi'nde bir ölüm vakası olduğunda böyle yaptık. Daha sonra birkaç din adamı gelir ve bütün gece boyunca *hu, hu, hu* diye haykırarak ölene acıdıklarını belirtirler. Bunun karşılığında da belli bir para alırlar. Ölü, ayak tarafı alçak ve baş tarafı yüksek olan bir tabuta yerleştirilir, üzerine sırmalı dokumadan bir örtü serilir ve kentin dışındaki mezarlığa götürülür. Tabutun başucunda bir karış boyunda bir direk bulunur. Ölen erkekse, buraya bir sarık oturtulur ve önemli bir kişi ise, sarık balıkcıl kuşunun tüyleriyle süslenir. Eğer ölen bir kadın ise, direğe sırmalı kumaştan bir başlık yerleştirilir.

Her mezarın üstüne bir veya iki arşın boyunda bir taş dikilir. Bunlardan bazıları çok özenle yapılmış ve altın varakla süslenmiştir. Mezarlıkların hepsi açık alandadırlar ve mezarlar toprak yığılarak oluşturulmuş bir tepecik biçimindedirler. Böylece aynı mezara başka birinin gömülmesi önlenmiş olur, zira ölü gömüldükten sonra, mezarın bir daha açılmaması gerekir. Bu yüzden de tüm tepeler mezarlık haline gelmiştir ve kentlerin dışında Türklerin fazla aralık vermeden birbirinin yanına kazdıkları mezar-

lar miller boyunca uzanır. Türkler mezarlıkları için özellikle yüksek yerleri, tepeleri seçerler. Böylece kent dışındaki tüm tepeler mezarlığa dönüştürülür. Hükümdarlar ve paşalar buralara defnedilmezler, çünkü onlar daha hayattayken kendi adlarına camiler ve türbeler inşa ettirirler. Mermerden yapılmış olan önemli mezarları daha önce de anlatmıştım. Genelde mezar taşının tepesinde taştan işlenmiş bir kavuk veya kadın başlığı vardır ve böylece herkes mezarın bir erkeğe mi yoksa bir kadına mı ait olduğunu hemen anlar. Ayrıca sütun biçimindeki mezar taşlarının üstüne yaldızlanmış harflerle Kuran'dan ayetler de yazdırırlar. Kadınlar ve genç kızlar, mezarların kenarlarına ya da üstüne laleler ve "*corona regis*" gibi güzel çiçekler ekerler. Çevreye de İzmit'ten getirttikleri selvi fidanları dikerler. Biz de ölen vatandaşlarımızın mezarlarına bu ağaçlardan diktik. Ben sevgili yaşlı meslekdaşım ve arkadaşım Kopenhaglı berber Severin Krage'nin son istirahatgâhının çevresine de selvi ağaçları diktim. Parasal durumları uygun olanlar, özellikle büyük beyler daha hayattayken mezarlarını hazırlarlar. Yanına da geniş avlulu güzel bir cami, çeşme, bakımevi, hamam, kervansaray inşa ettirirler. Bunlar üstelik güzel bir gelir de sağlar. Zira zengin beyler, paşalar, öldükleri zaman bütün servetlerine Türk hükümdarı tarafından el konacağını bilirler. Onlar sadece hükümdarın işlerini yürüten, ona para toplayıp zenginliğini arttıran birer gereç durumundadırlar. Eğer yüksek konumdaki bir kişinin ömrü uzun olur ve çok para biriktirirse, hükümdar onu idam ettirebilmek için bir sebep aramaya başlar. Böyle bir sebep bulamazsa, onu gizlice öldürtür. İşte büyük paşalar, hizmetleri karşılığında böyle ödüllendirilir ve önemli konumda olan biri, yaşamını nadiren huzur içinde tamamlar.

Cenaze töreni sırasında tabutun önünde birçok din adamı yürür: Hacılar, Hocalar, tarikat üyeleri, dervişler, vb. Bir cami önünden geçtiklerinde dua ederler ve ilahiler okurlar. Cenaze törenine sadece erkekler katılır, kadınlar katılmazlar; onlar daha sonra mezarın başına gidip, yukarda anlattığım şekilde mezara kurbanlıklar getirirler, ekmek, et, yumurta, peynir, pirinç bırakırlar. Ölenin yakınları matem kıyafetleri giymezler. Örneğin Rumeli beylerbeyi erkek kardeşinin cenaze törenine diğer beylerle birlikte sırmalı giysiler içinde katılmıştır. Türkler veba veya buna benzer tehlikeli hastalıklardan sakınmazlar. Böyle bir hastalıktan ölenlerin elbiselerini hemen baş-

kaları giyer. Bunu kendi gözlerimle gördüm. Hastalıktan ölenin elbiselerini giyen kişi ölecek olursa, Türkler bunun Tanrı'nın isteği olduğuna inanırlar. Eğer Tanrı bir insanın yaşamasını istiyorsa, ona hiçbir şey zarar vermez.

ALTMİŞ BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRK DİN ADAMLARI VE TARİKAT ÜYELERİ

Türklerde de tıpkı papistlerde olduğu gibi, çeşitli din adamları ve keşişler vardır. Hatta yalınayak gezen ve dilencilikle geçimlerini sağlayan tarikat üyelerine de rastlanır. Aslında bunlar halkın sırtına binen bir yük-tür. Gerçi insanlara sözle hitap etmezlerse de, mırıldanarak, dualar oku-yarak, hatta bazen yüksek sesle bağırarak onları taciz ederler. Onlardan kurtulmak ve işini rahatça yapmak isteyen, bir şeyler vermek zorunda ka-lır. Bunların bazılarını “derviş” derler, bazılarını da *Omalier* (?) *Calendier* [Kalender], *Deli*, *Torlachi* [Torlaklar] ve kırmızı serpuşlulara da *Santonici* (?) derler. Bunların bazen 3.000, 4.000 hatta 8.000 kişilik topluluklar ha-linde bir arada yaşadıklarını ve sürekli *maslak*¹⁵⁴ yiyerek kendilerini kaybe-decek kadar coşkulu bir ruh haline girdiklerini söylüyorlar. Oysa bunların Müslümanlık ve Kuran hakkında hiçbir şey bilmediklerini ve çoğunun ah-lakdışı ilişkilere giren serseriler olduklarını da duydum. Aslında Kalenderi-ler gayet iffetli bir yaşam sürmekteymiş ve bedensel günah işlemeye karşı kendilerini korumak için mahrem yerlerine pirinç madeninden halkalar takarlarmış. Diğerleri ise her türlü şehvet duygusunun esiriymiş ve ahla-ka aykırı şarkılar söylerlermiş, tüm konuşmaları hep cinsiyetle ilgiliymiş. Bunlar ortalıkta yarı çıplak dolaşırlar ve fırsat buldukça hırsızlık yaparlar. Bazıları mahrem yerlerini bacakları hizasına kadar örten bir önlük takarlar ve omuzlarına bir koyun postu dolarlar. Kimi başına renkli bir takke ge-çirir, kimi de saçlarını kazıtıp başı çıplak gezer. Birçoklarının omuzlarına kadar inen uzun saçları vardır. Bunlar özel bir tarikattir ve soyları devam ettiği sürece başlarına ustura değdirmemeye yemin etmişlerdir. Bazıları başlıklı, bazıları başlıksız dolaşırlar, bazıları da göğüslerinde kendi elleriyle

154 Bkz. 128 numaralı dipnot –y.n.

kesikler oluştururlar, tırnaklarının altına çubuklar sokup tutuştururlar ve bu eziyete Tanrı için katlandıklarını ileri sürerler. Bazıları da şakaklarına, yanaklarına, kollarına, bacaklarına pamuk veya üstüğü yapıştırıp tutuştururlar. Bunun karşılığında kendilerine sadaka verilmesini isterler. Mezarlıklarda ölülerin başında da para toplamak için böyle gösteriler yaparlar. Bunların dışında *Hagışlar* [Hacılar] denilen ve çoğunluğü Arap kökenli olan dindar adamlar da vardır ki, bunlar Mekke’de İbrahim peygamberin evini ve Medine’de Muhammed’in kabrini gördükten sonra gözlerini kör ederler, sonra da siyah, beyaz ve renkli elbiseler, kıldan dokunmuş giysiler içinde dolaşırlar. Sırtlarında mavi veya yeşil renkte, üzerinde Arap harfleriyle yazılar olan bir bayrak taşırlar. Çoğü kez 3-4 kişi bir arada gezerler ve biri diğerklerini yönetir. Günlerini ilahiler söyleyerek geçirirler. Rivayete göre, gördükleri kutsal yerlerden sonra, gün ışığının girmemesi için gözlerini kızgın bir demirle dağlarırmış.

ALTMİş ALTINCI BÖLÜM

TÜRK BİLGİNLERİNİN EĞİTİMİ, OKULIAR VE ÖĞRENİM DÜZENİ

Her şeyden evvel, Türklerin yasalarını içeren Kuran’ın Arapça olduğunu belirtmem gerekir. Daha önce de anlattığım gibi, Türklerle ve İranlılar arasında inançları konusunda köklü bir anlaşmazlık vardır. İranlılar Ali’nin Kuran’ını geçerli saydıkları için, okullarda Arapça, Farsça ve Türkçe öğretilir. Türklerin bana anlattıklarına göre, okullardaki tüm kitaplar, özellikle felsefe derslerinde okutulan *Erasto* dedikleri Aristoteles, *Sukrat* dedikleri Sokrates ve *Pukrat* dedikleri Hippokrates gibi bizim okullarımızda da öğretim programında yer alan pek çok bilim adamının kitapları Arapçadır. Bunların dışında *Ebuchamicum*, *İmam Hanbeli*, *İmam Maleki*¹⁵⁵ gibi önemli öğretmenlerin kitapları Türkçedir. Bunlar Türklerin görüşüne göre önemli birer bilge ve filozofturlar. Araplardan da *Schaveli*’yi (?) okuturlar. Bu bilgin hakkında bir şey bilmiyorum. Türklerin hükümdarları tarafından yaptırıl-

¹⁵⁵ Sözü edilen bu dört önemli din adamı, Ebu Hanife, İbn Maliki, Şafii ve Hambeli’dir (Bkz. Hammer, a.a. O.I. 565)

miş olan camilere bağlı yüksek okullar vardır örneğin II. Mehmed'in camii gibi. Özellikle II. Mehmed, *Talisman* [Danışmend] denilen öğrencilerin yetiştirildikleri okulların açılmasına çok önem vermiştir. Bu öğrencilere 15 asper ile 50 asper arasında gündelik verilirdi ve bu okullardan yetişenler ilerde din ve devlet işleri ile ilgili görevlere atanırlardı. Örneğin yargıçlık görevini yerine getiren kadı, askerî yargıç olan *Cadileskir* [kadıasker-kazasker], camilerde ibadeti yöneten veya ibadete davet eden *Odscha* [hoca] ve benzerleri gibi. *Midresse* ya da *medresse* adı verilen bu yüksek okullarda ayrı ayrı bölümlerin her birinde 15-20 öğrenci bulunur. Her bölümde *doctor* unvanının karşılığı olan 5 *muderis* [müderris] öğretmenlik görevini yerine getirir ve her müderris 5 sınıftan sorumludur. Türkler herkesin sandığı gibi barbarca yaşamazlar, aksine gayet namuslu ve düzenli bir yaşam sürdürmeye gayret ederler. Bu konuda da Rumları taklit ederler. Türkler, davranış biçimlerini Rumlara benzetmeye çalışırlar, başka uluslar hakkında duydukları ve beğendikleri her şeyi onlar da yapmayı amaçlarlar. Sadece din konusunda hiçbir öğüt dinlemezler, çünkü peygamberleri Muhammed bunu yasaklamıştır.

Öğrenim sürecindeki düzen şöyledir: *Dschochda* [softa] adı verilen öğrenciler, önce okulun ilk basamağında okuma ve yazma öğrenirler. Eğer aralarında öğrenimini sürdürmeye hevesliler varsa ve bunlar öğretmenleri olan imam tarafından da akıl ve yetenek bakımından yeterli görülürlerse, yüksek okul olan medreseye kabul edilirler. Bu okulu bitirebilmek için, öğrenciler 20 kitabı okuyup öğrenmek zorundadırlar. Kitapların hiçbirisi Latince değildir, hepsi Arapça, Farsça, ya da Türkçedir. Okullarda tüm diğer diller yasaklanmıştır. Öğrenciler önce *sarff* [sarf] denilen dilbilgisi konusunda yazılmış dört kitabı okurlar. Bunları öğrendikten sonra bizdeki *sentaks* bilgisinin karşılığı olan *narf* [nahiv] konusundaki 4 kitaba sıra gelir. Bunu *dialektik* anlamına gelen *mancic* [mantık] konusunu işleyen 4 kitap izler. Sonra *kelam* adını verdikleri *retorik* konusundaki 6 kitap okutulur. Softa unvanını taşıyan öğrenci bütün bu kitapları bitirdikten sonra bizdeki *Magister artum* karşılığı olan danışmend unvanını alır. Artık daha yüksek bir medreseye geçmek hakkını kazanmış ve gündeliği de artmıştır. Bundan böyle biz Hıristiyanlarda olduğu gibi, cahilliğe sığınamaz, makam ve

para için yalvarıp yakarmasına da gerek yoktur; iyi bir öğrenim gören, hak ettiğini bol bol alır. Artık Türklerin kutsal saydıkları kitabın uzmanı olarak dünya işlerindeki hukukla ilgili davaları yürütmekle görevlendirilir. Zira vaktiyle Yahudilerde olduğu gibi, Türklerde de yasalar ve dünya işlerindeki hukuk, din adamlarının ellerine teslim edilmiştir. Türk hükümdarı bile Hristiyanların papası gibi en yüksek konumdaki din adamı olan müftünün bilgisi dışında herhangi bir karar alamaz. Türk hükümdarı hiçbir konuğunu ayakta karşılamazken, müftü kendisini ziyarete geldiğinde, ayağa kalkıp ona doğru üç adım ilerler. Demek ki Türklerde din ve devlet işlerinin yönetimi birleşmiş, tek konu haline gelmiştir. Türkler *medicina* [tıp ve farmakoloji] bilimleri konusunda tamamen cahildirler ve bu işleri Yahudilere ve onların eşlerine bırakırlar. Fakat son zamanlarda hem ülkeyi görmek, hem de biraz para kazanmak için bazı genç İtalyanlar buraya gelmektedir. Elçiliklerde görevli olan berberlere ve eczacılara da sık sık başvurulmaktadır ve Türkler hastayı iyileştirici şurup yapan bu kişilere *Scherbeczi* [şerbetçi] demektirler. Küçük çocukların okuma ve yazma öğrendikleri okullarda uygulanan belli bir kural yoktur. Herhangi bir hoca, yani öğretmen veya isteyen her kişi çocuklara ders verebilir. Türklerde izlenen yöntem, Kuran'ı Arapça olarak ezberletmektir. Öğrenciler, ezberlediklerini anlamasalar da, ilerde, belli bir yaşa gelince, anlamını da öğrenirler. Okuma çalışmalarında bir karmaşa halinde hep bir arada bağrışırlar. Biri öyle, biri böyle söyler, belli bir düzen korunmaz. Bizim okullarımızda olduğu gibi sert bir disiplin de uygulanmaz. Çocuklar yumuşak bir davranış biçimi ve tatlı sözlerle yönetilir. Onların yöntemlerini ben hiç de kötü bulmuyorum, zira bizim okullarımızda da havarilerin ve evanjelistlerin Kutsal Kitabı Latince olarak daha çok küçük yaştaki çocuklara ezberlettirilmektedir, oysa onlar da henüz o yaşta ezberledikleri metni anlamamaktadırlar. Camilerde en çok beğendiğim kuruluşlar imaretlerdir. Burada herkes, kim olursa olsun, hergün karnını doyurabilir. Bu düzeni, eski Romalıların tüm antik eserlerinden, zafer anıtlarından, sütunlarından daha çok beğendim. Kim bilir, belki de Tanrı bu sebeple Türklerin savaşlarında başarılı olmalarını sağlıyor. Eski bilgilerden biri de yazdığı eserlerinin birinde Romalıların kâfir olmalarına karşın, erdem ve ahlaka

önem vermeleri sayesinde egemenliklerini uzun süre koruyabildiklerini ve savaşlarda başarılı olduklarını savunmaktadır.

ALTMİŞ YEDİNCİ BÖLÜM

TÜRKLERİN ZORBALIKLARI

Türkler, devletin başına geçen hükümdarın, kendi erkek kardeşlerini ve onların çocuklarını öldürmek zorunda olduklarını ileri sürerler. Aslında eski hükümdarlar zamanında böyle bir uygulamanın bulunmadığını da itiraf etmektedirler. Birçok kişinin doğru bulduğu bu uygulama ilk kez I. Bayezid döneminden itibaren gerçekleştirilmiştir. Sebebi de şudur: Yönetimdeki hükümdar veya eşi, bazı beylere ve yeniçerilere yeterince armağan vermediği zaman onlar kendilerine daha cömert davranan padişahın erkek kardeşleri tarafından kandırılıyor ve onların tarafını tutuyorlardı, bu yüzden de taht kavgaları çıkıyor, ülkedeki huzur bozuluyordu. Müftü, böyle durumları önlemek amacıyla bu çareyi önermiştir. Sonuçta, semada bir tek Tanrı olduğu gibi, yeryüzünde de bir tek hükümdarın ülkeyi yönetmesine karar verilmiştir. Nitekim Büyük İskender de Hindistan'daki kral *Piro'ya*, ülkeyi birlikte yönetme önerisine karşılık, buna benzer bir yanıt vermiştir: *Gökte iki güneşin bulunmasına imkân olmadığı gibi, yeryüzünde de iki hükümdara yer yoktur* demiştir.

Gene de bir insanın kendi kardeşlerini öldürtmesi, bence insanlık dışı bir davranıştır. Daha da kötüsü, Sultan Süleyman kendi öz çocuklarına bile ayrıcalık tanımamış, oğlunu otağının içinde, gözlerinin önünde boğdurtmuştur. Hatta bununla da kalmamış, oğlunun çocuklarını bile öldürmüştür. Bu olaylar Türklerin ne kadar acımasız bir ruh yapısına sahip olduklarını göstermektedir. Aslında Japonya'da da buna benzer uygulamalar vardır ve birçok Hintliler de, kendi geleneklerine göre erkek kardeşlerinin gözlerini kızgın bir demirle dağlayarak veya oyarak onları kör ediyor, sonra onları ömürlerinin sonuna kadar besliyorlar. Kısacası, Türklerin yönetimi zorbalığa dayanmaktadır. Çünkü Osmanlı kanından olanların ayaklarını bastıkları her yer bu zorbalık yüzünden harabeye dönüşüyor. Türklerin sözlerinde durmadıkları da birçok olayla ispat edilebilir. Bosna beyine güvence verilmesine karşın deri-

sinin yzdzrölmesi, Kıbrıs adasının yöneticisi olan Venedikli *Bragadino*'nun da aynı şekilde derisinin yzdzrölmesi ve bunlar gibi daha birçok vaka bu özelliklerine örnek teşkil etmektedir.¹⁵⁶ En şaşırtıcı durum, vezir paşaların ve önemli yöneticilerin, ne kadar iyi ve başarılı olurlarsa olsunlar, yaşamlarının güven altında olmamasıdır. Bu konumdaki 100 kişiden biri bile doğal bir ölümle yaşamdan ayrılmamıştır. Ve buna rağmen Türk devleti uzun süredir ayakta kalmayı başarmıştır. Nitekim benim orada bulunduğum dönemde kaptanpaşa konumunda olan Uluç Ali, 84 yaşına gelene kadar hükümdara hem karada hem denizde sadakatla hizmet etmiş, İspanya'dan ve İtalya'dan çok mal gasp edip sayısız kente ve kaleye karşı savaşmış olmasına karşın, zehirlenerek öldürülmüştür. Türk devletini gerek fikirleriyle, gerekse eylemleriyle ayakta tutmuş olan yüksek mevkilerdeki beyler, çoğu kez basit bir kuşku, ya da birilerinin dedikodusu yüzünden, hiçbir sorgulamaya gerek görülmenden acımasızca öldürülürler. Bazen kendilerine karşı bir suçlama yapılmadan ileri yaşlara ulaşmayı başarırlarsa, biriktirmiş oldukları mal ve servetin hazineye katılabilmesi için öldürtülürler. Ama birçok Yunanlı ve Romalı kahramanın kaderi de buna benzer. *Bellisario* buna örnek olarak gösterilebilir. Roma paralarının bir yüzünde Roma imparatorunun resmi, öbür yüzünde ise *Bellisarius*'un resmi ve *Bellisarius decus Romani imperii* yazısı olduğu halde bu yürekli kahramanın yaşamı bir felaketle son bulmuştur. Gözleri oyulmuş bir halde kilise kapılarında *Date Bellisario obulum etc.* diye dilenmek zorunda kalmıştır. Ama her şeye kadir Ulu Tanrı, Hristiyanları cezalandırmak için bu zorbaları yaşıyor. Zaten kendileri de Hristiyanların kamçısı olduklarını söylüyorlar. (Bu durum için tarihten bir örnek daha verilebilir): *Publio Scipio Aemilianus*'un, *Kartaca* kentini yıkması, *Salustus*'un övgüsünü kazanmıştır. Oysa ülke dışındaki savaşlar bittiğinde, Romalılar birbirleriyle kavga etmeye başlamışlardır. Eğer Romalılar *Scipio Nasicae*'nin öğütlerini dinleselerdi, Roma hâlâ parlak dönemini sürdürecekti. Aynı şekilde gördük

156 1463 yılında Konstantin Kowadsch ve Paul Duschau adındaki iki Bosnalı Bey, Sultan II. Mehmed'e kendilerine başka malikâneler verileceği vaadi üzerine kalelerini teslim etmişlerdir. Fakat bu vaad yerine getirilmediği gibi yenilgiye uğrayan beyler kellelerini de vermek zorunda kalmışlardır. Kıbrıs'ta 1570/71 yıllarında Famagusta'da vali olarak bulunan Venedikli asilzade Marcus Antonius Bragadino, adayı uzun süre savunduktan sonra, kendisine müsamahalı davranılacağına dair verilen söz üzerine adayı teslim etmiştir. Buna rağmen işkence yapılarak öldürülmüştür. Bkz. Hammer III. 585.

ki, Türkler Roma İmparatorluğu'na karşı savaştıkları sürece, İmparator diğer prenslerle iyi geçinmekte ve ülkede barış sürmekteydi. Oysa Türk hükümdarı son yıllarda kendi paşalarıyla ve içerdeki isyanlarla uğraşmaya başladığından beri, Roma İmparatorluğu'nu rahat bırakmaktadır. Bu sefer de papanın ve Cizvitlerin kışkırtmasıyla İmparator, dünyanın tüm ülkelerinde ve krallıklarında eşine rastlanmayacak kadar büyük, güzel, mamur ve ünlü kenti ve kalesi olan Roma İmparatorluğu'nu perişan etmektedir. Ve nasıl ki Kartaca kentinin yıkılmasından sonra Romalılar şımarıp her türlü kötü alışkanlığa, ahlaksızlığa düşerek sefil oldularsa, şimdi de erdemin, ahlakın ve Tanrı korkusunun yok olduğu Roma İmparatorluğu içinde bizim Alman halkı kötü duruma düşmektedir. Artık gerçek dinin ışığı hemen hemen tamamen sönmüş, onun yerine papalık güçlenerek korkunç Calvin mezhebi canlanmıştır. Türklerin hükümdarına *Padişah* veya *Büyük Sultan* denmektedir. Padişah, seçilmiş kral anlamına gelmektedir. *Kralların oyunu* denen ve *Schach*" [satranç] diye bilinen oyunun adı da bu kelimeden gelmektedir. Aslında Şah, İranlıların dili olan Farsça bir sözcüktür ve kral anlamına gelir. İranlılar ve Türkler satranç oyununda çok ustadırlar. Ben Türklerin at binerek satranç oynadıklarına da tanık oldum. Taşların yerine parmaklarını kullanıyor ve atı ayaklarıyla yönetirken, parmaklarını bazen düz, bazen kıvrık tutuyor, bazen yarım kavis şeklinde büküyorlardı.

Konstantinopolis'te bulunduğum sırada ülkeyi yönetmekte olan Sultan Murad'ın unvanı, varılan anlaşmaların metninde gördüğüm kadarıyla şöyleydi:

Sultan Murad, Sultan Selim'in oğlu, Konstantinopolis veya Yeni Roma kentinin efendisi, Afrika'nın kralı, Trabzon, Pontus ve Bendt (?), Kapadokya ve Paflagonya, *Cicilia* [Kilikya?], Pamfilya, Likya, Karya, Sigea,¹⁵⁷ Scuntia,¹⁵⁸ Ermenistan ve Arnavutluk hakanı, Tataristan ve Macaristan kralı, güneşin altındaki her yerin hükümdarı olarak Tanrı'nın takdiriyle Hristiyanlığı yok etmekle görevlendirilmiş ve ülkesini, devletini tehdit edenlere egemen olan başbuğ...

¹⁵⁷ Sigea: (Sighla [Sığla]) – Anadolu'nun batı kıyısındaki bir bölge.

¹⁵⁸ Scuntia: Kuniya, İkonium – Konya.

ALTMİŞ SEKİZİNCİ BÖLÜM

PAŞALARIN VE BEYLERİN KONAKLARI VE SARAYLARI KERVANSARAYLAR VE AŞEVLERİ

Beylerin, paşaların konakları ve sarayları çok büyük ve geniş olmakla beraber gayet basit ve sadedir, çünkü Muhammed'in yasalarında onların görkemli binalarda oturmaları yasaklanmıştır. Bunun nedeni, gösterişli binalara yerleşip rahata alışmalarını, şehvete düşmelerini önlemek, savaşa gitmeye daha hevesli olmalarını sağlamak, ayrıca düşmanın karşısında geri çekilmek zorunda kaldıkları zaman, fazla kayba uğramalarını önlemektir. Konaklarının etrafı yüksek bir duvarla çevrilidir, böylece binalar dışardan görülmez. Evlerinin tüm odaları alçak tavanlı olup toprağın üstüne yerleştirilmiştir, ama belli bir düzen korunmuştur: İlk olarak büyük, geniş bir salona girilir. Buraya elçiler, siyasi temsilciler alınır. Bütün görüşmeler büyük bir sessizlik içinde yürütülür. Zaten tüm kent içinde de büyük bir sessizlik egemendir, çünkü taşımacılık eşeklerle yapılır. Bu yüzden araba tekerleklerinin gümbürtüsü, kırbaç şakırtısı, gürültü, patırtı duyulmaz. Bu sessizlik bana hep bir manastırda bulunduğum izlenimini vermektedir. Konaklarda beylerin önemli işleri üzerinde düşünüp çalıştıkları başka odalar da vardır. Buralarda içerde bulunanların gözlerini okşayan, keyiflerini yerine getiren beyaz mermerden yapılmış fıskiye havuzlar, hoş çiçeklerle dolu güzel vazolar bulunur. Kadınlar, geniş arazinin üzerinde bulunan ayrı özel bir binada yaşarlar. Hemen yanında da güzel bir hamam vardır. Nihayet atların barındırıldığı ahırlara gelinir. Atlar çok temiz bakılır. Binaların tümü düzayaktır ve içlerinde hiçbir basamak bulunmaz. Benim orada bulunduğum dönemde en yüksek ve en önemli devlet adamları olan veziriazamın ve İbrahim Paşa'nın sarayına birkaç kez gittim. Buralarda çok sayıda hizmetkârın bulunmasına karşın, ortalık tamamen sessizdi ve kimsenin konuştuğu bile duyulmuyordu. Oysa bizim ülkemizde soyluların malikânelerinde yemek, içmek, küfür etmek, lanet okumak, şımarıklık içinde bağırıp çağırmak bütün ortama egemendir ve bu yüzden hiçbir iş doğru dürüst yürütülmez. Asilzadelerin hizmetkârları bir araya geldiklerinde birbirleriyle şakalaşır, itişip kakışır ve sonunda kavgaya tutuşup dövüşürler. Sanki bundan başka yapacak bir işleri yokmuş gibi! Türklerin evlerinde hiçbir süs yoktur.

Onlar kendilerini rüzgâr, soğuk, kar ve yağmurdan koruyacak bir barınak bulmakla yetinirler. Atlarını koyacak bir ahır ve kadınlarını yerleştirecek birkaç oda bulan her Türk, hayatından memnun olur. Ülkenin tümüne sahip olan, iktidarı elinde tutan ve adaleti uygulayan Türk padişahı veya sultanı, tebaasından olan bir kişiye, evini bırakıp başka bir yere taşınmasını veya ülke sınırlarında savaşmak üzere sefere katılmasını emrederse, kimse bunu fazla umursamaz.

Yolcuların konaklaması için yapılmış olan ve kervansaray denilen konukevlerine gelince, bunlara Türk topraklarının her yerinde rastlanır. Önemli konumlarda bulunan Türkler, güçlü dinî duygularının etkisiyle büyük harcamalar yaparak bu binaları inşa ettirmişlerdir. Ben Viyana'dan Konstantinopolis'e yaptığım yolculuğu ve Anadolu'daki gezilerimi anlatırken bunlardan sık sık söz ettim. Kervansaraylardan her birinin diğerlerine kıyasla üstünlükleri vardır. Ortak yanları, yanı başlarında bir mescitin veya caminin bulunmasıdır. Yolcular atları, beraberlerinde getirdikleri hizmetkârları, eşyaları ve malları ile bu kervansarayda konaklarlar. Ama içerde burayı yöneten biri, yenecek yemek, hayvanlar için yem, ateş yakacak odun, çanak, çömlek, yatak, yorgan, çarşaf bulunmaz. Burası sadece yağmura, rüzgâra ve tipiye karşı korunmaya yarar. Her yolcu örtüneceği battaniyesini, yorganını, tenceresini, tabağını yanında taşımak zorundadır. Kervansarayların yanında bir de aşevi bulunur ve burada yolcular az bir para karşılığında o yörede bulunabilen, ya da yenmesi âdet olan yiyeceklerden arzularına göre tertemiz pişirilmiş yemekler bulabilirler, pişmiş veya pişmemiş koyun eti, sıvı yağ ile pişirilmiş pirinç çorbası veya lapa, fırında pirinç yemeği, özel bir tavada özenle kızartılmış kuzu eti gibi. Bu yemekler için yuvarlak ve bir el genişliği yüksekliğinde, bakırdan yapılma kapağı olan, bizdeki badem ezmesi tavalarına benzeyen gömme tavalar kullanılır ve hem üstten hem alttan az ateşle ısıtılarak içlerindeki eti çok güzel pişirirler. Bazı aşevlerinde bunların genişliği, 4-5 veya daha çok sayıda ikiye bölünmüş kuzuyu pişirmeye ya da kızartmaya elverişlidir. Bizim elçiliğimizde kalan pek çok kişi kentte binlercesi bulunan bu gibi aşevlerine giderek kızarmış kuzu etinden alıp getirirlerdi. Oysa Alman Evi'nde daima yeterince, hatta fazlasıyla yemek pişirilmekteydi. Ama bu kızarmış kuzuların tadı bizim daha hoşumuza gidiyordu.

Yolcular az paraya saman ve arpa satın alabilirler, çünkü hemen hemen her yerde satılan mallar için belli bir fiyat saptanmıştır. Böylece yolculuğa çıkanlar için çok güzel bir düzen kurulmuştur ve bu yüzden de yollar hiç boş kalmaz. Yolcular yemek pişirmek veya ısıtmak isterlerse, kervansarayda bunu yapabilecekleri bir ocak da vardır ve yakacak odun da satın alabilirler. Ancak tüm Türkiye’de odun çok pahalıdır.

Yolcular çoğu zaman erzaklarını yanlarında taşırlar, çünkü her köyde ve her kervansarayda aşevi bulunmayabilir. Ama bu kervansarayları bir vakıf olarak yaptıran kimseler, her yerde yolcuların hiç değilse bir günlük yolculuğun sonunda başlarını sokabilecek bir mekân bulabilmelerine çok özen göstermişlerdir. Bazı kervansaraylar bina olarak da çok güzeldir. Kimilerinin üst katında çepeçevre dört tarafı kuşatan revaklı geçitlere açılan güzel odaları vardır ve yolcu bunlardan birini seçip eşyasını da rahatça yerleştirebilir. Ortadaki geniş avluda arabalara da yeterince yer bulunur. Bazı kervansaraylar ise sadece büyük bir kapısı olan bir samanlığa benzer. Çepeçevre duvar boyunca bir insanın beli hizasına kadar gelen yükseklikte ve iki adım genişliğinde bir seki yapılmıştır ve gene çepeçevre bir adım ara ile bacalı ocaklar yerleştirilmiştir. Yolcu bu ocakta ateş yakabilir ve karşısına döşөгünü serip eşyalarını yerleştirerek yemeğini yiyebilir. Önünde de atı durur. Gerçi yemliğı, yataklık kuru otu olmasa da, var olan koşullarla yetinmek zorundadır. Atlar samanı toprak üstünden, arpayı da boyunlarına asılan, kıldan dokunmuş bir çuvalın içinden yemek zorundadırlar. Arabacılar ise bir yaygıyı dört direğe tutturarak bir çeşit yemlik oluştururlar. Bizim arabacılar da bu koşullara zaten alışmış bulunuyorlar ve ben Anadolu’daki kervansaraylarda böylelerine çok rastladım. Türklerin özellikle *imaret* denilen bakımevleri ne kadar övölse azdır. Bunlara hem birçok cami ve mescitin yanında, hem de yol kenarındaki bazı kervansaraylarda rastlanır. İmaretler yalnız hasta ve sakatları kabul etmezler, sağlıklı kişiler de bunlardan yararlanabilir. İmaretlere sadece Türkler değil, Yahudiler, Hıristiyanlar, Araplar, kim olursa olsun, herkes kabul edilir. İmaretlerde sadece bir aşçı bulunur ve pişirdiğı koyun eti ile pirinç yemeğini bir somun ekmekle beraber yemek isteyenlere sunar. Her yolcu üç gün boyunca bu güzel hizmetten faydalana bilir. Viyana’dan Konstantinopolis’e yaptığım yolculuğı anlatırken bundan

söz etmiştim ve Anadolu seyahatim sırasında İznik kentine uğradığımda da gene bu konuya değineceğim.

ALTMİŞ DOKUZUNCU BÖLÜM

TÜRKLERE ÖZGÜ OLAN AŞIRI İTAATKÂRLIK VE TÜRKLERİN ÜSTLENDİKLERİ ÖZEL GÖREVLER

Türklerin itaatkârlığının başlıca nedeni, uyumlu davrananların, kurnazlık, cesaret, erdem, deneyim, çalışkanlık, mantık ve zekâ bakımından üstünlüklerini hissettirenlerin, saygınlık ve şöhrat peşinde koşanların veya savaşta yararlık gösterenlerin ödüllendirildiğinin bilincinde olmalarıdır. Bu yüzden Türkler sürekli daha iyi konumlara gelebilmek için itaatkâr davranırlar. Türklerin ülkesi çok büyük ve geniş olup, etrafı düşmanlarla çevrili olduğundan, isteyen herkes cesaretini ve zekâsını ispat edecek, üstünlüğünü gösterecek yeterince fırsat bulabilir. Türkiye’de hiç kimse ayrıcalıklı haklara sahip değildir, çünkü soylu sınıfı yoktur. Bu yüzden hiç kimse, kendisinden daha asil bir aileden gelen bir kişinin veya böyle bir grupla ilişkili olan insanların kendisine tercih edileceğinden korkmaz. Oysa Hıristiyan ülkelerinde durum farklıdır. Çok yetenekli bir kişi, soylu bir aileden gelmediği için, işinde terfi edemez, hatta başkasına engel olmaması için, canına bile kastedilir. Oysa soylular da bir zamanlar bu gibi insanlardan türemişlerdir. Türklerde eşitlik önde gelir. Çünkü Türklerin başarılı, becerikli insanlara gereksinimi vardır. Bu yüzden paşa, beylerbeyi, komutan, sancakbeyi ki bunlar kent dışındaki bölgelerdeki yöneticilerdir ve ismi ne olursa olsun, bu konuma gelmiş bir kimse, bazı asilzadelerin kendisini engellemesinden veya daha üstün bir kademeye geçmesinden korkmaz. Kimse soylu akrabalarının olduğunu söyleyerek böbürlenemez de. Türkler için en önemli iftihar vesilesi ve en büyük soyluluk “Benim babam bir çobandı, bir rençberdi, bir gündelikçiydi; ben erdemlerim, cesaretim, dürüstlüğü, doğruluğum, çalışkanlığım, zekâm sayesinde bu yüksek mevkiye geldim ve bu saygınlığa erişebildim” diyebilmektir. Nitekim Sultan Murad’ın kızını almış olan İbrahim Paşa da bir domuz çobanının oğluymuş. Benim ora-

da olduğum dönemde tüm Akdeniz'in kumandasını elinde tutan Hasan Paşa da, bana bizzat anlattığına göre, Venedikli bir balıkçının oğluymuş. Bu adamlar yüksek mevkilerine ve saygınlıklarına karşın bizim soylularımız kadar kibirli ve mağrur değildirler. Benim görüşüme göre de doğduğu ortamdan kaynaklanmayan ve sadece insanın kendi erdemine ve atılganlığına dayanan asalet, en gerçek övünç kaynağıdır. Bir insanın, aslında kaba, cahil bir köylüden hiçbir farkı olmamasına karşın atalarının erdemi ve asaleti ile övünmesi ve kendine bundan bir pay çıkartması, kendini başkalarından üstün görmesi utanç vericidir. Böyleleri kendilerini savunabileceklerine güvenerek, hayvan gibi yiyip içerler, küfürler savururlar, kentlerde, köylerde her türlü rezilliği yaparlar, peynirlerini, yağlarını, pastırma ve sucuklarını en yüksek fiyatlarla satarlar ve bunun kendilerine şöhret sağladığını sanırlar. Şairin biri böyleleri için şu sözleri söylemiş: “*Et genus et proavos et quod non fecimus ipsi, Vix ea nostra puto. Und Ovidius lib 4 de Ponto. Non census nec clarum nomen avorum: Sed probitas magnos ingeniumque facit.*”¹⁵⁹ [Ve soy ve ataları, biz değiliz onları yapan; güçlülük düşünürüm onların bizim olduğunu. Ve Ovidius, *Karadeniz'den (Mektuplar)*, IV. Bölüm: “Ne soyun ne de ataların ünlü adı: Aksine dürüstlük yaratır büyükleri ve dehayı.”]

Arnavutların temsilcisi olan *Metius Suffecius*,¹⁶⁰ Roma'da kral *Tullio Hostilio*'nun karşısında çok eski bir aileden geldiğini ileri sürüp soyluluğu ile övündüğünde, kendisine, Roma'da erdem ve cesaret bakımından başkalarından üstün olan kişilerin tercih edildikleri yanıtı verilmiştir. Fakat ben gene de soylu bir aileden gelmiş olmayı önemsemiyor değilim. Bu da övülmeye, sayılmaya değer bir meziyettir. Yeter ki o soydan gelen çocuklar, atalarının izinden yürüsünler. Ama ne yazık ki günümüzde bu çok nadirdir. Kibar, soylu adamın biri “*Herorum filii Oxen*” veya “*Ochsen*” demiş [kahramanların, yarı tanrıların çocukları] oysa “*noxae*” [zararları, ziyanları] demesi gerekirdi. Zengin ve itibarlı ailelerin çocukları nadiren iyi yetişirler.

İşte Hıristiyanlarda itaatkârlığın gelişmemiş olması, savaşta yararlık gösterenlerin ve akıllı insanlar olduklarını kanıtlayan kimselerin ödüllendi-

159 Bu alıntının kaynağı: Ovid. Ex Ponto Ep. 1. I. Ep. X v. 39, 40

160 Sözü edilen kişi Mettius Fuffetius adındaki Arnavut kökenli kumandandır ve Tullus Hostilius tarafından ihaneti nedeniyle idam ettirilmiştir.

rilmemesi yüzündendir. Yüksek rütbeli subaylar, genelde kayırıldıkları için bu konuma gelmişlerdir, oysa aralarında ömür boyu savaşa bile gitmemiş olanlar vardır. Kumandan mevkiinde bulunan kişi, işini bilmediği için savaşlar kötü sonuçlanır ve binlerce kişi savaş alanlarında kurban edilir. Oysa böyle önemli görevleri bilgili ve deneyimli kişiler üstlenmelidirler. Ama gelmiş geçmiş en akıllı insan olan Süleyman'dan bile daha akıllı olan bir kişinin verdiği fikirler, soyluluk unvanına sahip değilse hiçbir işe yaramıyor. Üstelik Türkler askerlerine sadece savaş sırasında değil, barışta da para ödüyorlar ve kumandanlar kendilerine daha fazla itibar sağlayabilmek için savaşçıların eski, paralanmış giysiler içinde dolaşmalarına razı olmuyorlar. Her üç ayda bir askerlere nakit olarak iyi bir maaş ödeniyor. Bu yüzden kimse sefere çıkılacağı zaman kaçmayı aklına getirmiyor. Türk hükümdarı, savaş emrini verdiğiğinde, büyük bir ordunun bir ay zarfında toplaması mümkün olduğundan önemli başarılar kazanıyor. Oysa bizimkiler, savaş kararı alabilmek için meclis toplantısı düzenleyene kadar, Türkler şehirleri yakıp yıkmış oluyorlar. Bir gün Türk kumandanlarından biri, efendime şunları söyledi. "Roma imparatoru bizdeki gibi itaatkâr bir tebaaya ve savaşı sürdürmek için bizdeki kadar mükemmel bir güce sahip olsa, Türkler ona karşı dayanamazlar."

Zira Roma imparatoru, savaşa girişmeden önce bir devlet meclisi toplantısı yapmak ve bunu ülkeye bildirmek zorundadır. Bu meclis toplantısında her şeyden önce para meselesi tartışılır, daha sonra kumandanlar, askerleri yönetecek kişiler seçilir, onlar da savaşacak askerleri toplamakla görevlendirilirler. Tüm kentlerde erkekler askere çağırılırlar. Askere ilk yazılanlar, memleketlerinde hırsızlık, adam öldürme gibi suçları işlediklerinden dolayı ülkeyi terk etmek zorunda olanlardır. İkinci sırada ailelerinin malını mülkünü içki ve kumarla tüketip batırmış olanlar askere alınırlar. Üçüncüler, artık tezgâhları başında oturmaktan ve ustalarına hizmet etmekten bıkan, işlerini bırakmak isteyen el zanaatkârlarının çıraklarıdır. Dördüncü sırada seyis yamakları, çiftçilerin rençberleri, gündelikçiler, dilenciler ve başıboşlar askere yazılırlar. Böylece Alman savaşçılarından biri esir düşecek olsa, giysileri partial ve liğme liğmedir, içinde bir gömleği bile yoktur ve deliklerden çıplak derisi görünür. Bu adamı tutsak alanlar, onun

karşılığında biraz para koparamazlarsa, ellerine geçecek hiçbir şey yoktur. Kumandan konumunda bir Hristiyan esir alındığında, üzerinde ipekli veya başka bir değerli kumaştan elbise olsa da, o kadar hırpalanmıştır ki, kim-senin işine yaramaz. Buna karşın bir Hristiyan, bir Türk savaşçısını esir alırsa, üzerinde düzgün bir kıyafetin dışında bolca para da vardır ve gümüş kakınlı bir kılıca, çoğu zaman da çeşitli değerli eşyaya sahiptir, çünkü Türk askerleri kendilerine ait eşyayı daima yanlarında taşırlar. Böylece Alman askeri en azından tutsağının elbisesinden faydalanıp yeni ve düzgün bir kıyafet edinmiş olur.

Bundan başka bizim hakkımızdaki görüşlerini bildiren Türk kumandan, şunları söyledi: Hristiyan ülkelerinde asker toplandıktan sonra kumandan konumundaki subaylar teftişe geldikleri zaman, binlerce savaşçının hazine durumunda bulunduğu bildirilir, oysa isimlerin büyük bir kısmı uydurmadır ve gerçek asker sayısı bildirilenin yarısına zor erişir. Kumandan ise söylenenlere güvenerek savaş düzenini binlerce askerin varlığına göre kurar ve aldatıldığı için hata yapar. Türklerde böyle bir olaya sebep olan kumandanlar boğdurulurlar. Bizdeki askerlerin gereksinimlerinin giderilmesi konusunda da, yılın sadece bir tek ayında kendilerine yıpranmış, güvelerin delik deşik ettiği paçavraların verildiğini söyledi. Bundan da Türklerin her şeyi bildikleri anlaşılıyor. Çünkü onlar esir alınan Hristiyanları sorgulayarak hakkımızda bilgi ediniyorlar ve bizimle alay ediyorlar. Özellikle de Hristiyanların kendi aralarında anlaşamamaları, birlik olamamaları için her gün Tanrı'ya dua ediyorlar. Aksi halde onlara karşı koyamayacaklarını biliyorlar. Zira Türklerin hiçbirisi bir Hristiyan veya Alman kadar yürekli değildir. Ama Türkler kendi dinlerine biz Hristiyanlardan daha bağlıdırlar ve bu yüzden de Hristiyanlar daima mağlup, Türkler ise muzaffer olurlar. Türklerin dediğine göre, Türk hükümdarının tüm ülkesinde her gün emre hazır vaziyette 1.100.000 asker bulunmaktadır ve hükümdarın bunların maaşlarını ödeyebilecek kadar bol parası da vardır. Bu ordu gerçekten çok para gerektirir. Askerler de, kendilerine iyi para ödendiği için, emir geldiği zaman itaat etmek zorundadırlar. Oysa Hristiyanlarda böyle bir zorunluluk yoktur, çünkü savaşçılara maaş bağlanmış değildir. Hristiyanlar daha çok kendilerini koruyacak olan kalelerine güvenmektedirler. Buna karşın Türkler kalelerini, kılıçlarının kınında

taşılmaktadırlar. Onların yasalarına göre, hükümdarları da kale duvarlarının arkasında değil açık bir alanda konaklamalıdır.

Türklerdeki memuriyetlere gelince, en yüksek ve önemli makam veziriazam dedikleri en üst konumdaki vezir paşadır. O bütün ülkenin en saygın kişisidir. Diğer paşaların sayısı belli değildir. Vezir paşalar beş kişiden oluşur ve bunlar, bizdeki Elektör dükler gibi ülkedeki en iktidarlı kişilerdir.

Ama vezirlerin yaşamı, bu itibarlı konumlarına karşın sürekli tehdit altındadır. Zira basit bir sebepten ötürü padişahın gözünden düşebilirler veya sarayda sık sık olduğu gibi, iftiraya uğrayabilirler. Böyle bir durumla karşılaşan kişi sadece *Mosul* [mazul, azledilmiş] olmakla ve mallarını kaybetmekle kalırsa, kendini mutlu saymalıdır. Zira her an boynuna sağlam bir kirişin geçirilip boğazının sıkılacağını bekleyebilir. Genelde önemli kişiler günün birinde böyle ödüllendirilirler. Bu, Türklerin zorba yönetimlerinin bir göstergesidir. Üstelik Türkler aşırı şüphecidirler. Vezir paşalar çok şatafatlı bir yaşam sürdürürler, çünkü gelirleri boldur ve *Satrapia* yani yönetici oldukları iller, sahip oldukları çiftlikler de iyi para getirir. Vezirler, mevkiilerini korudukları sürece; emirleri altındaki yetkin ve akıllı başında adamlardan oluşan kalabalık bir hizmetkârlar ordusu sürekli göreve hazır olarak bekler ve efendileri nereye giderse, yaya veya at üstünde onu izlerler. Hristiyanlarda da buna benzer durumlara rastlanır. Ben bir Bohemya Beyi'nin Prag'daki saraya 20 hizmetkâr eşliğinde gittiğini ve iftiraya uğradığı için görevinden atılıp sadece bir tek hizmetkârla evine döndüğünü gördüm. Türkiye'nin yüksek mevkiilerindeki görevlilerin hepsi Hristiyan olarak doğmuş kişilerdir. Çünkü Türk olarak doğanlar, paşa, beylerbeyi, sancakbeyi, kâhya, vekilharç, imrahor, bayraktar gibi resmî görevlere atanmazlar. Bunun sebebi, erdemli, başarılı kişilerin soyundan gelmekle övünebilme ayrıcalığına sahip olmamaları değildir. Türk ailelerden gelen çocukların İslam yasalarını öğrenmeleri ve ilerde köylerde ve kentlerde kadı yani yargıç olarak görev yapmaları tercih edilmektedir. Veya aile durumları müsait olanlar, sarayda *Mutapharaca* [müteferrika] denen göreve atanırlar. Bu, bizim ülkemizdeki soylu sınıflarına mensup genç hizmetlilerin konumuna benzer. Müteferrikalar, atlarına binip saraya gelirler ve sürekli emre hazır olarak beklerler, padişahın verdiği görevleri yerine getirirler. Müteferrikalar

çok az para alırlar ve ancak ailelerinden miras kalan servetle geçimlerini sağlayabilirler. Bazıları da din adamı olurlar. Bunlar büyük mevkillerdeki beylerin çocuklarıdır ve belli bir memuriyetleri veya görevleri yoktur. İstedikleri kadar veya parasal olanaklarının elverdiği kadar hizmetkâr tutarlar. Sayıları birkaç yüz kadardır. Bir hizmet yapmaları kendi isteklerine bağlıdır.

Türk hükümdarı devletin gelirinden her gün 1000 asper tutarında bir maaş alır. Veziriazamın maaşı, 999 asperdir yani padişahın maaşından bir asper eksiktir. Veziriazamın bir altındaki paşanın maaşı iki asper daha düşüktür, ondan sonrakının de üç asper eksiktir ve maaş tutarları böylece alt kademelere doğru eksilerek devam eder. Vezirlerden sonra iki en önemli beylerbeyi gelir. Bunlardan birinin makamı Anadolu'daki *Cuteia* [Kütahya] kentindedir ve kendisine *Anadolu Begler Beg* [beylerbeyi] denir. Anadolu sözcüğü, güneşin doğduğu yer anlamına gelir. Diğerine ise *Urum Begler Begk* [Rumeli beylerbeyi] denir ki, Avrupa anlamında kullanılan Rumeli bölgesinden sorumludur, makamı da Bulgaristan'ın başkenti olan Sofya'dadır. Bunlar Türk hükümdarının yanında, o yöreleri yöneten en üst kademedeki kumandanlardır, alt kademelerinde kırsal bölgelerdeki düzeni sağlayan ve askerleri yetiştiren sancakbeyleri ve diğer beyler bulunur. Bu sebeple de "beylerin üstü olan bey" unvanını taşırlar ve birer dük konumundadırlar. Halkın karşısına daima kalabalık maiyetleriyle ve çok gösterişli bir alay eşliğinde çıkarlar. Anadolu beylerbeyinin yönetimi altında 25 sancakbeyi vardır ve onlar kendilerine ayrılan sancak arazilerinden sorumludurlar. Rumeli beylerbeyi ise 36 sancaktan sorumludur. Sancakbeyleri, bizdeki kontlar gibi geniş arazileri ve eyaletleri yönetirler. Yönetim işleri tamamen sancakbeylerinin üstüne yüklenmiş olduğundan, beylerbeyi, zamanının büyük bir kısmını padişahın sarayında geçirir. Bunun nedeni, bir savaşa karar verildiğinde hemen padişahın eli altında olmalarının sağlanmasıdır. Sıralamada onlardan sonra *Buluck-Wascha* [bölükbaşı] gelir ki, bizdeki "*centuriones*," "*decuriones*," gibi bir rütbe demektir. Bölükbaşılar, emirleri altında 10, 100, 1000 yeniçeri veya kancalı tüfek kullanan nişancı bulunan kumandanlardır. Yeniçerilerin başında yeniçeri ağası bulunur ve bunlar tüm ülkedeki yeniçerilere emretme hakkına sahiptirler. Biri kendisinin ve yakınlarının emniyeti için bir yeniçeriye ihtiyacı olduğunu yeniçeri ağasına bildirirse, bu isteği hemen yerine

getirilir. Uzun uzadıya uğraşması, armağanlar vermesi gerekmez, yeniçeriye kullanacağı süre boyunca onun gündeliğini vermesi yeterlidir. Üstelik yeniçeriye padişahın bağlamış olduğu maaştan fazlasını vermesi de istenmez. Nitekim biz de Anadolu gezimiz sırasında yanımıza bir yeniçeri aldık ve yolculukta çok rahat ettik. Çünkü yanında yeniçeri ağasının görevlendirdiği biri olan kişiye, haşarılıkları ile tanınan ve geleceğin yeniçerileri olarak yetiştirilen acemioğlanlar veya diğer yeniçeriler kesinlikle zarar vermezler, kılına bile dokunmazlar. Zira onlar, üyesi oldukları topluluğun itibarını ve şöhretini zedelememeye özen gösterirler. Yanlış bir davranışta bulunurlarsa, başkalarının da kendilerine aynı şekilde davranabileceğini düşünürler. Duyduğum kadarıyla, birisi kuralları çiğneyecek olursa, öteki yeniçeriler ve acemioğlanlar hemen müdahale ederler ve onu zararsız hale getirirler, hatıta öldürürler. Yeniçeriler gayet azla yetinen kendi halinde insanlar olmakla beraber, atılgan ve yürekli savaşçılardır. Onlar da Hristiyan ailelerin çocuklarıdır ve padişahın egemenliği altındaki köylerden, her on erkek çocuktan birinin alınması suretiyle toplatılırlar.¹⁶¹ Yeniçerilerin başlıca görevi kaleleri savunmaktır veya Hristiyanları, Yahudileri, aşağı tabaka halkın saldırılarına karşı korumaktır. Sayıları 12.000 kadardır ve yeniçerilerin bulunmadığı kent, köy veya herhangi bir yerleşim yoktur. Giysileri yere değecek uzunluktadır ve başlarına çuhadan yapılma bir çeşit süvari başlığı geçirirler. Bunun bir kısmı başlarını örter, gerisi sırtlarının üstüne doğru sarkar. Bu başlığa *Czarkolla* [çeri külahı] adı verilir ve yeniçeri kuruluşunun adı da bu sözcükten gelmektedir. Başlığın ön tarafında, alın hizasına gelen yerde üzerine inciler veya değerli taşlar kakılmış gümüşten boynuz gibi bir takı [sorguç] bulunur. Yeniçeriler, saygın bir kişinin yanına gittiklerinde hemen elini öperler ve ona bir çiçek uzatırlar, sonra geri geri gidip ellerini kavuşturarak gözleri saf bir ifadeyle yere dikilmiş olarak bir armağan beklerler. Yeniçerileri böyle gören, onların savaşçı olduklarına inanamaz, keşif olduklarını sanabilir. Kendilerine bir şey verilecek olursa, yerlere kadar eğilirler ve muhataplarına sırtlarını dönmek için geri geri yürüyerek uzaklaşırlar.

Bundan sonra sırada *Cadileskier* [Kadı asker-kazasker] denilen iki askerî yargıç vardır ki bunların birisi Anadolu, diğeri *Urum* kazaskeridir. Kadı,

161 Bkz. İkinci Kitap, Yirmi Üçüncü Bölüm.

yargıç demektir ve *Leskier* de savaş anlamına gelir.¹⁶² Bunlar hem hukukçu hem de din adamıdır. Kendilerine “Tanrı’nın halkı” diyen Yahudilerde de, din adamları aynı zamanda dünya işlerine ait sorunları çözerlerdi. Türkler de her konuda Muhammed’in yasalarına göre karar verirler. Bu yüzden kazaskerler en yüksek yargıçlardır. Diğer mahkemeler ve yargıçlar daima onlara danışmak zorundadırlar. Kazaskerlerin vardıkları hüküm artık değişmez. Bunlar aslında din adamıdır ve kendi konularında başkalarının fikirlerini önemsemezler. Mevkileri bizdeki kançılara eşittir. Yazı işlerini yürütenlere de *Nisdanschi-Bassa* [nişancıbaşı] adı verilir. Bundan sonra devletin sancaklarından sorumlu olan kişi gelir ki, ülkede sancaklarla ilgili ve sancak taşımaya yetkili olan kişilerin başıdır. Onlar padişahın ve tüm Türkiye’nin sancaklarını (yani alemlerini) temin etmekle görevlidir. Bu görevliye *Emiralem* adı verilir. Bir zamanlar Roma İmparatorluğunda da bu görevi yerine getiren “*Panerherren*” denen kişiler vardı ve bunlara büyük özgürlükler tanınır çok itibar gösterilirdi. Mevkilerine erdemleri sayesinde getirilen bu kişiler şimdi neredeler? Ne yazık ki onlar hem erdemlerini hem de mevkilerini kaybettiler. Emiralem konumunda olanların yüksek gelirleri vardır ve ayrıca çok armağan alırlar. Böylece prensler gibi bir yaşam sürebilirler. Çünkü emiralem, savaşçıların kumandanına sancağı teslim ederken karşılığında teminat olarak büyük bir miktar para alır. Ben Konstantinopolis’ten ayrılırken deniz yolculuğuna çıkmak üzere gemisine bindiğim deniz kuvvetleri kumandanı Hasan Paşa’nın göreve atanmasında da aynı gelenek uygulandı. Kendisine, ilk denize açılışında, biri beyaz, ikincisi kırmızı ve diğeri mavi olmak üzere, her birinin farklı anlamı olan üç sancak (alem) teslim edildi.

Para işleriyle uğraşan iki görevliden biri doğudaki bölgelerden, diğeri Avrupa’daki bölgelerden sorumludur. Bunların Türkçe adı *Desderdar*’dır [defterdar]. Tüm ülkede para tahsil edenler ve gümrükçüler, topladıkları paraları bunlara teslim etmek zorundadırlar. Defterdarlar, hazine dairesindeki yardımcılar ile birlikte gelirleri ve giderleri hesaplamak ve kaydetmekle görevlidirler.

¹⁶² Yazar burada kelimeleri duyduğu şekilde aktarmış ve kendi mantığına göre yorumlamıştır. “Cadilerkier” sözcüğü dilimizde “kazasker” şeklinde geçer. Arapça “kâzî” (kadi) ve “asker” sözcüklerinin birleşmesiyle oluşan “kâzi-i asker” den türetilmiştir –ç.n.

Sıra geldi soylu kişilerin muadili olan çavuşbaşılara.

Bunların sayısı çok azdır ve ülkenin çeşitli yerlerinde görevlidirler. Çavuşbaşılar, Türk hükümdarının diğer hükümdarlara yazdığı mektupları bir elçi sıfatıyla yerine ulaştırırlar. Ayrıca toplantılar sırasında padişahın emrettiği işlerin yapılmasını sağlarlar, padişahın ve paşaların aldıkları kararları sözlü veya yazılı olarak gidecekleri yerlere iletirler. Türkler bu göreve çok önem verirler. Hepsi iyi at binmeyi bilirler. Bir atı denemek istediklerinde, onu yüksek bir tepeden yokuş aşağı dörtlü sürerler ve koşarken tökezleyip tökezlemediğine bakarlar. At bunu başarırsa, iyi olduğuna karar verirler. Padişah sefere çıktığı zaman çavuşlar önde giderek yol açarlar. Bunu yaparken gürzlerini veya topuzlarını kullanırlar. Bu silahı gerek çavuş takımı gerekse diğer Türkler hatta hükümdar bile at üstüneyken kullanır.

Padişahın özel hizmetlerini gören gençler, hizmet dönemlerinin sonunda sipahi olurlar. Bu mevki ve unvan saraya bağlı süvarilere verilir.

Sipahilerin sayısı binleri bulur ve bunlar büyük beylerin çocukları kadar itibar görürler. Sipahiler, eğer doğru bir davranış gösterirler ve zekâlarını kanıtlarlarsa, ilerde padişah tarafından terfi ettirilerek, paşa, beylerbeyi gibi konumlara gelebilirler. Zaten saraydaki öğrenim dönemleri sırasında at binmek, silah kullanmak gibi her türlü beceriyi kazanabilmek için yeterince eğitilmek fırsatını bulmuşlardır.

Türk hükümdarı sefere, ava veya camiye gitmek üzere sarayından çıktığında, 500 kadar keskin nişancı ve *Solaki* [solaklar] denilen yaya askerler etrafını alırlar. Bunlar güzel, gösterişli ve deneyimli savaşçılardır. Bulunabilen en yakışıklı, kıvrak, becerikli ve düzgün gençler bu göreve atanırlar. Onları ilk gördüğümde kardeş olduklarını sanmıştım. Hepsinin güzel, uzun sarı sakalları vardı. Başlarına hemen hemen devşirme yeniçerilerinin kine benzeyen çuhadan yapılmış çepeçevre sırmayla bezenmiş bir serpuş geçirirler ve üzerine bir demet tavus kuşu tüyü takarlar, gösterişli bir ipek kaftan giyerler. Kaftanın etek uçlarını kuşaklarının arasına sokarlar ve böylece daha çabuk hareket etmek ve koşmak olanağına sahip olurlar. Kaftanın altından incecik saydam pamukludan yapılmış beyaz gömlekleri görünür. Omuzlarının birinde sağlam bir yay ve bir avuç dolusu ok dolu okluk asılıdır. Bunun dışında başka bir silah taşımazlar.

Peikler [peykler] adı verilen saray hizmetlilerinin adedi 40 kadardır. Başlıkları sırmalıdır [murassa] ve üzerinde boynuz biçiminde altından bir sorguç vardır, giysileri sırma ipliklerle dokunmuş kumaştan yapılmıştır. Giysinin önü açıktır ve içinden görünen renkli ipek gömleği kıvrıp kuşaklarının arasına sıkıştırırlar. Kuşaklarına yerleştirdikleri güzel bir hançerden başka silah taşımazlar. Padişah bu hizmetlileri önemli haberlerinin sözlü olarak iletilmesinde kullanır. Rivayete göre çok hızlı koşabilmeleri için, peyklerin dalaklarını kestirirlermiş. Ben onları padişahın emrini yerine getirmek üzere koşarken görmüştüm. Ağızlarında gümüşten içi boş ve her tarafında delikleri olan bir küre tutuyorlar ve onun içinden geçen havayı soluyorlardı. Elllerinde tuttukları içi serin su dolu bir cam kupadan koşu sırasında yüzlerine su serpiyorlardı. Peykler tıpkı bir at gibi koşabilirler.

Daha önce sözünü ettiğim beylerbeylerinin sorumlu oldukları bölgelerde, örneğin Avrupa kıtasında Budin, Belgrad, Temeşvar, Macaristan ve Hırvatistan'da, onlardan başka yöneticiler de bulunur. Bunlar görevlerini emirleri altındaki savaşçılarla birlikte yerine getirirler. Anadolu'da ise Amasya, Karaman, Kapadokya, Ermenistan, Şam, Bağdat, Kahire ve başka yerlerde ayrı ayrı beylerbeyleri ve bunların emrinde 50-60 sipahi vardır.

Herodot'un bildirdiğine göre *Darius* [Dârâ], Babillilerden her yıl haraç olarak 500 hadım edilmiş erkek çocuğu teslim almış. Kral *Nebukadnezar*, Yahudi çocukları arasından kralların soyundan gelme en güzel, sağlıklı, akıllı ve yetenekli çocukları seçer ve kralın sarayında hizmet edebilmeleri için onlara Kalde dilini öğrettirmiş. *Daniel*, *Sadrach*, *Mesach* ve *Abednego* işte bu şekilde hizmete alınmışlar. Yunan kralları da böyle gelenekler uygulamaktaymış. Ülkedeki en güzel ve yetenekli çocukları seçtirip toplattırırlar ve bunların her konuda eğitilmelerini, savaşın gerektirdiği en önemli bilgi ve becerileri kazanmalarını sağladıktan sonra önemli görevlere getirirlermiş. Türkler her konuda Yunanlıları taklit ettikleri gibi, bu konuda da Yunanlıların ve başka hükümdarların izinde gitmekle çok büyük akıllılık etmişlerdir. Böylece daha önce de anlattığım gibi, her yıl Macaristan, Hırvatistan, Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan, Trakya ve Bosna köylerinden 4-5 yaşlarındaki on küçük oğlan bir araya toplatılır ve aralarından kura ile biri seçilerek ilerde yüksek görevlere getirilmek üzere yetiştirilmek amacıyla alı-

nıp götürülmüş. Bazen bu uygulama yüzünden bir baba tüm oğullarını kaybedermiş. Birçok kişinin dediğine göre, tebaanın en üstün nitelikli çocuklarının seçilip götürülmesine insanlar çok üzülmüyorlarmış. Bu çocuklar Tanrı'nın sözlerini benimseyip inançlarını korumayı sürdürseler, Hristiyan aileler bu duruma daha rahat katlanacaklarmış. Ama Türkler bu çocukları Konstantinopolis'e götürüp orada sünnet ettiriyorlar ve Muhammed'in dinini öğretiyorlar. Böylece bir seferde binlerce Hristiyan çocuğunu kendi saflarına geçiriyorlar. Ben Konstantinopolis'e yolculuğumuz sırasında buna tanık oldum ve gözlerim yaşlarla doldu. Anne ve babalar, kendilerinden koparılan çocuklarını bir daha göremiyorlar ve karşılaşsalar bile birbirlerini tanıyamıyorlar. Bu çocuklardan en güzellerinin ve en yeteneklilerinin bir kısmı sarayda eğitiliyor ve Türklerin yasalarını öğreniyorlar. Bunlar ilerde padişahın özel hizmetine veya kendilerine uygun görülen görevlere atanıyorlar. Bazıları da Galata'da bulunan bir okulda yetiştiriliyorlar. Bir başka grup Edirne'deki okula gönderiliyor. Birçokları da yalnız Avrupa'da değil, Asya'da, Mısır ve Suriye'de halkın ve subayların hizmetine veriliyorlar ve burada biraz yiyecek ve giysi karşılığında çalıştırılıyorlar. Hayvanların, atların, eşeklerin, develerin, koyunların bakımında, güdülmesinde kullanılıyorlar ve görevlerini yaparken açlık, susuzluk, sefalet çekiyor, aşırı sıcaklarda ve dondurucu soğuklarda işe sürülerek büyük eziyetlere katlanıyorlar. Böylece mahrumiyet bölgelerinde her türlü kötü koşullara alışarak yabanileşmeleri ve savaşta daha dayanıklı olmaları sağlanıyor. Bazıları da sefere çıkıldığında gerekli olan özel zanaatları öğrenmeleri için bu işleri bilen ustaların yanına veriliyor. Bunların giysilerini padişah temin ediyor. Böyle çeşitli yerlere dağıtılan bu hizmetliler hakkında tutanaklar düzenleniyor ve içlerinden biri ölürse, ölüm nedeni tanıklar gösterilerek saptanıyor.

Söz konusu gençler belli bir yaşa gelince, eğitildikleri ve hizmet ettikleri yerden ayrılıp savaş teşkilatına alınıyorlar. Savaş için uygun görülmeyenler, padişahın ahırlarında, atların bakımında veya inşaatlarda, padişaha ait bahçelerde toprağı kazmak, fidan dikmek gibi işlerde kullanılıyorlar. İşte bu Hristiyan ailelerin çocukları, bazı memuriyetlere getirilmeden önce *Atsamoglanı* [acemioğlanı] diye adlandırılıyorlar. Veya bunlara *Schachzada* [şehzade] yani hükümdar çocukları da deniyor. Bazıları Hollandalı gemicilerin-

kine benzer kaba ve tüylü (saçaklı) başlıklar giyiyorlar. Bunlar efendilerinin yanında atların örtülerini taşırlar ve efendileri attan indikten sonra atın üstünü örterler. Bazılarının devetüyünden yapılma kenarsız, sivri, sarı külahları vardır. Bu acemioğlanlar ilerde yeniçerilerin yerine geçerler. Yeniçeriler savaşta öldürülürlerse veya padişah bir sefere hazırlanırsa, Edirne, Bursa, Galata ve tüm yerlerdeki okullardan acemioğlanlar toplatılır ve ölen yeniçerilerin yerleri doldurulur. O zaman başlarına yeniçerilerin ve diğer subay rütbesindeki savaşçıların çuhadan yapılma serpuşlarından çeri külahı geçirilir. Zira Türklerin hangi görevde oldukları, başlarındaki serpuşlardan anlaşılmaktadır. Genelde giysileri sade, mavi bir kumaştandır ve başlangıçta 2 asperden fazla maaş almazlar. Uzun süre hizmet ederlerse, her yıl maaşları artar. Yiyecekleri çok kısıtlı olup aşevlerinden verilen su, ekmek ve pirinçten ibarettir. Bir yeniçerinin çocuğu doğduğunda, eğer erkekse yeniçeri ağasına bildirir, çocuğun adı kaydedilir ve daha doğduğu ilk günden itibaren çocuğa 2 asper maaş bağlanır, her yıl bu maaş arttırılır. Böylece anadan doğma yeniçeri olur. Acemioğlanlar iki uzun binada barındırılırlar. Binada bulunan küçük hücrelerin her birinde 5-6 acemioğlan kalır ve her grubun başında bulunan bir yeniçeri, kendisine emanet edilen çocukları yönetmek, onlara savaş becerileri kazandırmak ve aşırılıklarını dizginlemekle görevlendirilmiştir. Zira bu acemioğlanlar anlatılamayacak kadar azgın, küstah ve saldırgan gençlerdir. Türklerin *Schifut* [çift] dedikleri Yahudilere, *Gaur* [gâvur] dedikleri Rumlara, İtalyanlara ve adları her ne ise ayrı dinden olan insanlara sokakta rastladıklarında, onlara rahat vermezler, çoğu zaman ellerinde kopuzları, sazları olduğu halde bağıra çağıra ortalıkta dolaşırlar. Ben onları gördüğüm veya işittiğim zaman yolumu değiştirip onlarla karşılaşmama ya çalışırım. Acemioğlanlar şarap satan Hristiyanların dükkânlarına gidip kadehlerine şarap doldurturlar ve parasını ödemezler. Dükkân sahibi para istediğinde, vermemekte diretirler ve hem adamı hırpalarlar hem de şarap fıçısını parçalarlar. Buna karşılık kimse onlara dokunamaz, çünkü onlar padişahın çocuklarıdır ve ancak padişaha şikâyet edilebilirler. Diğer hizmetliler gibi bir amirleri yoktur. Birisi sokakta bir acemioğlan ile kavgaya tutuşursa ve o sırada başka acemioğlanlar orada bulunurlarsa, birbirlerini tanımasalar dahi, hemen yardıma gelirler ve onlarla dalaşan kişi canını zor kurtarır.

Böyle bir olay Galata'da benim de başıma geldi. Birkaç kuyumcu dostumla denizde dolaşmak için bir pereme tutmuş ve parasını da ödemiştım. O sırada acemioğlanlar bizim teknemize atladılar ve bizi dışarı attılar. Nerdeyse hepimiz canımızdan oluyorduk. Daniel Hautitz ve Uzun Hans adlarındaki kuyumcular başlarından yaralandılar, ben de omuzuma öyle şiddetli bir darbe yedim ki, üç ay boyunca kendimi toparlayamadım. Bir kişi bir başkasına karşı düşmanca duygular besler ve ondan öç almak isterse, bir acemioğlana başvurup düşman olduğu adamın ismini bildirmesi ve 1 taler vaat etmesi yeter. Ama parayı işin halledilmesinden önce vermemelidir. Acemioğlan arkadaşlarını da yanına alır ve adı belirtilen kişiyi hep birlikte öldüresiye döverler. Bu kişinin Türk olması da onlar için fark etmez. Nitekim İngiliz berber Johan Fildt bir Türkü tedavi edip sağlığına kavuşturmuş. Bunun karşılığında bir ödeme yapmasını isteyince, parasını alamadığı gibi üstelik dayak da yemiş. Johan Fildt, birkaç acemioğlana *Gros* diye adlandırılan 1 taler vermiş, onlar da arkadaşlarını toplayarak Türk'ü öyle bir dövmüşler ki, adam evine bile dönememiş ve orada bulunanlar onu taşımak zorunda kalmışlar.

Acemioğlanlar basit bir olayı büyük bir kavgaya dönüştürmeyi öyle iyi bilirler ki, insan şaşar kalır. Kendilerine cezalandırmaları için gösterilen kişide bıraktıkları iz de kolay kolay silinmez ve herkes onu bu izden tanıyabilir. Bay Christoph von Wallenfels'in hizmetkârı ekmek almaya gittiğinde, onu göğsünden öyle bir bıçakladılar ki, eğer bıçak kaymamış olsaydı adam ölecekti. Elçilik görevlilerinden çok bilgili, soylu bir kişi olan Eustachio Lebel'in de kafasına vurmuşlar ve ben berberle birlikte, kafasındaki şişi tedavi edebilmek için epey uğraşmak zorunda kaldım. Bu adam kendini çok önemserdi ve Hıristiyan ülkelerindeyken kendisinden korkmalarını isterdi. Ama bu tutumu onun başına iş açtı ve bizim soylular da olanlardan ibret alıp, bundan böyle daha alçakgönüllü davranmaya özen gösterdiler.

Bu bölümde çeşitli memuriyetlerin ve makamların isimleri ve işlevleri hakkında bilgi verirken, başlangıçta Türk hükümdarının ve en büyük vezir paşaların bolluk ve zenginlik içindeki görkemli yaşam biçimlerinden söz ettim.

Belki bazı kimseler bu bolluğun sofralarına da yansıdığını ve bizim saraylarımızda olduğu gibi, çeşit çeşit nefis yiyeceklerin ve içeceklerin su-

nulduğunu, insanların kıtlıktan çıkmış gibi sürekli yiyip içtiklerini sanırlar. Ama aslında hiç de öyle değildir. İtalyanlar ve İspanyollar derler ki: “Yediklerimi kimse göremez, ama üstüme giydiklerimi herkes görür ve bu bana saygınlık kazandırır.” Türklerde de durum böyledir. Onlar damak tadlarını fazla önemsemezler, gerek padişahın, gerekse en yüksek vezirlerin sofrasına bile 5-6 kaptan fazla yemek gelmez: Kızarmış güvercin veya tavuk, haşlanmış kuzu veya koyun eti, (bir kuzunun dörtte biri) ve 2-3 çeşit pirinç yemeği. Pirinç yemekleri ya çorba dedikleri sulu haldedir, ya da yağda kavrulup beyaz, sarı veya koyu renkte tane tane olacak şekilde pişirilmiştir. Pişmiş pirinçten yapılan yuvarlakların yağda kızartılmasıyla yapılan bir yemekleri de vardır. Yemek üstüne biraz meyve veya tatlı yerler. Hepsi bu kadardır. İçecekleri kaynatılmış su, şekerli su ve nar suyundan ibarettir. Ekmekleri güzel ve beyazdır, içine şeker de katarlar. Un, daha önce de belirtmiş olduğum gibi, Bursa’da üretilir. Kısacası bizim Hristiyanların saraylarında olduğu gibi, sofralarda yemek ve içki bakımından aşırılık yoktur. Bu bakımdan İtalyanların “Almanlar yoksul, hasta ve cehennemlik olana kadar yemek yerler” sözü çok doğrudur. Ben donanma kumandanı ile birlikte Tunus’a yaptığım deniz yolculuğu sırasında, gemide ateş yakmak yasaklandığı için, kumandanın öğünleri, daha önce pişirtmiş olduğu birkaç lop yumurtadan ibaretti ve kabız olmamak için de yumurtaların yanında bolca kuru üzüm yiyor, üstüne su içiyordu. Bunun dışında kumandan iki kap yemekten fazla bir şey yemezdi. Sulu bir mercimek, nohut veya fasulye yemeği, kızarmış güvercin, tavuk, kuzu veya koyun eti ve mevsimine göre meyve, yani kavun, karpuz, incir, çeşit çeşit üzüm, seftali, kiraz, erik ve meyve olarak daha ne bulunurdu. Türkler fazla balık yemezler, çünkü yemekte sadece su içerler. Ama Elçi Beyefendi, Türkleri yemeğe davet ettiğinde, konuklar içi doldurulmuş tavuk yemeğinden başka balık da yemişler ve üstüne de iyi cins şarap içmişlerdi. Fakat Türklerin şarap satın almaları yasaktır.

Türkler yerde otururlar, onlarda bizim evlerimizde kullandıklarımıza benzer ev eşyaları yoktur, çünkü sürekli göçebe gibi yaşarlar. Masa olarak deriden yapılmış, etrafında halkaları olan bir yaygı kullanırlar. Halkalardan geçirdikleri iple örtüyü bir yere asabilirler. Türklerin paralarından fazla söz etmeye gerek görmüyorum, çünkü duka, taler gibi para birimleri geçerlidir.

Bir duka birbuçuk taler, bir taler seksen asper, bir şahi sekiz asper değerinde kabul ediliyor. Ayrıca altın *Fes* (?) dukaları da vardır. Bakır sikkelere *Man-gur* [mangır] adı veriliyor ve bunları kayıkla denizin karşı yakasına geçmek için kullanıyorlar. *Medin* adı verilen para daha çok Mısır'da ve Tunus'da geçerlidir. Ağırlık birimi *Oko*'dur [okka] ve Viyana'da geçerli olan ölçü birimine göre üç buçuk *Pfund* ağırlığına, Prusya'daki ölçüye göre de 3 *Pfund*'a tekabül eder. İskenderiye'de Rotula da aynı ağırlık ölçüsüdür. Bütün bu bilgileri, memuriyetlerden söz ettiğim bölüme yerleştirmeyi uygun gördüm.

YETMİŞİNCİ BÖLÜM

HİRİSTİYANLAR VE YAHUDİLER İSLAM DİNİNE GEÇERKEN DÜZENLENEN TÖREN

Bir Hıristiyan veya bir Yahudi Türklerin dinine geçmek isterse, ya Kadı'nın karşısına çıkar, ya da sarayda ülke meselelerinin tartışıldığı *Tipphan* [Divan] adı verilen toplantı yerine gelir ve amacını bildirir. Bazen de amirine niyetini açıklar. Böyle bir durumda kendisine şu sözleri tekrarlamasını söylerler: "*Wesseden lai hilala, mehemet rosola, tangri bir dinni girdum.*" [Eşhedü enne la ilahe ilallah, Muhammeden resûlullah, Tanrı'nın bir olduğu dine girdim.] Bunun anlamı şudur: "Birçok ilah yoktur, bir tek Allah vardır ve onun peygamberi Muhammed'dir. Ben inancımı değiştirdim, yeniden doğmak isterim." Bundan sonra tutsak olmayıp, kendi kararlarıyla din değiştirenlere çok gösterişli elbiseler giydirirler, sırmalı kumaştan veya beyaz atlastan yapılmış giysiler içinde bir eşeğe bindirirler ve sokak sokak gezdirirler, önde yürüyenler de bir yandan büyük bir sevinç içinde "*La, la, hillala*" diye bağırlar. Daha sonra Müslüman olmak isteyen kişi sünnet edilir ve Müslüman olduğunun işareti olarak başına beyaz bir sarık geçirilir. Bir Müslüman, bir Hıristiyanın bu sözleri söylediğini duyarsa, hemen üzerine saldırır ve adamı yaka paça Kadı'nın karşısına çıkararak zorla Müslüman yapar. Bu sebeple onların bulunduğu bir toplulukta dikkatli davranmak, özellikle de içki içip sarhoş olmamak, rast gele konuşmamak gerekir. Aksi halde insanın başı derde girer.

YETMİŞ BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLILARIN KÖKENLERİ VE NUH'TAN İTİBAREN SÜREGELEN SOYLARI¹⁶³

Türkler hakkında bilgi edinmek için olanaklarım elverdiği kadar onları kendi çevrelerinde araştırıp tanımaya kararlıyım ve bu uğurda hem pek çok emek sarf ettim, hem bol para harcadım. Amacımı gerçekleştirebilmek için İskenderiye ve Kudüs'e gitmiş olan birçok yabancı saygın beylerle ilişki kurdum ve onlardan değerli armağanlar da aldım. Ama esas niyetim, Ren nehri üzerinden uçarak geçen bir kazın yaptığı gibi, geriye gene kaz olarak dönmemektir. Hiç kuşku yok ki, çok sayıda şom ağızlı ortaya çıkıp beni kınayacaklardır, çünkü onlar her şeyi daha iyi bildiklerini sanırlar. Belki de gerçekten böyledir, ama onlar kafalarını bu konuda işletmekten kaçınmışlardır. Paulos böyle insanlar için şu sözleri yazmıştır: “Çekirdeği yemek isteyen kabuğu dişleriyle kırmak zorundadır.”¹⁶⁴ Ben bu insanları Tanrı'ya havale ediyorum. Kuşkusuz dürüst ve hakikatli insanlar benim değerimi takdir edeceklerdir ve ortaya çıkan eser, ustasını ödüllendirecektir. Ben 70 kadar kentin ve oradaki eski eserlerin çizimlerini¹⁶⁵ bizzat yaptım ve şimdiye kadar böyle bir çalışmanın eşine rastlanmamıştır. Bunlar, iftiracıların bana fırlattıkları taşlara karşın benim tanıklarım olacaktır. Bu kitabımda Türklerle ilgili birçok bilgi vermişken, onların nereden geldiklerini, Osmanlı soyunun kökenlerini de araştırıp vardığım sonuçları açıklamayı uygun buldum. Gerçi bu işi bilim adamlarının yapması gerekir, ama ben de kendi olanaklarımla bir katkıda bulunmak istedim. Eğer benden daha iyisini yapmayıp başaran biri çıkarsa, ona helal olsun.

163 Bundan sonraki 5 bölümün yorumlanmasından bazı sebeplerden ötürü vazgeçilmiştir, çünkü yazarın söz ettiği birçok isimden dolayı bu kitabın yayımlanmasındaki amacın sınırları aşılmaktadır. Ayrıca yazarın bizzat itiraf ettiği gibi, kendisi o dönemin kaynaklarından faydalanmıştır ve zaten başka türlü olması da mümkün değildir. Ancak bu durumdan ötürü sunulan bilgiler ikinci derecede ilgi çekicidir. Gene de bütünlüğü bozmamak ve değerlendirilen kaynakların kaybolmaması için, bu bölümler de kitabın kapsamına alınmıştır. Verilen bazı bilgiler bilimsellikten uzak oldukları izlenimini vermektedir, bazıların ise doğru olmadıkları ortaya çıkmıştır, başka bir bölümü de kontrol edilememektedir. Türklerin cedleri ve kökenleri ile ilgili olarak bkz. Hammer I. 1 v.d. ile Zinkeisen I. 1-132 'de verilen ayrıntılı ve otantik bilgiler. Ayrıca bilgilenecek amacıyla bkz. Bahnson, *Stamm- und Regententafel zur politischen Geschichte* (Siyasi Tarihle ilgili Hanedan ve Hükümdarlar Cetveli) c.1, cetvel 97 v. d.

164 Captivi V. 655.

165 Şimdiye dek bulunamamıştır.

Türklerin kendi yazdıkları ve en yetkin çevirmenleri tarafından İtalyanca'ya çevrilen tarih kitaplarında, ecdatlarının, peygamber saydıkları Nuh'tan geldiği ileri sürülmektedir. Musa, *Magog* adında birinden söz eder ve Josephus'a göre *Magog*, Yafet'in oğludur. Tüm İskit halkları onun soyundan gelmektedir ve bunların başındaki Hunlardan da Türkler türemiştir. Birçok yazar, *Unni* ve *Ungari* denilen halkların Batı-Türkleri olduklarını ileri sürerler. Nitekim bizim *Ungar* adını verdiğimiz halkın anadilindeki adı *Magiar*'dır ve bu sözcüğün de *Magog*'dan türemiş olduğu açıktır. İmparator İustinianos döneminde Hun hükümdarının adı *Maggor* idi ve Türklerde de *Gog* [Gök] ismi hâlâ kullanılmaktadır. Bazı kimseler de Yafet'in oğullarından *Tubal*'ı, Türklerin atası sayarlar. Benim araştırmalarım göre, Türkler hakkında pek çok kişi fikir yürütmüştür, ama ben Türklerin kendi kayıtlarını kaynak olarak seçmeyi yeğledim; *non ut debui sed quantum potui*. [Yapmam gerektiği gibi değil, yapabildiğim gibi davrandım.] Yunanlılar, Türkler'den *Oğuzlar* ve *Alplar*, bazıları ise *Elpler* diye söz ederler. Oğuz, Nuh'un yedinci oğlu imiş ve *Part*'ta hüküm sürmüş, onun oğlu Elp, onun da oğlu *Giokalp* veya *Gog Alp* [Gökalp] imiş ve Türklerin bizzat saptadıklarına göre, bu soyun ardılları devam etmiş: Nuh, Yafet, Bulchas, Diptacoi, Lecrac. Lecrac ilk kez *Part* ülkesi veya *Persia*'da [İran] *Machan* kentini kurmuş ve oranın hükümdarı olmuş. Ondan sonra yönetimde *Kutluzak*, *Karahan*, ve dindar adam anlamına gelen *Oğuz* onu izlemişler. Oğuz'un ve oğlu Elp'in sülalesi *Part*'ta hüküm sürmeye devam edip ünlerini, itibarlarını giderek arttırmışlardır. Elp'in soyundan gelenler şunlardır: Gökalp, Musa, Durut [Turgut], Baytemur, Boslugan, Karchalu, Süleyman Şah, Karaoğlan, Komaz, Baltsak, Kurtzau, Kuklu Mussa, Çar Buga, Sevinta, Togra, Bai Sui, Cem Ormir, Bas Buga, Yamak, Kızıl Boğa, Torze, Cem Kimor, Kotari, Arktok, Gavçe Begk, Tog Missa, Togra, Bai Beg, Yalvaç, Yazu, Kaçan Turak, Ali Kutlug, Cem Endar, Yasak, Versa Yob, Tog Temur (Güçlü Kılıç), Çak Aga, Baki Aga, Senkus veya Bai Songur, Bulgai, Sakor, Karayto, Tugra, Ali Kutlug veya Oykutlug, Bay Temur veya Banider, Kızıl Bugra, Kaya Alp veya Kabi Elf, Süleyman Şah. Süleyman Şah da *Machan*'da hüküm sürmüştür. Onun yönetimde olduğu dönemde Belch (Belh) ve Horasan'da *Churisem Schach* [Harzem Şah] hüküm sürmekteydi ve o da Oğuz ve Alp sülalesin-

den gelmekteydi. O sırada Hunların, daha doğrusu Tatarların hükümdarı olan kudretli Cengiz Han *Chitai* [Kitay] ülkesinden büyük bir ordu ile Part'a gelerek Belch [Belh] ve Horasan kentlerini kuşatıp işgal etti, her yeri yakıp yıktı, yağmaladı, Machan'ı da ele geçirdi ve Oğuz'un sülalesini ülkeden kovdu. Harzem Şah yolda öldü ve oğlu Ugnan Han, halkının başına geçti. Oğuzlar, *Bagadet* [Bağdat] veya Babilonya önüne gelip kenti ele geçirdiler, her yeri yakıp yıkarak yağmaladılar. Cengiz Han da *Macza* kentini yerle bir ederek Bağdat önüne geldi, kenti işgal edip Ugnan Han'ı tutsak aldı. Bu arada Oğuzlar İslam dinini kabul etmişler ve "inançlı" anlamına gelen Müslüman olmuşlardı.

Part ülkesinde, Oğuz sülalesinden gelme Selçuk'un *Aladin* [Alaeddin] adında bir oğlu olmuştu. Alaeddin, Part ülkesinden kovulduktan sonra, halkı ile birlikte günümüzde Karaman adı ile bilinen *Jonia* veya *Iconia*'ya [Konya] göç etti. Alaeddin burayı işgal etti ve Kapadokya'da günümüzde *Sebastia* adı verilen Sivas kentini kurdu, oranın hükümdarı oldu ve ülkesinin topraklarını genişleterek halkını çoğalttı. Machan'ın egemen kralı olan Süleyman Şah, tüm Part ülkesinin Cengiz Han tarafından yerle bir edilmesinden sonra, Rumeli diyarına veya *Graecia*'ya [Yunanistan] göç etmeye karar verdi. Buraya Rumeli denmesinin sebebi, Roma hükümdarlarının egemenliği altında olmasıdır. Süleyman Şah, *Aldino*'nun [Alaeddin] başarısını haber alınca, önce *Ersingen* [Erzincan] dolaylarına kadar geldi, sonra Amasya'ya ilerledi. Buraları yağmalayarak servetini arttırdı. Bunun üzerine Fırat nehri kıyısında bulunan Halep kentine ve *Ziaber* adındaki diğer bir kente gelerek buraları kuşattı. Savaşçılarının başına geçip Fırat nehrini aşmak üzere ileri atıldı, fakat nehirde boğuldu. Arkasında üç erkek evlat bıraktı: *Sungur Sangi*, *Gundogdi* ve *Ertukul* [Ertuğrul]. Ertuğrul'un taşınabilir 400 tane kulübesi [otağı, çadırı] vardı. Halkı ile birlikte Fırat nehrinin kaynağına doğru ilerlemeye başladı. Geçtikleri yerlerde hayvanlarını otlatarak geçimlerini sağlıyorlardı. Onlar şehirler kurmak istemiyorlardı, çünkü bir otlaktan diğerine taşıyabildikleri çuha ile örtülü çadırlarında yaşamakla yetiniyorlardı. Sık sık da göçtükleri yörelerin yerli halkıyla otlaklar yüzünden savaşmak zorunda kalıyorlardı. Diğer kardeşler bu durumdan hoşnut olmadılar ve halkları, sürüleri ile

birlikte yeniden Part ülkesine döndüler. Çünkü Cengiz Han buraları terk edip kendi ülkesine dönmüştü ve artık orada barış ve huzur içinde yaşayabileceklerdi. Ertuğrul da hayvan sürülerini korumakta güçlük çekmekteydi. Alaeddin'in Rum [Doğu Roma/Bizans] ülkelerinde başarı elde etmesi ve birçok ülkeye hükmeden bir kral olması onu da bu duruma gelmeye özendiriyordu. Ertuğrul'un üç oğlu vardı: *Gundus*, [Gündüz], *Gari Gati* [Saru Batu?] ve Osman. Ertuğrul, oğlu Gari Gati'yi Alaeddin'e göndererek içinde bulundukları zor durumu açıklamasını, aynı soydan geldiklerini hatırlatmasını, ülkelerinden kovulduklarını, sefalet içinde süründüklerini bildirmesini, kendisine ve oğullarına halklarıyla birlikte ülkesinde güvenle barınabilecekleri bir yer göstermesi için ricada bulunmasını istedi. Alaeddin, kendi soyundan gelen ve ülkelerinden kovulmuş olan bu insanlara acıyarak bu ricayı kabul etti ve onlara hem yaz hem de kış mevsimlerinde işleyebilecekleri tarlalar verdi. Ertuğrul üç oğlu ile birlikte oraya yerleşti ve hayvan sürülerini yetiştirmeye devam etti. Bir süre sonra bir topluluk Alaeddin'e karşı ayaklanıp savaş çıkarınca, Ertuğrul da üç oğlu ile birlikte oradan ayrıldı. Şimdi *Ancira* [Ankara] denen *Enguri*'ye doğru yola çıktı, çünkü oradaki *Oliympos* dağında hayvanlar için daha güzel otlaklar vardı. Ertuğrul o yöreye yerleşti. Zaman zaman komşuları olan Hristiyanlara da saldırılar düzenleyip mallarını yağmalıyor ve onlara oluça eziyet ediyordu. Ertuğrul MS 1289, yani hicri 687 yılında öldüğünde 52 yıl yönetimde kalmıştı. Bu halk [Türkler] aslında çok basit ve saf insanlardır ve zaten o yüzden de Muhammed'in dinini kabul etmişlerdir, çünkü bu din bedenî zevklere eğimlidir.

O zamanlar Konya'da çok bilge ve dindar bir adam yaşarmış. İslam dininin yasalarını iyi bilen bu bilgeye Alaeddin çok güvenir, Ertuğrul da ona büyük saygı duymış, çünkü pek çok kez mucizeler yarattığına tanık olmuş. Edebali denen ve asıl adı Abdulaziz olan bu kişi çok zenginmiş ve yerli halka İslam yasalarını öğretmekteymiş. Günün birinde Ertuğrul bir rüya görmüş ve uyanır uyanmaz Konya'ya Edebali'ye gitmiş, abdest alıp namaz kıldıktan sonra o bilge kişiye rüyasını anlatmaya başlamış. "Rüyamda senin bağrından ay ışığına benzer bir nur çıkıp bana doğru aktı. Bağrıma dalar dalmaz göbeğimden bir ağaç fışkırdı ve büyüyüp serpildi. Gölgesi tüm etra-

fa yayıldı, yüce dağları ovaları kapladı. Ağacın altından akıp geçen ırmaklar bağları bahçeleri suluyordu.” Bilge kişi Ertuğrul’un rüyasını şöyle yorumladı: “Evladım, senin Osman adında bir oğlun var. O pek çok savaşa girecek ve senin soyundan gelenler dünyanın birçok yerini egemenlikleri altına alıp hükümdar olacaklar. Ben de Osman’a kızımı eş olarak vereceğim ve ondan doğan çocuklar hükümdarlık mertebesine erişip ülkelerini yönetecekler.” Böylece Osman, Edebalı’nın kızı ile evlendi ve ondan *Urchan* veya *Orchanes* [Orhan] adında bir oğlu oldu.

Part ülkesinde, Machan’da hüküm süren Süleyman Şah’ın soyu hakkındaki bu bilginin doğru olduğuna ben de katlıyorum. Çünkü en önemli Yunanlı yazarların eserlerinde, Hunların Persler ve Partlar ile sınır komşusu olduğu ve Part ülkesini egemenlikleri altına aldıkları yazılıdır. Bunlar sonradan Türk adını almışlar ve bu isim *Yurki*, *Tzurki* veya *Tzuruki* sözcüğünden türetilmiştir. Türkler de bunu bizzat böyle ifade etmektedirler. Yunanlılar ise onlara *Nomades* demektedirler. Bu sözcük hiçbir yerde devamlı kalmayan, belli bir yeri yurdu olmayan, hayvan sürüleriyle bir otlaktan diğere taşınan göçebe çobanlar demektir. *Yurke* adına Herodotos’ta da rastlanmaktadır. Musa’nın söz ettiği Nuh’a ve Yafet’in oğlu Magog’a kadar uzanan ve Türklerin de tarih kitaplarında saydıkları bir sürü isimden oluşan soybilime gelince, doğru olup olmadığına dair hüküm vermeyi başkalarına bırakıyorum. Ben sadece öğrendiklerimi yazıyorum. Tubal’ın soyundan gelenler, Hazar Denizi ve Karadeniz arasında kalan bölgede yaşıyorlardı. Bunlardan *Iberler* ve *Kolhisler* türemiştir. *Yurkiler* veya *Georgianiler* [Gürcüler] her iki halkın arasında kalan yerde yaşıyorlardı. Birçok kişi Türklerin bu halklardan geldiklerini ileri sürmektedirler. Fakat Türkler, kendilerinin de itiraf ettikleri gibi, basit ve saf insanlar olduklarından, bu barbarlar ortamında soylarını dikkat ve özenle kayda geçirdiklerini tahmin etmiyorum.

Türklerin bazıları, söz konusu rüyayı Osman’ın görmüş olduğunu ileri sürüyorlar. Osman bu rüyasını bilge adam Edebalı’ye anlatmış ve o da yorumlayıp kızı *Malichen*’i [Mal Hatun] Osman’a eş olarak vermiş. Bu evlilikten de Orhan doğmuş.

YETMİŞ İKİNCİ BÖLÜM

ALAEDDİN'İN OĞUZLARA SUGUTTA [SÖĞÜT] BELDESİNİ ARMAĞAN ETMESİ
VE ERTUĞRUL'UN OĞULLARI İLE BİRLİKTE BELDEYİ TESLİM ALMAYA GELMESİ
OSMAN'IN İKİ KALEYİ ZAPTI

O sırada Alaeddin de Tatarlar'ın hücumuna uğramıştı. Tatarlar Part ülkesini ve başka ülkeleri de yakıp yıktıktan sonra yollarına devam etmişler ve Alaeddin'in topraklarına da saldırmışlardı. Alaeddin bu yüzden zor duruma düşünce, 400 güçlü, yürekli çobandan oluşan Oğuz kavmini yardıma çağırdı. Oğuzlar onun imdadına yetişip kahramanca savaştılar Tatarları ülkeden kovarak Alaeddin'e karşı minnet borçlarını ödediler. Alaeddin de bu yardımlarının karşılığında onlara *Sugutta* [Söğüt] beldesini armağan etti. Bu belde büyük Frigya ülkesinde, *Bilezuga* [Bilecik] kalesi ile eskilerin *Tmolus* adıyla andıkları *Tomalize* [Domanıç?] dağı arasında bulunmaktadır. Her iki yanından Olympos dağından çıkan *Sangari* [Sakarya] ve *Luco* isimleriyle bilinen nehirler akmaktadır. Oğuzlar burada sınırların korunmasıyla görevlendirildiler. Ertuğrul buna razı oldu ve sakin bir halde yaşamını sürdürdü. Yazları kendi boyu ile birlikte hayvanlarını otlaqlara sürüyor, kışı ise belde de geçiriyorlardı. Ertuğrul 52 yıl belde de hüküm sürüp ileri bir yaşa eriştikten sonra öldü. Bazı kimseler 120 yaşına geldiğini ileri sürüyorlar. Yakınları onu Söğüt beldesinde yaptırdıkları özel bir mezara defnettiler. Oğuzlar, Ertuğrul'un yerine ava meraklı yürekli ve atılgan bir adam olan oğlu Osman'ı seçtiler. Ama o dönemde Oğuzlar henüz toprak işleriyle uğraşan çok basit bir topluluktular ve eski göçebe *Zurkiler* gibi sürüleriyle sürekli bir yerden bir yere göçmekteydiler. Osman'ın gelecekte çok büyük bir bey olacağı ve çevresindeki toprakları egemenliği altına alacağına dair kehanete bulunduğu bilen, Edebali'nin müridlerinden *Durud* [Turgut], Osman'ın karşısına çıkıp: "Ey Osman! Sen ilerde bir hükümdar olduğun zaman bize ne armağan edeceksin?" diye sorunca, Osman ona bir belde vermeyi vaat etti. Turud ona şu yanıtı verdi: "Ben basit bir çiftliğe de razı olurum, ama bana buna dair yazılı bir belge vermelisin." Osman buna şöyle karşılık verdi: "Ben yazı yazmasını bilmem. Ama sana vaat ettiğim armağanın bir kanıtı olarak şu silahı ve kupayı veriyorum. Benden sonra gelenler bu iki parça eşyayı senin elinde gördüklerinde, sana istediğin çiftliği verecekler ve hakla-

rını koruyacaklardır.” O günden beri Turud’un ardılları olan dervişler bu kılıcı ve kupayı ellerinde tutuyorlar ve onları Türk hükümdarlarına gösterdikleri zaman, değerli armağanlar alıyorlar. Osman’ın, Alaeddin’in kendisine verdiği topraklarda özgürlük içinde yaşamını sürdürdüğünü öğrenen uzak diyarlardaki Oğuz boylarının diğer çobanları da buraya göçtüler ve böylece Osman’ın halkı giderek çoğaldı. Osman ise tarımla uğraşmaya yöneldi ve o boydan olan çobanlar da tarlada çalışmaya başladılar. Yemek zamanı geldiğinde bir boru öttürülür ve tüm adamları bir araya toplanarak birlikte yemek yerlerdi. Böylece kardeşçe bir arada yaşarlar ve sadece Osman’ı başları olarak bilirlerdi. Osman, beldeden ekmek ve çeşitli sebze getirtmeyi de âdet edinmişti. Bu yiyecekler geldiği zaman bir direğin ucuna beyaz bir bayrak takılırdı. Bunu gören adamları sabah yemeğinde toplanmak üzere gelirlerdi. Günün birinde Osman adamları ile birlikte tarlada çalışırken, Bursa’dan değerli mallar yüklemiş olan bir kervan Konya’ya gitmek üzere o civardan geçmekteydi. Bu kervan haydut çetelerinin saldırısına uğramış ve malları yağmalanmış, sadece üç kişi kaçıp kurtulmayı başarmıştı. Osman onları görünce, kaçışlarının sebebini sordu. Tacirler, *Ormenin* [Ormenus/Aladağ] dağında, *Darvent*’te [derbent-dar geçit] 30 haydutun saldırısına uğradıklarını ve mallarının yağmalandığını anlattılar. Osman, bu haydutların hâlâ oralarda olup olmadıklarını sordu. Tacirler de: “Herhalde şu sıralarda malları aralarında paylaşmakla meşguller” diye yanıtladılar. Osman: “Sakın dert etmeyin, size mallarınızı geri getireceğim, fakat siz de bir süre burada kalıp benim mallarımı koruyacaksınız” dedi. Bu sözlerinin amacı, niyetini kimselere anlatmamalarını sağlamaktı. Osman bayrağı direğe çekince, tüm adamları sabah yemeği için çağrıldıklarını sanarak toplandılar. Osman onlara meseleyi anlattı ve zengin bir ganimete konmak fırsatını yakaladıklarını söyledi. Hemen gidip kılıçlarını kuşanmalarını buyurdu. Onlar da dediğini yaptılar ve dağlara doğru yürüdüler. Orada haydutları suçüstü yakaladılar ve üzerlerine saldırarak hepsini esir aldılar. Üç tacirin yanına döndüklerinde, onlara kendilerine ait olan malları verdiler, geri kalanları da bir kenara yığdılar. Osman tacirleri de yanında alıkoydu ve haydutların kellelerini kestirdi. Bu meseleyi böylece başarıyla sona erdirdikten sonra kendisini ilgilendiren ve ilk girişimi sayılan büyük bir işe atılmaya

karar verdi. Sözü edilen dağı aşmak aslında çok tehlikelidir. Ben bir kervanla Bursa'ya yaptığım yolculukta bunu bizzat yaşadım. Söz konusu geçit *Ormenio* adıyla bilinmektedir. Osman, *Dundar* [Dündar] adındaki bir yeğenini, 20 adamı ile birlikte bu geçiti koruma altına almakla görevlendirdi. Kendisi ise adamlarıyla Bilecik'e doğru ilerledi. Oraya varınca büyük bir gürültü kopardılar. Kale'nin beyi neler olduğunu öğrenmek isteyince, Osman kalenin yakınında bir haydut çetesinin bir kervana saldırdığını ve kendisinin de adamlarının az olması yüzünden kaçmak zorunda kaldığını anlattı. Bilecik beyi, kendi adamlarından bazılarını yanına vermeye razı olursa, haydut çetesinin peşine düşüp onları alt edebileceğini ve iyi bir ganimete konabileceğini açıkladı. Bilecik kalesinin beyi, adamlarını bir araya toplayamayacağını söyleyince, Osman kendisine sadece beş adam vermesinin yeterli olacağını bildirdi. Bilecik kalesinin beyi bu Türkleri arazisinin komşuları olarak gayet iyi tanıyordu ve onlardan uygunsuz bir davranışta bulunacaklarını ummuyordu. Çünkü Hristiyanlar, Alaeddin ile güvenilir bir barış anlaşması yapmışlardı. Bu nedenle Osman'la gitmeye karar verdi ve birlikte yola çıktılar. *Dundar*'ın korumakla görevlendirildiği *Derbent*'e varınca, Osman Bilecik beyine saldırdı, onu ve adamlarını öldürttü, tacirlerin mallarını 5 eşeğe yükledi, 12 güçlü adamına da kalan eşyayı taşımalarını ve bütün eşyayı Bilecik kalesine götürmelerini buyurdu. Eğer kendilerine beylerinin nerede olduğunu sorarlarsa, arkadan geleceğini söylemelerini tembihledi. Kafil kaleye varıp da Bileickliler mallarla yüklü eşekleri ve adamları görünce, kapıdaki nöbetçiler kalenin kapılarını açtılar ve Türkleri içeri aldılar. Türkler de kaleye girer girmez, taşıdıkları malları fırlatıp attılar ve kılıçlarını çektiler, önce kapıcıları öldürdüler. O sırada Osman diğer adamlarıyla geldi, elbirliğiyle kaledekilerin hepsini kılıçtan geçirdiler, bir tek canlı bile bırakmadılar. Osman bu girişimi başarınca, adamlarından birkaçını yakınlarda bulunan *Zupli* kalesine yolladı ve kalenin beyine, Bilecik kalesi beyinin kendisinden yardım istediğini bildirdi. Bu dolaylarda bir haydut çetesinin değerli mallarla yüklü bir kervana saldırdığını ve onlarla savaşacak kadar yeterli adamının olmadığını, kendisine 15 adam yollarsa, haydut çetesiyle baş edebileceklerini ve iyi bir ganimet kazanabileceklerini açıklattı. *Zupli* kalesinin beyi bu isteği kabul etti ve 15 adamını toplayarak Türklerle birlikte Bilecik kalesine

doğru yola çıktı. Osman, kendi adamlarıyla yolun bir yerinde pusuya yatmıştı. *Zupli* beyi oradan geçerken adamlarıyla ortaya fırladı. Ansızın uğradıkları saldırıdan ötürü şaşkına dönen *Zupli* beyi ve adamları karşı koymaya fırsat bulamadan öldürüldüler, aralarından bir tek kişi bile kurtulamadı. Akşama doğru hava kararmaya başlayınca, Türkler Hristiyanların elbiselelerini giydiler ve *Zupli* kalesine yaklaştılar. Hava karamış olduğundan, kaledeki Hristiyanlar gelenlerin üzerinde arkadaşlarının giysilerini gördüklerinden, hemen kapıları açtılar ve Türkleri içeri aldılar. Böylece Osman adamlarıyla bu kaleyi de işgal etti, içerdekilerin hepsini kılıçtan geçirerek her iki kaleye kendi adamlarını yerleştirdi. Bundan sonra bu iki kaleden etrafa akınlar düzenleyip komşu arazileri de ele geçirdi, her yeri yağmaladı. O dönemde Konya'daki sarayında olan Alaeddin, Hristiyanlarla sürekli barış içinde yaşamak konusunda bir anlaşma yapmıştı ve her iki taraf da buna riayet etmekteydi. Osman'ın bu saldırılarından ürken diğer Hristiyan toplulukları Konya'ya, Alaeddin'e bir elçi gönderdiler. Elçi, aralarındaki barış anlaşması sayesinde şimdiye dek kalelerinde huzur içinde yaşadıklarını, ama Osman adındaki Türk'ün bu anlaşmaya ihanet ederek kalelere saldırıldığını, beyleri ve hizmetkârlarını öldürdüğünü, oralara kendi adamlarını yerleştirdiğini anlattı. Osman'ın cezalandırılmasını ve zaptedilen kalelerin Hristiyanlara geri verilmesini rica etti. Alaeddin, Osman'ı huzuruna çağırdı ve yaptıklarından dolayı hesap vermesini istedi, ayrıca da barışı koruyacağına dair söz vermiş olduğunu bildirdi, bu yüzden de sözüne sadık kalınmamış olmasının onurunu zedelediğini açıkladı. Bunun üzerine Osman mazaret olarak, tacirlerin *Ormeni* dağı geçitinde haydutlar tarafından soyulduklarını anlattı ve gâvurların ülkeyi hakkıyla yönetip yollardaki emniyeti sağlamamalarına çok kızdığını, bu yüzden adamlarıyla birlikte soyguncuları kılıçtan geçirip kalelerin beylerini bu olaylara seyirci kalmış olmalarından dolayı cezalandırdığını ileri sürdü. Barış sözüne gelince, Müslümanlar Hristiyanlara her ne kadar ağızlarıyla barış sözü vermiş olsalar da, onun buna yürekten katılmadığını, bu yüzden de eline fırsat geçmişken sınırlarını genişletmekte sakınca görmediğini söyledi. Zira onun görüşüne göre, genelde inançlı ve sadakatli olduktan sonra, ülke halkının yararını gözetmek amacıyla bozulan bir yemin utanılacak bir olay sayılmazdı. İşte Türkler bu tutu-

mu bir alışkanlık haline getirmişlerdir ve hâlâ sürdürmektedirler. Her şeyden önce kendi aralarında birlik oluşturlar ve bu sebeple de kendilerine “birlik” anlamında *İlimani* (?) derler ve Hristiyanların birlik olmamaları için sürekli Tanrı’ya dua ederler. İkincisi, onlar hiçbir anlaşma metnine sadık kalmazlar ve nasıl kurt koyunu suyu bulandırmakla suçladıysa, onlar da bir bahane bulup anlaşmayı bozarlar. Üçüncüsü: Türkler bir ülkenin sınırını koruyan siperleri aşmayı başarırlarsa, tembel tembel oldukları yerde kalmazlar, ilerlemeye devam ederler. Oysa *Jan de Austria* [Don Juan d’Austria], Venedik savaşında Türklerin donanmasını yendiğinde, bir kenti bile işgal etmeden *Armada* ile birlikte Napoli’ye döndü ve orada zaferini kutladı. İşte Türkler böylece aralarında birlik oluşturarak ve yeminlerini bozarak sürekli sınırlarını genişletiyorlar.

Ama ben gene öyküme döneyim: Alaeddin, Osman’a: “Ben tüm komşularımla ve Hristiyanlarla barış içinde yaşamak istiyorum,” dediğinde, Osman, Sultan Alaeddin’e: “Sen bundan böyle gene barış içinde yaşayabilirsin, ama bana da topraklarımı genişletmek fırsatını tanımalısın. Senin soyundan gelmem ve bir Müslüman olmam nedeniyle, bu toprakların gâvurlara ait olacağına benim elimde olmasını yeğlemelisin,” diye yanıt verdi. Alaeddin bu sözler üzerine şöyle konuştu: “Osman, sana topraklarını genişletmen için izin veriyorum. Fakat ben hayattayken Bilecik’ten bu yana, ister büyük olsun, ister küçük, hiçbir araziye el koymayacağına dair bana söz vermelisin.”

Osman, Alaeddine söz verdi ve sevinç içinde adamlarının yanına döndü. Kısa süre sonra adamlarıyla birlikte silahlandı ve Alaeddin de ona bahtının açık olmasını, başarıya ve esenliğe ulaşmasını dileyerek kendi kılıcını armağan etti. Böylece Osman, çiftçilikten ve çobanlıktan derebeyliğine terfi etmiş oldu.

Osman kısa sürede birçok Hristiyan kalesine saldırılar düzenleyerek onları ele geçirdi. Bu akınlar Alaeddin’in izni ile yapıldığından, Alaeddin Osman’a yeşil bir bayrak yolladı. Bu, en önemli bayrağı olacaktı. O bayrakla birlikte tepesinden at kuyruğu sarkan başka Türk sancakları da gönderdi ve bu sancakları seferlerinin başarılı olması için yolladığını, büyük bayrağı da savaşçılara taşıtmasını bildirdi. At kuyruğunun bulunduğu bayrakları,

her sefere çıkışında önünde taşımalarını emretmesini tembihledi. Alaeddin, Osman'ın başarı haberlerini alınca, ona kullanması için davul, zurna, borazan gibi müzik aletleri de yolladı. Bunlar Osman'a getirildiğinde, Osman ikinci namazını kılmaktaydı. Müzik aletlerini getirenler, Osman'ın konağının önüne geldiklerinde borazanları öttürmeye başladılar. Osman bu sesi duyunca olduğu yerde dimdik durdu. Bu yüzden ikinci zamanı saray kapısının önünde davullar, zurnalar, borazanlar çalınır. Tüm kapıcılar, çavuşlar bunu duyar duymaz kapıya gidip, çalgı bitinceye kadar orada dik durmak zorundadırlar. Ancak ondan sonra padişah ve diğer Türkler namazlarını kılarlar.

Osman'ın cesaret dolu girişimlerini izleyen Alaeddin onu evlat edindi ve vasiyetnamesinde krallığın en önemli kentleri olan Konya, eskiden *Magnesia* diye bilinen Manisa, *Nagidos* yani Niğde, Karya ülkesinde bulunan *Ereglia* veya *Heraklia* [Ereğli], eskiden *Ancira* denen *Angura* [Ankara], *Siurichisar* [Sivrihisar], *Coytarium* veya *Kyotahie* [Kütahya], Rumca adı *Mavrocastron* olan *Karahisar* ve daha birçok şehri ve o zamanlar Sultan Alaeddin'in egemenliği altında olan kaleleri miras bıraktı. İşte Osmanlı İmparatorluğu böyle kuruldu.

O dönemde Osman henüz bir hükümdar payesini taşııyordu. Kendi yakınlarının oluşturduğu boya da, hayvanlarına otlak bulmak için bir yerden ötekine göçen anlamında *Türki* [Türkmen] diyorlardı. Onlar kulübelerde [çadırlarda?] barınıyorlar ve sadece herhangi bir sebepten zor duruma düşerlerse kadınları ile birlikte kale duvarlarının arkasına sığınıyorlardı. Osman, babasının ölümünden sonraki on yıl içinde büyük işler başarmış, çok güçlenmişti. Bu yükseliş adeta bir mucizedir. Türkler ise bu gelişmeyi Tanrı'nın nasibi saymaktadırlar. İslami takvime göre 678 ve Miladi takvime göre 1290 tarihinde 35 yaşında olan Osman, komşularıyla sık sık barış anlaşmaları yapmıştır. Ama zamanı uygun görüp fırsatı yakalayınca da tıpkı Bilecik kalesi olayındaki gibi davranarak topraklarını genişletmiştir. Kentlerini de geliştirmiş, panayırlar düzenlemiş, gereken yerlere ayrıcalıklı haklar tanımış ve bunların korunmasına özen göstermiş, Türklerle ve Hristiyanlara aynı şekilde adaletli davranmış, hatta sık sık Türklerle Hristiyanlar arasındaki davalarda Hristiyanları kayırmıştır. Böylece ünlü bir insan olmuş ve *Osman Gazi*, yani *savaşta üstün gelen* Osman unvanını kazanmıştır. Osman birçok kenti ve kaleyi fethettikten sonra İznik adı verilen *Nikaia*'yı

kuşattı. Fakat burası çok korunaklı bir kentti. Şehrin dört kapısının her birinde, piyadeler dışında 1000 atlı hazır beklemekteydi ve hemen hemen her tarafı *Laco Ascaneo* gölü [İznik gölü] ile çevriliydi. Osman bu yüzden kenti ele geçirmeyi başaramadı. Bundan sonra oğlu Orhan Gazi kentin önüne kadar geldi, fakat Türklerin savaşmaktaki üstün yeteneklerine karşın, yeterli sayıda askeri olmaması yüzünden, bu sefer de başarı elde edemedi. Üçüncü kuşatmada ise şehir düştü.

YETMİŞ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLILARIN KÖKENLERİNE AİT BAŞKA BİR KAYNAKTAN EDİNDİĞİM SOY BİLGİSİ

Türklerin tarihi hakkında bilgi veren başka bir yapıtın kopyasını da elde ettim. Bu yapıtı Augsburg'da doğmuş olup, çok genç yaşta Müslüman olan ve hem Türkçeyi hem Arapçayı gayet iyi bilen, ismini benim anı defterime de yazmış olan Ali Bey bana verdi. Bu kitap konuyu gayet kısa olarak aktardığından, metnini kendi kitabıma eklemeyi uygun gördüm:

"*Bismillahi Rahman-ür Rahîm*. Tüm insanlara ve ana rahmindekilere acıyan ve merhamet eden, yeryüzündeki her şeyi yaratan ve koruyan, gerek bu dünyada, gerekse öteki dünyada dileklerini yerine getiren ve kimseden emir almayan Tanrı adına. Bu kitap, Osmanlı soyundan gelen sultanların tarihini bildirmektedir. Nuh'un oğullarından biri olan Yafet, soyun en eski atasıdır, fakat diğerlerinin adlarının hepsi anılmamaktadır, çünkü onlar basit insanlardı ve ancak 17 kuşaktan sonrası kayda geçmiştir. Herhangi bir yasa tanımadıkları için peygamberimiz Muhammed onların yaşam ve bilim hakkında bilgilenmelerini sağlamıştır. Onlar *Parthia* ülkesinde yaşamaktaydılar ve büyük bir kent olan *Machan*'ı kurmuşlardı. Sonradan hayvanlarını yetiştirmek için nerede güzel bir otlak bulurlarsa, kadınları, çocukları ve hayvan sürüleri ile oraya göçerler, kulübelerini (çadırlarını) oraya kurarlardı. Cengiz Han onları Pers ülkesinden kovunca, Rumeli yöresine göç ettiler. Önceleri onlara Oğuzlar denirdi. Osman Gazi'den sonra bütün sülaleye Osmanlılar veya *Ottomanlar* adı verildi. Osman'ın babası ve onun da ataları aşağıda sırayla bildirilmektedir.

Osman, Ertuğrul'un oğullarından biri idi. Onun babası olan Süleyman Şah, Cabi Elp'in oğludur, o da *Cusulbuga'nın* [Kızılboğa] oğludur. Onun babası *Banider*, *Oicoluck'un* [Aykulug] oğludur, o da *Baisunger'in* [Baysungur] oğlu olup onun da babası Baki Ağa'dır, o da *Kıyak Ağa'nın* oğludur, onun babası ise *Tocktemur'dur*, o *Versa Yob'un* oğludur, babası *Guckelp* [Gökalp] ise Tanrı'nın övgüsünü kazanacak bir yaşam süren Oğuz'un oğludur. Bu yüzden de bu sülaleye Oğuz sülalesi adı verilmiştir. Oğuz, Karahan'ın oğludur, onun babası *Cuthuzek* olup o da *Lecrak'ın* oğludur. Ertuğrul, Rumeli ülkesine geldiğinde, Alaeddin ona Söğüt adı verilen bir yer verdi. Osman kendi oğulları ile daha sonra Hristiyanlara saldırarak birçok bölgeyi ve kaleyi ele geçirdi, buraları egemenliği altına aldı. Sonradan fethettiği toprakları kendisi ile birlikte Rumeli ülkesine gelen adamları arasında bölüştürdü ve buralara onların adlarını verdi. Çok kahraman bir savaşçı olan oğlu Orhan'a *Chissar Sangagi* [Hisar Sancağı] adı verilen ve ayrıca *İnunge* [İnönü] ismini taşıyan özel bir bölgeyi devretti.

Orhan, babası ile birlikte Hristiyanlara saldırdı, topraklarını işgal etti ve kadınlarını çocuklarını tutsak alıp götürdü. İznik ve daha başka kaleleri de ele geçirdi."

Orhan, miladî 1327 ve hicrî 726 tarihinde Bursa'yı fethetti. Ayağı şişmiş olan Osman ise 29 yıl yönetimde kaldıktan sonra çekildi ve 1328 tarihinde öldü. Bursa'da gümüş kaplı bir kubbenin altındaki kabirde gömülmüştür. Bazı kimseler Osman'ın mezarının Söğütçük'te olduğunu ileri sürmekteyseler de, ben kadınları ve çocukları ile birlikte gömülü olduğu türbesini bizzat gördüm ve Anadolu yolculuğumu anlattığım bölümde ayrıntılı olarak tarif ettim.

Orhan Gazi yönetime geçince, vaktiyle babasının savaşçılarına dağıttığı toprakların beyleri zaman içinde ölmüş olduklarından, o bölgeleri sancıklara ayırarak oğlu Süleyman Paşa'ya devretti. Orhan'ın Ali adındaki kardeşi ona şöyle dedi: "Muhammed'in dini yeryüzünde çok yaygınlaştığına göre, herkesin dindaşlarımızı ayırt edebilmeleri için, savaşçılarımızın kırmızı başlıklar taşımalarını zorunlu kılan bir ferman çıkar." Orhan Müslümanların saygısını kazanmış olan *Chadzi Bectasch* [Hacı Bektaş] adındaki dindar ve bilge bir adama danıştı. O da Orhan'ın Müslümanların ayırt

edilmesi fikrini onayladı ama başına beyaz bir külah geçirdi. Bugün dahi yeniceriler ve padişahın keskin nişancıları başlarına böyle beyaz serpuşlar takarlar. Orhan, İznik'teki Hristiyan kiliselerini yerle bir etti ve onların yerine güzel bir cami, imaretler, medrese ve bakımevi yaptırdı. İmarette ve bakımevinde yemek pişirtip kendi elleriyle hacılara, yoksullara ve yolculara dağıttı. İznik kentini de oğlu Süleyman Şah'a armağan etti.

Sanırım Osmanlı hanedanının birbiri arkasından kentleri ve ülkeleri nasıl ellerine geçirdiklerini yeterince anlattım. Ama benim asıl amacım, Türklerin ne kadar basit bir düzeyden başlayarak yükseldiklerini ve buralara kadar geldiklerini belirtmekti. Hiç kuşkusuz başka bilgili kimseler de bu konuları anlatmışlardır. Bu sebeple bildirdiklerimle yetinip sadece Osman'dan III. Mehmed'e kadar olan gelişmelere değineceğim.

YETMİŞ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM¹⁶⁶

OSMANLI HANEDANININ İZLEDİĞİ GELİŞME¹⁶⁷

MS 1357, hicrî 758 yılında Süleyman Paşa tahtadan yapılmış bir sal ile denizi aşmış ve Hristiyanları gafil avlayarak *Peloponnesos*'ta bulunan Gelibolu'yu ele geçirmiştir. MS 1358, hicrî 759 yılında Sultan Orhan ve Süleyman öldüler. MS 1360, hicrî 761 yılında Sultan Murad Han Gazi, Çorlu, Sis (?), Burgos, Dimotuk ve Edirne'yi aldı. Murad döneminde Karaman'dan Kara Rüstem adında bir kazasker veya bilge adam (derviş?) Avrupa'ya gelip Murad'a, Hristiyanlardan gasp ettiği her şeyin, ister insan olsun ister hayvan veya eşya, beşte birinin padişaha ait olmasının Tanrı'nın emri olduğunu açıkladı. Böylece bu konuda bir kural saptandı. Eğer sadece dört esir alınırsa, bunların her biri için hükümdara 25 asper verilecekti ve bu yüzden de tutsaklar arasındaki güzel oğlan çocuklarını seçip saraya göndermek âdet haline geldi. Acemioğlanlardan söz ederken anlattığım gibi, bunlar sonradan çeşitli yerlere yerleştiriliyorlardı. Sultan Murad 32 yıl boyunca devleti yönetti ve mi-

¹⁶⁶ Yazarın Bölüm 1'den önce verdiği dökümde bu bölümden söz edilmemektedir. Orada sadece bundan sonraki 74 sayısıyla belirtilmiş bölümden söz edilmektedir. Aynı şey daha sonraki aynı sayıyı taşıyan bölümlerin ilki için de geçerlidir.

¹⁶⁷ Bkz. s. 372. Dipnot 163.

ladî 1390, hicrî 791 yılında öldü. Cenazesi Bursa'ya götürülerek Kaplıcaların bulunduğu yerde defnedildi. Devletin başına *Baiazet Gilderun Chan* [Yıldırım Bayezid Han] geçti. Hristiyanların elinden gümüş madeni ocaklarını aldı, Tuna kıyılarına kadar uzandı ve Boğdan'a saldırdı. Bu arada miladî 1399 ve hicrî 800 yılında *Tamerlanus* veya *Temir* [Timur], Suriye, Şam ve Halep'i eline geçirdi. Aynı yıl Bayezid, Türklerle aynı dinden olmalarına karşın Türkmenlerin topraklarına da el koydu. Bundan ötürü Türkmenler Timur'a şikâyetle bulundular. Timur önce Mısır Sultanına bu durumu bildirdi. Sonra Bayezid'e bir haber yollayıp Türkmenlerin hakkını savundu fakat Bayezid onun bu başvurusuna önem vermedi. Bunun üzerine Timur savaşçılarını toplayıp Sivas üzerine yürüdü, kenti aldı, Ankara'yı yağmaladı. Bayezid de buna karşılık çok sayıda Tatar askeri ile Anadolu'ya yürüdü. Bayezid'in Azak denizi bölgesinden getirtmiş olduğu Tatarlar Timur'un tarafına geçince, Bayezid'in diğer savaşçıları da onu terk ettiler, paşalar kaçtılar ve Bayezid tutsak alınarak Timur'un karşısına getirildi. Timur, Bayezid'i karşılamak üzere çadırından çıkıp ona doğru ilerledi ve onu çadırına götürdü. Birlikte yerdeki halının üzerine oturdular. Timur, Bayezid'e sordu: "Atalarımız yoksul ve basit insanlarken, Tanrı'nın bana Hindistan'dan Sivas'kadar, sana da Sivas'tan Macaristan'a kadar uzanan topraklarda hüküm sürmeyi nasip etmiş olmasına şükretmeliyiz. Eğer sen beni esir almış olsaydın, ne yapardın?" Çok dikbaşlı bir adam olan Bayezid şöyle yanıt verdi: "Seni demirden bir kafese kapatır ve yanıma alıp götürürdüm. "Timur demirden bir kafes yaptırıp Bayezid'i içine kapatırır. Bunun üzerine Bayezid, Timur'dan soyunu ortadan kaldırmamasını ve Tatarları alıp götürmesini rica eder. Timur da onun dediklerini yapar, Karaman'daki beylere birçok kentler ve kaleler bağışlar ve Tatarları da yanına alıp oradan ayırır. Bayezid'i de memleketi Semerkant'a götürmek isteyince, Bayezid miladî 1403 ve hicrî 804 yılında, 14 yıl hüküm sürdükten sonra kederinden ölür. Timur Part ülkesini 40 yıl yönetmiştir.

Miladî 1404 ve hicrî 805 yılında Emir Süleyman yönetime gelince payitahtı tamamen Edirne kentine nakletmiştir. Bu hükümdar hiçbir girişimde bulunmamış, sadece şölenler düzenleyip Konstantinopolis'teki imparator ile barış anlaşması yapmıştır. Kardeşi Musa Çelebi, Boğdan prensinin yardımıyla Karaman'ı eline geçirdikten sonra Edirne üzerine yürüdü.

Savaşçıları onu tahta geçirdiler. Süleyman firar etti ve sığındığı köyde, köylüler tarafından öldürüldü. Musa bunu öğrenince, bu suçun işlendiği köyü insanları ile birlikte yakırdı.

Bu olaylar miladî 1411 ve hicrî 813 yılına rastlar. Süleyman 7 yıl hüküm sürmüştür. O sıralarda Amasya'da bulunan ve kardeşi Süleyman ile iyi ilişkiler sürdüren Sultan Mehmed Han, Musa'nın çok zorba bir hükümdar olduğunu ve Konstantinopolis tekfuruna veya imparatoruna eziyet ettiğini duyunca, tekfur ile barış anlaşması yaptı. Tekfur, Mehmed'e denizi aşır kardeşi Musa'ya karşı savaşabilmesi için gemilerini ödünç verdi. Musa firar etti ve Mehmed Edirne kentini ele geçirdi. Musa kaçarken atından düşünce, *Sarudze* [Sarıca] adındaki hizmetkârı atının damarlarını kesti ve efendisi Musa'yı esir alıp Mehmed'e teslim etti. Musa çadırında boğduruldu ve cenazesi Bursa'ya götürülerek büyükbabasının yanına defnedildi. Musa dört buçuk sene yönetimde kalmıştır. Bu arada miladî 1414, hicrî 816 yılına gelinmiştir. Mehmed miladî 1422, hicrî 824 yılında ölmüştür. Hayattayken komşuları ile barışı sürdürmüştür.

Onun yerine tahta Sultan Murad Han geçti ve ülkede çok karışıklık yaratan kardeşi Mustafa'yı öldürttü. Belgrad önlerine kadar ilerlemekle beraber, şehri ele geçiremedi. Daha sonra Macaristan'da savaşarak Macar kralının askerlerini kılıçtan geçirdi ve hiç ummadığı kadar çok esir aldı. Macar kralı kalabalık bir ordu toplayarak Murad'ın üstüne yürüdü ve Murad'ın çok sayıda askerini etkisiz hale getirdi. Murad yanındaki birkaç kişi ile karşı koymaktayken ellerini semaya kaldırıp Tanrı'dan yardım diledi. O sırada kral *Wladislaw* atından düştü ve yeniçerilerden biri hemen atının damarlarını kesti. Elplerin soyundan gelen yaşlı *Cheserbegk* [Hızır Bey] bunu görünce atından atlayıp *Wladislaw*'ın başını gövdesinden ayırdı ve Murad'a götürdü. Bu olay Varna yakınlarında olmuştur. Murad kralın kesik başını bir mızrağa geçirtti. Bunu gören Hristiyanlar kaçmaya başladılar ve Türkler hepsini kılıçtan geçirdiler, büyük bir ganimet elde ettiler. Bu zaferin coşkusu içinde Türkler üç gün süren bir kutlama düzenlediler. Murad Han miladî 1444, hicrî 849 yılında ülkenin yönetimini oğlu Mehmed'e devretti. Murad ise, 31 yıl tahtta kaldıktan sonra miladî 1450, hicrî 855 yılında, Muharrem ayının onuna denk gelen Çarşamba günü öldü.

Sultan Mehmed bundan bir yıl sonra, yani miladi 1451, hicri 856 yılında Galata'nın gerilerinde, deniz kıyısında bir kale inşa ettirdi. İnşaat tamamlanınca tüm savaşçılarına haber yolladı, 20.000 piyade eri, 10.000 yeniçeri ve daha pek çok savaşçıyı Konstantinopolis önlerine topladı, döktürdüğü dev boyutlu topları da buraya getirterek kentin surlarını, kulelerini yıktırdı, sonra savaşçılarına şehri yağmalamaları için izin verdi. Konstantinopolis, Rebiyülahir ayının yirminci günü Türklerin eline geçti. Kentin içindeki olayları Konstantinopolis'i tanıttığım bölümde anlatmıştım. II. Mehmed Türklerin ilk imparatoru, yani padişahıdır. Bu büyük başarısından sonra II. Mehmed cesaretleterek tüm dünyayı egemenliği altına alabileceği kanısına vardı. Rodos'u kuşattı, donanmasını İtalya'ya gönderdi, *Apulia*'daki *Otranto* kentini işgal etti, oradaki başpiskoposu bir testereyle parçalattırdı ve miladi 1481, hicri 885 yılına kadar egemenliği altındaki insanlara çok zulmetti.

Sultan Mehmed, Rebiyülahir ayının üçünde, bir Perşembe günü denizi aşır Anadolu'ya geçmek üzere Konstantinopolis'ten yola çıktı ve İzmit körfezi dolaylarındaki sıcak su kaynaklarının bulunduğu *Teckiur* [Tekfur] ovasında ikinci zamanı öldü. Bunun üzerine yeniçeriler Konstantinopolis'e geri döndüler ve kenti yağmaladılar. Sultan Mehmed'in ölümünden sonra Apulyalılar *Otranto* kentini Türklerden geri alıp orada bulunan Türkleri esir ettiler.

YETMİŞ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

II. MEHMED'DEN SONRA GELEN VE BUNDAN BÖYLE PADİŞAH YA DA SULTAN UNVANINI ALAN TÜRK HÜKÜMDARLARI

II. Mehmed'ten sonra Sultan II. Bayezid Han ülkenin yönetimini ele aldı. Ama kardeşi Cem, Bursa'ya yerleşince birbirlerine karşı savaş açtılar. O zamandan beri din adamları, tahta geçen hükümdarların, erkek kardeşlerini ve onların çocuklarını öldürtmeleri gerektiğine karar verdiler. 1490 yılında Konstantinopolis'te büyük bir deprem oldu ve birçok ev yıkıldı. Bursa'nın da büyük bir bölümü yangında haraboldu. Bayezid Venediklilerden Mora'yı ve *Modona*'yı [Modon] aldı ve daha sonra *Corona*'yı [Koron] ve birçok bölgeyi işgal etti. Bayezid'in oğlu Selim, babasının haya-

tına kastetmekteydi. Çorlu'da baba ile oğul arasındaki çarpışmada, Selim babası tarafından yenilgiye uğratıldı ve kayınbabasının yanına kaçtı. Babası tarafından hesaplaşmaya davet edilince ondan özür diledi. Bayezid Selim'i affetti ve Manisa'ya gitmeye niyetlendiğinde devletin yönetimini Selim'e bıraktı. Bayezid, günümüzde *Hapsala* [İpsala?] diye bilinen *Chaphse* [Havsa] köyünde öldü. Konstantinopolis'e götürülerek kendi yaptırmış olduğu camide defnedildi.

Selim tahta geçince erkek kardeşlerini ve onların çocuklarını öldürttü. Sonra sefere çıkarak Suriye, Kudüs, Betlehem, Kahire ve Mısır'ı zaptetti. Mısır Sultanı *Tommambai*'i [Tomanbay] Kahire kentinin ortasında *Bab Su Weile* [Bâbü'z-Züveyle] adı verilen yerde idam ettirdi ve tüm *Cercass* ları [Çerkes] *Memluk* ları ortadan kaldırdı. Bu olay miladî 1517 ve hicrî 923 yılında, Rebyülahir ayının on yedinci gününe denk gelmektedir. Selim, Edirne'ye doğru yola çıktı, *Jedzu*'da hamama gitti ve orada vebaya yakalandı. Babası Sultan Bayezid ile savaştığı yere gelince, orada bir çadır kurdurdu. Miladî 1520, hicrî 526 yılında, Şevval ayının 7'nci gününde öldü. Yönetimi 8 yıl, 8 ay ve 8 gün sürmüştür.

Süleyman, Manisa kentinden devlet yönetimini ele alması için çağrıldı. Önce Macaristan'da savaştı, Belgrad'ı zaptetti, Macaristan'da Petervaradin'i ele geçirdi. Macar kralı Ludwig savaşta öldü. Budin işgal edildi ve miladî 1529, hicrî 935 yılında Viyana kenti kuşatıldı. Bir yandan da Barbaros, hicrî 940 yılında Tunus ve Cezayir'i Osmanlı Devleti'nin topraklarına kattı. Süleyman, bizzat ordularının başına geçerek İran'a karşı sefere çıktı ve Bağdat'ı da ele geçirdi. Süleyman, Afrika'da Trablus ve Berberistan'ı aldıktan sonra bütün gücüyle Macaristan'a karşı savaştı. Yukarı Macaristan'da Temeşvar, Zigetvar ve Filegk kentlerini ele geçirdikten sonra Boğdan'ı da işgal etti, Macaristan'da Tokai ve diğer birçok kaleyi aldı, Malta'yı kuşattı. Sakız adası ise 200 yıldan beri Cenevizlerin elindeydi. Türklerin gücü giderek artınca, özgürlüklerini korumaları karşılığında Süleyman'a her yıl 10.000 duka ödemeyi ve en üst konumdaki vezir paşalara da yılda 2000 duka dağıtmayı teklif etmek kararıyla Babıâli'ye başvurdular.

Sultan Süleyman, Macaristan'ın altını üstüne getirdi, her yeri hara-beye çevirdi ve ülkeyi işgal etti. Fakat Zigetvar'ı almadan üç gün önce, mila-

dî 1566, hicrî 973 yılının 4 Eylül günü 76 yaşında öldü. Bu padişah Osmanlı tahtında 46 yıl boyunca hüküm sürmüştür.

Süleyman'dan sonra tahta geçen Selim, Tokai [Tokay] kentini kuşattı ve Zatwar'ı [Szatmar] zaptetti. Mısır'ın kendisine ait olması dolayısıyla Mısır ile bağlantılı olan Kıbrıs'ın da kendisine ait olması gerektiğini savundu. Venediklilere karşı savaş açtı, Kıbrıs'ın başkenti olan Nicosia'yı [Lefkoşa] ele geçirdi. Daha sonra Famagusta'yı kuşattı, miladî 1571, hicrî 978 yılında orayı da fethetti. Girit adasında 3.700 savaçısını kaybettikten sonra Venediklilerden *Capo Malio*'nun karşısındaki *Cerigo* veya *Cithera*'yı [Kythera] aldı, oralar da yağma edildi, yakılıp yıkıldı. Daha sonra Dalmaçya'da *Dolcingio*'yu ve başka şehirleri de ele geçirdi. Selim, miladî 1574, hicrî 981 yılında öldü.

Murad Han miladî 1575, hicrî 982 yılında yönetime geldiğinde 27 yaşındaydı. Derhal beş erkek kardeşini gözlerinin önünde boğdurttu. Roma imparatoru ile oldukça uzun süre barışı korumakla beraber paşaları ve beylerbeyini İranlılara karşı sık sık sefere yolladı. Kendisi hiç savaşa katılmadı, yolculuğa çıkmadı ve Konstantinopolis'ten de hiç ayrılmadı, Bosforus'un öteki yakasında, Üsküdar semtinde bulunan has bahçelerinden öteye gitmedi. Konstantinopolis'te dolaşan bir rivayete göre, Murad Han Osmanlı soyundan gelmeyip bir Yahudi'nin çocuğuymuş. Çünkü Selim'in karısı sürekli kız doğuruyormuş ve mutlaka bir erkek evlat isteyen Sultan Selim, bir dahaki gebeliğinde tekrar kız doğurursa onu denize atıp boğduracağını söylemiş. Selim'in eşi Yahudi kadınlarla çok yakın ilişkiler kurduğu için onlara bu korkusundan söz etmiş. Bunun üzerine, yeniden bir kız dünyaya getirince bebeği bir Yahudi kadının doğurduğu erkek çocukla değiştirmişler ve bu çocuğa da Murad adı verilmiş. Murad sağlıksız bir çocukmuş, hidropizi hastalığına yakalandığından çok su içermiş. Bu sebeple kendi içine kapanık bir yaşam sürmekteymiş. 1588 yılına kadar edinebildiğim bilgiler bundan ibarettir, çünkü kışa doğru bir gemiyle Konstantinopolis'ten ayrıldım. Sultan Murad 1595 yılında öldü ve tahta geçmesi için oğlu Mehmed Amasya'dan çağrıldı. Mehmed, Konstantinopolis'e gelir gelmez 19 erkek kardeşini boğdurttu, babasının ölümünden sonra doğan üç erkek çocuğunu ve babasından hamile kalmış olan cariyeleri de denize attırdı.

YETMİŞ BEŞİNCİ BÖLÜM

II. MEHMED'İN KENDİ KÖKENLERİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Sultan II. Mehmed, Konstantinopolis'i fethettikten ve tüm Rum [Doğu Roma/Bizans] ve Trabzon imparatorluğunu ülkesinin topraklarına kattıktan sonra, büyük bir kibirliliğe kapılmış ve soyunun Tatarlardan geldiğini, atalarının çoban olduğunu gururuna yedirememiş, Konstantinopolis imparatorları hanedanından olan *Comnenos*'un¹⁶⁸ soyundan geldiğini iddia etmeye başlamış. Sultan Mehmed'in ileri sürdüğüne göre, Alaeddin ile Konstantinopolis [Bizans] imparatoru arasında büyük çatışmalar olduğu sıralarda, batı ülkelerinden gelen yürekli ve kahraman bir asilzade, yardımcı olmak amacıyla imparatorun hizmetine girmiş. Çarpışmalar sırasında kahramanca dövüşen asil şövalyenin atı yaralanıp yere yığılınca, imparator *Comnenos*, kardeşinin oğlu *İsaceo Comnenos*'a [İsaakios Komnenos] atından inmesini ve onu şövalyeye vermesini emretmiş. *İsaceo Comnenos* bunu bir aşağılanma olarak algılayarak çok gücenmiş ve kaçarak Alaeddin'in tarafına geçmiş, Müslüman olmuş. Alaeddin onu kızıyla evlendirmiş ve çeyiz olarak çok sayıda belde ve arazi vermiş. Bunların arasında *Otmanzigik* [Osmancık?] adında bir köy varmış. Bu köyde, Alaeddin'in kızı ile *İsaceo Comnenos*'un evliliğinden doğan erkek çocuğuna *Ottomanus* [Osman] adını vermişler.

Başka Osmanlılar veya Türkler de şu öyküyü anlatıyorlar: Birçok Türk'ün ölümüne sebep olan cengâver bir Hristiyan varmış. *Deli* denilen bir Türk ortaya çıkıp bu Hristiyanı öldürmüştü. Alaeddin de ona ödül olarak Osmancık köyünü armağan etmiş ve ayrıca birçok yetkililer ve özgürlükler de tanımış. Fakat *Deli*, bu köye tek başına sahip olmaktansa, onu başkaları ile paylaşmak istemiş. Bunun üzerine hayvan beslemekle geçinen ve göçebe hayatı süren çok sayıda Türk o köye gelip yerleşmişler ve giderek çoğalmışlar. Daha sonra Hristiyanlara saldırıp onların yerleşimlerini yağmalamışlar. Böylece Osmanlı hanedanı yükselmiş.

¹⁶⁸ *Comnenos* [Komnenos]: Bizans imparatorları hanedanı olup bu hanedandan olan hükümdarlar 1057 /59 ve 1081/ 85 yıllarında Konstantinopolis tahtında ve 1204/1461 yıllarında da Trabzon'da hüküm sürmüşlerdir. Trabzon'daki son imparator olan David Komnenos, II. Mehmed tarafından ailesiyle birlikte 1465 yılında Konstantinopolis'te idam ettirilmiştir.

Bu öykülerin hangisinin doğru olduğu konusundaki kararı okurlarıma bırakıyorum. Çünkü ben olanları bizzat görmedim, sadece duyduklarımı ve Türklerin yazdıklarını aktardım.¹⁶⁹

YETMİŞ ALTINCI BÖLÜM¹⁷⁰

KONSTANTİNOPOLİS’TE BULUNDUĞUM SIRADAKİ OLAYLAR KARADENİZ’E İLK YOLCULUĞUMUZ.

Her yıl Roma İmparatoru’nun Konstantinopolis’e gönderdiği armağanların emanet edildiği ve bunları yerlerine teslim edecek olan *Nuncios* Viyana’dan yola çıkarken, birçok ileri gelen ailelerin çocukları, dünyayı görüp tanımak amacıyla her türlü gereksinimleriyle donatılmış olarak ona katılırlar. Bu gençler yapacakları yolculuğun, Almanya sınırları içinde oraya buraya gitmeye benzediğini sanırlar; ama bu büyük bir yanılgıdır. Çünkü gidecekleri yere vardıklarında, paşaların görkemli yaşamlarına tanık olacaklar, Alman Evi’nin önünden atları üstünde gelip geçen yabancı askerleri seyredecekler ve gördükleri bazı olaylardan müthiş bir korkuya kapılıp Türklerin kendilerini yiyeceklerini sanacaklardır. Ayrıca armağanların teslimi sırasında da birçok olaylarla karşılaşılır, kâh aramağanların geciktigiinden söz edilir, kâh ilerdeki birkaç yılın armağanlarının peşin olarak verilmesi istenir, aksi halde anlaşmaların bozulacağı, elçilerin zincire vurulup hizmetkârlarının esir pazarında satılacağı gibi tehditler savrulur. Böyle olaylara alışmamış olan delikanlıların elbette ki keyfi kaçır ve içlerini endişe kaplar. Zaten armağanları getiren *nuncios* Konstantinopolis’te sadece 6 hafta kalabileceğinden, onunla beraber gelen gençlerden hiçbiri evden dışarıya çıkmaz. Böylece büyük harcamalarla yaptıkları tehlikeli ve uzun yolculukta hiçbir şey görmemiş olurlar. Kısacası Konstantinopolis’te geçirecekleri zaman dolup ta geri döndüklerinde, –atalarımızın bir özdeyişinde ifade edildiği gibi– gittikleri yere soğan götürüp geriye sarımsak getirirler. Ben böyle durumlar için, getirisi çok olan bir ticaret yolu buldum. Zira Viyana’dan iti-

169 Osmanlı hanedanının kökeni hakkındaki efsaneler için bkz. Zinkeisen I. 58/77.

170 El yazması yapıtta bu bölüm 75 sayısını taşımaktadır. Buna göre diğer bölümler de yanlış numaralandırılmıştır.]

baren yaptığımız yolculuğun ve Konstantinopolis'te gördüklerimin bir özeti yazdım ve zamanında satın almış olduğum Türk ürünü kâğıtlar üzerine bundan çok sayıda kopya hazırladım. Ayrıca küçük mahfazalar içine *terra sigillata* doldurdum ve bunun gibi Türkiye'ye özel ufak tefek hatıra eşyası paketledim. Bunları genç asilzadelere satarak kendime güzel bir harçlık biriktirdim ve daha sonra ülkeden ayrılırken bu parayı değerlendirdim. Özetle diyebilirim ki, Türkiye'ye gitmiş olduklarını söyleyenlerin birçoğu, gerçekten bu ülkeye gitmiş olsalar da, gördükleri hakkında bir şey anlatamazlar. Önce başkalarından edindikleri kitaplarına başvurmaları gerekir. Ben bu açığı kapatmak için uyguladığım ticareti, kâhyamız Dionisius Knotzer'den öğrendim. Kendisi on yıl boyunca Dr. Petz'in hizmetinde çalışırken bu yolla bol para kazanmış.

Şimdi de esas konuya gelelim: 9 Temmuz'da elçilik mensuplarından birkaç kişi aramızda anlaşarak Karadeniz'de bir yolculuğa çıkmaya karar verdik. Bu denize Latinler *Pontus Euxinus*, İtalyanlar *Mare Mazor* diyorlar. Karadeniz'e varana kadar *Bosphorus*'un her iki yakasını daha iyi görebilmek imkânını buldum. Tepelerde ve aralarındaki vadilerde paşalara beylere ait köşklere, sarayları ve Türklere özgü tarzda düzenlenmiş çok güzel bahçeleri, bahçelerde yetiştirilen renk renk çiçekleri, şahane laleleri seyrettim. Bunların arasında en görkemlisi, Türk hükümdarına ait olan güzel bir bahçe ve içindeki zarif köşktü. Burada bulunan bir levhada Bayezid ile Pers hükümdarı arasında geçen çarpışma ve sonunda Türklerin zaferi tasvir edilmektedir. Bahçeye düzenli bir biçimde selvi ağaçları ve aralarına büyük biberiye fidanları dikilmiş. Boğazın her iki yakasında güzel köyler de var. Gerçek Karadeniz, Konstantinopolis'ten iki uzun Alman mili mesafede bulunmaktadır. Yolculuğumuz sırasında bir kayanın içinde bulunan büyük ve derin bir mağaraya geldik. Rumlar, *Yedi Uyurlar*'ın, 296 yıl süren uykuları sırasında bu mağarada kaldıklarını ileri sürüyorlar. Başkaları ise *Yedi Uyurlar* mağarasının Efes'teki *Celio* dağında olduğunu iddia ediyorlar.

Bosphorus'un dışına çıkmadan önce, sol tarafta, Konstantinopolis'e pek uzak olmayan bir yerde, hemen deniz kıyısında, kalın duvarları, sağlam kuleleri, ve burçları ile gayet korunaklı bir biçimde inşa edilmiş ve çok sayıda topla donatılmış olan bir kale bulunmaktadır. Burası genelde Karadeniz'e

izafeten “Kara Kule” [Rumeli Hisarı] olarak tanınmaktadır (Türkçede *Carcula*, Kara Salyangoz anlamına gelir). Bazıları bu kaleye *Genehischer*¹⁷¹ [Yeni-hisar?] da derler. Eskiden, Türkler bu kaleyi inşa etmeden önce, buraya *Filea* denirmiş. Esir alınan bütün önemli Hristiyanlar, örneğin Malta şövalyeleri, Floransalı, İspanyol, Alman ve Macar komutanlar, yüksek rütbeli subaylar, yöneticiler bu kalede tutsak olarak kalıyorlar ve bazıları 20 yıl veya daha uzun zaman dışarı çıkarılmıyor. Bazıları bir yolunu bulup kaçamazlarsa, örneğin geceleyin pencereden dışarı sarkıttıkları bir ipe tutunarak kuleden aşağı inmek suretiyle canlarını kurtaramazlarsa, ömürlerini burada tamamlıyorlar. Tutsakların çalışmasına izin verilmiyor ve ayaklarına takılı kalın zincirler onların hareketlerini kısıtlıyor. Biz kaleye girip onların yanına gittiğimizde, bazıları ağlamaya başladı ve biz onların bu durumuna çok acıdık.

Sultan Mehmed bu kaleyi Konstantinopolis’i fethedeceği zaman yeniden takviye etti ve Kara Kule’nin altıncı katındaki güzel bir odayı, tavanını, zeminini ve çepeçevre duvarlarını güzel beyaz mermerle kaplatarak kendine ayırdı. Bu yüksek, büyük ve yuvarlak kule 30 ayak kalınlığında iri taşlardan inşa edilmiştir ve üst üste dizilmiş dokuz odası vardır. Kulenin duvarı içinde helezoni bir merdivenden bütün katlara ulaşılabilir. Her katta nöbetçi için bir ön oda, onun yanında da pencerelerinden hava ve ışık alabilen, içinde bacalı bir ocak bulunan esas oda bulunmaktadır. Bu odalara daha ayrıcalıklı davranılan itibarlı kişiler yerleştirilirmiş. Kulenin iç tarafları ise zifiri karanlık olduğundan buralarda gece ve gündüz balık yağı ile doldurulan kandiller yakmak zorunluğu vardır ve bu yüzden de etrafa berbat bir koku yayılır. Kulenin içi 40 ayak genişliğinde olup tutsakların kaldığı bölmeler kalın meşe ağacından yapılmış parmaklıklarla korunmaktadır. Bir dalavere yapıp kaçmak niyetinde olduklarından kuşku duyulan tutsaklar, boyunlarına kalın demirden halkalar geçirilerek parmaklıklara veya ayaklarındaki zincirlerle yerlere çakılı kazıklara bağlanıyorlar. Duvar ile parmaklık arasındaki geçitte geceleri Türk nöbetçiler ellerinde bir ışıkla dolaşarak zalvalı tutsakların ne yaptıklarını gözetlerler. Her akşam sipahilerden oluşan bir nöbetçi birliği kalenin içindeki katlara ve aşağıda kulelerin önlerine yerleştirilir ve buralardan kuş uçurmazlar. Geceleri bir gardiyan gelip tutsakla-

171 Genehischer: Kitabı yayınlayan, bu kelimeyi “Ceneviz” olarak yorumlamıştır –ç.n.

rın ayaklarına takılı demirleri gözden geçirir ve kandillerin yağını doldurup gider. Her sekiz veya on beş günde bir defa da bir gardiyan tutsakların giysilerini, don, gömlek, yelek, kolluk ve ayakkabılarını muayene eder, içinde herhangi bir alet, zincirlerini kesip kendilerini kurtarabilecekleri bir bıçak saklayıp saklamadıklarını araştırır. Bütün kalede o kadar çok muzır hayvan, böcek, fare, sıçan, gelincik, tahtakurusu, pire, bit vardır ki, tasavvur edilemez. Tutsaklar bundan dolayı çok eziyet çekerler. Ekmek yemek için ellerini ekmek torbalarına attıklarında, içinde çoğu kez ekmek yerine fare veya sıçan bulurlar. Zavallı tutsaklar zeminin üstüne serdikleri birer battaniye veya yaygının üstünde yatarlar. Türk hükümdarı yılda bir kez tutsaklara bir kat basit bir giysi ile bir battaniye dağıtır. Burada kalan tutsaklara üç asper gündelik verilir ve bu para her ay düzenli olarak ödenir. Tutsaklar böylece kendilerine içecek su ve yiyecek temin edebilmektedirler.

Ülkelerindeki aileleri tarafından kendilerine para gönderilen kont, baron gibi asilzade sınıfından olan tutsakların yaşamı daha rahattır. Bunlar üç asper gündelikten daha fazla para almıyorlarsa da, kendilerine Galata'dan ihtiyaçlarını temin eden, yemeklerini pişiren özel adamları var. Onların, okuma, yazma ve Türkçe öğrenmeleri için bir hocadan ders almalarına da izin veriliyor. Hoca her gelişinde öğrencilerinin her birinden 2 asper alıyor. Tutsaklar birbirlerine örgü örmeyi de öğretiyorlar. Önemli beylerin avluda dolaşmalarına izin veriliyorsa da, ayaklarındaki zincirler çıkarılmıyor ve akşamları yeniden kendi katlarındaki parmaklığın arkasına kapatılıyorlar. Tutsakların en yüksek rütbeli olanları, mermer döşeli odada barındırılıyorlar. Ama bu odada kalmak isteyenler tutsakları gözetmekle görevlendirilmiş olan ağaya rüşvet vermek zorundadırlar. Tutsaklar arasında sık sık kavga çıkar, birbirlerinin üstüne saldırıp dövüşükleri de olur. Türkler bunları kazıklara bağlarlar. O zaman birbirlerinin kafalarına testiler fırlatırlar. İngiltere'nin, Fransa'nın elçileri ve Venediklilerin *Baylo* [Bal-yos] denilen elçisi tutsaklar için çok çaba sarf ederler, her yıl tutsaklara bol para dağıtırlar. Zaman zaman da Türk hükümdarı, elçilerin bağlı oldukları krallara armağan olarak bazı tutsakları azat eder. Özellikle İngiltere elçisi Edward Barton, tutsakların babası sayılır, çünkü Türk hükümdarından pek çok tutsağın azat edilmesini sağlamıştır, hele Alman tutsaklara çok dostluk

göstermiştir. Benim de yardımına o koşmuş ve Türkiye'den memleketime dönmemi sağlamıştır. İlerde bu konuyu da anlatacağım. Söz konusu kalede, işledikleri bir suç yüzünden ölüme mahkûm edilen yeniçeriler geceleyin gizlice öldürölüp denize atılmaktadır. Bu gizliliğın sebebi, yeniçerilerin bir isyan çıkarmalarını önlemektir. Aslında yeniçeriler bir suç işlediklerinde, konumlarının simgesi olan başlıklarına ve sorguçlarına el konur. Bu olay onlar için o denli onur kırıcıdır ki, ölümü yeğlerler. Bazen de büyük bir suç işlediklerinde uzak bir yere sürölüp orada gizlice idam edilirler. Kulede bir yeniçeri idam edildiğı zaman kuvvetli bir top atışı ile olay hükümdara duyurulur. 1545 yılında *Tokai* ve *Sackmar* [Szathmar] bizimkiler tarafından alındığında, imparatorumuzun elçisi Johannes Maria Maluetus,¹⁷² sekreteri ile birlikte tutsak olarak bu Kara Kule'de iki yıl kaldı, bütün hizmet-kârları esir pazarında satıldı ve forsa olarak gemilere dağıtıldı. İlerki bir tarihte yeniden barış sağlanınca, bu adamların çoğunun bedeli bir Yahudi tarafından ödendi ve böylece prangadan kurtarıldılar. Aralarında sadece iki kişi eksikti, bunlar herhalde ölmüştü. Roma imparatoru bu Yahudiye, her tutsak için ödediğı paranın iki katını verdi ve ömrü boyunca yılda 100 taler gönderdi. Sonunda elçi ve sekreteri de Türk hükümdarı tarafından serbest bırakıldı.

Bu dolaylardaki dağların arkasındaki bir köyün halkı tamamen Rumlardan oluşmaktadır. Bu köye bir Türk yerleşmek istese, bir yıla kalmadan ölüyor. Biraz daha ötede *Nostra Donna de Catanea* adını taşıyan bir kilisede iki rahip kalmakta ve kilisenin kapıları sürekli açık tutulmaktadır. Yakın bir yerdeki kayalık tamamen *Jaspis*'ten [Yeşim taşı] oluşuyor ve burarlarda çok miktarda *Calcedon* [Kadıköy taşı, kalseduan] bulunuyor. Bu taşlar Konstantinopolis'te gayet ucuza satılmaktadır.

Kara Kule'nin karşı kıyısında, *Bosphorus*'un çıkışına doğru sağ tarafa, bulunan eski, harap bir kale, [Anadolu Hisarı] yıkıntı halinde olmasına rağmen kalın bir surla çevrilidir. Biraz daha ilerde, boğazın genişlemeye başladığı bölgede, bir tepenin üstünde güzel ve kalın bir surla çevrili başka

172 Bkz. Zinkeisen a.a.O II.869 / 877.

bir kale [Yoros Kalesi] daha vardır.¹⁷³ Aynı bir sur da bu kaleden başlayıp tepeden aşağı doğru inerek deniz kıyısına kadar uzanır. Kalede çok sayıda asker bulundurulmaktadır, çünkü bu iki kale Karadeniz'den Konstantinopolis'e giden yolun anahtarı durumundadır. Tıpkı Akdeniz girişindeki *Abydos* ve *Sestos* kaleleri gibi... Bu kaleye eski kale anlamında *Chisar* [Hisar] veya *Jeros* [Yoros] adı verilmektedir, çünkü Kara Kule bundan daha sonra Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Boğazın burasında denizin ortasında bir taş sütun yükselmektedir ve en tepesinde taşın üzerine şu sözler işlenmiştir:

DIVO COESARI (!) AUGUSTO L. CLANNIDIUS. L.F. CLA PONTO¹⁷⁴

Diğer yazı okunmayacak haldedir. Bu sütunu da üzerindeki yazı ile birlikte özenle çizdim. Eskiden geceleri gemilerin boğaza girmelerini önlemek için bu surlardan sütuna ve oradan karşı kıyıya bir demir zincir çekiyorlarmış. Karadeniz ve Azak Denizi kıyılarında bulunan ülkelerden ve kentlerden, örneğin *Cuffa* veya *Kiue* [Kefe], *Carassan* [Horasan], *Astrahan*, Trabzon, Tataristan, Boğdan, Moskova, *İberyä*, *Kolhis* ve diğer yerlerden Konstantinopolis'e getirilen değerli mallar, özellikle, firuze gibi değerli taşlar, Misk, Amber, *Diesem* (?) *Rhabarbarum* [Ravent], samur, vaşak, panter ve kaplan derileri, tuzlanmış balık, Lehistan'da *Wirschina* adı verilen ve Alacamersin'e benzeyen fakat daha körpe eti olan *Hausen* balığı, bu balığın yumurtalarından yapılan havyar, birçok ülkelere, özellikle de İtalya'ya, İspanya'ya, Yunanistan'a –o ülkelerde patriklerin perhiz uygulamasına çok önem vermeleri nedeniyle– bol miktarda satılmaktadır ve bu malların gümrük işlemleri burada yapılmaktadır. Ticaret gemileri kalenin önünde denetimden geçirilir ve malların hepsinden gümrük vergisi alınır. Kalenin karşısındaki yüksek bir tepede vaktiyle *Beattae Mariae* adında güzel büyük bir manastır varmış. Duvarları hâlâ duruyor. Manastırın gerisinde, dağların arasında büyük ahşap bir kule gözüktüyor: *Aziz Nikolaos*¹⁷⁵ kulesi.

173 Yoros kalesi İstanbul'da Anadolukavağı sırtlarındaki Doğu Roma döneminden kalma kale. İmparatorluk zayıf düştükten sonra Cenevizlerin eline geçmiş ve uzun süre onların elinde kaldığından bir Ceneviz kalesi olduğu sanılmıştır. Adının nereden geldiği kesin olarak bilinmiyor. "Kutsal yer" anlamına gelen Hieron'dan geldiği görüşü oldukça yaygındır. Adın, antik çağ tanrılarından Zeus'un sıfatı olan "uygun rüzgârlar" anlamına gelen ourios'tan geldiği de ileri sürülüyor. Ayrıca Yoros adının doğrudan doğruya "dağ" anlamındaki oros'tan geldiği de düşünülmektedir –y.n.

174 C. Caesari Augusto F.C.L. Cla. Fronto. Bkz. C.J.L.I. 732.

175 Denizcilerin koruyucu azizi.

Rumlar ve Rumların mezhebine eğilimli olanlar burayı ziyaret ederler, zira vaktiyle Aziz Nikolaos buraya gelmiş ve vaaz vererek yerli halka Hristiyan dinini öğretmiş.

Nihayet boğazdan çıkıp gerçek büyük Karadeniz'e çıktık ve yelken açarak sola doğru, *Columna Pompei Magna* [Büyük Pompeius Sütunu] yönünde ilerledik. Bu sütun denizin ortasında yükselen, karadan bir tüfek atımı uzaklıktaki bir kayanın üzerine yerleştirilmiştir ve tamamen beyaz mermerden yapılmıştır. Mermer o kadar serttir ki bir demir çubukla üzerine bir isim kazmayı başaramadık. Sütunu *Pompeius Magnus, regem Ponti et Asiae* [Pontus ve Asya kralı] *Mitridat'ı* [Mitradates] yendikten (MÖ 66) ve ülkesini Roma İmparatorluğu'na kattıktan sonra buraya diktirmiştir. Bunun dışında daha birçok yerlerde onun zaferlerini hatırlatacak sütunlara rastlamak mümkün. Kayalığa vardığımızda, çok tehlikeli olmasına rağmen üzerine tırmanmaktan kendimizi alamadık. Dalgalar sürekli bu kayalara çarparak altını oyuyor. Kayadan inmek daha da zor oldu, oturarak kıçüstü aşağıya kaymaktan başka çare bulamadık. Bu kayalık birbirine yakın iki parçadan ibaret olduğundan birçok kişi bunların *Cianei* veya *insulae Simplegades*¹⁷⁶ olduklarını ileri sürüyor ve *Polybios* da onları yüzer kayalar olarak tanıtıyor. Gerçekten de gemiyle suyun üzerinde ilerlerken bu iki kayanın kâh birbirlerine yaklaştıkları kâh uzaklaştıkları izlenimi uyanıyor. Kayanın alt kısmında *umbilicum veneris*¹⁷⁷ denilen ottan buldum. Bütün bunları gördükten sonra limana gitmek üzere karaya döndük. Orada bir tepenin üstünde bulunan yüksek *Pharos*¹⁷⁸ kulesine Rumlar *Pharion* adını vermişlerdir. Bu kelime “fener” anlamına gelmektedir [Rumeli Feneri]. Çevresinde birçok küçük ev bulunan kulenin tepesine 120 basamakla çıkılmaktadır. Tepesi 12 adet camlı pencereden ibarettir ve içinin 20 kişinin rahatça durabileceği kadar genişliği vardır. Biz 18 kişilik bir grup olarak kuleye girdik. Ortada büyük bir lamba vardı ve çevresinde birçok fitiller görölüyordu. Bazı kimse-

176 “Symplegades” veya “Cyanaeae insulae” adıyla bilinen adalar “Argonot” efsanesinde sözü edilen ve “Trakya Boğazı”nın “Pontus”a kavuştuğu yerde bulunan, ve efsaneye göre sürekli birbirine çarpan iki kayadır.

177 Umbilicum Veneris Officinarum: Duvar çatlaklarında yetişen kenevire benzeyen bir ot

178 Yazar burada muhtemelen İskenderiye’de aynı adı taşıyan adanın üstündeki ünlü deniz fenerini anımsamaktadır.

ler bu lambaya yağ doldurmakla ve her gece yakmakla görevlendirilmişler. Böylece Karadeniz'den gece gelen gemiler karanlıkta boğaza nereden gireceklerini görebilmektedirler. Biz bütün bunları inceledikten sonra, yelkenlerden birini kullanarak aşağıda, kulenin dibinde bir çadır kurduk ve altında oturup öğle yemeğimizi yedik. Denize yakın bir tepenin eteğinde suyu gayet tatlı olan güzel bir kaynak var, oysa denizin suyu çok tuzlu.

Fener kulesinin yakınlarında bir yerde tepelerin arasından çıkan ve denize akan bir derenin yatağında bol miktarda *Sardonix* taşı bulunuyor. Bu taş armalar çok kolay kazınabiliyor ve Türkler de taşı cilalatarak yüzük taşı olarak kullanıyorlar.

Yemeğimizi yedikten sonra tekrar yelken açarak Konstantinopolis'e doğru yola çıktık. Geziye çıkarken yanımıza almış olduğumuz bir çavuş, dönüşümüzde bize padişahın has bahçesini gezdirmek istedi. Saurer adında soylu bir aileden olan ve Bay v. Eitzingen'in yanında uzun zaman görev yapmış olan bu adam, hasbahçelerin baş sorumlusu olan *Bastangi Bassa* [Bostancıbaşı] ile iyi dost olduğuna güvenerek, gerektiği gibi geleceğimizi önceden haber vermemiştir ve doğrudan doğruya bizi hasbahçeye soktu. Bu cüretkârlığı az kalsın bize pahalıya mal oluyordu, çünkü bizim bahçeye girdiğimizi gören bahçıvan ve yardımcılar koşu koşu üzerimize gelip yeniçerilere saldırdılar, gemicilere taşlar fırlattılar ve bizi de dövmeye kalkıştılar. Ama biz hemen özür dileyerek oradan kaçıp kendimizi tekrimize attık ve oradan uzaklaştık. Ama ben gene de o bahçenin içinde yararlı otların bulunmadığını görmek fırsatını buldum. Orada sadece çeşitli güzel Türk laleleri, zambaklar ve *brusrus*¹⁷⁹ çiçekleri vardı. Bunların dışında bahçenin her tarafında birçok birbirine eş görünümlü selvi ağacı yetiştirilmişti ve bunların arasına çeşitli meyve ağaçları, örneğin limon, portakal, turunc gibi narenciye, incir ve nar ağaçları, biberiye fidanları dikilmişti. Bahçenin ortasında çok güzel bir saray inşa edilmişti. Sultan Selim buraya sık sık gelip içki alması yaparmış. Zira Selim'in şaraba çok düşkün olduğu ve içkiye dayanıklı olanları ödüllendirdiği rivayet edilmektedir. Sarayın yanında güzel bir de havuz bulunduğunu, gidişimiz sırasında buradan geçerken biraz görebilmiştim, çünkü o sırada bahçıvanbaşı ortalıkta yoktu. Havuz

179 *Brusrus*: Kökleri ve tohumları eczacılıkta kullanılan bir bitki.

taştan oyulmuş, bir adam boyu derinliğinde ve 20 ayak genişliğinde büyük bir lahte benziyordu ve içine girip yıkanmak mümkündü. Sultan Selim bu bahçede çok vakit geçirmiş. Ayrıca bahçede küçük bir köşk de vardı ve dediklerine göre Selim burada kafayı çekermiş. Biz buraya yakın olan iki başka bahçeye de uğradık ve bu sefer daha ihtiyatlı davranarak oraları gezip görebildik. Önce bahçeye bir yeniçeri gönderip gezmek için izin istedik. Bahçıvanların üstü olan bostancıbaşı, yüksek müsaadelerini esirgemedi ve bizi ta tekнемize kadar gelerek karşıladı, sonra bahçeyi gezdirdi. Ancak bu bahçede de değişik bir şey göremedik, sadece Türklerin usulüne göre inşa edilmiş binalar, güzel hamamlar, tahmin edilebileceği gibi çeşitli meyve ağaçları ve ağaç olmayan yerlerde de çeşit çeşit renkte laleler ve zambaklar... Bostancıbaşıya bir bahşış vererek oradan ayrıldık. Karşı kıyıya geçip Galata'nın arka tarafına doğru yolumuza devam ettik. Buralarda açık bir alanda buz çukurları kazılmaktadır. Çukurların üzerinde tahta bir baraka vardır. Bazı özel görevliler kış mevsiminde yağın karları bu çukurlara doldururlar. Burada oluşan buzlar sonradan testerelerle atların taşıyabilecekleri büyüklükte parçalar halinde kesilirler ve ikişer ikişer atlara yüklenirler. Hristiyan dininden olan Bulgarlar yazın bunları keçelere sarıp kente götürürler ve belli bir ücret karşılığında meyvecilere dağıtırlar. Onlar da bir el büyüklüğünde buz parçalarını bir aspere halka satarlar. Böylece insanlar sularını, şerbetlerini soğutarak içebilirler. Bazı kimseler de ellerine bir buz parçası alıp emerek sokakta dolaşırlar. Bu ülkede evlerin altında yiyecek ve içecekleri serin tutan bodrumlar bulunmadığından, Elçi Beyefendi, bir ziyafet vereceği zaman 2 taler ödeyerek buz satın alır ve buz fıçısına yerleştirdiği kalaydan yapılmış şişelerin üzerine buz parçalarını dökerek içkileri soğutulurdu. Buz çukurlarının bir kısmı Türk hükümdarına, bir kısmı da paşalara aittir ve yılda binlerce dukalık gelir getirmektedir. Yaygın olan bir rivayete göre, veziriazam her yıl buz satışından 80.000 duka kazanmaktadır. Buna göre padişahın sağladığı gelir tahmin edilebilir. Padişahın bahçelerinde yetiştirilen sebzelerin, meyvelerin, çiçeklerin satılarak paraya dönüştürülmesini Türkler hiç de yadırgamamaktadırlar. Sultan Süleyman zamanında Rüstem Paşa böyle satışlarla padişaha büyük bir servet kazandırmıştır. Buz çukurlarını da gördükten sonra yeniden peremelerimize bi-

nerek Konstantinopolis'e doğru yelken açtık ve gece vakti Balık Pazarı'na ulaşış kervansarayımıza döndük.

YETMİŞ YEDİNCİ BÖLÜM

ARMAĞANLARIN PADİŞAHA SUNULMASI

17 Temmuz tarihinde, İmparator hazretlerinin göndermiş olduğu armağanları ve mektupları teslim etmek üzere iki elçi ile birlikte ilkönce sırayla veziriazam, Kaptanpaşa Uluç Ali, çavuşbaşı, yeniçeri ağası ve Rumeli beylerbeyine gidildi. Bu vesile ile veziriazamdan padişahın huzuruna çıkabilmek için bir tarih bildirmesi istendi ve en uygun tarih olarak 19 Temmuz günü saptandı. O gün sabahın erken saatinde iki arabaya nakit para yüklendi ve kâhya Bay Dionisius Knotzer tarafından padişahın sarayına götürüldü. Bunun üzerine bizler de en gösterişli kıyafetlerimizi giyip olabildiğince kendimize çekidüzen verdik. Asilzadeler kırmızı atlastan ceketlerini ve kırmızı kadifeden pantolonlarını giydiler, her iki elçi en güzel ziynetlerini takındılar, Macar usulü sırmayla işlenmiş, samur kürkle astarlanmış ceketlerine büründüler. Biz hizmetkârlar gümüş eşyayı, saatleri taşımakla görevlendirildik ve böylece hep birlikte padişahın sarayına doğru yola çıktık. Her birimiz ayrı bir eşya taşımaktaydık, sadece çok büyük saatler dört kollu sehpalara yerleştirilmişlerdi ve dört adam tarafından taşınıyordu. Saraya varınca, meclis toplantılarının yapıldığı Divan'ın solundaki yükseltinin dibine armağanları bıraktık. Elçiler Divan'a alındılar. Az sonra padişahın başkâhyası gelip bütün eşyaları başka bir yere taşıttırdı. Sarayın avlusunda bir sürü küçük alaca geyik dolaşmaktaydı. Gümüşî renkteki bu hayvanların boyu bir oğlak kadardır ve çok güzel geniş boynuzları vardır. Tunus'taki hayvanat bahçesinde de gördüğüm bu alaca geyikleri Batı Afrika'dan getiriyorlar. Biz yemek yerken yanımıza geldiler ve elimizle uzattığımız ekmekleri yediler. Alaca geyiklerin biri hemen yakınımızda yavruladı. Bulunduğumuz yükseltinin yanı başında bulunan yerin üstüne çok güzel, sırma ipliklerle yıldız motifleri dokunmuş mavi bir örtüyü dört köşesine bağlanmış iplerle çardak gibi germişlerdi. Bize yerlere serilmiş olan güzel halıların üzerine oturmamızı işaret ettiler ve biz

de Türklerin usulüne göre bağdaş kurarak halılara yerleştik. Alışık olmadığımız için bu oturuş biçimi bize oldukça zor geldi. Az sonra önümüze çeşitli renklerde, beyaz, siyah, kırmızı, sarı yeşil pirinç yemekleri, haşlanmış, fırınlanmış, kızartılmış koyun, tavuk, güvercin, bıldırcın eti, türlü türlü börekler, çörekler, belki yüz çeşit yemek getirdiler. Ayrıca bu yörelerde avlanan balıklardan da ikram ettiler. Oysa Türkler sadece su içtikleri için balığa pek rağbet etmezler ve balığın da insana yeterince güç kazandırmadığını ileri sürerler. Bunun dışında altınla kaplanmış güzel meşin kâseler içinde tarçın ve gül suyu ile tadlandırılmış nefis şerbetler de sundular. Türklerin *şerbetçi* dedikleri bir adam, boynuna asmış olduğu altın yaldızlı meşin bir tulumun içine doldurulmuş olan bu şerbetten isteyen konukların kâsesine küçük bir pirinç musluktan şerbet dolduruyordu. Ama biz sabahleyin konutumuzda kahvaltı etmiş olduğumuzdan, sadece çok az yiyip içebildik ve uzun süre de oturmamak. Ayağa kalktığımızda, bizimle birlikte saraya giren bir sürü fakir Hıristiyan, sofradaki yemeklerin hepsini kapıştılar ve gözlerine kestirdiklerini yanlarında getirdikleri torbalara doldurdular. Bu gerçekten gülünecek bir manzaraydı. Türk görevliler de onları engellemeden seyrettiler, yemek faslı bitince boşalmış kapları toplayıp götürdüler. Her iki elçi ise veziriazamla birlikte sair zamanda meclisin ve mahkemenin toplandığı Divan'da yemek yediler. Yemekten sonra elçiler padişahın dairesine götürüldüler. Yerlere değerli taşlarla işlenmiş ipek halıların döşenmiş olduğu bu görkemli mekânın çepeçevre her tarafı ve tavanları dahi çini levhalarla kaplanmıştı. Bu çiniler İran'da, Hindistan'da ve bazı kimselerin iddia ettiklerine göre Çin'de özel olarak yapılmışlar ve gerek Türk hükümdarı, gerekse paşalar bu malzemeden yapılmış tabak ve çanaklardan yiyip içiyorlarmış. Padişah dairesinin kapısının her iki yanındaki yüzeyleri beyaz mermerden işlenmiş panoların üzerinden sürekli su akıyordu. Türk Sultanı oldukça alçak bir sedirin üstünde oturmaktaydı. Sedir, hükümdarın ayaklarının yere değeceği ve sırmalı kumaştan yapılmış giysisinin ayaklarını örtebileceği yükseklikte özel olarak yapılmıştı. En yüksek rütbeli vezir paşalardan ikisi her bir elçinin iki yanına dikilip ellerini tuttular ve birbiri arkasından padişahın önüne götürüp elini öptürdüler. Paşaların elinde uzun, tamamen altın ve gümüşle kaplı birer değnek vardı. Karşılarında üç en yüksek vezir paşa durmaktaydı ve bir tercüman, İmparator

hazretlerinin eski elçi tarafından iletilen mesajını Türkçeye çevirmekle görevlendirilmişti. Selamlaşma töreninden sonra elçiler sırmalı bir keseye yerleştirilmiş olan mektupları teslim ettiler. Vezir paşalardan biri fazla merasime ve söze gerek duymadan mektupları aldı. Ortalık tamamen sessizdi. Padişah bir ilah heykeli gibi gözlerini yere dikmiş hareketsiz duruyordu. Paşalar da kartondan kesilmiş resimler gibi yerlerinde dikiliyorlardı. Kimse bir tek söz söylemiyordu. O sırada önce asilzadeler, arkalarından da diğer hizmetliler iki yakışıklı Türk görevlisi tarafından her iki ellerinden tutularak içeri getirildiler ve kendilerine padişahın aşağı doğru sarkmakta olan kolunun yeni öptürüldü, sonra gene geri geri yürüyerek dışarı çıkarıldılar. Zira padişaha arkasını dönmek yasaktır. Hepimizin ayağında Macarların giydiği biçimde, altı demirle güçlendirilmiş ayakkabılar bulunduğu ve yerlere yayılı olan halılar değerli taşlarla bezenmiş olduğundan, arkadaşlarımızdan Eustachio Lebel'in ayakkabılarından biri halının ipek saçaklarına ve değerli taşlarına takıldı ve adamcağız nerdeyse arkaüstü kapının önüne yığılacaktı. Ayakkabısı da ayağından fırlayıp odanın ortasına düştü. Padişah bu olaya kahkahalarla güldü, çünkü oda sadece padişahın huzuruna çıkacak kimseleri kabul için kullanıldığından tamamen açık ve kapısızdır ve bahçeye bakan bir tek penceresi vardır. İçerdeki Türklerden biri ayakkabıyı kaldırıp dışarı fırlattı. Bundan sonra da iki elçi geri geri yürüyerek odadan çıktılar. Bizler elçilerle birlikte sarayın en dış avlusuna kadar gittik ve orada tüm yeniçerilerin toplanmasını bekledik. Konstantinopolis'teki sarayda daima 12.000 yeniçeri hazır bulundurulmaktadır. Çünkü hudutların birinde bir tehlike baş gösterecek olursa veya orduda bir eksiklik saptanırsa, gerektiği kadar yeniçeri hemen buradan oraya gönderilir ve sorun halledilir. Biz iç avluya girerken bu yeniçeriler bir yanda padişahın dairesinden başlayarak düzgün bir sıra halinde kapıya kadar dizilmişlerdi ve başları büyük tüylerle süslü onbaşılar kendi birliklerinin önünde ellerini kavuşturmuş, sessizce durmaktaydılar. Hiçbiri kıınılmıyor ve öksürmüyordu bile. Bu duruşlarıyla tahtadan oyma heykelleri andırıyordu. Önlerinden bir bey geçtiği zaman, sanki yıldırım çarpmış gibi anında yerlere kadar eğiliyorlar ve hemen gene doğruluyorlardı. Ben yeryüzündeki orduların hiçbirinde –bizim savaşılarımız da dahil– böyle bir disiplin görmedim ve işitmedim. Türklerde en önemli özellik itaattir. Öyle ki, buradaki

bir tek yeniçerinin elindeki değneği hareket ettirmekle sağladığı disiplini, bizim saraylarımızdaki bir yüzbaşı, eli mızraklı bir sürü askerle bile temin etmeyi başaramıyor. Ayrıca yeniçeriler eskisine kıyasla çok daha bakımlı görünüyorlardı. Düzgün kesilmiş sakalları, sırma işlemeli giysileri ile yakışıklı yeniçeriler, üzerlerindeki murassa koşum takımları ile atlar görkemli bir görünüm sunuyorlardı. Üstelik herkes büyük bir ciddiyet içindeydi. Biz saraydan ayrılacağımız zaman bu yeniçeriler aceleyle ön avluya koştular ve en büyük ağalarının atına binip gelmesini beklediler. O gelince hemen toplanıp önünden yürümeye başladılar, onların arkasından çavuşlar, daha sonra da maiyetleriyle birlikte paşalar alayı tamamladı. Bizim elçiler de atlarına bindiler ve biz de onların önünden yürüyerek bir sürü çavuşun refakatinde konutumuza döndük.¹⁸⁰

YETMİŞ SEKİZİNCİ BÖLÜM

KONSTANTİNOPOLİS'TEKİ BÜYÜK YANGIN

23 Temmuz'da, geceyarısından sonra büyük bir yangın çıktı ve bizim konutumuzun karşısındaki Constantinus sütununun etrafında bulunan her şey özellikle üç büyük güzel kervansaray [han] yandı. Bunlarda boya atölyeleri vardı. Ayrıca üç bin ev ve içinde sabun üretiminde kullanılmak üzere yağ bulundurulmuş, bu yüzden de yangının daha da büyümesine yol açan çok sayıda ışık yok oldu. Bunlardan başka servi ağacı tahtası başta olmak üzere birçok değerli malzeme ve Constantinus meydanının çevresinde satılan işlenmiş ürünler yangında kül oldu. Zarar çok büyüktü. Binaların hepsi kurşunla kaplı olduğundan, yangını söndürmek isteyenler binalara yaklaşamıyorlardı, çünkü ateşin sıcaklığında kurşun eriyip insanların üstüne akıyordu. Bizim konutumuz da öyle ısındı ki elimizi duvarların iç tarafına bile değdiremiyorduk. Konutumuzun kapılarını, pencerelerini sımsıkı kapattık ve yeniçeri ağası da konutumuzu korumaları için hemen çok sayıda yeniçeri yolladı.

¹⁸⁰ Elçilerin padişahın huzuruna çıkışını, heyetin üyelerinden biri olan Nürnbergli Jacob Furer de anlatmaktadır. A.a. O. Bl. 277: bkz. bitişik sayfadaki çerçeve.

NÜRNBERGLİ JACOB FURER ANLATIYOR

1587 yılının 19 Temmuz günü, (stylo vetery), Majestelerinin elçileri olan Bay Paul von Eitzingen ve Bay Bartholomeus Petz, Türk hükümdarı III. Murad'ın huzuruna çıkarıldılar. Biz Konstantinopolis'e geleli 19 gün olmuştu. Bu olay şöyle gerçekleşti. Huzura çıkacağımızdan birkaç gün önce, vezir paşa diye adlandırılan 4 en önemli paşayı ziyaret ederek nakit para ve gümüş eşyadan oluşan armağanları götürdük. Paşaların adları şöyledir. En üst kademedeki Cziaus [Siyavuş] Paşa, Croata natione [Hırvat halkından] olup, padişahın kız kardeşi ile evlidir. İkincisi İbrahim Paşa, padişahın kızıyla evlidir. Üçüncüsü Mehmed Paşa, padişahın kız kardeşi ile evlidir. Dördüncüsü Rumeli beylerbeyi olup Ochiali Paşa'nın [Uluç Ali Paşa] yerine vezir konumuna getirilmişti. 1571 yılındaki deniz savaşında çok sayıda gemiyi kurtararak kaçan Uluç Ali Paşa biz Konstantinopolis'e gelmeden kısa bir süre önce ölmüştü. Söylentiye göre nakit para olarak büyük bir sevet bırakmış ve sayısı üç bini bulan köleleri ile birlikte bu para padişaha kalmış.

19 Temmuz günü sabahın erken saatlerinde 45.000 taler birçok keseye paylaştırıldı ve taşınması zor olan bir saat ile birlikte iki arabaya yüklendi. İki elçinin kâhyaları bu arabalarla ve Roma imparatorunun baştercümanı ile birlikte saraya gitmek ve istenen parayı teslim etmek üzere yola çıktılar. Türklerin haraç olarak niteledikleri bu kadar çok parayı İmparatorun her yıl ödediğini halkın bilmesi istenmiyordu. Zira sokaktaki adam sadece gümüş eşyanın saraya taşındığını görecekti. Gün ışıdıktan 2 – 3 saat sonra her iki elçi, Türklerin usulüne göre süslenmiş, koşum takımları değerli taşlarla bezenmiş Arap atlarının üstünde asilzadelerin eşliğinde saraya yollandılar. Kafiledeki asilzadelerin adları:

Tirollu Vespasianus von Nami,

Hanns Christoph von Haiersdorff, (Her ikisi de dük Ferdinand'ın hizmetindeki asilzade çocuklarıdır)

Lienhard von Brauchswitz zu Brauchsdorff,

Abaraham von Noslitz

N. Rockers (Bu üç kişi Silezyalı soylu ailelere mensuptur)

Christoph Bernhard von Kirchberg (Avusturyalı arazi sahibi),

Christoph von Fierenberg,

Sigmund von Hayech, (Bohemyalı)

Jacob Furer.

Elçi Beylerin diğer hizmetkârları olan 10 kişi, resmî kıyafetleriyle yaya olarak önden gitmişlerdi.

Bizim konutumuzun önünde kafilemiz atlara bindi, her iki yanımıza birer çavuşbaşı geçti –çavuşbaşı, atlı askerler olan çavuşların komutanlarıdır. 200 çavuş, atlarının üstünde düzenli bir biçimde padişahın sarayına kadar bize eşlik edecekti. Bazıları önden ilerledi, sonra her iki yanımıza dizildiler, öyle ki onların arasından geçerek sarayın ön avlusuna girdik. Orada atlarımızdan indik, çünkü at üstünde daha ileriye gitmeye izin verilmiyordu. Padişahın sarayı kentin bitiminde yüksek bir tepenin üzerine kurulmuştur, karşısında bir tarafında Galata, öteki tarafında da "Akdeniz" vardır. Etrafı halka halinde surlarla çevrilidir. Hemen yanı başında da ünlü

"Sophia" kilisesi bulunmaktadır. Biz attan indikten sonra, bizi başka geniş bir avluya götürdüler. Burada çok sayıda ağaç vardı ve bir sürü av hayvanı ortalıkta dolaşıyordu. Orada uzunca bir koridor gibi, kubbeli yazlık bir çardağın altında sofa kurulmuştu. Fakat yemekler yere serilmiş olan bir halının üzerine dizilmişti. Bizi burada oturmaya davet ettiler. Bu çok sade bir ziyafetti, yemekler hep ikiye kap bir arada olarak sunulmuştu: 2 çanak, farklı şekilde pişirilmiş pirinç, bir çanakta haşlanmış koyun eti, haşlanmış ve kızarmış tavuk, son tabakta da bademli kurabiyeler. Bunları bizde de bulunan bir çeşit kurabiyeye benzettik. Yemekle beraber güzel beyaz bir ekmek de verdiler. Etrafımızda yaşlı bir adam dolaşmaktaydı, sırtına bağlanmış olan bir çeşit tulumun üstündeki gümüş borudan herkesin kupasına gül suyu karıştırılmış tatlı bir içecek dağıtıyordu. Bu sudan yeterince içtikten sonra bize buzla soğutulmuş kaynak suyu verdiler. Ziyafet böylece bir saat kadar sürdü. Etraftaki Türkler de bizi seyrettiler. Elçi Beyler paşa ile birlikte aynı avluda bulunan başka bir çardağın altında, bizden birkaç adım ötede yemek yediler, yalnız onlara sunulan yemeklerinin sayısı daha fazlaydı. Bu avluda en büyük paşalar haftanın dört günü halkın sorunlarını dinliyorlar ve oraya her isteyen gelebiliyor. Halk arasında buraya Gınan diyorlar (herhalde Divan olacak) ve bu "halkın sorunlarının dinlenildiği yer" anlamına geliyor.

Yemekten sonra Türk hükümdarının baştercümanı olan Uram Beg her iki elçiyi ve bizleri aynı avluda bulunan bir Logia'ya götürdü. Burada çatının altında birçok kırmızımtrak kumru barınmakta ve oraya buraya uçuşarak, çok hoş bir görüntü oluşturmaktaydı. Bizler 2 – 3 saat beklerken padişah yemeğini yedi ve biraz istirahat etti. O arada saray hizmetkârlarına renk renk ipekli kumaşlar dağıttılar ve biz de onları seyrettik: Karşımızdaki avluda, uzun ve üstü kubbeli bir koridorda yaklaşık 3000 yeniçeri hep bir arada ağaları ile birlikte hiç ses çıkarmadan duruyorlardı.

Biz beklemekteyken, 10 adet kadar katır geldi, hepsinin sırtına küçük fişlar yüklenmişti. Söylediklerine göre, bunlar Anadolu'daki eyaletlerden gönderilen haraçtı. Daha sonra sarayın en yüksek yöneticisi gelip bizi 2 grup halinde hükümdarın hadım edilmiş hizmetkârlarının gözetimi altında padişahın ziyaretçilerini kabul ettiği mermerle kaplı daireye götürdü. Bu binadan fışkıran güzel kaynaklar dışarıya akıyordu, içerisi tamamen halılarla kaplıydı. Önce iki elçi Roma imparatorunun tercümanı ile birlikte içeri girdiler ve armağanları getirdiklerini bildirdiler, aynı zamanda yeni elçi de padişaha tanıtıldı. Padişah bunlara cevap vermedi. O sırada dairenin dışındaki geçitten padişahın görebileceği bir şekilde armağan edilen gümüş eşya geçirildi. Daha sonra iki "Wascha" (yazar "paşa" ve "...başı" sözcüklerini karıştırıyor ve genel olarak "Wascha" ifadesini kullanıyor) bizleri durduğumuz yerden iki elleriyle sıkıca kavrayarak padişahın önüne götürdüler ve onun yakınına geldiğimizde, önünde yere kapalı sarmal giysisinin aşağı sarkan uzun kolunu yerden kaldırıp sırayla hepimize öptürdüler. Sonra bizi gerisin geriye odadan çıkardılar. Türk hükümdarı şişman bir beyefendi, yüzü solgun ve sanki şişmiş gibi. İri ve yarı kapalı tuttuğu gözleri, uzun, kestane rengine çalan bir sakalı var... Üzerindeki giysi tamamen simli bir kumaştan yapılmıştı ve kolları yere kadar sarmaktaydı. Yerden biraz yüksekte oturmaktaydı. Hepimiz böylece içeri getirilip padişahın elbisesinin kolunu öptükten sonra elçi beylerle birlikte dışarı çıkarıldık ve atlarımıza binip konutumuza döndük. Oraya varınca doğru dürüst öğle yemeği yedik.

Constantinus sütununun yakınında [Atık] Ali Paşa Camii adı verilen çok güzel bir ibadet evi var. Bunun Konstantinopolis'in alınmasından sonra yapılan ilk cami olduğunu söylüyorlar. Yangının yaydığı sıcaktan bu caminin kubbesindeki kurşun da eriyip akmaya başladı. Etrafın görünümü korkunçtu. Bizim konutumuz da bu cami vakfına aitti ve Türk hükümdarı bundan dolayı camiye her yıl kira ödemekteydi. Neyse ki, bu bölge kentin en itibarlı semti olduğundan ve dükkânlarda çok mal satıldığından,¹⁸¹ yangında yok olan her şey en kısa zamanda yeniden yapıldı.

YETMİŞ DOKUZUNCU BÖLÜM

ROMA İMPARATORUNUN ELÇİSİ İLE FRANSA ELÇİSİ ARASINDA “BAŞKÖŞE” YÜZÜNDEN ÇIKAN KAVGA

İki Ağustos günü Elçi Beyefendi Galata'daki Fransisken kilisesinde düzenlenen ayine katılmak istedi. Önceden bir hizmetkârını oraya göndererek kadife yaygısını en iyi koltuğa sermesini tembih etti. Bunu haber alan Fransa elçisi de kendi adamını bir yaygı ile oraya yollayıp bizim Elçi Beyefendi'nin örtüsünü biraz aşağıdaki bir yere kaydırarak, kendi örtüsünü onun yerine yaymasını emretti. Zira Fransa elçisi oldum olası Roma imparatorunun elçisine kırgındı ve ona sataşmak için fırsat kolluyordu. Elbette ki bizim Elçi Bey'e olanları yetiştirilmekte gecikmediler; o da kilisede bir tartışma çıkmasını istemediğinden, yaygısını geri getirtti ve Alman Evi'nde kalmayı yeğleyip Cizvit papazının düzenlediği ayinle yetindi. Fransa elçisi, imparatorun elçisinin kiliseye geleceğini sanarak, kendine layık gördüğü başköşeyi zorla ele geçirmek için Galata'da yaşayan bütün Fransızlara, saatçi, kuyumcu ve tüccarlara haber salıp kilisede toplanmalarını istedi, kendisi

¹⁸¹ Furer, yukarıda anlatılan yangın hakkındaki izlenimlerini şöyle anlatıyor: “Geçen Aziz Yakub günü akşamında *stylo novo*, konutumuzdan çok uzak olmayan bir yerde gece yarısı korkunç bir yangın çıktı ve yaklaşık bin ev, bazılarının tahminine göre 800, dükkân ve işlik yandı. Bunların arasında 3 kervansaray (han) da vardı. Biz bütün gece konutumuza kapanıp korku içinde en önemli eşyamızı bodrumdaki mahzene taşımak için hazır durumda bekledik. Yangın konutumuza bir taş atımı kadar yaklaşmıştı. Bu haber size Venedik yoluyla ulaşacaktır. Ben gerçekten bu kadar korkunç bir yangın görmedim. Zira yangın tüm gece ve ertesi gün dahi devam etti. Türkler böyle durumlara hâkim olacak bir düzene sahip değiller. Türk hükümdarı dün, 26 Temmuz Pazar günü bizzat yangın yerine gidip zarar gözden geçirdi.

de silahlanmış olarak kiliseye gitti. Fransa elçisinin görüşüne göre, Roma imparatoru Türk hükümdarına haraç ödediğinden, onun elçisi Türklere tabi bir ülkenin elçisi olarak daha aşağı bir konumdadır. Eğer bizim elçi Macaristan krallığının elçisi olsaydı, *rex Galliae, christianissimus rex* [Galya kralı, Hristiyanların kralı] olarak, haraç ödeyen bir ülkenin elçisinden, hatta Macar kralından bile üstün bir konumda olurdu. Sonuç olarak başköşenin Fransa elçisine ayrılması gerekmektedir.

Türkler bu olayı duyunca, kiliseyi Hristiyanların elinden almak istediler. Fakat Venedik balyosu ya da elçisi, bizim elçimiz ve diğer İtalyanlar Türklere ricalarda bulunarak bunu önlediler. Fransa elçisi ise, rivayete göre yirmi bin duka ceza ödemek zorunda kaldı. Bundan sonra bizim elçimiz, büyük yortu günlerinde Galata'daki keşişlerin düzenlediği ayine katıldı, Fransız elçi ise St. Peter kilisesine gitti ve böylece karşılaşmaları önlenmiş oldu. Ama onlar zaten oldum olası birbirlerine karşı düşmanlık beslemekteydiler. İngiltere temsilcisiyle de durum aynı idi. Fransız ve İngiliz elçiler, dinlerinin farklı olmasına karşın, daima birbirlerini tutuyorlardı. Bizim imparatorumuz Türklere haraç ödediğini kesinlikle kabullenmek istemiyor ve gönderdiği paraların ve değerli eşyaların armağan olduğunu ileri sürüyor. Oysa Türk hükümdarı açıkça Viyana'daki Avusturya kralının kendisine vergi ödediğini söylüyor. Ben bu konu hakkındaki kararı okurlarıma bırakıyorum.¹⁸²

SEKSENİNCİ BÖLÜM

KONSTANTİNOPOLİS'TEKİ SUKEMERLERİ

3 Ağustos günü *Aqueducta* adı verilen sukemerlerini görmeye gittik. Tuna nehrinden getirilen tatlı su iki *sukemeri* üzerinden borularla altı günlük yoldan Konstantinopolis'e kadar getirilmekte ve bir çukurlukta biriktirilmektedir. En güzel ve en büyük sukemerinin bir dağdan ötekine uzunluğu 934 adım ve genişliği 5 adımdır. Bazı yerlerde üst üste iki kemer,

¹⁸² Hristiyan ülkelerinin elçileri arasında sık sık çıkan bu gibi çatışmalar, kuşkusuz Avrupa devletlerinin Babıâli nezdindeki itibarını sarsıyordu. Elçi Petz'in o döneme ait raporlarında bu konudan ayrıntılı olarak söz edilmektedir. ("K.K. Haus- Hof- und Staatsarchiv in Wien, Turcica 1587 Fascikel 38. Convolut I u. II"). Bkz. yan sayfadaki çevre.

ELÇİ PETZ'İN RAPORUNDAN

1587 yılı Temmuz ayında Petz, Fransa elçiliği hakkında şunları yazmıştır: "...onlar, bizim bir törensel alay halinde kiliseye gitmeye karar verdiğimizizi sandılar. (Oysa bizim söz konusu zamanda hiç de öyle bir niyetimiz yoktu.) Fransa elçisi bir akşam evvelinden, burada Fransız bayrağı altında yaşayan tüm zanaatkâr, tüccar ve diğer meslekten olan insanları çağırtmış. Tahminen 60 kişiyi bulan bu topluluğu silahlandırıp ertesi gün silahlı olarak kiliseye gelmelerini ve en iyi yerleri tutmalarını, burada istedikleri kadar kalmalarını, efendilerinin itibarını savunmak için canlarını fedaya hazır olduklarını herkese bildirmelerini tembih etmiş. Bu kişiler dediklerini de gerçekten yapmaya niyetliymişler. Ayrıca bizim gidebileceğimiz bütün diğer kiliselerde de aynı şekilde davranmaları ve efendilerinin konumuna uygun olan şeref koltuklarını savunmaları kendilerine tembih edilmiş --- Paşa da bize Fransa elçisinin yaptığı birçok aşağılık işleri anlattı ve onun gaddar bir deli olduğunu söyledi. Dediğine göre Sultan, Fransa kralına bir mektup yazıp bu ciddiyetten yoksun, akılsız adamı geri çekmesini isteyeceğine yemin etmiş. Aksi halde Sultan onu zincire vurdurup delilerin muhafaza edildiği bakımevlerinden birine kapattıracaktı."

İmparatorluk elçilerinin tutanaklarındaki diğer bölümlerde de böyle taşkınlıkların sık sık baş gösterdiğinden söz ediliyor. 4 Ağustos 1587 tarihli tutanakta Petz şöyle bir olaydan söz ediyor:

"... Daha önce de anlattığım gibi, o gün kiliseye gitmeye hiç niyetimiz olmadığı halde, Fransa elçisi öğleye kadar kilisede kalmış ve sonra da Türklerin ve Yahudilerin alaylı bakışları ve aşağılayıcı sözleriyle rezil olarak oradan ayrılmış. Hemen tercümanlarını paşaya göndermiş ve bizim onun kilisedeki şeref koltuğuna el koymak istediğimizi, onun haysiyetini zedelediğimizi ileri sürerek bizden şikâyetle bulunmuş. Buna kaşılık öyle bir cevap almış ki, herhalde böyle bir muameleye maruz kalacak davranışta bulunmasaydı hakkında daha hayırlı olurdu. Onun bu aptalca kibirliliğini çok iyi bilen ve bundan ötürü büyük bir memnuniyetsizlik içinde olan en büyük paşa ona demiş ki, imparator hazretlerinin elçileri gerek bizim ülkemizde gerekse tüm Hristiyan ülkelerinde diğer elçiliklerden daha üstün bir konumdadırlar ve bu gelecekte de hep böyle olacaktır. O zamandan beri imparator hazretlerinin elçisi bir kiliseye geldiği zaman, Fransa elçisi bir başka kiliseye gitmekte veya tersi uygulanmaktadır. Bu aptal soytarının iddiasına göre, kralı ona İmparator hazretlerinin elçisinin mevkiini zorla elinden almayı emretmiş ve bunu yapmadığı takdirde, ihmali canı ile ödeyeceğini söyleyerek tehdit etmiş. Umarız, Fransa elçisi kısa zamanda sağlığına kavuşur da herkesin alay konusu olmaktan kurtulur."

Fakat daha on gün sonra yeni bir çatışma çıkar. Petz 14 Ağustos'ta Viyana'ya şu satırları yazar: "Görülüyor ki Fransa elçisi ya tamamen aklını kaybetmekte, ya da bir türlü aklını, mantığını kullanmaya yanaşmamaktadır. Fransa elçisi bizim kiliseye gideceğimizi duyunca, -oysa bizim böyle bir niyetimiz yoktu, ama Fransa elçisinin veya Fransa kralının muhalefeti yüzünden değil- üstelik bizden evvelki elçilerin imparator hazretlerinin temsilcisi olarak kilisenin en itibarlı yerinde âyine katılma hakkına sahip olmalarına rağmen, Fransa sefirinin koltuğunu yerinden oynatmaya da niyetli değildi. Bu yüzden kilisenin işlerini yürüten kişilere başvurarak, söz konusu sefirin kiliseye geleceğini bildirip bildirmediğini sorduk -ki zaten hep böyle yapardı.

Eğer o kiliseye geleceğine dair bir haber verseydi, biz de herhangi bir huzursuzluğun çıkmasını önlemek için, bizden öncekilerin de hep yaptıkları gibi, başka bir kiliseye gitmeye veya konutumuzda kalmaya karar verirdik. Bunun üzerine kilise yöneticileri meseleyi gizlice araştırıp soruşturdular ve söz konusu elçinin bir evvelki Pazar gününden daha çok silahlanmış kişilerle kiliseye gelmeye hazırlandığını el altından öğrenince, Galata'nın tüm sakinleri ve rahipleri, kiliseyi o gün kapatmaya ve âyini başka kiliselerde yapmaya karar verdiler. Nitekim öyle de yaptılar ve rahipler bizim de kiliseye gitmemizi önlediler. Biz kendi hesabımıza bu durumdan memnun olduk ve amacımızın kiliseyle, azizlerle ve kentin ahalisiyle kavga çıkarmak olmadığını bildirdik. Buna karşın Fransa elçisi, "Fransa kralının elçisine kilise kapılarını kim kapatırmış görelim!" diye çıkıştı ve eğer kapıları kapalı bulursa, kırdırmakla tehdit etti. Sözünü ettiğim Galatalılar bunun üzerine meseleyi en büyük paşaya bildirdiler ve kiliseye güçlü bir koruma birliğinin gönderilmesini sağladılar. Ertesi günü, yani bu ayın on birine denk gelen Pazar günü, -bir akşam öncesinden kilisenin dolaylarındaki evlere silahlı adamlar yerleştirdikten sonra- elçi birçoğu kendisi gibi zırhlarını giymiş ve silahlanmış takriben 80 kişiyle birlikte Galata'ya geldi, fakat büyük bir talih eseri olarak, iyi niyetli bir adam, onlar daha kilisenin yakınına gelmeden onları uyardı ve Galatalıların bir koruma birliği getirttiklerini bildirdi, silahlarını bir yere bırakmalarını tavsiye etti. Ellerinde uzun namlulu silahları olanlar civardaki evlere yerleştirildi. Kısa boylu silahları, hançerleri olanlar, kilisenin önüne gidip kapıyı yumruklamaya, tekmelemeye başladılar. Kapılar gene de açılmayınca, kapının önüne dizilip yüksek sesle "attolite portas" şarkısını (?) söylemeye başladılar. Böylece öğle vaktine kadar orada kaldılar. Etraftaki evlerde insanlar toplandı, damların üstünden olup bitenleri çoktandır tanık olmadıkları bir gösteri imişçesine seyrettiler. Galatalılar defalarca elçiyi çekip gitmesi için uyardılar, hatta Divan'dan da buradan uzaklaşması için emir geldi, fakat o sürekli efendisinin konumunu savunduğunu ve bu uğurda ölmeye hazır olduğunu, padişah bile üzerine ateş açsa oradan ayrılmayacağını söyleyerek diretti. Divan'ın gönderdiği bir bölükbaşı birkaç yeniçeri ile oraya gelip de, silahlı adamları tutuklayacağını ellerini bağlayarak Divan'a götüreceğini, sonra da taş kadirgalarına zincirleyeceğini bildirince, bir talih eseri olarak çıkacak olaylardan korkan bir adam, Türklerin de teşvikiyle elçiyi bir çatışma çıkmadan ve verilen emirler uygulanmadan oradan ayrılmaya ikna edebildi. Takriben öğle saatlerinde elçi sabahtan beri olayları izleyen kalabalık halkın önünde gülünç duruma düşüp herkese alay konusu olduktan sonra adamlarıyla konutuna döndü. Ertesi gün Venedik Balyosuna açıkça bildirdiğine göre, bundan böyle her Pazar ve yortu günü aynı şekilde davranacak ve kilise ister açık olsun ister kapalı, bizler onlara en itibarlı yerleri bırakmadıkça ve onların üstünlüğünü tanımadıkça aynı kiliseye gitmemize izin vermeyecekmiş."

Bu konum ve itibar çatışmaları yüzünden padişah kiliseyi kapattırıp camiye dönüştüreceğini söyleyerek elçileri tehdit etti. "Turcica 1588" ("Gesandschaftsakten des K.K. Archivs zu Wien") kayıtlarına göre Avusturya elçiliği, Paskalya yortusunu "Unserer Frauen Kirche" kilisesinde kutlamıştır. Petz bu konuda şunları bildirmiştir: "Fransız elçi, ben nereye gidersen oraya geleceğini ve orada başköşeyi işgal edeceğini söyleyerek tehditler savurmaktaysa da, gelmedi ve Paskalya'yı St. Anna kilisesinde kutladı. Daha sonra da gözden düşerek geri çağırıldı ve yerine M. de Lilé atandı."

bazı yerlerde de üst üste üç kemer bulunmaktadır. Büyük kesme taşlardan yapılmış olan bu kemerler üzerinden su kente kadar iletilmektedir ve içerisinde görülebilmesi, suyun da kokuşmaması için yer yer hava delikleri bırakılmıştır. Kemerlerin üstünde, her iki tarafta da yürümek mümkündür. Ben de tehlikenin büyük olmasına aldırmadan oraya çıkıp yürüdüm ve içeriye de girerek bir kepeğe su doldurdum. Suyun her iki yandan gelip toplandığı çanak, güzel kesme taşlardan yapılmıştır. Sağ taraftan gelen su, sukemerî'nin birinci kemerinden on bir basamak aşağı inmektedir(?). Birincisi çok daha büyük bir güçle akıyor(?) ve her ilki akarsu burada birleşiyor. Suların biriktiği çanak, bir duvarla çevrilidir. Oradan itibaren su, bir tek sukemerî yoluyla Konstantinopolis kentine doğru dağlardan ve vadilerden geçiriliyor. Sukemerinin bu bölümü diğerlerinden daha güzel ve daha yüksek, ama ötekiler daha uzun. Bu kemerleri eski Yunanlılar ve Romalılar yaptırmışlar. Konstantinopolis'te görülmeye değer en güzel, en sanatkârane ve faydalı yapı da budur. Sukemerleri gece gündüz nöbetçiler tarafından korunmaktadır ve bu nöbetçiler vergiden veya devlete yapılan herhangi bir ödemeden muaf tutulmaktadırlar. Çünkü sukemerlerine herhangi bir zarar gelecek olursa, kent susuz kalır ve insanlar susuzluktan ölürlər. Bu su, kentin en önemli caddelerinden iletilmektedir. Zaten çok fazla inşaat yapmayan Türklerin zamanında dikkatsizlik ve ihmâl yüzünden kemerlerde tahribat olmuş, bazı yerler yıkılmış. Onarım işlerinde üç yüz kişi birden çalıştırılarak zarar giderilmiş. Ama şehirde çok büyük su sıkıntısı çekilmiş ve onarım da tonlarla altına mal olmuş. İşçilerin paralarını ödeyebilmek için paşalar ve çavuşlar kılıçlarındaki gümüş süslemeleri feda etmek zorunda kalmışlar. Kentte su kalmayınca, padişah yakınlarıyla birlikte başka bir yere taşınmış. Şehirde çok sayıda çeşme bulunuyorsa da yüksek yerlerde çeşme yoktur. Bu yüzden de yangın çıktığı zaman, söndürmek için bol su bulunmaması sebebiyle çok ev yanmaktadır. Kemerleri gezip gördükten sonra suların biriktirildiği çanağın kenarında yemeğimizi yedik ve tekrar Konstantinopolis'e döndük.

8 Ağustos günü Bay von Heidorf ve hizmetkârı Hans Ratich –Pomeranyalı olduğu için biz ona Pommerhans diyorduk– Pomeranyalı bir kuyumcu, von der Stolp, Simon Judas Steinmeir ve başseyisimiz Bay Hans

Cocors ile hep birlikte Kudüs'e gitmek üzere yola çıktılar. Beraberlerinde tercüman olarak doğuştan Alman olup sonradan Müslüman olan Michel von Strasburg'u ve Mehmed adındaki kuyumcuyu da götürdüler.

16 Ağustos günü Türk hükümdarı Bay von Eitzingen'e armağan olarak 6 sırmalı giysi gönderdi ve o da Elçi Beyefendimizin ve tüm elçilik görevlilerinin eşliğinde saraya gitti. Heyette bulunan önemli konumlardaki beyler sırmalı elbiselerini giymişlerdi. Saraya gidilmesinin nedeni, ülkeden ayrılmak üzere padişahın iznini almak ve vedalaşmaktır. Nitekim kafil 25 Ağustos günü bizlerden ve Konstantinopolis'ten ayrılarak Viyana'ya doğru yola çıktı.

SEKSEN BİRİNCİ BÖLÜM

BUNDAN SONRA YAŞANAN İLGİNÇ OLAYLAR

Türkler 28 Ağustos tarihinde Rumların patrikhanesine el koydular, binayı tamamen yıkarak yerine bir cami inşa ettiler. Rumlara da yeni bir patrikhane kurmaları için başka bir yer göstermeye söz vermişlerdi. Nitekim Palatium Constantini'nin yeni Rum Patrikhanesi olmasına karar verildi.¹⁸³

30 Ağustos günü konutumuzun önünden bir sürü tutsak Almanı geçirip saraya götürdüler. Hepsinin boynuna tıpkı köpeklerle yapıldığı gibi demir zincirler takılmıştı. En önde yürüyen tutsak, Almanya'da kullanılması âdet olan bir davula vurmaktaydı, ayağında uzun, paralanmış bir pantolon vardı. Bayrak taşıyan tutsağın da giysileri liğme liğmeydi ve boynundaki koruyucu zırh parçalanmıştı. Belki de bunlar çarpışma sırasında olmamıştı ve tutsaklara yıllardır ambarlarda saklanmış olan eski kıyafetler giydirilmişti. Bayraktarın başında İsviçrelielerin kullandığı kadife bir başlık vardı. Tutsakların ellerinde tuttıkları mızrakların tepesine savaşta öldürülen askerlerin derisi yüzülmüş ve içi samanla doldurulmuş kesik başları takılmıştı.¹⁸⁴

¹⁸³ Rum Ortodoks Patrikhanesi 1455'e kadar bugünkü Fatih Camii'nin yerinde bulunan Havariyyun Kilisesi'ndeydi. Bu tarihten 1586'ya kadar Pammakaristos Manastırı'nda (sonra Fethiye Camii) faaliyetlerini sürdürdü. Bir süre Fener'deki Vlah Sarayı Kilisesi'ni kullandıktan 1597'de Ayvansaray'daki Ayios Demetrios Kilisesi'ne taşındı. 1602'de de bugün bulunduğu Fener'deki Ayios Yeoryios Kilisesi'ne yerleşti. Lubenau'nun İstanbul'da bulunduğu yıllara göre bahsettiği taşınma mekânı Vlah Sarayı Kilisesi olmalıdır –y.n.

¹⁸⁴ Bkz. "Hamner a.a.O. IV. s. 148 v.d. ve "Zinkeisen III. s. 583". Elçi Petz tutsakların geçit alayı hakkında şunları yazmıştır: Bkz. Arka sayfadaki çerçeve.

Tutsakların arasında bir de fırıncı çırağı bulunuyordu. Elçi Beyefendi tutsakların gardiyanı olan ağaya başvurarak, bu adamın öldüğünü bildirmesini ve kendisine teslim etmesini sağladı. Sonra da konutumuzda bir fırın inşa ettirip ekmeğimizi Almanya’da alıştığımız şekilde bu fırıncı çırağına yaptırdı. Daha önce ekneği hep Türk fırınlarından satın alıyorduk.

O sıralarda ben çok hastalandım ve bir Yahudi hekim beni sağlığıma kavuşturmak için epey uğraştı. Ben artık yaşamaktan umudumu kesmiştim, çünkü ne yürüyebiliyor ne de ayakta durabiliyordum. Bu durum 8 Kasım’a kadar sürdü. Nihayet her şeye kadir Ulu Tanrı lütfunu esirgemeyip bana yardım etti. Tanrıma beni bu kâfirlerin ülkesinde ölüme terk etmediği için sonsuza dek şükürler olsun.

Viyana’dan postayı getiren ulakla birlikte Konstantinopolis’e çok sayıda gezgin de geldi. Örneğin Bay Gorgowicz, ve iyi bir portre ressamı olan –ama kent resimleri yapamayan– Henrich Hendrofski, usta bir saatçi, Hans Pfeffer adında, org, keman ve trompet çalan ve günün birinde trompet çalarken göğsünde bir damarı çatladığı için ansızın ölen mükemmel bir müzisyen ve daha birçok kişi. Bunların bazıları daha sonra yaşamlarını yitirdiler. Bizim kafilemizdekilerden de birkaç kişi Konstantinopolis’e geldiğimizden hemen sonra öldüler. Kimi değişik hava koşullarına uyum sağlayamadı, kimi çok meyve yediği için ishal oldu, kimi de Misket şarabını fazla kaçırıp sağlığını yitirdi ve bir daha düzelemedi. Ölenler arasında Viyana, Lintz, Augsburg, Nürnberg ve daha başka kentlerin saygın ailelerine mensup kibar gençler vardı.

22 Temmuz günü, Bay George ve Christoph Fehrenberger ile birlikte kentin en tanınmış ve zengin Yahudilerinden birinin kızının düğününe gittik. Elçi Beyefendi, gerektiği zaman bu Yahudi’den borç para alırdı. Bizden önceki elçiler de parasız kaldıkları zaman ona başvurmuşlardı hatta padişah bile, askerlere para ödeme zamanı geldiğinde ve yeterince para tahsil edilemediğinde ondan bazen üç ton para borç almıştı. Bu sebeple sözünü ettiğim Yahudi çok itibar görmekteymiş ve padişahın eşi de Yahudi’nin karısını sık sık ziyarete gidermiş. Hatta orada, bir duvar halısının arkasında gizlice bizim ressamımıza portresini bile yaptırmış. Ressam bana bu portrenin ve Türk hükümdarının portresinin bir kopyasını verdi ve ben de buna karşılık ona

ELÇİ PETZ'İN TUTSAKLARIN GEÇİT ALAYI HAKKINDA YAZDIKILARI

"28 Ağustos günü, Budin'de kaybettiğimiz zavallı suçsuz insanlar buraya vardılar ve aynı ayın otuzunda korkunç bir zafer gösterisi halinde sevinç naraları arasında Divan'a götürüldüler. Bu gibi olaylara çoktandır alışık olan Türkler bile şimdiye kadar böylesine şaşaalı bir geçit alayına tanık olmamışlar ve aile büyüklerinden de işitmemişlerdir. Hatta bana önemli kişilerin anlattıklarına göre, Katzianer Thury, Georg von Vals ve Rogendorfun çok daha acı olan ölüm haberlerinde bile böyle bir gösteri yapılmamıştır. Geçit alayında en önde görkemli giysileriyle ve savaşa gidermiş gibi silahlanmış olarak bir sürü Türk savaşçısı at üstünde ilerliyorlardı. Onların ardı sıra, çarpışma sırasında ele geçirilen silahları taşıyanlar yürüyorlardı. Arkalarından içlerinde Majestelerinin kara kartalı ve eski Avusturya arması bulunan bir bayrakla beraber 18 bayrak taşınyordu. Bunları 4 davulcu ve 4 borazancı izliyordu. Onların peşi sıra da 120 kişiden oluşan zavallı perişan haldeki tutsaklar yürüyorlardı. Bunların çoğu Almandı ve hepsi uzun bir zincire bağlanmışlardı. Her biri elinde sivri çubuklara takılmış 4-5 kesik kafa taşıyordu. 10 kişi de uzun kazıklara geçirilmiş birer kafa taşımaktaydı. Bana bildirildiğine göre, kesik başların sayısı 700 kadarmış.

Bu dehşet verici kafilenin her iki yanından da itibarlı mevkilerde bulunan Türkler ve sınır bekçileri yürüyordu. Benim konutumun önünden geçerken davullara daha hızlı vurulması ve borazanların daha kuvvetli çalınması sağlandı. Divan'ın önüne gelince, padişahın gösteriyi pencereden iyice görebilmesi için bir daire çizerek yürüdüler sonra, kesik başların bulunduğu kazıkları birbirine dayayarak bir yığın oluşturdular ve bayrakları da çevresine diktiler. Bu taşkınlıkları seyretmek için toplanan halk, padişahın oğlunun sünnetinde ve İran elçisinin ziyareti sırasında padişahın düzenlediği törende bile bu kadar kalabalık değilmiş. Maalesef izlemek zorunda kaldığım bu gösteride yüreğimin nasıl sızladığını İmparator hazretleri, yüreğinde babalık duyguları kabarcığından, tahmin edebilirler." ["Wiener Acten" (Viyana Dosyaları) "Turcica Fascikel 38 Convol II. "]

[Yukarıda adı geçen Katzianer, 1539 yılında Nicolaus v. Zriny tarafından öldürülmüştür. Gross Walden (Martinussi) piskoposu Georg Utjeschewitsch, 1540'ta Zapolya'nın ölümünden sonra Ferdinand'a karşı olan ulusal Macar partisinin başına geçmişti. Leonhard v. Fels u. Roggendorf, Macar kralı Ferdinand'ın Sultan Süleyman'a karşı direnişi esnasında Macar ordularının komutanıydı.]

kendi çizdiğim Konstantinopolis kentinin resmini armağan ettim. Zira kendisi, böyle resimler çizmeye başlarsa, portre yapmayı unutacağını söylüyor ve aslında portreden başka resim de yapmak istemiyordu.

SEKSEN İKİNCİ BÖLÜM

GALATA'DA DÜZENLENEN BİR RUM DÜĞÜNÜ BU DÜĞÜNE SAYIN ELÇİMİZİN
VE DİĞER ÜLKELERİN ELÇİLERİNİN MAİYETLERİYLE BİRLİKTE KATILMALARI

24 Kasım'da Elçi Beyefendimiz tüm maiyetiyle birlikte bir Rum düğününe davet edildiler. Damat bey, imparator hanedanına mensup bir aileden gelmekteydi ve Türk hükümdarı tarafından da itibar görüyordu. Ayrıca zengindi de ve bu nedenle tüm elçileri düğününe davet etmişti. Düğün yemeği tüm gün boyunca geceye kadar sofrada kaldı ve herkes istediği gibi yedi, içti. Geniş odaların birinde damat, erkek konuklarla, yandaki odada gelin, kadınlar ve genç kızlarla birlikte oturuyordu ve her iki odayı sadece perde olarak asılmış bir halı ayırıyordu. Halının dibinde ise çalgıcılar yer almıştı ve böylece hem erkekler hem kadınlar müziği dinleyebiliyorlardı. Zaman zaman 10-20 kişiden oluşan bir Rum grubu ortaya çıkıyor ve el ele tutuşarak bir daire oluşturuyorlar, ayaklarını kâh bir adım ileri, bir adım geri atarak, kâh yana doğru ilerleyip dönerek, kâh tepinircesine yere vurarak dans ediyorlar ve bir yandan da şarkı söylüyorlardı. Konuklar Misket şarabından da bolca içerek iyice sarhoş olmuşlardı. Vakit ilerleyip de gece yaklaşınca, konukları eğlendirmek için çeşit çeşit oyunlar, gösteriler yapıldı. Bunlardan bazılarını anlatmak isterim: Örneğin bir ara odaya uzun kazıklar üstünde duran ve leylek gibi yürüyen biri girdi ve kapıdan geçerken başını eğmeyi de unutmadı. Çingenelerin çaldıkları çalgının eşliğinde çeşit çeşit danslar yaptı. O sırada birisi içeriye bir sepet dolusu çok güzel porselen tabak getirdi. Dansçı üç tane ucu olan bir aleti ağzına, üç uçlu bir diğer aleti de sol eline aldı. Ona birbiri arkasından tabakları uzattılar. Önce tabakların işine yarayıp yaramayacağını denetlemek için tek parmağı üstünde döndürdü, sonra havaya fırlatıp tekrar parmağına oturttu. Tabak dönmeye devam ederken, onu sivri uçlardan birine aktardı. Böylece bütün tabakların üçünü ağzında, üçünü sol elinde ve yedincisini de sağ elinin parmağı üstünde çevirip gösterisini sürdürdü. Kafası ve eli ile sivri uçları öyle maharetle idare etti ki tabaklar hiç durmadan dönmeye devam ettiler ve bu vaziyette odanın içinde oraya buraya sıçrayıp durdu. Sağ elindeki tabağı zaman zaman havaya fırlatıp tekrar tek parmağı ile yakalıyordu. En sonunda tabakları birer birer sivri uçların üzerinden alıp

parmağının üstünde döndürmeye devam ederek, durmasına yakın eli ile yakalayıp, tabakları getirmiş olan adama geri verdi. Tabakların tümünü teslim ettikten sonra da dans ederek odadan çıktı. Bu gösteriden sonra gene yemek yendi ve içki kadehleri tokuşturuldu. Biz de beraberimizde getirdiğimiz müzik aletlerimizle biraz müzik yaptık.

Birden içeriye kollarını sıvamış olan bir Çingene koşarak girdi ve avazı çıktığı kadar “*Pleken ut! Pleken ut!*”¹⁸⁵ diye bağırmaya başladı, boynuna bir sepet asmış ve eline bir süpürge almıştı. Adam koşarak dışarı çıktı ve hemen gene sırtında bir çuvalla geri döndü, “lekeleri ovma için kum getirdim!” diye bağırmaya devam etti. Az sonra da “iyi çıra var, kuru çıra var” diye çığırtkanlığa başladı. Bu olay bana Danzig kentini anımsattı. Orada da satıcılar mallarını müşteriye böyle tanıtırlardı. Adam ikide bir dışarı çıkıyor ve değişik bir kıyafetle içeri gelip başka bir mal sunuyordu: “İşte size taze balık! Taze yengeçlerim var! Mürekkep balığı da satıyorum; hardal tohumu da, asma kandiller de!” Böylece türlü mallar tanıttı ve sundu. Herkes hiçbir şey anlamamakla beraber gülüyordu. Nihayet ben Sayın Elçi’ye Danzig’de böyle bir âdet olduğunu anlattım ve Elçi Bey de orada bulunan diğer beylere konuyu açıkladı. Herkes büyük bir şaşkınlık içindeydi. Herhelde bu Çingene Danzig kentinde bulunmuş olmalıydı. Ama en çok şaşırdıkları durum, benim kuzeydeki bu uzak kentten buraya gelmiş olmamdı. Bunun üzerine bana merak ettikleri birçok şeyi sordular, ben de onlara kısa açıklamalarda bulundum.

Bu gösteriden sonra içeriye uzun kaftanlı bir Türk girdi. Kaftanını çıkarıp yere yaydı, sadece mahrem yerlerini örten bir bezden başka üzerinde hiçbir şey yoktu. Böyle çıplak bir halde oraya buraya sıçradıktan sonra kaftanını tekrar üstüne aldı ve sıçramalarına devam etti. Birden kaftanının altından bir sürü bakır sahan döküldü. Bunları bir sepete doldurup dışarı çıkardılar. Adam kaftanı yeniden çıkardı, yere koydu, üzerinde sıçrayıp oynadı ve kaftanı tekrar giyerken yere eğilip doğruldu. Bu sefer yerde içinde kaynar su dolu bir kazan duruyordu ve kazanın kenarına da canlı bir güvercin tünemişti. Güvercin havalanıp odanın içinde oraya buraya uçmaya

¹⁸⁵ “Lekeleri çıkarın! Kirleri temizleyin!” Böyle seslenen kişi muhtemelen bir sabun veya temizleme maddesi sunuyordu.

başladı. Adam üçüncü sefer aynı hareketleri yaptığında, kaftanın altından küçük bir zenci çocuğu ortaya çıktı ve zenci dansları yaptıktan sonra kapıdan kaçıp gitti. Konuklar bol bol gülüp eğlendiler ve daha bir sürü tuhaf gösteriyi seyrettiler. Çingene cambazlar ip üstünde marifetlerini gösterdiler, arada Rum erkekleri kalkıp Kızilderililer gibi dans ettiler ve bazıları da el çırparak onlara katıldı. Kadınlar bizim gözümüze hiç görünmeden ayrı bir odada kendi aralarında eğleniyorlardı.

Son olarak zarif bir delikanlı içeri girdi, elinde üstü deri ile kaplı ve içi pamuk doldurulmuş garip bir masa taşıyordu. Üzerine 30 kadar porselen kâse yerleştirdi. Kâseler birbirinden farklı büyüklükteydi. Genç adam bunlara su doldurdu ve eline aldığı pirinç çubuklarla kâselere vurarak ses çıkarmalarını sağladı ve tıpkı bir çalgı aleti kullanırmış gibi çok güzel bir müzik yapmaya başladı. Bir yandan da sesi ile bu alete eşlik ederek bizlere eşsiz bir müzik şöleni sundu. Ben bu olaya çok şaşırdım ve sanırım tüm doğu ülkelerinde bundan daha güzel bir müziğe rastlamak mümkün değildir. Duyduğuma göre, buna benzer bir müzik Doğu Hindistan'da büyük çanaklarla çalınıyormuş. Ben de 1582 yılında Augsburg'da Lion çanlarından yapılma bir müzik aleti gördüm. Onun da sesi gayet hoştu. Fakat burada dinlediğim müzik beni daha çok etkiledi. Diringen'de kullanılan ve *Strohfidel* [saman kemarı] denen aletin de sesi buna benzemektedir. Bu alet¹⁸⁶ ıhlamur ağacından yapılır ve saman üzerine yerleştirilen çubuklardan ibarettir. Çalmak için de küçük değnekler kullanılır.

SEKSEN ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULU TANRI'NIN BİZE KORKUÇ VEBA AFETİNİ MUSALLAT ETMESİ

Konstantinopolis kentinde insanları bekleyen çeşitli tehlikelerden en kötüsü, hemen hemen her yıl yeniden baş gösteren korkuç veba salgınıdır. Anlattığım düğün eğlencesinden kısa bir süre sonra çok büyük bir korku, endişe ve üzüntüye kapıldık, çünkü adaletli Ulu Tanrı Alman Evi'ne de bu korkuç salgın hastalığı musallat etti. 9 Aralık gecesi berber

¹⁸⁶ Günümüzde bu alete "Ksilofon" denmektedir –ç.n.

Severinus Krage, Steiermark bölgesinden gelen müzisyen Leopoldus Dorn, aşçının yamağı ve efendimizin en sevdiği ata bakan Jamisch, aynı zamanda hastalığa yakalandılar. Ben Riga'da Moskovalılardan samur kürkünden yapılmış bir uyku tulumu satın almıştım. Berberin hastalığa yakalandığını bilmeden bunu ona ödünç verdim. Elçimiz beni bazı şeyler satın almam için Galata'ya yollayacaktı ve ben de berberimize bir ihtiyacı olup olmadığını sormaya gittiğimde, onun benim kürküme sarınmış olduğunu gördüm. Bana taze limon ısmarladı. Ben Galata'ya gittim ve akşamüstü geri döndüğümde berber ölmüştü. Diğer hastalar da daha o gece öldüler ve onları ertesi günü Galata'nın ilerisinde bulunan mezarlığa götürüp defnettik. Ölüler keten torbaların içine sokuluyor ve torbanın ağzı dikiliyor, sonra bu işle görevlendirilmiş iki adam getirtilip Balık Pazarı semtine taşınıyor bir sandalla suyun öte yakasına geçirilip Galata'nın denize bakan tarafında bulunan Tophane adındaki semtte karaya çıkarılıyor ve oradan bizim mezarlığa götürülüyor. Biz de hep birlikte cenaze törenine katıldık ve ölüler toprağa verilirken Almanya'da böyle durumlarda âdet olan ilahileri söyledik. Ölüler gömüldükten sonra yere diz çöküp Tanrı'ya, diğer arkadaşlarımızı bize bağışlaması ve onları koruması için dua ettik.

Hepimiz bizi esenliğe kavuşturacak olan ölüm saatine kendimizi hazırladık, birbirlerine dargın, kırgın olanlar barıştılar ve bundan böyle kardeşçe ilişkiler içinde yaşamaya ant içtiler. Zira ortalıkta hepimizi etkileyen kötü bir zehir vardı. Papa taraftarları, Luther yanlılarının ölmesini kötü bir alamet olarak görüyorlardı. Halbuki Katolikler de hastalığa yakalandılar ve onlardan da çok sayıda ölenler oldu. Hastalanıp iyileşenler de vardı. Hastalığa yakalananların adlarını ayrı ayrı bildirmeye gerek görmüyorum, çünkü çoğu bizimle beraber buraya gelenlerden değildi, önceden beri burada bulunan İtalyanlardı. Onlar, bizim grubumuzdan olup yola devam edenlerin, ya da Bay Eitzingen ile beraber Almanya'ya dönenlerin yerine elçilikte görev almışlardı. Bay Eitzingen'in hizmetkârlarından bazıları da burada kalmışlardı ve salgın hastalık onların da çoğuna bulaştı. Ben daha ilk hastalık belirtilerinde hastaların yanında oldum ve gece gündüz hastalara bakarak, başlarında nöbet tutarak, yiyecek içecek sağlayıp onları besleyerek ve her türlü hizmetlerine koşarak çok uğraştım ve yoruldum. Çünkü herkes ken-

di derdine düştüğünde, başkaları ile ilgilenmez ve eğer ben elimden geleni yapmasaydım, hastalardan çoğu açlıktan susuzluktan ölecekti. Tüm yıl boyunca elçilik mensuplarının dörtte biri yatağa düştü ve ben de durumdan etkilendim. Eğer Apolonius adında Galatalı bir Rum eczacı ve memleketlim Bastian Stahn bana hastalığım sırasında bakmasalardı, kesinlikle açlıktan ve perişanlıktan ölürdüm. Ben ayrıca ölümlerin cenaze törenlerine de katıldığım için, konutumuzun dışında bir yerde kaldım. Cizvit rahibinin buraya gelirken yanına almış olduğu kız kardeşinin oğlu da 24 Aralık'ta hastalandı, 17 Aralık'ta da Cizvit rahibi hastalığa tutuldu. Cizvit geceleyin üst kattaki pencereden atladı. Lintz kenti belediye reisinin oğlu olan Wofgang Schickius da aynı gece kendinde hastalık belirtilerini fark edince, bir melankoli krizine kendini kaptırdı ve "papaz pencereden atladıysa, ben de atlarım" diyerek Cizvit rahibinin arkasından kendini aşağı attı. Her ikisi de az kalsın canlarından olacaktı. Schickius adındaki adam daha sonra da ruh hastalığından kurtulamadı, kendini elçi sanıp bazı tuhaf davranışlarda bulundu. Sonunda hastalığından kurtulup iyileşince, Elçi Beyefendi onu Venedik'e babasına yollamak zorunda kaldı. Biz, hizmetkârlarıyla birlikte Galata'da Latin kökenli bir berberin yanında kalmakta olan Elçi Bey'e olayların nasıl gelişmekte olduğunu aktarıyorduk. Geceleyin daha birçok kişi hastalandı ve biz sağlıklı olanlar da oradan uzaklaştırılıp Karadeniz bölgesinde, Antonio Special adında bir Rum eczacıya ait olan güzel bir araziye götürüldük. Orada hava çok temizdi ve her gün denize açılıp Rumların bize ödünç verdikleri gereçlerle balık avlıyor, akıntılı yerlerde çok sayıda midye, karides, yengeç ve büyük istakoz yakalıyorduk. Bunları denizin dibinde görmek mümkündü. Akıntılı bölgede denizin suyu öyle berraktı ki suya atılan bir madeni paranın dibe varışını izleyebiliyorduk. Üçgen biçiminde bir kasnağa bağlanmış bir torba ile *Ostri* [midye?] ve uskumrular, çeşitli deniz canlıları yakalayarak hoşça vakit geçiriyorduk. Elimizde her türlü gereç vardı. Evin içinde içimiz karardığından, sabah duasından sonra denizde dolaşmaya çıkıyorduk. Alışverişimizi bir Rum yapmaktaydı, yemeğimizi de kendimiz pişiriyorduk ve bu işi sıraya bindiriyorduk. Tek sıkıntımız, yatağımızın olmamasıydı. Altımıza serecek elbiselerimizden başka bir şeyimiz olmadığından, tıpkı köpekler gibi kupkuru yere uzanıp uyuyorduk, bu yüzden sabahları her tarafımız sancıyarak,

kemiklerimiz kaburgalarımız ağrıyarak kalkıyorduk. Öyle ki, bu veba salgını biter bitmez, ağzıma atacak bitki köklerinden ve sudan başka bir şey bulmasam da, artık bu ülkeden çıkıp gideceğime dair Tanrı'ya yemin ettim ve beni bu sefaletten kurtarması için gece gündüz Tanrı'ya yalvardım. Nihayet, dualarım kabul oldu. Ulu Tanrı'ya sonsuza dek şükürler olsun. Amin! Efendimiz bize masraflarımız için para gönderdi. Bizim kaldığımız yeri beğenmeyen ve elçilik konutunda kalan birçok saygın beyefendi bu tercihlerinden dolayı kötü duruma düştüler. 20 Aralık günü soylu bir aileden gelen Augsburglu Bay Jacob Furer öldü. Yanında çok parası, değerli saatleri ve kalın bir altın zincir vardı, çünkü İskenderiye, Kahire, Kudüs, Şam, Halep, Babil kentlerine, Sina dağına, İran'a ve Hindistan'a gitmek, oraları görmek istiyordu.¹⁸⁷

Onu da bizim mezarlığımızda toprağa verdik. Mezarlığımızın yanında taş bir lahitin içinde bir *Jeske* (?) de defnedilmişti. Kendisi *Burnstein*'in peşi sıra buralara kadar gelmiş, Danzig'den İran'a, Hindistan'a gitmiş, sonra tekrar Konstantinopolis'e dönerek burada ölmüş.

28 Aralık günü Baron Verspasianus Casteleto de Namı adındaki asilzade de vebaya yakalandı ve öldü. Onu Galata'daki Augerius'un bahçesine, Cizvitlerin yanına gömdük. Otuz yıldan beri Alman Evi'nde hizmet eden Theodorus adındaki bir Rum'u da kaybettik. 30 Aralık'ta Elçi Beyefendi'nin yeğeni olan adını unuttuğum bir hekim de hastalığa tutuldu. Kendisi Kahire'den Elçi'yi ziyarete gelmişti. Hasta, Galata'da bulunan Ceneviz hastanesine götürülmek istedi ve orada sağlığına kavuşturuldu. Cizvit rahibi de iyileşti, ama kız kardeşinin oğlu ve diğerleri kurtulamadılar. Nürnbergli Stefanus Hausen de öldü.

9 Ocak tarihinde efendimin emri üzerine yeniden Alman Evi'ne taşındım, çünkü hastalıkla savaşmak için benim yardımına ihtiyaçları vardı. Ben Tanrı'nın bir mucizesi olarak hastalığa yakalanmadım. Beni koruyan Ulu Tanrı'ya sonsuza kadar şükürler olsun! Amin!

Konutumuzdaki görevlilerden pek çoğu daha hastalığın ilk ortaya çıktığı günlerde ölmüşlerdi. Onların adlarını saymayı unuttum. Bunların arasında müzisyen Hans Pfeffer de vardı.

¹⁸⁷ Elçi Petz, bu veba salgını ve hastalıktan ölenler hakkında Viyana'ya yazdığı 23 Aralık 1587 tarihli mektupta durumu şöyle anlatıyor: Bkz. Yan sayfadaki çerçeve.

ELÇİ PETZ'İN ANLATIMIYLA VEBA SALGINI

"Hiç ummadığım bir zamanda her şeye kadir Ulu Tanrı bu ayın onunda başımıza büyük bir felaket getirdi. Aslında böyle bir afetle karşılaşmaya hazırlıklı değildik, çünkü o sıralarda kentte bir salgın hastalığın varlığından hiç söz edilmiyordu. 24 saat içinde hizmetkârlarımdan üçü bu hastalıktan öldü ve arkasından da birçoğu hastalandı, bunların kimi öldü, kimi aklını yitirdi. İmparator hazretlerine bu durumu büyük acılar ve üzüntüler içinde arz etmek görevimdir. Ayrıca hekimlerin tavsiyesi üzerine, bu salgın tehlikesi karşısında hizmetkârlarımı şehirden uzak ve daha güvenli olan çeşitli yerlere göndermek zorunda kaldığımı, Majestelerine bildiririm. Ben de konutumuzdaki hastalığın etkisi geçinceye kadar bir süre çeşitli bahçelerde kaldım. Daha bugün maiyetimdeki önemli kişilerden olan Nürnbergli Jacob Furer, sağlıklı ve canlı bir insanken birkaç saat içinde hastalanıp can verdi. Ben de Tanrı'ya şükür, maiyetimdeki sağlam ve sağlıklı kalan birkaç kişiyle birlikte Galata'daki St. Peter manastırına gittim."

"Wiener Acten Turcica 1587. Ekim – Aralık.

23 Ocak tarihinde konutumuzun önünden 20 Macar tutsağı geçirip Divan'a götürdüler.

13 Şubat günü esir alınan 24 Kazak getirdiler. Bunların arasında en önemli iki kişinin önce kollarını bacaklarını kestiler, sonra kazığa geçirdiler. Diğerlerini ise belli zaman aralıklarıyla önemli caddelerde halkın gözleri önünde feci şekilde öldürdüler. Kimini kazığa geçirdiler, kiminin kollarını, bacaklarını iri taşlarla ezdiler ve sonra da oldukları yerde bırakıp gittiler. Bunlar, Boğdan'da bir kenti yakıp harap etmek, çocukları kazığa geçirip kadınların göğüslerini kesmek, insanlara türlü işkenceler yapmakla suçlanıyorlarmış.

SEKSEN DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PATRIKHANENİN İŞGALİ SIRASINDA GERÇEKLEŞEN MUCİZE

Türkler patrikhaneye el koyup orayı bir camiye dönüştürmek ve bazı kimselerin iddiasına göre Sultan Murad'a, bazılarına göre ise padişahın eşine adamak için binada bazı değişiklikler yapmak istediklerinde garip bir olaya tanık olmuşlar. Türkler eski kilisenin taşlarını söküp farklı bir şekil vermek

için köleleri ve Hristiyanları çalıştırıyorlarmış. Taşlardan birinin üstünde aziz Demetrius'un¹⁸⁸ kabartma resmi varmış ve kölelerden biri resmin baş ve burun kısmındaki kabartmaları traşlamakla görevlendirilmiş. Fakat köleler yaptıkları iş karşılığında çok az para kazandıkları için, adam işini hevesiz ve gayretsiz yapıyor, ağırdan alıyormuş. Çalışmaları seyreden Türklerden biri: "Daha kuvvetli vursana, gâvur!" diye ona çıkışmış ve ilave etmiş: "Ama tabii ki o heykel senin kutsal saydığın biri olduğu için, vurmaya kıyamıyorsun, değil mi? Sen hele kazmayı bana ver de, onun burnunu ben parçalıyayım!" Bu sözlerle kölenin elinden kazmayı almış ve tüm gücüyle heykelin başına indirilmiş. O anda büyük bir taş parçası kopup Türk'ün suratının ortasına fırlamış ve burnunu, yanaklarını parçalamış, üstelik adam çarpmanın gücüyle yere yuvarlanmış. Şimdiye dek yaralarının iyileşip iyileşmediğini öğrenemedik. Bu olaya beylerbeyi ve birçok itibarlı Türk beyefendi tanık olmuşlar ve fena halde korkup avaz avaz "Allahi! Allahi!" diye bağrışmaya başlamışlar. Böylece *Noli luderecum sanctis!* [Azizlerle alay edilemez!] söyleminin doğruluğu da kanıtlanmış oldu.

SEKSEN BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKLERİN İRAN SEFERİ

1588 yılının 9 Nisan günü Türk hükümdarı tüm savaşçılarının toplanmasını emretti ve ordu büyük bir süratle seferber oldu. 300.000 savaşçıdan oluşan orduyla İranlılara karşı savaşılmaya karar verilmişti. Sadece Konstantinopolis kapılarında bile bir araya getirilen askerlerin sayısı yirmi üç bini buluyordu. Bunların on iki bini sipahi ve on bir bini yeniçeri idi. Bu savaşçılar Üsküdar'ın yukarı kısımlarında toplandılar. Yunanistan, Bosna, Sırbistan, Trakya ve başka yörelerden de bölük bölük asker geliyordu. Tüm ordu toplanınca yüksek rütbeli bir çavuş, hem İngiltere ve Fransa elçiliklerini, hem de bizi, askerlerin teftişini bir tepenin üzerinden izlememiz için davet etti.

Bu kadar güzel ve gösterişli bir ordu dünyanın hiçbir yerinde görülmemiştir. Üstelik savaşçılar o kadar sessiz ve sakindiler ki, ortalıkta "çıt"

¹⁸⁸ Bkz. dipnot 118.

bile duyulmuyordu. Buna karşılık Hristiyanların ordugâhlarında gürültü, patırtı, hayvan gibi yemek, içmek, itiş, kakış, dövüş, küfür, bağırış, çağırış göklere yükselir ve Tanrı kuşkusuz bundan öyle rahatsız olur ki, savaşta bizden yana olmaz. Türk devletinin öz varlığı burada toplandığından, askerler, padişahları da yanlarına gelmeden yerlerinden ayrılmak istemediler. Bu sebeple vezir paşalar ve ordu kumandanları, Sultan III. Murad'ı, sarayından çıkarak bir gemiyle karşı kıyaya geçmeye ve oradan bir atla askerlerinin yanına gelmeye ikna ettiler. Padişah, elinde bir gürzle askerlerinin başına geçti ve onlarla birlikte sefere çıkacakmış gibi yaparak hareket emrini verdi. Ordu oradan uzaklaşınca, hükümdar tekrar gemisine binip Konstantinopolis'e döndü. Çünkü III. Murad bir savaşçı değildi ve ömrü boyunca da bir savaşa katılmadı. Bu savaşçılar İran hududuna varamadılar. Karadeniz ve Hazar denizi arasında yaşayan Kolhis ve İber halklarının tam ortasında kalan bölgede yerleşmiş olan Hristiyan Gürcüler tarafından Kafkas dağlarının Demir Kapı diye adlandırılan bir geçitinde tümüyle öldürüldüler. İranlılar, Gürcülere para vererek bu işle görevlendirmişlerdi, çünkü aslında Gürcüler kendi kendilerinin efendisidirler. Bunların, Kudüs kentinin *Gotfridus de Bouillon* [Godefroy de Bouillon] tarafından ele geçirilmesi sırasında *vaat edilen ülke*'ye getirilen Hristiyanlardan geride kalanlar olduğu sanılıyor.¹⁸⁹ Gürcüler çok savaşçı bir halktır. Türkler buraya geldiğinde herhangi bir tehlikeyle karşılaşacaklarını ummayıp geniş bir alana dağıldıklarından ve silahlarını da develere yükleyip önden gönderdiklerinden, üstelik de yorgun ve aç olduklarından, onları öldürmek çok kolay olmuştur. İranlılar buna benzer kurnazca savaş hilelerini çok sık kullanırlar ve Türklere büyük zarar verirler. Zira Türk hükümdarı İranlılara karşı sefere çıkarken daima beraberinde 40.000 deve ve eşek götürür ve tüm silahları ve yiyecekleri bunlara yükletir. Yol-da besili atlardan biri devrilirse, onu da av eti niyetine pişirip yerler. Bir uşak 6 deveye birden bakabilir. Deve, toprakta ne bulursa yer, bir fırçayla temizlenmekten başka bakıma gereksinimi yoktur. Üzerine fazla yük bindirilirse sadece homurdanır ve ayağa kalkmaz. Kıtık zamanlarında ağzı kanayınca dek çalıları ve dikenleri kemirir, üstelik de bunları çok sever.

189 Bkz. Yirminci Bölüm

Develer İskit ve Asur ülkelerinden gelirler. Askerlerin erzakı kurutulmuş et ve peksimetten ibarettir. Et ufak parçalara doğranmıştır. Askerler güçlerini kaybederlerse, su dolu bir kaba bu etten bir kaşık dolusu koyar ve kaynatırlar, içine de biraz baharat atarlar. Böylece yeniden güce kavuşurlar. Zira askerler bir elleri yağda bir elleri balda olarak eğitilmezler, çok kısıtlı beslenirler, su ve ekmekle yetinirler. Yanlarına çok pirinç alırlar. Türkler, yiyecek olarak pirince çok önem verdiklerinden ve yolculuklarında develeri tercih ettiklerinden, memleketlerinde bol bol pirinç ekerler ve deve yetiştirirler.

Bu sıralarda Türkler bize çok baskı yapmaktaydılar, çünkü Sayın Elçi'nin vaadine rağmen Roma İmparatoru armağanları bir türlü göndermiyordu. Veziriazam, Elçi Beyi bu sebeple huzuruna çağırdı ve armağanlar zamanında gönderilmezse, padişahın emriyle kendisini Kara Kule'ye attıracağını, elçilikteki görevlileri de kadırgalara zincirleteceğini söyleyerek tehditlerde bulundu. Padişah, İranlılara karşı yeniden bir ordu göndereceği için yeniçerilere para ödemeye söz vermişti. Bu gergin hava içinde konutumuzdan kimse kaçamasın diye kapımıza sık sık kilit vuruluyor, pencerelerimize tahtalar çakılıyordu. Kısacası, konutumuzda alınan bu tedbirlerle, 3-4 gün içinde armağanların hazır olduğunu bildiren posta gelmezse, hepimizi mahvedeceklerini ima ediyorlardı. Bu durum bizi çok üzüyor, kimsenin yüzü gülmüyordu. Zira bir zamanlar Malvetius'a yapılanlar canlı bir örnek olarak gözümüzün önünden gitmiyordu.¹⁹⁰ Efendimiz bizi teselli etmek ve avutmak amacıyla birbiri arkasından Viyana'ya ulaklar gönderiyor ve gerginliğimizi atmamız için de bol bol şarap ikram ediyordu. Kendisi de pek rahat olmamakla beraber, bunu hissettirmeyip gayet neşeli görünmeye gayret ediyordu. Bazı akşamlar da umudumuzu yitirip biribirimizle vedalaşmak üzere kadeh kaldırıyorduk. Nihayet 10 Nisan'da kurye geldi ve Belgrad'dan 8 gün önce ayrıldığını, armağanların da arkasından getirilmekte olduğunu bildirdi. Hepimiz de bu habere çok sevindik. Bir kez daha canımızı kurtardığımız ve artık emniyette olduğumuz için rahatladık. Türklerden de bazı önemli kişiler, bizi ziyarete gelip endişelerimizi paylaştıklarını ve meselelerin çözüme kavuştuğuna sevindiklerini bildirdiler. Ben ise, bir daha böyle

¹⁹⁰ Bkz. Yirmi Yedinci Bölüm.

can derdine düşmemek için artık efendimden ayrılmanın yollarını arayacağıma dair Tanrı'ya söz verdim. Böyle bir duruma düşmeyen, insanın neler hissettiğini bilemez.¹⁹¹ O günlerde bazı dönmelerin girişiyle Türklerin yüzlerce Hristiyan tutsağını taşıyan büyük ve önemli bir kadirgası kaçırılmıştı. Gemideki Türklerin çoğu taze içme suyu temin etmek için karaya çıktıkları bir sırada, dönmeler gemideki Bey'in kafasını uçurmuşlar ve gemiye el koymuşlar. Gerçi Türkler başka kadirgalarla onları takip etmişlerse de, rüzgârın durumu kaçakların lehine olduğu için onları bulup yakalayamamışlar.

O günlerde Kudüs'ten Bay Cocors ve Hans Ratich geri döndüler. Onların diğer yol arkadaşları Trablus'tan bir gemiye binerek Venedik'e gitmişler. Bay Cocors'un Kudüs'te, kutsal kabirin şapelinde görüp defterine kaydettiği mısraları ben de defterime yazdım.

*Vita mori voluit, et in hoc tumulo requievit,
Mors quia victa fuit, nostrum victrix abolevit
Nam qui confregit nigre inferna ille subegit.
Educendo suos, cujus dux ipse cohortis. (Ms.S. 440-441)
Tartarus inde gemit et mors lugens spoliatur.”*
[Yaşam, ölmek istedi ve bu mezarda istirahat etti,
Ölüm üstün geldiğinden, galip gelip yok saydı bizi
Nitekim o kasvetiyle öbür dünyayı aldı.
Bizzat maiyetinin komutanı, onları eğiterek (Ms. S. 440-441)
O zaman yeraltı dünyası inler ve ölüm yas tutar, yoksun kılar.]

191 Elçi Petz, 7 Nisan'da Viyana'ya yazdığı mektupta şöyle demektedir: "Armağanları getirmekle görevli olan Bay Nunciustan bir haber alamadığım için bu saate kadar armağanların durumu ve buraya ne zaman ulaşacakları konusunda kesin bir bilgim yok. Kuşku uyandıran bu durum yüzünden şu sıralarda alacaklılar tarafından çok sıkıştırılıyorum, çünkü ben hem kendim için hem de Bay von Eitzingen için borç almak ve ona kefil olmak zorunda kaldım. Bu yüzden çektiğim sıkıntılar anlatmakla bitmez, ama ben Majestelerini bu derterimle sıkmak istemem." Viyana, "Turcica", Nisan- Haziran 1588. Haziran ayında elçi Petz, görevinden alınması için ricada bulunur: "...Zira yıllardan beri çektiğim sıkıntılar ve içinde bulunduğum tehlikeli durumun yarattığı gerginlikler yüzünden sağlığım o kadar bozuldu ki, artık daha uzun süre görevimi tatmin edici bir mükemmellikte yerine getirebileceğime güvenemiyorum. "Başka bir göreve atanması konusunda da şöyle diyor: "... nerede olursa olsun, bu yeryüzü cehenneminden kurtulduktan sonra bana verilecek olan görevi en büyük lütf olarak kabul edecek ve ölüncüye dek minnet ve şükran duyguları besleyeceğim."

TATAR HAN'I'NIN¹⁹² KONSTANTİNOPOLİS'E GELİŞİ VE AYRILIŞI

Tatar Hanı çok sayıda kadirgayla Azak denizi ve Karadeniz üzerinden 17 Nisan günü Konstantinopolis'e geldi. Ertesi günü de Türk hükümdarı onu huzura kabul etti. Padişah, Tatar Hanı'nı İranlılara karşı savaşacak birliklerin kumandanlığına atamak önerisinde bulundu ve bu önerisi onaylandı. Daha önce de Tatar Hanı'nın ağabeyi bu konumdayken İranlılar tarafından esir alınmış ve zindanda ölmüştü. İranlıların büyük bir ordu hazırlamakta olmaları savaş çıkarmak niyetinde olduklarının işaretiydi. Bu sebeple Tatar Hanı 18 Nisan'da hemen gene dönüş yolculuğuna çıkmak üzere denize açıldı. Tüm vezir paşalar, beylerbeyleri, çavuşlar, sipahiler ve yeniçeriler savaş giysileri içinde ve tüm ziynetlerini takınarak padişahın sarayından kadirgalara kadar konuklarını geçirdiler. Bu tören bütün gün boyunca akşama kadar sürdü. Bir yandan da Türklerin askerî müziği çalınıyordu. Müslümanların papası konumunda olan müftü, padişaha vekâleten Tatar Hanı'nın yanında yer almıştı. Tören gerçekten çok şahaneydi. Her iki ülke temsilcilerinin mükemmel bir düzen içinde, en büyük kumandanların ve devşirmelerin, silahlanmış ve tüm ziynetlerini takmış olarak atlarının üstünde caddelerden geçişi dünyada bir eşine rastlanmayacak bir görünümdü. Bundan daha güzel ve düzgün giyinmiş savaşçılara yeryüzünde rastlamak mümkün değildir. Ama gösterinin asıl nedeni bu değildi. Lehistan, Erdel, Boğdan, Roma, Fransa, İngiltere, Venedik elçileri de orada hazır bulunduklarından, Türk hükümdarı sadece Konstantinopolis kapıları dahilinde bile ne kadar büyük bir güce sahip olduğunu sergilemeyi amaçlıyordu. Bu gücün üstüne bütün hudut boylarında, eyaletlerde ve denizlerde bulunan savaşçıları da katmak gerekiyordu. Üstelik Türkler, padişahın her yıl "on bir kere yüz bin" askere para ödemek gücünde olmasıyla da öğünüyorlardı. O sırada Konstantinopolis'te bir İran elçisi de bulunmaktaydı. Tatar Hanı oraya vardığında, ben, Bay George Christoph Fehrenberger ve Eustachio

192 Elçi Petz, biraz gecikmeli de olsa, 1 Haziran 1588 tarihinde Viyana'ya Tatar Hanı Halep Giray Han'ın [Gazi Giray Han] 160 kişilik maiyetiyle gelişini bildirmekte ve mektubunu şu sözlerle bitirmektedir: "Böylece Tatarlar da artık özgürlüklerini tamamen yitirmişler ve Türklerin egemenliği ve boyunduruğu altına girmişlerdir."

Lebel ile birlikte, yanımıza bir tercüman alıp, onu bir armağanla memnun ettikten sonra Tatarların sarayına gittik ve oradaki önemli kişilerden ülkele-ri ve yaşayış tarzları hakkında bilgi edinmeye çalıştık. Öğrendiğimize göre Tatarlar, Azak denizinin kıyısında ve çevresinde aşiretler halinde yaşarlarmış. Bizim en çok merak ettiğimiz, onların kökenlerinin nereden geldiği konusuydu. Bize *Agar*¹⁹³ halkından olduklarını ve İsrail halkının soyundan geldiklerini söylediler. Ayrıca hiçbir ailenin, başka aileden olan biri ile evlenmediğini anlattılar ve bu ailelerin adlarını bildirdiler: Gadit, Naphtalit, Asserit, Dannit, Rubenit, Sebulonit aileleri.

Tatarlar da sünnet oluyorlarmış ve Tanrı'nın melek Cebrail aracılığı ile Muhammed'e ilettiği Kuran'da yazılı emirlere uyuyorlarmış. Bundan da Türklerle aynı dinden oldukları anlaşılıyor. İşte bunlar Neper'i aşarak Lehistan topraklarına saldıran ve orada ele geçirdikleri insanları Konstantinopolis'e götürüp satan Tatarlardır. Nitekim İngiltere temsilcisi Bay Guardus [Edward] Barton, esir pazarından bir kadın satın almış ve bu kadının Livonyalı *Tisenhausen*¹⁹⁴ ailesinden olduğu anlaşılınca, onu kâhyasıyla Lehistan'a geri göndermiş.

Bu günlerde Türklerin inancını aşağılayan bir İranlıyı kancaya astılar.

Böyle bir olay bizim de başımıza geldi. Jamisch adındaki bir aşçı yamağını evimizden alıp götürdüler ve kancaya astılar. Bu genci hükümdarın ahırlarından saman alan arabacılar samanının içine saklayıp bize getirmişlerdi. Daha önce onu Müslüman yapmışlardı. Saçı sakalı uzayınca Elçi Beyefendi ona mutfakta iş verdi. Zavallı genç sık sık efendimize, onu denizaşırı

193 Yazar muhtemelen Hazar denizinin kuzeybatı kıyısında yaşayan "Uguri" veya "Agazzara" (?) kavimlerini kastetmiş olmalı.

194 Tisenhausen ailesi bugün de hâlâ Livonya'da varlığını sürdürmektedir. Korkunç İvan, Heinrich von Tisenhausen auf Berson'un eşini ve beş çocuğunu 1577 yılında, Livonya'nın Erla kentinden kaçırıp esir almıştır. H.v.T., ailesinin azat edilmesi için gereken parayı temin edebilmek için yıllarca uğraşmıştır. Bu arada onların izini de kaybetmiştir, çünkü onları bir yerden başka bir yere götürüp, Tatarların sınırına kadar kaçırmışlardır. H.v.T. ancak 1587 yılında eşini ve en küçük kızı Margarete'yi ülkesine getirebilmiştir ve bu da Kurland dükü Gotthard'ın esir aldığı birkaç Boyar'ın mübadelesi yoluyla ile mümkün olmuştur. Çocukların ikisi, Elizabet ve Wilhelm, Rusya'da ölmüşler, diğer ikisi, Engelbrecht ve Barbara ise Rusya'da evlenmişlerdir. (Bkz. "Des Bannerherrn Heinrich von Tisenhausen Schriften und Aufzeichnungen." Hrsg. V. R. Hasselblatt (1890) s. 80, 77.) Bkz. "Sunuş" bölümü XXI v.d., XXVII v.d. Lubenau'un sözünü ettiği Tisenhausen ailesi üyesinin H. v. T ailesine mensup olup olmadığı tesbit edilememektedir. "Livlaendische Ritterschaftskanzlei" (Livonya şövalyeleri kayıt dairesi) 18 Haziran 1914 tarihli bildirisi. Bu bilgi için teşekkürler.

bir yere göndermesi için yalvarırdı. Fakat adamın Luther yanlısı olması sebebiyle, efendimiz buna pek kulak asmaz, sürekli ertelerdi. Nihayet adam sabredemeyip kaçtı.

Ben zamanımın büyük bir kısmını Konstantinopolis kentinin çizimlerini yapmakla geçirmekteydim. Galata'da, Krakowlu Daniel Hauitz adında bir kuyumcunun evindeki yüksekçe bir balkonu çalışma yerim olarak seçmiştim. Ama işimden dolayı her gün resim yapacak vakti bulamadığımdan bu çalışmam bir yıl sürdü. Zamanımı çok iyi kullanmaya özen gösteriyordum, çünkü Konstantinopolis dünyada gördüğüm en önemli ve dikkate değer şehirdi ve ben bu resimlere büyük emek harcamak niyetindeydim.

SEKSEN YEDİNCİ BÖLÜM

ARMAĞANLARIN GETİRİLMESİ VE SARAYA TESLİM EDİLMESİ
ELÇİ TARAFINDAN HİZMETKÂRLARA UYGULANAN ŞİDDET VE
HİZMETKÂRLARIN GÖREVİ REDDETMELEİ ALMAN EVİ İÇİNDEKİ
HUZURSUZLUKLAR VE BAZI BEYLERİN BU YÜZDEN AYRILMALARI

4 Mayıs günü, armağanları Viyana'dan getiren *nuncius*, Malta şövalyesi Bay Carolus Tettau von Tettau (Kralowitz, Lemberg, Heiligenstein kaleleri kumandanı) Konstantinopolis'e ulaştı.¹⁹⁵ Türkler de bu kafileye, bizim gelişimizdeki kadar gösterişli olmasa da, güzel bir karşılama töreni düzenlediler. Kfile, elçinin özel arabası dışında 7 Lando arabası ve bir yük arabasından ibaretti. Biz hemen 13 Mayıs'ta veziriazama, Mehmed Paşa'ya ve beylerbeyine kendilerine gönderilmiş olan armağanları ve 15 Mayıs günü de Türk hükümdarına ait olan armağanları teslim ettik. Bu teslimat sırasında tören yapılmadı. 16 Mayıs günü Türkler *Yul-Bayramı*'nı [Gül Bayramı] kutladılar. Türkler güllerin Muhammed'in terinden oluştuğuna inandıkları için bu kutlamaya çok önem vermektedirler. 19 Mayıs'ta padişahın kızı ile

195 Elçi Petz de armağanların Karl v. Tettau tarafından getirildiğinden söz etmekte ve şunları eklemektedir: "Bu armağanlar gelmeden önce beni birkaç kez sıkıştıran ve sonunda çeşitli tehditlerde de bulunarak gereksiz yere kaba davranan en büyük paşanın nezdinde armağanların gecikmesinden dolayı özür diledim ve kuşklarını elimden geldiği kadar gidermeye çalıştım.."

evli olan İbrahim Paşa'ya armağanını götürdük. Orada İbrahim Paşa'nın Kahire'de görevliyken edininip buraya getirdiği bir hayvan gördük. Hayvan bir eşek boyundaydı, kocaman bir başı, küçük kavrık, buruşuk gibi görünen kara boynuzları, kısa bir kuyruğu vardı. Rengi kıızıl olan bu hayvan üç gün su içmeden durabilirmiş, ama su içmeye başladı mı da birkaç kova suyu bitirmiş. Scipio'nun Afrika seferlerini anlatan bir kitapta okuduğuma göre, Afrika'da *Megarada* ırmağının yakınlarındaki *Argin* kalesi dolaylarında sadece bitkilerle, köklerle ve kurutulmuş kertenkelelerle beslenen bir kabilenin yaşadığını okumuştum. Orada *Adimaini* adı verilen ve eşek boyunda olan, kılları ve boynuzları *Castron*'a benzeyen bir hayvan yaşarmış. İnsanlar onun etini yer ve sütünü içerlermiş, bu yüzden de hayvanın dişilerini öldürmezlermiş. Oradaki insanların giysileri kaba hayvan postundanmış.

Elçi Beyefendi, armağanları getiren *nuncius* bizim konutumuzda kaldığı sürece, maiyeti üzerindeki otoritesini kanıtlamak için bütün görevlilere Kuddas Ayini'ne katılmalarını emretti. Bundan dolayı büyük bir kargaşa çıktı. Bizim grubumuzda bulunan Adam Grapler, Luther'in mezhebinden olduğu halde kâhya konumuna getirilmek için Cizvit rahibinin düzenlediği ayine katıldı. Bundan dolayı birçok Lutherci öfkelenip yemek esnasında tartışma çıkardılar. Armağanları getirmiş olan *nuncius*, yakın zamanda dönüş yolculuğuna çıkacağından, arkadaşlardan çoğu işlerinden ayrılıp onunla birlikte memlekete dönmek istediler. Elçi, bazılarını yatıştırıcı sözlerle ve vaatlerle kalmaya ikna etmeyi başardı, gücü yettiklerini ise aşağıladı ve cezalandırdı. Örneğin sofra sorumlusu Baptista'yı ve *nuncius* ile beraber gelen hizmetkârlardan birine ait maymunu satmaktan başka bir kabahati olmayan garson Martin'i zincire vurdurdu. Leopoldus Dorn'un "Luther köpeği" diye azarladığı yüksek eşraftan olan birini de, kendisini aşağılayana bir tokat attığı için zincirlettirdi. Bunun üzerine elçilikte büyük bir kargaşa çıktı. Luther mezhebinden olan asilzadeler eşyalarını toplayıp elçiliği terk etmeye hazırlandılar ve bazıları bir gemiye binip gittiler. Bu durumda Elçi, asilzadeleri yatıştırmak için Leopold'u da zincire vurdurmak zorunda kaldı.

Elçiye başvuru ayrılmak isteyenlerden biri de aşçı Carl usta idi. Aşçı buraya gelirken sadece bir yıl hizmet edeceğine dair anlaşma yapmıştı. Nuncius ve heyeti Almanya'ya dönerken, o da kafiye katılıp memleketine

dönmek istiyordu. Elçi, onu tatlı sözlerle bir süre daha sabretmesi için iknaya çalıştı: Tutsaklar arasında bir Alman aşçının bulunduğunu, onun bir kumandanının yanında görevliken tutsak alınıp buraya getirildiğini, tutsaklardan sorumlu olan gardiyanbaşından onu serbest bırakmasını istemenin uygun olacağını açıkladı ve Carl ustanın gidip onunla konuşmasını, ne yapılması gerektiğini sormasını ve usulleri öğrenmesini istedi. Aşçı, Elçi'nin sözlerine inandı ve efendimizin eski bendesi olan ve daha sonra alışveriş işlerine atanan Stephanus Russo adındaki Sicilyalıyı da yanına alarak Galata'ya gitmek üzere yola çıktı. Stephan Russo, tüm Luther yanlılarına ihanet eden ihbarcının biriydi. İki adam tutsak evine vardıklarında, Carl usta, tutsak aşçıyı görmek istediğini söyledi. Gardiyan, önce Carl ustayı bir yere oturttu, sonra bir çift iri pranga getirip ayaklarına taktırdı, bir zamanlar Fransa'da görevli olan soylu Bay von Haideck'in özel aşçısıyken, efendisinin yaptırmış olduğu ve hep yanında taşıdığı gümüş kakmalı mutfak bıçağını, ayrıca da üstündeki eşyanın hepsini aldı. Bu olay duyulunca büyük bir huzursuzluk çıktı. Fransa ve İngiltere elçileri, kentte bulunan Almanlar, Elçi Beyimizden hesap sordular, çünkü o güne kadar hiç böyle bir şey olmamıştı. Elçimiz, prangaya vurulan aşçının din değiştirip Müslüman olmak istediğini öne sürdü. Oysa bunun doğru olmadığını herkes biliyordu, çünkü böyle bir niyeti olsaydı prangaya vurulurken açıklayabilir ve o zaman da hemen azat edilirdi. Elçi bu iddiasının pek inandırıcı olmadığını fark edince, aşçının kendisini zehirlemeye kalkıştığını ileri sürdü. Aslında hiçbir suçu olmayan bu zavallı adam, Galata kulesi zindanına diğer tutsakların yanına kapatıldı, oysa son iddia da ilki gibi doğru değildi. Bu zavallı adamın ne zaman hapisten kurtulduğunu bilmiyorum, çünkü ben Mikael yortusuna yakın bir günde donanma gemilerinden birine binerek Konstantinopolis'ten ayrıldım. Fakat Elçi Bey bu davranış biçiminden ötürü çok kınandı ve zaten doğuştan soylu bir aileden gelmemesi, Sultz kentindeki bir fırıncının oğlu olması nedeniyle pek saygı gören bir kişi değildi. Elçilik konutu, inanç farklılıkları yüzünden daha pek çok anlaşmazlıklara sahne oldu. Luther'in mezhebinden olan Augsburg eşrafından Victor Relinger, Gundersdorf Baronu Bay Hans Christoph Teufel, ve sekreter Bay George Christoph Fehrenberger, Cizvit rahibi ile din konusunda tartıştılar, çünkü Cizvit, mucizelerle ilgili bir sürü

akla mantığa sığmayan iddialarda bulunuyordu. Nami Baronu Bay Vespasianus Custoleto da Cizvitin tarafını tutunca, tartışma dövüğe dönüştü ve ayrı görüşleri savunanlar hançerlerini çekerek birbirlerinin üzerine yürüdüler. Eğer aramızdan birçok kişi araya girip onları yatıştırmasaydı, olay kanlı bitebilirdi. Öfkeli kavgacılara Türklerin elinde olduğumuz ve onların zaten bize müdahale etmek için vesile aradıkları hatırlatıldı. Bay Hans Christof Teufel ve Bay George Christof Fehrenberger, Elçi'ye istifalarını bildirdiler ve bir yelkenli gemiyle İskenderiye'ye gitmek ve daha sonra *vaat edilen ülke*'yi ziyaret etmek üzere hazırlıklara başladılar. Victor Relinger, Venedik'e gitmeye niyetlendi. Ben de ona katılıp Venedik'e yolculuk yapmak için efendim olan Elçi'den izin istedim, çünkü ben de sadece bir yıl boyunca ona hizmet etmeye söz vermiştim. Fakat efendim bana izin vermedi. 1 Haziran tarihinde gene evimizin önünden çok sayıda Macar tutsak geçirip saraya götürdüler. 6 Haziran günü de Maltalıların Rodos adası önlerinde yedi kadırgayı ele geçirip Malta adasına götürdükleri haberi geldi.

SEKSEN SEKİZİNCİ BÖLÜM

TÜRK HÜKÜMDARININ ZAFER TÖRENİ VE BİR SİPAHİNİN GÜÇ GÖSTERİSİ KONSTANTİNOPOLİS'TE DEPREM ARMAĞANLARI GETİREN KAFİLENİN KONSTANTİNOPOLİS'TEN AYRILIŞI

Eski Roma'da âdet, hükümdarların övünülecek bir başarı elde ettikleri, bir krallık veya eyaleti egemenlikleri altına aldıkları, bir savaşı kazandıkları zaman, Roma'daki Capitolum'a doğru bir geçit töreni düzenlemektir. Roma'nın görkemli anıtsal kapıları günümüzde hâlâ bu olayları hatırlatmaktadır. Türkler ise bu geleneği tersine çevirmişlerdir, çünkü umduklarının gerçekleşmemesinden korkmaktadırlar ve bu yüzden de zafer törenini savaşa gitmeden önce düzenlemektedirler. Türklerin hükümdarı Murad da aynı şekilde davrandı. Üç yüz bin askerinin Gürcüler tarafından öldürüldüğüne dair kötü haberi alıp da yeniden asker toplamak zorunda kalınca, büyük bir zafer kazanılmış gibi kutlamaların yapılmasını emretti. Bu sefer İranlıları kesin olarak alt etmeye kararlıydı. Bu sebeple 7 Haziran günü, zafer töreni ve tavşan avı için hazırlıklar yapıldı. Kentin dışındaki

Eyüp Camii dolaylarındaki geniş lahana tarlalarında bir sürü tavşan yaşamaktadır. Türkler tavşan eti yemediklerinden bunları yakalamamaktadırlar. Zaten Eski Ahit'te Yahudilere yasaklanan her yiyecek Türkler tarafından da reddedilmektedir.

8 Haziran'da Türk hükümdarı gücünü sergileyen bir alayın eşliğinde konutumuzun kapısı önünden geçti. En başta büyük davullar, küçük davullar, nefesli sazlar, birbirine vurup ses çıkartılan pirinç madeninden yapılma çanaklardan ibaret müzik takımı yürüyordu.¹⁹⁶ Arkasından hudut boylarında görevli bir kumandan elinde gürzle ilerliyor, onu çeşitli giysiler içinde atlılar izliyordu, ellerinde kartal tüyleriyle süslenmiş demir silahlar [Faustkolben?], küçük, deriden yapılma kalkanlar, aralarında aynalar bulunan kartal kanatları takılı mızraklar vardı. Başlarına uzun, arkadan aşağı sarkan başlıklar geçirmişlerdi. Birçok atların koşum takımlarına ziller takılmıştı. Bazıları kartal kanatları takmışlar, üzerlerine hayvan postları almışlar, başlıklarını aynalar, kartal tüyleri ile süslemişlerdi, atları yarı kırmızıya yarı beyaza boyanmıştı. Hareket halinde olduklarından tüm ayrıntıları saptayamadım. Birçokları tersyüz edilmiş kurt veya başka hayvan postlarına bürünmüşlerdi. Bunların peşi sıra sipahiler geliyordu. Bazılarının sırtında yuvarlak, madenî bir zırh vardı ve ellerinde bayrak takılı bir mızrak ayrıca ok ve yay taşıyorlardı. Onları yaşlı cengâverler takip ediyorlardı, kuşaklarından yukarısı tamamen çıplaktı ve böylece erkekliklerini göstermeyi amaçlıyorlardı. Arkalarından gelen çavuşbaşı, görkemli bir kıyafet giymişti ve süslü hizmetkârları da yanı sıra ilerliyorlardı. Onları izleyen çavuşlar, sarıklarına devekuşu tüyleri takmışlardı. Onlar da gürz, kılıç ve kama ile silahlanmışlardı. Daha sonra 10 veya 100 askere kumanda eden bölükbaşları, üzerine uzun tavus tüyleri takılmış yüksek serpuşları ile dikkati çekiyorlardı. Arkalarından yarım kancalıları ile silahlanmış yeniçeriler gelmekteydi. Başlarının arkasından sırtlarının ortasına kadar inen serpuşlarına uzun tüyler takmışlar, tüylerin önüne yel değirmeni, kadirga gibi oyma sanatıyla yapılmış figürler ilıştirmişlerdi. Onları yeniçeri ağası ve hizmetkârları izlemekteydi. Arkasından bayraklardan sorumlu *Emiral* [emiralem] ve ona bağlı tüm gö-

196 Kös, dümbelek, zurna, nakkâre, zil gibi aletlerden ibaret mehter takımı -ç.n.

revliler grubu geliyordu. Bunlar bayrakları taşıyorlardı. Bayrakların birine bir at kuyruğu takılmıştı. Vaktiyle Alaeddin bunu Osman'a göndermiş ve her sefere çıkışında beraberinde götürmesini buyurmuştu. Bayraklardan birinde de iki kılıç resmi vardı. Bunlar Ali'nin ve Muhammed'in savaşırken kullandıkları *Sulfukar* [Zülfikâr] adlı kılıcı temsil ediyorlardı. Birçokları siyah ipekten püsküller takılı kargılar taşıyorlardı, bunlar da sancakları temsil ediyorlardı. Bu grubu beylerbeyinin kâhyası ve bir sürü hizmetkâr izliyordu. Onlardan sonra Rumeli beylerbeyi ilerlemekteydi. Arkasından gene sipahiler, çavuşlar, alemdarlar, atlardan ve ahırlardan sorumlu olan imrahorlar geliyordu ve her birinin elinde sapı gümüşten olan bir gürz vardı. Onları çeşnigirler, yani yemekten ve sofradan sorumlu olan görevliler takip ediyordu. Bunların arkasından paşalar, onların da arkasından bölükbaşı geliyor, onu bir yeniçeri birliği izliyordu. Bunu takiben gene padişahın çeşnigirleri, arkasından onların başları olan üç görevli yürümekteydi. Sırada birçok seyis vardı ve her birinin yanı sıra değerli bir at yürümekteydi. Arkalarından ok ve yaylarıyla solaklar ve peykler geliyordu (ve bunların sayısı beş yüzü buluyordu). Nihayet Türk hükümdarı görüldü, onun arkasından hizmetkârların amirlerinden biri ve bir sürü uşak at örtülerini taşıyorlardı. Elleriindeki süngerlerle atların ağzında oluşan köpükleri silmeye hazır vaziyettediler. Onları padişahın özel hizmetlerine bakan üç hasoğlan izliyordu. Kırmızı sarıklı olanı, elinde gümüşten bir su ibriği, diğeri bir yağmurluk, üçüncüsü padişahın yayını ve oklarını taşıyordu. Bunların arkasından padişahın subayları, kâhyaları, hadımlar, dilsizler ve bir sürü hizmetkârlar geliyorlardı. En arkadan bir Türk görevli bir atın üzerine yerleştirilmiş dört köşeli özel bir kafesin içinde bir sürü leoparı getirmekteydi. Türk görevli, leoparların boyunlarındaki tasmanın halkasından geçirilmiş bir kayışın ucunu elinde tutmaktaydı. Av köpekleri bir tavşanı yuvasından çıkardıkları zaman, Leoparlardan biri görevli tarafından serbest bırakılır ve o da birkaç sıçrayışta tavşanı yakalayamazsa, tavşan canını kurtarmış olur. Ama çoğunlukla tavşan kaçamaz ve leopar onu parçalar. Alayın yanı sıra kopuz ve lavtalarıyla çalgıcılar da yürümekteydi. Bunlar kafa derilerinden tüyler geçirmişler, kollarına bıçaklar saplamışlar, at nalları çivilemişler, gövdelerinin derisini şeritler halinde kesmişler arasına kılıç veya kargı geçirmişlerdi. Bu

şekilde alaya katılmakla cesaret ve dayanma güçlerini sergiliyorlardı. Ayrıca kazıkların üstüne çıkıp yürüyenler ve çeşitli maskaralıklar yapanlar da alaya katılmışlardı. Bu yüzden de alayı seyreden İran elçisi demiş ki: “Bu kadar kalabalık bir alay, av için fazla, ama savaş için yetersiz.” Türk hükümdarı, Yedikule kalesine varınca, bir tekneye binip deniz yoluyla yeniden sarayına döndü. Demek ki bu gösterişli alay, sadece gücünü ve zenginliğini sergilemek amacıyla düzenlenmişti. Aslında hükümdar, haftada bir kez kendini halka göstermek zorundadır ve bu mecburiyetini de Cuma günleri camiye giderken hemen hemen aynı görkemli alayla yerine getirmektedir. Genelde padişah, Cuma günlerinden birinde Ayasofya Camii’ne, ertesi Cuma Sultan Süleyman [Süleymaniye] Camii’ne, daha sonraki Cuma II. Mehmed [Fatih] Camii’ne gider ve böylece her Cuma başka bir camide namaz kılar. ertesi gün, yani 9 Haziran’da Atmeydanı’nda düzenlenen gösteride, bir sipahi becerilerini sergiledi. Ucu keskin bir okla bir parmak kalınlığında 6 pirinç levhayı bir atışta deldi. Çıplak ayakla iki kılıcın keskin tarafları üstüne basarak durdu. Böylece gücünü kanıtladı. Kullandığı yayı incelediğimde, boynuz gibi sert olduğunu fark ettim ve kırışını yerinden bile oynatamadım. Oysa o, yayını sağ kulağının arkasına kadar gerebiliyordu. Okun ucu ise bir karış boyunda ve çeliktendi, bir iğne kadar da sivriydi. 10 Haziran’da 24 kadirga-dan oluşan bir filo denize açıldı.

17 Haziran günü, armağanları getiren *nuncius*’un odasında oturup pencereden bakıyor ve Türklerin [Atik] Ali Paşa Camii’ne gidişlerini, çeşmede [şadırvanda] ellerini, ayaklarını ve mahrem yerlerini yıkamalarını seyreliyordum. Ben onları izlerken birden yer sarsılmaya başladı. Önce ne olduğunu anlamadım, fakat sonra bütün binanın sarsıldığını fark ettim. Ben hemen pencerenin mermer pervazına tutundum ve olanlara bir anlam veremedim. Bütün elçilik görevlileri odalarından fırladılar ve “Aman Tanrım! Aman Tanrım!” diye bağırmaya başladılar. O gün müthiş bir sıcak vardı ve sıcak hava adeta evimizin altından sokak boyunca Ali Paşa Camii’nin altına doğru yayılıyordu. Camideki sarsıntıdan ürken din adamları “Allahi! Allahi! Allahi!” diye feryat ederek sokağa çıktılar. Her taraftan bağırmalar duyulmaktaydı. Tanrı’ya şükür yer sarsıntısı büyük bir zarara neden olmadan durdu. Sadece binaların ve zeminin titremesi herkesi korkutmuştu. Fakat

biz Konstantinopolis'e gelmeden önce *Columna Historica* adı verilen *Columna Arcadij* ve *Honorij* sütununun [Arkadios Sütunu] olduğu yerde müthiş bir deprem olmuş ve sütun tamamen kırılmış, insanların ve hayvanların barındığı 800 bina yıkılıp harabe haline gelmiş. Bu dolaylarda ve Konstantinopolis'te böyle depremler sık sık olurmuş. Daha sonra haber aldığımızı göre, Sina dağında 17 Haziran günü büyük bir deprem olmuş ve Arapların camii ile manastırın bir duvarı yıkılmış.

19 Haziran'da Türk hükümdarına armağanları getiren Nuncius Carolus Tettauer von Tettau (Malta şövalyesi, Cralovitz, Lembergk ve Heiligstein kaleleri kumandanı), Viyana'ya dönmek üzere Konstantinopolis'ten ayrıldı. Daha önce Padişahı ziyaret etmiş ve ayrılmak için izin istemişti. Bu vesile ile de kendisine üç takım sırmalı giysi armağan edilmişti. Bay Carolus Tettauer yola çıkarken çok sayıda asilzade de onun kafilesine katıldılar: Bay Wolf, Christoph von Rotenhahn zu Rentweinsdorf, Bay Hans, Ludewich von Munster zu Niederwehen ve Hans Ludwig von Lichtenstein. Bu üç kişi Bay Christoph von Wallenfels ve hizmetkârı ile birlikte Kudüs'e, Sina dağına, Kahire'ye ve İskenderiye'ye gitmişlerdi. Bay Wallenfels gemiyle Venedik'e gitti. Diğer üçü ise, Budin'e vardıklarında, Konstantinopolis'ten güzel yaylar ve oklar satın almış oldukları ihbar edildi. Oysa bunları ülke dışına çıkarmak yasaktı. Sonuç olarak bu kişilerin elinden bütün eşyaları alındı, prangaya vuruldular ve uzun süre tutsak kaldılar. Nihayet Roma imparatoru, Budin paşasına özel bir Elçi yollayarak onları azat ettirdi. Ama bu ona çok paraya mal oldu. Oysa, onların Konstantinopolis'e mektuplar yazarak yardım istemelerine karşın, bizim Elçi Beyefendi ve armağanları getiren nuncius hiçbir girişimde bulunmadılar, çünkü zor durumda olanlar Luther'in mezhebbindendiler. Halbuki Elçimiz isteseydi veziriazama sözünü geçirebilirdi.

Bu olaydan sonra herkeste Elçimize karşı kötü bir izlenim uyandı ve İngiltere Elçisi de onu kınadı. Hatta o asilzadeleri ihbar edenin bizim Elçi olduğu söylentisi ortalıkta dolaşmaya başladı. Bay Christoph von Wallenfels, Würtemberg sarayında 1598 yılında verilen bir yemekte, Dr. Petz'i açıkça itham etti. 1600 yılında Bay Wallenfels'in bana Onoltzbach'daki buluşmamız sırasında bizzat anlattığına göre, Dr. Petz bu suçlamaya karşı kendini pek inandırıcı biçimde savunamamış.

SEKSEN DOKUZUNCU BÖLÜM

PARA DEĞERİNİN DEĞİŞMESİ NEDENİYLE YENİÇERİLERİN ÇIKARDIĞI İSYAN¹⁹⁷

22 Haziran günü yeniçeriler beylerbeyini ve yeniçeri ağasını taşa tutmaya kalkıştılar. Bedesten tarafından da sanki Bedesten'i yağmıyorlarmış gibi bağırış çağırış sesleri geliyordu. Bunun üzerine dükkânlar kapatıldı, birçok Hristiyan ve Yahudi tüccarın değerli taşları ortalığa saçıldı, büyük zarara uğrayanlar oldu. Günler sonra bile kaldırımların dibindeki su oluklarında değerli taşlar bulunabiliyordu. Çıkan kargaşada ayaktakımı pek çok mal çaldı ve bir sürü güzel elbiseyi alıp götürdü. Ama kısa sürede isyan yatıştırıldı. Meğer beylerbeyi padişaha yeni bir vergi yasası çıkarmasını teklif etmiş. Buna göre yeniçerilerin, sipahilerin ve maaş alan tüm görevlilerin her birinden iki gündelik kesilecek, evleri ve mülkleri olanların 100 talerinden 100 asper vergi alınacak ve işçilere de iki gündelik eksik verilecek veya iki gün bedava çalıştırılacaklardı. Bütün ülke kapsamında uygulanacak olan bu yöntemle hazineye bol para girecekti. Fakat yeniçeriler bunu kabul etmediler. Bunun üzerine beylerbeyi padişaha, yeniçeri ağasının yeniçerilere bu vergiyi kabul etmemelerini telkin ettiğini ihbar etti. Padişah, beylerbeyinin suçlamasına inanarak yeniçeri ağasına mazul olduğunu bildirdi ve yeniçeri ağası makamından alındı. Onun yerine has ahırlardan sorumlu olan imrahorbaşı yeniçeri ağası konumuna getirildi. Yeniçeriler bunu görünce, hepsi birden beylerbeyine gidip, eğer ülkede huzur olmasını istiyorsa, maaşlarını tam olarak ödemesi gerektiğini bildirdiler.

24 Haziran'da Konstantinopolis'te yaşayan bütün Türkler, Türk hükümdarının sarayı karşısındaki Atmeydanı'na çağrıldılar ve kendilerine yeni vergi kararı bildirildi. Halk, bu vergiyi kesinlikle kabul edemeyeceğini, bunun aşırı bir yük olduğunu belirtti. Aralarından birkaç kişi beylerbeyinin kâtibinin evine gittiler fakat onu yerinde bulamadılar. Bunun üzerine evine saldırıp her yeri tahrip ettiler ve yağmaladılar. Çünkü bu vergiden dolayı beylerbeyini suçlu buluyorlardı. Bu isyan 43 kişinin hayatına mal oldu. Ba-

197 Bkz. Hammer a.a.O.IV.s. 193 v.d. Elçi Petz'in 29 Haziran 1588 tarihli mektubunda da ("Turcica 04 -06 1588") Lubenau'un söz ettiği bu yeniçeri isyanı hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Elçi de bu durumu Osmanlı maliyesinin kötü yönetimine, para değerinin düşürülmesine ve insan kayırma sistemine yormaktadır. Genel vergi yasasının çıkarılmasına neden olan beylerbeyine bu fikri Yahudi David Passi'nin verdiğini ileri sürmektedir.

zıları darağacına çekildi, bazılarının kolları bacakları parçalandı, bazıları da kancaya asıldı. Ama aslında bunlar suçu en az olan kişilerdi. Çünkü esas suçlular yağmadan sonra kaçıp gitmişlerdi, daha sonra evin yakınında do-laşmakta olanlar yakalanıp götürüldüler. Oysa belki de bunların bazıları sa-dece olup bitenleri seyretmek için oraya gelmişlerdi ve hiç suçları olmadığı halde öldürüldüler. Çünkü Türklerde sadece suçüstü yakalananlar cezalan-dırılır. Bunların arasında, bizim konutumuzun karşısında, [Atık] Ali Paşa Camii'nin yakınında dükkânı olan bir çilingir de vardı. Adamcağız gürtlü-tüyü duyunca neler olduğunu anlamak için oraya koşmuş ve olay yerinde yakalanmış. Onu evinin yanındaki dükkânının önünde kendi kuşağıyla as-mışlar. Bunu gören ahabplarından biri hemen koşup gelerek adamın asılı olduğu kuşağı keskin bir bıçakla kesmiş. Asılan adam yere düşmüş ve az sonra kendine gelir gelmez hemen ayağa fırlayıp boynuna bağlı olan kuşağı bile çözmeden koş a koş dükkânına girmiş. Onun böyle koştuğunu Alman Evi'ndeki birçok kişi görmüş. Daha sonra onunla konuşup, asıldığı zaman neler hissettiğini sordular. O, sanki uykuya dalar gibi olduğunu ve sonra uy-kudan uyanmış gibi kendine geldiğini ve hiçbir acı hissetmediğini anlattı.

Bu isyan yatıştırıldıktan kısa süre sonra yeni bir isyan çıktı ve biz günlerce konutumuzda kendimizi güvende hissetmedik, her tarafı sıkı sıkı kapatmak zorunda kaldık. Yeniçerilere maaş ödeme zamanı gelmişti. Bun-dan 100 yıl önce yeniçerilere ödenen 40 asper, 1 taler değerindeydi ve onlar gene maaşlarının aynı değerde olan para ile ödenmesini istiyorlardı. Oysa Yahudi'ye gidip paralarını değiştirmek istedikleri zaman, ancak 80 asper karşılığında 1 taler alıyorlardı ve ben oradayken de durum böyleydi. Vergi uygulaması tatbik edilemeyince, beylerbeyi bir Alman kuyumcuyu yanına çağırdı. Aslında Hans von Nurenberg adında olup sonradan Mehmed adını alan bu adam, eski elçilerden Hans Preiner ile birlikte Konstantinopolis'e gelmiş ve Bay Preiner ona birkaç gümüş ayın kupası ve haç sipariş etmiş. Kuyumcu, papanın mezhebinden olan Bay Preiner için yaptığı eşyayı alıp Divan'a gitmiş ve elçinin kendisine putlar sipariş ettiğini, oysa kendisinin Müslüman olmak istediğini söylemiş. Bunun üzerine vezir paşa kendisine bu gümüş eşyayı bağışlamış ve üstelik bir de sırmalı giysi ve birkaç bin as-per armağan etmiş. İşte bu adam, beylerbeyine, asper sikkeleri yapılırken,

tıpkı Almanya'da olduğu gibi, içine başka bir maden katılmasını ve öyle bastırılmasını, bu sayede asper sikkelerinin daha büyük olacağını söylemiş. Beylerbeyi de onun dediğini yapmış. Ben memlekete dönerken o paralardan bir miktar yanıma alıp getirdim. Ödeme zamanı gelince, yeniçerilere bu yeni asperlerden verdiklerinde, eskilerinden daha gösterişli olmaları önce hoşlarına gitmiş. Ama Yahudi'ye gidip bozdurmak istedikleri zaman, Yahudi parayı denemiş, asperlerin saf gümüşten dökülmediğini fark edince de parayı almak istememiş. Yeniçeriler bunun üzerine beylerbeyine gidip şikâyetinde bulunmuşlar. Beylerbeyi, kurnaz Yahudi'nin kendilerinden menfaat koparmak istediğini, asperlerin sağlam olduğunu ileri sürmüştü. Bunu duyan Yeniçeriler, Yahudilerin evlerine saldırıp yağmalamak istemişler. Oysa Yahudiler böyle saldırı ve yağma olaylarıyla sık sık karşılaşmışlardı. Evlerinde gizli mahzenler yaptırmışlar. Özellikle bir padişah öldüğünde, yeni padişah tahta getirilinceye kadar yönetimde oluşan boşluk sırasında bu çeşit yağmalar olmaktadır. Yeniçeriler bu sefer de Yahudilerde yağmalayacak bir şey bulamayınca, bir hileye başvurdular. Kentin her yerinde Yahudilerin evlerini ateşe verdiler. Yangın tehlikesi karşısında Yahudiler servetlerini kurtarmak için, değerli eşyalarını gizledikleri yerlerden çıkardılar ve yeniçeriler de onları çaldılar. Yahudiler bu olanların nedenini önce anlayamadılar. Sonradan asperlerden dolayı yeniçerilerin böyle galeyana geldiklerini ve beylerbeyinin yeniçerilere söylediklerini öğrenince, Yahudiler yeniçerilere meselenin esasını anlattılar. Yeniçeriler bunu duyup asperler yoluyla nasıl aldatıldıklarını anlayınca, beylerbeyinin evine gittiler ve orada yakaladıkları kuyumcuyu döve döve öldürdüler. Böylece adam hak ettiği cezaya çarptırılmış oldu. Beylerbeyi ise Padişahın sarayına kaçmıştı. Yeniçeriler bunu öğrenince, birlikte saraya doğru yürüdüler ve beylerbeyinin kendilerine teslim edilmesini istediler, aksi halde saraya saldıracaklarını söylediler. Padişah bu durum karşısında, beylerbeyinin kafasını kestirmek ve duvarın dışına atırmak zorunda kaldı. Yeniçeriler kafayı parçalayarak öfkelerini aldılar. Böylece günlerce süren isyan bastırılmış oldu.

25 Temmuz'da Türklerin oruç dönemi başladı ve 23 Ağustos'taki Bayrama kadar sürdü. Ben o sıralarda yüksek ateşli bir hastalığa yakalanmış yatıyordum ve iyileşeceğimden umudumu kesmiştim. Gerek elçilikteki

görevliler, gerekse beni tedavi etmesi için çağrılan ve evvelden beri beni çok seven Yahudi hekim beni bu hastalıktan kurtarmak için ellerinden geleni yapıyorlar, ama onlar da pek umutlu görünmüyorlardı. Fakat ebedî Ulu Tanrı gene de bana yardım etti ve sağlığım giderek düzeldi, sonunda da tamamen iyileştim. Yahudi hekim beni tedavi etmek için çok emek sarf etti. Her şeyden evvel bana bol bol çeşitli narenciye, limon, portakal, nar gibi meyveler yedirdi. Demek ki Ulu Tanrı, bizim dinimizden olmayanların da zaman zaman Hristiyanlara hizmet etmelerini sağlıyor. Bana gençlik günlerimden beri gösterdiği iyilikler için Ulu Tanrı'ya oğlu İsa peygambere ve Kutsal Ruh'a şükürler olsun!

DOKSANINCI BÖLÜM

ELÇİLİĞİMİZDEKİ CİZVİT RAHİBİN AYİN DÜZENLEYEREK BİR RUHU CEHENNEM ATEŞİNDEN KURTARMA GİRİŞİMİ

Doğum yeri Julich bölgesi olan aşçımız Carl Appelman usta, iri bir maymun satın almış ve mutfığa yakın bir yere bağlamıştı. Elçi Bey, sözünü ettiğim aşçıyı hile yoluyla tutsak Hristiyanların yanına yollayıp hapsedtirince bu maymun sahipsiz kaldı ve kimse onunla ilgilenmedi. Zaten Elçi'nin bu maymunu elçilikte muhafaza etmemize nasıl bir tepki göstereceğini de bilemiyorduk. Maymun sık sık bağlı olduğu ipi koparıyor ve binanın damına çıkıyordu. Zaman zaman da atların ahırına giriyor, sonra gene geri dönüyordu. Mutfakta çalışan aşçı yamakları ona yiyecek veriyorlarsa da, onunla kimse fazla ilgilenmiyordu. Revaklı geçitin merdiven dibindeki bölümünü şarap mahzeni olarak ayırmıştık. Hemen bitişikte de at ahırını bulunuyordu. Zeminden oldukça yüksek bir yerde, şarap mahzeninin duvarına uzunca bir hava deliği yapılmıştı. Şaraptan sorumlu olan hizmetkâr, son zamanlarda sık sık şaraplara ziyan verildiğinden yakınıyordu. Ya bir şarap fıçısının devrildiğini, ya da musluğunun açılmış olduğunu söylüyor, bazen de fıçılarının arkasından inleme sesleri duyduğunu ve korkudan tüylerinin diken diken olduğunu, izah edemediği bu olaylardan ötürü artık şarap mahzenine inmekten korktuğunu ileri sürüyordu. Sonunda bu olaylar efendimizin

de kulağına gitti. Elçinin günah çıkarttığı Cizvit rahip bu işe el koymaya karar verdi ve belki de arafta kalmış bir ruhun, kurtarılmayı beklediği için böyle gösteriler yapmakta olduğuna hükmetti. Böyle olayların Viyana'da da yaşandığını, eğer bodrumdaki mahzende barınan ruhu kurtarmak için bir ayin düzenlenirse, ruhun dile gelerek, kurtarılıp esenliğe kavuşması için neler yapılması gerektiğini açıklayacağını anlattı. Kentte Hristiyanların egemen oldukları dönemlerde bu binanın Aziz Yuhanna manastırı olarak kullanıldığını duymuştuk, bu sebeple revaklı geçitte bazı ölülerin gömülmüş olması muhtemeldi. Rahibe göre, bu ölülerin ruhunu kurtarmak için, burada bir ayin düzenlemek gerekiyordu. Oysa şarap mahzeninde dönen gerçek olaylardan kimsenin haberi yoktu: Meğer aşçının maymunu duvardaki hava deliğinden şarap mahzenine inmiş, şarap fıçısının musluğunu açıp içindeki şarabı içmiş, fıçı boşalınca da devirip musluktan birkaç damla daha akıncaya dek oraya buraya yuvarlamış. Belki de maymun şarabı içip sarhoş olunca, deliğe erişecek kadar yükseklere sıçrayamamış, fıçıların arasında yatıp kalmış ve uykusu arasında zaman zaman inlemiştir. Cizvit rahibinin ayin düzenleme teklifine Luther mezhebinden olan birkaç kişi itiraz ettiğinde Elçi Bey bir yanıt vermedi. Günün birinde Elçi Bey atına binip elçilik konutundan ayrıldığında, biz kahvaltı etmek için toplandık ve Cizvit rahibi de her zamanki gibi aramıza katıldı. Sofra görevlisi bize mahzenden bir şişe şarap getirdi ve gene fıçıların arkasından inilti duyduğundan yakındı. Bunun üzerine rahip efendimize bildirmeden ayin yapma hazırlığına başladı. Mahzene bir masa indirtti, üzerine bir örtü yaydı, ayin kadehini ve haç şapelden alıp getirdi ve masaya yerleştirdi. Sonra oldukça büyük olan mahzen kapısını ardına kadar açtı. Elçilikte Luther mezhebinden olan herkes, örneğin Henrich Hendrofski, Clement Lauser von Wertheim, Hans Schumacher von Wertheim, Merten Kinotz, kuyumcu, saatçi ve ben dışarda avluya bakan kapının önünde duruyor ve olacakları görmek için bekliyorduk. Rahip ayin için hazırladığı metni okumaya başladı. O sırada şarap mahzeninde uyumakta olan maymun uykusunu almış ve mahzende birilerinin bulunduğunu, kapıların da açıldığını fark etmişti. Birden fıçıların gerisinden ortaya fırlayıp maymunların âdeti olduğu üzere çığlık çığlığa bağırmaya başladı. Kimsenin ilgilenmediği ve aklına bile getirmedi-

ği maymunun mahzende saklandığından haberi olmayan rahip, mahzenin karanlığında, fiçilerin arkasından ortaya fırlayan maymunu göremediği için şeytanla yüzyüze geldiğini sanarak fena halde korktu, masayı, ayin kadehini ve haçı bırakıp kendini mahzenden dışarı attı. Oldukça iri olan maymun da onun peşine düştü, cüppesinin ucundan yakaladı ve böylece her ikisi de bodrumdan avlunun ortasına kadar bir koşu tutturdular. Rahibin korkudan dili tutulmuştu. Ama maymunu gören herkes kahkaha ile gülmeye başladı. Ayine katılmak üzere mahzene inmiş ve yere diz çökmüş olan papistler de dışarı çıktılar ve bizim ayinle alay etmemizi büyük bir hakaşet saydılar.

Efendimiz akşam yemeklerine katılmazdı, bizler de yemekten sonra bir kadeh şarap içmek üzere bir araya gelirdik. Bu seferki toplantıda rahibin düzenlediği ayin konusu gündeme geldi ve konuşmalar giderek tartışmaya dönüştü. Ben rahibe, *Işık Ayini* sırasındaki vaazında, kutsanmış mumlarla canlılar ve ölümler üzerinde yaratılan birçok mucizeden söz ettiğini, Cizvitlerin Viyana'da ölmüş bir genç kızı dirilttiklerini ve bunun gibi başka olayları anlattığını, oysa Luther mezhebinden olanların, inançlarının gücüyle bir köpeği bile yerinden kaldıramayacaklarını ileri sürdüğünü hatırlattım. Böylece büyük bir ağız dalaşı çıktı. Bir süre önce kâhya olabilmek için mezhep değiştiren Adam Grapler de yanımızdaydı. O ve rahip beni Elçi'ye şikâyet ettiler. Elçi zaten bir süredir tüm elçilik görevlilerinin hiç değilse Pazar günleri ayine katılmaları üzerinde ısrar etmekteydi. Emrine itaat etmeyenleri kırbaçlattıracağını ve zincire vurduracağını da söylüyordu. Ben Elçi'nin bu emirlerine uymaya niyetli olmadığım gibi, bazı gençlere de her fırsatta, insanların emirlerine değil Tanrı'nın emirlerine uymaları gerektiği konusunda telkinlerde bulunuyordum. Özellikle Viyana'da bulunduğum sırada Hans Schumacher, Clement George Lau-ser ve bazı arkadaşları, kendilerini kollamam ve yoldan çıkmalarını önlemem için aileleri tarafından bana emanet edilmişlerdi. Çünkü herkes Elçi'nin koyu bir papa tarafarı olduğunu, bu sebeple ve Cizvitlerin desteği sayesinde bu konuma getirildiğini bilmekteydi. Benim bu davranışlarımı Ulu Tanrı bol bol ödüllendirdi, beni mucizevi bir biçimde tehlikeli durumlardan kurtardı ve yürüdüğüm yollarda beni şefkatli bir baba gibi kolladı, sonunda Hristiyanlık alemine ve sevgili yakınlarıma beni sağ salim ka-

vuşturdu. Her şeye kadir Ulu Tanrı'ya ne kadar şükretsem O'nu ne kadar övsem ve yüceltsem azdır.

Efendim bu olanlardan ötürü bana çok kızmıştı ve benim yanlış bir davranışımı yakalamak için gözünü üstümden ayırmıyordu. İngiltere temsilcisi Bay Edward Barton bu durumdan haberdar olunca beni uyardı. Çünkü o bana karşı olumlu duygular beslemekteydi. Emanuel Pilpin adındaki bir İngiliz'in aracılığı ile beni konutuna davet etti ve beni koruma altına alabileceğini bildirdi. Onun gibi daha birçok kuyumcu ve saatçi bana tehlikede olduğumu söylüyorlar ve elçilik konutundan ayrılmamı öneriyorlardı. Ben de elimdeki son çareye başvurdum ve Elçi'ye haber gönderip onunla konuşmak istediğimi bildirdim. Kendisine, dinî inancım yüzünden bana karşı cephe aldığını fark ettiğimi ve bu durumda en doğru yolun, bana işimden ayrılmam için izin vermesi olduğunu, hizmetlerimin karşılığı olan parayı ödeyip beni azat etmesini söyledim. Zaten onun da bildiği gibi ben ve Tanrı'nın esenliğine kavuşmuş olan Severin Krage, Viyana'da işe alındığımızda, sadece bir yıllık bir iş anlaşması yapmıştık. Oysa ben, iki yıldır yanında çalışmış olmama karşın ne gıyecek ne de para almıştım. Zamanımın çoktan dolmuş olması nedeniyle beni zorla yanında alıkoymaya kalkışmayacağını umuyordum. Kendisinden giysi ve para da istemiyordum. Bugüne kadar benim gereksinimlerimi karşılamama yardım etmiş olan Tanrı, benden bundan sonra da desteğini esirgemeyecektir, diye düşünüyordum. Augsburg eşrafından Victor Relinger bir gemiyle Venedik'e gideceğinden, ona katılmaya niyetliydim. Elçi, yanında kalıp işime devam edersem, Hristiyan dünyasına geri döndüğümüzde, Viyana'da veya Prag'da bana maaşımı vereceğini, bu konuda bir endişemin olmamasını, ama elindeki bütün parayı harcadığından şimdilik bana ödeme yapamayacağını söyledi. Elçi çok kızgın olduğu izlenimini uyandırıyor. Ben, Elçi ile konuşmamız sırasında asilzadelerden Eustachius Level von Leventhal adındaki gayet kibar, yaşlı bir beyefendinin de yanımızda bulunmasını rica etmiştim. Elçiye, kesinlikle daha uzun süre burada kalamayacağımı ve maaşımı şimdi alamayacaksam, işimi Tanrı'ya havale etmek zorunda olacağımı söyledim. Elçi de buna karşılık olarak beni zorla alıkoyamayacağı yanıtını verdi. Ama tutsaklar arasında bir eczacı bulunduğunu duyduğunu ve yarın Galata'daki tutsak evine

giderek onu temin etmeye çalışmamı önerdi. Akli sıra bana da aşçımıza oynadığı oyunu oynayacaktı. Ertesi gün, yani 24 Ağustos hem aziz Bartholomeos günü hem de Elçi'nin doğum günüydü. Ben Galata'ya gitmek üzere elçilik konutundan çıktım ve doğruca İngiltere temsilcisine giderek başıma gelenleri anlattım, ne yapmam gerektiğine dair akıl danıştım. İngiltere temsilcisi beni yanında alıyordu ve himayesi altına aldı beni bırakmayacağını vaat ederek bana en üst düzey görevlilerdenmişim gibi çok iyi davrandı. 26 Ağustos günü Elçi Beyimiz, Cizvit rahibini ve Victor Relinger'i Bay Edward Barton'a gönderdi, onun can düşmanı olmasına rağmen nazikâne selamlarını ilettiler ve beni kendisine bir süre daha hizmet etmem için ikna etmesini rica etti. Konutunda çok sayıda hizmetkârın ve ayrıca da saygın beyefendilerin bulunduğunu, bundan ötürü bir eczacıya gereksinimi olduğunu bildirdi. Eğer Hristiyanlık alemine geri dönmeye kadar yanında kalmaya razı olursam, geri döndüğümüzde bana maaşımın toptan ödenmesini temin edeceğinden başka, İmparator hazretlerine beni terfi ettirmesi ve ömrüm boyunca rahatça geçimimi sağlaması için tavsiyede bulunacağını vaat etti. Bay Edward Barton şu yanıtı verdi: "Eğer efendinizin hizmetkârı işine devam etmek isterse, ben onu engelleyecek değilim. Ama efendiniz hizmetkârlarına çok kötü davranmaktadır, onları hapse atıp zincire vurdurmakta, hak ettikleri parayı da vermemektedir. Reinhold adındaki bu adam da başının derde girmesi üzerine bana sığınmış ve hizmetime girmiş bulunmaktadır. Artık o benim hizmetkârım olduğuna göre, onu koruyacağım ve kendisine herhangi bir şikâyet meydana vermeyecek biçimde davranacağım. Üstelik o, sayın elçi Dr. Petz'e söz verdiği gibi bir yıllık hizmetini de tamamlamış bulunmaktadır. Zaten Lehistan krallığı tebaasından olup Konstantinopolis'te bulunan herkes, Kral hazretleri tarafından benim himayeme teslim edilmiştir. Söz konusu kişi de Lehistan krallığı tebaasından olduğuna göre, ben onun iyi durumda olmasından sorumluyum ve ona sizin efendinize hizmet etmeye devam etmesini salık veremeyeceğim. Zira ben, bana emanet edilen hizmetkârlarıma Dr. Petz gibi davranacak olsam, Kraliçem bana ne der, bilemiyorum." Böylece gelenleri geri yolladı ve bundan böyle de bir daha beni arayıp sormadılar. Sonuç olarak ben bir süre Bay Edward'ın yanında kaldım. Sık sık "Tavşan Adası"na gidiyor ve tavşanları

üzerlerine kalın sopalar fırlatarak avlıyorduk. Ara sıra da Halkedonya ve *Prens Adaları*'na kadar uzanıp balık tutarak hoşça vakit geçiriyorduk. İngiltere'nin ve Fransa'nın temsilcileri, imparatorun elçisine kıyasla daha geniş özgürlüklere sahip olduklarından, oralarda eğlenmelerine izin veriliyor ve onlar da bu olanakları değerlendiriyorlardı. Nihayet her şeye kadir Ulu Tanrı, bakışlarını bana yöneltme lütfunda bulundu ve İngiltere temsilciliğinin konutundan ayrılmama yardım etti. Ulu Tanrıma sonsuza kadar övgüler, saygılar ve şükürler olsun! Amin!

DOKSAN BİRİNCİ BÖLÜM

İNGİLTERE TEMSİLCİLİĞİNİN KONUTUNDA BULUNDUĞUM SIRADAKİ OLAYLAR İNGİLTERE TEMSİLCİSİNİN VEZİRİAZAMIN HUZURUNA ÇAĞIRILMASI

1 Eylül günü, Uluç Ali adındaki yaşlı kaptanpaşa ortadan kaldırıldıktan sonra, Hasan Paşa, Afrika'da bulunan Tunus'tan on iki kadırgayla Konstantinopolis'e geldi ve tutsak alıp beraberinde getirdiği üç Hristiyan gemisini de büyük bir zafer töreni ile takdim etti. Hristiyan gemilerinin bayraklarını kadırgaların kıç tarafına bağlamışlar, peşlerinden suda sürük-lüyorlardı.

2 Eylül'de Gundersdorf baronu Hans Christof Teufel ve George Christoph Fehrenberger, hizmetkârları Königsbergli Bastian Stahn ile birlikte İngiltere temsilcisi Bay Edward Barton'a geldiler ve hem kendisiyle hem de benimle ve diğer görevlilerle vedalaşarak daha o akşam iki gemi ile İskenderiye'ye doğru yola çıkacaklarını, oradan Kahire'ye, Sina dağına ve Kudüs'e gitmeye niyetli olduklarını bildirdiler.

5 Eylül'de Asya yakasında geceleyin olağanüstü bir ateş gördük ve ateşin gerisinde Uludağ'ın doruğunu seçebildik.

6 Eylül günü İngiltere temsilcisi, veziriazamın huzuruna çağrıldı. Biz oraya varınca, İmparator hazretlerinin elçisi Dr. Bartholomeus Petz'in de bizden önce gelmiş olduğunu gördük. Bizi biraz beklettiler, çünkü biz içeri girerken Roma imparatorunun elçisi huzura davet edilmiş bulunuyordu. Roma imparatorunun elçisinin veziriazamın huzuruna çağırılmasının

nedeni şu idi: Yüce Sultan, Viyana Kralı'nın ve elçisinin kendisiyle alay ettiği fikrine kapılmıştı. Zira Padişaha her yıl ödenmesi gereken haracın kaytarıldığı ve üç yılda ancak iki yıllık haracın ödendiği saptanmıştı. Sultan Murad ile yapılan barış anlaşmasının başlangıç tarihinden itibaren üç yıllık haraç borçlarının biriktiği bildirilerek bu borçların ödenmesinde ısrar edilmekteydi. Padişah, aksi halde elçiyi tüm maiyeti ile birlikte zindana attıracaktı. Ne var ki Dr. Petz gayet kurnaz bir adamdı ve sıkıntılı durumlardan sıyrılmanın yollarını bilirdi. Ama Petz'den sonra elçi olarak gönderilen zavallı Bay Friedrich Kreckwitz bunu başaramadı ve kapana kısırıldı. Onu zincire vurarak Belgrad'a gönderdiler. Hizmetkârlarından dokuz kişi, tersanenin yakınında bulunan ve *Bagnio del Gran Turco* adıyla bilinen hapisaneye götürülüp zincire vuruldular ve Bay Krakowitz ölünceye kadar orada tutuldular. Ancak o öldükten sonra, Türk hükümdarı III. Mehmed, kız kardeşinin kocası olan İbrahim Paşa'nın arabuluculuğu ile hizmetkârları serbest bıraktı ve İngiltere temsilcisi Bay Edward Barton onları Hıristiyan ülkelerinin hududu olan Macaristan'a kadar gönderdi. Tutuklu olarak hapisanede kalanlardan biri olan iyi dostum Bay Friderich Seidel bana bu olayları tüm ayrıntıları ile anlattı.¹⁹⁸

İngiltere temsilcisi ile konuşulan konu ise şu idi: Türk hükümdarının aldığı bir habere göre, İspanya kralı İngiltere'ye hücum etmek kararındaymış ve Büyük Sultan, müttefikine istediği zaman yardım elini uzatmaya hazır olduğunu bildirmek istemiş. Eğer İngiltere kraliçesi gerek duyarsa, Türkler yardımına gelirlermiş, zira şu sıralarda Hasan Paşa büyük bir donanma oluşturmaktaymış. İngiltere temsilcisi kısaca, Kraliçeden bu konuda bir emir almadığını, fakat kendilerine Padişahın sözlerini iletceğini, bu konuda verilecek emirleri de veziriazam paşaya bildireceğini açıkladı. Ayrıca yapılan tekliften ötürü İngiltere Kraliçesi adına teşekkür etti ve Kraliçesinin, İspanya kralının saldırısına karşı koyabilecek güçte olduğunu tahmin ettiğini de sözlerine ekledi. Divan'da padişahın adına paşalar tarafından yürütülen bütün işlemler çok az söz sarf edilerek, uzun uzadıya girizgâhlara gerek duyulmadan, rütbelere, konumlara, saygı gösterilerine yer verilmeden, sadece "evet" veya "hayır" yanıtı ile en kısa yoldan sona erdirilmektedir. Hı-

198 Bkz. Yirmi Yedinci Bölüm

ristiyan devletlerinin elçileri de Türklerle olan ilişkilerinde farklı bir hitabet üslubu öğrenmek zorunda kalmışlardı. Bu konuşmalardan sonra paşanın huzurundan ayrılıp konutumuza döndük.

DOKSAN İKİNCİ BÖLÜM

PADİŞAH III. MURAD'IN OĞLU MEHMED HAN'IN SÜNNET TÖRENİ

20 Mayıs günü Türk hükümdarı, eski saraya gidip tüm kadınlarla birlikte oğlu Mehmed Han'ın sünnet düğününe katıldı. Daha sonra düğün gösterilerinin yapıldığı Atmeydanı'na gitti ve orada sünnet düğünü münasebeti ile yapılmış olan yeni sarayına yerleşti. Kadınların kendi aralarındaki kutlamaları sekiz gün sürdü. Bu sürenin bitiminde padişahın oğlu kalabalık bir alayla gene eski saraya, padişahın eşinin yanına götürüldü. Atmeydanı'nda veliahda 5 güzel, süslü at takdim edilmiş ve görkemli bir geçit töreni düzenlenmişti. Bu törenin ayrıntıları anlatmakla bitmez. Padişahın oğlu Türklerde âdet olduğu üzere annesinin, babaannesinin, halalarının ve diğer akrabalarının ellerini öptü. Daha sonra gene Atmeydanı'na geri dönüldü. En önden balmumundan yapılma büyük, güzel, görkemli çiçekler, kuşlar, meyveler ve birçok değişik şeylerle süslü beş büyük mum taşınyordu [Nahl]. Bunların her birini yüzlerce yeniçeri taşıyordu. Bunların dışında binlerce küçük mumu da iki veya dört kişi taşımaktaydı. Mumların arasında, önde ve arkada yürüyen çalgıcılar da çalgılarını öyle bir coşkuyla çalıyordardı ki, insanlar birbirinin söylediklerini duymıyorlardı. Bütün bu gösteriler Padişahın oğlu şerefine yapılmaktaydı. Mumlar padişahın odasının karşısına yerleştirildikten sonra mumları taşıyan yeniçerilere bir ziyafet verildi. Bunun arkasından eski saraydan tatlılar, şekerlemeler ve şekerden yapılma çeşitli hayvan figürleri getirdiler: Filler, develer, atlar, aslanlar, kaplanlar, uzun boyunlu zürafalar, maymunlar, denizkızları, tavuskuşları, doğanlar, şahinler, ayrıca kupalar, şamdanlar, bahçe sulama kovalarına benzer testiler, bir kale, bir çeşme, çeşitli irili ufaklı meyveler, kavunlar, kabaklar, üzüm salkımları, şeftaliler, narlar, limonlar, portakallar, mürdüm erikleri ve daha akla gelen her şey tamamen şekerden yapılmıştı, hatta şekerleme-

den yapılmış balıklar bile vardı. Bütün bunlar Atmeydanı'na taşındığında ansızın yağmur başladı ve şekerlemelerin çoğu eriyip bozuldu. Üstelik Türklerde âdet olduğu üzere, düğüne davet edildiğinin göstergesi olarak konuklara dağıtılan şekerler de eridi. Türkler ayrıca elçiliklere ve önemli kişilere, konumlarının önemi oranında armağan olarak konutlarına göndermek üzere şekerlemeler de hazırlamışlardı. Nitekim Roma İmparatorluğu elçisine kocaman bir aslan, uzun boyunlu bir zürafa, bir kaplan, bir şamdan bir kupa ve bir şahin isabet etti ve konutuna gönderildi.

Geçit töreninde Rumeli beylerbeyinin önünde dilenciler yürümekteydi. Bunlar her iki yanlarından kestikleri derilerinin arasına birer mızrak geçirmişlerdi Ayrıca şakaklarına da ikişer tüy saplamışlardı. Altı adam da kollarına ve göğüslerine sekizer nal çakmışlardı, kollarında üçer, göğüslerinde ikişer nal taşımaktaydılar. Bazıları da birer kamayı yan taraflarına derilerinin altına saplamışlar ikişer ikişer yürüyorlardı. Birisi 58 tane sağlam yeni bıçağı kollarının ve göğsünün derisini bir karış boyunda keserek altından geçirmişti. Bir başkası her iki şakağını birer karış boyunda keserek içinden birer kama geçirmişti. Buna benzer tuhaf gösterilerle beylerbeyinin gözüne girmek isteyen daha pek çok kişi vardı. Derilerine kama, kargı, hançer, tüy gibi sivri araçlar saplayan kişilerin gösterileri en az üç veya dört saat sürdü. Padişahın karşısındaki meydanlığa gelip sıraya dizildiklerinde, aralarından iki kişi yere yığıldı ve bunlardan birisi orada can verdi, diğeri ise bir süre baygınlık geçirdikten sonra ayıldı. Bunun üzerine Padişah ve beylerbeyi bu uygulamayı yasakladılar ve bir daha böyle gösterilere kalkışanlara ölüm cezası verileceği ilan edildi.

2 Haziran tarihinde başlayan sünnet düğünü töreni 21 Temmuz'a kadar sürdü. Türklerin ve Çingenelerin çalgıları ve şarkıları her tarafı iniminin ininletiyordu. Belki 300-400 genç delikanlının hep birden yüksek sesle şarkı söylemesi zaten insanların başını ağrıtmaya yeterdi. Bunun dışında yaşlı adamlar da biraz para kazanmak için şaklabanlıklar yapıyorlardı. Ama insanları güldürmek isterken yaptıkları hareketler onlara hiç de yakışmıyor ve maskaralıktan ileri gitmiyordu. Hemen hemen her gün Türklerin saygı duydukları ve "sufî" dedikleri dindar adamlar da ortaya çıkıyor ve bunlar 2-3 saat boyunca ortada bir daire oluşturup kâh kendi etraflarında kâh daire ha-

linde dönüyorlardı. Bizim ülkemizde böylelerinin dindar veya bilge kişi değil deli olduğuna hükmedilir. Adamlar güçleri tükeninceye kadar dönmelelerine devam etikten sonra bitkin bir halde yerde yıkılınca, Türkler Tanrı'nın onlara meleklerini yolladığına ve uyku halindeyken ruhlarını yanına getirttiğine inanıyorlar. Böylece gün boyunca çeşitli şaklabanlıklara devam edildi.

Akşam olunca, Padişah meydana serilen uzun örtülerin üzerine yemekler getirterek herkese büyük bir şölen sundu. Basit halktan olanlar bu yemekleri kısa sürede kapışıp tükettiler. Çıkan kargaşada birçokları sarıklarını giysilerini yitirdiler ve başkalarına kaptırdılar. Meşalelerin ve kandillerin yakılma zamanı gelince bir süre ışıldaklar atıldı, daha sonra kulelerden, kalelerden, kadirgalarından ve yüksek tepelerden havaî fişeklerle ortalık aydınlatıldı. Sanki oralara ağzından ateş püskürten ejderhalar yerleşmiş gibiydi. Her gece yapılan bu ışıklı gösteriler anlatmakla bitmez. Bunun dışında belki 500 hokkabaz, hava basılmış kırmızı ve siyah deri tulumlar içinde ortalıkta dolaşüyor yer açıyorlardı. Bunları yöneten bir amirleri de vardı. Çok sayıda savaşçı ve sipahi, Padişahı eğlendirmek ve onurlandırmak için meydanın farklı yerlerine kaleler kurdular. Bunlardan birisinin bir Hristiyan kalesini temsil ettiği, yırtık, paralanmış bayraklarından, eski Alman davullarından ve paslanmış, parçalanmış silah ve zırhlarından anlaşılıyordu. Atlarına binmiş süvariler birbirlerine karşı harekete geçiyor, piyadeler birbirleriyle boğuşuyordu. Her ilci taraftan tekerlekler üzerinde toplar ve küçük havan topları da meydana getirildi ve savaşa katıldı. Kalelere saldırılar hep Hristiyanların yenilmesiyle sonuçlanıyordu. Kale tahrip edilip Hristiyanları temsil eden kale sakinleri tutsak alınıyor, elleri ayakları bağlanarak Padişahın önüne getiriliyorlardı. Böylece bir savaşın seyri gözler önüne canlandırılıyordu. Bu gösteri sürekli tekrarlandı. Fakat Ulu Tanrımız onların bu oyunlarını cezasız bırakmadı, her seferinde başlarına bazı kazalar geldi, örneğin ateş edilirken bir adamın bir tarafı uçuruldu, bir başkasının elinde barut torbası ateş aldı ve üzerindeki giysisi yandı, adam canını zor kurtardı. Son olarak da toplara barut doldurmak için kullanılan değnek topun içinde unutuldu veya bilerek bırakıldı ve top ateşlenince bu değnek bir beyefendinin ve iki hizmetkârının hayatına mal oldu. Zira toplar ve havanlar paçavralarla dolduruluyordu.

Hükümdar gündüzleri eğlenceli vakit geçirmek için meydana yaban domuzları getirtmiş ve İngiliz köpeklerini üzerlerine saldırtmıştı. Ama daha önce yaban domuzlarını dövdürüp yaralamış ve üstelik serbest de bırakmayıp, iki ayaklarından uzun bir iple bir sırığa bağlatmıştı. Ayrıca Padişah, Roma İmparatorluğu elçilik konutundan bir “domuz ayısı” (yaban domuzu?) ve bir başka ayı istetti ve onun bu isteğini de yerine getirdiler. Ayıyı meydana getirdikleri zaman onu da yukarıda sözü edildiği gibi bağlamışlardı. Onun üzerine birbiri arkasından üç aslan saldı. Aslan önce domuzun üstüne atıldı, fakat domuz kendini savundu ve hortuma benzer uzun burnu ile aslanı kaçırttı. Öyle ki bir daha domuza saldırmaya hiçbir cesaret edemedi ve aslanlar oradan uzaklaştılar. Türkler aslanların domuzla baş edemediklerini, domuzun üç aslana üstün geldiğini görünce çok şaşır-dılar. Türkler, Hristiyanları domuzlarla kıyasladıklarından ve kendilerini aslanın yerine koyduklarından, “bu durumda domuzlar acaba bizlere karşı nasıl davranırlar?” diye tasalanmaya başladılar. Domuzla ayıyı yeniden karşılaştırmayı denediklerinde de gene hep aynı olaylar tekrarlandı. Daha sonra meydana tavşanlar, kurtlar, porsuklar, adavavşanları da getirildi. Padişahın hizmetkârları sipahi olarak aralarında yarışlar düzenlediler, at koş-tururken uzun bir sırıgın üstüne takılmış altın kaplama bir düğmeye nişan alıp ok attılar. Hedefe isabet ettirenler daha yüksek bir göreve atandılar ve ödüllendirildiler. Oysa bu beceriyi sık sık deneyenler, bunun sadece bir talih eseri olduğunu söylediler.

Padişah, bütün el sanatçılarına ve esnafa da haber yollamış ve kendi sanatlarını veya işlerini simgeleyen bir gösteriyle meydandaki törene katılmalarını, huzuruna çıkmalarını istemişti. Bu da gerçekleştirildi ve her türlü zanaat, hatta başkalarının becerilerinden faydalanan meslek sahipleri de olanakları ölçüsünde bir, iki veya üç güzel ve gösterişli bayrak eşliğinde Padişahın önünde becerilerini sergileyen faaliyetlerde bulundular, kendi emekleriyle ürettiklerinden Padişaha armağanlar sundular. Padişah da karşılığında onların her birine 5, 10, 15, 20, hatta 30 bin asper armağan etti. Bunların yanında Padişahın kendilerine bir lütufta bulunmasını isteyenler de, amaçlarına ulaştılar. Padişahın önüne ilk çıkanlar, kadınların ve çocukların başlarına taktıkları sırma takkeleri yapanlardı. Onların arkasın-

dan Bedesten’de değerli taşlar satan kuyumcular ve mücevher tacirleri geçit törenine katıldılar, sonra sırmalı kumaş, “Damascat” (Şam işi kumaş) ve kadife dokumacıları, ipek ipliklerden kuşak ve uçkur yapanlar, daha sonra altın işleyenler, sırma tel çekenler yani sırınakeşler, ayrıca zanaatkârlar, el işçiliği yapanlar, özellikle ayakkabıcılar, terziler, semerciler, eğerciler, demirciler, kalaycılar, berberler, çilingirler, ok ve yay üretenler, sarık yapanlar, meyve satanlar, aşçılar, boyacılar, baharatçılar, eczacılar, hatta süt ürünleri yapanlar, koyun çobanları, kasaplar, mum üretenler, üzengi yapanlar, kılıç bileycileri, tüfek yapımcıları, kırtasiyeciler, kitap satıcıları, elbiselerden lekeleri temizleyenler, balıkçılar, şarapçılar, gemiciler ve peremeciler, bahçıvanlar, şalvar dikenler ve kumaşçılar, iğne satıcıları, makas yapımcıları, kürkçüler, bıçak bileycileri, Çingene demirciler, şerbetçiler, otçular, Türk ve Yahudi sarraflar, sokaklarda süpürge satanlar, kısacası en basit el işçiliği yapanlar ve en önemsiz el sanatçısı bile Padişahın önünden geçmek zorundaydı. Bu zanaatkârların bazıları Padişaha güzel oğlanlar armağan ettiler, örneğin kasaplar dokuz kişi armağan etti. Gösteriye katılanlar arasında iki Türk vardı ki, arkaüstü elleri ve ayakları üstünde duruyor, fakat sırtları yere değmiyordu. Bunların karnına birer örs yerleştirildi ve üzerinde çekicilerle vurularak beş adet demir çanak üretildi. Bu işlem yarım saat sürdü. Bazı göstericiler kendilerini zincirle kısıvrak bağlatıp üzerlerine taşlar fırlattırdılar, sırtlarının altına kınından sıyrılmış üç kılıcı, keskin tarafları yukarı doğru gelecek şekilde yerleştirip, karınlarının üstüne kocaman bir kütük koydurttular. Bir süre bu kütüğe vurulmasına rağmen, sırtları bir kez bile kılıçlara değmeden elleri ve ayakları üzerinde durabildiler. Bazı göstericiler, içinde yarım *zentner* [1 Zentner= 50 kg] ağırlığında bir yük bulunan çuvalı dişleriyle kaldırıp havada, başlarının etrafında döndürdüler. Padişah bütün zurnacıları, çalgıcıları ve hünerbazları meydana davet ettirdi ve tüm gün marifetlerini göstermelerini istedi. Meydana gelip gösteriye katılmayan biri yakalanacak olursa, cezalandırılmasını emretti. Bu yüzden atlayan, sıçrayan, ipte gezen, çeşitli danslar oyunlar yapabilen herkes meydana doluştu. Hatta ayı oynatan biri, eşeği ile marifet gösteren bir başkası, köpeği, maymunu ve keçisi ile gösteri yapan üçüncü bir kişi, kısacası herhangi bir becerisi olan çeşit çeşit insanlar meydanda boy ve marifet gösterdiler. Özellikle ip

üstünde yürüyen bir kedi benim çok ilgimi çekti. Buna birçok başka kişi de şaşı. Böylece günlerimizi bu gösterileri izlemekle geçirdik. Törenin sonunda paşalar da Padişahın onuruna çok ilginç ve güzel ışık oyunları izlettiler: Hepsı kâğıttan yapılmış olan çeşitli hayvanlar, filler, atlar, Yahudiler, Rum keşişleri, vb. figürler içine fişekler yerleştirip havaya fırlattırdılar Padişah, meydanda bulunduğu sıralarda halka dört veya beş kez gümüş veya altın kaplamalı kâseler dolusu asper, taler ve duka dağıttı ve bu kâseleri 45-50 kez yeniden doldurtturdu. Paranın miktarı belli değildi ve her para saçılışı sırasında birkaç kişi izdiham yüzünden bayılıp yere serildi ve ayaklar altında ezildi, bazıları öldü, birçok kişinin de elbiseleri paralandı, kolları, kuşakları, kaftanları yırtıldı, kuşaklarının arasındaki altın kaplama kamaları çalındı, kafalarındaki sarıklar düştü, bazıları birbirlerinden koyunlarına soktukları paraları aşırıdılar, ayaklarındaki ayakkabıları çaldılar.

Sünnet kutlamaları sırasında padişahın önündeki meydanda ayrıca bir de çadır kurulmuştu. Burada yüzlerce fakir Türk çocuğu sünnet edildi. Padişah onlara oğlunun adına çeşit çeşit giysiler, gömlekler, kaftanlar, çizmeler, ayakkabılar, başlıklar armağan etti. Hükümdar ayrıca kendisine armağan edilmiş olup kafeslerde beslenen keklik, balıkçıl, gibi birçok kuşu birkaç seferde azat etti. Türkler için bu da bir ibadet yerine geçmektedir. İşte Padişahın oğlu olan Mehmed Han 16 veya 17 yaşında böyle bir kutlama ile 8 Temmuz gecesi saat 8 veya 9 sıralarında sünnet edildi. O gece atılan fişeklerin ve yapılan ışık gösterilerinin bir benzeri daha görülmemiştir ve anlatmakla bitirilemez. Gösteriler boyunca Padişahın çalgıcıları tüm gün, gece bastırıncaya kadar 10-11 saat çalmaya devam ettiler: 4 büyük davul, 8 küçük davul, beşer beşer münavebeyle öttürülen 10 borazan, 10'dan fazla zurna, iki madeni tabağa benzeyen ziller, dümbelekler... Bütün bu çalgıların bir arada seslendirilmesinden oluşan curcunadan hiç söz etmeyeceğim. Bu meydana eski pagan dönemindeki hükümdarların diktirdikleri sütunlardan biri olan kesme taşlardan yapılmış ve taşlarının bazıları dökülmüş olan çok yüksek bir sütuna, hiçbir ip, halat veya başka bir gereç olmaksızın, sadece ellerini ve ayaklarını kullanarak tırmanan birisi, tam tepedeyken gömleğini çıkarıp sütunun ucuna yerleştirdi, fakat esen rüzgâr gömleğini alıp götürdü, adam da üstü çıplak olarak, yukarı çıktığı gibi gene elleriyle ayaklarıyla tutunarak

aşağı indi. Bu adama padişah büyük bir armağan verdi ve bir fakiri mal mülk sahibi etti. Fakat yükselere tırmanmak tehlikeli olduğundan, Padişah daha sonra böyle gösterileri yasakladı. Zaten diğer sütunlar da söz konusu sütundan çok daha alçak olmamakla beraber tek bir taştan yapılmış olmalarından ötürü farklıydılar ve elle veya ayakla tutunulabilecek yerleri yoktu. Bu yüzden de iki kişi sütunların etrafına ve bedenlerine ipler dolayarak sütunların tepesine çıkıp bayrak diktiler. Bu gösteriyi seyretmek de oldukça ilgi çekiciydi. Bunu da sadece iki kişi başarabildi ve bunlar da padişahтан övgü ve armağan aldılar. Daha sonra da kabukları soyulmuş yüksek bir ağaç getirip meydanın ortasına dikildi ve kim tepesine kadar çıkmayı başarırssa ona ödül verileceği söylendi. Ama ağacın tepesindeki dallar o kadar inceydi ki, üzerine tırmanılınca eğilip bükülüyorlardı ve tepeye ancak pek az kişi tırmanabiliyordu. Nihayet bir acemioğlan en üst dala ulaşabildi. Oradan inerken ağacın orta yerine geldiğinde, aşırı sıcağtan ötürü ellerine ayaklarına hâkim olamayarak ağaçtan düştü ve bir eli ile bir ayağı kırıldı, onu ölü gibi yığıldığı yerden kaldırıp götürdüler. Duyduğuma göre, bundan başka da pek çok kazalar olmuş. Hepsinden haberdar olmadıksa da, böyle bir törenin tamamen arızasız geçmesi mümkün değildir. Kuşkusuz Ulu Tanrı insanları bu aşırı çüretkârlıklarından dolayı cezalandırmıştır. Rivayete göre o günlerde beş veya altı bin Ermeni, Arnavut, Rum ve Türk sünnet edilmiştir.

18 Temmuz'da büyük bir kargaşa çıktı. Şehzadenin sünneti vesilesiyle, saraya küçük yaşta getirilip yetiştirilen çocukların ergen olanlarından 1400 genç sipahi olma hakkını elde etmişlerdi. Bunlardan bazıları Rum tavernalarından birine gidip içki içmeye başlamışlar, aralarından biri de içkiyi fazla kaçırıp sokağa çıkınca yere yığılıp kalmış. O sırada subaşı, ases adı verilen yardımcıları ve 6 yeniçeriyle oradan geçiyormuş. Yerde yatan sipahiyi görünce, yeniçerilerine ona dayak atmaları emrini vermiş. Rum tavernacı subaşıya, genç sipahiyi cezalandırmamasını, onun padişahın görevlisi olduğunu ve daha yeni bu konuma getirildiğini, arkadaşlarının da henüz içerde oturduklarını anlatmış. Bunun üzerine subaşı Rum tavernacıya da değnek vurdurmaya kalkışmış, ama tavernacı ellerinden kurtulup içeri kaçmış ve olanları içerdekilere anlatmış. Bu sefer onlar dışarıya çıkıp subaşı ile konuşmuşlar, Padişahın hizmetinde olduklarını, kendilerine

karşı böyle bir davranışta bulunulmaması gerektiğini açıklamışlar, fakat subaşı onları dinlemeyip sipahiye dayak attırmaya devam etmiş. Subaşıya söz geçiremeyeceklerini anlayan sipahiler, bir araya gelip başka sipahileri de yardıma çağırmışlar ve ellerine geçirdikleri sopaları, taşları subaşının, yeniçerilerin ve aseslerin üzerine fırlatmaya başlamışlar. Bu kargaşa sırasında, daha önce sözünü ettiğim ve subaşı tarafından dövdürülen sipahi yattığı yerde can vermiş. Bunu fark eden sipahiler daha da artan kızgınlıklarıyla subaşıyı atından indirmişler, onu ve altı yeniçeriyi kısıkvrak bağlamışlar, asesler ise kaçmışlar. Sipahiler, Atmeydanı denilen ve Padişahın oğlunun sünnet düğünü kutlamalarının yapıldığı alana, ölü arkadaşlarını getirip Padişahın önüne bırakmışlar. Padişahın buna çok canı sıkılmış. Üstelik meydanda toplanan sipahilerin arasında ölen gencin çok yakın bir arkadaşı da bulunuyormuş. Bu olaydan ötürü o da öfkelenerek yeniçerilerin üzerine yürümüş ve onları tartaklamaya başlamış, arkadaşları da ona katılmışlar. O sırada yeniçeri ağası gelmiş ve yeniçerilere seslenmiş. Bu seslenişle yeniden bir kargaşa çıkmış ve Padişah bu sefer de yeniçeri ağasına kızmış onu görevinden azletmiş, yerine Padişahın bayraktarı olan birisi atanmış. Ondan başka yeniçeri ağasının üstleri olan Osman Ağa ve *Aga Bega* (?) da azledilmiş, yani ikisi de *mazul* olmuşlar. Onların ertesi günü idam edileceği söylentisine karşın böyle bir şey olmadı, ama sanırım onları gizlice öldürdüler. Zaten onlarda âdet böyledir. Gözden düşenlere gece bastırıldığında deniz suyu içirirler.

Son günlerde biz gariban Hristiyanlar da büyük bir korku yaşadık, çünkü çok yakınımızda olan ve eskiden *Forum Constantini* denen şimdi ise Tavuk Pazarı adını taşıyan yerde 27 Temmuz'da büyük bir yangın çıktı ve burası tümüyle yandı. Biz de can derdine düştük ama çok şükür kurtulduk. Yangında 300 dükkân, bir cami ve iki kervansaray tamamen yandı. Kervansarayda kalan birçok Hristiyardan 50 kişi de dumandan boğuldu. Bir Türk ahababımın bana anlattığına göre, Hristiyanların kaldığı bölmenin anahtarını elinde bulunduran kişi bulunamamış, nihayet kapısını kırmışlar ve içerdekilerin yarısı sürünerek dışarı çıkmış. Az kalsın onlar da duman-dan boğulacaklarmış. Yangın öğleden sonra çıkıp ertesi gün saat dokuz kadar sürdü ve çok sayıda insan ateşin kurbanı oldu. Her şeye kadir Ulu

Tanrı bizleri korusun ve sevgili oğlu İsa peygamberimizin hatırı için bizleri Hristiyan dünyasına salimen kavuştursun Amin, Amin, Amin!

Ben daha sonra donanmanın bir gemisi ile yolculuk yaptığımda, sözünü ettiğim şehzade Mehmed Han'ı, Midilli adasının açıklarında Has-san Paşa ile söyleşirken tekrar gördüm. İlerde, bu yolculuğumu anlatırken, Mehmed Han ile karşılaşmamdan da söz edeceğim.

TÜRKÇE SÖZCÜKLER

[Yazar öğrendiği Türkçe sözcüklerle birlikte Almanca karşılıklarını da vermiştir. Çeviride sözcükler, o dönemdeki telaffuz şeklinin bilinmesi açısından, yazarın metinde kullandığı biçimde aktarılmıştır. Bazı sözcükleri yanlış işitmiş veya yanlış anlamış olması da mümkündür. Bunların günümüzdeki kullanılış biçimi yanına eklenmiştir –ç.n.]

Bum – kum; Waliklik – Balıklık; Vlaïet – vilayet (ülke); Ada –ada; Memleket – Şahlık – krallık; Viran – Orman; Dag – dağ; Eniş – iniş; vadi – Ova; Darla – tarla; Bahtça – (bahçe); Bag – bağ; Tschair [çeyir] – çayır; Otlek [otlak]; Medress – bir çeşit gemi; Wruck – ot (?).

VILAİTLERNİĞ VE TEYFELEARNİĞ ADLARIY [ÜLKELERİN VE HALKLARIN ADLARI]

Frengisten – Frenk; Rumeliy – Rum, Vrum; İspaniya vilayeti, Spaniyol–[İspanya], Haruat vilayeti – Haruat [Hırvat]; Arnaut vilayeti–Arnaut; Arabistan, Arab; Frantza vilayeti, Frantza Adamisa [Fransız]; Missir [Mısır]; Alaman vilayeti, Alaman; Nemhe – Unguris vilayeti [Macaristan], Macar; Çek vilayeti, Çek; Türkisten [Türkiye] – Türk, Müslüman; Deh vilayeti (Leh vilayeti) [Polonya] – Deh (Leh) [Polonyalı]; Tartar [Tatar]; Moşkovi Adamissi [Moskovalı, Rus].

ŞEHERLERİNG VE YERLERİNG ADLERİ [ŞEHİRLERİN VE YERLERİN ADLARI]

Şehir [şehir]; Şeristan [büyük şehir]; Rim şeheri [Roma]; Kudşumbek [Kudüs-ü mübarek]; Venedik şeheri [Venedik]; Beç [Viyana]; Budun [Budin];

Beligrad [Belgrad]; Sofya; Edreni [Edirne]; İstamboil [İstanbul]; Yer – Fioiy [Köy]; Çihstlut [Çiftlik]; Serhat [hudut]; Hollak [sokak], Yol; Kapi [kapı]; Kula [kule]; Şeherduvan [sur]; Hendik [hendek]; Kiupri [köprü]; Basar İşerşu [Pazaryeri, çarşı]; Hosar [Hisar]; Divanhane; Koşık [köşk]; Hazine; Zindan; Siaset meydanı [Siyaset meydanı]; Sinderia [İskenderiye], Mısır, [Kahire].

İNSENDEN VE ANUNA KAZASİNDEN [İNSANDAN VE ONUN AKRABASINDAN]

Kız kardeş; Kardeş; Hısım [kayınbirader]; İnsan – adem; Bad (?)

Dirlik [dirilik, yaşam]; Ulum [ölüm]; Meidti [(mevta), ölü];

Er Adem [erkek]; Auret; [avrat, kadın]; Köis [kız], Ertsah (erçah?) [genç erkek]; Eislier (?) [evli erkek]; Hadun, kadun kişi [hatun, evli kadın]; Maksut (?) [çocuk]; Oglan [erkek çocuk]; Kışçeyaz [kızcağız, kız çocuk]; Henş Zigiydt [genç, yiğit]; Kiyss [kız, bakire]; Koç adam [yaşlı adam]; Kariy agreed (?) [yaşlı kadın]; Koçilik [kocamışlık, yaşlılık]; Pagerekiys (?) [genç hizmetkâr]; Efendibegk [efendi, bey]; Hezmedgar [hizmetkâr]; Cariye [kadın hizmetçi]; Gençlik; İşan [(Can) ruh]; Akl [akıl]; Angleiys [anlayış]; Fikirluk [bellek]; Dhen [(ten); beden]; Raza [(âza), uzuv]; Baş, Baş depesi [omur (?)]; Entşe [ense]; Beyin, Beyingeningi [(beyin kemiği), kafatası]; Haç [saç]; Alim [alın]; yuzburuşması [yüz buruşması, kırışıklar]; Yüztesvir [yüz tasviri, yüzün görünümü]; Gozler [gözler, (surat?); Gioss [göz, göz kapağı]; Kaş, Gioss içi [göz içi]; Buru [burun]; Burum deligi; Buyuk burunli [büyük burunlu]; Kulak; Amas (?) [ses]; Agiys [ağız]; Aguscik [ağızcık, küçük ağız]; Şeftali [öpücük (?)]; Zagna (?) [yanak]; Diş, Diş etleriy [dişetleri]; Dil; Engkek (?) [çene]; Çseer (?) [çene kemiği]; Dudak; tuleruk [tükürük]; Datmak [tadına bakmak]; Sakal, Biuki [sakal, bıyık]; Boin, Bogan [boyun]; Onius [omuz]; Arka kiynregi [arka küreği, kürek kemiği]; Engse boion [ense boyun]; Boges [boğaz]; Avurd [avurt]; Delşek [dilek, küçük dil]; Onuchler [omuzlar]; Koltuk, Kol, Koller [kollar]; Diregsek [dirsek]; El, Sag el, Sol el; Barmak [parmak], Baş Barmak; Durnek – Tornek [turnak]; Sumruk [yumruk], El kefi (?); Auuç [avuç]; Kariş [karış]; Kolaç [kulaç]; Domer [damar]; Yeldamari (?); Kniş (?); Gurek [yürek]; Gigus [göğüs]; Memenung Emeni [memenin emeni, meme ucu], Meme; Can Eni [kalp boşluğu]; Ayen Yemigi [kaburga kemiği]; Koini [koynu]; Karin [karın]; Kiubek – Gubek [göbek]; Aiplik yeri [ayıplık yeri, mahrem yeri]; Sudul (?) [idrar]; İşmek [işemek]; Akşiger

[akciğer]; Karaşiger [karaciğer]; Utt [Öd]; Talak [dalak]; Bubreğ [böbrek]; İlik; Maitte Burşak [mide (?)]; Bağırşak [bağırsak]; Arka [sırt], Arka orta [omurga]; Bel, Yeşik [kalça]; Giot Busuki [Göt, büzüğü]; Giot gangagi [göt yanağı, kaba etler]; Giot delegiy [Göt deliği]; Siçmek [sıçmak]; Aiat [ayak]; Budak [bacak]; Diz, tus [diz]; Uktça [ökçe]; Palter [baldır]; Agik Parmak [ayakparmağı]; Yemik [kemik]; Ett [et]; Kan; Derin [deri]; Nefes; Yeşlik [(Yaşlık) nem, rutubet]; Se-mişlik [şişmanlık]; Der [ter]; Kandaragiy [kan pıhtısı]; Sumuk [sümük]; İring [irin, ceraat]; Bigosyaşiy (?); yare [yara]; Sisinek [çıban]; Dirilmek [yaşamak], İşitmek; Yormek [görmek]; Kokulamak [koklamak]; Deymak [deymek, duymak]; Datmak [tadmak]; Hefmek (?) [sevmek]; Sefmemek [nefret etmek]; Ommak [ummak]; Korkmak; Suilemek [söylemek]; Tinmek [dinlemek, susmak]; Guilmek [gülmek]; Aqlamak; Yemek; İçmek; Şen olmak; Uyanık olmak; Uyumak; Segitmek [seyirtmek, yürütmek]; Durmak; Yatmak; Okumak; Yassmak [yazmak]; Saymak, Ugretmek [öğretmek]; Ugrenmek [öğrenmek]; Çelişmak [çalışmak]; Usuretmek [dinlenmek]; Sağ olmak; Hasta olmak; Ulemek [ölmek]; Yummek [gömmek].

ERLERİNG VE AVRETLERİNG GİYESİYLERİNDRUN [ERKEK VE KADIN GİYSİLERİ]:

Giyesiy [giysi]; Çoha [çuha, kumaş]; Sahtiyan [deri]; Takiiya [takke]; Tulbent; Sarık; Giyomlik [giyimlik, gömlek]; Don; Çakşır [pantolon]; Elduen [eldiven]; Yeng [yen, giysinin kolu]; Zibun [zıbın]; Dizge [pantolonu tutan bağlar]; Feraçe [ferace, üste giyilen ceket]; Nalum [nalın]; İçi [çizme]; Başına [kısa konçlu ayakkabı]; Kaftan; Cakşın [pamuklu kadın donu]; Zadşın [küçük kadın başlığı]; İrmasi [kadınların saç örgüsü]; Dessumeb [(?) mendil]; Papuç; Meht [Mes (?)]; Gşamber [(?) peçe]; Kiurk [kürk]; İbrişim giysi [ipek giysi]; Yeraşer [sırmalı kumaş]; Kiemha [kemha, dokuması desenli kumaş]; İkerbt (?) [kızıl (?)]; Saya [keten (pamuklu)elbise]; Kadse (?) [kadife]; Atlis [atlas]; Yof (?) [sofi]; Dugme [düğme]; Kopçi [kopça]; Arahtçin [başlık]; Mahrama [başörtüsü]; Halhal [boyun takısı (?)]; Bilezik; Kutşak [kuşak]; Çizme; Mahmuz; Skurklidagia (?) [bir çeşit başlık]; Papuç [keçeden yapılmış ayakkabı]; Tsimas [Çizme]; Sekal, Mest (?).

RENGLERDEN [RENKLER HAKKINDA]

Reng, boia [renk, boya]; Main asmani [asumanî mavi, gök mavisi]; Kapkara; Kara; Ak; Kuzil karmazin (?) [kıızıl kırmızı]; Guil yeliy [pembe]; Sary [yeşil gersil(?)]; Zintezeti (?) [kül rengi, gri]; Serilmiş [sararmış, solmuş]; Mor [kahverengi]; Turuncze [turuncu].

EF DEMİ [EV HAKKINDA]

Ef [ev]; Duar [duvar]; Kapiy [kapı]; Kapi enşesiy (?) [kapı menteşe si]; Kilit; Mandal; Anahdar; Ekizer [çivi]; Direkli; Dikilitaş [sütun]; Penşeri [pencere]; Dam; Kemer; Kuy [kuyu]; Kuua [kova]; İpiy [ip]; Sidşir [kenar (?)] Maiyda (?) [avlu]; Muthag [mutfak]; Otşak [ocak]; Mehene (?) [yemek sırasın da hizmet eden kişi]; Merdiven; Basamak; Şemliy [iskemle, oturacak yer].

HAMAMDAN [HAMAM HAKKINDA]

Hainem (?) [Umumi hamam]; Hamam deşiyraşii [soyunma giyinme odası]; Kielhan [külhan, baca deliği]; Furim [Furun, fırın]; Kazan; Sıcak su Souk [soğuk] su; Sabuen [sabun]; Darak [tarak]; Makas; Futa [banyo havlu su (?)]; Hamamcı; Delak [Tellak]; İkatır [Yıkadır?]; Yufmak [yıkamak]; Baş yufmak; Draş [traş]; Kesse surme [keseleme]; Derlemek [terlemek]; Ustrı [ustura]; Nesler [neşter]; Şişe çakmak [şişe çekmek].

AHORDAM [AHIR HAKKINDA]

Eşek; Begir [beygir, at]; Ahor [ahır]; İmrahor başa [Emir-ül ahır başı ahırlardan sorumlu olan görevlilerin başı]; Seyis; At; Fuska [atların altına serilen kuru ot]; Egiem [gem]; Atgielen [at yele si]; Torba; Ulef [yulaf]; Arpa; Yiem [yem]; Yular; Vigam [koşum takımı, dizgin]; Giem Biese (?) Sinel bendi (?) [?]; Giubek [Göbek, atın gövdesinin ön kısmı (?)]; Kusgur (?) [gövdenin arka kısmı]; Eğer; Uzengiy [üzengi]; Yapuk [örtü] – Abay [semer örtüsü]; Kolan; Naal, Neal [nal]; Mıh [nal çivisi]; Kaşı [kaşığı]; Tarak; Aba; İnrek [kürek]; Kuskiy [küskü, gübre]; Mahmuz; Keçe; Araba; Ortlur Araba [örtülü araba]; Ok; Tekerlek; Age (?) [dingil]; Bir araba odun; Bir araba otluk; Mekseri (?) [?]; Araba teresi [araba terazisi]; Gamal (?) [yük atı]; Bir yuk odun; Bir yuk

otluk; Bir yük faski (fışkı?) [bir yük gübre]; Viensurmak [gem sürmek, atı eğerlemek]; Ata bilmek [at binmek]; Gezer [bir araca binip gitmek]; Koşetmek [koşturmak]; Alıkomak [durdurmak].

EFBARKSAN [EV EŞYALARI]

Zaar [yatak]; Krefet [kerevet]; Duşek [döşek]; Çarşaf; Yastık; Yorgan; Aefepe [(?) battaniye, örtü]; Sofra; Bessker [peşkir, sofra örtüsü]; Maharma [(?) havlu]; Yegen [(?) Leğen]; İbrik; Sahan; Depsi [tepsi]; Çamblek [çömlek]; Tencere; Bıçak; Skamli [iskemle, oturacak yer]; Sisenda [oturacak yer, koltuk]; Kamayda [(?) şamdan]; Ayna; Mum; Balmumu; Yağ mumu; Terazî; Surik [Sırık]; Keserk [keser]; Deyenek; Çibuk [çubuk]; Sahat [saat]; Kiyblename [pusula]; Ureke [öreke, iplik bükmeğe yarayan gereç]; Agiy, İgiy [İğ, iplik eğirme gereci]; İplik; Siyrma [sırma, tel]; Ağ; Sitşen Kapigi [sıçan kapanı]; Ornek [vida (?)].

MEHANEDEN [MEYHANE HAKKINDA]

Mehane; Fuçi [fıçı]; Çember; Thuniy [huni]; Çifi [çivi]; Yerdel [testi, güğüm]; Şarap; Şıra; Rakı; Miskiet; Tatlı şarap; Ekşi şarap; Ak şarap; Kızıl şarap; Sirke; Susuzlamak; Doldurmak; İçmek; Sarhoş olmak; Kusmak.

EV HAKKINDA

İsba [(?) oda]; Furun [fırın]; Ocak; Dutun çıka [davlumbaz]; Panşere [pencere]; Eşşam [cam]; Kafas [kafes]; İbrik; Yasduk [yastık]; Sanduk [sandık]; Merduven [merdiven].

HER TURLU YEMEKLERDEN

Yemek; Aş; Kunukluk [konukluk, şölen]; Kuşluk yemek [sabah yemeği, kahvaltı]; Oile Yemek [öğle yemeği]; İkinci yemek; Aşam yemek; Zabet [(?) uyku içeceği]; Ekmek; Simit çuregi; Simit; Burek; Lokma; Et; Yahni; Kebab; Basterma; Domuz eti, Av eti; Bazak Et [buzağı eti, dana eti]; Seğir et [sığır eti]; Koyun et; Sucuk; Bal; İmurta [yumurta]; Trug [turp]; Harum-sak [sarımsak]; Hogan [soğan]; Yag; Soiyt Yag [söğüt yağı(?); zeytin yağı

(?); Hordal [hardal]; Sut [süt]; Pirinç; Haiyiag [sağ yağ (?)]; Pemr [peynir]; Tuz; Şeker.

HERTURLU HAFADANLIK [HER TÜRLÜ AVADANLIK, GEREÇ]

Hafadanlık [avadanlık, gereç]; Testere; Drupi [törpü]; Ege [eğе]; Burki [burgu]; Brigel [pergel]; Bitşak [bıçak]; Kozacı [kerpeten]; Maşa; Arşın; Vetçiy [ölçü]; Uçkıoşeli [üç köşeli, dik açılı ölçer, gönye]; Rendele [rende]; Biz; Teresiy [terazi]; Kantar dran [kantar, ağırlık ölçen]; Makas; Snidri Mikras [sivri makas (?)]

MUTBAK [MUTFAK]

Aşçı; Çakmak; Kipret [Kibrit]; Hange (?); Od [ateş]; Odun; Kor; Kömür; Dutu [duman, tütsü]; Kiuruh [körük]; Kazan; Tava; Skere [ızgara]; Kiabab şişi [kebab şişi]; Kaşık; Havan; Havandegiy [havan eli]; Ellek; Siyperge [süpürge]; Tekne; Pişurmek [pişirmek]; Tuzlamak; İsiot komak [baharat koymak]; Oturmak; Yaykamak [yıkamak]; Simek [silmek, kurulamak].

ÇEŞİTLİ KONUŞMALAR, SORULAR, YANITLAR

Mat satermise [mal satarmısın, atı satarmısın?]; Saturun [satarım]; Satnam; Satmak; Ommarum (umarım); Korkmam; Rehet iderum [rahat ederim]; Kasile eyledum [kasitle yaptım, isteyerek yaptım]; Beni sugmete lazoni [beni sövmek lazım mı? Beni azarlayan gerekir mi?]; Dua ederum; Yırlarum [şarkı söylüyorum]; Konlarum [şikâyet ederim]; Sagir min [sağır mısın?]; Eksikligumeze kalma [eksik olma]; Massur dur idem [mazur gördüm (?)]; Handa giderus [nereye gidiyoruz?]; Uşumek [üşümek]; Edebli; Tassah [pahalı (?)]; Nasıl adamdır bu?; Yorgumin [yorgunum (yorgun musun?)]; Ne satun aldung [ne satın aldın?]; Ne habar; Allah bilir; Tgunahtur [günahtır]; Tgunah degildur [günah değildir]; Hemen horata edum [sadece şaka yaptım]; Yetre benik Yeder [yeter artık]; Ne istersen [ne istiyorsun]; Ne içersen [ne içiyorsun?]; Ne işlersen [ne yapıyorsun?]; Abitur [ayıptır]; Utana [utan]; Utanmaz misen; Vafir [gereksiz]; Kaldur [kaldır]; Heydaydang [nerdeydin?]; Ne için gulersin [neden gülüyorsun]; Ben gulumem; Kimile; Al-

lahiçum [Allah için]; Niçin aglarsın; Ben agramam; İştittungmi [ışittin mi]; Saffa geldi; Allah saklasın; Allahi Severming; Evet; Yankelmak [yanılmak]; Saray; Aldun; Gumiş; Kalay; Bakur; Kurşun; Şişe Camı; Terpese isba (?) [yemek odası]; Terpese [masa, tepsi (?)]; Kaşlık [kaşık]; Peşkir [masa örtüsü, mendil]; Yuniş Kupa [gümüş kupa]; Baluk; Kuş; Yağlak [el bezi]; Hömlek [gömlek]; Kasiasker [kazasker]; Subaşı; Hassasler [asesler]; Gellad [cellat]; Taragatşi [darağacı]; Tsengiar [çengel]; Guliç [kılıç]; İpnel organ [ip, urgan].

ÇEŞİTLİ MEYVELER

Gemiş [yemiş]; Alma [elma]; Armut; Şeftalu; Kos [ceviz]; Tsentek [fındık]; Üzüm; Kostane [kestane]; Kazapu uzum [bir cins üzüm]; Kiraz; Buhne [Vişne (?)]; Tatlı; Ekşi.

BAZI HAYVANLAR

At; Eşek; Begir; Onek [inek]; Köm (Koin) [koyun]; Kedi; Sköpök [köpek]; Kaz; Urteğk [ördek]; Tauhan [tavşan]; Busag [buzağı]; Domuz.

SELAMLAMA

Salam Alehim! [Allaha emanet ol]; yanıtı: Allehimi Sellam Rahmetulla Berekiyat! Saffa geldun; Saffa buldum; Eyimisin; Eyçeyim; Allaha şikiur; Elhamdullila; Handa kidersin [nereye gidiyorsun]; Handen gelesin [nerden geliyorsun]; Var saglugilla [sağlıkla git]; Adamdan adama fark olur. Khatti Erchen [erken] geldum. Gieçe [geç] geldum. Ne habar var? Kara habar. Benum illa gelurmisun [Benimle gelirmisin]; Bunun pahasi neder? Yuz altun. Var uyu. Var git kara haber gelsun sangha! Senun effendi ne işler? Her gun seyrana gider. Behadur [iyi durumdayım]; Var git, gene tez gel! İnşallah gene gelerum! Ne e geldun sen bunda? Annasin gior kizni al! Az kaldı ki ben attan düşmedum (düşüyordum?). Mazur tutte sangha zahmet oldi. Ay yegnidur. Herkim bu dungnade (dünyaya) deli gelur ghendi (gene de) bu alemde deli kalur. Evden mi gelursin?

DOKSAN ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONSTANTİNOPOLİS'TE BULUNDUĞUM SÜRECE ZAMANIMI NASIL GEÇİRDİĞİM

Konstantinopolis'e gelir gelmez elçilik görevlileri hava değişikliğinden ve düzensiz yaşam tarzından ötürü çeşitli hastalıklara tutuldular. Bu nedenle kentteki eczahaneleri soruşturmak zorunda kaldım, fakat Konstantinopolis'te ve Galata'da hiçbir eczahane bulamadım. Gerçi Galata'da kendilerini *Spell-ales*, yani uzman eczacı diye tanıtan bazı iş yerleri vardı, ama bunlarda ilaç denebilecek bir şey yoktu, çünkü Türkler ilaca pek önem vermezler. Onların kullandıkları başlıca ilaç *Maslaktır*¹⁹⁹ ve bu da büyük *Mankan* [haşhaş] bitkisinin kaynatılmasıyla elde edilen afyon maddesini içerir. Türkler afyonu yiyeceklerine de katarlar, ya da bazı içeceklerin sunulduğu özel yerlerde *Moluca* adı verilen ve küçük çingiraklara benzeyen bir sürü çiçeği olan bir bitkinin kaynatılması ile elde edilen bir şurubu içerler. Bu onlara çlgincasına bir cesaret verir ve hiçbir şeyden korkmadıkları gibi, acı da hissetmezler. Bu sebeple savaşa gidecekleri zaman bu içkiyi kullanırlar. Yüksek ateşi olan bir hasta için kullandıkları ilaç, çok miktarda sarımsağı havanda dövüp sirke ile karıştırarak hastanın vücudunun her tarafına sürmektir. Bu tedavinin ateşi düşüreceğine inanırlar. Ama buna rağmen hasta ölürse, Tanrı'nın emri olduğunu ileri sürerler. Onların görüşüne göre, Tanrı böyle olmasına karar vermişse, zaten olmasının önüne geçilemez. Bu durumda ben öğrendiğim ilaçları kendim yapmak zorunda kaldım ve gereken malzemeyi satın almak için çeşitli mallar satan Arapların, Yahudilerin ve Türklerin dükkânlarını aramaya çıktım. Bu konuda en büyük güçlük, malzeme adlarının Arapça olmasıydı. Yapılabilecek tek şey, dükkân dükkân dolaşmak ve içerdeki malzemeleri tek tek gözden geçirip ihtiyaç duyduğum şeyi aramaktı. Bu da bana çok zor geliyordu. Sonunda şöyle bir çare buldum: Boş zamanlarımda Arapların, Yahudilerin ve Türklerin dükkânlarına gidiyor, bütün mallarını alfabe sırasına göre Arapça ve Latince isimleriyle bir deftere yazıyordum. Böylece nerede neyi bulabileceğim konusunda bir fikir sahibi oldum. Bu vesileyle dükkân sahiplerini de daha yakından tanımak, onlarla ahbap olmak fırsatını buldum. Onlar da beni sevdiler ve saydılar. Giderek onlardan ihtiyacım

¹⁹⁹ Maslah: Türklerin kullandıkları, vurma ve çarpmalara karşı koruduğu söylenen bir çeşit mucizevi ilâçtır. Ana maddesi afyondan oluşmaktadır. Ayrıca bkz. dipnot 128.

olan her şeyi isteyebilecek kadar ilişkilerimi pekiştirdim. Artık dükkânlarının önünden geçerken, arkamdan:

“Şerbetçi, handen gelursin, handa gidersin?” diye seslenirler, kendilerinden bazı malzemeler almam için beni çağırırlardı. Eğer dükkânlarında güzel meyveleri varsa bana ikram ederlerdi. Böylece dükkân dükkân gezmek ve bizim ülkelerimize getirilmeyen bir sürü güzel ve tanımadığımız malzemeyi araştırmak bana büyük bir keyif veriyordu. Bizdeki eczacılar burada satılan malzemeleri bulamadıkları için, yerine başka şeyler kullanmak zorunda kalıyorlardı. Bu yüzden de hem hekim yanıtılıyor hem de hasta boş yere sağlığından ve parasından oluyordu. Ben de eczahanelere güvenmektense, malzemeleri ve baharatı kullanarak ilaçları kendim yapmayı da ima tercih ettim.

Böylece insanları aldatmıyor ve sağlıklarına zarar vermiyordum.

Konstantinopolis'te kaldığım sürece zamanımın bir kısmını kentin resimlerini çizmekle geçiriyordum. Ayrıca etrafta dolaşarak eski yazıları ve antika eserleri araştırıyordum. Kentin çevresini tanımaya, Türklerin geleneklerini, dinlerini, politika ve din hakkındaki düşüncelerini öğrenmeye çalışıyor, Türkçemi geliştirmeye gayret ediyordum. Yapacak bir iş bulamadığım zaman da ok atma talimleri ile vakit geçiriyordum. Elçilikte buna uygun düzgün bir duvar da vardı. Zaman zaman padişahların vakfı olan camilerin yakınında bulunan Türk okullarına da gidiyor, orada ok atma talimlerine katılıyordum. Böylece çok az para sarf ederek çok eğlenceli vakit geçiriyordum. Odamın karşısında barındırılan maymun, şebek ve başka hayvanlar da beni çok oyalıyordu. Ben böyle konularla meşgul olurken, elçilikteki arkadaşlar günlerini yemek, içmek ve kâğıt oynamakla dolduruyorlardı. Bazıları kumar yüzünden üstlerindeki giysileri, parmaklarındaki yüzükleri, boyunlarındaki altın zincirleri bile satmak zorunda kaldılar ve yerine bizim kuyumcuya bakırdan takılar yaptırdılar. Birçokları da tüm uyarılara karşın fazla yemekten ve içmekten ölecek hale geldiler. Sanki analarının yanlarına verdiği paraları harcayıp bitirmeden rahat etmiyorlardı.

İşte okurlarıma Konstantinopolis kentinde zamanımı nasıl geçirdiğimi kısaca anlattım. Türkçe okumayı ve yazmayı da öğrenmeye niyetlenmiş ve bu amaçla bir kitap da edinmiştim. Ama bu iş bana çok zor geldi,

üstelik bu dili öğrenmemin bana bir fayda sağlamayacağını da düşündürür zira pek çok dili öğrendiğim halde, kullanma fırsatını bulamadığım için, zamanla bildiklerimi unutmuş, sanki o dilleri hiç duymamış ve konuşmamı gibi olmuştum. Nitekim 38 yıl boyunca Leh ve Litvanya dilleri ve zaman zaman biraz İtalyanca'dan başka bu dillerle hiçbir ilişkim olmadı.

Artık Konstantinopolis'te geçirdiğim günler hakkında anlatacaklarımı sona erdiriyorum. Sanırım şimdiye kadar Alman Evi'nde kalanları hiçbir yazdığım konuların üzerine benim kadar eğilmemiştir. Kendimi övmek gibi olmasın ama, o kadar kişi arasında bütün yaşadıklarını ve gördüklerini anlatan bir ben varım, bir de Bay George Christoph Fehrenberger. Bu kişi daha sonra kendini tamamen gezginciliğe adadı, İran'a ve daha uzak ülkelere kadar gitti. Ben kendisinden iki mektup aldım, fakat daha sonra nerelere gittiğini öğrenemedim.

Kendi yararına da bazı işler yapmak ve biraz para kazanmak amacıyla, buralara gelen vatandaşlarımla neler satın aldığını, kendilerine yakınları tarafından nelerin sipariş edildiğini saptamak için gözümü dört açtım. Bizimle beraber yolculuğa çıkan asilzadeler ve diğer bazı kişiler, eski elçilerle birlikte memlekete döndükten sonra, her gün alışverişe çıkıyor, bulabildiğim en iyi cins Türk malı kâğıtlardan, içinde Limni adasından getirilmiş *terra sigillata*, *lapides bezoar*, *balsamum verum*, [mühürlenmiş toprak, bezoar taşı ve belsem], deniz kaplumbağası kabuğundan yapılmış kürdan, firuzeler, yakutlar, sedef kâseler, kupalar, Mısır'dan ve Tiro'dan (?) getirilmiş deniz kabukları ve daha başka bana ilginç görünen eşyayı satın alıyordum. Dışardan gelen yabancı asilzadeler nerede neyi bulabileceklerini bilmiyorlardı ve bazıları da Türklerin kendilerine zarar vereceklerinden korkacak kadar budalaydı, birçokları ise yemek, içmek ve oyundan başka bir şeye ilgi duymuyorlardı. Bunlar ülkelere dönecekleri zaman, onlara elimde bulundurduğum malları satıyor ve aldığım para bana iyi bir kâr getiriyordu. Ayrıca Viyana'dan Konstantinopolis'e kadar yaptığımız yolculuğu ve Konstantinopolis'te görülecek şeyleri kaydettiğim defterden kısa özetler çıkarıp, onları da yolculara satıyordum. Zira bu adamlardan bazıları ya hiçbir not tutmamış, ya da Konstantinopolis'te konutumuzun dışına çıkmamıştı. Benimi yazdıklarım olmasaydı, bunlar evlerine hiçbir yeni şey öğrenmeden yaban

kazları gibi birer avanak olarak döneceklerdi. Böylece benim onlara sattıklarım çok işlerine yaramış oldu. Bu tür ticareti, Konstantinopolis'te on yıl kalmış olan kâhyamız Bay Dionisius Knotzer bana öğretti ve kendisinin de bu sayede çok para kazandığını söyledi.²⁰⁰

—

200 Elyazması kitapta 490-495 sayılı sayfalar arası boş bırakılmıştır.

Bu eser Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun 1587'de Osmanlı İmparatorluğu'na yolladığı elçilik heyetinde eczacı olarak bulunan Reinhold Lubenau'un günlüğüdür. Lubenau'nun yolculuğu Tuna nehri üzerinde işleyen gemilerle başlar. Yazar, Tuna kıyısındaki Komorn, Esterigon, Budin kalelerini ve Mohaç meydan savaşının geçtiği yeri inceden inceye tarif eder. Belgrad'dan itibaren kara yolculuğu başlar. Günümüzde Sırbistan ve Bulgaristan olarak tanımlanan ülkelerden geçerek Niş, Sofya ve Filibe kentleri üzerinden Osmanlı başkentine ulaşılır. Yazar, bundan sonra İstanbul kenti hakkında ayrıntılı bilgiler aktarır. Günlüğün bu bölümü, yapıtın doruk noktasını oluşturmaktadır, çünkü Sultanların mekânı olan, "Altın Boynuz" kıyısındaki başkent hakkında o döneme ait tarihî bilgileri içeren kaynaklar çok zayıftır. Yazar İstanbul'da yaşadığı sırada, elçilikte görevli olan bazı beylerle birlikte Bursa, Mudanya, Karamürsel, İzmit, İzmit kentlerini gezme fırsatını da bulur ve buraları da aynı şekilde anlatır. Lubenau bir buçuk yıl sonra ülkesine dönmek üzere bir Osmanlı kadirgasıyla yola çıkar. Bu kadirga, kaptanıderya Hasan Paşa'nın yönetimindeki Osmanlı donanması ile birlikte Akdeniz'e açılmak üzeredir. Böylece yazarımız tarihte bir Osmanlı donanmasıyla neredeyse tüm Akdeniz'i dolaşan ilk ve tek "seyyah" haline gelir. Yeniden Anadolu sahilleri ve Troya harabeleri ziyaret edilir. Kadirgaların Bozcaada, Limni ve Eğriboz adalarına uğraması sayesinde bu adaları da görür. Atina'dan hareketle Korint'e ve Nauplia'ya, oradan

Tunus'a ve geri dönüşte İskenderiye, Kıbrıs, Rodos, Sakız ve birçok Kiklad adasına yavaşılır ve bu uzun, dolambaçlı yolculuk Venedik'te son bulur. Kitabın bu bölümünü ilginç kılan, sadece kadirgadaki forsaların yaşamının anlatılmış olması değildir; tarih, coğrafya, botanik ve zooloji bilimleri ile ilgilenenler de, keskin bir gözlem yeteneğine sahip olan bu genç eczacının özellikle doğa bilimleri hakkında yaptığı açıklamaları merakla okuyacaklardır.

SAHAFTAN SEÇMELER Dizisi

Kitapyayınevi

ISBN 978-605-105-091-1 (1. cilt)

